

Partin ex auctoritate liberorum Carpathiana partin ex littera
ria Herdelliana mihi Halal comparandi volumina sequen:
tia Elbingae compacta.

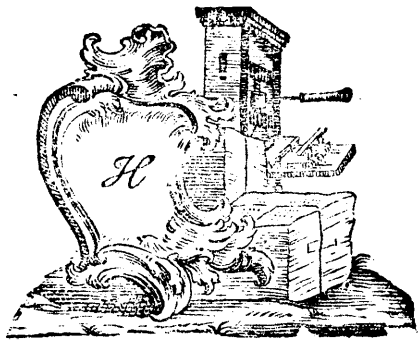
Quida materia pro parte
8 gr. pro 6 partib. - 2 lb 16 gr
in quatuor volum. ut ligetur - 8

3 lb.

DISSERTATIONVM
ATQVE
PROGRAMMATVM
CRELLIANORVM

J. J.

FASCICVLVS I.

*Land. Elbingae.
1778.*

CVM IV. TABB. AEN.

HALAE AD SALAM

TYPIS ET SVMTV I. C. HENDEL.

1775.

Index Dissertt. huius fasciculi.

- I. *De origine et natura praeiudiciorum in iureiurando eiusque relaxatione* diff. praesid. *M. Christoph BEYER, Cbrpb. Ludov. CRELLIVS, Lipsiensis;* Lipsf. d. 18. April. 1720. pag. 1.
- II. *Calamitatem parentum in posteros continuandam ex L. 5. C. ad Legem Juliam Majestatis,* defend. praef. *D. Gottl. Wilb. DINCKLER, M. Cbrpb. Lud. CRELLIVS.* ib. 6 Mart. 1721. pag. 105.
- III. *L. Junium Brutum reipublicae Romanae auctorem* public. disquisit. sistunt *M. Cbrpb. Lud. CRELLIVS* jur. vtr. cand. et Resp. *Carolus Ernestus Lenter,* Vrat. Silesf. ib. d. 21. Maji 1721. pag. 123.
- IV. *Caium Mucium Scaeuolam cordum regis parricidam ex antiquitate eruit, et sancta Principum capita a quibusque priuatorum iniuriis* pro loco in facult. philosophica defend. *M. Cbrpb. Lud. CRELLIVS,* jur. vtr. Ltus. ib. d. 16. Maji 1722. pag. 141.
- V. *Ius aetatis, ex lege naturali atque antiquitate eruit* iterumque pro loco disp. *Cbrpb. Lud. CRELLIVS, A. M. et Poëf. Prof. Publ. E.* ib. d. 21. Iun. 1724. pag. 162.

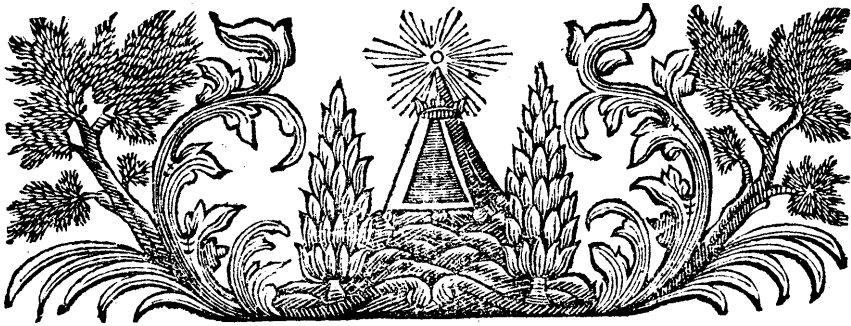
- Folgende Bücher sind bey Z. Chr. Hensdel in Halle, auch in denen meiffen Buchläden aller Orten zu haben.**
- Knape*, D. Chr. theoria metamorphosis chemico-philosoph. rationibus superfructa, 4to 774.
- Mösch*, Fr. Wilh. Vorkläge, wie der Religionsunterricht der nachdenkenden Jugend einzurichten ist, für eine deutsche Geiſtlichkeit aufgeſetzt, 8v. 771.
- — Ausſicht über Unterricht, daß ein Gott vorhanden iſt, für die nachdenkende Jugend aufgeſetzt, 8v. 772.
- — Unterricht von den bibl. Tropen u. Figuren, 8v. 773.
- — Gebanken von der Verbesserung der deutschen Schulen, beſonders aufm Lande. 8v. 774.
- Menken*, G. Lud. introduct. in doctrinam de actionibus forensibus, ad vus prælectionum acad. edita a G. S. Madhni.
- — opuscula, quibus multa maxime iur. ciuil. capita ad vsum fori speculantia proponuntur, in vnum vol. coll. 8v. *Neßſel*, I. A. opusculorum ad interpretationem sacrarum scripturarum fasciculus, 8vo.
- Schütz*, C. G. Chrestomathia graeca, ad vsum lectionum adornavit, Pars I—III. 8vo.
- Emmer*, S. G. christl. freye Untersuchung über die sogenannten Offenb. Johannis, 8v. 769.
- — freymüthige Untersuchungen die Offenb. Johannis betreffend, wider Hn. Prof. Schmidt, 8v. 771.
- — com. de daemoniacis, quorum in N. T. fit mentio, 4t. ad progr. Ienense, epistola ad Cl. I. I. Griesbachium; 8v. — — Denkmal seiner Frau, nebst seiner eignen Lebensbeschreibung u. Verzeichniß sämtlicher Schriften, 8v. 772.
- Tertulliani*, Q. Sept. Flor. opera, recensuit D. I. Sal. Semler, 8vo. Vol. I—V. (wird fortgesetzt)
- Thilo*, G. Fr. compendium biblicum, oder kurzer Begriff der ganzen b. Schrift in kleine Tabellen gezogen, 4t. 2theil, And. gegenwärtiger Staat des päpstl. Hofes, aus dem ital. mit Vorrede u. Anmerkungen v. J. G. Berram, 8v. *Täger*, L. M. Metaphysik, 2 Theile, 8v. 770.
- — Den Nutzen des Examirens auf Universitäten, 4t. *Wewel*, G. J. V. Anfangsgründe der hebräischen Sprache, in 9t. 8v. nebst 11 Tabellen, 770.
- — freye Untersuchungen über einige Bücher des N. T. 8. 771.
- — Untersuchungen der prophetischen Bücher N. Testam. 4 Theile, welche die Weissagungen derer Propheten enthalten, 8v. 771.
- Widewitzii*, Fr. origenes & antiquit. Marggariatus Misnici &c. pars prima & altera. 8vo.
- Wolff*, C. Fr. theoria generationis, c. figg. ed. nova & em. 8v.
- Anweisung wie man eine Baumſchule von Obſtbäumen im Großen anlegen und gehörig unterhalten ſolle. Nechſt einer Vorrede vom Nutzen der großen Baumſchule und Verpflanzung der Heerſtraßen mit Obſtbäumen. 2te Aufl. vermehrt m. Kupfern nebst einer vollſtändigen Beſchreibung der vornehmſten Obſtſorten, gr. 8v. 773.
- Aristophani* Nubes graece, in vsum Seminarii Reg. theol. editit, variet. lectionis, indiceque verbou. adiect C. G. Schütz, 8vo.
- Beſchäftigungen des Geiſtes bey den Gräbern geſtiebter Verwandten, ein prof. Gedicht in 5 Gefängen, 8v. 774.
- Beſeke*, D. Io. M. G. comm. de Creione iure deliberrandi & inventario in adeunda hereditate, 4t. 773.
- — de alienatione hereditaris ad explicandam Leg. II. Dig. de hered. vel. act. vend. & componendas clausinnoir. ICtorum lites, med. 8v. 774.
- — Ueber die Quellen der Moralität u. Verbindlichkeit, als die erſten Gründe der Moralphyſiologie und des Naturrechts, 8v. 774.
- Brunquelli*, J. S. opuscula ad historiam & Iurisprudentiam spectantia, ed. D. H. Io. O. Koenig. med. 8v. 774.
- Cappelli*, Lud. critica sacra, sine de variis quae in sac. V. T. libris occurrunt lectionibus libri VI. recensuit multaque animaduerr. anxit Geo. Io. Lud. Vogel. Tom. I. med. 8. 775. (wird fortgesetzt.)
- Charonda*, (Ludou. I. Cui Paris.) de iurisdictione & impetio libellus, 4to.
- Claywitz*, Ben. G. syntagma doctrinae de fide in Iesum Christum, disputat. dogmaticis XIII. in Acad. Halensi expostae, 4to.
- Eohen*, D. M. K. theoretische u. practische Abhandl. vom Stein und dessen Mitteln; überſetzt, mit einer Vorrede, Anmerk. u. Anhang, worinn von einem doppelten Stiede eines Menschen gedacht wird, herausg. von D. G. Niemann, 8v. *Euripidis* tragaed. Phoenisse, cum scholiis graecis e recensione Valkenaerit editit, indiceque verbouorum copiosissimo adiect C. G. Schütz, 8vo. 772.
- Kemme*, D. Joh. Ely. von der Geiterkeit des Geistes bey einigen Ereticenden, 8v. 774.
- Kemmerich*, D. H. liber de probatione consuetudinis & obseruantiae, tam priuatae, quam publ. sine imperialis, cum indice necessario, 4to.
- Stievers*, M. J. D. getretete Vermuthungen über das Complotische N. Testam. mit Cewisers Vorrede, 8v. 770.

Advertisement.

Unserm Zeitalter, nicht mir, ist es zuzuschreiben, daß die vor einigen Monaten in den öffentlichen Blättern geschehene Anzeige der Ausgabe sämtlicher Crellischen Werke durch die Gebauersche Buchhandlung nicht erfolgt ist. Doch kann ich nun mir und allen Liebhabern einer gründlichen Rechtswissenschaft das Vergnügen machen, auf eine andere, für Käufer und Verkäufer vielleicht schicklichere Art, dasselbe Vorhaben zu bewerkstelligen. In dem Zandelschen Verlage soll nach folgendem Plane die ganze Sammlung bemeldeter Werke unter der Aufsicht des Herrn D. Holzbauer allhier erfolgen.

- 1) Da das Ganze, aus lauter Dissertationen und Programmen besteht, so sollen sie nach ihrem Zeitalter nacheinander fortgedruckt werden. Die lateinisch-poetischen Stücke, die wegen ihrer Schönheit den vorzüglichen Beyfall der Kenner schon längst erhalten haben, sollen in einem eigenen Fascikel den Beschluß machen.
- 2) Zur Bequemlichkeit des Verlegers sowol als der Abnehmer, wird das ganze Werk, nach der eben angezeigten Ordnung in Fascikel zerlegt, davon jedes ein Alphabet in 4to enthalten wird; damit einem jeden auch mit einzelnen Fascikeln gedient werden könne.
- 3) Jede Dissertation behält ihren, doch abgekürzten Titel, und wird durch römische Zahlen mit den folgenden zusammengehängt.
- 4) Die Seiten und Bogenzahlen laufen demohngeachtet ebenmäßig mit jenen Dissertationszahlen fort, damit der Sammler diese Fascikel zu einem ganzen zusammenbinden lassen könne.
- 5) Ein solches Fascikel von 4 bis 6 Dissertationen, oder so viel ihrer nach dem Verhältnisse ihrer Stärke zur alphabetischen Bogenzahl können eingebracht werden, soll dem Käufer einzeln jeder à 10 Gr. bey dem Verleger zu stehen kommen, es mögen Kupfer darinn vorkommen oder nicht. Und wenn sich Auswärtige mit Collocation einiger Exemplare oder auch einzelner Fascikel abgeben wollen, so wird auf 10 Fascikel das 1te, und auf 5 die Hälfte des 6ten freygegeben; jedoch wird das Geld an den Verleger zuvor Franco eingesandt.
- 6) Zween Haupttitel für die zween Theile des ganzen Werks sollen nebst Vorrede, Lebenslauf und 3fachen vollständigen Index der Autoren, der erklärten Gesetze und der Sachen, zuletzt angefertigt werden.
- 7) Zwischen hier und der Michaelismesse 1776 soll die ganze Ausgabe geendigt seyn; da denn derjenige, welcher schon einige Fascikel an sich gekauft, auf die, zur ganzen Sammlung noch übrigen Fascikel eben die Rechte haben soll, welche der hat, der sie alle auf einmal nimmt, indem keine Veränderung des Preises gemacht werden wird. Für guten und correcten Druck ist hinlänglich gesorgt, und sollen, wie sich von selbst versteht, alle folgende Fascikel dem jetzigen, davon der zweyte in bevorstehender Ostermesse fertig werden wird, ähnlich seyn. Halle den 1 Merz 1775.

D. J. M. G. Bescke,
Professor in Mirtau.

I.

DE ORIGINE ET NATVRA PRAEIVDICIORVM

I V R E I V R A N D O
^{I N}
 E I V S Q V E
 R E L A X A T I O N E .

LIPSAE, DIE XVIII. APRIL. ANNO MDCCXX.

C A P V T I.

§. I.

andem excrefcente hominum malitia, multis artibus de- *Cum plu-*
 torta ad quascunque libidines accommodata fuit, quæ ad *rima chri-*
 continendos in fide & obfequio homines diuinitus con- *stiane reli-*
 cessa erat religio. Hæc, quæ pietatis fons & mater sa- *gionis capi-*
 lutis effe debebat ad pariendam omnem felicitatem aptiffi- *ta, tum de*
 ma, corruptæ voluntatis vitio degenerauit in tegendæ *iureiurando*
 iniquitatis medium. Quærit religionem, sed dum quæ *imprimis*
 rit vmbram religionis captat eiusque iacturam facit, *fu-* *doctrinam*
 perfitio; fanctitatem religionis vbique iactat ratio status, *in dominan-*
 sed euertit eam, & antiqua sua facie destitutam in dominandi instrumentum *to-di instru-*
 tam conuertit; scilicet affectandi in alios imperium, & simulandi tamen domi- *mentum*
 nationis arcana, aptius medium non erat, quam finem religionis flectere, & *conuerte-*
 sub conscientiæ nomine in conscientias sibi arrogare imperium. Ita namque fa- *runt affe-*
 cilius *ctus humani.*

Fasc. I.

A

cillus videbatur, circumagere & ad obsequium cogere animos, dum tot artes & imposturæ Machiavellisticis sæpe peiores, sub specioso sanctitatis prætextu ipsis insinuabantur, & in quarum iniquitatem nec poterat, nec audebat penetrare superstitio. Quot ad obtinendum hunc scopum omni fere ætate applicata sunt religionis capita! Quot dogmata tam salubriter constituta misere corrupta fuerunt callido eorum consilio, qui tamen & vitæ sanctitate, & morum integritate cæteris longe superiores esse volebant! quorum cum multa sunt, tum ea præcipue, quæ circa Iurisiurandi religionem versatur, doctrina hanc sortem experta est, vt in eam introduxerint affectus humani sententias ad firmandam propriam autoritatem & acquirendum sibi in alios imperium profus excogitatas.

§. II.

Sistitur Totam itaque de Iurisiurando doctrinam tot erroribus conspicebatam dum
totius argu- suo notiori restituendam mihi sumo, primo quidem ipsam Iurisiurandi Definitio-
menti ordo nem euoluendam esse, existimo, vt deinde eo facilius genuinam illius indolem
& metho- & naturam excutere liceat; Hac euoluta, ipsam & iuramentorum, & præiudi-
cus. ciorum, quibus corrupta fuerunt, originem a prima statim infantia repetam, & detectis simul tot sub ea delitescens dominii arcanis, in eorum naturam paulo curatius inquiram; tandem ad firmandam dictorum veritatem saniores Conclusiones ex sanioribus Iurisiurandi principiis fluentes, & egroneis aliorum Conclusionibus oppositas adiciam eo ipso meam doctrinam a tot, quibus aduersariorum opiniones laborabant, difficultatibus vindicaturus.

§. III.

Definitio Est autem iuramentum actio moralis, qua ad confirmandam rem dubiam
iurisiuran- Deus inuocatur iustissimus vindex. Actionem moralem esse dico, quia ab ho-
di, cuius mine intellectu & voluntate, actionum moralium principiis, prædito, suscepta
explicatur ad felicitatis finem dirigitur. Finis enim huius actionis est, facta per maiorem
genus. causæ, de qua controuersia agitur, confirmatio, medium illius deliberata numinis diuini in iustissimum perfidiæ vindicem inuocatio: exinde nascitur summa iuramentorum autoritas & religio, quæ parit in iurante mentis attentionem & horrorem ex agnitione & timore iustitiæ Dei vindicatiæ rerum humanarum curam gerentis suæque prouidentie contumeliosos pœna grauissima afficientis; atque hæc est causa, quare omni ætate apud omnes fere gentes, etiam eas, quæ vel solo rationis lumine gaudebant, tanta fuit iurisiurandi sanctitas, vt quæ sub eius religione promissa fuerant, sancte seruari, partem suæ religionis haud exiguam esse existimauerint: *πρῶτον μὲν εὐσεβείῃ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς, μὴ μόνον θύων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄρχοις ἐπιμένων,* scribit ad Demonicum *ISOCRATES*.
Oration. I. Quo etiam spectant aurea carmina, quæ vulgo tribuuntur Pythagoræ, quorum initium:

*Ἀθανάτους μὲν πρῶτα θεοὺς, νόμῳ ὡς δίκαιται;
Τίμα, καὶ σέβει ἄρχων.*

bi diuini Ministris Dei vindictæ atque pœnæ grauissimæ iurantem, si peiœrauerit, commonentibus. Reliquas solennitates, quarum multæ sunt, tradunt ICTI, & proluxe vna cum illarum interpretatione *Domin. LVDOVICI* in Dissertatione laudata, *de Iuramentorum solennibus Cap. I. §. XXIV. seqq.*

§. V.

*Quid de
iis statuen-
dum?*

Ac sanè non contemnendi plane sunt maiorum conatus, qui deliberato consilio tot solennia, tot ritus mox restringendos, mox vero augendos pro grauitate negotii aut dignitate iurantis iuriurando addiderunt. Sua interdum utilitate illos gaudere, quotidiana satis comprobatur experientia: itaque tolerari possunt tum demum superstitionis nomine arguendi, si externo hoc ceremoniarum schemate internam iurisiurandi sanctitatem atque religionem absolui, cœca opinione teneantur iurantes: non enim ingrediuntur rei essentiam, sed ab arbitrio & prudentiæ humanæ consilio ita pendent, vt & adesse, & abesse possint, illæsa tamen iuramentorum autoritate & efficacia; interim non vna ratione cœrenda est iudici prudenti deprauata mentis humanæ natura; maxima hominum pars magis flectitur iis, quæ sensus incurrunt, quam ipsa rei virtute & acerbissimis conscientiæ stimulis; accedentibus itaque tot ritibus, tot externis solennitatibus, non raro ad attentionem animique præsentiam excitantur iurantes, iucussoque per varios casus, per tot obiecta horrore, ii, qui omnem numinis diuini sensum internum deposuerunt, rebus sensus externos percutientibus, ad dicendam veritatem ita interdum adducuntur, vt suæ tandem temeritatis admoniti ea, qua decet, deliberatione aggrediantur tanti momenti negotium.

§. VI.

*Confirma-
tur in iure-
iurando res
dubia.*

Confirmatur autem iureiurando res dubia, quæ propter casuum, quibus subiacet, varietatem ita dubia est, vt certitudo eius haberi nequeat. Itaque excluduntur, quæ manifesto sensuum nituntur testimonio, & a falsi suspicione ita aliena sunt, vt apud eos, qui sanæ sunt mentis dubitandi locus esse non possit; res autem particulares, singularia hominum facta cum suis circumstantiis sunt ea, quibus firmandis iuramentum inseruit: cum enim in terra deficient testes, cum a sola dicentis fide ita pendet rei veritas, vt eam investigandi non suppetat aliud ciuile medium, tum demum componenda relinquitur hominum controuersia iuriurando, quod omni fere ætate apud omnes gentes creditum fuit maximum veritatis & mutuæ fidei firmamentum; sistitur hic omnis humana contradictio, *nullum enim vinculum ad adstringend m fidem, iureiurando, arctius esse voluerunt maiores*, ait CICERO *Libr. III. de Offic. & πῶσις ἀντιλογίας πέρας ἐς βεβαίωσιν ὁ ὄρκος*, inquit scriptor diuinus ad *Hebræos Cap. VI, 15.* At quamuis iuramentum fidem operetur in hac mortalium conditione vltimam, fidem tamen non operatur infallibilem & certissimam; finis in deferendo iureiurando intentus obtinetur rarissime; dari enim ho-

mines, qui vero Dei timore destituti eiusque vindictam fronte perfricta contemnescentes periurii crimine se se polluere haud verentur, quotidiana proli dolor! hæcenus comprobatum fuit experientia. Omnem vero usum cum non tollat abusus, recte hinc ponitur in iureiurando veritatis summa fiducia; certe omnem pietatis sensum, omnem religionem exuisse, censendus esset, qui Deum omniscium in mendaciorum suorum patronum fraudisque protectorem tam proterve implorare, eiusque vindictæ grauissimæ se suamque salutem deliberato mentis consilio deuouere auderet: eoque temeritatis cum nemo mortalium facile processisse videatur, factum inde est, vt nihil, quo simplici sermoni conciliari queat autoritas, iureiurando, credatur esse potentius.

§. VII.

Hæc autem cum sit iuramentorum ratio, vt per ea conuincendus sit alter *Inuocan-* rei occultæ veritatis; intima vero explorandi & mentis humanæ abdita inuesti- *endus est in iu-* gandi facultate non gaudeat intellectus humanus: sua certe natura fluit, conuin- *reiuurando* cendum esse alterum fidei & veritatis per alium, quem fallere, aut vlla ratione *Deus &* circumuenire, quanta quanta sit virtus humana, nulla audere potest. Proinde *quidem ve-* eum in iureiurando inuocari necesse est, quem vel rationis lumine ducti Deum *rus.* veneramus omnipotentem & omniscium; penetrat ille in intimiores cordis humani recessus, & πάντα τετρααχλισμένα, nuda atque detecta sunt coram oculis suis: præterea habet ἐκδικον ὄμμα, vindicem oculum, & facultate pollet puniendi profanum mendacem, qui eius sanctitati aduersatur, licet occultum maneat interdum coram hominibus mendacium.

§. VIII.

Atque hæc pœna quamuis peierantem certissime feriat, non tamen expe- *Non ta-* ctandum est, vt præsentī miraculo suam vindictam exercent, & de iurantibus aut *men expe-* veracitate, aut mendacio more plane insolito, præter ordinarium naturæ cur- *Etanda sunt* sum testetur numen diuinum; eam sententiam, mea opinione satis clare profi- *in iuramen-* teri videtur Anglorum quondam theologus, ROBERTVS SANDERSON, *to miracu-* *Libr. de Juramenti promissorii obligatione, Prælection. I. Section. IV. la;* notatur *p. m. §.* qui Deum in iureiurando ἀπλῶς & simpliciter in testem, non ve simul Rober- *ro in iudicem aut vindicem inuocari,* atque exinde iuramentum Dei ipsius *testimonium esse,* condendit, & paulo post ad finem *Section. VI. nullam,* ait, *son.* esse maiorem fidem humanam, quam quæ iureiurando per inuocationem di- *uini nominis quasi de coelo attestata & confirmata est.* Certe non omni ini- *quitate & superstitionis suspicione hanc opinionem carere, arbitror; quo enim* modo, qua ratione testandum & quasi de cælo, vt ait, testandum esset numi- *ni supremo de iurantibus aut veracitate, aut mendacio? non nisi per miracula;* sed Deum tentare miraculis, & sublatiis ordinariis naturæ legibus, ad viam re- *currere extraordinariam, nonne res foret temeraria & christiano homine indi-*

Signa? An miracula patrando iustissimam suam vindictam manifestabit sapientissimi numinis iustitia, quando miracula postulat, & e re sua fore deprehendit humana temeritas? Non tamen heri aut nudius tertius excogitata fuit hæc doctrina; error est antiquissimus ad nostram vsque ætatem eorum imprimis opera propagatus, quorum miracula in iureiurando expectari intererat. Amplissima vero dabitur mihi in genuinam illius originem & naturam inquirendi occasio, cum rem ipsam de origine & natura præiudiciorum, quæ in iuramenta sese infinuauerunt, aggressurus sum; interim ea, quibus Sanderfonum notavi, & hic præmonere necesse duxi, cuius quoque errorem diu iam castigarunt Viri doctissimi, SAMUEL PUFFENDORFIUS, & IOHANNES FRANCISCUS BVDDEVS, ille quidem *Libr. IV. De iure naturæ & gentium Cap. II. §. 2.* hic autem *Part. II. Institution. theologiæ moralis, Cap. III. Section. V. §. X. pag. 719.* Consideratur itaque Deus in iureiurando vt iudex iustissimus pœnam grauissimam iurisiurandi religionem temere violantibus inflicturus. Hunc enim inuocat, qui iuramento obstringitur & si datam fidem fefellerit, iustitiæ eius vindictiæ deliberate suam salutem exponit; hinc quam monstruosum plane peccatum sit periurium, ex dictis facile intelligitur: proinde solet etiam diuina iustitia enormiter læsa ad vindicandam nominis sui gloriam eo maiori pœna afficere periuros, quo maiori audacia sanctissimo eius nomine ad decipiendum proximum abusi fuerunt & in inuocatione illius quæsiuerunt suæ iniquitatis præsidium.

§. IX.

Quid dicendum de iuramentis per falsum Deum?

Optandum modo esset, vt in agnoscendo & colendo vno eodemque Deo omnes ac singuli conuenirent, & per eum, si necessitas postulauerit, iureiurando sese obstringerent! Magna tamen est religionum diuersitas, impia & multis erroribus inquinata est multorum de Deo rebusque diuinis cognitio; sunt ethnici, homines extra ecclesiæ gremium constituti, quos non deploranda satis occupauit suæ religionis superstitio; Deum agnoscunt, sed non vnum, prosequuntur eum cultu religioso, sed cum aliis Deorum figmentis diuiso atque communicato. Iam de variis tot gentium eccesarum superstitiosæ religionis ritibus non sumus solliciti, ille ad nos pertinet, quando ad iusiurandum accedentes ad confirmandam siue assertionum, siue promissionum suarum veritatem suos deastros periurii & mendaciorum vindices esse volunt. Atque vt statim meam exponam sententiam, magnam hoc iuramentorum genus impietatem redolere, imo & omni valore atque obligatione interna carere, nemo facile erit, qui insicias iuerit; impia sunt, quia, qui vero Deo debebatur, rei creatæ defertur honor, sed & irrita simul, si iurans ipse nullam huic diuinitatem tribuit, & per Deum iurat, quem tamen Deum esse, & a quo, si fidem frangit, sese puniri posse, negat. Suo autem valore & efficacia non destituendum erit iuramentum per fal-

falsos Deos præstitum, si iurans ipse erronea conscientia ductus quam soli & vero numini asserendum esse christianus profitetur diuinitatem, eam & diis suis inesse, credit; hos enim Deos, per quos iurauit, utique ex nostra opinione sint falsi, errore tamen excecatus veros esse putauit, utque adeo eadem per idola sua iurantem stringat standi promissis obligatio, quam alius sibi impositam esse, animaduertit, cuius quidem solius veri numinis autoritate firmata fuit promissio.

§. X.

De eo tamen non lenis exorta fuit inter eruditos disceptatio, an acceptare tantum, an vero & deferre liceat iuramentum infideli, quem per falsos Deos *re liceat iuraturum esse*, manifestissime constat? Prius asserit, negato posteriori, M. *fideli iurata placente dans son Traité du Serment Liv. I. Chap. XIII. pag. m. mentum per* 107. 108: cui non pauci accedunt eo imprimis argumento ducti, quod in actus *falsum* idololatrici societatem venire, & infideli, dum per falsos Deos iurare cogitur, *deum? quod* in verum quoque Deum grauiter peccandi occasionem præbere videatur, qui *affirmatur*. ab infideli iuramentum exigere audeat. Nescio tamen, vtrum non magis culpanda sit illorum superstitio, quam laudanda pietas? lubricam fatis esse hanc rationem nulloque fundamento innixam, prolixè probauit Vir doctissimus, JEAN BARBEYRAC *in Not. ad Pufendorf. de Jure Naturæ & Gentium Libr. IV. Cap. II. §. 4. pag. m. 458. not. 2.* neque desunt alii, qui errorem huius doctrinæ agnoscentes & acceptari, & sine conscientiæ vulnere exigi posse ab idololatra iuramentum per falsos Deos conceptum, non sine ratione contendunt; est enim adstruenda interdum idolorum cultori fides atque veritas; magnam penes omnes fere gentes iurisiurandi religionem esse, ex iis, quæ in antecedentibus dixi, facile intelligitur; hinc cum non alia superstiti expediendi negotii ciuilis ratio, urgente tandem necessitate grauissima, fides eius adstringenda erit iuriurando, medio sane ultimo & ex sua quoque opinione ad veritatem aut inuestigandam aut confirmandam aptissimo: hanc veritatem & fidem alter exigit, sibi autem, non vero deferenti aut acceptanti iuramentum tribuat idololatra, quod ex peruerso animi sensu eam firmauerit, eoque ipso Maiestatis diuinæ verique Numinis sanctitati iniuriam intulerit; sua enim solius culpa in errore versatur, neque ignorantia, qua intellectus eius laborat, plane est inuincibilis.

§. XI.

Non satis vero est infideli deferre iuramentum, sed ita quoque deferre *Iurandum* illud leges necessitatis exigunt, ut non Deum alium, quam Deum suum, qui *est infideli* cunque is fuerit, sit modo ex sua opinione verus, in iurciurando imploret *non per ali-* dicem; sane non laudarem iudicis illius feueritatem, qui idololatram per *unum Deum,* cum christianorum Deum, reluctante nimirum conscientia, iurare negantem, *quam per* pænis ad iurandum ideo compellere auderet, ne tantæ impietatis, quam in *ve eum, quem* rum.

credit esse verum. rum Deum committit, qui falsum Deum inuocat, sese participem reddere videretur; quis in errantis hominis conscientiam sibi arrogabit imperium? Non

§. XI. & XII. potest iurare infidelis, nisi per eum, quem credit esse cultus sui religiosi obiectum; res foret periculosa, iuramentum per verum Deum admittere, quia hunc Deum, per quem iurat, Deum esse, negat. Proinde nec obligatum sese putabit, nec religioni sibi ducet, datam violare promissionem, sine vlla tamen apud suos periurii infamia; ita vero euerteretur finis ab altero intentus, cuius tamen obtinendi causa idolorum cultori iuramentum deferri voluit; omnis ergo efficacia, omnis iurisiurandi obligatio pendet a sola iurantis impressione, quæ inuit ipsi horrorem & timorem diuinitatis, quam suo Deo licet errore deceptus inesse, credit; oritur ille timor ex vindicta, quam in omnes periuros eorumque capita grauissimam exercet huius diuinitatis, sui scilicet Dei iustitia; atque tum demum datam sub tanto pignore fidem necessario seruandam esse, sibi persuadet idololatra.

§. XII.

Proinde examinanda erit iurantis, quam de Deo fouet, opinio, ad eam prudenti consilio accommodanda erit iurisiurandi formula; si per falsum Deum, quem tamen verum profitetur, fidem frangere, rem arbitratur esse leuissimam, in sui iniuriam id factum interpretatur Deus verus, quem acerrimum deinde sentiet religionis contemtor periurii sui vindicem.

§. XIII.

Examina- tur conce- ptus, quem de iureiurando sibi formauit Spinoza. Quod si secundum conceptum, quem de iureiurando sibi formauit **BENEDICTVS DE SPINOZA**, iurandum est, innocandus erit Deus nec verus, nec falsus, sed multo magis coërcebitur iurantis fidei frangendæ procliuitas, si per salutem patriæ, per libertatem & supremum Concilium, quam si per Deum iurare iubeatur. Huius rei mentem suam reliquit nobis Spinoza *in Oper. Posthum. Tractat. Politic. Cap. VIII. §. XLVIII. p. 340.* Quos, inquit, *lex iurare cogit, a periurio multo magis cauebunt, si per salutem patriæ & libertatem, perque supremum concilium, quam si per Deum iurare iubeantur. Nam qui per Deum iurat, priuatum bonum interponit, cuius ille æstimator est; at qui iureiurando libertatem patriæque salutem interponit, is per commune omnium bonum, cuius ille æstimator non est, iurat, & si peierat, eo ipso se patriæ hostem declarat.*

§. XIV.

Refuta- tur Spinoza. Est tamen falsissima hæc de iureiurando Spinozæ idea; magnam equidem huic affinitatem cum iureiurando intercedere, fateor, hoc vero simul asserere audeo, quod satis euietum fuit ab eruditis, hunc iurandi modum, hanc formulam non iuramenti veri & proprie sic dicti, sed iuramenti, vt dicunt, taciti, aut, si velis, contestationis nomine venire, cum res sancta & præcipuo honore habita,

bita, pro fidei datæ securitate tanquam pignus a iurante deponitur. Atque huic imprecatur pœnam diuinam ille, qui iurat, & si ad mentem Spinozæ applicaueris, Deum implorat vindicem, vt in patriæ, in supremi Concilii salute ac libertate, rebus sibi longe charissimis suam vindictam exerceat; ita vero alios, quod est contestationis natura, non autem seipsum Dei iustitiæ exponit, in quo tamen essentialis vere consistit iurisiurandi ratio; sed & quare pœnarum grauitas, quæ in propriam iurantem, si peierauerit, salutem diuinitus sancita fuit, in aliorum sæpe innocentissimorum capita deriuanda sit, non video? iis enim, qui plane non peccarunt, adeoque nec pœnæ, quam sua solius culpa sibi contraxit periurus, participes facti fuerunt, Deum tamen imprecari velle iratum, nonne id foret contra æquitatis & iustitiæ leges, nonne summa iniuria? Propria vita deuouenda est iræ diuinæ, inde excitatur in iurante mentis attentio, oritur horror, & a periurio multo magis cauebit, quia hanc pœnam, quam in iuramento deliberate implorauit, ob proprium peccatum in suam quoque, non in aliorum salutem a Deo statutam esse, nouit. Propria enim salute si non flector aliorum certe salute non flectar.

§. XV.

Hæc autem iuramenta indigna plane sunt iuramentorum nomine, quæ per *Examinantur iuramenta per* creaturas vilissimas a veteribus hinc & inde concepta fuisse, leguntur; ita Sonantur iuramentum iurasse ferunt per canem, per anserem & platanum, Zenonem per capramentum per parim, auctore DIOGENE LAERTIO in *vita Zenon. Libr. VII. Segm. 32. creaturas p. m. 385. conf. MENAGII Notas*, quibus illustrauit Diogenem Laërtium *lenissimas Libr. II. Segm. 40. pag. 92. & Libr. VII. Segm. 32. p. m. 277.* nec non *sæpe præsi PHILOSTRATVM*, quem refert Menagius *l. c. Religiosissimum quoque erat ta.* amatoribus iurare per dulce osculum, per fulgentes oculos; hinc OVIDIVS:

*Perque suos illam nuper iurasse, recordor,
Perque meos oculos; & dolere mei.*

ait *Libr. III. Amorum, Eleg. 3.* Scilicet iurabant per eos, non vt per Deos, sed ne per Deos iurarent. Impium tamen foret & absurdum imitari hæc iuramenta, quæ dum salutem nostram & felicitatem æternam non attingunt, in iuramentorum vere sic dictorum numerum referri nequeunt. Sunt lusus, sunt ioci spectantes ad *μαρολολίας* christianis a Salvatore suo seuerissime interdictas.

§. XVI.

Longe vero magis a christianæ religionis sanctitate alieni esse videntur ii, *Iurandi* qui solum quidem numen diuinum eiusque vindictam in iureiurando inuocandam esse, agnoscunt, iurisiurandi tamen religionem vsu quotidiano profanant, *in sermone quotidiano* neque quid agant, deliberate satis perpendunt. Certe non satis mirari possum, *cacoëther.* qui fieri queat, vt illotis, quod aiunt, manibus aggrediantur plurimi nostra

ætate tanti momenti negotium; dictum fuit in antecedentibus, in magna rerum incertitudine cum non aliud supersit veritatis inuestigandæ medium, iuramentum esse veracitatis arrham, & quod communi gentium consensu habitum fuit maximum fidei humanæ firmamentum; adeo tamen inualuit penes quosdam iurandi cacoëthes, vt non sine exiguo aliorum scandalo in ornamentum quasi orationis adhibere iuramenta, laude maiori quam impietate receptum sit; sunt, quos aut ira æstuantes, aut aliis corruptæ voluntatis affectibus agitados magnum & iuramentorum & execrationum sæpe diriffimarum numerum in nominis diuini opprobrium, in suam vero & aliorum perniciem cruciare audies, atque id quidem eo maiori mentis audacia, quo certiores eas suæ autoritatis indices esse, somniant. Quis peccati huius atrocitatem agnoscit? Conqueruntur de tanta cordis humani leuitate viri cordatiores; hinc largiori quoque mensura & quasi cum sænore in eos redundabit Numinis supremi vindicta, qui tam proterue, nulla id exigente necessitate, misericordiæ eius renunciare haud sibi ducunt religioni, cumque temeritatis suæ admoniti ipsi non raro nesciunt, quid effutierit lingua, clare docent, quanta sit mentis leuitas, quanta sanctissimi nominis diuini profanatio.

§. XVII.

Iuramentorum diuifio.

Cæterum ex iuramentorum sine, cui inseruiunt in vita ciuili, non inepte eorum diiudicanda erit diuifio; vnus est iurisiurandi finis, sed ad diuersa respicit; hæc diuersitas est diuifionis fundamentum. Sanciuntur ab hominibus pacta, promittuntur futura, additur iuramentum, vt seria magis reddatur promittentis fidei seruandæ voluntas; interdum eruenda est veritas, confirmanda est circa factum illiquidum alicuius assertio, & cum, omni deficiente aliorum testimonio, a sola dicentis fide pendet causæ veritas, rursus finienda relinquitur iurando mutuo agitata inter dissentientes controuersia; prioris generis iuramenta, quibus certiora redduntur futura, iuramenta dicuntur *Promissoria*, posterioribus, quæ circa inuestigandam aut præteritorum, aut præsentium veritatem versantur, *Assertoriorum* nomine venientibus. Reliquas iuramentorum species, quæ ex Ictorum Romanorum diuifionibus ortæ fuerunt, prolixè persequuntur Iurisprudentiæ particularis interpretes; magnus earum est numerus, essentia vero non differunt, sed originem suam debent diuersis, vt aiunt, relationibus, omnes tamen ad duas has species referri posse, docet Vir Illustris, THOMASIVS *Libr. II. Jurisprudent. Diuin. Cap. IX. §. 13. pag. iii. 256.*

§. XVIII.

Examinatur doctrina Non vero curamus illas subtilitates in quas præter necessitatem in hac doctrina versando dilapsus est ROBERTVS SANDERSONVS in *Tractat. de na Roberti Furamenti Promissorii Obligatione, Prælection. I. Section. XIV. p. 25. seqq. Sanderfoni, conf. Prælection. VII. Section. I. p. 207. seqq.* Peculiare est discrimen, quod
circa

circa veritatem vtrique iurisiurandi speciei arctissimo iungendam vinculo deprehendisse sibi videtur. Vnam veritatem, quæ est *de præfenti*, inesse, contentit iuriiurando Assertorio, duplicem Promissorio, *de præfenti* alteram, alteram *vtrique iude futuro*. Suam firmavit sententiam multis verborum ambagibus, sæpius iuramento-obscuritates incidit, inde lectori tædiosus. Doctioribus diiudicandum relinquitur species, an iuramentorum religioni aliquid detraxisse dicendus sit, qui præter congruam vnam veritatem sed pro obiectorum, circa quæ occupatur, diuersitate non vno peculiare nomine venientem, aliam non dari asserere audeat? Absint modo in iurante re-*quid depre-*seruationes, quas vocant, mentales, absurdæ cauillationes & interpretationes *hendiisse sibi* ineptæ, quæ finem iurisiurandi impie eludunt. Animo sincero accedat, qui ad *videtur*, & iuramentum accedit. Certe si oris professioni respondet cordis conditio, si *re-*refutatur. ritatem vnicuique iuramentorum speciei congruam, ea, qua decet, ratione pronuntiauit, omnibus viri boni & sui officii partibus iurantem satisfacisse, nemo vnquam facile negauerit.

§. XIX.

Sunt vero leues, quos notavi, Roberti Sanderfoni errores, neque digni *Conclusio* quibus diluendis vltius inhæream. Plures & maiores longe mihi sistentur, *capitis pri-* cum post ea, quæ in genere de iureiurando dixi, rem ipsam aggressurus in *mi.* eorum præiudiciorum naturam inquiram, quæ ingrediuntur iuramentorum essentiam, tantæque corruptionis causam dederunt, vt erroneas inde promanantes conclusiones haud euitare potuerint Viri doctissimi: res operose excutienda est, hinc referuanda capiti secundo, quo & de origine & de natura eius amplissima dabitur mihi differendi occasio.

C A P V T II.

DE ORIGINE ET NATVRA PRAEIVDICIORVM

I N

I V R E I V R A N D O

E I V S Q V E

R E L A X A T I O N E.

§. I.

Nulla vnquam tam præclare excogitata, nulla tam salubriter constituta *Corrupta* fuit doctrina, cui non caliginem offundere eiusque veritatem variis artibus *fuerunt iu-* befactare auderet hominum improbitas. Atque exinde nascuntur errores & *ramenta ex* præiudicia, quibus maxima hominum pars ita laborat, vt dum rem ipsam non *quo iis abuti* satis accurate perpendit, non tam veritate & ratione regatur, quam aliorum *cepit ratio*

toritate & opinionibus; nulli errores in intellectum magis exercent suum imperium, & ad omne obsequium flectunt voluntatis humanæ libertatem; nulla præiudicia ad alendos in errore animos apta sunt magis & idonea, quam ea, quæ sanctitatem religionis iactant & sub specioso pietatis prætextu sese insinuant. Proinde fit, vt vel plane nunquam vel rarissime agnoscantur, suos vbi-que habeant patronos, dum in eorum iniquitatem penetrant paucissimi. Atque hæc fors hæc fata fuerunt iuriurando, ex quo ad firmandam propriam autoritatem iureiurando abuti cœpit ratio status, & veluti nemini mancipata regnavit; tot sub eo delitescerant conceptus, qui magnam quidem pietatis speciem præ se ferre videbantur, sed ad primam suam originem reuocati nihil sapiebant, præter iniquitatem eorum, qui sub religionis schemate suos affectus occultabant atque regnandi libidinem. Ita vero plane corrumpebatur tot accedentibus erroribus novos rursus errores parientibus, & antiqua sua facie tota tandem destituebatur iuramentorum doctrina. Hæc vt repurgata suæque sanitati restituta appareat, separanda sunt naturalia & res ipsa a corruptelis atque commentis, quæ fraude humana acceperunt, indaganda est genuina iuramentorum natura & origo; hac enim excussa, longe facilius constabit, quot ad corrumpendam eius veritatem errores excogitauerit ratio status, quos deinde maiori simplicitate quam malitia ad nostram vsque ætatem propagauit superstitio.

§. II.

Sistitur iuramentorum origo. Scilicet non ceperunt iuramenta, simul ac esse ceperunt homines, longe recentiora sunt hominibus; ii enim in concreatæ integritatis statu constituti & imagine diuina adhuc condecorati veritatis adeo erant amantes, vt iureiurando sibi fidem conciliare, primum fuisset ac manifestum infirmitatis humanæ argumentum. Non diu tamen durabat felicissimus ille protoplastorum status, sed excidentibus propria sua culpa tanta felicitate sese reddebant indignos; multiplicabatur & crescebat post lapsum genus humanum, pessimis vero hominum affectibus indies incrementa maiora capientibus; hinc cum ea paulo post esset ingeniorum peruersitas, vt perfide inter se agere, pacta violare fidemque mutuo sibi datam turpiter fallere non amplius duceretur religioni, periculosum tandem erat, nudis ac solis eorum promissionibus niti, qui omnes sinceritatis & mutui amoris officiorum erant immemores; media huic malo quærere, extremæ necessitatis res erat: itaque maioris cuiusdam autoritate verba sua firmare incipiebant; exigebant a se inuicem iuramenta, an forte grauitate penarum, & acerbissima, quæ in iureiurando *manifeste* inuocanda erat, iudicis supremi vindicta, ad fidem eo maiori religione seruandam adstringi possent hypocritæ? Atque hoc ipso effrenatæ multorum libidini frenæ iniecturos se esse, sperabant, cum nemo eoque temeritatis facile processurus fuisse crederetur, vt inuitabilem numinis diuini vindictam tanta temeritate in suæ salutis detrimentum pronocare ausurus esset.

§. III.

§. III.

Accessisse hoc veritatis pignore egregium sermoni simplici firmamentum, *Exponun-*
 facile constat, dum humanam fidei frangendæ audaciam coëcebat internus pec-
 nae diuinæ metus, quæ longe grauior expectanda erat ei, qui fidem iureiurando *tur iurisiu-*
 firmatam seruare, quam qui nudæ tantum promissioni stare detrectauerat. *ranti prin-*
 de vero non sequitur, nouam plane atque peculiarem accessisse obligationem, *incipia.*
 aut validum reddi potuisse iureiurando actum pietatis & iustitiæ leges egredien-
 tem atque adeo sua natura inuvalidum. Ea est iuramentorum indoles, vt pactum
 supponant & obligationem ex pacti valore secundum iuris naturæ principia ne-
 cessario nexu fluentem; huius naturam sequitur natura iurisiurandi; quod si
 enim ad pactum firmandum accessit, ex pacti quoque valore iurisiurandi valo-
 rem pendere, necesse est. Cessante itaque priori, quæ pactorum est, obliga-
 tione, posteriorem quoque, quæ est iuramentorum, obligationem cessare, ma-
 nifesta est ex iis, quæ dixi, conclusio. Agnouerunt huius doctrinæ cum rei
 natura conuenientis veritatem Viri doctissimi, & de totius moralis philosophiæ
 incrementis insigniter meriti, e quorum numero adduxisse, sufficiat PUFEN-
 DORFIVM in suo de *Jure Naturæ & Gentium* opere, *Libr. IV. Capit.*
II. §. 6. & §. 11. JEAN BARBEYRAC ad Pufendorf. pag. m. 461.
num. 2. THOMASIVM in *Institution. Jurisprud. Diuin. Libr. II.*
Cap. IV. §. 14. 25. TITIVM in *Obseruation. ad Pufendorf. de Officio*
Hominis & Cuius, Obseruat. 264. 265. BVDDEVUM in *Institutionib. Theo-*
logiæ Moral. Part. II. Cap. III. Section. 2. §. 12. nec non BEYERVM
 in *Delineation. Jur. Diuin. Naturalis Cap. XIIII. §. 44. 45.*

§. IV.

Optandum modo esset, vt ad nostram vsque ætatem illo quidem nitore, *Corrupta*
 facie incorrupta nullis contaminata erroribus peruenisset huius doctrinæ veritas; *fuisse dicun-*
 sed quæ est moralis philosophiæ pars, quam ad suas cupiditates flectere non ausi *tur præiudi-*
 fuerunt homines? Relinquebant fere omnes quorum intererat, genuinum hunc *ciis & erro-*
 iurisiurandi conceptum, excogitabant vero alium hactenus inauditum & cum *ribus hæc*
 rei natura minus conuenientem eo maiori tamen seruore defendendum, quo *principia;*
 gis accommodatus erat eorum statui. Certe non erraero, si tum demum tot *in genere in-*
 insolitas nulloque fundamento innixas de iureiurando opiniones auditas fuisse, *dicatur cor-*
 dixero, cum iurisdictionem suam, quam Imperatorum benignitate exercebant, *ruptionis*
 amplificaturi totam iuramentorum cognitionem omnesque causas iureiurando fir- *origo, que*
 matas sub sacro prætextu suæ folius cognitioni in proprium fauorem vindicare *ab illa im-*
 cæperunt seculorum priorum Clerici; non excusandi erant ab omni iniquitate *primis ata-*
 conatus, quos audebant non vna quidem eademque ætate, sed temporis pro- *te deduci-*
 gressu, post seculorum quorundam decursum ad eam autoritatem euecti; *tur, qua ex-*
 tantæ itaque potestatis primam statim originem inquirere ideo necesse duco, *tendi co pit*
 quia *fori ecclesi-*

astici auto- quia hanc corrupendæ huius, quam proposuimus, veritatis causam & occasio-
ritas. nem dedisse, ex dicendis manifestissime constabit.

§. V.

Agitur de Semper singulare quin affectasse illius ævi ecclesiasticos, ignotum esse non
distinctione, potest euoluenti seculorum priorum historias. Ac primo quidem cognitum ef-
qua duo vul- se cepit τῷ κλήρῳ siue Cleri nomen, quod proprium atque peculiare sibi facie-
go consti- bant personæ ecclesiasticæ, vniuersa tamen ecclesia totoque fidelium cœtu in sa-
tuuntur cra scriptura hoc nomine veniente, quod diserte probat CASPAR. ZIEGLE-
christiano- RVS *in Not. & Animaduersion. ad Lancellot. Institut. Jur. Canonici*
rum genera, *Libr. III. Tit. II. §. 12. pag. m. 698.* & P E T R V S μὴ ὡς κατασκευάσειον-
clerici & τες τῶν κλήρων ait, *1. Epist. Cap. V, 3.* Orta vero exinde fuit antea insolita
laici. neque hodie omnibus probata distinctio, qua duo vulgo constituuntur christia-
norum genera, Clericorum nempe & Laicorum: magno conatu eam defendit &
a Deo ipso hoc Clericorum a reliquis Ecclesiæ membris discrimen profectum ef-
se, contendit, Illustris Parisiensis Episcopus, P E T R V S DE MARCA *in Dissertatione peculiari: de discrimine Clericorum & Laicorum ex Jure Diuino,*
quæ accessit operi eius: *De Concordia Sacerdotii & Imperii, siue de Libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ pag. 285.* Sed Clericus erat Petrus de Marca,
itaque clericorum ea in re vindicare prærogatiuas, sui ipsius intererat; exhibuerunt vero genuinam illius faciem Viri doctissimi; eam iam olim reiecerunt
CENTVRIATORES MAGDEBURGENSES *Centur. III. Cap. VII. pag. m. 128.* quibus accedit Vir celeberrimus, I V S T V S HENNING. BOEHMERVS *in Dissertationibus Juris Ecclesiastici antiqui ad Plinium secundum, & Tertullianum Dissertat. VI. p. 316.,* qui per duo priora secula vsque ad Tertulliani tempora huius denominationis vestigia non occurrere prolixè probat *pag. 328. seqq.* id quod etiam egregie confirmat Vir Illustris, FRIDERICVS SPANHEMIVS, qui cleri & clericorum distinctionem a Laicis, ætate Tertulliani iam Montanistæ, sub initia tertii seculi receptam fuisse, docet *in Historia Ecclesiastica Noui Testamenti inserta Tom. I. Oper. Secul. II. n. 5. §. 2. pag. m. 633.* Sed Cæsari Baronio hoc clericorum a laicis discrimen cum ipsis Apostolis natum esse, contendenti docte respondet CHRISTIANVS KORTHOLTVS *Disquisition. Anti-Baronian. Disquisit. V. §. 4. p. 151. seqq.*

§. VI.

Exponun- Progrediente vero ætate magis ac magis concessa fuit clericis hæc, qua
tur præro- laicis opponuntur, differentia & ad eos vnice applicata, qui sacris ecclesiæ re-
gatiuæ cle- bus erant præpositi; iam eorum labor erat primarius, vt indices exccærentur
vicorum præ laici, quo minus surgenti ecclesiastici ordinis auctoritati sese opponerent, atque
laicis. id quidem multo facilius obtenturos se esse, sperabant, si ordinis huius præro-

gatiue inter præcipua referrentur christianæ religionis capita: itaque clericos euehebat pietatis præsumtio; eorum enim vitam longe superiorem, sanctiorem & a laicorum viuendi ratione secretam esse, persuasum fuerat aliis, simplicitate vero maiori, quam veritate; clericorum fortunam promouebat, quod in intimiores eruditionis ac sapientiæ recessus penetrasse crederentur, sed laici erant carnales, eorumque mentes occupauerat cæcitatæ mater, superbia *vid. CENTVRIATORES MAGDEBVRGENSES l. c. pag. 128.* Hæc sibi sumebant clerici, vbique præualere debebat eorum præ laicis prærogatiua, qui contradicere audebat, hæreseos postulatus durissimum sentiebat autoritatis ecclesiasticæ effectum.

§. VII.

Hac introducta credendi seruitute, eo iam tendebant ecclesiasticorum *Affecta-* natus, vt eorum potestas, quæ, consentiente tota ecclesia, ipsis interdum *bant iuris-* cessa fuerat, in iurisdictionem, quam vocant ecclesiasticam & a seculari diuer- *ditionem* sam coalesceret, atque adeo supremum tandem attingerent suæ autoritatis fasti- *propriam et* gium. Rem affectabant Christi & Apostolorum præceptis minus accommoda- *Imperium* tam & magna difficultate laborantem, nullam tamen prætermittebant occasio- *sacrum ec-* nem adspirandi ad tantam magnitudinem, quantam deinde consecuti fuerunt & *clesiastici,* assequendi suum imperium. Docte & egregie de origine & incrementis iuris- *imprimis in* dictionis ecclesiasticæ loquuntur Excellentissimus IOANN. GEORG. REIN- *Synodis &* *HARDVS in Tractatu de Jure Principum Germaniæ, cum primis Saxo-Conciliis Se-* *nia circa sacra &c. Cap. I. ff. 20. seqq. p. 30.* & Abbas doctissimus, Chri- *culo post* stianissimi Regis Confessionarius, MR. FLURY in *Præfatione,* quam præmisit *Christum* *Tom. XIX. Historiæ Ecclesiasticæ,* nec non SAMVEL BASNAGE in *Differ-* *natum se-* *tatione ordine quarta, de Tribunali Ecclesiastico,* quæ accessit *Tom. II. An-* *cundo &* *nalium Politico-Ecclesiasticorum pag. m. 491.* Primis namque temporibus *tertio cele-* *concreditam fuerat totius Christianæ Ecclesiæ Regimen Sacerdotibus & Episco-* *bratis.* *pis & ab eorum arbitrio pendebant causæ ecclesiasticæ; quantæunque vero ef-* *fet episcoporum potestas, suos tamen habebat limites atque subordinata erat to-* *tius ecclesiæ iudicio. Laborabant quidem, præ primis in conciliis seculo post* *Christum natum secundo & tertio celebratis sæpius cogitabant de extendenda* *hac iurisdictione ecclesiastica, publicis tamen legibus & principum fauore non-* *dum firmata fuerant hæc Conciliorum Decreta & Canones; ethnici erant Impe-* *ratores, qui, agnita nondum christianæ religionis sanctitate, vniuersum christia-* *norum cætum &, qui huic præpositi erant, ecclesiæ Ministros angebant dirissi-* *mis persecutionibus.*

§. VIII.

Adspirante vero Seculo IV. ad dignitatem Imperatoriam Constantino Ma- *Seculo IV.* gno, cessabant persecutiones grauissimæ, omnem vero pacem atque tranquillita- *sub Constan-* *tem*

tini Magni tem cum illius imperio ortam sibi esse, videbat christiana religio. Leges, quas imperio eue- in perpetuam christianorum ignominiam & afflictionem sanxerant illorum hostes, bebantur ad antecedentes Imperatores, antiquandas & abolendas prorsus esse putauit, nouas dignitates vero condidit, suæ in christianorum sacra voluntatis atque fauoris indices; iam amplissimas assurgebat Episcoporum autoritas, crescebat eorum potestas, quæ hætenus circumscripta fuerat limitibus arctissimis: principem enim habebant clementissimam, qui euehebat Episcopos ad dignitates amplissimas, multis præterea immunitatibus ac priuilegiorum vfu felicitatem eorum promouebat, atque vt sancta & immunita & incorrupta manerent, seuerissime iubebat publicis legibus, leges confirmatas publicis legibus, constituta quoque in eos pœna seculari, qui hæc priuilegia & immunitates ordini ecclesiastico sua solius benignitate concessas vlla ratione violare auderent; prostant huius rei Constantini de Clericorum & Ecclesiarum immunitatibus edita, quæ inserta sunt CODICI THEODOSIANO *Libr. XVI. Tit. II. de Episcopis, Ecclesiis & Clericis: Leg. 1. 2. 5. 6. 7.* Quod etiam ce-Theodo- loco non vno aperte profitetur scriptor Constantino coæuus, EUSEBIUS *Libr. X. Histor. Ecclesiastic. Cap. VII. pag. m. 322.*, qui exhibet Imperatoris ad Anulinum proconsulem epistolam, qua cunctos ecclesiarum Praefides ab omnibus publicis functionibus immunes esse, præcipiebat.

§. IX.

Ab eodem Imperatore impetrabant iurisdictionem propriam & forum ecclesiasticum publicis legibus munitum, quod probatur ex Sozomeno et Eusebio. Non vero hic subsistebat, sed noua indes adiciebat Imperator tot immunitatibus suæ clementiæ argumenta; aucto enim eorum numero, qui christianæ religionis veritatem confitebantur, conferebat quoque Episcopis desideratam hætenus tanto conatu iuris dicendi potestatem amplissimam; sua præterea auctoritate firmabat Canones & Decreta, quæ in antecedentibus conciliis episcopi statuerant in nascendæ iurisdictionis ecclesiasticæ fauorem sub nouo AVDIENTIAE nomine ipsis a Constantino tandem concessæ. Iam licebat litigantibus, qui causam habebant controuersam, relicta Maiestate ciuili, adire episcoporum iudicia, eorum vero sententiam aliorum iudicum sententiis præualere atque tam firmam esse iubebat, vt nec arte eam infringere, nec aliam ex Imperatoris aulam expectare debuerit iudicatus. Fidem huius rei certissimam nobis facit SOZOMENVS *Libr. I. Histor. Ecclesiasticæ Cap. IX. p. m. 413.* qui omnes, inquit, Interprete HENRICO VALESIO, *vbique Clericos immunitate donauit, lege hac de re specialiter data; & litigantibus permisit, vt ad episcoporum iudicium prouocarent, si magistratut ciuiles reuicere vellent, eorum autem sententia rata esset, aliorumque iudicum sententiis præuuleret, perinde ac si ab imperatore ipso data fuisset, utque res ab episcopis iudicatas rectores prouinciarum eorumque officiales executioni mandarent: postremo vt conciliorum decreta firma & inconcussa essent.* Eadem fere habet, qui Constantini vitam descripsit, laudatus modo EUSEBIUS *Libr. IV. Cap. XXVII.*

p. 445. qui episcoporum, ait, sententias, quæ in conciliis promulgatæ essent, autoritate sua confirmavit, adeo ut prouinciarum rectoribus non liceret episcoporum decreta rescindere. Cuius enim iudici præferendos esse Sacerdotes Dei, eodem interprete HENRICO VALESIO.

§. X.

Non renitebantur posteriori ætate huic regimini ecclesiastico, qui post Constantini mortem Imperii gubernaculis præsidebant, sequentes Imperatores, sed eodem, quo Constantinus, fauore prosequerentur personas ecclesiasticas; firmabant priuilegia in clericorum fauorem concessa, immunitatibus adiciebant immunitates ab omnibus omni ætate sub sacrilegii pœna custodiendas: quæ autem de episcoporum iudicio & iurisdictione ecclesiastica, testibus EVSEBIO & SOZOMENO, statuta fuerant ab antecessore glorioso, omnia hæc sancta & illibata esse volebant sub pœna seculari grauissima publicis legibus, quæ continentur in CODICE THEODOSIANO perpetuis illustratæ Viri doctissimi IAC. GOTHOFREDI commentariis; hæc enim tenebat seculi illius Imperantes de sanctitate episcoporum persuasio, iudicia eorum sinceritate & iustitia aliorum iudicia superatura esse, itaque indulgendum esse aliquid sacris eorum conatibus, ob tanta eorum in christianam rempublicam merita. Ita deinde factum, vt publica tandem autoritate niterentur episcoporum iudicia, atque hoc modo forum haberent tot priuilegiorum & immunitatum vsu ornatum & ad examinandas litigantium controuersias maxime opportunum. Augebat præterea dignitatem illius atque incrementa, quod ipsi episcopi, si quando partium reorum sustinerent, a magistratus secularis cognitione exempti conueniendi & accusandi essent coram episcopali iudicio; quod aperte testatur Imperatoris Constantii, Constantini filii, lex publica edita anno post seculum tertium LV. ordine XII. Codicis Theodosiani, de Episcop. & Cleric. cuius fauore causas episcoporum & contra eos querelas non ad seculare iudicium, sed ad alios potissimum episcopos deferendas esse constituebat, eodem fere modo, quo Valentinianus, Imperator, Clericos AVDIENTIAE EPISCOPALI reseruari iubebat, iuxta Legem XLVII. Cod. Theodosiani de Episcop. & Cleric. ann. 425., fas non esse, ratus vt temporalium potestatum subderentur arbitrio, qui sacris ecclesie rebus essent initiati.

§. XI.

Interim non extendendus erat legum illarum fauor in brachii secularis iniuriam; exempti erant a foro publico episcopi, non vero omnem maiestati civilis in causas episcoporum cognitionem denegasse, neque ipsi suam in eos potestatem iure diuino sibi concessam abdicasse dicendi sunt illa ætate Imperatores; ne igitur, quæ distincta esse debebant, imprudenti confusione coirent, causas & delicta episcoporum ecclesiastica a causis criminalibus communibus diu iam

lasc. I.

se-

causis eccle- separauerat Gratianus lege publica *anni 376.* quae est *XXIII. Cod. Theodo-*
fasticis, non fiani, de Episcopis; illis diiudicandis patere permisit forum ecclesiasticum, in
vero in cri- his conueniendi erant episcopi coram iudice seculari, cuius auctoritatem agnosce-
minalibus. re tenebantur, non obstante, quod erant episcopi. Sit vero ita, subiectum ad
Nominan- huc fuisse potestati ciuili ordinem ecclesiasticum, quis ideo magnam illo iamiam
tur simul aeuo forum ecclesiasticum iuris dicendi potestatem obtinuisse negauerit? Omnia
causae, quae enim, quae ad sanctitatem religionis pertinebant, pertinebant ad episcopos *iuxta*
reſeruate *Legem I. Tit. de Religion. Cod. Theodos. collat. Lege III. de Episcop. iu-*
fuerunt illa *dicio.* Lenia ecclesiasticorum delicta, ex quibusdam diffensionibus ad religio-
atate publi- nis obseruantiam spectantia, nec non morum ecclesiasticorum causae subiacebant
cis legibus episcopali iudicio; ipsa tandem Laicorum negotia, praeunte tamen compromissi
cognitioni vinculo, non sine Imperatorum consensu reſeruata erant foro ecclesiastico, *ex*
fori eccle- *Lege VII. Cod. de Episcop. Audient.* Quis ergo vacuum & inane illud fuis-
fastici. se dixerit? Tot sane & tanta haec erant, quae potestatem episcoporum & fori
 ecclesiastici dignitatem supra seculi illius conditionem mirifice euehebant.

§. XII.

Priuile- Quam itaque Imperatorum benignitate publicis legibus munitam impetra-
gia, immu- uerant iurisdictionem ecclesiasticam, totis viribus eam retinuerunt, summamque
nitates & huic firmandae operam dederunt in Synodis atque Conciliis, quae magno illa
forum eccle- aetate numero celebrata fuerunt. Hic sane causam habebant & occasionem
fasticum im- egregiam sibi prospiciendi episcopi, neque eam praetermississe dicendi sunt. Qui
peratorum ACTA CONCILIORVM euoluit, si pro vlla vnquam re, certe pro con-
benignitate ſeruandis clericorum immunitatibus nec non foro ecclesiastico summo ſeruore
ipsis conces- maximoque conatu pugnatum fuisse, fatebitur. Quot sunt decreta, quibus
sum confir- pœna statuitur in clericos, qui, relicto iudice ecclesiastico, causam suam deser-
mabant Sy- re auderent ad ſeculare iudicium? Quot sunt canones, qui potestati ciuili cleri-
nodorum & cum ad iudicia publica trahenti, aut iniuriam huic inferenti sine consensu sui
Conciliorum episcopi minantur disciplinam ecclesiasticam & pœnam canonicam? Media certe
Decretis, durissima, quibus opus esse putabant conciliorum Patres, vt sua constaret foro
quod proba ecclesiastico auctoritas. Manifesta haec erunt, quae dixi, si euoluis concilium
tur ex actis Carthaginense III. quod insertum est *Tom. I. COLLECTIONIS RE-*
conciliorum. *GIAE MAXIMAE CONCILIORVM post Philippi Labbei & Ga-*
brielis Cossartii e Societate Iesu labores XII. Tomis editae studio & cura
IOANNIS HARDVINI Societatis Iesu Presbyteri, Canon. IX. pag. 962.
 Concilium Chalcedonense *Canon. IX. Tom. II. p. 606.* Concilium Arelaten-
 se II. *Canon. XXXI. Tom. II. pag. 775.* Concilium Andegauense, *Can. I.*
Tom. II. p. 778. Synodum Antiodorensem, *Canon. XXXV & XLIII.*
Tom. III. p. 446. Concilium Matisconense I. *Canon. VII. VIII. Tom. III.*
pag. 452. Concilium Matisconense II. *Canon. IX. Tom. III. pag. 462.*

Verba huius decreti sunt durissima, quo sub Anathemate prohibentur seculares, nequid in episcopos decernerent, quod etiam extenditur ad reliquos clericos *Canon. immediate sequent. X. pag. 463.* Non nego tamen cum doctissimo ZIEGLERO *Libr. de Episcopis Cap. XXX. p. m. 865.* correctum fuisse hoc decretum aeuo posteriori, cum deferbuisset impetus ille & studium *αυτονομίας*, atque pristina tum reuocata fuisse Patrum decreta in concilio Parisiensi V *Canon. IV. Tom. III. Coll. Reg. Max. pag. 552.* nec non in concilio Remensi *Canon. VI. & XVIII. p. 572. 573.* Quis ergo assurgentem episcoporum potestatem comprimere ausus fuisset, quam Imperatorum legibus & conciliorum decretis sub pœna ciuili & disciplina canonibus recepta munitam habebant?

§. XIII.

Sua tamen fata, suas mutationes expertum fuisse in Occidente episcopale *Quæ fori* iudicium, negare non poterit, qui Seculi V. vsque ad VIII. monumenta histo-*ecclesiastici* riarum paulo curatius introsperit; scilicet ad incitas fere redactum Barbaro-*conditio* fuerum incursionibus plane deletum atque extinctum fuerat cum Romulo Momyllorit, extincto Augustulo, ultimo Imperatore, Occidentale Imperium. Ostro Gothi, gens & *Occidentali* barbara ex Thracia & Pannonia egressa magna ferocitate irrumpebat in Italiae Imperio, post prouincias, aliam post aliam deuastabat, plurimas occupabat & felicissimis tan *Barbaro-* dem armorum suorum auspiciis suo Imperio subiiciebat totam Italiam, *testerum irru-* PROCOPIO *Lib. I. de Bello Gothico Cap. I. pag. 308. seqq.* Diu habe *ptiones, in* bant suos Reges, qui, licet Romani Imperatoris nec insignia, nec nomen vsur-*Italia primo* pare voluerint, ita tamen præfuerunt subditis, vt nihil ipsis defuerit eorum, *quidem sub* quæ Augustorum moribus consentanea erant, eodem auctore PROCOPIO *l. c. Ostro-Gotho-* Mortuo autem Atalarico, successore Theodorici, regnum perueniebat ad Theo-*thorum, de-* datum, opem ferente Atalarici matre, Amalafuntha, quam tamen paulo post *inde sub lu-* in carcerem coniectam e medio tolli iubebat Rex ingratiſſimus, Theodatus. *stiniani Im-* Hanc caedem ulturus, qui in Oriente regnabat Imperator, Iustinianus, cui affi-*perio vsque* uitate coniuncta erat Amalafuntha, per legatum suum bellum denuntiabat Gotho-*ad tempora* rum Regi Theodato & Bellisarium eximium & prudentissimum belli ducem *Longobar-* cum classe mittebat in Italiam; diu durabat bellum anceps & periculosum, cuius *dorum.* fortunam mox a Romanorum, mox ab Ostro-Gothorum partibus stetitſe, pro-*lixè docet PROCOPIVS Lib. III. & IV. de Bello-Gothico. conf. CEN-* TVRIATORES *MAGDEBURGENSES Centuria VI. Cap. XVI. p. m. 469. seqq.* nec non ANTONII PAPI *Critica in Annal. Baronii ad ann. 535 §. 15 p. m. 555. seqq.* vsque dum tandem post octode-*ciu annorum decursum Totila, Gothorum Rege, occiso & Teia eodem fato* extincto, finis imponeretur Gothorum regno totaque tandem Italia felicissimo Ma te per Narſeten, deuicta redigeretur in potestatem Iustiniani, teste PRO-*COPIO, Lib. IV. de Bello Gothico, Cap. XXXV. pag. 665. 666.* In hoc

itaque armorum strepitu, quæ iurisdictionis ecclesiasticæ & fori Episcopalis in Italia fuerit conditio? quodsi dicendum est, non obscura erit ex iis, quæ modo dixi, responsio. Sanctam & inuiolatam vbique esse voluerunt Codicis Theodosiani auctoritatem, neque propria iura excusserunt suis subditis Ostro-Gothorum Reges in Italia. Singularem erga hunc Codicem reuerentiam testatus fuit Theodoricus; leges hic exhibebat a Constantino Magno & Theodosii successoribus in ecclesiasticorum eorumque iurisdictionis fauorem constitutas; ad illarum ergo normam sua quoque iudicia accommodabant Italiæ episcopi, dum antiquas & hætenus receptas Romanorum leges sub Gothorum Imperio haud abrogatas fuisse, ex Cassiodori testimoniis & ipsius Theodorici edicto docte probauit HERMANNVS CONRINGIUS *de Origine Juris Germanici Cap. IV. p. m. 11. 12.* Sed paululum mutabatur status ecclesiasticus & cessabat Codicis Theodosiani usus, ex quo Ostro-Gothorum manibus per bellum erepta Iustiniano, in Oriente Imperatori, parere coacta fuerat tota Italia; magna tunc erat Iustiniani existimatio, a cuius quoque præsidibus nouum illud iuris corpus, quod ab Augusto huius autore CODICIS IUSTINIANEI nomine ueniebat, publice propositum suam per omnem Italiam auctoritatem obtinuisse, nullum est dubium. Hoc manifeste apparet ex constitutione Pragmatica, qua leges codici suo insertas & iamdudum in Italiam missas per omnes illius partes ualere iubebat Imperator. Cæterum nullum plane pandectarum eo maiorem autem nouellarum præcipue in rebus ecclesiasticis illa ætate usum fuisse, docet modo laudatus HERMANNVS CONRINGIUS *Libr. de Orig. Jur. German. Cap. XX. p. 114. segg.* Atque hic erat episcopalis iudicii & fori ecclesiastici in Italia usque ad tempora Longobardorum status; pluribus de cuiuslibet Italiæ prouinciæ insularumque adiacentium episcopis, eorum iurisdictione rebnsque ab iis præclare gestis, deducta serie, ad nostram usque ætatem egit Vir clarissimus, FERDINANDVS VGHELLVS *in Italia sacra*, opere præstantissimo, cuius nouam iam editionem debemus NICOLAI COLETI studio & laboribus.

§. XIV.

Quæ ratio illius fuerit In Gallia sedem suam habebant Visi-Gothi &, deleto Romanorum Imperio, regnum suum erexerant; non excusserunt tamen barbaræ gentes iura Romanorum in Gallia suis subditis; ea enim erat illarum humanitas, ut non modo permitterent sub Visi-Gothis Romanis uiuere legibus, sed ad illarum quoque collectionem nonnihil a se conferri posse, putarent: persuasit hoc sibi Alaricus, Rex Visi-Gothorum, qui, adhibitis sacerdotibus ac nobilibus uiris corpus aliquod iuris ex codice Theodosiano & Nouellarum corpore collectum promulgari iubebat, quod ab Aniano, subscribente referendario, vulgo vocatur ANIANI BREVIARIUM; quis codicis huius auctor, quæ fuerit illius conditio? egregie docet in *Historia Iuris Romano-Iustiniani* haud ita pridem in lucem emissa, Vir doctissimus

CHRIST. GOTHOFRED. HOFFMANNVS p. 230. 231. *segg.* Interim hæc collectio simulac absoluta & in forum publice introducta fuerat, legis auctoritatem accipiebat; ad illius normam sua iudicia exercere debebant iudices seculares, ipsi quoque episcopi iurisdictionem habebant ecclesiasticam ad Codicis huius præscriptum vnice adstringendam re ipsa vero parum abhorrentem a statu ecclesiastico, quem in Italia tamdiu fuisse diximus, quamdiu hæc subiacebat Ostro-Gothorum Imperio.

§. XV.

Quid vero agebatur in nostra Germania? Redacta tandem fuerat tota Germania in potestatem Francorum, redacti, qui illam inhabitabant, Barbari, Alemanni, Boioarii, Thuringi omnes deuicti a Chlodouæo & Theodorico ex Merouingorum stemmate regibus; introducebatur in Germaniam christiana religio, *Quomodo se habuerit in Germania* sub Ræcis Alemannis, conuertebantur Franci, teste GREGORIO TURONENSI *in Germaniarum Historiæ Libr. II. Cap. XXX. XXXI. p. m. 82. segg.* Sequebantur alie regiones, quæ christianæ religionis sanctitatem amplectebantur; certe stemmate ex eo mirifice euecta fuit episcoporum conditio, qui sibi quoque prospiciendi & ad sua desideria flectendi voluntatem superiorum vbique adesse videbant occasionem egregiam; singularem nempe in eos clementiam testati fuerunt Francorum Reges, qui ad christianorum sacra nuper accesserant: dignabantur eos conuersum filio Regio nihil fere agentes, ubi non meminissent episcoporum consensus atque Caroli Magni consilii; accedebat Franciæ status perturbatissimus, ex quo illa in tetrarchias diuisa fuerat; exoriebantur enim post regni diuisionem inter fratres dissidia bellis ac contentionibus mutuo sese prosequentes, ad quæ componenda sola sufficiebat episcoporum auctoritas; testis est THEODORICVS RVINART, presbyter & monachus benedictinus e congregatione Sancti Mauri in *praefatione* doctissima præmissa Gregorii Turonensis §. 16. 17. qua rem totam pluribus complectitur. Tantum itaque cum in aula Regum Francorum valeret ecclesiasticorum consilia, suarum quoque partium esse putabant episcopi, causarum ecclesiasticarum, sese constituere iudices, & ad Italiæ & Galliæ episcoporum exempla cogitare de iurisdictione ecclesiastica. Recte hinc Excellent. IOANN. GEORG. REINHARDVS *Libr. citat. Cap. I. §. 23. p. 37.* *Euenit, ait, illud in Germania nostra, quod in aliis regionibus iam antea acciderat, ut, auctis liberalitate donantium ecclesiarum diuitiis, & amplificatio potestatis quæreretur, quo propria in suos utentes iurisdictione, ab officialium imperatoriarum sententiis, concessione tamen Principum, se eximerent. Factum hoc fuisse iam Merouingicorum Regum æuo, atque ante Ludouici Pii tempora vii vulgo creditur, historiarum monumenta demonstrant.* Exercebant quoque hanc iurisdictionem ecclesiasticam, sed neque a Codice Iustiniano, neque a Theodosiano, sed a *Conciliorum* potissimum decretis eorumque auctoritate

pendebat. In his sane suæ conditionis obliiti exsuperantem interdum potestatem sibi arrogare audebant Franciæ & Germaniæ episcopi; exemplo est concilium Matisconense *II. Can. IX. X.* quod ad annum Christi 583. celebratum a Guntramno, Rege Francorum confirmatum fuisse, legitur apud IOANNEM HARDVINUM *Tom. III. Conciliorum pag. 467. 468.* Hic erat Franciæ status, hæc episcoporum eorumque ecclesiasticæ iurisdictionis in nostra quoque Germania illa ætate conditio.

§. XVI.

Exponitur status ecclesiasticus sub Carolo M. mirificetur.

Tandiu autem a conciliorum præcipue decretis illa pendebat, quamdiu subiecta erat Merouingorum imperio Germania; noua facie apparebat status ecclesiasticus, assurgente Seculo VIII. ad supremum Regis & Imperatoris fastigium Carolo Magno, Principe prudentissimo, cuius fortitudinem, gloriæ & virtutis studium non satis mirari potuerunt posteriora tempora; hic in immensum amplificauit sui imperii terminos; Longobardorum regno, victo eorum Rege, Desiderio, finem imposuit, animaduertente EGINHARTO *in Vita Caroli Magni Cap. VI. p. m. 41.* Saxonum quoque gentem natura ferocissimam, iugi impatientem & christianæ religionis hostem insensissimam post tot ingentes huic illatas clades felicissime domitam in suam potestatem redegit, atque sic tandem armis suis victricibus Francorum potentiam ad summum maiestatis fastigium euexit. *Conf. HERTIVM in Notitia veteris Francorum Regni, Cap. I. §. 25. pag. 45. 46* Quantum ipsi debeat christianismi per regiones, quas barbari tenuerant, propagatio, historiæ de vita & rebus gestis Caroli Magni, ab EGINHARTO, primo horum scriptore, vt & ACTA CONCILIORVM testantur. Sub illius sane imperio indies incrementa maiora capiebat status ecclesiasticus: instituebat enim per Germaniam episcopatus, episcopatibus præficiebat episcopos, quos armabat potestate amplissima eorumque gladio spirituali suum adiungebat, non alio sane consilio, quam vt in fide & obedientia continerentur a paganismi absurditate ad christianæ religionis sanctitatem neo-conuersæ gentes perfidæ interdum & mobiles; vid. FRIDERICI SPANHEMII *Histor. Ecclesiast. Secul. VIII. p. m. 1261. seqq.* nec non ANTONII PAGI *Critic. in Annal. Baronii Tom. III. pag. 465.* Adspirabant præterea ad dignitates amplissimas, multum quoque in ipsa Imperatoris aula valebant episcoporum consilia, & regni comitiis interesse inebantur, vt eo promptius, quæ ab imperatore statuta fuerant, eorum ministerio aliis exequenda traderentur, id quod ex HINC MARI, episcopi Remensis, testimonio & ipsius Caroli Magni capitularibus proluxe probauit CASPAR ZIEGLERVS, *Libro de Episcopis Cap. XXX. §. 91. pag. 867. 868.*

§. XVII.

Dum ad ista honorum & dignitatum fastigia Carolina ætate promouebantur episcopi, longe maiorem quoque eorum iudiciis concessam fuisse potestatem, ad summam quilibet coniectura facile assequitur; dictum fuit in antecedentibus, Franciæ & autoritatem Germaniæ episcoporum iudicia pependisse a conciliorum canonibus; hæc tantum tuncuebantur dem firmabantur publica legum auctoritate a Carolo Magno omnium præterea episcoporum priuilegiorum & immunitatum, quas Constantinus eiusque in regno successores iudicia non in episcoporum fauorem concesserant, usu ornata; quod vero maxime notandum, publicæ illæ imperatoris de foro ecclesiastico leges plurimum collectæ bus consruerant ex ipsis conciliorum & synodorum episcopaliū decretis omnibus custodiendæ summa religione sub pœna seculari grauissima. Res patet, si euluis quod probatur ex Capitularibus post aliorum labores a STEPHANO BALVZIO in vnum corpus Francipus congesta cum doctissimis eius animaduersionibus duobus voluminibus prodierunt, anno 77. superioris seculi, quorum vide Capitular. I. Caroli Magni primis Capitular. ann. 769. Leg. 17. Capitular. ann. 779. Leg. 4. Capitular. ann. 789. Leg. 8. 10. 27. 37. Capitular. Francofurd. ann. 794. Leg. 4. 37. vid. Capitularibus. 39. ad ann. 801. Capitular. I. ann. 803. Leg. 3. Capitular. I. incerti anni, quod tamen relatum fuit a Baluzio ad annum 814. Leg. 13. 17. Capitular. II. Leg. 6. 7. 13. Capitular. 3. Leg. 8. 10. & 12. Multa in iis continebantur, quæ imperatoris voluntate huic iudicio relicta grauissimam in Germanorum reipublica auctoritatem episcopis conciliare poterant; extendebat enim sese eorum potestas in personas ecclesiasticas; licebat iis animaduertere in vitam & mores christianorum ciuium, in fontes quoque statuere pœnam canonicam, quæ durissimum illa ætate effectum habebat. Episcoporum tandem iudicio decidebantur lites & controuersiæ, quæ ad illud deferbantur, deferre autem licebat ferre omnes, altera licet litigantium parte contradicente, quod manifeste apparet ex Capitular. 281. Libr. VI. Capitular. apud BENEDICTVM LEVITAM. Si ergo tot & tanta ex lege imperatoris commissa fuerant episcopis, eorum quoque iudicia aliorum iudiciis & dignitate & multitudine negotiorum, præstitisse videntur, nullo tamen, vt ait CONRINGIVS Dissertat. de Iudiciis Reipublicæ Germanicæ s. 34. reipublicæ bono, nullo ecclesiæ commodo, episcopis hac ratione prope degenerantibus & dum alienis incumbabant, sui quæ erant muneris & ad sanctitatem illius pertinebant, plane interdum negligentibus.

§. XVIII.

Quantacunque vero esset eorum potestas, suos tamen habebat limites atque subordinata erat superiorum iudicio; accusari poterant episcopi eorumque supra modum interdum sese efferentes conatus mediis durioribus coercerant imperatores, tantum abest, vt omnem in eos potestatem iure diuino & quia Principes christiani seculi

ris iurisdic- cipes erant, sibi conuenientem per iudicia ipsis concessa abdicasse, dicendi sint.
Etione epi- Præeuntes nimirum habebant imperatores antecedentes, præ cæteris vero Con-
scopi; con- stantini Magni exemplum, cuius licet magna esset in episcopos clementia, suis
stituti erant tamen sanctionibus iussu imperiali constitutis obsequiose parendum esse, eos
Missi Regii, æque ac alios subditorum suorum docuerat. Regio hoc iure utebatur & tam
quorum offi- rerum, quam personarum ecclesiasticarum cognitionem sibi reseruabat pruden-
cia descri- tissimus imperator, Carolus Magnus, episcopis suo officio minus recte fungenti-
buntur. bus. Loquuntur concilia nutu illius celebrata, certe Actorum & Annalium

fide; loquuntur etiam capitularia seu Regia seu imperatoria deinde auctoritate promulgata, quæ ad vitam, mores & disciplinam ecclesiasticorum spectabant, luculentissimo indicio, omnem illorum potestatem, omnes immunitates & priuilegia non a iure proprio, sed a suo solius fauore & imperio suam traxisse originem ideoque & maiestati ciuili accepta referenda esse. *Vid. Libr. III. Capitular. Leg. 77. ut Episcopi, Abbates, Comites & Potentiores quique, si causam inter se habuerint &c. conf. ZIEGLERVM de Episcopis Cap. XXX. §. 94. 96.* Erant & præterea eodem tempore *Missi* sic dicti *Regii*, qui ab imperatore mittebantur in ciuitates & prouincias cum potestate amplissima; late & doctissime eorum officium describit CAROLVS DV FRESNE in *Glossario ad Scriptores Mediæ & Infimæ Latinitatis* sub voce *Missi* Tom. II. Par. II. p. m. 653. Ii animaduertebant non solum in vitam iudicum & omnes eorum mores, qui populi rectores constituti erant, sed eorum quoque auctoritatem agnoscere tenebantur episcopi, quod patet ex lege Longobardorum *Lib. II. Tit. LII. §. 17. & 21.* Inquirebant in eorum vitam & disciplinam ecclesiasticam, exigebant ab iis actionum suarum rationem, quodsi inuenirent vnum ex illis vitam agentem suo munere indignam & iustitiæ leges egredientem, animaduertendi in eum eiusque negligentiam corrigendi utebantur facultate ideo a Principe sibi concessa. Manifestum hoc erit, si euoluis STEPHANI BALVZII *Capitularia, Capit. III. ann. 789. leg. 2. Capit. V. ann. 806. leg. 4.* Imprimis vero Ludouici Pii *Capitulare V. ann. 819. De instructione missorum & Capitulare VI.* Cæterum ea expediebant, quæ poterant, quibus componendis impares erant, diiudicanda manebant imperatori, quod docet IOH. NICOL. HERTIUS *Dissert. de Notitia veteris Francorum Regni, Cap. V. §. 25. p. m. 16. seqq.* Satis ex iis, quæ adducta fuerant, patebit, tam rerum ecclesiasticarum nomotheticam potestatem illa ætate constituisse imperatoribus.

§. XIX.

Episcopo- Interim vigilantes erant episcopi & maiori interdum audacia ad suas im-
rum in Ma- munitates & iura prætensa prouocare audebant, cum ad legum suarum obse-
questatem ci- quium & ad veterem disciplinam ecclesiasticam eorum animos reuocare stude-
 rent Principes. Tam angustis enim limitibus inclusam esse sacram eorum po-
 testata-

testatem & laicorum arbitrio adstrictam, non conuenire videbatur cum sancti- uilem con-
tate officii; de personarum uero ecclesiasticarum a brachio seculari immunita- tus & assur-
te iure diuino sibi competente plus quam præsumtuosam doctrinam imperato- gendi libido.
rum mentibus insinuare, longe eorum intererat. Itaque supra Magistratus po-
litici iurisdictionem suam tandem auctoritatem euehere &, prorumpente indies
magis magisque eorum dominandi pruritu & iniquitatis mysterio, ab huius im-
perio multis quidem persuasionibus sese eximere conabantur; nonne accusandi
erant eo maiori iniquitate eorum conatus, quo magis a munere suo, vitæ san-
ctitate & religione, quam tantopere crepabant, alienos hos esse, constabat?
Erant enim Ministri ecclesiæ; iis incumbere, omnibus, quæ officii curam tur-
babant, neglectis, fidei suæ concreditorum prospicere salutem; sed degenerabat,
si verum fateri fas est, a primæua christianorum simplicitate eorum uiuendi ra-
tio, & maiori ambitione, fastu & arrogantia elati potestatem suam extendere,
quam fluctuantem indies religionis & ecclesiæ statum suæ integritati restituere
laborabant. Grauius de iis suo iamiam æuo conquesti fuerunt Cyprianus &
Eusebius, neque fuerunt post Constantini Magni ætatem uiri cordatiores, testes
veritatis & confessores, qui ægrotantem fuisse, scribunt statum ecclesiasticum,
ob tantam eorum, qui antistites ecclesiarum esse uolebant, prauitatem in mori-
bus & in doctrina corruptionem & negligentiam.

§. XX.

Cogitanti autem mihi, qui factum fuerit, ut antiquæ suæ conditionis im- *Nominan-*
memores ad istam magnitudinem adspirare potuerint ecclesiastici? multæ oc- *tur cause,*
currunt causæ, quæ ad tantæ potestatis & toties affectatæ *uero uoluntas* progres- *que ad tan-*
sum & incrementa non parum fecisse, mihi uidentur; nimius interdum erat in *ta autorita-*
personas ecclesiasticas imperatorum fauor, inconsulta sæpius eorum in distri- *tis fastigium*
buendis muneribus liberalitas; tot priuilegiis & immunitatibus sub sacrilegii *euehebant*
pœna illibate seruandis ecclesiarum fortunam auxerant; hac felicitate non raro *ecclesiasti-*
abutebantur & ad suas cupiditates eam trahebant ambitiosi Clerici, superiori- *cor.*
bus interdum aut coniuuentibus, aut iniquitatem non animaduertentibus, aut
actiones illorum sub pietatis & religionis prætextu excusantibus. Multum
deinde ad firmandam eorum auctoritatem conferebat episcoporum ad officia pu-
blica & aulicas dignitates promotio; sanctioribus enim iis interesse licebat con-
siliis nec non conuentibus publicis, in quibus sedem habebant imperatori proximi-
mam, quod obseruatum fuit *LEHMANNO in Chronic. Spirens. Libr. II.*
Cap. 15. p. 67. conf. ZIEGLERVM Lib. cit. p. 876. Erant præterea The-
saurarii alii, alii Iustitiarum, quibusdam Camerariarum, quibusdam Cancellari-
arum aliorumque officiorum dignitate fulgentibus, eo quod eorum consilia pie-
tate & iustitia omnia aliorum superatura esse, crederentur; atque hac imprimis
persuasionem ducti, qui officiis publicis præponerentur, digniores episcopis haud
Fasc. I. D esse,

esse, putabant imperatores, non animaduertentes interim has dignitates, hanc potestatem sua solius benignitate concessam indies vero assurgentem, vt aliorum imperio adstringatur, vix aliquando esse passuram. Tandem accedebat mira seculi superstitione ac densissima literarum bonarum ignorantia, quæ in omnium fere ingenia affectauerat suum imperium; hanc ingeniorum sterilitatem & disciplinarum barbariem suis doctrinis ad superstitionem vnice natis magis que nutriebant Clerici eo obtenturi, vt ipsi soli sapere crederentur atque penetrasse in intimiores diuinæ & humane eruditionis recessus; exinde nascebatur plusquam superstitionosa hominum in personas ecclesiasticas veneratio, & tam cæca obedientia, vt in omnibus voluntatis suae libertatem illorum arbitrio subiiciendam esse credentes religioni sibi ducerent, non vereri eorum auctoritatem, qui tanta mentis contentione in Reipublicae emolumentum & suae salutis felicitatem aeternam actiones suas componerent.

§. XXI.

Inuolant in iura Magistratus politici ecclesiastici, & vt amplifcentur magisque eorum iudicia, ad secularia nunc laicorum negotia potestatem suam extendunt sub varia specie & multis artibus. Tot itaque praeiudiciis laborante Seculo, quis imperandi cupiditatibus libertate maiori vela extendere poterat, quam ecclesiastici? Tempori inseruiebant & longe maiora nunc tentare audebant, quam antea factum fuisse legitur. Non enim satis erat, subiacere episcoporum iudicio lenia ecclesiasticorum delicta &, quae per Laicorum compromissa ad illud deferebantur, lites & controversias; non satis erat, omnia negotia spiritualia, quae ad Deum & sanctitatem religionis pertinebant, reseruata esse eidem foro ecclesiastico; in eo iam versabatur eorum labor primarius, vt ad secularia quoque Laicorum negotia, quae tamen brachio seculari diiudicanda publicae leges asseruerant, potestatem suam extenderent. Opus erat specioso praetextu & obtinendum artibus, quod iure *secularia* obtineri non poterat. Itaque simulare religionem & sub causa *Spiritualitatis*, sub specie *Peccati & denegatae iustitiae*, quibus maximum tandem palladium, *Conscientiae* praetextus, accedebat, sese immiscere in negotia secularia, optimum ea in re medium fore, existimabant. *Conf. REINHARDVM l. c. Cap. i. §. 22. pag. 36.* Neque male hoc modo sibi prospexerant; facile iam erat, omnes fere causas civiles a iudice seculari trahere ad forum ecclesiasticum, cum vix vlla esset, cui non *Spiritualitatis & Conscientiae Peccati aut denegatae iustitiae* notam inurere liceret.

§. XXII.

In immensum vero augebatur causarum ecclesiasticarum numerus, ex quo augebatur causarum ecclesiasticarum numerus. In immensum vero augebatur causarum ecclesiasticarum numerus, ex quo iisdem artibus totam *IURAMENTORVM* doctrinam suae solius cognitioni appropriare coeperunt ecclesiastici. Certe si vllus vnquam fuit causas civiles a iudice ciuili auocandi speciosus praetextus, si vlla vnquam fuit doctrina, qua ad obtinendum hunc scopum illa aetate abusi fuerunt, *iuramenta* sane fuerunt, sub

sub quibus omnia fere negotia, quae illorum religione firmata fuerant, suo sub iisdem iudicio vindicare audebant latius hoc modo extendentes illius limites, quam artibus sue ipsa admittebat causarum ecclesiasticarum natura. Quid sit *irammentum*, quae solius cogni- illius natura & obligatio, abunde, ni fallor, expositum a me fuit in anteceden- tioni appro- priare cape- tibus. Quod ergo ad explendas suas cupiditates flectere poterant, in saniori il- lius doctrina nihil inueniebant; hinc introducendi erant errores & præiudicia, runt iura- menta, osten- nouae & hactenus nondum auditae sententiae, canones incogniti & cum natura menta, osten- rei parum conuenientes, vt hoc modo sub alieno praetextu sibi solis cognoscen- ditur erro- da maneret *iurisiurandi* causa & sub corrupta tandem eius indole scopum as- rum origo, sequerentur, quem sub saniori illius doctrina obtinere nec poterant, nec obten- & cum due- turos se esse, credebant. Hoc erat *fundamentum præcipuum* & *prima sint iurisiu- statim origo* omnium errorum, qui magno deinde numero, plurimum sub *con- randi spe- scientiae & religionis* causa introducti fuerunt in *iuramentum*. Duae impi- cies, primo- mis sunt, quod in priori capite probauit, huius species; vtraque hanc sortem quidem agi- experta est, quia vtramque ad promouendam suam auctoritatem trahebant. Quod tur de origi- ergo necesse est, considerandi iam veniunt errores, quibus corrupta fuit prima ne errorum, iurisiurandi species, **IVRAMENTVM**, quod vocant, **ASSERTO- qui introdu- RIVM**, atque vt de eorum natura paulo clarius constet, primo quidem in ge- tti fuerunt nuinam horum *originem immediate antecedentem & ex prima origine*, quam in primam iuramenti modo nominavi, *rursus fluentem* inquirere, exigit instituti ratio.

speciem, iuramentum assertorium.

§. XXIII.

Hanc vero deducendam esse, existimo a **PROBATIONIBVS** sic di- Horum- gis **VVLGARIBVS**, quae ad inuestigandam rei occultae veritatem, ex- origo dedu- eranda hominum temeritate, non sine maximo purgandorum periculo & iusti- citur a pur- tiae damno olim introductae fuerant in iudicia publica. Mos erat antiquissi- gationibus- mus, coram iudice accusatorum causas & veritatem latentem eruere rebus ra- sic dictis- tionem & veritati contrariis fraude vero humana summam sanctitatem obtinenti- vulgaribus- bus, illa imprimis aetate, qua superstitione regnabat & densissima literarum bona- rum barbaries. Durabat per aliquot secula lubricus ille innocentiam & causas occultas probandi modus; tandem prudenti consilio & laudando superiorum co- natu eliminabatur e christianorum republica, succedente in eius locum **PVR- GATIONE CANONICA**, quam absoluebant, praestito **IVREIVRAN- DO**: hanc vero probandi rationem, vt simplicissimam & christianae religionis sanctitati magis congruam retinuerunt posteriora tempora, &, reiectis iis, quae superstitione & artes humanae quondam adiecerant, hunc per *iuramentum*, quod est, *Assertorium* rei occultae veritatem inuestigandi modum ad nostram vsque aetatem propagarunt. Omnes ergo errores & præiudicia, quae occurrunt in **PVRGATIONE CANONICA**, **IVREIVRANDO** scilicet **AS- SER-**

SERTORIO, cum originem suam vnice debeant *probationibus vulgaribus*, primo eas loco ordinae suo recensere, necesse est tum ob illarum obscuritatem, tum ob rei dignitatem atque necessitatem iam paulo curatius excutiendas?

§. XXIV.

Exponitur harum probationum auctoritas, & ubi erat, veritati attestaturum esse numen diuinum, etiam miraculis receptae fuerint?

Ac sane non miranda satis erat illarum *probationum*, quas a vulgo *uentas vulgares* appellare solebant, in totius fere Europae, imprimis autem nostrae Germaniae partibus auctoritas, quam obtinere eo facilius erat, quo certior illa aetate homines tenebat opinio, hoc examine rei dubiae de qua quaestio *receptae fuerint?* suam trahebant a superstitione, fecundissima multarum absurditatum matre, & clericorum tam errore, quam malitia. Non enim mirandum est, gentem, quae post agnitam paganismi absurditatem ad christianae religionis sanctitatem haud ita pridem conuersa fuerat, superstitioni adhuc fuisse deditam & cum fidei modo assumptae veritatem non nisi miraculis firmari posse, putaret, in eruenda quoque rei occultae veritate ad viam hanc extraordinariam recurrentum esse, existimasse. Itaque miserima erat iudiciorum conditio; signa & miracula expectabant homines & ab illorum incertitudine omnis pendebat rei certitudo, summa superstitione, quam suis doctrinis magis magisque nutriebant clerici, eo obtenturi, vt quaeuis laicorum negotia brachio seculari derogata sua praesentia suoque fauore opus haberent.

§. XXV.

Sistitur probatio per aquam calidam seu feruentem, & qui eas coniunctim exhibent, LINDENBROGIVS in Codice Legum antiquius natu quarum p. 1299. seqq. nec non STEPHANVS BALVZIVS Tom. II. Capira & qui- tular. p. 639. seqq. Praeces praeterea fundebantur, mittebantur ad Deum orabus solenni- tionibus prolixae, omnes a sacerdotibus additae, vt in errantium animis eo maio- ratibus per- rem huic iudicio auctoritatem conciliarent atque sanctitatis opinionem. Nota acta, fueris, autem erat inter illas probationes, PROBATIO PER AQVAM CA- indicatur. LIDAM s FERVENTEM, qua quis flagitii patrati insimulatus vel manum tantum vel brachium nudum in aquam feruentem & ignis vehementia bul- lientem immittere cogebatur, manum si extraheret illaesam, pro infonte habe- batur & secleris puro, reus pronunciabatur, si efferret perustam. Hanc per aquam feruentem accusatorum aut culpam aut innocentiam probandi rationem Longobardorum, Frisionum & Wisi-Gothorum gentibus olim non incognitam fuisse, tum ex medii aevi scriptoribus, tum ex gentium illarum legibus manifeste colligitur. Vid. Leg. Longobard. Libr. I. Tit. IX. §. 29 35. 39. Leg. Fri-

Frisionum Tit. III. §. 4. 5. 6. Leg. Wisi-Gothorum Libr. VI. Tit. I. §. 3. Quibus vero solemnitatibus, quibus verborum imprecationibus aqua per sacerdotem deuota fuerit, antequam manum immitteret probandus, patet ex *Ordinatione Ludouici Pii, imperatoris*, quam habet GOLDASTVS *l. c.* & cum eo STEPHANVS BALZIVS *Tom. II. Capitular. pag. 639. seqq.* Opus ergo ipsum aggrediente accusato, adstant Sacerdotes supplices Deum implorantes, vt, si criminis, cuius postulabatur, reus foret examinandus, per maculam aut læsionem in manu apparentem manifestare dignaretur diuina iustitia; manus, simul ac extracta fuerat, interdum inuoluebatur, & publico iudicis sigillo munita vsque ad diem tertiam constricta tenebatur, soluta tandem & combusta hominem nocentem, pura & illæsa innocentem pronuntiabat accusatum. Cæterum non solum reorum causas, sed & religionis veritatem hoc examine patefactam fuisse, luculentum nobis exemplum suppeditat GREGORIVS TVRONENSIS de diacono orthodoxo & presbytero Ariano, qui acerrime de religione contententes litemque diu reciprocantes, habito tandem consilio, conuenerunt, religionis & doctrinarum suarum veritatem *aquæ feruentis* iudicio diiudicandam relinquere. Concurrerat ergo ad spectandum populus, accendebatur ignis, æneus superponebatur, feruebat valde, annulus in vnda feruentem proiiciebatur. His denuo litigantibus, quorum primus manum suam immitteret, superueniebat alius veræ religionis diaconus, qui, simul ac veritatem cognouerat, non diu moratus, extracto a vestimentis brachio, dextram in æneum mergebat, annulumque vehementer ab vnda agitatum diuque quæsitum sine vlla tandem brachii sui læsione extrahebat. Probauerat hoc modo suæ doctrinæ veritatem diaconus; videns hoc presbyter Arianus maxime confusus temerariam manum proiicit in ahenum, *præstabit*, inquit, *mihî hæc fides mea*. Sed iniecta manu, protinus vsque ad ipsa ossium internodia omnis caro liquefacta defluxit, teste GREGORIO TVRONENSI *Libr. I. de Gloria Martyrum Cap. LXXXI p. 813. Confessandem Libr. de Gloria Confessorum Cap. XIV. p. 904.*

§. XXVI.

Alia ex *probationibus* sic dictis *vulgaribus* erat PROBATIO PER *Probatio* AQVAM FRIGIDAM, si quis crimine accusatus, manibus & pedibus *per aquam* gatis, in aquam consecratam proiiceretur, atque si natando aqua superferetur *frigidum*. corpus ligatum, pro nocente ac reo, si submergeretur, pro innocente ac sceleris puro habebatur. Ordo & processus, formulæ exorcismorum, preces atque orationes vna cum reliquis solemnitatibus, quibus instituebatur *per aquam frigidam probatio*, omnes fere conueniunt cum iis, quas in iudicio *per aquam feruentem* a maioribus obseruatas fuisse, diximus. Consecrabatur nempe aqua, iniiciendus in eam a sacerdote coniurabatur, quem coniurandi modum & exorcismorum formulas prolixè tradit BALZIVS *l. c.* & FRIEDERICVS

SPANHEMIVS *Tom. I. Oper. p. 1353. seqq.* Imprimis *conf. CAROLVM DV FRESNE in Glossario med. & infim. latin. sub voce: aquæ frigidae iudicium p. m. 308. seqq.* & doctissimam dissertationem: *De probatione rerum dubiarum per aquam facta, Lipsiæ habitam a Viro Magnifico Dn. D. IOHANN. SCHMIDIO, ann. LXXXV. superioris seculi.* Negari vero non potest, frequentissimam fuisse illa ætate accusatorum causas per *aquam frigidam* probandi rationem, interdum canonum & conciliorum aliorumque virorum auctoritatem naeta fuisse, legitur. Magno conatu id egit HINC MARVS, *remensis archiepiscopus*, vt ex sacra scriptura interpretationibus mysticis exposita totam purgationem deductam ab omni superstitione & iniquitate vindicaret in *Libr. de diuortio lotharii & tetbergæ*, quod docet THOMASIVS in *not. ad Lancellotti institut. Jur. Canon. Libr. IV. pag. 1733.* misere tamen sese torquet vbique fere in subtilitatum deliria prolapsus. Tandem post *Eugeni II.* obitum, quem huius iudicii auctorem fuisse, tradunt MABILLONIVS *Veter. Analect. Tom. I. ex peruetustis membran. Remigianis Seculo IX. exaratis*, FRANCISCVS PABI in *Breuiario Gestorum Pontif. Roman. Tom. II. p. m. 4.* contradicente tamen NATAL. ALEXANDRO *Tom. VI. Histor. Ecclesiast. Seculo IX. Cap. I. Art. IV. p. m. 6.* cuius vero rationibus docti satisfacit *l. c. laudatus modo FRANCISCVS PABI*, omnem eam probandi coniurandique rationem vt ambiguam & noxiam detestati fuerunt, eamque prohibuerunt imperatores christiani, Ludouicus Pius in *Capitular. Wormatiensi ann. 829. Leg. 12. apud BALVZIVM Tom. I. Capitular. pag. 668.* & LOTHARIUS in *Lege Longobardorum Libr. II. Tit. LV. §. 31.* Recentiori tamen ætate iterum introducta & in *processu inquisitorio contra sagas* vsurpata fuit in quibusdam Germaniæ partibus, quod probat THOMASIVS in *dissertation. de occasione concept. ac intention. constitution. criminal. Carolinæ §. 19. (not. s.) p. 22.*

§. XXVII.

Probatio per ignem. Noua erat inter *probationes vulgares* PER IGNEM sic dicta PROBATIO, qua reus, manu in ignem immissa & sine læsione extracta, crimen sibi obiectum diluere conabatur. Sedem huius habemus in *Lege Ripuariorum Tit. XXX. Cap. I. verbis sequentibus: quodsi seruus in ignem manum miserit & læsam tulerit, dominus eius, sicut lex continet, de furto serui culpabilis iudicetur. Conf. Tit. XXXI. §. 5.* Interdum PER ROGVM ACCENSVM transisse, leguntur, quibus imposita fuerat innocentiam suam, aut rei, quam asserbant, veritatem probandi necessitas. Si tamen dicendum, quod res est, vtriusque huius & per *regum accensum* & per *ignem probationis* in veterum iudiciis vsus erat exiguus, hinc & raro adhibita fuisse, legitur.

§. XXVIII.

§. XXVIII.

Eo maiorem vero auctoritatem illa ætate obtinuerat, quæ pari temeritate *Probatio* & superiorum errore ad inuestigandam rei occultæ veritatem in rempublicam in-*per ferrum* troducta fuerat, per FERRVM CANDENS PROBATIO, qua quis *candens*; criminis patrati insimulatus massam ferream summe ab igne candentem nuda *probatioris* manu portare, atque spatium ad nouem vt plurimum, interdum ad duodecim *natura* & pedum mensuram a iudice definitum, manu quidem illæsa, eundo emetiri tene-*modus, eius* batur. Loquitur de huius probationis specie *ordinatio iudicii vehmici Brun-origo, ubi* *Suicensis*, quam habet CALVOERVS in *Saxonia Inferiori Antiqua Gentili recepta sue-* & *Christiana p. 178.* Mos huius probationis erat antiquissimus, neque er-*rit, ritus* & rarunt Viri docti, qui eam a paganis erroribus & superstitione græcorum *solennitates,* suam originem traxisse, ex Sophocle, scriptore pagano, probare aggressi sue-*formule be-* runt. Post assumptam deinde christianæ religionis sanctitatem in christianorum *nedictionum* quoque iudiciis conseruata fuit sanctissime, & quod mirandum est, in instru- & *adiura-* mentum dubiam adhuc populo conuertendo christianæ religionis veritatem ap-*tionum in* probandi, non raro vsurpata fuisse, legitur; stat POPPO, Slesuicensis episco-*ipso proban-* pus, quem primum in Boream venientem ad prædicandum barbaris verbum di-*di actu ad-* uinum, Danorum proceribus Deorum suorum miracula extollentibus, Christum *hibitarum* vero deridentibus, christianæ fidei veritatem *ferro candenti* mirifice probasse, *describun-* auctor nobis est supra laudatus abbas doctissimus, MR. FLEURY *dans son Hi-* *toire Ecclesiastique Tom. XII. ad ann. Christi 948. p. m. 75. & p. 245. &* ICtus Suecicus, IOH. O. STIERNHÖÖK, *de iure Sueonum & Gothorum* *Vetusto p. 82.* Atque exinde factum est, vt in tuenda quoque alterius inno- centia & asserenda omni re dubia paulo post prouocaretur ad hoc Dei folius te- stimonium & in legem abiret mox in totius fere Europæ iudicia introducenda, & vt eo sanctius haberetur, confirmandam conciliorum canonibus, quod factum fuisse video, in concilio Triburiensi, *Canon. XXII.* & in concilio Grateleano, *Canon. IV.* quæ habet HARDUINVS *Tom. VI. Part. I. Concilio-* *ruum p. 446. & 566.* Magnam ab illa ætate huius in Germania, Britannia, Italia, Dania & Suecia auctoritatem fuisse, infinita fere institutæ *per ferrum* *candens* purgationis, probatæque innocentiae exempla euincunt, nec non medi- dii atque recentioris æui scriptores vbique testantur. Imprimis vero in Gallia diu receptam & antiquissima lege munitam fuisse hanc purgandi rationem, ostendit ISACIUS PONTANVS *Libr. VI. Orig. Francic. Cap. XVII.* animaduertente ZIEGLERO *in notis & animaduersionibus ad Lancellotti institutiones iuris canonici p. m. 913.* Atque hæc tantum absuit, vt impia iudicaretur & a lege naturæ aliena probandi hæc consuetudo recepta, vt sanctissimi potius homines, Principes sacratissimi, sceminae & viri ex vtroque ordine, seculari & ecclesiastico, eam subierint, & *ferri candentis* iudicio innocentiam suam examinari voluerint. Locus contrectandi *ferrum* ordinarius locus erat iudicii,

templa autem fuerunt & loca sanctiora cultui diuino dicata, ex quo totam probationem suæ cognitioni arrogare audebant ecclesiastici. Ii interdum aliquid dabant suis cupiditatibus; & vt, exclusa brachii secularis potestate, solos sese constituerent huius iudicii Præsides, e re sua fore existimabant, excogitare ritus, qui antea nondum cogniti impostherum pro lege tenendi erant, & nouas addere solennitates, quæ clericorum fauore opus habebant, iudicis vero secularis præsentia carere poterant. Offerenti enim sese *ad ferri candentis iudicium*, in pane, aqua & vestimentis laneis ieiunandum erat atque hoc strictiori ieiunio, sumpta diuina eucharistia & ad Deum missis orationibus, per triduum sese parabat examinandus; deinde nec caput, nec crines, nec aliquod vestimentum ipsi contrectare licebat, ne forte illita vnguento succum aliquem roborantem aduersus *ferri igniti* læsionem manibus affricarent, quo fraude potius eluderetur efficacia ignis, quam innocentia. Appropinquante vero hora, quæ dicata erat purgationi, *ferrum* ipsum afferebatur in præsentia ac conspectu totius populi ab episcopo aut ecclesiæ ministro consecrandum hunc fere in modum: *Benedic Domine, sancte Pater omnipotens Deus, per iuuocationem sanctissimi nominis Dei & sanctifica ad manifestandum verum iudicium tuum, hoc genus metalli, ut sit sanctificatum, & omni dæmonum falsitate procul remota, veritas veri iudicii tui fidelibus tuis manifesta fiat.* Vid. BALVZIVM *Tom. II. Capitular. pag. 656.* & AVENTINI *Annal. Boiorum pag. 249.* Paulo post adiurabatur a Sacerdote examinandus; orabatur Deus, vt per ignis feruorem discernerentur fideles ab infidelibus, vt a tactu eius, cuius inquisitio agebatur, conscius exhorresceret & manus eius combureretur, innocens vero illæsus permaneret; accusatus respondebat *Amen!* Mox vero *ferrum ignitum* nuda manu arreptum ad nouem pedum mensuram gestabat, tandem proiiciebat. Contrectatione peracta, panno inuoluebantur manus, quibus ferrum gestatum fuerat, &, ne fraus accederet, publico sigillo munitæ per triduum fere aut vsque ad diem dominicam inuolutæ tenebantur, vinculo tandem solutæ in tanto cætu, tot coram testibus inspiciebantur manus denudatæ atque iis aut adustis aut illæsis apparentibus, imputati criminis reus iudicabatur vel absolutus, vel condemnatus.

§. XXIX.

Probatio per vomeres ignitos. Magnam affinitatem cum hac *per ferrum candens* purgationis specie habet PER VOMERES IGNITOS PROBATIO, qua coram iudice accusatus nondum tamen conuictus nouem *vomeres ignitos*, mox pro grauitate negotii, aut dignitate personæ numero multiplicandos nudis pedibus calcare atque hoc modo innocentiam suam probare cobeatur. Testantur id *Capitula Caroli M. ad Legem Salicam Capite V. Leges Angliorum & Werinorum Tit. XIV. & Leges Longobardorum Libr. I. Tit. X. §. 3.* Ritus atque sol-

lennitates, quibus celebrata fuit per *vomeres ignitos probatio*, ex ANDREAE SVENONIS, Archiepiscopi Lundensis, *Libr. VII. Legum Scanicarum Capit. XV. exhibet* CAROLVS DV FRESNE in *Glossario, sub voce: ferrum candens p. 428. seqq.* Non nouæ sunt preces, non nouæ orationes, omnes fere conueniunt cum iis, quas in *ferrî candentis* iudicio magna religione a maioribus obseruatas fuisse, modo docuimus. Idem erat *vomeres ignitos* consecrandi modus, eadem coniurandi examinandum ratio. Hanc vèro purgationem subiisse, atque perperam sibi obiectum violatæ pudicitiae crimen *vomeres ignitos* sine læsione calcando, diluisse Emmam, Eduardi, Angliæ quondam Regis, matrem castissimam, auctor nobis est scriptor illustris, PETRVS BAYLIVS, dans son *Dictionaire Historique & Critique Tom. II. sub voce: Emma, addit. not. C. p. m. 1123.* Cæterum infinita serè institutæ per *ferrum candens & vomeres ignitos purgationis* probatæque innocentiae exempla adducunt scriptores coæui, prudenti tamen consilio separandæ sunt a veris historiis fabulæ aniles, mendacia & putidissimæ fictiones; considerandæ sunt omnes omnino circumstantiæ, examinanda est scriptorum fides, & tunc ferendum erit de rei veritate iudicium.

§. XXX.

Eadem aetate, qua frequentissimum in vniversa Europa *ferrî candentis Probatio* vsu fuisse, diximus, ad explorandam quoque accusatorum innocentiam cogni-
 tum esse cæpit CRVCIS IVDICIUM, in Francorum, Saxonum, Frisio-
 num atque Longobardorum potissimum iudiciis vsitatum, quod ex antiquissimis
 gentium illarum legibus nec non mediæ aevi scriptoribus manifeste colligitur;
 sequentia posteritati reliquit tempore Francorum Regis, Pipini, anno 752. ce-
 lebratum Vermeriense Concilium *Canon. XVII. quod extat apud HARDVI-
 NVM Tom. III. Conciliorum pag. 1989. Si qua mulier se reclamauerit,
 quod vir suus nunquam cum ea mansisset, exeant inde ad CRVCEM; &
 si verum fuerit, separentur, & illa faciat quod vult.* Huius quoque iudicii
 mentionem iniiciunt a Carolo M. latae Francorum leges, *quarum vide Capi-
 tular. ann. 779. apud BALVZIVM Tom. I. Capitular. p. 195. leg. 10. Quod
 si accusator contendere voluerit de ipso periurio, stet ad CRVCEM.* Nec
 non *Capitular. I. ann. 806. siue chartam diuisionis Regni Francorum inter
 Carolum, Pipinum & Ludouicum, filios Caroli M. imperatoris, §. 14.
 Volumus, ut ad declarationem rei dubiæ iudicio CRVCIS Dei voluntas
 & rerum veritas inquiratur. Conf. Libr. III. Capitular. Leg. 46. Si
 actor venerit & rem interitiam recipere renuerit, campo vel CRUCE
 contendat. Et libr. IV. Capitular. appendic. II. leg. 33. Si contendere
 voluerit in iudicio, aut in campo, aut ad CRVCEM licentiam habeat.
 Add. Libr. II. Leg. Longobardorum, Tit. XXVIII. §. 3. Et Capitul. IV.
 Fasc. I. E ann.*

ann. 803. leg. 3. Hanc vero purgationem non tam in rebus secularibus, quam causis ecclesiasticis receptam fuisse, testatur *capitular. Ludouici imperatoris ad legem Salicam cap. I. In seculari quidem causa huiuscemodi testium diuersitas campo comprobetur; in ecclesiasticis autem negotiis CRUCIS iudicio rei veritas inquiratur.*

§. XXXI.

Sistitur Sed quis erat huius iudicii modus? Quotquot scriptorum eam de *cruce eius obscuri-purgationem & genuinam illius probandi rationem elaborandam sibi sumserunt, tas atque omnes, fateor, in sententiarum diuersitates trahuntur, scopum attingunt pauxinde nata cissimi. Res tam difficilis est & abstrusa, vt etiam post eruditissimas doctissimo-fuisse dici- rum virorum commentationes nondum euictum sit, qua ratione *crucis* examine *tur summa* explorata fuerit a veteribus accusatorum innocentia, & indagata rei occultæ *veruditorum* ritas. Tacent veterum historiarum monumenta, tacent gentium antiquarum *de probatio-* leges, quas modo adduximus, neque modum examinandi satis exposuerunt *illanis per cru-* rum interpretes. IACOBVS GRETSERVS, e societate Iesu theologus *intecem natura* grum composuit *de sancta cruce* tractatum, opus sane rarissimum, sed quæ *ra- & modo sen-* tio fuerit apud veteres per *crucem* inuestigandi causas occultas? si eum *confu-* tiendi *di-* las, coniecturis innititur vir doctus, genuinum suæ assertionis fundamentum *merito* desideraueris, frustra tamen scrutaberis. Atque exinde orta fuit summa *obscuritas & magna eorum, qui hanc antiquitatis partem non indignam esse existimarunt suis laboribus, in iudicando diuersitas, aliis scilicet, ne nihil dixisse videantur, aliquid, sed sine ratione, dicentibus, aliis vero, quale fuerit cruceis examen, incompertum sibi hætenus esse, ingenue fatentibus cum illustrissimo annalium ecclesiasticorum conditore, CAESARE BARONIO, Tom. IX. Annal. Ecclesiastic. ad annum Christi 806. n. 39. 40. Potiores huius rei opinioniones ordine suo recensito, tandem quid mihi videatur, adiciam.**

§. XXXII.

Exponitur Primam sententiam ii constituunt, qui in Francorum & Longobardorum *sententia* legibus genus quoddam armorum fuisse, dicunt *crucis* iudicium simile illi, quod *prima, que* nobis est monomachia, singulare certamen & duellum. Hanc vero pugnam ab *refutatur.* armis in *crucis* speciem conformatis *crucis* nomen accepisse & ad probandam accusatorum innocentiam rei que latentis veritatem inuestigandam a veteribus adhibitam fuisse, contendunt. Huius sententiæ auctorem deprehendo VITVM AMERPACHIVM *iu notis ad Caroli M. constitutiones præcipuas tam ecclesiasticas, quam politicas not. ad constitut. Carol. XXXIV. p. 294. ita scribentem: porro campum & cruce videntur esse armorum genera, a nostris Kampff Kempffen, veteres Germani Kamp & Kempen dixerunt, sicuti Saxones adhuc dicunt, & a Kruke semper enim veteres C extulerunt sono K.* Absurditatis tamen arguit eam opinionem & ex Caroli M. & Ludouici

vici Pii, imperatorum, testamentis aliarumque legum nexu, & comparatione eam doctissime refutavit, laudatus modo IACOBVS GRETSERVS *Tom. I. de sancta cruce Libr. II. Capit. XXI. p. m. 373.* Id quod etiam a Raynau- do factum fuisse, docet GONZALEZ TELLEZ *in Commentar. ad Decretal. Tom. V. Tit. de purgatione canonica p. m. 531.*

§. XXXIII.

Longe autem magis a veritate recedit eorum sententia, qui *crucis* exa- Sententia
men cum illo iudicio, quod a Deo genti Israëliticæ datum quondam exerceba secunda, re-
tur per *Urim & Thummim*; magnam affinitatem habuisse, sibi imaginantur. futatur.
Hanc opinionem magni nominis virum olim fouisse, testatur Vir Clarissimus
EBERHARDVS RVDOLPHVS ROTHIVS in Dissertatione peculiari: *De*
antiquissimo illo more quo plurimi Europæi populi reorum innocentiam cul-
pamue iudicio crucis quondam permisere, in Vlmensi Gymnasio habita.
Nescio tamen, vtrum vel vnus scriptorum, qui hanc ad *crucem* purgationem
executiendam sibi sumserunt, in definienda illius ratione probandi ita delirasse,
dicendus sit? Fallitur Vir magni nominis & alios sua opinione fallit, cum ea ni-
tatur fundamento tam lubrico, omni careat legum auctoritate, omni destituatur
antiquitatis testimonio. Id tamen peculiare habebit vir doctus, quod rem ob-
scuram explicauerit per æque obscuram, qua enim ratione, quo modo per *Urim*
& *Thummim* responsa dederit numen diuinum voluntatem suam efflagitantibus,
id est, de quo eruditi nondum conueniunt. Sit vero ita, veram esse senten-
tiam, quam de augusto hoc in pectorali Aaronis oraculo nobis reliquit Clarissi-
mus rerum iudaicarum scriptor FLAVIVS IOSEPHVS *Libr. III. Antiqui-*
tatum Judaicarum cap. VIII. Quis quæso sine absurditate & inepta inter-
pretatione ad *crucis* iudicium eam accommodari posse, existimauerit?

§. XXXIV.

Hinc magis ad veritatem accessisse, sibi videntur, qui *crucis* examen, iu- Sententia
reiuorando ad *crucem* præstito, institutum fuisse, credunt, ita tamen, vt a Deo tertia, refu-
expectaretur miraculorum effectus, quo manifesta fieret examinandi aut culpa tatur.
aut innocentia. Hanc sententiam sibi elegit GRETSERVS *l. c.* quam deinde
sequutus fuit GONZALEZ TELLEZ *in comment. ad decret. Tom. V. p. 531.*
Veritas est, inquit, iudicium crucis esse tantum iuramentum per crucem
præstitum aut contacta sancta cruce, quale sæpius vsitatum refert Grets-
erus. Eam tamen veritatis speciem præ se ferre non videtur, quam quidem
huic inesse iactitant illius auctores, vndique suis laborat difficultatibus. Quod
si enim *iureiuorando ad crucem* præstito, per *crucem probationem* absolutam
fuisse, contendit GRETSERVS, cur quæso, abrogata omni omnino adeoque
per *crucem* purgatione vulgari, ea demum per *iuramentum* probandi ratio in-
troducenda fuit in *purgatione canonica*? Cur illam damnarunt sub atrocissima

pcena, hanc vero magis magisque firmarunt suis canonibus concilia ac summi pontifices? Ergo in vtraque purgatione probandi modum diuersum fuisse necesse est; dici enim non potest, eliminatum fuisse e republica vnum probandi medium, nouumque atque aliud in illius locum cecidisse, vno tamen eodemque existente probandi medio. Aut ergo damnatum fuisse *crucis* examen, negabit Vir doctus, aut *iureiurando ad crucem* præstito, illius probandi modum fuisse, negare tenebitur; sed prius negare nequit, ergo negabit posterius. Deinde obstare videtur huic opinioni ratio addita legi, qua damnata fuit & interdicta ab Imperatore Ludouico, per *crucem probatio, in capitular. Aquisgranensi ad ann. 860. leg. 27. Conf. capitular. Caroli M. & Ludonic. Libr. I. leg. 108. & leg. Longobardorum Libr. II. Tit. LV. §. 32. Sancitum est, ut nullus deinceps quamlibet examinationem crucis facere præsumat*, addita ratione, *ne Christi passio, quæ est glorificatio cuiuslibet temeritate contemptui habeatur*. Difficile foret Viro docto eam commode applicare suæ sententiæ; qua enim ratione solo *iureiurando*, quod a Viris religiosissimis interdum præstitum ipsius sacri codicis testimonio firmatum fuisse, legitur, saluatoris nostri passioni inferri queat iniuria? ego quidem nescio.

§. XXXV.

Sententia quarta, re- futatur. Plane autem a veritate aberrasse dicendi sunt, qui hoc *crucis* examen *crucis* ligno in ignem coniecto, absolutam fuisse docent, vt si illæsum permanisset, reus absolutus fuerit, damnatus, si combureretur. Huius sententiæ auctores Ferrendum & Gretserum fuisse, tradit CAROLVS DV FRESNE in *Glossario sub voce: crucis iudicium*. Ficta tamen est doctrina & omni antiquitatis testimonio destituta, ne vna quidem existente lege, quam huic sententiæ accommodare liceat; *cruce contendere, cruce decertare, stare ad crucem*, sunt phrasæ vsitatissimæ, quibus veterum de *crucis* examine leges conceptæ leguntur, omnes tamen oppido repugnare huic opinioni, nemo negauerit.

§. XXXVI.

Sententia quinta, re- futatur. Sua tandem doctrina omnem rei obscuritatem sustulisse scopumque feliciter attingisse sibi videntur, qui *crucis* examen genus quoddam fortis diuinatoriæ fuisse, dicunt, hunc fere in modum institutum, quo maiores nostri pagani ex decissæ virgæ particulis quondam vaticinati fuerunt, de quo TACITVS *Libr. de Moribus Germanorum cap. X. Tom. II. Oper. p. m. 605*. Modum hunc probandi accusatorum innocentiam iudicio *crucis* in *sortibus* credunt fuisse sequentem: primo quidem examinandus duodecima manu, hoc est, totidem compurgatoribus stipatus obiecti criminis sacramento sese purificare tenebatur, mox ad templum, vel longius distante templo, ad reliquias sanctorum deductus. Præcisas deinde duas de virga particulas magnitudine pares, quarum *crucis* caractere signabant alteram, alteram puram dimittebant, lanaque munda, ne distingui

stingui possent, seorsim obuolutas in ecclesia altari, foras reliquiis imponebant; omnibus interim Deum exorantibus, vt si accusatus, qui iurauerat, vere iurasset, euidenti signo ostenderet, presbyter si aderat, vel desiderato presbytero puer quidam innocens sortium vnã tollebat, quæ si ea erat, quæ *cruce* signata fuerat, accusatum iudicabant infontem, si pura, pronunciabant reum. Atque vt eo maiorem conciliarent suæ opinioni auctoritatem, & solam hanc *cruce* probandi rationem veram fuisse ostenderent, suæ probationis argumenta deducunt ab antiquissima lege, quam ex Frisionum legibus desumptam integram hic subiecisse, non pœnitebit. Est autem ordine prima *Tit. XIV. De homine in turba occiso*, verbis sequentibus concepta: *si homo quislibet in seditione ac turba populi fuerit interfectus, nec homicida poterit inueniri propter multitudinem eorum, qui aderant, licet ei, qui compositionem ipsius quærere vult, de homicidio vsque ad septem homines interpellare & vniciuque eorum crimen homicidii obicere, & debet vnusquisque eorum sua duodecima manu obiecti criminis se purificare sacramento. Tunc ducendi sunt ad Basilicam & sortes super altare mittendæ, vel si iuxta ecclesiam fieri non potuerit, super reliquias sanctorum: quæ sortes tales esse debent. Duo tali de virga præcisi, quos tenos vocant, quorum vnus signo crucis dimoscatur, alius purus dimittitur: & lana munda obuoluti super altare, seu reliquias mittuntur, & presbyter, si adfuerit, vel si presbyter deest, puer quilibet innocens vnã de ipsis sortibus, de altari tollere debet: & interim Deus exorandus, si illi septem, qui de homicidio commisso iurauerunt, verum iurassent, euidenti signo ostendat. Si illum, qui cruce signatus est, sustulerit; innocentes erunt, qui iurauerunt: sin vero alterum sustulit, tunc vnusquisque illorum septem faciat suam sortem, id est, tenum de virga, & signet signo suo, vt eum tam ille, quam cæteri, qui circumstant, cognoscere possint: & obuoluantur lana munda, & altari seu reliquiis imponantur. Et presbyter, si adfuerit, si vero non, vt superius, puer innocens vnumquemque eorum singillatim de altari tollat, & ei, qui suam sortem esse, cognouerit, rogat. Cuius sortem extremam esse, contigerit, ille homicidii compositionem persoluere cogatur, cæteris, quorum sortes prius leuatae sunt, absolutis.* Doctrina est speciosa, comprobata antiquitatis testimonio, quam ideo suam fecerunt Viri doctissimi. Sæpius mihi laudatus IACOBVS GRETSERVS & doctissimus Angliæ Eques HENRICVS SPELMANNVS in *Glossario* sub voce: *Crucis iudicium*, huic innixi fundamento omnem *crucis* purgationem a veteribus hoc modo institutam fuisse, existimarunt; nondum tamen aliis, quibus rem paulo curatius indagare concessum est, genuinum huius iudicii sensum assequuti fuisse, videntur Viri docti, ne vna quidem respondente huic sententiæ ex consuetis formulis ab omnibus fere, in quorum recensendis opinionibus huc vsque versati fuimus, temere neglectis; *ire, exire ad crucem,*

stare ad crucem, cadere ad crucem & euindicare in' crucem sunt phrasæ dicendi frequentissimæ, *vid. Capitul. ad ann. 779. leg. 10. & formulam veterem Bignonianam, de cruce euindicata*, quam exhibet BALVZIVS *Tom. II. Capitular. p. 501. Cap. XII.* Vnicuique ergo illorum, qui huius iudicii modum examinarunt, incubuisset, oculos habere intentos ad hos veritatis inueniendæ indices; eos tamen animaduertent, aut curam illorum habendam esse, existimarunt paucissimi; proinde mirandum non est, summam obscuritatem & tantam in diiudicanda illius ratione probandi exortam fuisse doctorem diuersitatem.

§. XXXVII.

Indicatur Hinc si tandem olores interstrepere atque, qua ratione *crucis examine vera sententia* inuestigata fuerit quondam accusatorum aut culpa aut innocentia, proferre *li- tiam, quæ pro- ceat*, relictis aliorum coniecturis, solius antiquitatis testimonio ducti probandi *batur ex an- modum sequentem fuisse, arbitramur: reus, qui ad crucem damnatus fuerat, tiquitate,* brachiis ad *crucem* expansis, aut, teste CAROLO DV FRESNE *l. c. p. 1397. testimoniiis in crucis formam* expansis per certum ac definitum aliquod tempus, iuxta *for- & exemplis* mulam vero Bignonianam: *De cruce euindicata*, per duas & quadraginta no- *illius aui.* ctes immobilis ad *crucem stare* iuebatur, id quod cum sine peculiari numinis diuini auxilio *ἀδύνατον* & corporis humani vires egredi videretur, Deo sic tribuebant iudicium, vt, qui immobilis persisterat, victor, qui mouebatur, aut diuino quodam iudicio ceciderat, victus haberetur. Respondent huic assertioni supra adductæ phrasæ & dicendi formulæ, quibus veterum leges conceptæ leguntur, neque credo, reiciendam ideo esse veritatem illius, quod duarum & quadraginta noctium *standi ad crucem* tempus, teste BIGNONIO, a veteribus definitum fuisse, diximus. Durum erat & a lege naturæ alienum per *aquam feruentem, ferrum candens & per vomeres ignitos* inuestigare accusatorum causas; quid ergo mirum in eruenda quoque per *crucem* rei occultæ veritate tam durum examinando propositum fuisse innocentiae suæ tuendæ medium, quod communem naturæ cursum, omnes vires & corporis humani conditionem superabat? Miraculum enim expectabant & disceptationum suarum euentum a diuino iudicio, hinc tam ineptus & periculosus esse non poterat probandi modus, quin Deum ipsum innocentiae & veritati illius, cuius causa examinanda erat, modo plane miraculoso consulturum esse, crederent. Egregie firmatur huius doctrinæ veritas antiquissimo AGOBARDI, Lugdunensis Episcopi, testimonio, quod est in libro *contra iudicium Dei, Tom. I. Oper. Agobard. p. m. 301. n. 1.* *Fube*, inquit, *ferrum vel aquas calefieri, quas manibus illæsus attrectem, constitue CRUCES, ad quas STANS immobilis perseuerem.* Res adhuc clarius patebit ex *Vita S. Liobæ, Abbatissæ Biscofheimensis*, quam descripsit RVDOLPHVS FVLDENSIS, *Cap. XV.* apud

apud GRETSEVUM Tom III. Libr. V. Paralipom. ad Cap. XXI. Lib. II. Tom. I. de Sancta cruce p. m. 38. Et CAROLVM DV FRESNE l. c. imprimis vero ex illustri huius rei exemplo, quod ex FERDINANDI VGHELLI Catalogo Episcoporum Veronensium, Tom. V. Italiae sacrae p. 610. refert STEPHANVS BALVZIVS in notis ad Libros Capitularium p. 113. Cuius integra verba ad illustrandam magis dictorum veritatem referre, operæ pretium fore, existimaui; orta, inquit, erat inter ciues Veronenses & Episcopum ac Clerum sibi commissum controuersia de ædificandis moenibus urbis; cumque conuenire non possent, tandem habito consilio pacti sunt, ut hæc Dei & Sancti Spiritus reseruentur iudicio. Eligentes duos iuuenes clericos sine villo crimine existimatos, statuerunt in Ecclesia Sancti Iohannis Baptistæ ad domum, & ad CRUCEM STARE fecerunt; quorum vnus Aregaus, post Archipresbyter Ecclesiæ maioris nomine, alter vero ex parte Sancti Zenonis, Pacificus scilicet, qui post Archidiaconus Ecclesiæ maioris fuit. Hi ambo ab introitu Missæ usque ad mediam passionem tantum, quæ est secundum Matthæum, pariter STARENT. Ille, qui de parte publica datus fuerat, in terram velut exanimis corruit; Pacificus vero usque ad finem passionis STETIT. His gestis & omnibus gratias Deo agentibus, quartam partem tam ciuitatis, quam castelli pars Episcopii cum his, quæ supra memorauimus, accepit. Acta hæc regnante Carolo Magno. Tandem, si eorum, qui mecum consentiunt, auctoritatem desideras, euolue FRIDERICVM SPANHEMIVM in Hist. Ecclesiast. Secul. X. Tom. I. Oper. p. 1450. THOMASIVM in not. ad Lancellotti Institut. Jur. Canon. Tom. IV. p. 1758. FRANCISCVM PAGI in Breuiario gestorum Pontificum Romanorum Tom. II. in Vita Eugenii II. §. 19. p. 44. Et quem præ cæteris nominare debebam antiquissimum Legis Frisionum interpretem, SIBRANDVN SICCAMAM Ictum in Lege Frisionum siue antiquis Frisionum legibus a reliquis veterum Germanorum legibus separatim editis & notis illustratis, not. ad Titul. XIV. p. 108. seqq. Viros doctissimos, quos omnes & suo consensu & rationibus suis hanc de crucis examine opinionem eiusque veritatem confirmasse, conitabit.

§. XXXVIII.

Inter minora probationum genera habebatur OFFA IVDICIALIS *Offa iudicialis*, sive PER PANEM vel CASEVM EXECRATVM PROBATIO *cialis*, siue Hoc erat in more positum maioribus nostris, imprimis vero Anglo Saxonibus, per panem Caseum vel Panem hordeaceum, quorum appensio vnus vnciæ erat, auctore vel caseum BALVZIO l. c. certis quibusdam solennitatibus, formulis ac sententiis consecratum facinoris mali suspecto gustandum offerre, præmissis ad Deum preci-
probatio.
 bus, vt, si delicti, cuius arguebatur, reus foret, faux eius clauderetur, guttur-
 que

que strangularetur, ne *panem* vel *caseum* in nomine Dei sanctificatum deuorare possit, quem si deglutiuerit, reum insontem, si in faucibus hæreret, noxium eundem habebant. vid. THOMASII *Dissertat. citat. de Occasion. Conception. Constitut. Criminal. Caroliv. §. 19. n. (W) p. 23.* Et imprimis formulam Exorcismi apud BALVZIVM *Tom. II. Capitular. p. 653. Fac eum, Domine, in visceribus angustari, eiusque guttur conclude, ut panem & caseum istum in tuo nomine sanctificatum deuorare non possit, hic qui iniuste iuravit ac negauit illud furtum vel homicidium &c.* conf. HACHENBERGII *Germaniam Mediam, Dissertat. III. §. 24.* Mox tamen eliminatus fuit e republica ille probandi modus & pauca eorum, qui per *offam iudicalem* causas suas ambiguas & innocentiam examinari voluerint, medii æui scriptores exempla nobis suppeditant.

§. XXXIX.

Probatio Addunt præterea *purgationibus* sic dictis *vulgaribus* PER SACRAM per sacram EVCHARISTIAM PROBATIONEM, contradicente tamen *Martino Delrione* & quibusdam ex iuris canonici scriptoribus, qui ad *purgationem*, cuius quam vocant, *canonicam* referendam hanc esse, contendunt. Hæc vero erat *probandi* illius probandi ratio, vt in grauioris cuiusdam delicti suspicionem incidens, *homo* modo de- mano autem testimonio nondum conuictus accedendo ad *sacram Synaxin* *conciliorum* scribitur & men sibi obiectum diluere cogeretur, addita sæpius imprecatione dirissima, qua *auctoritate* sibi imprecabatur examinandus, ne *corpus* & *sanguis Iesu Christi* guttur suum pertransiret, sed hæreret in faucibus, strangularet, suffocaret ac eodem *munita* fuis- statim momento eum interficeret. Sanctam & religiosam præ cæteris ob rei *se, probatur* dignitatem habebant hanc per *sacram eucharistiam probationem*, proinde natæ quoque fuit auctoritatem conciliorum atque confirmata eorum decretis & canonibus. Formam illius verbis clarissimis descriptam confirmat *Can. XV. concilii Wormatiensis* apud HARDVINVM *Tom. V. conciliorum p. 740. Sæpe contingit, vt in monasteriis furta perpetrentur, & qui hæc committunt, ignorentur. Idcirco statuimus, vt quando ipsi fratres de talibus se expurgare debeant, Missa ab Abbate celebretur, vel ab aliquo, cui ipse Abbas præceperit, præsentibus fratribus, & si in vltima Missæ celebratione pro expurgatione sua corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi percipiant, quatenus ita inde innocentes se esse, ostendant. Conf. Canon. X. eiusdem concilii.* Subierunt eam in innocentia suæ testimonium Pontifices Maximi, summi Episcopi atque imprimis Sacerdotibus, qui purgari debebant, iure quasi proprio atque peculiari, loco iurisiurandi a canonibus imposita fuisse, legitur. Iuramenta enim ab iis exigere, nefas esse putabant, ne manus eorum sacratissima iureiurando pollueretur. *Laicus per iuramentum, si necesse sit, constringatur: presbyter vero vice iuramenti, per sanctam consecrationem*

interrogetur, quia Sacerdotes ex leui causa iurare non debent, statuit Triburientē Concilium Canon. XXI. Tom. VI. Part. I. Concilior. p. 445. Non solis tamen Sacerdotibus propria fuit atque peculiaris hæc per corporis domini perceptionem probatio, sed & a Laicis magna & suprema interdum dignitate pollentibus, vsurpata fuisse, legitur. Eulalium Comitem Aruernensem, a quo matrem suffocatum ac strangulatam fama erat, hoc modo ad confessionem urgebat Cautinus, Aruernæ vrbis episcopus, quem tamen indigne percipientem sacram synaxin iusta Dei iudicio mox abreptum fuisse, auctor nobis est GREGORIUS TVRONENSIS in Historia Francorum Libr. X. Cap. VIII. p. 490. De Lothario, Rege, quem Romam venire iusserat Adrianus, Summus Pontifex, eadem fata experto loquuntur HACHENBERGIUS & CAROLVS DV FRESNE loc. cit. Plura huius rei exempla adducuntur in Dissertatione a Viro doctissimo IO. ANDREA SCHMIDIO, Abbate Marieuallensi, Helmstadii habita: de modo probandi innocentiam per Eucharistiam. Cæterum antiquissimus & ante Caroli M. ætatem iamiam cognitus fuit ille probandi modus diu deinde in Christianorum Republica sanctissime habitus. Cum enim neminem, qui sceleris sibi conscius erat corpus & sanguinem Christi in sui iudicium & damnationem aternam sumpturum esse, existimarent, summa quoque illius in rerum tam ciuiliū quam causarum ecclesiasticarum veritate indaganda per aliquot secula erat auctoritas.

§. XL.

Famosissima tandem omnium fere, quas recensimus, probationum vulgariū medio æuo erat PER IVDICIUM DVELLICVM s. PER Duellieum, MONOMACHIAM PROBATIO, qua criminis cuiusdam insimulatus, sive per Moeccassante tamen aut accusatoris aut testium probatione, iudicis sententia nec ab-nomachiam solutus, nec condemnatus disceptationum suarum ambiguitatem armis dirime-probatio; re cogebatur, si succumberet, pro reo, si victor abiret, pro insonte ac sceleris probationis puro habitus. Clarissimum erat & principem fere locum apud plurimas gen-huius natus tenebat hoc Judicium Duellieum, quod Monomachiam vocabant s. singu-ra & molare certamen, an vero hæc per duella causas occultas examinandi & a cri-dus, eius origine obiecto sese purgandi ratio ante, an demum post assumptam Christianæ Re-go & antiligionis sanctitatem in foro recepta fuerit? de eo quidem eruditi nondum con-quitas, eius ueniunt. Id sane certissimum, antiquissimam esse eius originem, neque erra-auctoritas bis, si a sæuis ferreæque ætatis gentibus immanitatem huius iudicii profectam imprimis fuisse, dixeris, a Gothis scilicet, Vandalis aliisque a Borea venientibus barba-apud Ger-ris & non tam lingua & legum auctoritate, quam manu armata rem suam geren-manos, probatibus. Sane post eorum in Italiam & alias Occidentis regiones irruptionem bandi locus, truculentus ille causas tam ciuiles quam criminales per monomachiam finiendi adhibita in modus introductus quoque fuit in Italiam, Galliam, Britanniam & Hispaniam, ipso proba-

tionis actu ad alias deinde gentes propagatus, imprimis vero receptus a Francis, Aleman-
solemnitates nis, Saxonibus, Frifionibus, Baiuuariis & Longobardis, qui fumma religione
describun- maximoque conatu eum custodierunt in fuis iudiciis. Res patet, fi antiquas eo-
tur, eiusque rum leges euoluif, quibus confirmata fuit, hæc *per pugnam* fefe purgandi con-
iniquitas in fuetudo & quidem Leg. Alamannorum *Tit. LXXXIV.* Conftitution. Sicular.
dicatur. *Libr. II. Tit. XXXII.* Leg. Saxonum, *Tit. XV.* Leg. Frifionum, *Tit. XIV.*
ff. 4. Leg. Baiuuariorum *Tit. II. Cap. I. ff. 2.* Leg. Longobardorum
Libr. I. Tit. IX. ff. 39. & Tit. X. ff. 4. Tantam uero non obtinuerat apud
gentes, quæ Italiã & reliquas, quas modo commemorauî, Occidentis regio-
nes inhabitabant, quantam quidem apud Germanos illa ætate auctoritatem naçta
fuerat lex immanis ac truculenta. Gens erat dura, ferox, fuperftitiofa & in
retinendis moribus, qui erant *κατρωπαράδοτοι*, pertinaciffima, quæ præterea
perfonarum & rerum fuarum omnium, aut maioris partis earum fupremam fe-
re felicitatem atque fortunam in *monomachia* collocabat. Proinde eo maiori
fanctitate retenta fuit in eorum iudiciis, quo magis nationis bellis adfuetæ genio
morumque ferocitati congruus effe, uidebatur bellicus ifte controuerfias finiendi
modus. Res erat non raro leuioris, imo nullius momenti, ad quam dirimen-
dam in campum abeuntes in mutuam fui perniciem defæuiebant. Quæ uero
folennitates ac formulæ in iudiciis ante pugnam adhibitæ fuerint, quæ impri-
mis perfonæ ad pugnam idoneæ, quale armorum genus, quod pro gentium di-
uerfitate fepius uariabat, quæ genuina pugnandi ratio, ordo & modus, quæ pec-
na cadentes manferit, quibus de caufis fufcepta, qua tandem ratione finita fue-
rint *duellæ?* prolixè defcribit Vir doctiffimus, IOACHIMVS IOHANNES
MADERVS in *Differtatione peculiari, de Duello ut Ordalei quondam fpecie,*
cui adieçtæ funt *Petri Gregorii Tholofani, Olai Wormii, Henrici Bangerti,*
Philippi Camerarii aliorumque de eodem Commentationes p. 16. feqq.
Atque hæc quidem iudicia in campo celebrare, folenne erat. Senatus uero,
populus ac Sacerdotes, qui fpectatum frequentes accefferant, interim Dei opem
implorabant; admonebant eum promifforum fuorum, recitabant exempla eum
precantes, ut poteflatem fuam & auxilium, quod in periculis uerfanti miffu-
rum fe effe, promiffet, in præfenti quoque negotio reipfa comprobaret, &
quæ fua effer iuftitia, innocenti adeflet, conceffa ipfi e cælo ad manifeftrandam
caufe occultæ ueritatem, uictoria. Vnde apud GREGORIVM TVRONEN-
SEM *Historia Francorum Libr. VII. Cap. XIV.* Gunthramnus Bofò ad
Regem, Gunthramnum, deducens *Infontem me,* ait, *de hac caufa profiteor.*
At fi aliquis efl fimilis mihi, qui hoc crimen impingat occulte, ueniat nunc
palam & loquatur. Tu, O Rex piiffime, pones hoc in Dei iudicio, ut il-
le difcernat, cum nos in unius campi planitie uiderit dimicare. Et fane
hæc erat non fatis miranda fuperftitio, quæ fufientabat iniquitatem huius iudi-
cii, & in errore animos obdurabat, quod Deum ipfum per uictoriam innocenti
con-

concessam veritatem manifestaturum esse, persuasi eum, qui victor ex pugna abierit, inter acclamantium applausus rem suam & cælo & hominibus approbasse, existimarent, infausto sane ac iniquissimo iustitiæ fato, cum ex alterius robore pugnandique dexteritate omnis æstimaretur rei veritas, & qui aduersarium suum licet iniuste interemerat, iustiore tamen causam habuisse, crederetur. Ita fallax arena non poterat non sæpe sæpius haurire innocentem sanguinem; vincere enim poterat reus, vinci & succumbere innocentissimus, sed innocentem habere pro nocente, nonne ab omni æquitatis, iustitiæ & sanæ rationis lege mirum quantum abhorret?

§. XLI.

In media tamen cæcitate non desuerunt viri cordatiores, qui crudele illud probandi genus detestari summam illius impietatem & abominandam eo deducitur, qui huius auctores erant, temeritatem verbis grauissimis accusarunt. Sua huius probationis iam ætate conquestus fuit AGOBARDVS, Lugdunensis Archi-Episcopus, & ut res postulabat, acriter disputauit Libro peculiari aduersus Gundebaldi, Regis Burgundionum, legem impiam & christianæ simplicitati maxime contrariam, qua singulari certamine siue duello causis finem imponi sanxerat, in legibus Burgundionum *Tit. XLV. vid. AGOBARDI Oper. Tom. I. pag. 107. & in Conf. eiusdem libr. contra iudicium Dei, p. 301. adde notas BALVZII in conciliis hos libros Tom. II. Oper. p. 46. & 102.* Iniquitatem huius iudicii quoque abrogata agnoui, qui tamen in vindicandis ab iniquitate quibusdam purgationibus vulgariis totus erat, HINC MARVS, Remensis Archi-Episcopus, qui libro de *diuortio Lotharii & Tetbergæ*, teste MADERO, in *Dissertat. laudata p. 39. defendant se*, inquit, *quantum volunt, qui eiusmodi sunt, siue per leges, si vllæ sunt, mundanas, siue per consuetudines humanas, tamen, si christiani sunt, sciunt, se in die iudicii nec Romanis, nec Salicis, nec Gundebaldi, sed diuinis & apostolicis legibus iudicandos.* Proinde quo maiori eo magis sane laudando studio pessimam hanc duelli examine, lites ac controuersias dirimendi consuetudinem e Republica legibus suis eliminare conati fuerunt Reges & Principes, quorum gladio seculari suas quoque pœnas canonicas adiunxerunt summi pontifices, episcopi & concilia. Notandus est *Canon. XII. concilii Valentini III. ann. Christi 855. celebrati, apud HARDVINVM Tom. V. conciliorum pag. 87.* Imprimis vero dura minantur patres concilii Tridentini, *Sessione XXV. Cap. XIX.* qui omnes & singulos, nullius honoris, nec supremæ dignitatis habita ratione, si locum ad *monomachiam* in terris suis concesserint, si ipsi pugnam commiserint, si consilium in causa duelli dederint, aut alia quacunque ratione ad pugnam suaserint, perpetuæ infamiæ pœna & ecclesiastico fulmine plectendos esse, statuunt, non obstante quocunque priuilegio. Vid. *Tom. X. conciliorum p. 188.* Cæterum euolui merentur SPEIDELIVS

in Speculo Juris Saxonici, sub voce Kampff-Recht. OBSERVATIONES selectæ HALLENSES, Tom. IX. Observat. IV. & V. p. 101. seqq. THOMASIVS in dissertat. citat. ff. 20. ROTHIVS in dissertat. peculiari, de antiquissimo illo more, quo veteres innocentiam suam per duella probare nitebantur. VISCHERVS in integro tractatu de iudicio duellico. STIERNHÖÖK in libr. de iure Sueonum & Gothorum vetusto, Libr. I. Cap. VII. pag. 13. seqq. & BIBLIOTHECA CLUNIACENSIS p. 1262. imprimis ANDREAS QVERCETANVS in not. ad bibliothecam Cluniacensem p. 160. 161. Atque sic tandem & bonis legibus & conciliorum canonibus abrogatus fuit, qui per aliquot secula maximo sane iustitiæ detrimento durauerat, per duella veritatem latentem inuestigandi modus.

§. XLII.

Nominantur scriptores, qui pluribus egerunt de probationibus vulgaribus. Atque hæc sunt purgationes sic dictæ vulgares, quæ summam olim in totius fere Europæ partibus auctoritatem obtinuerant. Non tamen sunt omnes, quas recensuimus, sed præcipuæ; restant adhuc aliæ superstitiosæ probationes, quæ seculo illo vanis miraculis fascinato, frequentissimæ erant, de quibus tamen, vt & de iis, quas hæctenus commemorauimus, teste SPANHEMIO l. c. p. m. 1450. pluribus egerunt, DELRIO, FRANCISCVS PITHŒVS, IVRETVS, SIRMONDVS, SPELMANNVS, BALVZIVS, & quem primum nominare debebam, Vir stupendæ & inexhaustæ lectionis, CAROLVS DV FRESNE in doctissimo suo mediæ & infimæ latinitatis glossario, quem tamen plagio nunquam excusando, non nominato sæpius auctore, non mutatis sæpiissime verbis, totum pene in hac doctrina exscripsit CHRISTIANVS EBELINGIVS, logices & philosophiæ moralis in academia Rinthelienfi Prof. Publ. Ordinari. in tractatu de prouocatione ad iudicium Dei siue de probationibus. Conferatur CAROLVS DV FRESNE cum EBELINGIO, inexhaustam illius lectionem miraberis, huius vero in exscribendo audaciam nunquam fatis miraberis.

§. XLIII.

Explicatur origo & varius nomen vulgare purgationis, nomen vulgare nandi modus. Originem suam trahebant, vt in antecedentibus monitum fuit, illæ probationes, a seculi illius barbarie, auctæ vero indies ac magis magisque sustentatæ fuerunt clericorum tam simplicitate & errore, quam in negotia secularia sese immiscendi libidine. Sanctitatem tribuebant iis plus quam superstitiosam, & miraculum expectantes Deum esse volebant controuersiarum suarum arbitrum. Inde enata fuit appellatio horum iudiciorum, quod iudicium nostr' ègæ Xpi, iudicium diuinum, iudicium Dei, interdum Spiritus Sancti iudicium & ab antiquo Saxonum vocabulo Or h. e. magnum & Daël, iudicium, ORDALIA veteribus dicta fuerint, quemadmodum & legis aperta, simplicis, pari-

paribilis & apparentis, veritate nimirum, vt temere credebant, ex iis apparitura, nomine veniebant. Nemini sine grauissimo periculo de veritate illorum dubitare licebat, quod patet ex lege Caroli M., quam habet BALVZIVS Tom. I. *Capitular. Capitular. I. ann. 809. leg. 20. Vt omnes iudicio Dei credant absque dubitatione.*

§. XLIV.

Verum cum ea sit naturæ humanæ ratio, vt interdum magis rebus sensus *Ritus & externos ferientibus*, quam interna rei virtute flectatur, varias adiciebant suis *solemnitates probationibus* solemnitates ac ritus externos ad imponendum simplicioribus & *omnibus* alendas versantes in errore mentes aptissimos, aliis quidem illorum pro rei, per *probationi-* quam instituenda erat *probatio*, diuersitate, variantibus, aliis vero vniciuique *bus commu-* *probationum* communibus ac summa religione adiciendis. Priores hinc & *in-* *nes.* de notauimus ex HENRICO SPELMANNO, DV CANGIO & STEPHANO BALVZIO; iam relinquuntur nobis posteriores. Scilicet strictiori ieiunio, pane nimirum & aqua & peccatorum confessione triduo ante *iudicium* sese parabat examinandus; die vero, quæ *Dei iudicio* dicata erat, instante, ieiunus deducebatur in templum, magna sacerdotum aliorumque clericorum caterua stipatus; celebrabat sub variis precibus *iudicii* missam sacerdos, reumque ad missam offerentem & paulo post ad sacram synaxin accessurum cum adiuratione in hunc modum interrogabat: *adiuro te per Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, & per tuam christianitatem, quam suscepisti, & per vnigenitum Dei filium, & per sanctam trinitatem & per sanctum euangelium, & per baptismum, qua te sacerdos regenerauit, vt non præsumas ullo modo communicare, neque ad altare accedere, si hoc fecisti, aut consensisti, aut scis, quis hoc egerit?* adiuratus si tacuerit, accedebat ad altare; sacra cena fruebatur sacerdos: eam vero percipiente reo, dicebat: CORPVS HOC ET SANGVIS DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI SIT TIBI AD PROBATIONEM HODIE. Ita munitus & præparatus tandem ad *iudicium* mittebatur examinandus; accurrebant sacerdotes & episcopi, qui non tam præsides, quam iudices esse volebant; res, per quam instituenda erat *probatio*, adiurationum & exorcismorum effusæ superstitionis formulis sanctificata consecrabatur; opus ipsum aggrediebatur suspectus & ex diuerso mox sequenturo *probationis* effecta aut absolutus, aut condemnatus indicabatur.

§. XLV.

Peragebantur vero hæc omnia coram episcopis aut sacerdotibus. *Insti-* *Locus iis* tuebantur *purgationes* in templo & locis cultui diuino sacratis; id enim exi- *consecratus.* tate videbatur negotii grauitas, vt, quia signo præsentis expectarent *Dei solius* testimonium, etiam in loco, quo sedem suam esse voluit, magnus & infallibilis ille testis, numen diuinum, eius quoque *iudicia* celebrarentur.

§. XLVI.

*Ostenditur illarum
superstitio
& iniquitas.*

Quantamcunque vero *purgationum* suarum, quæ a vulgo nomen habebant, sanctitatem atque religionem iactabant ecclesiastici, tantum abest, ut cum pietate morum & christianæ religionis simplicitate illæ conuenerint, ut potius a summa, quam redolebant, iniquitate non absoluendas eas esse, existimem. Unde namque probari potest, hæc iudicia esse *Dei iudicia*, quæ & iudicis ordinarii aut ignorantiam, aut ignauiam, & sanctissimi nominis diuini profanationem arguebant fœdissimam? Vbi promisit numen diuinum rei aut culpam aut innocentiam manifestaturum se esse mediis, quæ a seculorum barbarie, ab ingeniorum simplicitate & superstitione suam originem trahebant? Quocumque te veritas, omnia iniquitatum plena deprehendes? Nonne grauius peccabant, quod ad extraordinariam veritatis eruendæ viam recurrentes tentare audebant numinis supremi patientiam, nulla tamen id exigente rei necessitate? Nonne temeritatis erat, veritatem occultam rebus tam ineptis, veritati & sanæ rationi contrariis ideo probandam relinquere, ut ad Deum esset recursus, ut signo præsentis expectare liceret illius testimonium, ac si ad phantasiam humanam, intellectus errores & præiudicia sua iudicia exercere teneretur numen sapientissimum &, suspensis, quas ab omni æternitate constituit, naturæ legibus, miracula patrare teneretur, quia miracula in veritatis inuestigandæ legem trahebat humana temeritas. Quinimo nec parci tum fuit sacræ synaxi, abominanda temeritate tracta hæc quoque fuit in veritatis signum, cuius tamen sic inueniendæ nulla extabat promissio. Sunt leges in Republica, sunt iudicia in Republica, eorum auctoritate reus damnandus, innocens vero absoluendus. Sed error mentes eorum ita fascinauerat, ut iniquitatem & superstitionis *βδελύγματα* non animaduertentes suam temeritatem sanctam, sapientem & dignam christiano simplicitatem esse, existimarent; illud tum erat sapere, captiuam ducere rationem humanam, fidem Deo habere, omnem spem & fiduciam in ipsius auxilio collocare, maximo tamen iustitiæ damno & extremo purgandorum periculo, cum hoc modo pœna maneret innocentem, quæ manere debebat pœna dignum, & damnaretur, qui erat absoluendus, absolueretur, qui erat damnandus.

§. XLVII.

Hanc ini- Confirmauerat forte hanc superstitionem & *purgationum* auctoritatem *quitatem* & desam tum ex veteris testamenti codice exemplum *purgationis* illius, quæ *superstitio*. Deum ipsum auctorem habebat & prolixè descripta est a Mose Num. V. 12. seqq. *nem confir-* Constituerat nempe in lege sua numen diuinum, ut vxor adulterii suspecta, *mauit illa* eiusdem tamen, cum in eodem non deprehensa fuisset, nondum conuicta offerre *atate exem-* deberet ad altare sacrificium, eidemque aqua amara execrata maledictione, ad *plum Vete-* mixto modico pulueris de pavimento tabernaculi, a sacerdote ebibenda tradere. *ris Testa-* tur, addita execratione: *Si non concubuit vir tecum & es non polluta, non tibi*

tibi nocebunt aquæ amaræ maledictæ; si autem declinasti a viro tuo, & menti codi-
 concubuisti cum altero, his maledictionibus subiacebis: det te Deus in male-
 ce defum-
 dictionem exemplumque cunctorum, det Dominus femur tuum caduuum, & tum & ma-
 uerum tuum intumescens; & dicet mulier: Amen, Amen. Sed hæc le applica-
 lex particularis a Deo ipso præscripta & politia illi Mosaicae, vbi supremus in tum.
 republica princeps & iudex existebat ipse Iehoua, accommodata, non exten-
 denda erat ad præsentem noui fœderis & nostrae reipublicae formam & sta-
 tum. Sublatæ sunt in nouo fœdere gentis Israëliticæ leges, neque modo tam
 extraordinario apud nos hodie in causis occultis Deus decernit, quo olim in
 politia Iudaica. Non tamen rarum fuit mediæ aevi doctoribus leges iudaicas
 particulares suo accommodare seculo.

§. XLVIII.

Agnouerunt tamen impietatem & summam absurditatem horum iudicio- *Impera-*
 rum sequiora tempora, & de eliminando hoc e christianorum republica pro- *tores chri-*
 bandi modo christiana religione indigno magno conatu laborarunt imperatores *stiani proba-*
 christiani. Ea de re legem a Friderico, Imperatore, latam & secularum consti- *tiones vul-*
 tutionibus insertam fuisse, deprehendes *Libr. II. Constitution. Sicular. Tit. gares e re-*
 XXXI. Multi quoque viri cordatiores de illorum iniquitate & benedictionum, *publica eli-*
 quas vnicuique *purgationum* adieciabant, abusu, vti res postulabat, grauiter *minare co-*
 conqueſti fuerunt, e quorum numero, præter *AGOBARDVM*, quem supra no- *nantur. Ad-*
 minanimus, adduxisse non pœnitebit sæpe laudatum a nobis *IACOBVM ducuntur*
GRETSEVM, qui *in rarissimo de benedictionibus & maledictionibus ope testimonia*
re Libr. II. Cap. I. p. m. 239. Magno, inquit, *abusu, ne dicam sacrile-*
 gio adhiberi solent benedictiones ad effectus quosdam procurandos, ad quos grauiter *eorum, qui*
nec ex Dei, nec ex ecclesiæ instituto, sed ex sola hominum temeritate ordi-
hoc proban-
nantur. Tales sunt benedictiones aquæ calidæ & aquæ frigidæ, quæ so- *di modo con-*
 lennibus cœremoniis instituebantur, priusquam quis aqua calida, aut frigi- *questi fue-*
 da innocentiam suam probaret. Et paucis contra *GOLDASTVM* interiectis, *runt.*
neque, ait, unquam potest benedictio esse licita & Deo grata, quando adhi-
betur rei, per quam Deus tentatur, vt effectum producat, quem se talis rei
interuentu producturum nec ipse per scripturas promisit, nec per ecclesiam
patefecit. Nuspiam enim Deus nobis declarauit, se innocentis innocen-
 tiam, & nocentis nocentiam manifestaturum, si ille illæsus ex aqua calida
 aut frigida, aut ab ignito ferro abiret, iste vero læsus. Multo minus oc-
 cultam veritatem per monomachiam pandere pollicitus est. Quapropter
 arma ad monomachiaæ usum benedicere, nefas erat, & etiamnum est, si
 quis hoc facere tentaret. Hactenus *GRETSEVS*, cui adiungo *HENRI-*
CVM SPELMANNVM in Glossario p. 324. ita scribentem: *Si Dei digito re-*
 gerentur istæ probationes, cur aliquando abolitæ sunt? *sin minus, cur vsque*
 adeo in ecclesia toleratæ?

§. XLIX.

Tandem At quamvis ab iniquo hoc probandi more rempublicam liberare laudando sane consilio tentarent imperatores & principes, primis tamen eorum conatibus non respondebat ille, quem sanctionibus suis intendebant, euentus. Dependebant a clericorum auctoritate haec iudicia, indies incrementa maiora capiebant superstitione humana, hanc autem, quae altissimas in plurimorum mentibus radices egerat, vno quasi istu radicibus extirpare, satis difficile erat; donec tandem & pœnas suas iustissimas minarentur conciliorum canones, summis nimirum pontificibus omnes sic dictas *probationes vulgares* apostolica auctoritate damnantibus, & anathematis fulmine eos percutientibus, qui cuiuslibet benedictionis aut consecrationis ritum rei, per quam instituenda erat *probatio* impendere ausuri essent. Res patet, si euoluas concilium Palentinum ann. 1322. celebratum eiusdemque Canonem XXVI. quem exhibet HARDVINVS *Tom. VII. Concil. p. 1481.* verbis sequentibus: *vulgaris purgationis abusum per canones interdictum, quo suspecti de criminibus ad se purgandum ferrum candens aut aquam feruentem accipiunt, detestantes statuimus, ut mandantes talem purgationem fieri, tenentes, exhibentes, custodientes, accipientes ad hoc ferrum vel aquam huiusmodi, cum his Deus tentari videatur, & innocentes in huiusmodi purgationibus sine demerito puniantur, in sententiam excommunicationis incidant ipso facto: & nihilominus sæpius excommunicati publice nuntientur.* Adde concilium Lateranense IV. sub Innocentio III. ann. 1215. habitum *Can. XVIII. apud HARDVINVM Tom. VII. Conciliorum pag. 34. 35. & Libr. V. DECRETAL. Tit. XXXV. de purgatione vulgari Cap. I II. III.* Tam duris sane mediis opus erat, vt eliminaretur superstitio, expelleretur iniquitas & ad saniora consilia reuocarentur sese opposcentes ecclesiastici.

§. L.

Sistitur Abrogata tandem *purgationum vulgarium* absurditate & liberata ab onere probandi grauissimo Germanorum republica, omnis in iudicio per IV-RAMENTVM absoluebatur PROBATIO, quae canonum & conciliorum auctoritate comprobata PURGATIONIS CANONICAE nomine veniebat. Magnam a tempore Caroli M. per Germaniam, Galliam & Angliam sanctitatem huius fuisse, testis est STIERNHÖCK *Libr. cit. p. 100.* non quod omne, quod iureiurando confirmatur, sua certitudine gaudeat, sed quod in hac mortalium conditione nulla, quam quae, inuocata numinis diuini vindicta, iureiurando munitur, maior esse potest fides humana. Hoc itaque praestito innocentiam suam tuebatur criminis suspectus, deficiente in sua probatione accusatore, aut rationum, quae a iudice requiruntur, valore destituto. *In his enim causis, statuit lex Baiuuariorum, Tit. XVIII. Cap. XVI. §. 3. Sacramenta praesentur, in quibus nullam probationem discussio iudicantis inuenerit.*

§. LI.

§. LI.

Non solus vero ille, cuius intererat, iurabat, sed stipatus esse debebat *Non solus* aliorum virorum præsidio, qui interdum a reo, interdum ab accusatore nomi-*iurabat ac-* nati & de illius, qui iurabat, veritate iurantes *sacramentales, iuratores, con-* cufatus, sed *iuratores, purgatores, compurgatores* in Alamannorum, Ripuarioꝝ, Lon-*requireban-* gobardorum legibus, aliisque rerum Germanicarum mediæ ævi scriptoribus vul-*tur coniu-* go dicuntur. Vid. CAROLVM DV FRESNE *sub voce: iuramentum, ratores &* Iis omnibus accusati innocentiam *iureiurando* vidicandi leges necessitatem im-*compurga-* ponebant, adeo ut non ex propria & sincera huius confessione, sed ex immensa *tores.* *iuramentorum* multitudine æstimaretur rei veritas.

§. LII.

Variabat autem pro obiectorum & caularum, de quibus agebatur, diuer- *Compur-* sitate & momento, compurgatorum & sacramentalium numerus, ut est in lege *gatorum &* Baiuuariorum *Tit. I. Cap. III. §. 1. 2. 3.* In lege Alemannorum *Cap. VI. sacramenta-* *§. 1. 2. & in lege Longobardorum Libr. II. Tit. LV. §. 9.* Interdum, *lium nume-* dato vnus aut trium compurgatorum iureiurando, a crimine sibi obiecto accu-*rus, qui* ratum sese purgasse, sufficiebat, quod testatur lex Baiuuariorum *Tit. VIII. estimandus* *Cap. XIV. §. 2. Tit. IX. Cap. XV. & lex Saxonum Cap. I. §. 1. 6. 9. erat ex rei* Non satis erat interdum triginta aut quadraginta in innocentie suæ præsidium *dignitate &* statuisset testes, sed exigente id dignitate personæ, aut causæ, de qua agebatur, *momento.* momento, ad septuaginta, octoginta imo & centum personas ascendebat coniu-*ratorum numerus, si quis innocentiam suam hominibus approbasse videri vole-* bat. Quid? quod apud Wallos, scilicet Cambrobritannos trecentorum sacra-*mentalium iureiurando criminis suspectum sese liberasse, auctor nobis est HEN-* RICVS SPELMANNVS *in Glossario sub voce: Assath p. 46.* Hinc manu sexta, manu duodecima, manu trigesima, sexagesima, septuagesima quarta ma-*nu iurando purgari, frequentissimæ sunt phrasæ, quarum sæpius in veterum* a nobis adductis legibus, capitulis, conciliorum canonibus & summorum Ponti-*ficum decretis mentio iniicitur.*

§. LIII.

Quotquot tandem essent numero Compurgatores, non sine discrimine eos *Sacramen-* eligendi & coram iudice sistendi, concessa erat accusato libertas, sed probe *talium in* consideranda erat eorum in electione conditio. *electione* Sacramentales esse volebant le-*conditio.* ges viros bonæ opinionis & honestatis, viros legitimos ad testimonium perhi-*bendum idoneos, nullis accusationibus nullisque criminibus infames aut damna-* tos, quosque aut amoris aut odii in accusatum affectu occæcatos a veritate enun-*cianda detentum iri, iudex, cur vereretur, causam haberet plane nullam. Proin-* de examinandi erant ab eo, priusquam ad sacramenta admitterentur.

§. LIV.

Exponuntur eorum requisita.

Quod vero maximum erat & conquirendi sacramentales onus mirifice aggrauabat, eiusdem *dignitatis & ordinis*, cuius reus vel actor primarius erat, compurgatores esse iuebantur. Liber aut feruus si iurarent, iurabant eum suæ conditionis sacramentalibus, quod patet ex lege Baiuuariorum *Tit. VI. Cap. XV.* coll. lege Frisionum *Tit. I. Cap. VII.* Sic episcopus episcopos, presbyter presbyteros, sacerdos sacerdotes, compurgatores statuere tenebatur, si vni horum ab imposito crimine sese purgandi incumbere necessitas. Prostant huius rei decreta in capitular. Aquisgranensi ad *ann. 803. cap. VII. de sacerdotum purgatione, in capitular. Caroli M. libr. V. capitular. XXXIV.* in concilio Moguntiacensi *ann. 888. canone XXIII.* apud HARDVINUM *Tom. VI. Part. I. conciliorum pag. 408.* in concilio Erfordensi *ann. 932. can. IV. Tom. cit. p. 573.* Londinensi *ann. 1108. can. IV. Tom. VI. Part. II. conciliorum p. 1839.* in appendice ad concilium Lateranense tertium *Cap. XV. Tom. VI. Part. II. conciliorum p. 1723.* Sed & interdum in sacramentalibus requirebatur *sexus paritas*, ita vt si femina ad sacramentum compelleretur, sui sexus sacramentales, sceminas, in sui præsidium sistere teneretur, probante id CAROLO DV FRESNE *l. c. p. 164.*

§. LV.

Quid iurauerint?

Quotquot tandem numero, quales conditione, ordine & dignitate essent compurgatores reo additi, omnes in innocentiae suæ præsidium & ad purgandam illius infamiam inducti fuerant. Instante ergo die, qua celebranda erat *purgatio canonica*, primo quidem iuramentum præstabat, quem causa proxime tangebatur, accusatus; sequebantur sacramentales, qui non iurabant directe in factum, aut rem controuersam, sed reum, qui iurauerat, veritatem dicturum fuisse, sese credere, iureiurando affirmabant, vt est in *appendice* ad concilium Lateranense III., sub Alexandro III. habitum, *Part. VIII. Cap. XXI.* apud HARDVINUM *Tom. VI. Part. II. conciliorum p. 1751. & Libr. V. decretal. Tit. XXXIV. Cap. IX. XIII. XVI.*

§. LVI.

Nominantur ritus & sollemnitates, citarent ad maiorem attentionem, varias solennitates ritusque externos huic iudicio addere, consultum esse, duxerunt, aliis tamen eorum superstitionem & ita fuerant paganisimam redolentibus, aliis vero ex christiana religione descendentes & ad illa etate purgationi præstari a ieiunis, vt est in capitulari Aquisgranensi ad ann. 789. Cap. LXII. & in Capitular. II. ann. 805. Cap. XI. Et omnino nullus, nisi ieiunus ad iuramentum vel ad testimonium admittatur.

Cæterum vt augerent in iurantium animis, quam de iureiurando habere videbantur sanctitatis atque religionis opinionem, eorumque sensus externos ex sollemnitates, citarent ad maiorem attentionem, varias solennitates ritusque externos huic iudicio addere, consultum esse, duxerunt, aliis tamen eorum superstitionem & ita fuerant paganisimam redolentibus, aliis vero ex christiana religione descendentes & ad illa etate purgationi præstari a ieiunis, vt est in capitulari Aquisgranensi ad *ann. 789. Cap. LXII.* & in *Capitular. II. ann. 805. Cap. XI.* Et omnino nullus, nisi ieiunus ad iuramentum vel ad testimonium admittatur. Deinde solenne erat, & LVII.

iu-

iuramentum præstari in templo, quod patet ex lege Longobardorum *Lib. II. Tit. LV. §. 21. Conf. Libr. VI. capitular. capitulare 209.* A rei enim dignitate visum, ut in loco perageretur cultui diuino sacratio, & tam ad expectandum Dei solius testimonium, quam ad obtinendum, quem intendebant personæ ecclesiasticæ, seopum longe aptissimo.

§. LVII.

In templis autem iuramenta præstari moris erat, α) in altari, vid. legem Alemannorum *Tit. VII. §. 2.* & leg. Baiuuariorum *Tit. I. Cap. III. §. 1. 2. 3.* β) positis manibus super altare, vid. *formulas veteres incerti auctoris apud BALVZIVM Tom. II. capitular. Cap. XXXIII. p. 453.* γ) super quatuor euangelia, quod iuramentum summæ apud christianos religionis fuisse, EXPROCOPIO *Libr. II. de bello vandalico Cap. XVI.* probauit DV FRESNE *l. c. pag. 172. Capitular. Caroli M. Libr. V. Cap. XXXIV. de sacerdotum purgatione.* Add. leg. Longobardorum *Libr. II. Tit. LV. §. 5.* δ) ad sanctorum reliquias & tumulos, ut est in lege Frisonum *Tit. XII. §. 1. conf. Libr. VI. Capitular. Cap. 209.* Quæ tamen ad reliquias & tumulos sanctorum iurandi ratio laicis certis non nisi anni temporibus permessa fuisse, legitur in concilio Burdegalensi *ann. 1255. Can. VII. Tom. VII. conciliorum p. 471.* ε) ad crucem, aut posita super caput suum cruce Domini, vid. IACOBVM GRETSERVVM *de sancta cruce Tom. I. Libr. II. Cap. XVI.* Quæ vero ad crucem peierantibus pænæ decretæ fuerint, idem docet GRETSERVS *cap. sequ. p. 364.* Sed & obseruatæ fuerunt aliæ iuramentorum solemnitates, quæ a paganis traxisse videntur originem, quales sunt, si iurarent cum *dextera armata*, in lege Ripuariorum *Tit. XXXIII. §. 1. per pectus suum*, quod iuramentum mulieres potissimum præstitisse, docet lex Alamannorum *Tit. LVI. §. 2. In vestimento vel pecunia*, ut iurare solebant Frisiones, si res esset parui momenti, vid. leg. Frisonum, *Tit. XII. §. 2.* Omnium tamen frequentissimum erat super *arma* præstare iuramentum, cuius apud omnes fere gentes imprimis vero Saxones, Danos, Suecos, Baiuuarios, Alamannos, Longobardos, Francos, Scotos, Bulgaros, Beneharnenses summam certe auctoritatem atque religionem fuisse, auctor est *loc. cit. CAROLVS DV FRESNE.*

§. LVIII.

Purgationis huius *canonicæ* imprimis vero per compurgatores probandi *Ostenditur* rationis originem a iure Mosæico alii, nullo tamen argumento deducunt, alii *huius purgationis* a iure Gothorum & Longobardorum in Italia ortam fuisse, contendunt. *gationis ini-* An veritati accedant, qui ita sentiunt, meum non est scrupulose inquirere; id *quitas &* modo affirmo, quod ex dictis quoque colligitur, canonum atque summorum *detestandus* pontificum auctoritate munitum fuisse hunc *per iuramentum* veritatem occul- *iuramento-* tam inuestigandi modum. Et sane tolerari potuisset hoc genus probandi *sim-rum abusus*

ex intolerabili compurgatorum & ci. Sed non pauca introducebant, quæ ab impietate & superstitione grauissima sacramenta non aliena nobis fuisse, videntur. Est nimirum iudicis, non sine deliberato mentis consilio nulloque alio in republica existente civili medio, fidem alterius iuriurando adstringere; est eiusdem non sine urgente necessitate iuramentorum multiplicare numerum, ne crebra sæpiusque reiterata iurandi consuetudine vilescat inter homines, quam tamen illibatam semper esse voluerunt maiores, eorum sanctitas; quo enim rarius adhibentur, eo maiori quoque sanctitate, religione & attentione vtp plurimum ea præstari consueuerunt. Sed quantus obtinebat illa ætate iurisiurandi abusus, quanta sanctissimi nominis diuini profanatio, cum vna fere & sola dominaretur illa purgatio, & ad iurandi necessitatem non duceret, sed cogeret homines! Intolerabilis coniuratorum numerus statuebatur in res quoque leuissimas; augebatur eorum multitudo pro grauitate negotii, crescebat secundum dignitatem personæ. Iis omnibus ferendum erat de innocentia accusati testimonium iureiurando firmatum. Perpende copiosam & vix tolerandam iuramentorum sementem, quam faciebant. Sed tolerari potuissent, si modo in iureiurando a tot sacramentalibus præstito, acquiescentes finem tandem imposuissent controuersiæ. Sed locus dabatur nouis exceptionibus, & impugnari poterat iuramentum. Irrita enim erat omnis omnino opera, si in minimo peccaretur, vel loco, vel tempore, vel stipulatione, vel numero, vel qualitate, vel formula. Facile erat, ex vno illorum iuramentum impugnare, vt ad novos testes, sacramentales & compurgatores denuo redeundum esset. Rursus iurabant illi denuo conducti sacramentales; sed nec sic quidem res stabat, in suspenso causâ manebat aliquando sub euentu contrarii iuramenti, si forte ab aduersa parte plures forent, qui id producti præstarent. *vid. STIERNHÖCK l. c. cap. IX. de probatione per sacramentales & purgatione canonica p. 98. seqq.* Quis vero non detestaretur execrandam hominum temeritatem, qui tot homines grauissimo periurii periculo tam temere inuoluebant? Nonne occasionem dabant, imo peierandi necessitatem imponebant, cum contraria iuramenta admitterentur, & cum sacramentales ipsi in facta aliena, quorum semper probabilis erat ignorantia, iurare tenerentur? Ludebant sane cum iuramentis, cum ex sola iuramentorum multitudine omnis æstimaretur atque penderet rei veritas. Satis ergo erat, negasse facinus, dato quadraginta aut septuaginta testium negantium iureiurando; non satis erat, innocentem vera dixisse, suamque iureiurando probasse innocentiam, stipulari debebat sacramentales, qui & suo iureiurando causam illius vindicarent. Sed quam difficile erat, satisfacere legibus tantum eorum numerum exigentibus! Quis non deficeret interdum tot conquirendis hominibus? Et tamen, si destituebatur eorum præsidio, si in minimo peccabatur, cadere accusatum, quamuis innocentem, vt probatio-

nis tamen inopia conuictum, necesse erat. Atque sic damnabatur liberandus, liberabatur damnandus.

§. LIX.

Non poterat tamen non id esse arcanum cleri ad monarchiam adspirantis *Artes, qui-* & sub pietatis & religionis zelo suam regnandi libidinem occultantis. Dictum *bus in pur-* nimirum fuit in antecedentibus, abrogata *purgatione vulgari*, introductam *gationem* fuisse *purgationem canonicam*. Illa plerumque absoluebatur exorcismorum, *canonicam* consecrationum & adiurationum formulis; hinc opus habebat clericorum præ-*fese immisce-* sentia: hæc vero exorcismorum formulæ non requirebantur in *iureiurando*, *er-* bant *clerici.* go carere poterat clericorum fauore *purgatio canonica*. Sed sub ea quoque in laicorum negotia suam auctoritatem & iurisdictionem extendere, iis propositum erat; quod vt assequerentur, opus erat artibus. Expectauerant in *purgatione vulgari* a Deo *miraculum*, idem & expectabant in iureiurando, dum per *mi-* racula veritati iurantis numen diuinum attestari, simplicioribus persuaserant. Inde fuebatur, rem esse iuranti cum *numine diuino miraculoso*; si hoc, *iura-* mentum rem esse *spiritualem*, concludebant soli foro ecclesiastico non laicorum iudicio asserendam.

§. LX.

Non parum faciebat ad obtinendum hunc scopum, quod omnia iuramenta *Quid ad* non nisi in *templo* præstari, legibus suis iuberent summi principes. Huius *obtinendum* enim erant rectores atque præfides, & quo magis quidem in iudicio seculari pro *hunc scopum* mouebatur *iuramentorum* vsus, quo plures ille, qui iurabat, sistere debebat *multum fe-* ad purgandam suam innocentiam compurgatores, eo maior quoque erat *causa-* cerit? rum numerus, quæ ob iuramentum iis additum ad forum ecclesiasticum & con- scientiæ tribunal deuoluebantur magno interdum vsui futuræ ecclesiasticis. Hinc egregie STIERNHÖÖK libro citat. p. 117. *Quantum*, inquit, *negotii facessit olim canonicis nostris hæc iurandi licentia, canones ecclesiastici, præcipue iuris Ost-Gothici nos facile docuerint, sementis enim sacramentorum copiosa in secularibus iudiciis facta est, vnde illi in consistoriis suis uberrimam messem meterent, multa enim ex periuriis ad ecclesiasticos venit.*

§. LXI.

Artes clericorum magis adhuc ex eo patent, quod immunitatem a præ- *Arcanum* stando iureiurando affectauerint, eiusque necessitati sese subduxerint. *Causas cleri a præ-* huius immunitatis indagaturo eas inuenire non difficile erit. Sapiebant nimi- *stando iure-* rum supra vulgum & sanctitatem plane singularem variasque præ laicis præ- *iurando im-* gatiuas iactabant ecclesiastici; laicus, exigente id lege, iurare tenebatur; iu- *munitatem* ramentum erat imbecillitatis humanæ argumentum, & ad coercendam hominum *affectantis* fidei violandæ procliuatatem introductum; sed quis clericos, homines tam san- *& obtinen-* ctos, datam semel fidem non seruatuos esse, crediderit? Illi promittebant in *tis.*

verbo & veritate, huic autem promissioni non stare, religio erat. Sanctam vero & illibatam vt seruarent tempora posteriora hanc clericorum prærogatiuam, de firmanda hac suis decretis atque canonibus sæpius cogitabant in conciliis. Loquuntur acta concilii Meldensis apud HARDVINVM *Tom. IV. conciliorum p. 1489. Canone XXXVIII.* Adde synodum Regiaticinam *Cap. IV. Tom. V. Conciliorum p. 25. conf. Tom. III. p. 1963. Can. XIX.* Passio post impetrabant ab imperatoribus, vt publica auctoritate eam munirent. Sanxerat ea de re suo iamiam æuo Carolus M. in *capitulari episcoporum ad ann. 801.* Legem ordine vigesimam: *vt nullus sacerdos quicquam cum iuramento iuret, sed simpliciter cum puritate & veritate omnia dicat.* Posteriori ætate seculo XII. magis ac magis firmauerat prætentam hanc clericorum a iurciurando immunitatem imperator, Henricus IV. diplomate ac constitutione peculiari, quam exhibet *germania sacra diplomatica s. spicilegium ecclesiasticum,* quod magno labore, nec minoribus sumptibus, sed conatu certe nunquam satis laudando collegit Vir celeberrimus, IOH. CHRISTIAN. LÜNIGIVS, ordine *LX. Tom. XIV. des Teutsch. Reichs-Archivs, pag. 149.* verbis sequentibus: *Henricus diuina pietate IV. Romanorum Imperator Augustus. Quoniam in legibus cautum est, vt nemo clericorum iurare præsumat; alibi vero reperitur scriptum, vt omnes principales persone in primo legis exordio subeant iusiurandum calumnie, nonnullis legis peritis res venit in dubium, vtrum clerici iusiurandum præstare debeant, aut alii persone hoc officium liceat delegare? Quia enim illud constitutionis edictum, ubi clerici iurare prohibentur a Marco Augusto constitutum est, propterea quia de Constantinopolitanis clericis promulgatum fuisse, videtur, idcirco ad alios clericos pertinere non videtur. 2) Vt ergo hæc dubietas omnibus penitus auferatur, illam domini Marci constitutionem ita interpretari decernimus, vt ad omnium ecclesiarum clericos generaliter pertinere iudicetur. 3) Nam cum Diuus Iustinianus iure decreuerit, vt canones patrum vim legum habere oporteat, & in nonnullis patrum canonibus reperitur, vt clerici iurare non audeant, dignum est, vt totus catholicus ordo a præstando iurciurando immunis esse procul dubio censeatur. 4) Quapropter nos, vtriusque videlicet diuinæ & humanæ legis intentione seruata, decernimus & imperiali auctoritate irrefragabiliter diffinimus, vt nec episcopi, nec presbyteri, nec cuiuscunque ordinis clerus, non abbas, non aliquis monachus vel sanctimonialis in quacunque controuersia s. criminali s. ciuili, iusiurandum quolibet ratione compellatur subire, sed aduocatis suis propriis idoneis hoc officium debeat delegare. dat. Arimini III. Kaiend. April.* Originem huius immunitatis, & arcana, quæ sub ea delitescebant, doctissime, more suo, inuestigauit Vir Illustris, NICOLAUS HIERONYMVS GUNDLINGIVS in *Gundlingianus P. IV. n. 1. de iuramento clericorum s. 7. pag. 291. seq.*

Atque

Atque sic quidem iurabant laici omnes, clericorum iurabat nemo, sed utebantur illorum iureiurando ad extendendam iurisdictionem ecclesiasticam, ut sub varia specie derogarent laicorum iudiciis sua negotia & soli tandem dominarentur. Hinc tot compurgatores statuere, tot iuramenta exigere atque suam hoc modo auctoritatem manere *purgationi canonicae*, maxime eorum intererat.

§. LXII.

Non tanta tamen caligine laborarunt tempora posteriora, ut summam iniquitatem & incommoda huius purgationis non agnouerint, & introductam hanc *in desuetudinem* tam imprudenti consilio iurandi necessitatem, ex qua tot & tanta periuria nasci *abuisse dici* constabat, damnauerint. Fuerunt sane, licet pauci, qui supra seculi illius *genitur purgationum* sapiebant & totam purgationem ut simplicissimam, sed superstitione & *tio canonifraude* humana tam misere corruptam ad suam rursus simplicitatem reuocare *co-ca, quod tannati* fuerunt: tandem effecerunt, ut, teste IOHANN. BAPTISTA COSTA, *men de saquem* refert ZIEGLERVS in *not. ad Lancellot. institut. iur. canon. p. 915. cramentaextra* crimen hæreseos aut illius suspicionem in desuetudinem abierit *purgatio lium nuncanonica*, id quod tamen de *compurgatorum & sacramentalium* numero in *ro & requitelligendum* esse, docet THOMASIVS in *not. ad Lancellott. p. 1766. manensito intellite* adhuc *purgatione canonica*, quæ solo illius, qui purgandus est, iureiurand*gendum*. do absoluitur, in nostris quoque iudiciis ad hodiernum vsque diem superstite.

§. LXIII.

Quodsi ergo dicendum est, quæ introducta fuerint illa ætate in IVRA- *AdducunMENTVM*, quod vocant, ASSERTORIVM, præiudicia & errores, *tur præiadiex* iis, quæ hactenus disserui, eos adducere non difficile erit. Primus erat isque *cia & erropræcipuus*, qui nouis deinde erroribus causam suppeditabat, MIRACVLO- *res, qui inSA NVMINIS DIVINI PRÆSENTIA*. Vbiq; patent clericorum *troducti* conatus, quorum imprimis artibus auditum fuit in iureiurando hoc præiudi- *fuerunt in* cium. Originem suam trahebat a famosa illa *purgatione vulgari*, in qua ma- *iuramen* nifeste expectatum fuerat a Deo miraculum; ideo enim per tam inepta & ve- *tum asserto* ritati eruendæ plane contraria media, quæ omnia fere adiurationum & exorcif- *rium, quo* morum formulis consecrata clericorum præsentia opus habebant, accusatorum *rum pri* causas probari volebant, ut ad Deum effet recursus, & expectare liceret testi- *mus: præ* monia eius confirmata non nisi miraculis. Per has ergo solennes exorcifmo- *sentia numi* rum formulas, quarum non opus erat in *purgatione canonica*, cum in iura- *nis diuini* mentum. & *iuramentorum causas* immisceri non possent ecclesiastici, uteban- *miraculosi* tur hoc errore, & quo modo miracula expectauerant in *purgatione vulgari*, eodem & in *iureiurando*, ut immiscerentur, *miraculosam* fingebant *numinis* diuini præsentiam atque ut eo maiorem huic doctrinæ speciem adderent, suæ probationis argumenta deducebant a deliberata numinis diuini inuocatione in testem, quem iurantis aut veritati aut mendacio, si peierauerit, more insolito &

& non nisi miraculis attestaturum esse, aiebant. Atque hac ratione *ex purgatione vulgari* descendebat in *purgationem canonicam* error crassus in faniori iurisiurandi doctrina nunquam tolerandus, qui tamen paulo post eo facilius occupabat seculi illius homines, quo magis quidem occæcata erant & fascino vanis miraculis eorum ingenia. Aliis vero diiudicandum relinquimus, an non idem sentiant &, nomine tantum mutato, in eundem prolabantur errorem, qui Deum in iureiurando solum *in testem*, non in vindicem inuocari, contendunt. ROBERTVM SANDERSONVM hanc imprimis opinionem magno conatu, multis verborum ambagibus defendentem notauimus, cuius tamen ea in re confutasse errorem VIROS clarissimos, PVFFENDORFIVM & BVDDVEM, supra docuimus.

§. LXIV.

Exinde nouus & omnium maxime notandus Recens hic auditus in iureiurando error nouum pariebat, errorem sane omnium maxime notandum, quia sub eo maiora maiori quoque specie sibi arrogare & latius suam auctoritatem in iuramentum extendere audebant ecclesiastice. Ex miraculosa enim numinis diuini præsentia, quam huic affinixerant, sedus sequebatur sic dicta *iuramentorum SPIRITUALITAS* seu ad causas, tur error, quas vocant, *spirituales* referendam esse *iurisiurandi* causam, ex priori inferebant. Hic error, ex quo auditus fuit, parum fani relictum fuit in iureiurando, plurima illius capita misere detorta, male explicata & sub specioso *religionis* prætextu applicata fuere hominum affectibus. Is sane est vnus eorum, quibus tota tantem antiqua sua facie destituta fuit iurisiurandi natura, & ad quem omnes vbique fere respiciunt, qui in altera iurisiurandi specie occurrunt, errores. Totam sub eo iuramentorum cognitionem suo solius foro appropriandi causam accipiebant ecclesiastici, conniueute interdum aut tantam iniquitatem & genuinam sacræ huius in iuramenta iurisdictionis originem non animaduertente maiestate ciuili, cumque numero multi & satis adhuc speciosi essent, quos producebat, errores, facile iam erat ad obedientiam & silentium cogere eos, qui sese opponebant illorum conatibus. Proinde in tota hac doctrina omnium maxime attendendus, & quo magis promouebat auctoritatem ecclesiasticam, eo maiori certe feruore prætensam illius veritatem omnium mentibus inculcare illa ætate necesse erat. Propugnatus quoque fuit ab omnibus, &, si erroris naturam consideraueris, veritatem illius in dubium vocare, satis periculosum erat. Sub causa enim *religionis* in iuramentum sese insinuauerat, de iis vero, quæ ad sanctitatem religionis pertinebant, vlla ratione dubitandi, aut in eorum naturam scrupulose inquirendi vel sola voluntas pro scelere habebatur pœna grauissima expiando. Hinc nimis sero quoque agnitus fuit; suos habebat patronos, cæcos vbique defensores, quia primam illius originem perspectam satis habebant paucissimi.

§. LXV.

Exinde rursus necessario nexu fluebat & cum prioribus coniunctum erat *Inde flue-*
aliud præiudicium, NECESSARIA CLERICORVM IN IUREIV-*bat alius:*
RANDO PRÆSENTIA. Ex eo enim, quod cum *numine diuino mi-* necessaria
raculoso rem habere iurantem atque ideo *causis spiritualibus* annumeranda esse clericorum
iuramenta fingebant, ad forum quoque ecclesiasticum illorum cognitionem per-*in iureiu-*
tinere sequebatur, si hoc, sua certe in diuici andis iuramentorum negotiis opus *rando præ-*
esse *præsentia*, manifesta erat ex iis, quæ principiorum loco statuerant, con-*sentia.*
clusio.

§. LXVI.

Hæ erant artes, quibus omnes in vniuersum iuramentorum causas maie- *His arti-*
stati ciuili derogatas suæ solius iurisdictioni vindicabant ecclesiastici. His arti-*bus omnem*
bus omnia negotia, quibus *iuramentum* accefferat, sub præsentia hac causa *spi-* iuramento-
ritualitatis reseruanda esse, docebant foro ecclesiastico; hoc intuitu promoue-*rum cogni-*
bant iuramentorum vsum, quantum fieri poterat; tot sacramentales statuere, *tionem suo*
necesse erat, augenda erat multitudo eorum pro rei, de qua agebatur, momen-*iudicio ap-*
to, non sufficiente interdum ad tuendam illius, qui accusatus fuerat, innocen-*propriusse*
tiam quinquagenario compurgatorum numero. In immensum hoc modo assur-*dicuntur*
gebat sacri huius iudicii auctoritas, cum omnes omnino cause ciuiles, quæ iu *clerici, iura-*
risiurandi religione firmatæ fuerant, ad tribunal ecclesiasticum deuolutæ clericorum *menta vero*
rum iam cognitione opus haberent. Hæ enim erat prima eorum cura, eo ten-*hoc modo*
debant omnes eorum conatus, hinc scetenda erat & ad obtinendam hunc *co-* mirifice
pum prorsus accommodanda sanior iurisiurandi doctrina. Hac vero ratione *fuisse cor-*
mirifice corrupta apparebat illius natura audiebantur nouæ sententiæ, ineptæ *rupta.*
conclusiones, doctrinæ a rei natura abhorrentes & alienæ, quas posteriori æta-
te interdum non euitarunt ii, qui tamen in diluendis aliorum erroribus ope-
ram suam atque laborem collocasse dicendi sunt.

§. LXVII.

Et sane tam familiares facti deinde fuerunt illi errores, vt nemo amplius *Horum er-*
de veritate illorum dubitauerit, magna vero simplicitate omnes persuasum sibi *rorum &*
habuerint, sub ficta hac *miraculosa* in iureiurando *numinis diuini præsentia* præiudicio-
indeque fluentis atque deductæ *spiritualitatis* causa pertinere ad forum ecclesia-
sticum iuramentorum cognitionem. Id enim adscribendum erat cæcitati inge-
niorum, quod ea, quæ fraude humana introducta fuerant, a propriis & natura-
libus separare nec scirent, nec auderent, & si qui essent, qui aliorum artes & *contradi-*
iniquitatem animaduertebant, periculosum tamen erat, erroris eos arguere aut *cendi peri-*
contradicere iis, quibus obediendum non resistendum esse, omnes vociferaban-
tur. Tot itaque periculis subiacente contradicendi animo, quis hincere ausus
fuisse? tota res intacta manebat, grassabantur errores in omnes iurisiurandi par-

tes acquirentes tandem sibi imperium, soli illius iudices esse volebant atque re-
ctores clerici, excluderetur laicus, sed, detecto genuino sacrae huius in iura-
menta & iuramentorum causas iurisdictionis fundamento, quis iure & legum iu-
stitia ad eos pertinuisse crediderit, quod sola fraude, tot persuasionibus, tot ar-
tibus sibi vindicauerant.

§. LXVIII.

*Agnoue-
runt hæc
præiudicia
& errores
in iureiu-
rando, &
corruptam
doctrinam
suo nitore
restituere
laborarunt
nostra tem-
pora, quod
probat.*

§. LXVIII.

LXIX.

Sapienter ergo consilio vniuersam doctrinam a tot quisquiliis, quibus squa-
lebat, repurgatam suo nitore restituere laborarunt nostra tempora. Elimina-
runt hodie iniquitatem & errores agnouerunt, quos nonnullorum affectus &
inordinata regnandi libido in iureiurando produxerat, iudicia ecclesiastica. Non
temere, nec sibi solis iuramenta & quæ illorum religione firmata sunt, asserunt.
Vindicant sibi, quæ sua sunt, sed & sua quoque relinquunt laicis. Proinde li-
berata fuerunt ab iniquitate & errore eorum, qui ad obtinendum eo felicius
scopum sub *sanctitatis & religionis* prætextu imponendum esse, existimabant
simplicioribus. Quis enim hodie expectabit in iureiurando miracula? Quis
miraculo suo concursu rei occultæ veritatem manifestaturum esse numen diui-
num crediderit? Neque ideo tantæ superstitionis accusandi sunt hodie iudices
ecclesiastici, quod iisdem interdum iurantem adstringant solennitatibus, quas a
veteribus illa ætate iuriurando adiectas fuisse, legimus. Non nego, solennita-
tes deliberato interdum consilio ad alendum hunc magis magisque in errantium
animis errorem, excogitatas olim fuisse, & ad firmandam suam in iuramenta
auctoritatem non parum iuuasse clericos; alia tamen est hodie illarum ratio: so-
lennitates & ritus externi non ideo adduntur iuriurando, vt Deo præscribatur
iudicii modus, & vt iustitiam suam vindicatiuam modo miraculo in iurantem,
si peierauerit, exercere debeat; sed vt moueantur & ad maiorem attentionem
excitentur iurantium animi; dandum enim est aliquid interdum imbecillitati hu-
manæ: plurimi moralium mentem suam non ad altiora eleuant, sed occupan-
tur signis externis, hinc res interdum accommodanda est eorum præiudiciis, ad-
iungendi sunt iuriurando ritus externi, vt hac ratione scopus obtineatur, & iis,
quæ sensus eorum feriunt, flectantur, cum pietatis zelo, religionis, amore &
interna rei virtute ad veritatem enunciandam flecti nequeant.

§. LXIX.

Tandem si accedunt ministri ecclesiæ, non ideo accedunt, vt causæ illius,
de qua agitur, controuersæ iudices esse debeant; opus est interdum eorum præ-
sentia, vt mox aggressurum iurisdictioni negotium conscientia suæ & eorum,
quæ agit, memorem esse iubeant, si suspicandi causa adfuerit, periurii criminis
reum sese facturum esse iurantem, peccati atrocitatem ipsi exponant, vindican-
tem Dei iustitiam, qui sanctissimo suo nomini tanta temeritate illudi non patitur,
indeque fluentem poenam certissimam ipsi proponant, ac, quantum fieri potest, a

patrando hoc scelere iuramentum sua auctoritate arceant. Magna enim est ministrorum ecclesiæ in republica existimatio, multum verba eorum valent, neque defunt exempla, abstractos fuisse eorum auctoritate a periurio, quos, eleuatis iam iam ad cælum digitis, ad confirmanda sua iureiurando mendacia paratos fuisse, constabat. Hæc sunt ministrorum ecclesiæ, cætera relinquuntur iudici. Quocumque ergo te veritas, magna sane discrepantia & iuramentorum causas diiudicandi modus, & eorum, qui eas diiudicant, conditio, a modo, fine, & conditione veterum nostra quidem ætate differunt. Excusserunt iniquitatis mysterium, nec tanta superitione laborant nostra tempora, non tot & tanta affinguntur hodie iuriurando, quæ olim a nonnullis huic afficta fuisse, diximus. Nec sane opus habent his artibus, summis nempe principibus sua vtrique in republica & seculari & ecclesiasticæ potestati diiudicanda præscribentibus, quorum functiones violare, aut temerario ausu iis sese opponere, iniquum foret & pena dignissimum.

§. LXX.

Haftenus in eliminandis erroribus, quibus corrupta fuit prima *iurisiurandi* species, *IVRAMENTVM ASSERTORIVM*, eorumque origine indaganda versati fuimus. Progrediendum vltius, & quod exigit instituti ratio, inuestigandi iam sunt errores, qui introduci fuerunt in *IVRAMENTVM*, quod vocant, *PROMISSORIVM*. Totam vero hanc doctrinam dum aggredior, eam erroribus numero & iniquitate iis, quos in antecedentibus nominavi, maioribus scatenam animaduerto, qui summam tamen auctoritatem nanciscabantur ad feram vsque posteritatem religiose propagati. Ex eodem vero fonte promanant, eandem habent originem, quam præiudiciorum in *iureiurando assertorio primam* quidem fuisse, significauimus. Vid. *supra §. XXII. pag. 69. 70.* Tribuenda hæc erit eorum affectibus, qui firmanda sua auctoritate pugnabant, omnia tentabant, non intermittentes quod ad sacrum imperium quouis prætextu stabiliendum facere posse, intelligebant. Vindicauerant nempe suæ cognitioni ecclesiastici omnia laicorum negotia, qui vindicauerant nempe suæ cognitioni ecclesiastici omnia laicorum negotia, qui artibus scopum tandem obtinuerint, & quo religionis schemate egredientem suam regnandi libidinem occultauerint? Omnem vero & totam doctrinam, non vnam saltem illius partem cum sibi assererent, ad *IVRAMENTVM* quoque *PROMISSORIVM* & quæ huius religione munitæ fuerant, causas ciuiles potestatem suam ecclesiasticam extendebant, ne diuisum esset cum maiestate ciuili, quod foro ecclesiastico vnice referuandum esse, existimabant. Eandem ergo sortem habebat, quam *iuramentum assertorium* expertum fuisse, diximus. Corrupta fuit illius doctrina, introductæ in eam fuerunt nouæ sententiæ, canones inauditi omni ætate defendendi ac pro fidei articulis habendi.

§. LXXI.

Cum iureiurando assertio iuramentum promissorium communem habebat errorem, sic dictam spiritualitatem.

In vniuersum vero sic dictam iuriurando *spiritualitatem* affixerant, quam in *iureiurando assertio* produxerat *miraculosa*, vt aiebant, *numinis diuini presentia* confirmata magis magisque manifesta vindictæ diuinæ inuocatione, quam præter naturæ cursum, miraculoso statim euentu, comprobatum iri, fingeant. Trahenda quoque erat hæc *spiritualitas* ad *iuramentum promissorium* non liberandum ab hoc errore ecclesiasticis tam proficuo eorumque in *iuramentum promissorium* potestatem mirifice muniente, præprimis cum noua nec contemnenda plane huic inesse, deprehendebant probandæ suæ assertionis argumenta. Animaduertebant enim Deum in *iureiurando* inuocari & in maiorem seruandæ suæ promissionis fidem deliberato mentis consilio se suamque salutem illius vindictæ deuouere iurantem, ergo prætextum habebant satis speciosum, sistam hanc & in *iureiurando promissorio* tuendi *spiritualitatem*, atque adeo ad causas referendi, quas sacro ecclesiasticorum imperio diuinæ legis auctoritate tribuendas esse, non erat dubium.

§. LXXII.

Alio errore corruptum apparebat iuramentum promissorium ex quo afflicta huic fuit duplex obligatio, altera ex iureiurando promissoria obligationem oriri, alteram erga hominem.

Hæc quidem communia erant vtrique iuramentorum speciei, quod vtraque misere detorta ad asserendam suam *spiritualitatem* abuterentur ecclesiastici, vbique licet vacillantibus suæ deductionis conclusionibus. Paulo post tamen longe maiori corruptione laborare cepit *iuramento assertorio*, doctrina *iurisiurandi promissorii*; qui vastissima iuris canonici &, qui ad sacram hanc anchoram confugiunt scholasticorum volumina vel obiter inspexerit, non ignorabit, quot introductæ fuerint in eam sententiæ, quæ sub *pietatis* ac tuendæ *religionis* schemate sese insinuantes obscurabant saniora illius principia totamque eius naturam penitus euertebant. Famolissima iactabatur per ora vulgi sententia, *iuramentum* non esse *orationem accessoriam*, sed propositionem *separatam atque peculiarem*, in qua ad Deum tendat promissio, si hoc, *duplicem* *terta*, altera ex *iureiurando promissoria obligationem* oriri, concludebant, *erga Deum* alteram, alteram *erga hominem*, hac licet ob variam illius, cui iuratur, conditionem sæpius non stringente, illam tamen semper manere firmissimam & ætissimo cum iureiurando vinculo coniunctam esse, docebant. Vid. GONZALEZ TELLEZ *Libr. II. X. Tit. XXIV. de iureiurando §. 5. p. 545. conf. §. 17. p. 549. & Cap. II. §. 3. p. 551. adde Cap. XXVIII. §. 10. p. 602. nec non THOMAM in summ. theolog. 22. question. LXXXIX. art. VII. ad Text. p. 197. 198.*

§. LXXIII.

Nominantur ii, qui coeco impetu hunc er-

Delitescabant certe sub hoc iurisiurandi conceptu non pauca imperii sacri arcana; hinc posteriori ætate conseruatus fuit sanctissime. Habuit suos patronos, quotquot euolui iuris canonici scriptores; accedunt huic opinioni docto-

res scholastici, COVARRUVIAS, SANCHEZ, SVAREZ, MOLENA, SE-
 RAPHIN DV SERAPHINIS & alii in excutienda scholasticorum philosophia
 & theologia operam suam collocantes, quos multis verborum ambagibus, argu-
 runt eum-
 mentis interdum & distinctionibus subtilissimis nauseam lectori non raro excitant-
 quæ ad no-
 tibus prætenfam huius doctrinæ veritatem miro conatu non ob rationum valo-
 stram vsque
 rem, sed in eorum sane fauorem, quorum ita fingi intererat, propugnasse, con-
 atatem pro-
 stabit. pagarunt.

§. LXXIV.

Apprime notandum est hoc scholasticorum & glossatorum iuris canonici *Notatur*
 commentum; hoc enim est, quod in tota hac doctrina excitavit confusionem *Grotius*
 maximam, omnia illius capita suo errore impleuit & in diiudicandis quibusdam *scholasticos*
 grauioribus, de iureiurando, controuersis occasionem dedit tantæ sententiarum *& iuris ca-*
 diuersitati, vt promanantes inde conclusiones erroneas nec euitare potuerint *vi-nonici do-*
 ri doctissimi. Neminem latet celeberrimum nomen GROTII, qui vniuersum *tores ea in*
 iuris prudentiæ naturalis studium a tot scholasticorum, quibus hætenus squalue-
 re incaute
 rat, erroribus purgando felicissimi huius scientiæ restauratoris sibi comparauit *sequutus.*
 apud posteritatem gloriam. Penetrare tamen non poterat in sententiæ huius
 iniquitatem, quæ de *iureiurando* magno eruditorum consensu, præeunte qui-
 dem scholasticorum ordine, recepta ad suam vsque ætatem peruenerat. Vid.
 HVGONEM GROTIVM *de iure belli & pacis Libr. II. Cap. XIII. §. 14.*
15. 16. p. m. 394. seqq. Interim condonandum esse viderur aliquid Viro do-
 ctissimo; raro enim contingit, vt omnia videant, qui primi ad purgandum a
 nugis quoddam doctrinæ genus & ad eliminandos aliorum errores animos suos
 conuertunt; GROTIVM quidem emendandi causam habuissent atque rationem,
 qui doctum eius de *iure belli & pacis* opus suis exercitationibus, commenta-
 riis & animaduersionibus illustrandum sibi sumebant; sed GROTIVM humani
 aliquid ea in re passum erroris arguere, rem abominandam forte existimantes
 receptam & traditam ab auctore sententiam ad saniora iuris naturæ principia re-
 uocare non audebant, luculentissimo indicio, non ex rationum valore, non ex
 genuina iuramentorum indole & natura æstimatam ab iis fuisse huius doctrinæ
 veritatem, sed GROTII auctoritatem & multitudinem errantium peperisse eo-
 rum errori patrocinium. Vid. ZIEGLERVM *in not. ad Grot. Libr. II.*
Cap. XIII. §. 14. p. 365. seqq. KVLPIII collegium Grotianum exerci-
 tation. VII. §. 4. p. 88. OSIANDRVM *in obseruation. in Grotium, ob-*
 seruation. ad Theſin XIV. Cap. XIII. Libr. II. p. 992. 993.

§. LXXV.

Seculo tandem superiori surgebat & meliori consilio, sed & feliciori suc- *Primus*
 cessu hoc moralis doctrinæ caput restaurandum aggrediebatur SAMVEL PV-
 fere fuisse
 FENDORFVS Vir imprimis magnus, cuius prudentiam, eruditionem & dicitur Sa-
 doctri-

manuel Pufendorf doctrinæ præstantiam prædicabit posteritas. Magna sunt & præclara in nobis *dorsius*, qui lissimum iurisprudentiæ naturalis studium viri Illustris merita, qui, remota hoc scholasticum & ridiculis scholasticorum subtilitatibus ea purgavit, quæ in suo *de iure Grotii commentarii belli & pacis opere* nuper intacta reliquerat *HUGO GROTIUS*. Agnovit mentum a iniquitatem huius commenti, quod hætenus ubique regnauerat, castigavit intergnovit, quod dum *Grotium*, eoque maiori animo relegandum e saniori iurisiurandi doctrina simul refutatur ex fauvertebat. Sequuti eum fuerunt *THOMASIVS & TITIVS*, viri iisdem meritoribus iuritis ac nominibus inclyti: docuerunt ad vnum omnes, alienum esse a rei natura sueque carere nexu hanc de iureiurando conceptum tantopere iactatum a scholasticis; constare ex genuina iuramentorum indole, inuocari Deum in iureiurando iustissimum periurii vindicem. Iam vero aliud esse, Deo promittere, aliud, Deum implorare iudicem, posterius agi, prius ne quidem audiri in iureiurando, ergo nec Deo, sed homini, ad quem tendat iurata promissio, obligationem ex iureiurando acquiri; hanc vero rursus mutare suum valorem a valore antecedentis pacti, huius ergo obligatione cessante, & iurisiurandi quoque obligationem cessare, per ea, quæ supra docuimus §. 3. p. 38. Vid. *PUFENDORFII ius naturæ & gentium Libr. IV. Cap. II. §. 6. 8. p. 464. segg. THOMASII iurisprudentiæ diuinam Libr. II. Cap. IX. §. 14. 31. add. not. (b) & 34. add. not. (G). conf. eiusdem fundamenta iuris naturæ & gentium p. m. 163. §. 7. TITIVM in obseruationibus ad Pufendorf. de officio hominis & ciuis obseruat. 264.*

§. LXXVI.

Exponuntur arcana, que sub hoc errore delitescerant, confirmata nempe magis magis que sic dicta iuramenti, promissorii spiritualitatis, & orta exinde ecclesiastico; Hæc quamuis apertæ sint veritatis & vnicuique, qui non ab aliorum pen- det auctoritate, sed ipsam rei naturam rimatur, perspicua, ea tamen lux non affulgebat illa ætate, qua ad litterariæ reipublicæ clauum sedebant scholastici, qui potius ad labores inutilissimos suamque, quam de iureiurando habebant, as- fertionem prolixis declarationibus, declarationum probationibus, otiosis subtili- tatibus & subtilissimis distinctionibus confirmandam sua ingenia condemnabant. Stabat semel recepta & omni exceptione maior erat sententia, non vno sed du-plici obligationis vinculo conscientiam iurantem stringi iureiurando; suscipiebant huius erroris in ecclesiasticorum fauorem patrocinium & si forte dubitatum ad- huc fuisset, an, quod heri sinxerant, referenda esset ad causas spirituales iu- risiurandi promissorii causa? hac introducta credendi seruitute nullam amplius superesse dubitandi occasionem, & qui fluctuarent, apertæ veritatis hoc modo conuinci posse, docebant. Atque sic nihil amplius obstabat, quo minus suam in iuramentum promissorium auctoritatem & iura maiori quidem, quam antea factum fuerat, conatu prosequerentur ecclesiastici, omniumque negotiorum ci- uilium,

uiliam, quæ illius religione munita fuerant, sub *spiritualitatis, conscientiæ ac rum in iur- religionis* tandem prætextu optimo quasi iure arbitros sese constituerent. Eo *ramentum* respiciunt, quæ habet IVST. HENNING. BOEHMERVS *in iure ecclesiasti- auctoritas. co Libr. II. Tit. II. de foro competente §. 29. p. 1002. seqq.* His artibus opus erat, vt laici superstitione illaqueati, cogerentur ad obsequium; tanto stu- dio defendendum erat a scholasticis &, qui sedibus eorum adscripti erant, hoc præiudicium, vt iusti pronunciarentur eorum conatus & brachio seculari forte contradicenturo iisque sese opposituro tandem imponeretur silentium.

§. LXXVII.

Hoc modo cum suam in *iuramenta promissoria* potestatem fatis munitam *Inde fre-* esse, crederent, e re sua fore existimabant, dilatare *iuramentorum* usum &, *quentissimus* quantum fieri posset, indies multiplicare eorum numerum. Testis est modo *iuramento-* laudatus PVFENDORFIUS, qui *iuramenta promissoria* in causis tam publi- *rum usum in-* cis quam priuatis *frequentissime* & fortasse frequentius, quam necesse erat, ad- *ualuit con-* hibita fuisse, docet *Libr. IV. iuris naturæ & gentium Cap. II. de iureiuran-* *tra doctri-* *do §. 19. p. m. 483.* Cui addendus BOEHMERVS *Libr. cit. Libr. II. nam Christi.* *Tit. XXIV. §. 22. p. 1279.* Nullum enim illo tempore, quo hoc dogma auditum fuit, celebrabatur negotium, nullus sanciebatur contractus, qui solenni hac stipulatione, iureiurando, non vallandus fuisset. Ita vero plane desitueba- tur suo vigore saluberrima saluatoris nostri doctrina, qui iuramenta præstari, prohibuerat, aut iuxta aliorum interpretationem, summa nonnisi urgente ne- cessitate iuramenta præstanda esse, docuerat. Sed ostendebant hoc ipso, quan- tum degenerauerit a primæua christianorum simplicitate seculi illius conditio; vbique personabant iuramentis iudicia &, quod coniectura facile perspicitur, resonabant quoque periuriis. Nonne ergo præstitisset, restrinxisset magis quam dilataste iuramentorum numerum, ne tot iurantibus data fuisset tam manifesta peierandi occasio? Aut nonne consultius fuisset, sub pœna interdixisset iuramen- torum usum, quo sanctissimum dogma de non iurando suo vigori restitutum fuisset? O tempora! O mores! Ideo vero conculcabatur hominum affectibus, vt contraria doctrina promoueretur eorum emolumentum; in immensum enim hoc modo crescebat fori ecclesiastici auctoritas, extendebantur illius limites, quia omnia negotia, quibus *iuramentum* accesserat, nemine contradicente, iam diu- dicanda manebant ecclesiasticis.

§. LXXVIII.

Hac vero ratione dum plane eluderentur & pene vacua redderentur lai- *Hunc iu-* corum iudicia, sapienter constitutionibus Lusitaniæ cautum fuit, ne vlli *ramento-* *ctui* impostero *iuramentum* accederet, quod si de facto appositum fuerit, de- *rum usum* stituendus esset suo valore contractus, auctore THOMASIO *in notis Lancellot-* *quondam* *ti institutiones iuris canonici Tom. III. p. 1395.* & IOHANNE NICOLAO *prohibuisse*

dicitur ma- HERTIO *in notis ad Pufendorfii ius naturæ & gentium Libr. IV. Cap. II.*
iestas ciuilibus, §. 19. not. (a) p. 483. Tale quid & in Gallia olim auditum fuisse, testatur
quod proba- ANTONIVS DADINVS ALTESSERRA *in commentar. ad Cap. XIII. X.*
tur Gallie Libr. II. Tit. I. de iudiciis p. 222. qui cognitionem periurii foro ecclesia-
 & Lusitanie stico vindicari ob religionem iurisiurandi ait, sed cum obtentu iurisiurandi in
constitutio- contractibus appositum laici passim traherentur ad forum ecclesiasticum, & hoc pa-
nibus. do iurisdictio secularis pene vacua fieret & inanis, senatus Parisiensis decreto
 ann. MCCXC. vetitum fuisse, refert, ne iusiurandum apponeretur instrumen-
 tis publicis.

§. LXXIX.

Ea de re Eodem modo cum procederent quidam germaniæ episcopi, omnes sub iu-
conquerun- reiuirando sibi arrogantes causas ciuiles, principes in comitiis Noribergensibus
tur quoque anno MDXXII. congregati inter grauamina, quæ exhibebant, hoc quoque re-
Germania censuerunt ordine sexagesimum quartum, teste ZIEGLERO *Libro de episcopis*
principes, *Libr. III. Cap. XXX. §. 119. p. 878. insuper & id præsumunt officiales,*
quo respicit si quando in causis prophanis ac inter personas ecclesiæ minime sacratas di-
Grauumen- catasue, sed omnino laicas, data fide seu præstito iuramento verbo vel in
sexagesi- scriptis pacta, obligationes, contractus vel promissiones factæ sint vel cele-
bratæ, quod eam ob rem atque huius prætextus ratione tales prophanae lai-
tum in co- cæque causæ coram ipsis potius, quam ordinario iudice agitari debeant.
mitiis Nori- Quæ uoua ecclesiasticorum techna usu si incretueret, ac diutius toleraretur,
bergensibus iam actum foret de ciuili causarum auditorio, quod omnes prophanae ciuiles-
exhibitum. que causæ contractuum atque transactionum hac via necessario ad ecclesia-
 sticos pertraherentur. Quis enim contractus, quæ transactio, quæ denique
 inter paciscentes conuentio, quæ non sit solenni ita stipulatione aut pro-
 missione vallata? Illac nimirum rerum veniremus, ut in totum ciuilia elu-
 derentur iudicia: quod ne dum contra æquitatem ipsam, contra omnia
 iura scripta, sed & ciuili magistratui intolerabile foret. Nam ut demus
 hoc interim ecclesiasticis iudicibus, de periurio commisso notionem ut ha-
 beant, nihil magis per id causæ ipsius principalis, contractus puta aut
 transactionis, quam ob rem ille peierauit, iudices competentes erunt, quin
 periuros illos ob religionis transgressionem manifestari tantum iudicio
 conuenire possent, ac canonicam huic indicere mulctam, reseruata tamen ci-
 uili magistratui, qui periuros poenali iudicio secundum ciuiles sanctiones
 plectere ius habet, commissa sibi ob id poena.

§. LXXX.

Non eccle- Ita quidem renitebantur & sua sanctione, qua iuramentum contractibus,
ricorum ar- instrumentis publicis aliisque quibusdam causis ciuilibus appositum suo valore
tes, qui in- destituebatur, ecclesiasticorum desideris strenue sese opponebant, qui confer-
 uan-

uandae fori ciuilibus auctoritati incigilabant, superiores. Quid vero iuuabat, editas fuisse leges tam sapientes & reipublicae bono accommodatas? Haec laicorum conamina concoquere non poterat clerus; quid ergo consilii? Referendum erat inter res fauorabiles & maxime commendandas, laicis inculcare, *iuramentum* esse τῆς λατρείας, *cultus religiosi* speciem, cuius usum non sine iniquitate & profanae mentis indicio a maiestate ciuili impediri posse, docebant, prout philosophatur FELICIANVS DE OLIVA, quem refert BOEHMERVS *Libr. citat. Libr. II. Tit. XXIV. §. 9. p. 1269.* Nouum sane dogma antea nondum auditum & ad euertendas laicorum leges, quas de *iureiurando* statuerant, excogitatum. Sic igitur nouum habebant fundamentum *iuramentorum* causas nouo rursus vestitu palliatas annumerandi causis *spiritualibus* & denuo afferendi foro ecclesiastico. In confessio enim erat, quae ad liturgiam & sanctitatem cultus diuini pertinebant, reseruanda fuisse clericorum iudiciis. Mox vero causam adesse videbant & occasionem tuendi suos conatus, quos magistratus ciuilibus de vitando *iureiurando* legibus interruptos fuisse, contabant. Sub hoc enim praetextu, ut antea factum fuerat, *iuramentorum* usum promouebant &, laicis, iuramenta nec temere, nec sine necessitate praestanda esse, & diuinam & humanam auctoritatem sanxisse, excipientibus, in promptu erat responsio, *iuramentum* rem esse laudabilem, maxime commendandam & *cultus diuini speciem* nulla virtute humana, quanta quanta haec fuerit, aut restringendam aut interdicens.

§. LXXXI.

Habuit deinde suos patronos, neque nostra quidem aetate destituta esse *Adducuntur* videtur recens haec audita in *iureiurando* doctrina, eruditorum suffragio. Suntur ii, qui theologi, sunt Icti, qui iuris canonici & scholasticorum placita haec in parte se-huic *sententiae* quanti eam asserere non verentur piam quidem mentem hoc modo declarantes, *accidentem* sed fontem, vnde hausta fuerat haec assertio, non satis cognitum se habuisse at-*dunt.* que perspectum, sua assertione simul comprobantes. Huc refero FRIDERICVM BALDVINVM in *casibus conscientiae Cas. IX. Cas. I. p. m. 243.* SCHILTERVM in *institutionibus iuris canonici Libr. II. Tit. I. §. 40.* & quos refert saepe mihi laudatus DN. BOEHMERVS *loc. citat. p. 1268.*

§. LXXXII.

Ac sane si iuramento sese obstringere, idem est ac cultum exhibere *Quid statuendum sit* mini diuino religiosum, cur christus &, qui ad praedicandam vniuerso terra-*tuendum sit* rum orbi eius doctrinam missi fuerant, apostoli iuramenta sine necessitate praede-*de hac doctrina?* stari, tam grauiter prohibebant tum deinum usum eorum licitum esse conten-*Etina?* dentes, si nullus foret contradictionis humanae finis, nec aliud controuersiae §. LXXXII. componendae ciuile medium? Quis optimum saluatorem hanc cultus religiosi & LXXXIII. sibi metipsum debiti speciem tam arctis cancellis inclusurum fuisse, crediderit? Est sane laudandus & maxime commendandus cultus diuinus, nulla aetate restringe-
asc. I. I *gen-*

gendus, nulla auctoritate humana interdicendus. Haec apóstolorum vestigia paulo post sequuti fuerunt ii, qui primitiuam ecclesiam constituiffe dicendi sunt ea, qua fieri poterat, sanctitate custodientes traditam sibi a praeceptore doctrinae puritatem, vitæ ac morum integritatem fideique christianæ simplicitatem. Si ergo iuramentum est cultus diuini species, cur queso hi primitiæ ecclesiæ christiani coram acerrimis christianæ religionis hostibus positi tam præfracte iuramenta præstare recusabant, & suæ religionis sanctitatem a paganis erroribus si vno, certe hoc, caractere distinctam esse volebant? Erat illis instar legis sanctissimæ, quod Christus præceperat: *μη ὀμώσῃτε ἕως, ne iuretis omnino*, ita docente sincero christianæ religionis confessore, IVS-TINO MARTYRE in sua, quam ad Antoninum pium, imperatorem, pro christianis habuit, apologia secunda, quæ inserta est *eius operibus p. m. 63*. Jam vero in celebrando numinis diuini cultu non seiores, sed longe ardentiores illos, nobis, fuisse tot sancti patres propter Christum & Christi doctrinam martyrii corona redimiti, tot præclara nascentis ecclesiæ monumenta, quæ nobis supersunt, abunde testantur.

§. LXXXIII.

Tandem si cultus diuini species est, si *λατρεία* continet *iuramentum*, cur tantopere affectabant *immunitatem a iureiurando* clerici &, edicis eum in finem imperatorum sanctionibus & privilegiis, tandem excludebantur a præstando iureiurando, cuiuscunque conditionis, ordinis & dignitatis fuerint, personæ ecclesiasticæ? Cur sacratissimas suas manus iureiurando pollui, nefas esse, putabant, qui tamen cultui diuino vnice mancipati omnibus aliis in præstando hoc opere palmam dubiam reddere debebant? Cur ipsa denique ecclesiasticorum auctoritate *Libr. II. § Tit. IX. Cap. I. de feriis*, prohibitum fuit, *ne iuramentum præstaretur die dominico*, quem tamen præ cæteris diebus sanctum atque suo solius cultui consecratum esse voluit numen diuinum? Certe qui iureiurando promittit, non eo animo sese obstringit, vt fundendo Deo exhibeat cultum religiosum, sed vt deuouendo suam salutem iudicis supremi vindictæ feriam ostendat suam fuisse promissa seruandi voluntatem, *quæ sui ipsius deuotio*, vt ait BOEHMERVS l. c. *horrorem parit*, & *ita comparata est, vt sinceræ pietatis cultores non nisi coacti ad illud præstandum accedant*. Rectius hinc dixeris, eo demum tempore natam fuisse hanc doctrinam, quo cultum diuinum in iureiurando quærere, clericorum intererat. Sub hoc enim, renitente primum quidem mox tamen ad silentium coacto magistratu ciuili, auxisse iuramentorum numerum &, quæ firmata fuerant hoc fidei vinculo, laicorum negotia ad sacrum tribunal traxisse ecclesiasticos, plus simplici vice expositum a me fuit in antecedentibus.

§. LXXXIV.

§. LXXXIV.

Orta autem fuerat eorum audacia ex malo intellecta iuramentorum natura, aut si dicendum, quod res est, ex erronea hypothese, quam in proprium fauorem & commodum in hanc doctrinam introducendam esse, existimabant. Finxerant enim, vt supra docuimus, *duplicem* in iureiurando obligationem, *spiritualem* alteram, quæ Deo, alteram *naturalem & politicam*, quæ iuramentum recipienti acquireretur. Maxima certe sub hoc conceptu acquirendi in iuramenta dominii latuisse arcana politica, nec minorem hoc modo illatam fuisse maiestati ciuili iniuriam, fati apparet ex iis, quæ adduxi superius. Proinde erat quoque omnium fere errorum error primarius, præiudicium palmarium, ex quo deinde tot erroneæ & cum sanioribus iuris naturæ principiis aperte pugnantes statui vero ecclesiasticorum rursus accommodatæ conclusiones, vt filie ex fecundissima matre pullulabant.

*Inde origi-
nalem suam
traxerit,
qua fuisse di-
citur com-
munis er-
ror, quo Deo
ex iureiur-
rando obli-
gationem
quæ sitam
fuisse, finge-
bant.*

§. LXXXV.

Res oppido clara erat & manifesta, *iuramentum* secundum iuris nature leges nouam obligationem, nouumque robur non conciliare ætæ, sed eam illius ac negotii principalis esse conditionem; si sua natura irritum erat, nec interueniente licet iureiurando, vigorem accipiebat; sequebatur ius ciuile iuris nature principia, neque opus habebat ab iis recedere, quæ in recta ratione prius fundata esse, manifeste constabat. Sed quam diuersa erat ab hac philosophia clericorum philosophia. Dum enim Deo *simul* & non soli homini factam fuisse in *iureiurando* promissionem, dum *instar voti iuramentum* se se habere, contendebant; *ergo omne iuramentum, quod salua salute æterna seruari potest, seruandum esse*, prima erat ex iis, quæ principiorum loco posuerant, conclusio. Deo enim, qui iurauerat, se se obstrinxisse, docebant, altera licet, quæ homini ex promissione oriri consuevit, obligatione non stringente interdum in foro ciuili, firmam tamen manere Deo productam ex iureiurando obligationem non temere violandam, sed salua salute æterna, si seruari possit, religiose seruandam.

*Inde na-
ta fuerunt
varia con-
clusiones,
quarum pri-
ma: ergo
omne iura-
mentum,
quod salua
salute æter-
na seruari
potest, ser-
uandum est.*

§. LXXXVI.

Hac vero ratione pacta & contractus valorem accipiebant, qui omni tamen valore destituebantur & iuris ciuilibus & iuris nature legibus; & quod summam auctoritatem famoso huic canoni conciliabat eorumque, qui auctores illius erant, animos in errore obdurabat, id forte erat, quod animaduertent, patres olim eos, qui, suffragante quidem iure ciuili, ob vitia in negotio interuenientia iuramenta non seruauerant, subiecisse censuris ecclesiasticis, nulla, quod absoluti essent in foro ciuili ac humano, exceptione admissa. Proinde contradicebant laicorum legibus, & quod prouida fati & prudenti iuris romani dispositione cautum fuerat, corripiebant, addita quoque pena grauissima, qua

*Auctoritas
huius cano-
nis, cuiusque
origo.*

brachio seculari secundum iuris ciuilibus principia iudicanti, nec ullam rationem iuramentorum habenti, iam in iurisiurandi materia vnice ad receptam ecclesiæ & iuris canonici doctrinam sua iudicia conformandi necessitatem & frenum iniiciebant, vid. BOEHMERVM *l. c. p. 1277. seqq.* Facile hoc modo erat, terrorem incutere imperitis, ne hiscere quidem auderent. Genuinum vero huius brocardici sensum exhibuit indeque fluentem iniquitatem apertam satis detexit vir doctus, Dn. IACOBVS FRIEDERICVS LVDOVICI *in dissertatione peculiari: de genuino intellectu brocardici vulgaris: omne iuramentum seruandum esse, quod salua salute aeterna seruari potest, habita Halæ anno MDCCX.*

§. LXXXVII.

Inde orta fuit de relatione iuramentorum doctrina. Sed non erant tam sancti canonis huius custodes, neque tanto conatu conseruandæ illius auctoritati vbique inuigilabant ecclesiastici, præprimis cum interpretationem eius strictissimam cum iniquitate aperta coniunctam fore, viderent. Res per quotidianam comprobata fuerat experientiam, *iuramentum* non raro adici sui quidem natura licetis, ob variam tamen illius, cui iuratum fuerat, conditionem nullam obligationem producentibus. Standum erat secundum eorum doctrinam iuramento; Deo enim promissum, Deo quoque acquisita fuerat obligatio, nec iuramentum seruatum vergebat in æternæ salutis dispendium. Sed hac ratione iuranti ea, quæ promiserat, præstare coacto summam illatam iri iniuriam, manifeste simul apparebat. Hinc & iuramentorum religioni & iurantis innocentie consulti introducebant de **IURAMENTORVM RELAXATIONE** doctrinam, doctrinam certe sacro huic imperio longe proficiam & mox suis erroribus & recepto vbique principio, cuius non inmemores erant, accommodandam. Hinc si Deo obligatur, qui iuramento obstrictus liberari debet ab obligatione iurisiurandi, ergo, *relaxationem Deo quaesitæ obligationis maxime necessariam esse, noua erat ex iis, quæ principiorum loco esse volebant, conclusio.*

§. LXXXVIII.

Secunda conclusio ex communi errore & principiorum ducta, quæ relaxationis auctoritatem concernat: E. non a Hæc dum dicebant, de eo simul agebatur controuersia, a cuius imprimis auctoritate pendere deberet *iurisiurandi relaxandi* facultas? Erant superiores laici; sed & in laicos imperium affectabant ecclesiastici, illis quidem vi potestatis diuinitus sibi concessæ eam in actiones subditorum suorum sibi asserentibus, his vero sub specioso *religionis, conscientie* ac sic dictæ *spiritualitatis* prætextu, vt totam iuramentorum, ita & huius præcipue patris cognitionem, foro ecclesiastico vnice vindicantibus: omnia rursus applicabant suis principis; *relaxando enim iuramentum*, necessario tollenda erat vinculi illius, quo iurans Deo obstrictus tenebatur, obligatio, per ea, quæ in *antecedenti §.* diximus. Iam vero *iuramentum* causam esse *spiritualem*, omnesque præterea actus,

actus, in quibus cum Deo ageretur negotium, sua natura annumerandos esse maiestate ci-
causis *spiritualibus*, laicis iamdudum persuasum fuerat. Arcendus erat a cau- uili, *sed a*
sacrum *spiritualium* cognitione magistratus civilis, hinc ne temere ac sine cau- foro ecclesia-
sa totam hanc iuramenta relaxandi facultatem brachio seculari derogatam ad se *sico omnis*
solos rapuisse viderentur, positis semel principiis denuo inhærentes hunc in mo- petenda est
dum inferebant: *quod si Deo obligatur, qui iuramento sese obstringit, si iuramento-*
relaxando iuramentum necessario remittenda est, quæ Deo producta fuit rum rela-
ex iureiurando, obligatio, si cum iuramine diuino hoc modo intercedit nego- xatio.
tium, atque adeo ad causas spirituales referenda est iurisiurandi remissio,
ergo non a maiestate civili, sed episcoporum iudicio, cui diiudicanda subia-
cent spiritualiâ, omnis petenda est iuramentorum relaxatio.

§ LXXXIX.

Neque defuerunt ætate posteriori tam ex theologiæ scholasticæ, quam in Non omnes
ris canonici doctoribus, qui aliis adhuc rationibus omni tamen probationis va- tamen scho-
lore destitutis eam opinionem firmare aggressi sunt, aliis tamen eorum, qui lastici & iu-
æquiores huius rei aestimatores esse volebant, interdum ad veram sententiam ris canonici
prolabentibus & iuramentorum *relaxationem absolute*, aliis vero certo quo doctores
dam *respectu* eam iudici seculari asserentibus, ex quorum utroque numero quos- huic senten-
dam adducit GONZALEZ TELLEZ l. c. Tom. II. Tit. XXIV. Cap. I. tie accedere
§. 12. p. 547. dicuntur.

§. XC.

Hoc tandem peculiare habebat clericorum in hac parte philosophia, Tertia con-
quod doctrinis scateret, manifestam, si eas ad saniora philosophiæ principia cluso, qua
reuocaueris, contradictionis absurditatem inuoluentibus. Extendebant enim iuramenta
hanc, quam propriam sibi fecerant, *relaxandi* facultatem ad *iuramenta relaxanda*
omni valore destituta, & palmario suo errori Deo iurantem teneri, vnice in- esse, ex com-
hærentes *necessariam* esse docebant *obligationis remissionem in his quoque iu muni princi-*
ramentis, quorum tamen iuxta propriam eorum confessionem nullam vin- pio conclu-
culum erat, nulla obligatio. debant.

§. XCI.

Exempla huius contradictionis desideraturo ea suppeditabunt decreta iuris Quod pro-
canonici. Sic quidem constitutum fuit *Libr. V. Tit. XIX. Cap. XIII. de batur qui-*
usuris, quod si vsurarius de vsuris solutis non repetendis *iuramentum* a debi- busdam ex-
tore exegerit, non obstante *iureiurando*, vsuras nondum solutas & exigere *emplis ex iu-*
nequeat, & solutas restituere teneatur, vt adco ex eiusmodi *iureiurando con-* re-
tra leges præstito nulla plane vsurario acquisita fuerit obligatio, & tamen *Libr.*
II. Tit. XXIV. de iureiurando Cap. I. relaxanda esse dicuntur *iuramenta*
creditori super vsuris soluendis præstita. Quoniam creditores ad vsuras sibi
soluendas in manifestum periculum animarum iuramento debitores adstrin-
gunt,

*gunt, nos eorum saluti volentes iuxta debitum officii nostri prospicere & iniquum grauamen a debitoribus remouere mandamus, quatenus creditores ipsos ad iuramenta super usuris soluendis præstita relaxanda — — cogatis. Sic & in Capite II. h. t. Laëdicensis episcopus ab Arnulfo comite rebus suis spoliatus & in nequitiae huius augmentum, quod ablata nunquam petiturus sit, iureiurando sese obstringere compulsus fuisse, legitur. Petit iuramenti remissionem episcopus, impetrat eam & locus relaxationi conceditur, cum tamen nullius iurisiurandi vinculis constringi posse episcopum, eodem capite dicatur. Peruenit ad nos, ait huius decreti auctor, *Laëdicensem episcopum ab Arnulfo comite rebus suis spoliatum & ad nequitiae suae augmentum gladiis iurare compulsum, quod ablata nunquam peteret: & huius tanti sceleris veniam sibi impertiri rogat. Cognita itaque contumelia sibi illata, valde doluimus, asserentes eius fraternitatem nullius iuramenti vinculis posse constringi: tamen quia nefandissima coactione iurauit, eum absolui-mus.* Anxii sunt in excusanda hac clericorum philosophia iuris canonici interpretes; & a contradictionis necessitate eam liberaturi quid quæso agunt? Reuertuntur ad communes errores, relabuntur ad antiqua præiudicia.*

§. XCII.

Sistitur Deo enim ex iureiurando productam fuisse obligationem, doctrina semel *huius con-* recepta erat & inter fidei articulos relata. Si ergo quæris, cur relaxanda fue- *traditionis* rint hæc iuramenta, quæ omni tamen valore destituta erant & iuris ciuilibus & *fundamen-* iuris naturæ legibus? Non destituta tamen esse hæc iuramenta sua obligatione *tum &* iure canonico, tibi respondebitur; si instas & obligationis huius fundamen- *origo.* tum desideraueris, rursus in promptu erit responsio; *quia omne iuramentum, quod salua salute æterna seruari potest, seruandum est.* Vindicabant hoc modo a contradictione sua decreta & iuramenta relaxabant, quæ iuxta propriam eorum confessionem omni tamen valore carere, modo docuerant.

§. XCIII.

Examina- Quod vero maxime notandum est, & ex iis simul, quæ adduxi, colligi- *tur conclusio* tur, tum demum inualuisse, certum est, brocardici huius auctoritatem, cum *prima, qua causa* ageretur, de *iuramentis* aut metu iniusto extortis, aut *malitiosa alte-* omne iura- *rius fraudulencia elicitis,* aut *sua quidem natura nullam iure naturæ obli-* mentum *gationem producentibus.* Ad hæc præprimis extendebatur cumque non esset *quod salua* genuinum obligationis, quam in iis quærebant, fundamentum, solam hanc *salute æter-* tionem, cuius veritatem tantopere crepabant, vltimum esse volebant suæ asser- *tionis præsidium.* Sed quam turpiter aberrabant a veritate, dum rationem si- *potest, ser-* bimet ipsis contrariam, manifestam committentem petitionem principii & *uandum esse* tra ipsa iuris canonici principia, quorum tamen cultores sanctissimi esse vole- *statuebant.* bant, tam grauiter impingentem sibi eligeabant, atque hac tandem firmari posse, *existi-*

existimabant, quæ iuris ciuilibus & iuris naturæ præcepta inualida esse, iusserant. Magno tamen conatu eam defendit & vt sanctissimum dogma suo æuo adorauit vniuersus fere scholasticorum & glossatorum iuris canonici orbis; neque nostrâ quidem ætate destituta est omni cruditorum suffragio, forte quia primo intuitu sensum religionis præ se ferre & de vitando periurio sollicita esse videtur. Sed latet anguis in herba; famoso hoc canone introductæ fuerunt in iuramenta propositiones falsissimæ, quarum fallacias ætate recentiori interdum non agnouerunt viri doctissimi. Hinc in genuinam illius indolem inquirere, necesse est, adducta enim eius iniquitate, quæ tanto studio huic superstructa fuerunt ab illius auctoribus, omnia corruunt.

§. XCIV.

Scilicet illius naturam indagaturo proponatur hæc propositio: quodcunque *Exponitur* iuramentum salua salute æterna seruari potest, s. quodcunque iuramentum non *canonis* vergit in æternæ salutis dispendium, illud est seruandum, & mox respondebit, propositionem hanc esse falsissimam, & aperte confundi cum *actionibus* ra, & relege aut *præceptis*, aut *prohibitis*, *actiones indifferentes & sua natura licis* spondetur *tas*. Actiones enim, quæ salua salute æterna non possunt seruari, sunt *actiones* *directe*. *directe* prohibitæ; actiones, quæ salua salute æterna non possunt non seruari, sunt actiones præceptæ; actiones, quæ salua salute æterna possunt seruari, sunt actiones licitæ, cur? Quia etiam salua salute æterna possunt non seruari. Applicentur ea ad canonem; si dixeris: iuramentum hoc seruari potest, nec seruatum vergit in æternæ salutis dispendium, concedis simul, adiectum fuisse actioni cum nulla lege pugnanti, sed sua natura licitæ. Iam si argumentari velis: quicquid non est prohibitum, illud est præceptum, aut, quicquid est licitum, illud obligat & seruandum est, falsissima erit assertio, si obligat, non amplius licitum erit, sed præceptum. Eam vero, si dixeris, esse iurandi naturam, vt omne id, quod antea liberæ erat voluntatis & licitum accedente eo, necessitatem inducat & obligationem, manifestam, respondeo, hoc modo committis petitionem principii, tam temere asserendo, quod cum natura iurandi haud conuenire, & dictum & probatum fuit in antecedentibus. Haec est directa responsio, iam ad instantias.

§. XCV.

Si vera est propositio: omne iuramentum seruandum esse, quod salua salute æterna seruari potest, extendenda quoque erit ad iuramenta latroni de *Responso* soluenda ipsi pecunia, metu incusso, præstita. Seruari possunt haec iuramenta illacsa conscientia, nec seruata vergunt in æternæ salutis dispendium. *indirecta & per instantias*. Cur ergo a iuramentis obligationem perfectam producentibus iuramenta dolo elicitæ & metu iniusto extorta excipere placuit iuris canonici compilatoribus, vt est in *Capite XXVIII. Cum contingat. Tit. XXIV. §. de iureiurando, collat. Cap.*

Cap. XV. eiusd. tituli. Sed ulterius subsumo; atqui iuramentum, quo episcopus iurare compulsus sese obstrinxit, non vergit in aeternae salutis dispendium, & tamen iuxta propriam eorum confessionem omni valore destituitur, cum secundum iuris canonici principia nullius iurisiurandi vinculis constringi possit episcopus. *Vid. Cap. II. h. t.* Porro subsumo: atqui iuramentum usurario de soluendis & non repetendis usuris a debitore praestitum seruari potest salua salute aeterna, nec seruatum vergit in aeternae salutis dispendium, & tamen, neglecta iurisiurandi religione, ab exigendis usuris iuris canonici auctoritate arcentur usurarii. *Vid. Libr. V. §. Cap. XIII. Tit. de usuris.* Plura huius rei exempla adduxit vir illustris, THOMASIVS, in *institutionibus iuris canonici Lancellotti cum notis variorum Libr. III. Tit. III. §. 3. 4. n. 185. p. 1391. seqq.* qui agnitam canonis huius absurditatem felici conatu detexit, hinc omnino conferendus, cui adde Dn. LVDOVICI, cuius supra mentionem fecimus, dissertationem: *de genuino intellectu brocardici vulgaris: omne iuramentum, quod salua salute aeterna seruari potest, seruandum est.* Hoc est fundamentum, cui tota doctrina innicitur, quid ergo respondere possint tam superstitiosi hac in parte cultores iuris canonici? Vt ingenue fatear, id sane est, quod non video.

§. XCVI.

*Exami-
natur secun-
da conclusio
& notatur
Grotius.*

Haec vero non animaduertebant, sed iactatam illius veritatem vbique defendebant, qui eius errore imbuti a nutu & auctoritate superiorum pendebant, & cum hac ratione iuramenta non raro iniquitatis & malitiae vincula fore, constaret, tantum abest, vt nullam cum iure naturae & ciuili obligationem eorum esse, docuerint, vt potius ad *relaxationis* necessitatem confugientes obligationem, quam Deo ex iureiurando productam fuisse, fingebant, remittendam esse, statuerint. Ita vero manifeste confundebant cum iureiurando *votum*; est enim iuramentum causae illius principalis, quam requirit, oratio tantum accessoria, per ea, quae §. III. huius capituli diximus; hinc, qui iurat, non eo animo iurat, vt Deo, sed illi, cui sese obstringit, promittat, implorata tamen si fidem violaverit, numinis diuini vindicta: iram vero diuinam in sui perniciem implorare, an idem est, ac *voto* sese obstringere, deoque seorsim obligari? Certe si Deo promitto, si Deo obligor, ipsi non iuro, sed voueo. Contradicentem huic opinioni & eodem errore *votum* cum *iureiurando* confundentem deprehendo HUGONEM GROTIUM *Libr. II. de iure belli & pacis Cap. XIII. §. 15. seq.* *Et si enim, ait, persona ius deficiat, cum Deo tamen negotium est, qua de causa iuramentum VOTI nomine nuncupatur.* Non tamen mirandum est, ea quoque in re humani aliquid passum fuisse GROTIUM: distum fuit in antecedentibus, antiquorum erroribus deceptum in tota hac doctrina duces sibi elegisse scholasticos; eorum principia

sua

sua quoque fecerat Vir doctus, ex falso autem principio non poterat non sequi falsa conclusio. Sit vero ita, quæsitam fuisse in iureiurando obligationem numini diuino, quid tandem lucrabuntur sua opinione aduersarii? Stante hoc principio, ni me omnia fallunt, manifeste exinde euincetur, obligationem iuramentorum remittere, non esse auctoritatis humanæ opus. Qui enim iurauit, obligatur Deo; ergo quod tantæ obligationis natura exigit, soluatur. Quid vero sibi tribuunt, dum, quod Deo debetur, propria auctoritate Deo auferre audent?

§. XCVII.

Tandem quot contradictionibus suos cultores confundit hac in parte eorum philosophia, cum ad iuramenta, quæ iuxta proprium eorum iudicium *tertia con-* *Sistitur*
 omni tamen valore destituuntur, *relaxandi* potestatem extendunt? Qui *con-*
 clusionis lumine pollet, fatebitur, sibi contradicere eum, qui iuramentum *non contradi-*
obligare, & *relaxatione* tamen opus habere, dixerit. Iuramentum & or- *atio.*
 tam exinde obligationem requirit iurisiurandi *relaxatio*. Illa cessante, omnis
 cessat remissio, omnis *relaxatio*; si instas, rationem tamen habendam esse obli-
 gationis Deo ex iureiurando profectæ, eiusque imprimis gratia sua remissione
 opus habere iuramentum, priusquam solutus dici possit ab obligationis nexu,
 quo stringitur iurantis conscientia, figmentum hoc esse, respondeo & *πρωτον* to-
 tius systematis & scholasticorum doctrinæ *ψευδος*; si tamen respondendum est,
 ea, quæ *in antecedenti* §. dicta sunt, sufficiant.

§. XCVIII.

Atque hi sunt errores, hæc sunt præiudicia, quibus tam misere corru- *Indican-*
 ptum fuit nobilissimum hoc de *iureiurando* caput. Eorum originem a primatur *ea, que*
 statim infantia accersui, naturam eorum excussi; causam adscripti medii æui *ec-*
 clestasticis tantæ corruptionis auctoribus & sub detorta hac doctrina suæ libidi- *pertractata*
 ni vellicantibus; artes eorum, quas sub pietatis schemate simulabant, detexi, *fuerunt:*
 latentem ibi iniquitatem & sub eadem religionis specie in iuramenta tandem sese *commenda-*
 insinuantem ostendi; quis autem sincero conatu eam eliminare audebat? Tot *& tur simul*
 tanti errores vbique propugnati fuerunt ab iis, qui adscripti erant ecclesiastico- *studium* &
 rum sedibus; eos sequuti fuerunt scholastici, sequuti scriptores iuris canonici, *opera, quam*
 quorum quidem opera sæculo imprimis superiori fati familiares facti & ad no- *in emendan-*
 stram vsque ætatem peruenientes in errorem rapuerunt etiam eos, qui in eli- *da hac do-*
 minandis tamen aliorum erroribus operam suam & laborem collocasse dicendi *strina collo-*
 sunt. Magnum illud & egregium suæ ætatis decus, HYGONEM GROTIUM, *cauit Samuel*
 eorum, a quorum auctoritate pendebat, placita incaute sequutum fuisse, dixi- *Pufendor-*
 mus; GROTIUM errantem castigauit eiusque defectum emendare aggressus est *suus.*
 PUFENDORFIVS in egregio suo *de iure naturæ & gentium opere.* Lau-
 dando certe consilio rem ad saniora principia reuocauit vir illustris, veterum

moralistarum præiudicia & errores communissimos ea quidem in re euitauit, non tamen euitauit omnes, probante id THOMASIO in *fundamentis iuris naturæ & gentium Libr. II. Cap. IX. d. 8. conf. eiusd. iurisprud. diuin. Libr. II. Cap. IX. §. 31. addit. not. (b) & §. 34. addit. not. (x) it. §. 47. 48. seqq.*

§. XCIX.

Recensetur frustra Vtilissimos tamen eius labores agnoscunt paucissimi. Non desunt quidem aliorum hac in parte ingenii sui vires explorantium lucubrationes prolixissimæ; *nei nonnullorum ea in re* prostant integri tractatus & volumina interdum vastissima; quanta vero est eorum tum in eligendis principiis, tum in deducendis exinde conclusionibus diuersitas! Pauci inter se conueniunt, scopum attingunt paucissimi, ad antiqua præiudicia & communes errores reuertuntur plurimi. Quidam eorum sese relinquebant affectuum imperio, & de prætensa doctrinæ erroneæ, quæ vbique recepta erat, veritate ne quidem dubitabant, sed cæca obedientia eam sequuti fati habebant, habuisse sic statuentes & errantes simul ea in re antecessores scholasticos; si modo hæc exensant. Alii agnoscebant absurditatem, & summam aliquot conclusionum ex antiquorum principiis deductarum iniquitatem animaduertebant, sed dum a GROTTII auctoritate seiuncta esse non poterat propria auctoritas, de eorum, quæ GROTIUS vera esse, crediderat; veritate temere dubitare, religioni sibi ducentes nihil innouare audebant. Alii quidem ad rem emendandam suos labores conferebant, sed, seruatis, quos maiores e scholasticorum fontibus hauserant, principiorum erroribus, ordine præpostero opus emendandum aggrediebantur; totam rem ad saniora principia reuocare vel non poterant, vel opus non esse, existimabant; hinc circa conclusiones hærebant, & introducendo nouas & cum principiorum natura non conuenientes doctrinas dicebant aliquid, sed quæ dixerant, ipsi interdum non intelligebant. Aliis aliter visum.

§. C.

Quid de iis iudicandum? Sed non excusandi sunt ii, qui ideo veram esse credunt opinionem, quia maiorum testimonio confirmata aliorumque magni quidem nominis virorum auctoritate munita fuisse, legitur. Homines fuerunt maiores, itaque nec errare ab iis alienum fuit; non autem amplectendi sunt eorum errores, sed corrigendi. Neque omnis absolutus est labor, si vel maxime in emendandis quibusdam conclusionibus collocata fuerit omnis industria; inanis est opera, frustranei sunt conatus, qui occupantur in corrigendis conclusionibus; examinandum fuisset fundamentum, cui omnis structura innitebatur; hoc enim prostrato, soluitur tota rei compages, corrunt sua sponte conclusiones; reijcienda imprimis fuissent iuris canonici & scholasticorum principia, &, quod ratio postulabat, substituenda in locum eorum saniora iuris naturæ fundamenta, ex iis deducen-

dæ fuissent conclusiones & tum demum ferendum fuisset de rei veritate iudicium.

§. CI.

Paucissimi tamen hæc animaduertentes rem serio examinandam aggrediebantur, aut, si eam susceperent, emendatis quibusdam conclusionibus, licet leuis labor eorum fuerit, egregie munere suo functos sese fuisse, putabant, luculentissimo indicio, nec cognitam sibi fuisse principiorum absurditatem & fallacias, nec genuinam tantæ corruptionis originem satis se habuisse perspectam.

§. CII.

Hanc vero, vt multa paucis complectar, adscripsi clericis vniuersalem dominatum ambientibus & fori ecclesiastici, quod sola christiani nominis imperatorum benignitate ipsis concessum fuerat, limites extendere & amplificare inapoptio. Breuis dictorum re-
gno conatu allaborantibus. Ad hunc vero scopum & metam cum omnia philosophiæ moralis capita, tum *iurisiurandi* doctrinam præcipue & singulari quasi fato conformari, necesse erat. Intererat eorum, res *iuriiurando* affingere, quas a fori secularis & laicorum cognitione alienas sub *spiritualitatis & religionis* causa clericorum iudicio vnice referuandas esse, statuebant. Audiebantur hoc modo in iureiurando nouæ sententiæ, introducebantur nouæ doctrinæ, quæ a genuina illius natura & indole mirifice abludentes errorum, nomine veniebant; impleta his erroribus iuramentorum principia pariebant conclusiones, si ad ipsam rei naturam oculos intentos habueris, certe falsissimas, vna mater erat alterius nouusque error noui erroris causa & principium, omnibus tamen eorum quidem, qui soli in *iuramenta* imperium affectabant, commodo atque libidini vellicantibus, iuriiurando vero eiusque naturæ summum damnum summamque corruptionem inferentibus.

§. CIII.

Sed vt error errorem parit, sic veritas veritatem. Ecclesiasticos &, qui *Capitis* methodum eorum in deducendis conclusionibus sequuntur, scholasticos dispu- conclusio, &
tantes audiuius; iam ex sanioribus *iurisiurandi* principiis deducturi sumus cum conse-
conclusiones receptis hætenus iuris canonici & scholasticorum doctrinis, quas *quentibus*
modo refutauimus, oppositas. Et quemadmodum primo statim loco & in *connexio.*
fronte capituli huius ponenda esse, duximus hæc principia, ita facile iam erit de
conclusionum illarum veritate ferre iudicium, dum vera a falsis, spuria a genuinis
separare, totamque adeo doctrinam suo nitore restituere laborauimus. Certe eorum,
qui a nobis dissentiant & in sententiarum diuersitates trahuntur, animos veterum
erroribus deceptos fuisse, patebit. Hinc vbique remittendo nos ad antecedentia,
erroris fundamentum indicabimus eorum, quæ in toto hoc capite docuimus,
veritatem hoc modo confirmaturi.

I. *D i s s e r t a t i o*
 C A P V T III.

E X H I B E N S

CONCLVSIONES EX SANIORIBVS
 IVRISIVRANDI PRINCIPIIS FLVENTES,
 ET IVRIS CANONICI NEC NON SCHOLASTI-
 CORVM DOCTRINIS OPPOSITAS.

§. I.

Introitus.

Si a naturalibus & propriis ea, quæ adscita sunt, separentur, si errores & præiudicia, quæ sub *conscientiæ* nomine & simulata sanctitate *religionis* affectus humani excogitarunt, remoueantur; rei certe naturam veramque illius indolem longe facilius introspicere licet. Atque hæc imprimis de *iureiurando*, quæ in antecedentibus scripsi, testantur. Ex quo enim tracta fuit ad imperium sacrum iuramentorum doctrina, eorumque cognitionem propriam sibi fecerunt ecclesiastici, multa ad eorum essentiam relata fuerunt, quæ impositioni hominum eorumque regnandi cupiditatibus originem suam debebant. Hæc ut erronea, rei que naturæ parum accommodata reiecitimus, & abstrahendo a communissimis antiquorum erroribus doctrinam corruptam ad sua, quæ cum iure naturæ conueniunt, principia reuocandam nobis sumisimus.

§. II.

Nominantur conclusi- Feracissima sunt conclusionum hæc principia; circa omnes tamen, quas inde deriuare, facile foret, versari, non est animus. Hoc enim & nimis prolixum & a lege, cuius necessitatem mihi imposui, alienum. Id vero patitur *capite expo-* instituti ratio, ut saniores opponam iis, quæ in ecclesiasticorum fauorem ex *con-* *sendæ,* quarum principiis deductæ, & cum iuramentorum natura aperte pugnantibus paulo *imprimis de* post mirifice exercebant eorum ingenia, qui aut iniquitatem eliminare, aut rem *iuramento-* emendare aggrediebantur, nec perspectum tamen habebant iniquitatis mysterium. *rum relaxa-* Sunt potissimum eæ, quæ de *iuramentorum relaxatione* doctrinam concertatione *doctri-* nunt, doctrinam certe multis obscuritatibus multisque nexibus inuolutam, *nam concer-* omnibus fere aut certe primariis, quos supra nominavi, erroribus in hac sola *nunt;* *ubi* concurrentibus. Atque exinde nascebantur tam ineptæ & ut plurimum vsui *prius disc-* ecclesiasticorum inseruientes de *iuramentorum relaxatione* sententiæ; *ma-* *tienda esse* statem ciuilem a remittendi facultate arceant, omnem vero a tribunali eccle- *dicitur que* siastico petendam esse, docebant; mox sibi contradicentes hanc obligationis re- *sio preli-* missionem ad iuramenta quoque extendebant, quæ iuxta propriam tamen eorum *naris: an* confessionem omni destituta erant obligatione & vinculo; nostris ergo princi- *omini li-* piis, inhærentes saniora iis opponemus, si modo ea, quæ primum locum sibi

vin-

vindicat, prius discussa fuerit quæstio: *an auctoritatis humanæ opus sit obli- ceat relaxa- gationis ex iureiurando productæ relaxatio? re iuramen- tum?*

§. III.

Non defuerunt equidem, qui hanc iurisiurandi relaxandi facultatem homi- Adducun- ni concessam esse, negarunt, teste SETSERO in tract. de iuramentis p. 117. tur testimo- Quorum quidem nonnullos in medium adducere, operæ pretium erit, vt pateat nia eorum, simul geuuium huius assertionis fundamentum. Nomen suum præprimis pro- qui hanc re- fitetur WESENBECIUS; qui in comment. in pandect. iuris ciuilibus & codi- laxandi fa- cem Justinian. tit. de iureiurando §. 14: absolutionem, inquit, ego vix cultatem ho- permissis ecclesiæ, cum remittere nemo iuramentum queat, nisi cui fa- mini conce- ctum sit, fit autem Deo: quare obligationem huic quæsitam homo relaxa- sum esse, ne- re non debet, nisi ex Dei permisso & patefacta in scripturis voluntate. Ean- gant. dem quoque de iuramentorum relaxatione opinionem fouisse REGNERVM in libro quem de iniustitia quarundam Romanarum legum conscripsit, testa- tur SIBRANDVS in dissert. de iuramentorum relaxatione; ille enim obliga- tionem, quæ Deo ex iureiurando nascitur, a nemine solui posse, cumque ad forum diuinum pertineat eius religio, nullam huius relaxationem ab hominibus expectandam esse, contendit, aliis adhuc rationibus ad firmandam magis magis- que suam opinionem adductis. Iis quoque annumerandum esse, existimo, FRIDERICVM BALDVINVM, magnum, dum viuebat, ecclesiæ nostræ do- ctorem. In eo quidem sua laude non destituendus erit vir doctus, quod au- daciam illam & effrenam libidinem, qua in dispensationibus, absolutionibus, communicationibus & relaxationibus iuramentorum optimo quasi iure alii vtun- tur, agnitam detestari cæperit; in hoc tamen peccat, quod iurisiurandi vincu- lum nullius hominis auctoritate relaxari posse, docet. Vid. casus conscientiæ Libr. II. Cap. IX. Cas. XIII. p. m. 265. Alios, qui hanc relaxandi fa- cultatem homini concessam esse, iisdem rationibus ducti negarunt, proferre opus non est; magnam eorum cateruam adduxit in dissertatione sua laudatus modo SIBRANDVS.

§. IV.

Vnde hausta fuerit eorum doctrina & quo potissimum errore decepti fue- Sifitur hu- rint scriptores religiosi, vt diu scrutemur, necesse non est. Verba eorum no- ius erroris minauimus, examinentur ea paulo curatius, propria eos iudicabit confessio; fundamen- hæ enim phrasæ, hæ dicendi formulæ, iuramentum fieri Deo, ad forum di- tum & ori- uinum pertinere iurisiurandi religionem, quo quæso respiciunt? Nonne fa- go; ex sa- moso illi sepiusque notato, Deo ex iureiurando quæsitam fuisse obligationem, nioribus ve- nituntur principio? si hoc, iuramenta relaxare, homini concessum, non esse, ve- ro iurisiu- ra erat, quæ inde deducta fuerat, conclusio, at falsissima est atque remitti posse randi prin- virtute humana iuramentorum obligationem sequitur, reiecto hoc & seruato cipiis prima alio, sequitur

*conclusio: er-
go iuramen-
ta relaxari
possunt ab
hominibus.*

alio, quod sæpe mihi nominatum in antecedentibus cum rei natura conuenit, principio. Hæc erat erroris natura; sed vnde illius origo? Repetas, quæ in antecedenti capite dixi, non erit obscura responsio.

§. V.

*Secunda
conclusio: er-
go iuramen-
ta relaxare
potest maie-
stas ciuilibis
secularis bra-
chium, ubi
notantur
dissentien-
tes.*

Iam vbi ad ipsam quaestionem: cui nimirum iudici an ecclesiastico an seculari asserenda sit iuramentorum relaxatio? Progredimur, neque vltimo denegandam esse hanc facultatem, existimamus; mox probandam suscipiemus hanc assercionem ex sanioribus principiis. Dissidentes vero habemus, qui totam de *iureiurando* doctrinam suæ cognitioni & imperio referuandam esse, statuerant, ecclesiasticos. Macerant sese nimis & in sententiarum diuersitates trahuntur scholastici & iuris canonici interpretes, plurimis quidem foro ecclesiastico hanc potestatem vnice vindicantibus, aliis vero & brachio seculari aliquid relinquentibus, arctissimis tamen limitibus iura eorum includentibus. De quo vid. GONZALEZ TELLEZ *Libr. II. X. Tit. de iureiurando. Cap. I. n. 12. p. 547.* Huic autem maxime innituntur principio, quod de *religione & diuina obligatione* agatur in absolute a iurisiurandi vinculo, ergo aiunt, esse *spiritualem* non relinquendam laicorum arbitrio, sed asserendam ecclesiasticis de *religione & causis spiritualibus* iudicandi acumine potentibus. *Vid. f. LXXXIIX. Capit. super. p. 163. seq.*

§. VI.

*Adducuntur
ii, qui ex
falsis princi-
piis iura-
mentorum
relaxatio-
nem brachio
seculari ad-
scribunt.*

Fuerunt quidem ætate superiori viri doctissimi, qui in iniquitatem & tantam clericorum audaciam grauius inuecti mæstatis ciuilibis iura & in iuramenta auctoritatem tueri conati fuerunt. Optandum modo esset. vt sincero studio & ex genuinis principiis rem optimam defendere aggressi fuissent. Sed in deuiam dilabuntur, & in deducendis suæ sententiæ fundamentis misere se se torquent. Alii nempe suam opinionem firmare satagunt legibus ciuilibus, quarum quidem auctoritate magistratus ciuilibis cognitioni relaxationem iuramentorum subiacere, affirmant. Ita sentit BENEDICTVS CARPZOVIVS *in commentar. in legem regiam germanorum Cap. IX. Sect. XII. f. 4. p. 623.* Alii suæ assercionis argumenta ab antiquitate romana deducunt; imperatores enim & summorum pontificum dignitate olim fuisse eorumque pontificarum in administranda pietate, sanctitate, ceremoniarum solennitatibus atque iurisiurandi religione, teste ALEXANDRO AB ALEXANDRO *in diebus genial. Libr. II. Cap. VIII. p. 304.* occupatum fuisse docent, atque hæc iura, quæ vocant, episcopalia vigore pacis religiosæ restituta fuisse principibus secularibus, eodem docente CARPZOVIO *l. c. f. 7.* Alii in eo deprehendisse sibi videntur suæ sententiæ patrocinium, quod Deus ipse dicatur magistratus politici auctor, imo cum sit sentum & custos ecclesiæ, non omnem quoque de rebus spiritualibus iudicandi facultatem denegandam huic esse, contendunt, ita quidem

Exhibens conclusiones ex iureiurando fluentes. Cap. III. 79

dem vt, remittente ortam ex iureiurando obligationem magistratu politico, Deus quoque eam remiffisse dicendus fit. Nonnulli ad doctorem auctoritatem confugiunt, aliis alia ratione suam opinionem corroborantibus.

§. VII.

Sic quidem veritatem se adstruxiffe, suoque munere egregie functos sese *Sistitur* fuisse, existimabant. Sed dum ex iure episcopali, ex iure, quod circa sacra huius erro-
verfatur, asserendam esse, putabant maiestati civili *iuramentorum relaxatio- ris origo &*
nem, quis quæso non videt, omnes eorum communi ecclesiasticorum errore *fundamen-*
& præiudicio deceptos concessiffe, *Deo productam fuisse ex iureiurando obli-*
gationem, iuramentum esse causam spiritualem, adeoque ad ius, *quod cir-*
ca sacra occupatur, referendam esse illud cognitionem. Non agnoscebant ini-
quitate huius erroris, neque lubricum eius fundamentum aggrediebantur,
circa conclusionem modo hærebant. Sed vti laborem frustraneum, & opel-
lam, quæ in emendanda conclusione collocatur, leuissimam esse iudico, ita
nihil aliud mea opinione egisse dicendi sunt, quam vt causam male deductam a
iudice ecclesiastico deferrent ad seculare iudicium.

§. VIII.

Vindicaturi itaque ex sanioribus principis brachii secularis auctoritatem *Asseritur*
non incongruum fore, arbitramur sequentem in modum obuiam ire dissentien- *brachio se-*
tibus. Scilicet princeps est summus & publicæ & priuatæ salutis moderator; *culari ex sa-*
is auctoritate diuinitus sibi concessa præscripsit leges, ad earum normam com- *nioribus iu-*
ponendæ sunt & conformandæ subditorum suorum actiones; itaque nexu ar- *risiurandi*
tissimo ad obsequium obligati sunt principi, atque in iis actibus, qui non suo *principis*
sed imperantis arbitrio subiacent, aliquid statuendi potestas non relicta est sub- *iuramento-*
ditis. Si tamen sancientes contractum alteri sese obstrinxerint, ea, si principi *rum relaxa-*
placuerit, aut iure superioris excepto, obligantur conditione. Hoc modo vim *tio, & pri-*
suam mutuabit iuramentum a superioris consensu; exigente ergo necessitate pu- *mum qui-*
blica aut acuitatis lege suadente, obligationem, qua iurans illi, cui iuratum *dem princi-*
fuit, tenetur, imperans effectu suo priuare potest, atque, hac obligatione re- *pi.*
fuisse, iuramentum quoque, quod in obligationis firmamentum accesserat, vi *§. VIII. &*
sua destituatur, necesse est, per ea, quæ diximus *§. III. Cap. super.* Di- *IX.*
stincte rem explicat HUGO GROTIUS, dum duplicem esse, ait, actum su-
periorum circa id, quod iuratur, alterum quidem in personam iurantem, alte-
rum in personam, cui iuratur. In personam iurantem, irritum reddendo iura-
mentum, antequam iuretur, aut vetando, ne impleatur, postquam iuratum est,
aut efficiendo, vt tum demum valeat, si ab ipso approbetur; in personam, cui
iuratur, tollendo ab ea ius ex iurata promissione partum, aut, si ius desit,
vetando, ne quid ex tali iuramento accipiat. *Vid. Libr. II. de iure belli &*
pacis Cap. XIII. §. 20. p. m. 397. 398. Add. PUFENDORFIUM in iu-
re naturæ & gentium Libr. IV. Cap. II. §. 24. p. 486. seqq.

§. IX.

§. IX.

Quis vero iniuria aut iniquitate accusabit superiorem, rescissa hoc modo obligatione, iusiurandum suo valore destituentem? Utitur enim ea, qua pollet, potestate in subditos, qui a prioris, qua ipsi tenentur, obligationis vinculo debitive antiquioris nexu liberari non potuerunt obligatione posteriori. Is ergo, qui iuravit, obsequium praestare tenetur superiori, aut in reipublicae favorem, aut in illius, cui iuratum fuit, pœnam iurisiurandi effectum tollenti neque voluntati illius sese subijciendo, periurii criminis reum se fore, verendi causam habebit subditus, quia non is periurus est, qui non potest auctoritate superiori impeditus servare iuramentum, sed qui non vult, cum possit. Res eodem modo se se habet, ut in votis & iuramentis, quae sine superiorum v. c. domini, parentum, mariti consensu, ab illis, qui constituti erant in potestate eorum, concepta irrita pronunciabantur, ne temere vouendo aut iurando eorum potestas finibus arctissimis inclusa subiectorum actibus detrimenti aliquid caperet, id quod lege hebraea olim sancitum fuisse, testimonio suo comprobatur scriptor diuinus, Moses, Numer. XXX, 6. seqq.

§. X.

Nontamen Dum vero imperanti summoque in republica principi vi potestatis in subditorum suorum actiones a Deo ipsi concessae iuramenta relaxandi facultatem *ri & maie-* attribuo, tantum abest, ut imperanti eam *iure peculiari & maiestatico* tristatico, sed buendam esse, concedam, ut eodem potius iure magistratui quoque inferiori *cuilibet ma-* & iudici ordinario, cui ius cognoscendi de negotiorum humanorum valore vi *gistratui et* iurisdictionis concessae competit, hanc relaxandi potestatem asserendam esse, *iam iudici* stitem. Sunt vero dissentientes nonnulli, qui eam imperanti *inferiori* referuantes ad peculiaria maiestatis regalia referendam hanc esse, docent. *competit iu-* rissima est *VITRIARI* sententia, qui, *hoc ius*, inquit, *maiestati*, competit, *ramentorum* quia habet summam in personam potestatem; ergo etiam in eius verba & *relaxatio.* *promissiones*; & cum alios hoc ius ad potestatem *circa sacra* referre, alios vero sub *iure legislatorio* illud comprehendere, exposuisset, mox addit: *nos cum aliis malumus hoc ius facere peculiare maiestatis ius, nam alias, cum leges ferantur de omnibus, facile omnia redigeremus ad ius legislatorium. vid. institut. iuris publici, Libr. III. Tit. II. §. 27.* Nec multum ab eius opinione abludivit clarissimus *STRUVIUS* in *dissertation. de relaxat. iurament. ad effectum agendi*, qui iuramenti relaxationem per potestatem maiestati competentem definit, cuius totam tamen definitionem fatis excussam confutavit doctissime excellentissimus Dn. *BOEHMERUS* in *iure ecclesiastico protestantium. Libr. II. Tit. XXIV. §. 53. pag. 1298.*

§. XI.

Refutatur Non accedo eorum partibus, qui imperanti *qua imperanti iure* quidem *eorum do-* *peculiari & maiestatico*, sed qui huic *ordinariae iurisdictionis* auctoritati, atque

atque adeo magistratui quoque inferiori & iudici ordinario iuramenta relaxandi *Str. n. 1, qui* potestatem concessam esse, contendunt cum illustri COCCIO *in iuris publici iuramento- prudentia Cap. XXIII. §. 12. p. 407.* Dictum nimirum fuit in antecedentium relaxa- tionem pecu- nisi iusta subit causa: ut vero causæ iustitia appareat, causæ cognitione opus *liare maie-* est; hoc vero ius causam cognoscendi cadit in imperantem, quia iudex est & *statis ius aut* iudiciariæ non nisi potestatis auctoritate, non iure maiestatico, nisi quosuis in *regale esse,* dicis actus ad iura pecuniaria & maiestatis regalia referre volueris. Nec sane *contendunt.* vlla est ratio, quæ imperanti, *qua imperanti* in iuramenta eorumque relaxa- tionem potestatem maiorem tribuat, quam quidem iudici ordinario vi iurisdic- tionis concessæ competit. Sæpe mihi probatum fuit ex saniori iurisiurandi natura in antecedentibus, iuramentum esse orationem accessoriam alterius cu- iusdam negotii principalis, a cuius valore omnis pendet iurisiurandi obligtio; ergo tantam quoque hominibus in iuramenta potestatem concessam esse, con- cludo, quanta iis concessa fuit in principale negotium: illius ergo erit de iu- risiurandi valore cognoscere, & exigente necessitate, iuramentum relaxare, cuius est de negotii principalis valore secundum leges præscriptas iudicare; hoc vero cum ad iudicem secularem etiam inferiorem vi ordinariæ iurisdictionis pertineat, quis quaeso iurisiurandi cognitionem eiusque remittendæ obligatio- nis facultatem ad eundem simul spectare, dubitauerit? Equidem peccatum, quod iurando committi potest, ad ministerii officium pertinere, non nego, ut in viam reducatur suæque impietatis admoneatur peccator, at vero inde non fluit, lites circa iurisiurandi valorem ortas ad sacrum tribunal seu forum ecclesiasti- cum pertinere, quæ potius secundum leges præscriptas diiudicandæ sunt. Con- cludo itaque, nec imperantis, iure pecuniari maiestatico, nec solius fori eccle- siastici, quod aiunt scholastici, sed seularis quoque iudicii & iudicis ordinarii esse, iudicare secundum leges de valore, quoties negotium iureiurando firma- tum in iudicium deducitur, & de obligatione iurisiurandi disputatur, nisi forte contrarium in constitutionibus provincialibus cautum fuerit, atque lege pecu- liari ab imperante vindicata ecclesiastico iudici iurisiurandi relaxatio.

§. XII.

Quanta quanta vero superioribus concessa fuerit in iuramentum & relaxa- tionem iurisiurandi potestas, nemo tamen eorum relaxando iuramentum sine tur iura- causa atque necessitate alterum suo iure, quod ex iureiurando ipsi quæsitum *menta,* quo- fuit, priuare potest. Non enim extendendum est ad summam usque iniqui- rum relaxa- tatem & iniuriam superiorum in subditorum suorum actiones imperium; neque *tio superio-* absoluta est, sed suis quoque limitibus definita eorum imperandi potestas; vbi- rum arbi- que custodiendæ sunt regulæ æquitatis & iustitiæ; alia namque est illorum pa- trion non sub- ditorum atque contractuum conditio, qui de rebus solius iurantis arbitrio relictis *iacet.*

fanciti, & non sine deliberato consilio iureiurando firmati, nullo aut in principem aut in rempublicam inde redundante dispendio, in alterius emolumentum cedunt atque vtilitatem. Interest illius, cui iuratum fuit, iuramentum seruari; omne enim ius, quod ex inducta iuranti standi promissis obligatione acquiritur, ipsi soli acquisitum fuisse, nemo negabit: nulla ergo relaxandi hæc iuramenta data est superioribus potestas; suo enim iure, quod ex iureiurando sua quidem natura nullo vitio laborante alteri ortum fuit, sine necessitate eum excludere, nonne manifesta foret iniuria?

§. XIII.

*Adducuntur rationes & argu-
menta.*

Neque id patitur æquitas &, quæ de iureiurando habetur communis persuasio. Introductum enim fuit iuramentum, quod in antecedentibus docui, ut eius religione eorum, qui omnis humanitatis fideique seruandæ immemores erant, posita ob oculos iustissimi numinis diuini vindicta, frenum imponeretur malitiæ, atque inde omni fere ætate creditum fuit arctissimum fidei adstringendæ vinculum. Pendente itaque non ab obligationis natura, sed liberrima & absoluta superiorum voluntatè iurisiurandi valore, quis quæso securus esse posset, ea, quæ sub tanto veritatis pignore promissa sibi fuerunt, impletum iri? Quis tandem crederet iuriurando, quod tam fallax inducendæ obligationis esse constaret medium?

§. XIV.

Exinde sequitur conclusio: ergo priuatum relaxare potest iuramentum.

Certe non ideo denegamus iuramenta hæc suo valore destituendi facultatem superioribus, quod ad antiquos errores relapsi Deo quaesitam fuisse, dicamus ex *iureiurando obligationem* nulla virtute humana tollendam, aut quod huic affingamus *spiritualitatem*, quam scholastici somniant, cuius non ad seruandum sed ecclesiasticum iudicem pertineat cognitio; sed quod aequitatis & iuris naturae leges non patiuntur, contractum sua natura obligantem rescindere, atque, nulla exigente necessitate, iure suo priuare alterum: hoc enim summa foret iniuria, qua euerteretur potius, quam promoueretur ciuium salus atque iustitia, hominibus tamen securitatis & iustitiæ conseruandæ causa potestati superiorum sese subiicientibus &, relicto statu naturali, in societates atque respublicas coalescentibus. His ergo praemonitis concludo: solum illum relaxare posse iuramentum, cui soli ius acquisitum fuit ex iureiurando; simul ac suo fauori renunciauerit, soluitur alter a iurisiurandi, quod conscientiam antea sub periurii pœna stringebat, vinculo: nullo opus est superiorum consensu, nulla fori ecclesiastici cognitione; res est sui iuris, de propriis vero rebus pro lubitu quid statuere, cui non licebit? Manus enim, quæ recipit iuramentum, iuramentum quoque remittere potest, quod ait *SETSERVS Libr. de Iuramentis p. 121.*

§. XV.

Iam cum ad grauissimam illam quæstionem, quæ mirifice vexauit eruditum ingenia & in tota hac de *iureiurando* eiusque *relaxatione* doctrina lo- *Executitur*
cum primarium sibi vindicat, quid nimirum de *iuramentis metu iniusto extor-* *controu. de*
tis statuendum sit? Progredimur; eo sane maioribus eam obscuritatibus in- *iuramentis*
uolutam esse, fatendum est, quo maior est sententiarum diuersitas, in quam *metu iniusto*
abierunt, qui excutiendam sibi sumserunt hanc iurisiurandi partem: viri do- *extortis, ubi*
ctissimi; aliter iudicant theologi atque Icti, neutra sane parte in deducendis *simul indica-*
sua sententiæ fundamentis conueniente, in eo tamen, quod per *relaxationem eruditorum*
suo valore destituenda sint iuramenta metu extorta, cum philosophiæ scholasti- *tur maxima*
cæ & iuris canonici doctoribus parte vtraque conueniente. Non difficile foret, *eam diiudi-*
magnum eorum, si necesse esset, adducere numerum; sed, relictis aliorum *candi diuer-*
opinionibus, rem ipsam aggredior non componendam aliorum auctoritate, sed *fitas.*
ex iis, quæ vbique sequutus fui, diiudicandam sanioribus iurisiurandi principiis.

§. XVI.

Totam itaque quæstionem: *an relaxatione opus habeant iuramenta* *Sistitur hu-*
metu iniusto extorta? Ad examen reuocatur ordine procedendum est, atque *ius tracta-*
primo quidem videndum, an iuramentum, quo quis metu coactus sese obstrin- *tionis nexus*
xit, validum sit & efficax, an vero sua natura irritum? Sed cum eam iuris- *& ordo.*
iurandi rationem esse, dixi, vt negotii principalis naturam sequatur: atque ex
actus illius quem supponit, obligatione vnice æstimanda sit iurisiurandi obliga-
tio, sua quoque natura fluit, discutiendam mihi prius esse hanc quæstionem:
an paciscentis & promittentis conscientiam stringat, quæ metu iniusto ex-
torta fuit, nuda promissio?

§. XVII.

Atque vt statim meam exponam sententiam, pacta & promissiones, quas *Pacta &*
quis metu non inani, sed metu grauissimo in virum constantem cadente præ- *promissiones*
stitit, sua certe natura omni valore destitutas esse, contendo, quicquid etiam *simplices,*
ad firmandam aduersæ doctrinæ veritatem satis operose contramoliantur nonnul- *que metu in-*
li doctores cum GROTIIO *in suo de iure belli & pacis libro, Libr. II. Cap. iusto extor-*
XI. §. 7. p. 354. 355. Hæc enim pacta, hæc promissiones, quæ metu ex- *ta sunt, nul-*
tortæ sunt, destituuntur forma essentiali imprimis ex parte voluntatis ad pro- *lum obliga-*
ducendam in agente obligationem maxime necessaria. Tum enim obligare di- *tionem pro-*
citur pactum & data promissio, recte sese habentibus intellectu ac voluntate, *ducunt,*
actionum humanarum principiis; *intellectus* quidem omnes circumstantias mo- *quod proba-*
nales cognitæ satis habeat atque perspectas, necesse est; *voluntas* vero sit ple- *tur.*
na, non coacta, a nullo externo obiecto in libertate sua impedita, neque agat
cum mixtura actus nolendi, volendi sed cum vtroneo vero ac genuino consen-
su; vna illarum facultatum si iniuste patitur, omnia pacta & promissiones irritæ

fiunt &, si præstitæ fuerint, nullam obligationem producant; itaque dum vis externa & metus iniustus, qui vehementem animo terrorem ex intentato malo grauissimo ortum incutit, omni fere voluntatis humanæ libertate sublata, deliberatum intellectus iudicium impedit, actus quoque humanos efficit inualidos & ad producendam obligationem plane ineptos.

§. XVIII.

Remouentur aliorum obiectiones. Non obstat, quod alii contendunt, consensum licet coactum, verum tamen esse consensum, nec in sua cognitione intellectum nec in libertate sua voluntatem ita impeditam fuisse, vt eius arbitrio non relictum fuerit, aut metum incutienti promittere, aut periculi & minarum expectare euentum; qualis qualis enim fuerit in promittente consensus, is tamen non est, qui ad producendam iure naturæ standi promissis obligationem sufficiat; pacta sunt negotia non unilateralia sed bilateralia, ergo ab vtraque contrahentium parte absit vitium, ne ex huius aut illius partis conditione irritum reddatur totum paciscendi negotium. Non enim satis est ad generandam obligationem, vt in vno sint principia obligationem producentia, in altero quoque requiruntur principia ad ius quærendum idonea; adeoque non statim si in vno facultas est aliquid transfereendi, in altero est facultas acceptandi; itaque cum obligatio, cui in altero ius non respondet, inanis fit, non est credendum, ex solo vnus consensu obligationem nasci, vbi alter iure naturæ eam acceptare prohibetur. Id quod omnino contingit in præfenti negotio; summa enim iniuria, quam metu iniusto alteri quis infert, obligationis recipiendæ incapacem reddit promissa extorquentem, vt ex facto suo legi & æquitati contrario ius sibi acquirere nequeat; lex enim, quæ metum incutere vetat, ea quoque ex metu incusso aliquid lucrari atque ius sibi acquirere, inter iustos acquirendi modos referre non potest. Vid. doctissime differentem PVFENDORFIUM *Libr. III. de iure naturæ & gentium Cap. VI. §. 10. 12.*

§. XIX.

Adducuntur ii, qui pactis & promissionibus vi iniusta extortis obligandi virtutem inesse, contendunt. Merito tamen genitum huius assertionis fundamentum desideraueris; argumenta & obiectiones, quibus ad firmandam huius doctrinæ veritatem vititur GROTIUS &, qui ex viro doctissimo accedunt, doctores alii, non sunt omni exceptione maiores; satisfecit iis modo laudatus PVFENDORFIVS *l. c. p. m. 388.* Aliis armis pugnat THOMAS HOBBSIVS, & dum pacta metu extorta valida esse docet, pro eadem stabilienda opinione aliis rationibus insurgit *Libr. de ciue Cap. II. contendunt, §. 16.* Pacta enim ex metu profecta non eo nomine inualida esse, ait, quod vbi notatur ex metu sint profecta, alias enim sequeretur, pacta ea, quibus in vitam ciuilem homines congregantur, & leges condunt, esse inualida (procedit enim a metu

metu

metu mutnæ cædis, quod alter alterius regimini se submittit) *confer leuia-refelluntur than Cap. XIV. p. 70.* Sed in hoc argumento ambiguo *metus* vocabuli fen-argumenta, su ludere HOBBSIVM, reponimus cum doctissimo PVENDORFIO *l. c. quibus in-ff. 13. p. 388 seqq.* Alterius enim plane generis est metus, ob quem homines *furgit Tho-* in ciuitates congregantur, quam is, de quo hic agitur; ille enim est cautio cir-*mas Hobbe-* ca declinandum aliquod malum, quod indefinite potest accidere; hic autem est *fius.* terror, ex cominus intentato graui malo, cuique repellendo ipse non sufficio, ortus. Igitur longe diuersæ indolis sunt pacta, quibus mutuuum auxilium paciscimur, ne singuli a communi hoste opprimamur & quibus quid promittimus, vt effugiamus malum, ab altero iniuste nobis intentatum. Reliqua argumenta, quibus pugnat HOBBSIVS, non vrgebimus; ea nempe rursus confutauit doctissime *l. c. PVENDORFIVS.*

§. XX.

Ex iis autem, quæ dixi, manifeste tandem concludo: si promissiones & *Exinde se-* pacta, quæ quis ab illo ipso, cui promittit, vi iniusta metuque maioris mali co-*quitur, pa-* mitius intentati compulsus præstitit, omni valore destituta sunt, sequitur & co-*cta hæc &* dem valore destitui iuramentum in pacti antecedentis confirmationem eadem in-*metu extor-* iuria extortum. Iuramenta enim, dum rei dubiæ accedunt, sunt vincula mere *tas promif-* accessoria, non ad producendam, vbi nulla adest, sed ad eam, quæ adest, ma-*siones non* gis magisque firmandam obligationem a maioribus excogitata; ergo iuramenta *obligare, li-* sequuntur negotii principalis naturam, ergo si pactorum cessauerit obligatio, *cet iuramen-* eam & in iureiurando cessare, necesse est, per ea, quæ supra docuimus *cap. II. tum accesse-* §. 3. Ergo nec iureiurando metu iniusto extorto producta fuit obligatio, cum *rit, quod* nullam ex nuda promissione s. pacto ortam fuisse obligationem, ex iis, quæ *in probatur.* antecedentibus dixi, abunde satis apparuit.

§. XXI.

Huius vero doctrinæ ex fontibus suis instar riuuli deductæ veritatem agno- *Nominan-* scunt paucissimi; omni fere ætate huic sese opposuerunt, qui ex scholasticorum *tur dissenti-* auctoritate doctrinarum suarum veritatem affirmare consueuerunt. In eo qui-*entes & ar-* dem conueniunt, quod suo valore careant metu extortæ promissiones *simplices; gumenta eo-* tum vero obligationem oriri, contendunt, si is, qui promissionem metu extorsit, *rum, quibus* in maiorem obtinendæ rei promissæ certitudinem datam alterius fidem iuramen- *pro iura-* ti religione firmari voluerit. Audiamus argumenta, quibus ad probandam *mentororum* suam opinionem dissentientes insurgunt; facile erit ea refellere, cui iis, quæ *in metu extor-* antecedenti capite prolixè disserui, accedere visum fuerit. Quærenti ergo tibi *tororum valo-* causas & genuinum huius assertionis fundamentum petenti mox respondebitur: *re & obli-* quia hoc iuramentum non in alterius præiudicium redundat, nec seruatum *gatione pu-* vergit in æternæ salutis dispendium. Antiqua cantilena! in qua ad nauseam gnant, quo-
vsque repetenda nunquam defatigantur huius sententiæ assentatores. Ad hæc *rum pri-* fere

num addu- fere iuramenta, quæ aut *metu iniusto* extorta, aut *malitiosa alterius fraudu-*
citur & *rc-* *lentia* elicitæ erant, atque adeo sua natura omni valore carebant, extenlebatur
futatur. canonis huius auctoritas; unde originem suam traxerit, expositum a me fuit
capite superiori §. *XCIII. p. 168 seqq.* Huius enim auctores, cum animad-
 uerterent, leges ciuiles pactis atque promissionibus vi iniusta extortis, aut dolo
 elicitis, nullum effectum nullamque obligationem tribuere etiam iureiurando fir-
 matis, emendaturi ea in re leges ciuiles, nec aliud tamen obligationis, quam in
 iis quærebant, fundamentum inuenientes solam hanc rationem vltimum esse vo-
 lebant suæ assertionis præsidium. Dictum vero simul fuit §. *XCIV.*, manife-
 ste constare in genuinum canonis huius, cuius æquitatem & iustitiam tantopere
 crepabant dissentientes, sensum & naturam penetranti, actiones lege præceptas
 magna doctorum imprudentia hoc modo confundi cum actionibus sua natura li-
 citis. Sit ita, licere mihi ea seruare, quæ coactus promisi, an ideo necessitate
 quadam promissum seruandi adstringor, quia licite seruari potest? Id certe non
 sequitur, sequitur vero auctoritate huius canonis; quod si actiones sua natura
 licitas, accedente iureiurando, in necessitatem abire, dixeris, tunc manifestam
 committis petitionem principii & fallaciam non causæ vt causæ tam temere affir-
 mando, de quo sub iudice lis est. Plura differui in antecedenti capite I. c.
 cum originem & naturam Brocardici huius exposui. Ex iis sane prolixè, ni
 fallor, apparebit illius iniquitas.

§. *XXII.*

Argumen- Vltius insurgunt dissentientes, atque magnum suæ opinioni pondus ac-
tum secun- cedere sibi persuadent, si a iureiurando eiusque obligationis natura suæ proba-
dum, quod tionis argumenta petierint. Eam enim iurisiurandi rationem esse, contendunt,
refutatur. vt duplici obligatione iurantis conscientiam stringat, altera, qua homini, altera,
 qua numini diuino teneatur. Obligationem, aiunt, posteriorem semper
 manere firmissimam, atque nexu arctissimo cum iureiurando esse coniunctam,
 priori licet ob variam illius, cui iuratur, conditionem, suo interdum valore care-
 rente. Ille ergo, qui metum iniecit, quamuis ob illatam iuranti iniuriam ob-
 ligationis recipiendæ capax non sit, præsto tamen esse obligationem Deo ex
 coactio quoque iureiurando quæsitam, atque huius solius; non hominis intuitu
 iuramenta metu iniusto extorta rei promissæ seruandæ necessitatem iuranti im-
 ponere, contendunt. Hausta erat ea de iureiurando sententia ex iuris canonici
 doctorum & scholasticorum philosophia posteriori ætate a *GRATIO* & qui ab
 eius ore pendebant, tanto semper conatu propugnata, vt vix pie, vix christiane
 sentire videretur, qui de veritate illius vlla ratione dubitare auderet. Sed quam
 misere detorquebant iurisiurandi naturam? Hunc enim conceptum, quem sibi
 formabant, si paulo curatius introspexeris, a male intellecta iurisiurandi natura
 originem suam traxisse & a vera illius indole longe alienum fuisse, fateberis.
 Dictum

Dictum fuit in antecedentibus, hunc errorem fuisse palmarium & primam omnium fere præiudiciorum originem, quo omnes tantam confusionem & in diiudicandis sententiis & in deducendis conclusionibus diuersitatem parientes doctrinæ collimabant, vnice ab iis excogitatum, quorum iuriurando præter obligationem homini ortam aliam quoque erga Deum indeque fluentem *spiritualitatem* affingi, intererat. Iniquitatem vero huius opinionis, naturam illius atque originem, vt & artes & commoda, quæ sub ea latitabant, rursus inuestigauit in antecedenti capite, quæ ibi disserui, ea & hic applicasse, sufficiet.

§. XXIII.

Quid vero lucrabuntur dissentientes, si vel maxime ex iureiurando *volo. Argumentum* naturam induente Deo obligationem quæsitam fuisse, concedam? Si *indetum tertium* inferre velis, ergo iuramenta metu extorta seruanda esse, non recte concluditur; *quod refu-* nec enim votum nec iuramentum stringit, nisi & de alterius, cui promittitur, *tatur vna* consensu constet per signa quidem sufficientia expresso. Quis enim res suas in *cum argu-* nito & promissum acceptare nolenti obrudet? Vnde vero constabit, velle nu- *mento, quo* men supremum, iuramenta seruari, quæ impleta tantam hominis impietatem mi- *denuo insur-* rifice augebunt, eumque in tuam & aliorum perniciem magis magisque arma- *git Grotius.* bunt? Sane Deus, qui est innocentiae & iustitiae patronus, non probabit, vt innocens propriis bonis spolietur eaque in iniuste cogentem ideo conferantur, ne gratis impietatem suam exercuisse dicendus sit, sed impetret tandem suae iniquitatis pretium. Recte hinc HENNIGES *in obseruationibus ad Grot. Libr. II. de iure belli ac pacis Cap. XIII. p. 644.*: non leuis, inquit, dubitatio *inde oritur, num Deus etiam velit impleri ea iuramenta, ad quæ præstanda quis per vim aut metum fuit coactus, & ad quorum relaxationem ipse etiam exigens est iure adstrictus? Profecto enim videtur, cum Deus non approbet iniquitatem hominum, voluisse metu promittentem iuramenti religione soluere, quod sibi non nisi vitiose datum erat. Quis enim nescit, quam periculosi exempli sit, malitis hominum in tantum indulgere, vt metu maioris mali iuramento tanquam certissimo vinculo possint meticulosos si non di- recte saltem per obliquum ad implenda promissa adigere, ad quæ extra iuramentum alias nemo teneatur: sic fides Deo data ancillaretur nequissimis latronum cupiditatibus. Conf. PUFENDORFIUM Libr. IV. de iure naturæ & gentium Cap. II. §. 8. p. 466 seqq.* Cæterum GROTIUS alio adhuc pro sua sententia argumenta pugnanti & prouocanti ad exempla regum Hebræorum & a prophetis increpatorum & a Deo punitorum, quod fidem iuram non seruassent Babiloniis regibus, docte satisfecit modo laudatus HENNIGES *in commentar. ad eundem locum l. c. p. 645.* Atque hæc sunt rationes palmariae, quibus pro iuramentorum metu extortorum obligatione & valore dissentientes insurgunt; omnia ad sua principia & ad sanio- rem iurisiurandi doctrinam

nam reuocata fuerunt; reliqua, quæ nostræ opinioni opponi possent, vno quasi fasce collegit ANDREAS ADAMVS HOCHSTETTERVS in collegio *Pufendorfsiano exercitation. VII. §. XXIX. not. (a) & (b) p. m. 306 seqq.* Argumenta vero tam leuia sunt, vt iis, quæ hæctenus docui, vel leuiter imbuto, respondere ad ea, difficile esse nequeat.

§ XXIV.

Inualida sunt iuramenta metu extorta iure ciuili, quod probatur. Agnouerunt æquitatem huius doctrinæ & veritatem imperatores & summi principes, qui iuramenta metu iniusto extorta auctoritate legum ciuiliū irrita esse voluerunt & omni valore destituta. Ea de re sua iamiam ætate imperatorem, Fridericum Barbarossam, legem sanxisse, testantur PUFENDORFIUS & JEAN BARBEYRAC, ille in suo *de iure naturæ & gentium opere, Libr. IV. Cap. II. §. 9. p. 469.* Hic vero in notis ad Pufendorfiū *p. 464. not. (2).* Ipsam vero legem nobis reliquit poëta, GÜNTHERVS, in *ligurino s. opere de rebus gestis Friderici I. cæsaris*, conceptam verbis sequentibus:

*Iuramenta metu mortisue dolore coacta,
Præcipue ne quis multis nocitura loquendo
Publicè aut in se crudeliter acta queratur,
Nullius meriti vel ponderis esse, iubemus.*

Vid. *Ligurin. Libr. VIII*, qui insertus est operi *de scriptoribus rerum germanicarum* per IVSTVM REVERVM edito *p. 413.* Eam vero, quam de iuramenti metu extortis legem edidit Fridericus, imperator, CODICI insertam deprehendimus, *Libr. II. Tit. XXVIII. Si aduersus venditionem, leg. sacramenta puberum &c. per vim autem vel per iustum metum extorta etiam a maioribus sacramenta (maxime ne querimoniam maleficiorum commissorum faciant) nullius esse momenti iubemus. Conf. BARBEYRAC l. c. p. 464. n. (2).*

§. XXV.

Inualida sunt iure canonico, quod probatur. Imo & animaduertentur huius sententiæ veritatem iuris canonici magnam vbique conscientiæ rationem sese habere iactantis conditores, qui iuramentum vi iniusta præstitum sua obligatione priuare satis clare videntur. Ita *Cap. XXVIII. §. Tit. de iureiurando* seruanda esse dicuntur iuramenta, quæ in alterius præiudicium non redundant, nec obseruata vergunt in æternæ salutis dispendium; manifeste tamen addita ea restrictione, si *sine vi NB. sponte ac provide* præstita fuerint. Sed iuramentum metu incusso præstitum, idem sane est, ac vi præstitum, qui enim metum incussit, vim etiam intulisse dicendus est. Ideo forte obseruarunt huius rei æquitatem decreta iuris canonici, quod omne iuramentum stipatum esse debet tribus comitibus, *veritate, iudicio & iustitio*, vel ipso consentiente iure canonico *vid. Cap. XXVI. §. Tit. de iureiurando.* Deficiente vero propter vim illatam in iurante iudicio, deficiente, si non ratio-

tione iurantis, certe ratione metum incutientis iustitia, non sine causa a canonis huius auctoritate exclusa esse voluit iuramenta metu iniusto extorta, si vel maxime in alterius præiudicium non redundant, nec seruata vergunt in æternæ salutis dispendium.

§. XXVI.

Quod tamen diffiteri non possum, pro iuramentorum metu extortorum *Mox tavalore interdum pugnatur iure canonico. Res satis clara esse videtur ex men sibimet-Cap. VIII. X. Tit. de iureiurando, & adiecto a glossatore commentario, quo ipsi contra-huius assertionis fundamenta petuntur ex receptis & sæpius mihi nominatis iuris dicit ius ca-canonici principiis. Et capite XV. consultius agi, creditur, si eis, qui inuiti nonicum, pro vita & rebus seruandis iuramenta præstiterunt, non ita expresse dicatur, vt quod proba-iuramenta non seruent, interim si non attenderint ea, non ob hoc tanquam pro tur. crimine mortali puniendos esse, additur. Caterum vt agatur consultius, & ab eis auferatur materia peierandi, non eis ita expresse dicatur, vt iura-menta non seruent, sed si non attenderint ea, non ob hoc sunt tanquam pro mortali crimine puniendi.* Miraberis huius decreti simplicitatem, & auctorem illius in diiudicanda quæstione sibi proposita tam misere sese torquentem. Et tamen consultius hoc modo agi sibi persuadet. Sed hæ contradictionum absurditates in iure canonico sunt frequentissimæ, vt proinde non ex eius, sed ex genuinis principiis ferendum sit de rei veritate iudicium.

§. XXVII.

Sed vterius progredior; & cum satis euictum fuit, sua natura inualida esse atque nec Dei nec hominis ratione obligationem producere *iuramenta metu quarta con-extorta*, frustra quoque ad *relaxationis* necessitatem a doctoribus prouocari, *clusio: ergo tandem concludo.* Antecedentem enim obligationem requirit obligationis re-*iuramenta laxatio; quod vero vitiosum est & inualidum iuramentum, nulla obligatione metu iniusto iurantem stringit; itaque hac tanquam causa cessante, effectum quoque scilicet extorta re-relaxationem, cessare, necesse est.*

§. XXVIII.

Hæc vero doctrina longe recedit ab eorum principiis, qui cum scholasti-*Offenditur cis sequuntur interpretes iuris canonici. Hi enim omnes dum erga Deum doctrina obligatione iurantis conscientiam stringere atque hoc modo valida esse, docent scholastico-iuramenta metu extorta, necessariam quoque esse, contendunt obligationis illius rum et iuris relaxationem, si à vinculo, quo Deo tenetur, qui iurauit, liberari voluerit. canonici ini-* Hoc enim tamdiu conscientiam ligare, aiunt, quamdiu a foro ecclesiastico non *quitas, & petatur illius remissio. Sed nonne iniquitatis est, primo quidem statuere, hæc que sub ea iuramenta obligare iurantis conscientiam, & tamen relaxationem concedere? delituerint, Nonne iniquitatis est, obtrudere obligationem conscientiam, vbi tamen non adest, arcana ex-que conscientiam tenet, obligatio? Sic vero fingere & tot artes adhibere eos ponuntur.*

oportebat, qui iuramenta in dominandi instrumentum conuertere & sub corrupta eorum doctrina in conscientias sibi arrogare audebant imperium. Quid ergo sani expectari poterat? Error producebat errorem, sequebantur conclusiones cum rei natura parum conuenientes, nullo nexu cohaerentes, non raro sibimetipsis contrariae & ad ambitiosos nonnullorum affectus vnice accommodatae.

§. XXIX.

Indican- tur fru- stranci non nullorum labores & conatus, qui bus hanc de iuramentis metu extortis contro- uersam ag- gressi fue- runt. Tot & errores praëiudicia fideliter deinde sequuti fuerunt etiam ii, qui tamen aliorum errores agnouisse, videri volebant. Certe non satis mirari possum, qui factum fuerit, vt in diiudanda hac inprimis controuersia tam turpiter a veritatis scopo aberrauerint, qui eam elaborandam sibi consumserunt atque dignam hanc esse iudicarunt suis laboribus. Plurimos eorum si euoluas, verba inuenies, eorum vero, quae dicunt, argumenta merito desideraueris, frustra tamen expectaueris. Scilicet nituntur aliorum auctoritati, colligunt magno labore testimonia veterum, immiscent doctrinas alienas, propositiones precarias pium interdum scriptoris affectum, interdum meram simplicitatem redolentes; his armis muniti sese opponunt aduersariis, respondent acure, & ad silentium eos cogi sibi imaginantur, si eorum tandem obiectionibus opposuerint subtilissimam distinctionem metaphysicam. Sic & veritati se consuluisse & muneri suo egregie se se satisfecisse, existimant. Hi fere sunt aduersariorum labores, quibus tamen totam huius rei tractationem satis obscuram reddiderunt atque difficilem.

§. XXX.

Exponun- tur iura- menta mali- tiosa alte- rius frau- dulentia ac dolo elicitia. Iam materiae affinitas exigit, vt mentem meam exponam de *iuramentis malitiosa alterius fraudulentia ac dolo elicitis*. Quemadmodum enim metu externo patitur & vinculo quasi constringitur voluntatis humanae libertas, ita per errorem interdum ita impeditur paciscentis intellectus, vt a vero & genuino pacti siue promissi obiecto deuiet, atque hoc modo re ipsa in illud non consentiat. Gignunt in intellectu errorem *fraus & dolus*, qui excludit animum deliberatum, vt nec idem intelligat intellectus, nec idem velit voluntas. Itaque quid dicendum sit de iureiurando, fraude illius, cui iuratum fuit, exacto, facile ex iis, quae dicturus sum, apparebit.

§. XXXI.

Pacta nu- da & pro- missiones simplices do- lo elicitia pa- Ordinem autem, quem mihi proposui seruaturus, primo quidem in pactis & promissionibus paciscentis consensum dolo & fraude elicitum ad pro- ducendam obligationem ineptum esse, contendo. In omni enim dolo ver- satur error, ergo qui dolo deceptus est, non obligatur, ideo, quia errauit; errantis enim nullus est consensus: iam vero, vbi consensus deficit, ibi de-
ficit,

fit obligationis principium. Nec praeterea absolute obstringitur alteri, *ciscentem* qui promittendo aut paciscendo se se obstringit, sed praesumptionem facti aut promittentis illius atque qualitatis prout ab altero per errorem ipsi proposita fuit, tam *tentem nulla* quam conditionem supponit. Posita ergo conditione, obligatur, quia, *po-obligatione* fita hac conditione, promissit; ea vero, ex qua vnice pendebat promittentis *stringunt*, consensus & obligatio, corrue[n]te & remota, corrui[t] simul & euanescit. *quod proba-* quicquid huic conditioni superstructum fuerat. Vid. PUFENDORFII *ius tur.* n. & g. *Libr. III. Cap. VI. §. 6. & 8. pag. 376. seqq.* Et TITIVM in *obseruationibus ad Pufendorf. de officio hominis & ciuis, obseruat. 267.*

§. XXXII.

Exinde autem vltius concludo, neque obligationem producere pacta *Neque obli-* & promissiones dolo elicitas, si vel maxime *iusiurandum* eadem fraude *gationem* actum in confirmationem illorum accefferit. Ea enim iurisiurandi ratio non *producunt*, est, vt validum reddat actum sua quidem natura inualidum. Negorii prin- *si vel maxi-* cipalis naturam sequi iuramenta, saepe saepius dictum & probatum a *me iuramen-* fuit in antecedentibus. Quinimo secundum ipsius iuris canonici *principiatum acceffe-* haec iuramenta eorum numero excluduntur, quibus alias doctores facile *fer-rit, vel ipso* uandi necessitatem imponunt, atque obligationem strictissimam. Notissi- *consentiente* mus est canon: *omne iuramentum, quod salua salute aeterna seruari potest, iure cano-* *seruandum est,* & tamen excipiuntur iuramenta dolo praestita *Cap. XXVIII. nico.* *§. Tit. de iureiurando.* Et *Cap. XXVI.* requiritur *in iurante iudicium,* sine quo validum esse nequit iuramentum. *Iudicium* vero supponit claram & sufficientem rei notitiam, vt omnes eius qualitates cognitae satis habeat atque perspectas, qui iurat; sed desideratur notitia, desideratur quoque consensus in eo, qui dolo deceptus iurauit, vt nec sciat, quid agatur, nec, si sciisset, suum consensum vnquam iureiurando firmaturus fuisset.

§. XXXIII.

Quodsi ergo *nulla ex iureiurando dolo alterius elicitu producta fuit* Exinde se- *obligatio, neque relaxatione opus habere iuramentum,* exinde sequitur, *quitur quin-* quamuis eadem ac in iureiurando metu extorto ratione eius necessitatem *vr-ta conclusio:* geant doctores iuris canonici tamdiu iuramentum seruandum esse docentes, *ergo iura-* quamdiu a iudice competente, i. e. ecclesiastico non petatur iurisiurandi *re-menta dolo* *missio.* Sed nonne manifestam contradictionis absurditatem inuoluit, *pri- & fraude* mo quidem ab omni obligatione excludere iuramenta dolo elicita, *quod elicitu rela-* *Cap. XXVIII. §.* factum fuisse, modo ostendi, & tamen ad *relaxationis ne xatione opus* cessitatem confugere? Sunt tamen frequentissimae in hac doctrina scholasti *non habent.* eorum & iuris canonici contradictiones: iisdem vero argumentis pro iura- *Contrarium* *mentororum illorum valore iterum iterumque insurgunt, quibus pro iurisiu tuetur ius* *randi metu extorti obligatione pugnabant.* Taediosum foret ea repetere; *canonicum,* *sunt*

eius contra- sunt enim errores antiqui, & rationes communissimae, quas in antecedenti
dictio & ar- & hoc capite *§. XXI. seqq.* omnes recensui, suoque ordine confutavi, in
umenta. quibus tamen ad nauseam vsque repetendis nunquam sane defatigantur
 dissentientes.

§. XXXIV.

Exponitur Quod vero diffiteri non possum, peculiare adhuc est argumentum,
historia & omnium eorum, quibus vtuntur, grauissimum & ex ipsius sacrae scripturae
iuramen- fontibus haustrum quo summam suae opinioni auctoritatem conciliare conan-
tum Iosuae, tur, qui valida esse, contendunt *iuramenta dolo elicit.* Prouocant ad ex-
quo frustra emplum Iosuae, qui Gibeonitis ab ora longinqua se se venire simulantibus
sue opinioni praestitum iuramentum, licet *dolus* eorum causam iurandi dederit, magna
auctorita- tamen religione seruandum esse, existimauit. Digna sane est tota huius rei
tem concilia- historia, quae paulo curatori examini subiiciatur, ne quis forte falsissima
re dicuntur, scholasticorum & iuris canonici de *iureiurando*, principia in Iosuae factò
qui iura- fundari, crediderit. Certe ex iis, quae dicturus sum, manifeste constabit,
menta dolo deceptos fuisse doctores, qui in hoc quaerunt sui erroris patrocinium. To-
elicit a vali- tam enim huius rei historiam male intellectam, male suae opinioni accom-
dam esse, con- modarunt plurimi, paucissimis genuinum illius sensum assequantibus.
tendunt.

§. XXXV.

Iuramen- Primo quidem ad ea, quae coram vniuerso ebraeorum populo tam fan-
tum Gibeo- ete & religiose promissa fuerant Gibeonitis, obstrictum se se putasse Iosuaam,
itarum manifeste euincitur ex *historia Iosuae Cap. IX. v. 15. 18. 19.* Sed quo iure
fraude exa- obstrictum se se crediderit, id est, de quo eruditi disceptant, aliis ex solo
etum serua- obstrictum se se crediderit, id est, de quo eruditi disceptant, aliis ex solo
uit Iosua, sed do audiuimus, aliis vero *ex lege ebraeorum genti diuinitus praescripta,*
quare? De obligationis huius virtutem & efficaciam aestimantibus. Relicto itaque prio-
eo non con- rum argumento, circa quod satis versatus fui in antecedentibus, ad postero-
ueniunt eru- res progredior, quorum rationes ordine suo recensero eo maiori cura ex-
diti. cutiendas, quo magis quidem sub veritatis specie se se commendantes tot
 magni nominis virorum auctoritate ipsiusque sacri codicis testimonio munitae
 esse, videntur.

§. XXXVI.

Rationes In vniuersum vero astutiam Gibeonitarum nulla ratione culpandam
posteriorum esse, nec mendacii proprie sic dicti nomine venire, contendunt. Quis
excutiun- enim reprehendat, si quis ficto sermone vitam suam seruare conetur ab ho-
tur, qui le- ste ad interneccionem grassante? Itaque totius rei cardinem in eo versari,
ges de ex- aiunt, an Deus per modum praecepti populo Israëlitico iniunxerit, omnes
scindendis & singulos incolas terrae Canaan interneccione deleri, etiam eos, qui populi
septem Ca- Israëlitici imperio sponte suas ceruices submitterent ita quidem exarmati at-
 que

que debilitati, vt ex eorum commercio nullum impofterum imminere poffet *nam eorum* Iudæis periculum? Clariffimas quidem effe leges a fupremo legislatore, *nationibus* Deo, datas, *Deuter. VII, 2. Exod. XXII, 32. 33. Cap. XXXIV, 12 feqq. cum tempe-* quae vniuerfam Cananaeorum gentem internecioni deuouerent ac populum *ramento in-* ebreorum a fœdere ineundo, ne gentium idololatriam imitaretur populus *telligendas* & fcandalo tandem effet illarum idololatria cultui Ifraëlis, grauiffime arce-*effe, docent.* rent. Non nimis tamen extendendum effe legum illarum rigorem, nec fine omni restrictione intelligendas has effe, vel ex eo manifefturn fieri, credunt, quia alias Iofuae iuramentum, iuramentum fuiffet impium & manifefturn fummae iniquitatis vinculum. Inferuiffet enim, vt lex diuina eluderetur, i. e. Deum inuocaffe Iofuam iurantem, vt eius vindicta ipfum maneret, nifi praeceptum eius de excindenda vniuerfa Cananaeorum gente tam absolute fibi praefcriptum violauerit. Ita fentit PVFENDORFIVS *in iure nat. & gent. Libr. IV. Cap. II. ff. 7. p. 466.* Haec vero cum longe aliena effe videantur a pietate & religione viri fanctiffimi, ideo non fine *restrictione* fed cum *temperamento* intelligendas effe, monent leges superiores, quae habentur *Deuteron. VII, 2. Exod. XXIII, 32. 33.* expellendas fcilicet & excindendas effe feptem Cananaeorum nationes, nifi ftatim imperata facerent & gentis ebraicae legibus fe fe fubiicerent. Atque id quidem manifefte apparere ex lege, quae eff *Deuteron. XX, 10. 11.* qua conferuati iubentur, qui imperata facere, moremque gerere parati erant; atque ex huius legis comparatione benigna explicandas effe leges superiores, docet GROTIUS *Libr. II. de iure belli & pacis Cap. XIII. ff. 4. n. 2. p. 387. 383.* & cum eo PVFENDORFIVS *l. c. p. 466.* IOHANNES CLERICVS *in commentar. ad libros hiftoricos in not. ad Cap. IX. Iofuae v. 18.* IOHANNES FRANCISCVS BVDDVS *in institutionibus theologiae moralis P. II. Cap. III. Sect. V. ff. 12. p. 721.* Vtque adeo non tam praeepta, quam indulta potius fuerit a numine fupremo populo Ifraëlitico feptem hos populos occidendi potestas, teffe IOH. SELDENO *Libr. VI. de iure nat. & gent. iuxta difciplinam ebraeorum Cap. XVI. p. m. 782.*

§. XXXVII.

Quod vero fœdus attinet, quod cum Cananaeis inire prohibentur Ifraëlitæ, id, aiunt, accipiendum effe, de *fœdere sociali*, non de *fœdere deditiois*. quod cum Fœdus, quo in parem iuris libertatisque conditionem reciperentur Cananaei, Cananaeis non quidem licitum fuiffet Ebraeis pangere, licuiffet tamen iis fuperftites relin-*percutere* quere in potestatem fuam redactos, vitamque feruare vitam quaerentibus, fer-*prohibentur* nitutis modo ac tributariorum conditione ipsis impofita, quod docet GROTIUS *Israëlitæ, id, l. c. SELDENVS libr. cit. Cap. XIII. & CLERICVS l. c. not. ad verfum 7. aiunt, acci-* cap. *supra citat.* Id quod tandem egregie confirmari putat cum GROTIUS *accipiendum effe*

de foedere l. c. ANDREAS ADAMVS HOCHSTETTERVS in collegio Pufendorfiano sociali, non exercit. VII. §. 28. p. m. 305. loco longe clarissimo *Jof. Cap. XI. v. 19. 20. de foedere* Quo nulla ciuitas fuisse dicitur, quæ pacem cum Ifraëlitis fecerit, præter *Hededitiois, uæos Gibeonitas*, omnia armis expugnata fuisse ita nimirum volente Iehoua, vt quod *uite-obstinatis animis bello Ifraëlitis occurrerent*, quo euerterentur, & citra villam *rius deduci-* misericordiam perderentur, quemadmodum Iehoua Mofi præceperat. tur.

§. XXXVIII.

Exinde con- His itaque, quas commemorauimus, rationibus ducti, obligationis huius, qua *cludunt: iu-* obstrictum sese putabat Iosua, virtutem iuri diuino suam originem debere, con- *re diuino* cludunt. Obligatum enim fuisse Iosua, urbem bello oppugnaturum pacem *obligatum* offerre illam inhabitantibus iuxta *legem Deut. XX. 10. 11.* Obligatum fuisse *fuisse Iosua* vitam eorum seruare, qui vitæ seruandæ causâ gentis ebraicæ clementiam im- *seruare Gi-* plorarent & moniti legibus & imperio illius sese submittere non detrectarent, *beonitis pa-* per *versum 11. cap. modo citat.* Ergo obligatum quoque fuisse Iosua parce- *etum iure iu-* re Gibeonitis sua sponte pacem quærentibus atque legum illarum auctoritate *rando fir-* pactum seruare vna cum iureiurando a Iosua populique Ifraëlitici primatibus co- *matum.* ram vniuerso exercitu tam sancte in confirmationem illius addito.

§. XXXIX.

Responde- Atque hæc est posteriorum de iureiurando Gibeonitis a Iosua præstito fen- *tur ad argu-* tentia; doctrina certe, quæ sub veritatis specie sese commendat, & reiectis *menta eo-* scholasticorum ineptiis, ex ipsius sacre scripturæ fontibus haurire videtur suæ *rum, & re-* probationis argumenta: parum aberat, quin huic adicerem calculum; meditan- *fantur.* ti autem mihi vltierus, atque totius historię nexum, textus analogiam, anteceden- *dentia cum consequentibus paulo curatius pensitanti*, multa sese obtulerunt huic *sententiæ oppido contraria.* Leges, quas supremus in politia Iudaica legislator, *Deus, populo suo præscripserat, Deuteron. VII, 2. Exod. XXIII, 32. 33. & Capit. XXXIV, 12.* septem Cananæorum nationes interneconi deuouebant, *fædusque cum iis percutere prohibentes omnes in vniuersum exterminari fundi-* tusque eueriti, manifeste iuebant, ne illarum idololatria ad peregrinorum Deo- *rum cultum inuitaretur populus immane quantum in superstitiones peregrinas* procliuis. Has vero leges, quod non sine *restrictione*, sed cum *temperamento, nisi sese subiecerint*, accipiendas & ex benigna legis alterius *Deuteron. XX, 10. 11.* comparatione interpretandas esse, contendunt, id quidem dicunt, sed non probant, viri doctissimi. Non nego, obligatum fuisse Iosua pacem offerre pacem quærentibus, vitamque seruare iis, qui obstinato animo non refragati populi Iudaici elementiam supplices implorauerint. Sed considerandæ fuissent omnes omnino legis huius circumstantiæ, comparanda fuissent cum antecedentibus consequentiâ. In quorum quæso fauorem lex data erat, num ad Cananæos extendendus erat illius fauor? Repugnat versus 15. modo sequenti conceptus:

ceptus: כן תעשה לכל הערים הרחוקות ממך מאד אשר לא-מערי הנזים האלה הנזרה *sic facies; iuxta interpretationem* XANTIS PAGNINI & BENEDICTI ARIAEMONTANI, *omnibus urbibus a te valde longinquis, quæ non sunt de ciuitatibus gentium istarum.* Ergo lex illa pertinebat ad gentes regiones inhabitantes longe diffitas & a terra Cananæorum remotissimas. Quid vero faciendum cum Cananæis? Manifeste opponuntur iis, quorum vita seruanda erat, si vitæ seruandæ causâ sese subiecerint, quod patet ex versu immediate sequenti 16. quo luculentissime manifestauit numen supremum suam voluntatem a scriptore diuino verbis sequentibus expressam: רק מערי העמים האלה אשר יהוה אלהיך נתן לך נהלה לא תחיה כל-נשמה: כי החרם תחרימם החיתי והאמרי *tantum de* *ciuitatibus populorum istorum, quos dominus Deus tuus dat tibi (in) hereditatem, non viuificabis (in vita conseruabis) omnem spirationem (animam). Quia perdendo perdes eos, Chittæum & Emoræum, Chenahanæum & Perizæum, Chiuuæum & Jebusæum, quemadmodum præcepit tibi dominus Deus tuus, eodem interprete* BENEDICTO ARIAEMONTANO. An ergo cum temperamento accipiendæ, an ex benigna legis huius interpretatione, nisi sese subiecerint, explicandæ sunt leges superiores de excindendis septem Cananæorum nationibus sancitæ? Certe hanc interpretationem & comparationem nulla ratione patiuntur consequentia. Consideranda probe sunt omnia, ne, quæ distincta esse debent, imprudenti confusione coeant. Lex luce meridiana est clarior, quæ ab eorum, quorum vita seruanda erat, si vitam petierint, iure & numero manifeste & penitus exclusos esse, voluit septem illos Cananæorum populos, gentes nullo fauore dignas, sed ex absoluta & sanctissima numinis voluntate eliminandas & funditus euertendas.

§. XL.

Quid vero iuuabit GROTIUM & eos, qui eius opinioni accedunt, quod *Respondet Jof. XI, 19.* dicitur, nullam ex septem nationibus ciuitatem fuisse, quæ pacem tur ad locum Israëlitis fecerit, præter Heuæos, Gibeonitas. Quod si inde suam affer- cum §. 37. tionem muniri sibi persuadent, nullam rursus eorum, quæ antecedunt, ratio- adductum, nem habitam fuisse, luculentissime produnt viri docti. Scilicet egregias illas vi- quem præ- storias, quas ab hostibus suis reportauerat Iosua toto hoc & superiori capite X. ceteris vr- recensione historica exponit scriptor diuinus. Tot, ait, reges vna cum copiis gent huius suis populo Israëlitis & maioribus & potentioribus, domo egressos fuisse præ- sententia- lio decertatum cum Israëlitis, quos tamen, Deo ipso suum auxilium ferente, patroni. cruenta clade deuictos in fugam coniecit Dei auxilio adiutus Iosua; reges eorum trucidatos fuisse, omnibusque incolis ad interneccionem peruersis, totam

tandem regionem bello ferroque occupatam fuisse, nullam vero, tandem addit *vers. 19.* ciuitatem fuisse, quæ pacem cum Israëlitis fecerit, præter Heuæos, Gibeonitas, i. e. nullam ex septem Cananæorum nationibus, præter Gibeonitas, gentem fuisse, quæ clementiam populi Israëlitiçi implorando sine prælio sua sponte legibus & imperio eius sese subiecerit, sed omnes bello sese opposuisse, omnesque tandem ciuitates bello fuisse expugnatas; ita nimirum volente Iehoua, vt obstinatis animis occurrerent Israëlitis, quo euerterentur atque perirent, sicut præceptum fuerat diuinitus. Atque is est genuinus totius capituli huius, quod aduersarii tantopere vrgent, sensus. Quis vero exinde concluderet: quia Gibeonitæ pacem petiisse, paceque impetrata superstites mansisse, *recensentur*, ergo Gibeonitæ ex eorum numero fuerunt, quibus parcendum fuit, si Ebræorum iugo suas ceruices submitterent. Ergo parcendum quoque fuisset septem in vniuersum Cananæorum nationibus, si pacem ab Israëlitis petendo eodem modo suæ saluti consulissent. Quo iure Gibeonitis pepercerit Iosua, probe considerandum est. Lex de excindendis Cananæorum gentibus clarissima est & absoluta, altera lege *solos* remotissimarum regionum incolas, si imperata statim facere moremque gerere parati essent, conseruari iubente, in septem Cananæorum gentium fauorem nec explicanda, nec extendenda.

§. XLI.

Inde sequitur, incautum fuisse Iosua iuramentum, quod ipsius sacre scripture testimonio probatur.

Hoc itaque posito fundamento, atque ex totius textus analogia & connectione satis probato, quid tandem dicendum erit de fœdere Israëlitarum cum Gibeonitis percusso, deque iureiurando in fœderis confirmationem a Iosua addito? Ego incautum illud ac suo valore destituendum fuisse, ex antecedentibus concludo. *Incautum* dico iuramentum, quia præstitum fuerat, non consulto prius ore diuino, quo manifeste respicit scriptor diuinus *Jos. IX, 14.* *Et os domini non interrogauerunt; וְאֶת־פִּי יְהוָה לֹא שָׁאֲלוּ* h. e. non consulebant, quod tamen necesse ac solenne iis alias erat, *Vrim & Thumim*, quid faciendum, quid intermittendum? sed quod mox indicatur *versu* immediate sequenti *15.* *וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ שְׁלוֹם וַיִּכְרַת לָהֶם בְּרִית* pacem cum eis faciebant, pactumque vitæ seruandæ causa fœdus iureiurando firmabant reipublicæ proceres.

§. XLII.

Et sua natura irritum, quod probatur.

Irritum erat & sua natura inualidum Iosua iuramentum, quia, detecto Gibeonitarum dolo, eos scilicet non esse, quos simulauerant, sed gentem ex Cananæorum gente diuinitus execratam ac internecione delendam, contra legem præstitum fuisse iuramentum, manifeste simul apparebat. Iuramentum vero, quo quis ad rem illicitam & lege prohibitam sese obstringit, sua certe natura inualidum esse, quotquot sunt moralistæ, fatentur omnes. Accedebat, quod dolus & fraus, qua elicatum fuerat iuramentum, non accidentalia tangebant, sed in-

ingrediebatur ipsam rei essentiam. Incolas enim remotissimarum regionum se esse, Israëlitis persuaserant Gibeonitæ; hæc erat conditio, cuius solius causa præstitum fuerat iuramentum; ergo posita hac & non alia conditione standum erat iuriurando; cadente vero illa artibusque paulo post detectis, Cananæos esse Gibeonitas, & propter dolum & propter legem seuerissimam, quæ Cananæorum neminem superstitem relinquere, sed ad vnum omnes enecare iubebat, cadebat simul & corruebat omne, quod huic conditioni superstructum fuerat iuramentum.

§. XLIII.

Atque hoc est, quod dicitur *Cap. IX. Josuæ v. 18. murmurasse contra Adducunt belli duces uniuersam multitudinem* & quod adhuc clarius elucescit ex *Cap. II. tur duo sacr. Libri Judic. v. 1. 2. Deus ipse grauiter indignatus per angelum suum Israëlitis scripturæ lo-* fædus exprobrat verbis sane grauissimis: *eductos vos, ait, ex Aegypto in ter- ca, quibus ram introduxi, quam maioribus vestris iuraueram; & statueram quidem confirmatur inquit vobiscum foedus nunquam rumpere, si modo vos quoque, nullo cum hæc de Josue incolis icto foedere, eorum aras dirueritis, sed non obtemperastis mihi; iuramento quare hoc fecistis?*

§. XLIV.

Interim percussum semel cum Gibeonitis fædus ac iureiurando tam solen- *Seruauit* ni munitum nulla ratione violandum esse putauit Iosua. Et forte Deus ipse per *Iosua iur a-* actum posteriorem, cuius quidem sacra scriptura non meminit, hoc iuramen- *mentum* tum Israëlitarum firmum ratumque esse voluit. Possè enim superiores *actu forte* quasdam alias sua auctoritate prohibitas paulo post validas reddere, res satis *posteriori a* euicta est, de qua loquitur JEAN BARBEYRAC *in not. ad Pufendorfii ius deo ipso con-* naturæ & gentium pag. 463. Certe vindicta & pœna seuerissima quam *infirmatum,* Israëlitas & Sauli, regis, posteritatem ideo exercebat numen diuinum, quod eo- *quod clarum* rum aliquot, qui ex lumbis & stirpe Gibeonitarum egressi fuerant, occiderat, esse *videtur* coniectura id nos perspicere finit. Fame enim per tres annos populum Israëliti- *ex sacra* cum affligente, eaque de re Deum percontante Dauide, *propter Saulum & scripturæ lo-* stirpem sanguinariam Gibeonitas occidentem, dicebat Iehoua *II. Sam. XXI, co.* 1. 2 *segg.* luculentissimo indicio, legis illius, quæ exterminare iubebat septem Cananæorum nationes, rigorem atque auctoritatem exspirasse illa ætate, qua reipublicæ hebraicæ regimini præfectus fuerat Saulus.

§. XLV.

Causas si desideraueris, quare firmum esse voluerit Iosuae iuramentum *Nominan-* numen diuinum, eas inuenire non difficile erit. Primam tibi suppeditabit, quod *tur cause* superius adduxi *Cap. II. Judic. 3. Gens nempe Gibeonitarum, quam supersti-* huius *confir-* tem reliquerat Iosua, gens erat superstitiosa & densissimis idololatriæ tenebris *mationis,* occæcata. Hinc probanda erat populi Iudaici pietas & religio, tentanda erat *quarum pri-*

mam mani-este tradit scriptura. eius constantia, an etiam mediam inter idololatriam & superstitionem Cananæorum crassissimam suo eique soli & vero Deo vnice adhærere & more maiorum vitam ex illius præcepto agere, didicisset? *vid. vers. 21. 22.* Sed experiebatur paulo post infelicissimum sui cum Gibeonitis commercii euentum gens Israëlitis; degenerabat enim a virtute maiorum fideique simplicitate & sanctitate religionis, abripiebatur ratione detestanda in superstitionem cæcam &, relicto turpiter tam sancti tamque benigni sui numinis cultu, peregrinis Cananæorum diis eorumque cultui assueta ea agebat, quæ veri numinis sanctitati non poterant non esse abominationi. *Vid. cap. cit. vers. 3. usque ad finem,* quod nec verendum nec expectandum fuisset, si, quod Deus præceperat, strage iustissima cæsi, ad vnum omnes radicibus eliminati fuissent diuinitus execrati septem Cananæorum populi.

§. XLVI.

Exponitur causa secunda. Deinde vt eo maiorem apud vicinas gentes fidei Israëliticæ auctoritatem conciliaret, ideo forte irritum esse noluit Iosue iuramentum Deus. Data enim Gibeonitis vitæ seruandæ causa fides firmata fuerat iureiurando tam solenni coram vniuerso Ebræorum exercitu. Et cum omni fere ætate apud omnes gentes nec sanctior, nec maior ea, quæ iurisiurandi religione munitur, fides credita fuit, hac violata, occasionem forte accepissent superstites Cananæi & vicinæ gentes, cum quibus in pace viuendum erat Israëlitis, sinistre cogitandi atque de fide eorum conceptum sibi formandi, & in Israëlitis populum, & in Israëlitis Deum longe iniuriosum.

§. XLVII.

Notatur Iohannes Clericus. Ita sentio de iureiurando Iosue Gibeonitarum fraude elicitio. Et hanc quoque sententiam ab aduersariorum obiectionibus vindicatam suis rationibus defendere quondam aggressus fuit IOH. CLERICVS *in commentar. in Pentateuchum in not. ad Cap. VII. Deuteron. v. 1. 2.* Mutauit vero suam opinionem vir doctissimus *in not. quibus Veteris Testamenti libros hystericos illustrauit not. ad Cap. Jos. IX. v. 7. 18.* Accedit eorum partibus, qui leges superiores de excindendis septem Cananæorum nationibus præscriptas cum *temperamento* intelligendas esse, dicunt, atque exinde iurisiurandi a Iosua præstiti obligationem deducunt perfectissimam. Quid ad mutandam, quam ex instituto nec infelici sane conatu defendendam olim susceperat, doctrinam mouerit virum doctissimum, nec ipse fatetur, nec mihi perspicere licuit. An mouerunt eum rationes, quæ sunt GROTII, SELDENI, PVFENDORFII? Non credo. iis enim ex asse satisfecerat *loco supra citato.* Hinc non alia ratione excusabis virum clarissimum, quam si memoriam eum fefellisse, dixeris.

§. XLVIII.

Epilogus. Dum finem meis laboribus imponere, fert animus, incido in CRITICOS SACROS s. *in clarissimorum virorum in sacro-sancta utriusque*
foe-

foederis biblia annotationes doctissimas, atque tractatus theologico-philologicos in vnum corpus redactos. Ad eos vero, quibus Iosuae historiam illustrarunt viri clarissimi, dum me conuerto, offeruntur mihi nonnulla, quae meae doctrinae, quam de percussio Israëliitarum cum Gibeonitis fœdere deque iureiurando in confirmationem illius addito ipsius sacrae scripturae testimonio munitam modo tradidi, oppido contraria iam paulo curatori examini subiicienda mihi esse, videntur. Relictis autem MYNSTERI, VATABLI, CLARII & DRVSII breuissimis in Iosuae Cap. IX. animaduersionibus, eas tantum mecum expendo, quae sunt ANDREAE MASII, Icti quondam doctissimi, teste PAVLO FREHERO in theatro virorum eruditione clarorum P. II. Sect. IV. pag. 864. Prolixae sunt & magna eruditione referatae viri clarissimi in hoc caput animaduersiones criticae, quibus totam de fœdere Israëliitarum cum Gibeonitis historiam operose maiorique, quam a reliquis factum fuerat, studio excutiendam sibi sumsit; quae autem passim hoc capite & aliis insuper locis de Cananaeae gentis excidio & seruitute docuerat, vno quasi falce collecta sistit tandem lectori vir doctus in obseruatione ad v. 26. 27. quam exhibet Tomus I. CRITICORVM SACRO-RVM pag. III. 1650 seqq. Digna esse mihi videntur huius rei momenta, quae singula ordine suo producam, tandem, quid ego sentiam, ea, quae fieri potest, breuitate adiciam. In vniuersum vero ab iniquitate vindicaturus Iosuae pactum vna cum iureiurando vir clarissimus, GROTII, SELDENI & PVFENDORFII rationibus, quas supra commemoravi, accedit, atque leges illas Deuteronom. VII, 2. Exod. XXIII, 32. 33. XXXIV, 12 seqq. quae animis Israëliitarum veluti inculcatae septem in vniuersum Cananaeorum nationes funditus eliminare, nullique aut aetati aut sexui parcere iuebant, cum temperamento & equitate accipiendas esse, contendit; haec vero aequitas quae sit, ipsam diuinæ illius constitutionis rationem optime docere, ait; in sanguinaria enim illa lege hoc Dei fuisse propositum, quod ipsis patefecerit, ne scilicet facer populus, cui data fuerat in possessionem Cananaeorum terra, a maiorum religione abductus ad istarum gentium superstitionem & idololatriam, si simul habitarent, inuitaretur. Vid Cap. XXXIV. Exod. v. 10. 11. 12. conf. Deuteron. VII. Iam vero cessare huius legis rigorem, neque locum amplius esse huic sanctioni diuinæ, vbi non verendum esset a tali contagio periculum. Non metuendum vero fuisse, inquit, hoc contagium, si Israëliitarum ritus & sacra amplexi, eorum imperio non solum se se dedissent, sed etiam vero Deo nomen dedissent Cananaei, quam opinionem de illa deditione nonnullos habere, docet in obseruatione ad v. 18. pag. 1643. conf. obseruat. ad v. 26. 27. pag. 1651 seqq. Atque hac imprimis conditione posita, parcendum fuisse concludit Gibeonitis, scelusque hoc modo fecisse Israëlitas, si etiam nullo iureiurando obstricti manus intulissent Gibeonitis sua sponte pacem

pacem ab Israëlitis petentibus, quod apparet ex *obseruat. ad v. 18. pag. 1643.* Hoc enim necesse fuisse, ait, ut, si vitam ab internecione seruare uoluerint, legibus hebraeorum atque imperio suas ceruices submitterent, iuxta legem *Deuteronom. XX, 11.* qua conseruari iubentur, qui statim imperata facere parati erant, tributarium tamen ac seruitutis conditione ipsis imposta; atque huius tandem legis auctoritate innixus Cananaeos nisi in seruitutem mancipatos conseruari non potuisse, concludit *in obseruation. ad v. 26. 27. pag. 1651.* Quod si opponis viro clarissimo, manifeste tamen hanc legem ab eorum, quorum vita seruanda erat, si vitae seruandae causa populi Iudaici clementiam implorauerint, iure & numero penitus excludere sepe illos Cananaeorum populos, gentes nullo fauore dignas, sed iusto Dei consilio funditus euertendas, atque adeo non extendendum esse illius fauorem ad terrae Cananaeae colonos. sed pertinere ad gentes terras inhabitantes longe distitas & a terra Cananaeorum remotissimas, quod indicat *v. 15. 16. 17. Deuteronom. XX.* tunc sane confugit ad auctoritatem Iudaeorum, quos omnes haec legis verba accipere ait, tanquam promiscue & communiter de Cananaeis & de longinquis dicta, *pag. 1651. collat. pag. 1639.* Si iustas, adeo clarum tamen esse discrimen, *v. 15. 16. 17.* ut ad Cananaeos plane extendi nequeat huius legis auctoritas? tunc rursus Iudaeorum ea de re opinionem producit vir doctus, qui hoc discrimen inter indigenas & alienigenas positum tantum de iis ciuitatibus accipiendum esse, aiunt, quae pacem oblatam recusauerint; in his enim, si externae sint, mares quidem militares occidendos esse, at paruulos & faeminas cum praeda vniuersa diripi seruarique posse; si vero non longinquae, sed intra Cananaeorum fines sint posita, tum nullius plane aetatis aut sexus vitae parcendum esse. *Haec enim, ait, lex Deuteronom. XX, 10. ut volunt hebraei plerique omnes vno ore, aequae pertinet ad Cananaeae colonos atque ad externos & longinquos.* Nam quod proximis deinceps versiculis discrimen inter indigenas & alienigenas positum est id de iis ciuitatibus modo accipiendum esse aiunt, quae pacem oblatam recusant. *In his enim, si externae sint, mares quidem militares occidendos esse, at paruulos & foeminas cum praeda vniuersa diripi seruarique posse; at si non longinquae, sed intra Cananaeae fines sint posita, quos Deus Israelitis pro haereditate assignauit, tum nullius prorsus aetatis aut sexus vitae parcere fas esse. vid. obseruation. ad v. 15. pag. 1639 seqq.* Hanc Iudaeorum opinionem quamuis lectori diiudicandam relinquere videatur vir doctus, re ipsa tamen huic accedit, dum legem hanc aequae ad terrae Cananaeae colonos extendit atque Iudaei, paucisque interiectis, verius esse, existimat recipi quoque in amicitiam potuisse Cananaeos, si pacem petierint, licet non iis statim conditionibus, quibus admittendi fuerint exteri & a terra Cananaeorum remotissimi. His enim, etiam saluis suis superstitionibus, pacem

pro

pro mutua pace & insuper tributo pendendo dare, fas fuisse; illis vero ne sic quidem, nisi falsa religione cum vera commutata, & hoc propter contagii superstitionis periculum ex propinqua familiaritate, quod docet in *observation. ad v. 15. pag. 1640. conf. pag. 1651.* Cæterum ut suam opinionem, qua mancipatos in seruitutem Cananaeos conseruari potuisse, legesque superiores de excindendis septem Cananaeorum nationibus diuinitus præscriptas cum temperamento accipiendas fuisse, modo docuerat, magis magisque confirmet, prouocat ad *Caput XI. Iosuae, 19.* quo nulla ciuitas fuisse dicitur, quae pacem cum Israëlitis fecerit, præter Heuæos, Gibeonitas, & quod paulo post dicitur, nihil non factum fuisse a Iosua eorum, quae Deus per Mosen eum facere iusserat, ex quo rursus tandem non aduersus Dei iussa Gibeonitis pepererit concludit Iosua. *l. c. pag. 1652.* Tandem si quaeris, cur ergo exteros se se simulauerint Gibeonitae, si tutis hoc modo esse licebat indigenis, qui Israëlitarum legibus se se submittere parati erant? Tunc mirum non esse, responder, *l. c.* Gibeonitis, hominibus barbaris & misericordiae veri Dei inscius illam aequiorem legis huius interpretationem in mentem non venisse. Paucisque deinde interiectis, tandem prolabitur ad iuramentum Iosuae Gibeonitis praestitum, de quo tamen mentem suam prolixius in animaduersione *ad v. 18. p. 1643. 1644.* hunc fere in modum exposuerat: *si summo agatur iure, ipsaque stipulantium verba spectentur, non magis obligatos fuisse Israëlitas Gibeonitis, qui se alienigenas simulabant, indigenæ cum essent, quam si quis rei venditæ pretium ei se numeraturum per errorem promittat, qui sibi nihil vendidit.* Et paulo post, *ut prima,* ait, *actione illud ratum non fuerit, cum dolus interuenisset, tamen ea, quæ deinde sequuta est, pactione ipsos se Israëlitas obligauisse firme Gibeonitis, & quod ante iurauerant, ut id ratum haberi deberet, effecisse.* Atque hoc Iosuae & reliquorum populi Israelitici principum iuramentum quod Deo ipsi probatum fuerit, manifeste tandem apparere, docet ex seuera illa vindicta, qua Saulis, regis progeniem ideo prosequeretur numen diuinum, quod eorum aliquot, qui ex stirpe Gibeonitarum egressi fuerant, occiderat, ex quo tandem, Deo non inuito, conseruatos fuisse, concludit in hac vita Gibeonitas *pag. 1653. collat. observation. ad v. 18. pag. 1644.* Atque hae sunt rationes & argumenta, quibus Iosuae pactum cum Gibeonitis percussum & in conspectu totius exercitus iureiurando tam solenni munitum ab iniquitate vindicare atque ex totius historiae nexu, analogia & lege Ebraeorum genti diuinitus suppeditata obligationis huius virtutem probare voluit clarissimus MASIVS. Non omni tamen exceptione maior est viri doctissimi sententia; nec felicius quoque sua doctrina scopum attigisse mihi videtur iis quorum opiniones recensui, omnesque suo ordine ipsius sacri codicis testimonio ductus in antecedentibus confutauit. Hinc quae aduersus illam monenda mihi

veniunt, ea, qua fieri potest, breuitate producam. Scilicet sunt clarissimæ leges populo Iudaico a supremo legislatore Deo, præscriptæ *Exod. XXIII, 32. 33. XXXIV, 11. 12. Deuteronom. VII, 1. 2* quæ septem illas Cananaeorum nationes funditus delere, nullique aut ætati aut sexui parcere, sed omnes in vniuersum, nullo discrimine obseruato, ad internecionem caedere iubebant, addita quidem ratione, quam recte vrget Cl. MASIVS, ne Israelis cultui, cui præ reliquis sacra esse debebat terra sancta, scandalo tandem esset gentium idololatria & superstitiones Cananaeorum crassissimæ. Has vero leges quod cum æquitate & temperamento accipiendas esse, illarumque rigorem plane cessare, contendit, vbi non verendum esset a tali contagio periculum, id sane est, quod mea quidem opinione non tam probat, quam sibi concedi petiit vir doctus. Vnde namque probari potest. hanc causam, quæ addita fuit legi, solam fuisse, cuius intuitu funditus eliminari iubentur Cananaeorum populi, vtque adeo, causa cadente & remota, h. e. accedentibus Cananaeis Israëlitarum sacris, sanctioni quoque diuinæ locum non amplius esse, statim inferre queat? Quid si dixerim, ne superesset cum Cananaeis viuentibus abominandæ simul pristinae eorum religionis in terra sancta memoria, perdi plane voluisse numen diuinum gentes illas, etiam si illarum aliquot pœniteret in hac vita, cæterum eius misericordiæ locum fuisse in altera, id quod non frustra sane sibimetipsum vir doctus obiicit in *observation. ad v. 26. 27. p. 1652*. Ea tamen de re non litem mouebo viro clarissimo; sit ita, cessasse sanguinariæ huius legis auctoritatem & relinquendos fuisse Cananaeos superstites, si idololatria & superstitionis absurditate relicta, vero Deo nomen dare parati venerint, vnde quaeso probare poterit vir doctus, Gibeonitas impiam & abominandam maiorum suorum religionem commutasse cum sanctitate religionis Israëlitiæ, cæterorumque iurium sacrorum communione sese iunxisse Israëlitis? Conuersos fuisse Gibeonitas veroque Deo nomen dedisse, quocumque me verto, in tota Iosuae historia nusquam inuenio. Proinde nescio, quid sibi velit vir doctus, quando quæ, inquit, *potuit esse metuenda contagio ab illis Cananaeis, qui maiorum suorum foedam cum pura Israëlitarum religione commutauerant, & sacrorum coeterorumque iurium communione se Israëlitis iunxerant, ac plane ascriptitii Israëlitiæ facti fuerant?* pag. 1651. Mox vero, paucis interiectis aperte sibi contradicendo *neque*, ait, *etiam satis firmum illud est, quod vero Deo nomen dare parati venerint illi (Gibeonitæ) quamuis ita sentiat* AVGVSTINVS. Atque sic quidem rectius; quod enim, non abiectis antiquæ suæ religionis erroribus, vero Deo nomen non dederint Gibeonitæ, manifesto argumento esse possunt, quæ mihi occurrunt *Capit. II. Iudic. v. 3.* quo Deus ait, sese expulsurum non esse incolas regionis terræ Canaan; cuius vero religionis illi fuerint, manifeste apparet ex *v. 21.* quo rursus ait, sese

fese expulsurum non esse, גֵּוֹיִם, Gentes, & κατὰ τὰς ἐβδαμήκοντα, τὰς ἔθνῆς, ethnicos; sed qui fuerint illi ethnici, id est, de quo loquitur *Caput. III.* 1. 3. quo inter alios, quos superstites reliquerat Iosua, nominantur simul *Heuei, Gibeonitæ*, addita ratione, cur Deus eos expellere noluerit, *versu* immediate sequenti 4. *Capit. cit. & v. 3. 22. capituli antecedentis*, vt tentaret pietatem & religionem populi Israëlitici, an etiam mediam inter idololatriam & superstitionem Cananæorum facdissimam vero Deo inseruituri essent? Qua vero ratione Israëlis pietatem tentare potuisset numen diuinum, si nulla fuisset eam tentandi occasio, quam ipsa teste sacra scriptura, sua superstitione, idololatria & abominanda religione suppeditabant superstites Cananæi, inter quos etiam Gibeonitæ? Ergo ethnicos Gibeonitas fuisse, necesse est. Atque hoc posito fundamentò, ex mente viri doctissimi tandem infero: quod si tum demum temperanda est æquitate lex sanguinaria de excindendis septem Cananæorum nationibus diuinitus data, si, quæ legi addita fuit, causa cessat h. e. si ex Dei instituto tum demum parcendum fuit Cananæis, si falsa sua religione cum vera Israëlitarum commutata, eorum sacris accesserint; si porro Cananæi pacem petentes alia ratione & conditione in amicitiam non recipiendi fuerunt nisi ad sanctitatem religionis iudaicæ conuersi, quod manifeste requirit vir doctus *in obseruation. ad v. 15. pag. 1640.* Ergo non iure sed incaute Iosua pepercit Gibeonitis, ipsa fatente scriptura, nec conuersis, nec suæ religionis absurditatem cum vera Dei religione commutantibus; ergo, nec Deo volente sed inuito, seruati fuerunt Gibeonitæ in hac vita quod tamen negat MASIVS l. c. *in obseruation. ad v. 26. 27.* Quid porro lucrabitur vir mihi laudatus, si vel maxime vrgeat quod scriptum est, *Deuteronom. XX, 10. 11.* quo conseruari iubentur, qui gentis Israëliticæ legibus & imperio suas ceruices submitterent, seruitutis modo, ac tributariorum conditione ipsis imposita; vnde enim probabit vir doctus huius legis fauorem aequè extendendum esse ad indigenas, Cananæos atque ad exteros? Et si discrimen vrgeo legi tam manifeste additum *v. 15. 16. seqq.* quo ab eorum, qui exteri erant, iure & numero penitus excluduntur Cananæi; vnde rursus probabit, hoc discrimen accipiendum esse tantum de ciuitatibus, quæ pacem oblatam recusauerint, non vero nouam legem inuoluere absolutam plane a lege priori separatam? Innititur LEVI, GERSONIS, & KIMCHI, doctissimorum quorundam Iudæorum auctoritati, quos cum vniuersa fere hebraeorum turba eam de hac lege opinionem fouere, ait, sed non decebat virum clarissimum in re tam graui & ardua Iudæorum auctoritati sese relinquere, praeprimis cum omni pondere & probationis valore destituatur eorum sententia; alienus quidem esse ab hac Iudæorum opinione, eamque lectori diiudicandam relinquere videtur vir doctus, sed dum legis huius auctoritate mancipatos in seruitutem seruari potuisse concludit etiam Cananæos, quid quaeso aliud agit, quam vt reipsa eorum opinioni accedat, qui huius legis
 fa-

fauorem non ad externos solum & a terra Cananaeorum remotissimos, sed ad Cananaeos simul extendendum esse, contendunt? Neque quid iuuabit virum clarissimum, si vel maxime in probationis suae argumentum adducat *Jof. Cap. XI, 19.* quo nulla ciuitas fuisse, dicitur, quae pacem cum Israëlitis fecerit, praeter Heuaeos, Gibeonitas; alios sua opinione fallit, si inde leges superiores de caedendis ad interuentionem Cananaeis cum aequitate & temperamento accipiendas esse, docet; satis tamen ea de re egisse videor in antecedentibus *§. XL. huius capit. p. 231 seqq.* Quae ibi contra G R O T I V M adduxi, ea & hic applicasse, sufficiet. Ad hoc vero: cur externos sese simulauerint Gibeonitae, & parcendum simul fuit indigenis, Cananaeis pacem petentibus? dum Gibeonitis, hominibus barbaris & misericordiae veri Dei inficis, aequiorem illam legis interpretationem in mentem non venisse, respondet, sua certe responsione non satisfacit aduersariorum obiectionibus. Ignorabant, inquit, aequiorem legis huius interpretationem Gibeonitae, ergo simulabant se externos; ego vero inuertendo argumentum vicissim clauum, quod dicitur, clauo pellant: sciebant Gibeonitae, Cananaeos, si vel maxime pacem petierint, tamen iusto Dei consilio esse eliminandos, parcendum vero solis exteris suas ceruices Israëlitarum imperio subicientibus, ergo simulabant se externos. Tandem quod attinet ad iuramentum a Iosua populi que primatibus in confirmationem fœderis percussi additum, recte quidem nullam propter dolum & fraudem huic iuriurando obligationem inesse, contendit vir doctus *in obseruation. ad v. 13. p. 1643.* Sed dum, licet prima actione illud ratum non fuerit propter dolum, tamen ea, quae deinde sequuta est, passione effecisse, ait Israëlitas, vt ratum haberi deberet, quod antea iurauerant, *l. c.* rursus fallitur. Non enim dicendum est, quid fecerit Iosua, sed quid faciendum ipsi fuerit? Quod porro ad conciliandam suae opinioni auctoritatem ad seueram illam vindictam prouocat auctor clarissimus, qua Saulis posteritatem ideo prosequeretur numen diuinum, quod eorum aliquot, qui ex stirpe Gibeonitarum egressi fuerant, occiderat, exinde sane hoc Iosuae cum Gibeonitis pactum postea tandem, & actu, vt in antecedentibus commemoravi, posteriori confirmatum a Deo fuisse, quidem sequitur, at vero *in ipso paciscendi actu*, Deo volente, hoc cum Gibeonitis fœdus percussum fuisse, non sequitur; scilicet faciebat, vt mentem meam paulo clarius exponam, Iosua cum Gibeonitis fœdus, percussum fuerat hoc Israëlitarum fœdus cum Gibeonitis, Deo nolente & inuito, quod manifeste indicant ea, quae habentur *v. 1. 2. Cap. II. Judicium*, quo increpat ea de re Deus populum, quod, isto cum incolis terrae Canaan fœdere, ipsi hoc modo non obtemperauerint; causas vero, quare hoc Iosuae pactum vna cum iureiurando confirmauerit, Deus habebat sanctissimas, quas rursus tradunt *v. 3. 22. capit. cit. & v. 1. capit. III.* vt nempe tentaret populi Israëlitici pietatem & religionis constantiam; paulo post vero occidendo Gibeonitas violabat hoc pactum Saul ad imperii gubernacula euectus, hinc vindictam

dictam a rege sumebat Deus, ideo, quod pactum violauerat a Deo *inso confirmatum*. Hinc quamuis vindictam suam in Saulis progeniem exercuerit numen diuinum, inde tamen iure Deoque volente, Gibeonitis Iosnam pepercisse, vt dixi, non sequitur; saepius enim peccatur contra legem, sed interdum quoque confirmatur a superiore actus alias sua auctoritate prohibitus; causas vero huius confirmationis adduxi ex *Capite II. Judic.* quod totum tamen reliquit, eiusque nullam in obseruationibus suis, quibus Iosnae historiam illustrauit, mentionem iniecit vir doctus. Ad hoc vero prae reliquis oculos habere debuisset attentos, verba enim, quibus suam de Israëlitarum cum Cananaeis pacto voluntatem manifestauit numen diuinum tam clara sunt & perspicua, vt ab importuna in Gibeonitas humanitate virum diuinum, Iosnam, nunquam sane excusaueris. Haec sunt, quae contra clarissimum MASIVM eiusque de Israëlitarum cum Gibeonitis pacto vna cum iureiurando doctrinam, absoluto iam iam impressionis labore, coronidis loco addere volui. Fuerunt haec argumenta primaria, quibus insurgit vir doctus, reliqua ex iis, quae dixi, diiudicari poterunt; sed & his simul totum tandem laborem absoluimus Deoque pro concessis nobis corporis mentisque viribus grates persoluimus humillimas tibi, lector beneuole, relicturni, quid bene, quid male a nobis scriptum fuerit?

II.

D I S S E R T A T I O

CALAMITATEM PARENTVM

I N

POSTEROS CONTINVANDAM,
EX L. 5. C. AD LEGEM IVLIAM MAIESTATIS

D E F E N D E N S.

LIPSIÆ A. O. R. c1010cxxi. D. VI. MARTII.

§. I.
Quo magis prostratam & afflictam esse rem omnem mortalium videmus, & quos ipsa natura dedit nobis omnibus animos, frangi quotidie virum *state in genere.* penuria atque labefactari cernimus, eo certius vrget suos quemque dolor & stimulat, vtque de maioribus amplioribusque sibi discat prospicere, tacite perpetuo prouocat atque impellit. Inde quæ singula & sparsim cauto & singulari artificio dispensauerat natura, in vnum conferre, amicitias iungere, fidem, auctoritatem, vires componere, quæ magna & insuperabilia erant, iuncta opera
Fasc. I. O pro-

propulsare, eodem in tugurio hærere, seria & iocos miscere, idem iter simul facere, & quæ suarum queinque rerum ratio & natura iubebat, vel libertatis, rei inter mortales dulcissimæ, iactura redimere, tandem in societates coire didicerunt. Quas ne frustraretur & interpellaret perditorum ciuium procacitas, atque uti esse sui studiosum solet humanum ingenium, singuli ad suam libidinem omnia componere, aliorumque operam in suos vsus conuertere, ipsi vero omnibus insidiari, & deludere expectationem reliquorum incipient, legibus, efficacissimo ad mortale ingenium remedio, sancire salutem publicam visum est. At vero res furda & inexorabilis, leges, quæ nihil veniæ habent, nihil laxamenti, si modum excesseris, cum periculosum sit in tot humanis erroribus sola innocentia viuere, durius sæpe consulebant in capita ciuium. Imperio opus erat, ubi gratiæ, ubi beneficio locus esse, pretium virtuti statui, ignosci, seuerius animaduerti, ordines coerceri, componi, defendi respublica, tandem omnia possint quotidie in melius referri, l. 2. §. 13. ff. d. O. l. & l. 13. & 14. ff. de legibus. Illud vel singuli inter se partiuntur, & iunctis collectisque omnium ore suffragiis de re communi statuunt, vel paucorum consiliis tradunt remp. vel ad vnum omnia conferunt, illi diuina humanaque omnia commendant, vi publica, priuata, auctoritate, opibus armant, l. 11. ff. de iurisd., legum curam l. f. C. de leg., pacis & armorum iura pr. l. præm. de Vf. arm. & leg, pretii reram, pecuniæ publicæ, monetæ rationes, l. 2. C. de fals. monet., syluarum, fluminum, vestigialium, terrarum arbitrium, & reliqua huius generis omnia, quæ regalia vulgo dicuntur, committunt, atque ita *auctoritatem quandam ac dignitatem ciuitatis omnibus illis, quæ ad remp. gerendam facere poterant, instructam in societatis salutem* constituunt, illamque *maiestatem* dicere consueuerunt.

*Maiestatis
definitio.*

§. II.

*Crimen
lese maiesta-
tis duplex.*

Quo impatientius vero libertatem, ad quam omnes natura rapimur, & cuius solius quodam dispendio adspirari ad commune bonum & salutem publicam poterat, ab imperantibus circumscribi homines patiebantur, cum salubrius ^a, meliusque inopi quam potenti superiorum videretur imperium; eo ferocius sæpe excutere iugum & ad pristinum ingenium reuerti moliebantur. Cum expeditius esset euertere remp. & priorem libidinis licentiam asserere, si quid in illorum caput machinatus fueris, quorum auctoritate de communi statuatur, quorumque in manibus est imperium, non desuerunt artes humano ingenio, quas cum communi bono destinasset natura, in Principum interitum & reipublicæ perniciem traherent. Alii, quibus tectæ machinæ, & subdola studia prastiterunt, sensim subruere imperia, quam aperto Marte impugnare maluerunt, atque in illa petulanter inuolauere, quorum ope confirmari dignitas imperii, & coerceri maleuoli poterant. Vnde in duo potissimum capita crimen il-

il-

a) Vitellii ap. Liu. L. II. c. 3.

illud, quod inde maiestatis dictum est, abiisse deprehendimus. Tam enim vi armata insurgere, l. 1. ff. h. t. hostes reip. in societatem nefarii consilii trahere; prodere priuati compendii causa remp. l. 10. ff. h. t. de statione decedere, in qua propter patriæ hostes constituti erant, turbare ordines, quantum in se est, ad omnium perniciem conferre; l. 3. ff. j. l. 5. C. h. t. atque ita hostili animo contra principem l. f. ff. h. t. aut quorum ille opera vitur l. 5. cod. h. t. animati esse didicerunt. Alii deinde priuatim aliquid, quod imperio totum debebatur, in suos vsus conuertere, iura, quæ soli imperanti relinquenda erant, suoapte studio furtim capeffere, l. 2. C. de falsa monet. auctoritatem principis eludere, quos ipse carcere constringendos putarat, liberare & dimittere l. 4. ff. h. t. partes reip. labefactare, & sic certe *commodis priuatis atque existimationi principis dolo malo derogare* sensim in mores abiit, quorum priora *perduellionis*, b) posteriora *læsæ maiestatis* crimen in specie appellare ICtis solenne est, vtrumque vero & quicquid contra remp. & imperantium commoda tentatur, *crimen maiestatis* dixere.

§. III.

Quo ingeniosius ad illud aspirant mortales, quod si succederet, impune in omne nefas & iniuriam ruerent, eo maiori omnium gentium atque orbis terrarum consensu in illos, quibus contra remp. insurgere & in sua quasi viscera sæ-hoc crimine uire visum est, circumspècta fatis sollicitudine, statutum atque seuerissimis suppliciis animaduersum esse sentimus. Inde fraterno sanguine sub ipsa auspiciæ nouæ vrbs imbuta Romæ, tristiquæ Remus c) experimento orbem terrarum docuit, quanta illa futura sint mœnia, quorum dignitas in tam exiguis initiis tanta seueritate sancitur. Ita, qui primus euertere rem romanam, & eludere vrbs fata machinatus est, d) Metii Suffetii corpus, vti ancipitem inter romanam albanamque causam animum gesserat, parum memori, quod Liuio videtur, legum humanarum exemplo, quadrigis in diuersum iter ruentibus passim distrahendum Tullus Hostilius alligauit. Inde, qui vel a spectaculo amouendus erat, ipse de liberis Brutus, e) quia in Tarquinius bene animati erant, exegit supplicium; ad palum deligari, nudatos virgis cædi, securi percuti nobilissimos iuuenes imperauit. T. Manlius f) filium victorem & spolia ferentem patri, cum non veritus maiestatem patriæ & consulare imperium extra ordinem pugnasset, sui suorumque oblitus potius, quam soluere disciplinam militarem passus, inter omnium execrationes & lamenta capite truncavit. Spurius Cassium g) virum consularem, legis Agrariæ auctorem, tyrannidis suspitione de rupe Tarpeia romani præcipitarunt. h)

O 2

ciues

b) Vid. Anton. Martheum de criminibus ad tit. de læs. Mai. c. 2. p. 280. & Brunnen. ad ff. ad l. 1. h. t. 1321. c) Liu. l. 1. c. 7. d) Liu. l. 1. c. 28. e) Liu. II. c. 5. f) Liu. l. VIII. c. 7. g) Dion. Halic. VIII. p. 546. h) Liu. IV. c. 14.

ciues suspectum, cum in iudicium venire recusaret, a magistro equitum indicta causa trucidari passus est. *i)* M. Tullius studiosissimus patriæ Consul & solus post hominum fere memoriam toga meritis in republ. amplissimum decus, vel conatum tanti facinoris capite plecti, & Lentulum Gabinium, Stalium, *k)* Ceparium, summos viros in fœdissimum carcerem detrudi, gulamque laqueo frangi imperavit. Macedones lapidare perfidos, *l)* de omnibus studiosissime quærere: cunctis vel quorum in manibus clauus reip. fuerat, si suspecti sint, *m)* fidiculas adhibere; *n)* Persæ etiam regum filiis in parentis caput iniuriis nouacula caput demere; *o)* Sylla aqua & igni reis interdiceret, nullum ordinem quæstione excipere: *p)* alii reos in insulam deportare, humiliores bestiis obiicere, aut viuos exurere, honoratiores gladio punire, tandem quibus nihil superest humani ingenii, in illos ne humano quidem iure vti consueuerunt.

§. IV.

Pœna
apud nos vfi-
tata. Cum vero nihil magis pertinere possit ad imperantes, nullumque liberius iudicium esse illis merito debeat, quam de his statuere, quorum fraudibus & studiis in illorum caput consulitur, dici non potest, quam in diuersa rerum publicarum prouidentia & imperatorum leges abesse deprehendantur. Nostri quidem iuris interpretibus pro criminis atque consilii ratione alia atque alia visa sunt. In illos certe, quos læsæ maiestatis in specie reos dicunt, quique in priuata quædam & interiora reip. commoda iniurii non nisi partem aliquam imperii sensum labefactarunt, mitius semper consulere. Miror quidem certe, vel ipsa legis verba sæpius illos perduellibus miscere, illumque, qui confessum in iudicio reum emisit, l. 4. ff. h. t. qui sciens falsum conscripsit & recitauit in tabulis, l. 2. h. t. qui dolo malo priuatus pro potestate & magistratu aliquid gesserit, l. 3. ff. h. t. eodem cum perduellibus ordine referre; neque profecto manifeste inter vtrosque interessè aliud quoddam dicitur, nisi quod l. fm. ff. h. t. Vlpianus illos post mortem crimine liberet, in perduelles bonorum confiscatione animaduertat d. l. f. j. l. 5. C. eod. t. Nou. 134. c. f. & post obitum quoque inquirat, tandemque lege vnica cod. si qu. prin. maled. 7. §. 3. ff. h. t. l. 1. in fine ff. eod. verborum leuitatem, quæ ad seditionem spectare in ciuitate non videatur, pœna excipiat. *q)* Et præterea parum certe, si reipublicæ commoda cogites, vtrumque distare lex 2. Cod. de fals. monet. facile te doceat, quæ omnes, qui ciuitatem rerum pretio fraudari, pecuniæ materiam corrumpere, & ita regalia principi suffurari, quod ad leuiorem criminis speciem pertinebat, ausi fuerint, seuerioribus fere pœnis, ac perduelles, coerceri & ad rogam adeo damnari, O. Cr.

i) Cic. Orat. II. in catil. in fine. *k)* Sall. Bell. Catil. c. 55. *l)* Curt. VI. 11. 38. *m)* Curt. VI. 11. 20. Plut. Alex. p. 697. *n)* Plut. Artax. pag. 1026. *o)* Car. Sigon. de iudiciis II. 29. Jul. capit. vita Perrin. c. 6. *p)* Paulus rec. sent. 5. 29. *q)* Vid. Ziegl. p. 40. de iure maiestatis. Ant. Matthæum l. 4. p. 292.

Cr. art. III. bona quædam fisco vindicari, atque omnes conscios & filios præter impuberes & viduas in partem supplicii trahi, non sine quodam horrore imperavit. v. l. 1. C. d. f. m. Ipsa denique imperatorum exempla, ^{r)} quibus in vtrumque durius animaduertere & prout poscebant rerum rationes, eadem seueritate in omnes, quibus nihili erat auctoritas reipublicæ, sæuire visum est, & Tiberii præcipue totum imperium & omnia pænæ publicæ monumenta eadem ratione de vtroque statuere facile forsitan suadere videantur. Tamen cum omnino atrocius sit & deterioris exempli, vi atque armis consentire contra remp. atque in illam totam insurgere, quam sensim passimque detrahere aliquid imperio, & exigui commodi causa non ita magno patriæ detrimento liberius vagari, ipsæque iuris sententiæ l. 27. ff. ad leg. Corn. de fals. & l. 24. & 40. ff. de pœnis, deportationis pœnam in quosdam maiestatis reos aperte statuunt, atque sacratissimi imperatoris Ord. Cr. art. 111. & 112. & 124. reliqua omnia a prodicionis crimine satis distinguat, facile mitius supplicium separatamque a reliquis pœnam pro iudicis arbitrio de illis sumendam esse constabit. In perduelles seuerius animaduersum, nihilque in illos atrocius decerni posse, visum est, quibus stirps, ciues, patria, iura omnium gentium, diuina humanaque omnia, libidine venalia, nihilque tam sanctum & inuiolabile esse poterat, quorsum ipsos innata mentis rabies, & pestilentissima dementia non raperet & stimulare. Arcadii quidem & Honorii voluntate l. 5. Cod. h. t. gladio puniri, siue, quod patet ex l. 3. ff. de iurisd. non morante principis consilium l. 7. ff. de pœn. ad voluntatem & arbitrium imperantis morte plecti perduelles constitutum est. Nostri ad antiquissimum romanorum morem ^{s)} plerumque in 4 partes reum dissecare, aut si grauius peccauerit, ignito ferro corpus prius adurere, & vario supplicii genere conficere consueuerunt. Ord. crim. art. 124. Ante omnia, ne vbi testum fuerit, latius malum serpat, & quo contagiosius est, eo maiori periculo conficiat remp. omnes ordines, summos & infimos, famosos, seruos, fœminas, impuberes, denique quorumcunque opera seruari patria & conferri aliquid ad communem salutem possit, ad tantum facinus obseruandum indicandumque reip. aduocat lex 7. & 8. ff. h. t. & proposito præmio ad tantum decus liberandamque reipublicam. l. 5. §. fin. Cod. h. t. sollicitat. Hinc ne qua elabatur criminis suspicio, quærere seruos in domini caput, l. 7. Cod. h. t. & qui rem integram non detulerit, illum equuleo tentare, l. 3. Cod. h. t. ne quis accusandi molestias fugiat, in omnes conscios, si silentio rem prefferint, eandem pœnam propter consensum tacitum statuere l. 5. §. 6. Cod. h. t. & l. 18. ff. de mandat. iubentur iudices, nulli ordini parci, præterea & torqueri omnes graui suspicione oneratos lex 4. Cod. h. t. constituit, tandem l. 8. eod. tit. vt post mortem quoque tanti sceleris temeritatem integrum sit imperantibus vindicare, cui viuo medicina adhiberi non potuit, eius exemplo vel post mortem do-

r) *Suet. Tib. 58. Dio Cass. L. 57. p. 696. 704. 706. 707.*

s) *Liui. I. 28.*

cæri mortales placuit, ea sancta credere, quæ illorum perfidia violata sunt. Tandem ut ne quid moretur illorum supplicium, quorum facinus nulla in patriam pietas, nulla religio coercuit, quicumque pro maiestatis reo interposuerit fidem suam, & deprecari pœnam sustinuerit, illum infamia notari l. 5. §. 5. Cod. h. t. suadet. Ita conuictus & damnatus, honoribus, quibus usus fuerat, excluditur, ædes, signa, monumenta ad Cassii *z*) exemplum detrahuntur, & quam vix euellere possis animis mortalium, famam, nomen, ac memoriam omnibus diris execrari & publica auctoritate damnare l. 8. Cod. h. t. tandem bona, quæ reip. pernicie augere & in maius tollere conatus fuerat, in patriæ commoda conuertere, fisco vindicare l. 5. Cod. princ. e republica visum est; denique quod omnium seuerissimum creditur, in miseram sobolem continuari sceleris memoriam, & qui mortui exemplo amplius reipublicæ esse non possunt, per illorum posteros libertatem publicam sanciri atque confirmari d. l. 5. & O. Cr. art. 118. & quicquid fere maiorum concipit mens humana, in vnum conferri, quæque singula summa atque asperissima futura erant, in immensum augeri atque intendi seuerissime constituitur. Quod quo maioribus ICtorum controuersis atque altercationibus agitatum esse videmus, eo minus forte operæ nos pœnitebit, si de pœnæ huius indole & ambitu, & quod potissimum erat, quo præcipue legislatoris consilio constituta sit, paulo curatius dispicere sustineamus.

§. V.

*Pœna hu-
ius antiquis-
suma origo.*

Id certe miramur, qui acciderit, ut in tanta varietate mortalis ingenii, tamque longo ordine gentium & aetatum, quoad eius recordari potest mens humana, in idem fere ab omnibus tantæ seueritatis consensum esse supplicium deprehendamus. Persæ quidem gens serua *u*) & mericulosa, atque in nugas & superstitiones omnes in colenda principis dignitate pronissima, non in illorum saltim caput statuunt, quorum manus tantum aucta sit facinus, sed ne vestigium tanti sceleris extaret, cum liberis & gente omni reos trahunt ad supplicium, illudque olim vel in quinquaginta regis filios, gentemque illorum vniuersam statuendum putauerunt. Medi ad crudele ingenium & asperiora studia compositi, cum pene periculosum fieret, adhiberi a principe in consilium, *x*) quicumque in deteriora regis sententiam traxerat, illum ne vterius perderet rempublicam, bestiis conculcandum obicere, & cum liberis & coniugibus, malis omnibus & suppliciis conficere solent & exanimare. Asperissimi mortalium Mæcedones, quibus durum ingenium & seuerior disciplina, & rerum externarum penuria obsequii & rigidioris imperii patientiam imperabant, *y*) ut tristius perirent, quibus pa-

rentum

z) Dion. Halic. VIII. p. 540. Carpz. Q. Crimin. 41. n. 11.

x) Dan. VI. 24.

y) Curt. II. 20.

u) Justin. X. 2. fine.

rentum & liberorum cura supererat, propinquos eorum, qui regis capiti infidiati fuerant, saxis olim obruerunt; & cum vereretur aliquando Alexander, ne tractus sit Philotae opera in facinoris societatem pater Parmenio, periculosumve sit reipublicae, interficere filio, parentem esse superstitem, ^{z)} vel de reipublica senem iaculis confici, & cum Amynta fratres infantes trucidari imperavit. Neque Athenensium certe reipublicae sola post hominum memoriam meruit, ut in istam Roma, post Romam orbis terrarum virtutis rectorumque studiorum exemplum intueri statuerit, horruisse tantas criminis poenas memoriae proditum legimus, cum ^{a)} Themistoclis liberi eguerint, & Graecis natura non ferre visa fuerint, ut ingenia ^{b)} ex illis susciperentur, quarum animas tantum irrepsit facinus. Tandem Romani, quo certius in huius reipublicae salute & manibus spes & imperium orbis terrarum versabantur, eo studiosius tanti mali radices & semina euellere nisi sunt. Certe vel olim, ne restaret in urbe & libertati officeret Tarquiniorum nomen, quod periculosum saluti & imperio populi romani credebant, L. Iunium Tarquinium urbis Cos. & liberatorem abdicare se magistratu iuebant, & cum regia stirpe facessere e reipublica. Cum Sp. Cassium ^{c)} de rupe Tarpeia dedissent praecipitem, nomen quoque & filios tollendos e reipublica ad senatum relatum est. De quibus cum mitior sententia vinceret, circa finem Marfici & civilis belli, ^{d)} ut bona proscriptorum venirent, exclusisque paternis opibus liberi, etiam paternis honoribus arcerentur, & ordinis iura perderent Senatorum filii, L. Corn. Sulla dictator constituit; neque mitius in Antonium & Lepidum patriae hostes M. Tullius ^{e)} consulendum putavit, & cum illud antiquum sit, omniumque civitatum recte ad liberos, qui nihil meruerant, peruenisse poenam patrii criminis Bruto testatus est. Donec tandem, cum in tam diuersa & dissona imperantium voluntate, ut familiare est illis, quibus liberum semper suum est arbitrium, modo detractum de tanta severitate aliquid, modo in atrocius versum & exacerbatum esset supplicium, sacratiss. Imperatoris nostri voluntate dicta l. 5. Cod. h. t. eadem & in posterum statuenda, excludendi honoribus & bonorum possessione, quae a patre in illos deriuanda erant, filii, atque, ut extaret tantae poenae vestigium, perpetua infamia notandi atque civium commercio quodammodo arcendi videbantur.

§. VI.

Tantam temporum & aetatum consensionem nostri quidam homines *De finibus* aequo animo non tulerunt; quibus aut parum memori legum humanarum *huius legis.* exemplo statuta, aut ad crudele ingenium & libidinem imperantium composita

^{z)} *Avlian. de exp. Alex. III. p. 142 seqq.* ^{a)} *Cicero ad Brutum 15. in fine.*
^{b)} *Dionys. Hal. VIII. 547.* ^{c)} *Dion. Halic. LVIII. p. 547.* ^{d)} *Vellei. II. 28. 4.* ^{e)} *Cic. ad Brut. 15. in fine.*

sita esse videbantur, tantoque maiori omnium contentione agitata sunt, quanto certius in illo, quod ad omnium salutem decretum est, fas fuerat omnes conspirare. Aliis, quibus tantae atrocitatis nomen indignum temporum nostrorum ingenio credebatur, detrahendum esse legibus, quae in asperius deflexerant, in quoscunque aptior veniae titulus conquiri poterat, vindicandi, a tam seueri fœditate supplicii, mollienda denique omnia, l. 12. ff. de pœnis, & ad mitius consilium reuocanda visa sunt. Alii, qui officiosus de reip. dignitate mereri voluerunt, omnia in seuerius trahere, & quicquid poterant, ad illorum, qui in patriam male animati sunt, perniciem conferre. Nihil recte de vtroque nobis constitui poterit, nisi quo illa potissimum animo, & cui bono ab Imperatore nostro confirmata fuerint, ex ipsa legis huius ratione & ambitu paulo euratius dispiciamus. Antiquissimum est, & omnibus fere gentibus commune, vt eius abominentur memoriam, quod aduersus ipsas susceptum est, quodque improbum & nefarium contra denique omnia iura diuina & humana tentatum esse crediderunt. Inde in illos, quos ex concubinato conceptos natura edidit, l. 2. Cod. de nat. lib. durius consuluerunt; inde quos incestis nuptiis mater peperit, patris haereditatem adire nefas creditum fuit, l. 6. Cod. d. incest. & inutil. nupt. neque digni esse visi sunt, quibus de vita & alimentis parentum cura prospiciat, in quorum ipso, quem trahebant, spiritu tanti facinoris extabat memoria. Nou. 89. c. vlt. Inde detrahuntur perduellium statuae l. 24. ff. de pœnis, aedes, monumenta, l. 8. Cod. h. t. inde apud Persas f) omnis fere gentis regiae nomen extirpatum est, ne restaret sceleris vestigium, atque hominum animos distineret. Et hac certe mente tantum calamitatis in filios perduellium deriuasse putant Imperatorem nostrum, vt ne qui sponte ingeniosi erant contra remp. etiam exempli memoria sollicitentur. Periculosum esse, si in aliis intueri ea homines, patiare, in quae ipsos auocari nolueris; vitam omnem, & quaecunque agimus, imitatione regi, atque constare, neque labra distorquere aut mouere pedem mortales discere, nisi & alios verba facere, & magnifico gressu incedere viderent; frangi denique infamia & egestate miserorum animos & dediscere sensim in oribus esse mortalium; tandem turpis notae pudore & conscientia pelli e conspectu quasi reliquorum, quibus se contemptos nouerint, atque ita ex reip. commercio eiectari. Et profecto cum in filios praecipue saeuitum lege nostra videamus, quorum opera & studiis confirmari potissimum maiorum nomen, & continuari solet in perpetuum parentum memoria, facile nos in eandem sententiam traxeris, nisi ipsa omnis supplicii ratio & indoles aliud suadere videretur. Vt enim in exemplo contemplari & discere possint mortales ea sancta credere quae plerorumque libido, si impune ferri cernerent, violaret, & infixam penitus

f) *Justin. X. 2. 6.*

filium vix poterat, cum ita non obuii sint in rep. nostra quidam Papirii, qui sollicita rerum suarum cura & molimine fœminas tam callide in perpetuum arceant. Denique, quod maximum est, in filios adeo omnes, vel domi haereant, vel peregre abierint, fuerint parentum potestate, an emancipati, in l. 5. §. 4. Cod. h. t. vel adultos vel impuberes, tandem in omnes, qui vel lucem videre, cum tentaretur facinus, non poterant, quibus alias l. 4. C. de pœn. l. 12. ff. ad l. Corn. de Fals. prospectum erat, lex nostra statuere videri potest, in quos omnes frustra saeviri crudele & rep. esset indignum. Praeterea illis omnibus, si quidem semel in consilium rapti fuerint, coercendis egestas & infamia non sufficeret, sed multo seuerioribus remediis tanti malij semina fuissent animis hominum eradicanda j. l. 5. C. §. 6. ad leg. Iul. Maj. l. 10. ff. eod.

§. VIII.

*An sit, ne
imitentur
vel ulciscan-
tur.*

Omnia tamen maxime mouit iuris interpretes, in quam mentem ipsa legis 5. Cod. §. 1. h. t. verba perduxerunt, tantum in filios faciri, quia paterni & haereditarii criminis exempla metuantur in posteris, nec natura ferat, vt ex improbis patribus pia & ingenua soboles prodeat. Perpetuae denique atque domesticae furiae ^{h)} agitare videbantur superstitum animos, ne in irritum cadere & inulta esse patiantur, quae tantis conatibus, & fere vltra mortale ingenium audacia a maioribus suscepta, tantaque supplicij atrocitate fracta & interpellata esse senserunt. At quamuis per sanguinem transfundi ingenia & mentis consilium in reip. male animatum alueo quodam quasi in posteros deriuari, ridiculum videatur, tamen & morum, qui quotidie ante oculos positi sunt liberis, ratio & vitae omnis vsus & exemplum ad aemula studia & pares conatus secreto quodam & perpetuo impetu euocant mortales atque impellunt. Nisi forte quis ignoret, superbos Appios, magnanimos Scipiones, seueros Manlios, defensores libertatis Brutos atque Cassios semper extitisse. Enim vero est maius aliquid & diuinius in mentibus mortalium, quod agitat nos interdum ac rapit inuitos, & stimulat, atque ita mouet in parentum nomen & concitat, vt quiescere animos non patiatur, priusquam a quibus vitam, spiritum, genus, nomen, sanguinem hauserint, eorundem quoque decus & salutem hisce omnibus sponte redemerint atque vindicarint. Docuit denique orbem terrarum Hannibal & Leopoldum ⁱ⁾ Serini filius, quam familiare sit liberis, in parentum animos & odia succedere, quantum denique reip. periculi repullulare ex illorum interitu soleat, in quibus extare imperantes suae voluerint seueritatis monumenta. Id vnum miror, quod si tanta sollicitudine cauendum sibi Imperator putauerit, ne cui ad vindictam tam atrocis supplicij adspirare in mentem

^{b)} *Ant. Matth. l. c. p. 314.
de Clem. l. c. 8.*

ⁱ⁾ *Polyb. III. p. 167. Vita Leopold. p. 669. Seneca*

tem veniat; in tam arctis vinculis, quæ & natura, & quod rerum humanarum, iniunctissimum est, amor, coniunxerant, minus ausurum esse muliebri ingenium, plerumque atrox & inexplebile l. 5. §. 3. Cod. h. t. & dotem vxoribus & sua omnia §. 5. filiabus quartam falcidiam libere putauerit relinquendam. Quam durum & callidum sit fœminæ consilium, quam immemores iræ, quantum imbecillis sexus sæpe parturiat facinus, Agrippinæ, ^{k)} altera Germanici acerrima vindex, altera Neronis mater & causa imperii; Cleopatra; Fulvia, ^{l)} pestis & pernicies M. Tullii, tantarumque dissensionum tuba; Zenobia, orbis terrarum dominatrix; Dux Seruio Tanaquil ^{m)} ad capeffendum imperium, & cuius libidini regnum Romanum venale erat, ausa equorum pedibus parentem conculcare, & partem sanguinis ad penates suos cruento vehiculo afferre, vt sororis marito regnum affereret Tullia, satis docere potuissent. Et quis non possit ita ex illis omnibus facile ominari, atque coniiicere, cui libera nubendi conditio, & omnia, quibus misceri ordines, moueri seditiones solent, integra relinquuntur, certe ali potius in reipubl. viscera, quam ab illa amentia tanta lenitate auocari? Neque ipsi imperatores nostri ita penitus omni perfidiæ & vafri ingenii suspitione fœminas liberant, quas & in criminis huius suspitionem quandoque trahunt, quarumque dotem l. 3. ff. de bon. damn. si maiestatis reæ fuerint, publicari, ipsas O. Cr. art. 124. aqua suffocari manifeste fanciunt, & in eandem, ac viros, periculi aleam auocant, si idem in illis ingenium deprehendatur. Quare & de illarum vindicta, si propter huius in posteris perduellium metum hæc constituta essent, ab Imperatore cauendum fuisset.

§. IX.

Quæ cum ita sint, quis non videt, aliud quoddam latitare, quod in illam sententiam deduxerit Imperatores, quo veluti suppleri & sarciri, quæ in prioribus penitus non patebant, toti denique legi nostræ suus ordo, sua possit dignitas constare. Olim quidem, vt tristius pereant, quos parentum & liberorum cura tangebatur, anxios his timoribus & suspensos ad supplicium cum filiis trahi Alexandro ⁿ⁾ placuisse ex superioribus §. 5. potuit constare. Enim vero, quid efficacius ad patrum ingenia esse remedium possit, quam si illorum ipsos amore sollicitaueris in reipublicæ commoda, quos & natura parentibus teneriori quodam sensu commendauit; ad quos suus quemque impetus, quo semper in nostri simile ferimur, trahere solet; ipsa denique immortalitatis cupido & nominis æternitas, quam plerumque omnes affectamus, studiosius amplexari imperauit? Inde quos meretrix peperit, miseros fore auctor lib. Sap. III, 16. ominatur, & in quosdam vsque ad quartum gentis ordinem pœnas & supplicia, & mala atque pericula omnia continuatum iri Exod. XX, 5. ipsum numen mi-

An sit, vt deterreantur.

^{k)} Suet. Tib. c. 52 seq. Dio. Cass. 57. p. 694. 58. pag. 728. ^{l)} Plut. Ant.
^{m)} Liu. l. 41. Bayle lex hist. in Zenob. 3054. ⁿ⁾ Curt. VIII. 5. 18.

nitatum est, vt a facinore parentes deterreat. Inde filiorum potissimum amorem, medicinam perditis patrum consiliis adhibitum esse, & in illos, quorum opera ad posteros vti & in perpetuum viuere solent parentes, tantæ cernimus calamitatis sensum redundasse. Inde vel ^o) impuberibus minitari, quod generalia legis verba docent, illosque plectere, qui vel post tentatum facinus tanquam in alienam messem & præsentissimam calamitatem a natura immissi sunt; inde vxoribus parcere, quia minus plerumque amor ad virile ingenium, quam natura valet; inde emancipatos cum iis, qui in potestate sunt, coniungere, quia & horum quidam amor in patribus residet, legis auctori visum est, omnisque fere functionis huius ratio & consilium multam partem eo videtur collineare. Neque constaret profecto, cur de bonis in fisci vsus conuertendis toties, e. g. l. 1. C. de fals. monet, & l. 4. ff. ad l. Corn. de fals. statuerint legum latores, nisi vt cum de posteris metuunt ii, quibus maius in animo est facinus; ipsi quoque propter illorum commoda melius in remp. consulere edoceantur. Atque

Definitio huius pœnæ. *mitas quædam, quæ & plerorumque bonorum possessione, & emolumentis reipublicæ præstantioribus, honoribusque ciuium, quæ illis resp. ex pacto debebat, perduellium filios excludit, vt horum amore auocari parentes, ipsi vero tum ad deferendum facinus allici, tum a vindicta in perpetuum propter societatem possint arceri.*

§. X.

Consect. I. *An proprie sit pœna.* Hæc cum ita dura & acerba sint, vt paucos inuenias, qui vel atrociori crimine tantum malorum mereantur; illam quoque perniciem, quam in filiorum caput propter patrum delicta machinantur imperantes, *poenam* esse, quæ in innocentes statuatur, Icti crediderunt, & inde potissimum nisi sunt legis nostræ iniuriam accusare. At vero pœnam non nisi vbi de delicto quæritur, statui posse prodit l. 1. ff. de pœnis; neque vti posteri & insontes torqueantur, sed vt auocentur ab amentia improbi, & ad sanius consilium redeant, legibus pœnas adiiici, inter omnes constare nouimus; atque hæc adeo parentibus quidem pœnæ loco intentari; ad filios, quibus hæc lex lata non est, neque in criminis suspicionem trahuntur, sortem illam hoc nomine non pertinere, facile videmus.

Consect. II. *An sit iniusta.* Quippe ex fœdere, quo in societates abire, summamque potestatem & imperii onera ad principem securitatis & salutis causa contulerunt, ipsi vero pietatem, obsequium, fidem & officia denique omnia suo & posterorum nomine maiores nostri obligarunt, rerum suarum integritas, nomen & reip. commoda filiis debebantur. Vbi in diuersa alteruter abiit, & quorum spe & expectatione in pacta consensum erat, ipse subduxerit, atque deluserit, in irritum cadunt omnia, de quibus cautum est, & quæ pater obsequens & studiosus reip. mereri posteris & conseruare potuerat, subtrahi illis, recte videntur, & si e rep. fuerit, in eius

^o) *Stryk. success. ab int. diss. XII. c. 2. n. 6.*

eius salutem & commoda converti. Ita profecto, quæcunque affligunt hodie mortalium gentem, tantisque periculis perpetuo agitant, in miseros posteros ex maiorum culpa perpetua serie ab ipso Adamo deriuata esse, iuris diuini interpretes arbitrantur. At spoliare hominem infontem rebus suis, & quæ iusta ad illum possessione peruenire poterant, fisci causa eripere nefas erat. Imo vero erat, nisi contra remp. insurgere, pacta violare, patriam, parentes, liberos, diuina humanaque omnia prodere atque profigare maius nefas fuisset. Frustra certe laborare M. Tullius, *p*) & ad superbum & nequid quam studiosum dignitatis ingenium componere sententiam videtur, qui non acerbitate suppliciorum infestam libertatem, sed lenitate legum munitam esse voluit: quasi vero verborum honore & absone in contemnendis periculis temeritate auocentur a sceleris immanitate, qui tantum nefas conceperunt, non vi atque potestate publica, atque omni virtute humana coercendi viderentur. Nempe *emendari homines supplicio & ad meliora vocari, non in hæredes transfundi poenæ debeuerant, quas mortuo illo, in quem constitutæ sunt, desinere iubet l. 20. ff. de pæn. nisi & reip. exemplo cauendum foret, neque crux, & infelix arbor, & rupes Tarpeja, & poenæ publicæ monumenta testarentur, sæpius mortem plecti improbos, quam leuius moneri & corrigi, interimi, & malis omnibus confici, quam castigari, proficere reip.* At certe ad propinquos, notos, familiares poenæ metum, quam crimen meruerat, trahi l. 22. C. de pæn. interdixit. Neque nos profecto propinquos aut familiares plectimus, sed in filios sane statuimus, quos propinquorum nomine facile hic exemeris. Neque poenam, quam crimen meruit, filiis intentamus, sed sentire tamen ea, in quæ parentum illos præcipitauit calamitas, prohibere non possumus. Tandem omnino non ita multum refert, quod homines, non opes, peccare, & recte igitur ex bonis damnatorum omnia integra peruenire ad posteros dicatur Nou. 17. c. 12. cum certe cuius in manibus neruus reip. opes & rerum possessiones hæreant, merito circumspicere debeat ciuitas, & hoc animo bene l. 20. ff. de accus. & l. 10. c. de bon. prosc. & Nou. 134. c. vlt. in maiestatis causâ pristinae leges seruari iubeantur. Scilicet ita penitus iure communi atque vniuersa rerum natura constitutum esse nouimus, vt quicquid propemodum dilapidauerit parentis luxuries, quicquid inuidiæ superbia, æris alieni incuria conflauerit l. 26. ff. de obl. quicquid in illum durius consuluerit fortuna, sentiant quodammodo filii, quorum commoda a parentum flore & salute separata esse non possunt. Neque certe Atheniensibus adeo Miltiadis *q*) summi Imperatoris filium, propter nomina parentis, quæ forte contraxerat, in vinculis habere, durum fuit, nostræque leges ad filiorum hæreditatem nihil peruenire, nisi quicquid a possessore exigi poterat, solutum antea fuerit, satis caute imperarunt l. 39. §. 1. ff. de verb. sign. Denique fas certe non erat, qui priuato, nisi fidem seruauerit, quæcun-

que pollicitus sit, fidei pignus relicturus erat, eiusdem bona, quibus solis obsequium patriæ obligauerat, ad remp. non peruenire. Neque est profecto, cur de infamia, quam lex redundare ad perduellium filios iubet, illi multum querantur, quos & parentum ignominia, & connatus cuius pudor, & memoria sceleris, omnium denique, quam tanti criminis atrocitas facile contraxerit, fastidium, vel integros honoribus plurimis excluderent. Et qui decebat tandem illius filium uti honoribus & decore reip. qui ausus in illa fuerat turpissimum post hominum memoriam facinus; illumque posteris suis splendorem & dignitatem satis egregia hominis ingenui, at non necessaria ornamenta ab istis expectare, de quorum interitu & calamitate nefarium consilium inire durum non fuerat? Quomodo denique clauum reip. & potestatem iis tradideris, quorum libertatem periculosam esse reipublicæ recte suspicari ciues poterant, cum eo redire sapius, ubi semel de capite dimicaueris tuo, rerum natura vereatur, & de eo quis fructum consequi non debeat, quod nifus antea fuerat impugnare. C. 38. de R. I. 6.

§. XI.

Conf. III. At vero crimen & pœna paterna maculam inurere filio non poterat, quia *Quid sit er-* quisque ex suis moribus experitur fortunam, & criminis alterius successor hæreditate nemo constituitur, l. 26. ff. de pœn. Neque omnino liberos in crimen maiorum succedere, nobis & Imperatori nostro vnquam potuit in mentem venire; neque quibus parens confectus fuit, diras & execrationes in infantes coniecimus, quamuis perfidiæ & temeritatis ad illos patriæ quendam peruenire sensum & calamitatem patiamur. Infamia, quæ perduellium filios notat, nulla ipsorum culpa & facinore propter remp. solam eiusque emolumenta ipsis adspersigitur. *Illa* quæ proprie ita dicitur, *1)* & ingenuo homine indigna est, *ex turpi & illicito studio & scelere contrahitur*, quod l. 14. & 22. ff. de his, qui not. infam. facile te doceant. Neque *2)* quæ iuris interpretibus dicitur *leuis notæ macula*, quam *sordida studia, & abiectæ operæ, & illegitimorum natalium dedecus parere infantibus solent*, nostros homines contaminat. Illa enim vitæ sordibus & seruili ingenio debetur, vel nescios tamen & nihil tale sentientes, cum meliora adhuc mereri non potuerint, sola casus inclementia affligit, & legitimatione facile tollitur. Hæc in honestos, & qui vel omnia alia vitæ integritate & studiis ingenuis impetrare debuerant, nulla vitæ ante actæ memoria a parentibus, potest redundare. Præterea suum cuique nomen & decus virtute & recte factorum conscientia paritur; neque est in Principum manibus omnino positum, ut, quos ipsi vocent ad cælum laudibus, & honore euehi ultra reliquos cupiant, illos magnos & egregios putet orbis terrarum. Hæc vsurpari oculis, & uti incertum est humanum ingenium, pro diuersa mortalium voluntate & studiis modo in immensum tolli, modo invidia in deterius trahi

cer-

1) Struv. ex. 7. thes. 18. & 20.

2) Struv. ex. 7. thes. 20.

cernimus. Illud vnum in aliis est, vt frangere nobis animos, statuere virtuti pretium, iuuare & euehere recta studia, & quo adspirare possit mens humana, viam relinquere possint aut interpellare. Quod cum vnum supersit, quo noceri infantibus, & statui in innocentes & ingenuos poterat, solum quoque hoc, quicquid est infamiae tantum vi sua & quoad effectum, non tanquam dedecus, ad perduellium gentem peruenit. Ita honoribus, ad quos vocantur ingenui in republica, societatum, ordinum emolumentis praestantioribus excludi, inertis & fastidiosa opera vitam tristem & miserabilem tolerare, omnibus denique illis, quae sua fere natura fluxa & incerta sunt, omnium inuidiae, indignationi, & praecipue reip. quae tentata a patribus fuit, arbitrio & gratiae plurimam partem exposita sunt, in perpetuum faceffere iubentur.

§. XII.

Neque tamen ad famem & inedia, & cruciatus perpetuos, & metalla, *Conf. IV.* & mala illa, quae fere sola restare illis possunt, quibus praeter vitam & hunc *Vnde ali-* spiritum ferme reliquum est nihil, damnandi videntur, quibus leges nihil quam *menta habi-* vitam miseram & molestant intentant, quosque coerceri Imperatores propter *turi sint f-* salutem patriae, non irritis suppliciis angere & confici imperauerunt. Fixit illud *lii.* crucem iuris interpretibus, ^{r)} quorsum detrudi illos putarent, quibus bona, honores, fama & nomen, maxima humanae fortis praesidia, subtraxeris, quosque reip. in cuius commoda afflicti erant, si ita egeni & fordidi circumcursissent, oneri & dedecori esse fas dici non poterat. C. 61. de R. I. 6. Vt vt vero dura fatis sint, quae postrema legis nostrae verba in perduellium liberos eiiciunt, vitamque illis supplicium esse, mortem solatium cupiant, tamen, cum in tam seueris consiliis de mente Imperatoris plenius constare nobis non possit, neque in miseros homines ultra legis fines & rationes saeuendum videatur, tristem potius & egenam, & supplicio simillimam vitae rationem intentari, quam calamitates, quae damnatis poenae & supplicia esse solent, durius irrogandas esse arbitramur. Patet via, vnde vel famosi & exclusi ciuitatis honoribus prospicere de vita possint, & notiora sunt, quam vt a nobis fusius exhibeantur, vel in nostris rebus publ. operarum genera, quibus deterioris notae mortales arceri penitus non possunt. Caeterum quaelibet terra bonis quibusque patria est, quae excipiat extorres & victum miseris offerat. Quae, cum lex illis non subtrahat, relinquenda omnino optio videretur, nisi de maioribus malis & periculosis patriae virium incrementis, quod plerumque accidere posse videmus, merito interdum forte possis suspicari. Ex Libertorum ^{u)} certe possessionibus aliorumque haereditate, successione *An ex liber-* ad illos aliquid peruenire, in cassum reclamantibus l. 9. ff. h. t. & l. 4. ff. de *torum here-* iur. patron. certe Auth. Bona damn. C. de bon. profer. non patitur; atque si *ditate exclu-* hoc *dantur?*

^{r)} *Ant. Matth. l. c. p. 317.*
Brunn ad ff. l. c. p. 133.

^{u)} *Ant. Matth. de Crim. ad Leg. Jul. Mai. p. 315.*

hoc impune liceret, eludi penitus legis nostræ consilium, atque in irritum trahi, satis manifeste credimus constare.

§. XIII.

Conf. V. Quo durior tantæ calamitatis sensus omnibus esse visus est, ab eo
AnNepotes? pluribus arcere & vindicare tantam casus iniuriam ICti laborauerunt l. 42. ff. de pœn. Nepotes quidem, auorum summâ pignora, spemque gentis vniuersæ, quos maiorum calamitas, inopia, infamia satis afflixerant, qui in parentum iura succedere, illorumque personam perpetua possunt serie induere, Nou. 118. c. 1. ne tamen in alterius perniciem & detrimentum vertat, quod in eius commoda constitutum est C. 61. de R. I. 6. cum præcipue hodie in auorum *) raro potestate esse soleant, hæreditate quidem, quæ fisco debebatur, at non bonis, quæ ex aliorum possessionibus fortuna illis obtulerit, excludendi, infamia, quæ parentes comitabatur, liberandi videntur. y) Et merito sane nos quoque consuleremus in mitius, cum magis faciat ad dignitatem reip. remittere aliquid a tanta seueritate, quam meticulosa in perpetuum sollicitudine circumspicere; si illud & Imperatoris voluntas & legis nostræ omnis ratio paulo melius pati viderentur. Certe quam efficax sit in auorum ingenia nepotum amor, qui, quo longiori ordine per plures posteros trahitur, eo magis intenditur, cum satis constet, non est, cur fusius exhibeamus. Et hoc animo profecto ad eandem illos cum parentibus sortem recte trahi posse posse putarem, cum deterrendos potissimum improbos suorum interitu supra §. 7. docuerim, nisi vnum illud faueret nepotibus, quod tamen allici ad prodendum reipubl. aui facinus, quod & lex intendere videtur, impuberes plerumque & ignari rerum tantarum homines, quos tantum ætatis spatium ab auis seiunxerit, vel maiori legis seueritate non possint. Neque de illorum consiliis & vindicta recte timeas, quos & parentum calamitas longo usu & continuis malis satis fregerit & represserit, neque in tantum, quæ filios adco vrget & concitat, natura ad vlciscendum stimulet atque impellat; tempus denique & obliterata per tot annos, priusquam ad plenius mentis consilium peruenerint, memoria facile mitiget, & ad saniora conuertat. Nobis quidem referre multum videtur, quo ordine, rerumque statu & dignitate editi, in parentum potestate an illis superstites, post aui supplicium longiusque ætatis interuallum, an recentissima criminis memoria, adulti impuberesue in republica agentes periculosi patriæ, an penitus non pertimescendi videantur. *Adoptiuis.* *Adoptiuis* porciones quasdam cum filiis ex damnatorum bonis concedi l. 7. §. 2. ff. de bon. damn. iubetur. Quare, quibus eadem alias cum filiis iura sunt, eadem mala & incommoda fas erat expectare, nisi ratio legis nostræ illos hac parte

*) *Vide Magnificum Menckenium nostrum in Inst. Jusf. p. 29. Matth. l. c. p. 320.*

y) *Ant.*

parte absolueret. Natos, ut illorum amore, tenerrimo naturae vinculo, a crimine pater auocetur, in illam sortem detrudimus; adoptiuos sola beneuolentia parentis amplexata fuerat, quam consilium in improbis sui & patriae oblitum, facile euicere possit atque eiuurare, & inde parum forte ad interpellandum nefarium facinus valeat. Neque est profecto, cur ad deferendam parentum nequitiam illos tam studiose sollicites, quos nisi naturalia iura concurrant, ne in potestate quidem parentum leges esse imperarunt §. 2. l. de Patr. Pot. & sola beneficiorum memoria, res vaga & incerta multumque ad commodi rationem & fructus composita patribus iunxerant, atque inde facile vel leuiori conditione sollicitaueris, denique parentum saltem ciuilibus quidam amor in tam arctum rerum commercium non traxerat. Neque amor denique, quem sola parentum indulgentia, & affectus in illos, quos bene in te animatos senseris, mutuus, non natura pepererit, tantum valet in animis mortalium, ut vitae, opum, honorum, rerum denique omnium, quas tenerius natura nobis commendauit, dispendio de vindicanda parentum memoria meditentur, tantaque atrocitate ab illa mente videantur auocandi. At ne in illis quidem substitit gentium seueritas, quos natura sequi suorum *Parentes,* conditionem, & in rerum omnium abire societatem imperabat. In senes *de-* *puniantur?* crepitos, imbecilles, innocuos, qui post tantam sortis humanae calamitatem, aetatis miserae & lamentabilis solatium & munimentum in liberis expectabant, fractos suorum supplicio, delusos, inermes inter tantos fortunae casus in ultimo vitae articulo destitutos, & miserabiles, nulla virtutis & aetatis excusatione saeuitum est. Cum perditis filiis moribundos parentes trahi ad supplicium ICtis quibusdam placuit, quorum somnia ne tentare quidem operae pretium. Fisco bona exhiberi, quae ad parentes peruenire debuerant, legi nostrae non incongruum videtur. Praeterea vero ut afflicti & miseri senis nomen & memoria animum, qui tantum concepit facinus adhuc tamen subeat, & a tanto crimine forte possit aliquantulum deterrere, certe tamen indignum est, placidum senem, ne forte perditus filius misceat rempublicam; in tantam periculi aleam conici, tantisque nequidquam calamitatibus coerceri. Denique ex parentum quidem pacto in liberos statui, quippe quorum consensus semper intelligi debebat, si salua sit respublica, merito leges imperabant; parentes ex suorum consensione, nisi ad ipsos res illa omnis pertineat, inuitos frustra coegeris. Tandem cur de vindicta parentum patria timeat, non erat, cum pro Anchisa centies strinxisset Aeneas ferrum, & ausus omnia ultima Priamus ~) pro natis ante ora truncatis semel,

— — — *At telum imbelle sine ictu,*

con-

2) *Virgil. Aen. L. 2. p. 544.*

coniecisse perhibeatur, & natura doceat, vbi vires defecerint, ibi & animos sublabi.

§. XIV.

Conf. VI. Praeterea ne dignitatis quidem ratio legis severitati facile detraxerit, *An Vasallo* cum de potentioribus circumspicere, quam de inopi cauere magis expediat *rum filii pu-*reipublicae. Distare quidem ciuibus sapientes, & qui summa reip. dignita-
niantur? te sunt, & pro eius salute, consilio, opera, labore, periculis excubarunt, separatos a reliquis esse rerum natura voluit. Multa artium disciplinae, multa rectoribus studiis, multa egregiis in patriam meritis danda sunt. Edict. Duell. §. 1. Ast vbi, quos pro republica gesseras, contra illam conuerteris spiritus, & quo animosius tueri illam antea potueras, eo subdole magis, & deteriori exemplo impugnaveris, tunc fas non erat, in illorum rep. ordinem tuum legibus excusari, in quorum imperio nulla dignitas l. 4. C. h. t. tormentorum quaestione, si tanti criminis sufficiens indicium contraxeris, excipiebat; in qua conditor vrbis ^{a)} & liberatoris patriae ^{b)} filius, quam frangere fraudibus tentauerat, morte restituere imperii auctoritatem cogebantur. Et quid tandem in Vasallos Saxonum, qui fidem & obsequium publica religione ad ciuium rationem obligarunt, mitius consulas? Quos vbi semel vel Leuioris pœnæ castigatione irritaueris, amplior & liberior potestas periculosos faciebat reipublicae. Et debuerat forte oblitterata tantae liberalitatis, cuius beneficio, bonorum possessionem, & sua omnia singulari ratione ex principis manu hauserant, memoria & friuolum ingratumque ingenium maius tam subdolae temeritati merito supplicium intentare. Certe Tiberii tempore vel regibus, ^{c)} quos ad Rom. imperium fortuna coegerat, paritum non esse Dio Cassius monet. Tandem vel superiori seculo fœdissimo comes de Nadati ^{d)} perfidiae exemplo docuit, quam parum referat, comitem, imperatoris hospitem, senatorem, summis in republica honoribus conspicuum esse, & tamen contra principem peccare. Quippe ex ICtorum, quos fere Germania habet, omnium consiliis, capite truncari, bona fisco asseri, ex tabulis publicis deleri vndecim filios, & excludi in perpetuum reip. honoribus & dignitate Leopoldus imperauit. Tandem vt in eius posteris & maculae illius, quae ad perduellium filios peruenit, exemplum possis intueri, cum reuocaret illos imperator, & in quorundam bonorum possessionem restitueret, nomine, insignibus, dignitate patris amplius vt passus non est, sed Creutzbergios appellauit, vt obscurius nomen aut tantae clementiae memoriam premeret, aut certe indignationis, quae illos tum quoque propter parentem vrgebat, extaret monumentum. Atque tandem in serenissimam quandam Germaniae gentem non ita pridem eadem

a) *Liv. l. 1. §.*b) *Liv. 2. §.*c) *Dio Cass. l. 57. pag. 704.*d) *Vid.**Vit. Leopold. p. 662.*

in causa feueriffime animaduersum fuisse, sua quemque rerum nostrarum recordatio monebit.

§. XV.

Hæc sunt, de quibus paulo curatius dispicere in mentem venit. Plura forte expectare potueras, quæ modulus hic non capit, & vel manifesta sunt, vel ex his facile conieceris. Cæterum si durius interdum in capita ciuium consulimus, ne id rigidi ingenii esse putes, quod patriæ studium & mens in remp, bene animata imperabant. Nempe in fuso exercitu cum decimus quisque fusi e) percutitur, etiam strenui fortiuntur. Et habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos vtilitate publica rependitur.

III.

D I S S E R T A T I O

L. I V N I V M B R V T V M
R E I P V B L I C A E R O M A N A E A V C T O R E M

I S T E N S.

LIPSIÆ A. O. R. c̄l̄ō Icccxxi. D. XXI. MAII.

§. I.

Lucius Iunius Brutus, vir neque semper sui ingenii, neque illius, quod *Celebritas* mores & plurima vita ostendebant; non tam auspiciatus ciuibus, quam studiosus *Brutorum*.

Q 2

pa-

e) Tacit. 14. c. 44.

patriæ; summus tamen atque tota vita admirabilis, eo maiori stupore orbis terrarum exceptus est, quo fertior bonarum mentium ætas prisca credebatur. Dudum ille in vulgi & Poëtarum fabulas abiit, tantoque illis aptior virtutis & erectioris ingenii cos & exemplum fuit, quanto cupidias in illud inuolunt humanæ mentes, quod eminere ultra reliquorum fortem animaduertunt. Dudum semper feueri Manlii, magnanimi Scipiones, defensores libertatis *Bruti* & *Cassii* habiti sunt. Nihil efficacius ad Romanum ingenium & iam tum cupidos libertatis animos erat, quam si ad *Brutorum* aemulationem & decus erigeres. Quia olim infestum libertati nomen & diadema regium credebatur, Flauium & Marullum ^{a)} audacissimos mortales, coronas aureas Cæsaris imagini ipso teste detrahentes, in operæ præmium *Brutos* appellarunt, tanquam & ipsi exegerint reges. Inde cum perditus & obtusus honoribus Cæsaris M. Brutus, ipsum euertere rem Romanam atque adspirare ad tyrannidem pateretur, καθεύδει βεβῆτε καὶ ἐν εἰ βεβῆτος; *Dormis Brute & non es Brutus*, passim literis & sermonibus hominum ad eius tribunal iactatum est, vt ipsum nominis quoque dignitate euocarent ad amplissimum decus, qui sponte ingeniosus esse pro republica noluerat. ^{b)} Vt acrius ipsa ciuium ægritudo & querulum reip. studium stimulant animos, quasi ad manes conuersi, quia in viuis res desperata erat, L. IUNII BRUTI statutz *utinam uiueres, utinam uiueres* lamentabundi subscripserunt. ^{c)} Horatium Flaccum vel in iocos conuertere summum patriæ nomen non pudet, & cum innumeris risibus & subfannationibus exagitaret quendam Rupiliam regem, militia commilitonem, tandem *Bruto* opus esse dicit, qui conficeret perditissimum caput; quia reges ferrè *Bruti* non possunt. ^{d)} Omnes denique, quibus moderata imperia placerent, ^{e)} qui patriam suo suorumque interitu redimerent, ^{f)} quicumque mitius consuluerint de populo, & derogari aliquid imperio tribunorum fraudibus passi fuerint ^{g)} *Brutos*, *Bruto* non indignante ad imperium cunctos, non sine dulcissima pristinz libertatis memoria appellabant. Tandem dignum fuit *Brutorum* nomen, vt inde potissimum, patriæ maiestatem Aeneæ Anchisès ostenderet, atque amplissimos posteritatis spiritus

— — — — — *animamque superbam*
Vltoris Bruti — — — — —

commendaret atque hinc iuberet præcipere animo, summum atque positum fere ultra inuidiam imperii decus. ^{h)} Denique non mereri conseruatæ reip. decus & partæ per *Brutum* libertatis placidam atque Diis simillimam felicitatem videbatur, qui, dum illius fructum caperet, eius quoque auctorem non sanctum & venerabilem immortalis religionis conseruaret.

§. II.

^{a)} Plutarch. Vita Cæsar. p. 736.

^{b)} Id. ibid. p. 737.

^{c)} Dio Cass. p. 278.

^{d)} Horat. 1. Sat. 7. fine.

^{e)} Claud. de Conf. Mall. & Theodof. v. 163. &

2. Conf. Stille. v. 192.

^{f)} Idem L. I. in Eutrop. v. 440.

^{g)} Idem in I.

Conf. Stille. v. 320 sqq.

^{h)} Virgil. Aen. VI. v. 819.

§. II.

Pater Bruto M. Iunius fuit, neque ignotus ea ætate, neque qui dedecet sobolem suam. Vir antiquissimæ originis & sanguinis vere Romani, cuius maiores longi erroris socios Aeneas in Latium inuexerat. ⁱ⁾ Matre vero Tarquinia editus est Prisci Tarquinii filia, ^{k)} vel quod Baylius contra Dionysium tuetur, ^{l)} superbi sorore; certe regie pubi sanguine coniunctus. Nupserat L. Bruto Vitelliorum, qui postea cum regibus contra patriam consenserant, soror, ^{m)} quæ ipsi binos iuvenes Titum & Tiberium peperit. Quorum neutro superstite, continuare gentis nomen & decus noster non potuit, sed audacissimam virtutem, & maximos in rep. animos largam sobolem elegit, qua in perpetuum viueret. Neque defuerunt, qui ad ipsum referre nominis & gentis originem cuperent. Qui postea Iunii & ad eius æmulationem Bruti dicebantur ⁿ⁾ homines plebei, Reliqui Brutaudaces, seditionum in rep. auctores, animo ipsi non impares, tam diu honoribus reip. exclusi sunt, donec quasi in medio positus consulatus raptim quoque a plebeiis ^{o)} capefferetur. Ad ipsum certe hos non pertinere sanguinis & ordinis ratio prodit, quæ in ipso patricia, & summa atque amplissima fuerat. ^{p)} Testatur illud L. Iunius, quem primum post nostri tempora memorant literarum monumenta, homo de plebe, ^{q)} fastidiosus, miscendo populo & euertendæ reipublicæ aptissimus. Ille vt nomine quoque totum exprimeret, quem ingenio referebat, primo per iocos Brutum se dici voluit, mox idem sibi serio nomen obiectari passus est. Præcipue ille in sacro monte contra patricos depugnauit, & ne victa animis plebs cederet patribus, ipse cum T. Largio & M. Valerio de tribunatu disceptauit. Vanæ sunt criticorum hariolationes, qui ipsum patricium & a nostro ortum fuisse, deinde a patribus ad plebem transiisse credunt. Illud Romanis ante Tribunorum tempora vix solenne fuit; sed demum Clodii ^{r)} exemplo didicerunt, vt & sibi ad tribunatum pateat via. Nul- lum vero in senatu & consulibus memorant ante C. Iunium Bubulcum Brutum, qui A. V. C. 442. tertium consulatum & contra Sannites dictaturam gessit. Eius faciem duo nummi ænei exhibent, cum salutis imagine, cui templum vouerat. ^{s)} Inde frequentes Brutos inter patres deprehenderis. Multos Marcos, Cæpiones, Albinos Iunios, Decios, quibus omnibus Brutorum nomen, Celeb. Patinus, ^{t)} exhibet, & in Ill. senatus Lips. bibliotheca nummi cum libertatis pietatisque imagine memorat. De quibus forsitan proxime in M. Bruti vita, qui interfecto Cæsare liberauit patriam, pluribus te docebimus.

Q 3

§. III.

i) Dion. Halic. L. IV. p. 264. k) Dion. l. c. l) Bayle Lex. Hist. p. 715.
 m) Liu. II. 4. n) Dion. VI. p. 394. o) Plut. Cam. 151. p) Dion. V.
 p. 295. contra Plutarchum in vita Marci Bruti p. 984. Dio Cass. L. XLIV. 278.
 q) Dionys. Halic. VI. p. 394. r) Dio Cass. 37. p. 59. s) Patin. in
 Num. Fam. p. 142. t) Patin. l. c.

§. III.

Nomen, Ad nostrum certe Iunii nomen a parente peruenit. Brutum ab ingenio, cuius simulationem induerat, appellarunt. *) Et mireris profecto, quid iam tum portenderint reip. fatorum rationes, quod non nisi tanto dedecore atque tot ambagibus perueniri ad Romanum imperium & publicam libertatem paterentur. Vt fere ita diuinitus constitutum fuisse videatur, rem Romanam, quæ, a tam humili profecta initio, in tantum creuerit, non nisi sordidis & iisdem studiis, quibus condita erat, in melius referri. Vultum illius eo studiosius nobis serua-
Vultus & Nummi. uit antiquitas, quo magis intererat reipublicæ, ipsa Bruti memoria libertatem sanciri; atque tanto studiosius defendendam commendari populo, quanto maioribus a Bruto animis partam esse testarentur. M. Brutus certe, qui contra Cæsarem consenserat, in memoriam sui contra tyrannum facinoris, faciem L. Iunii satis sollicite binis nummis seruaui, quos nobis consultissimus Mascouius, vir impensissimo in litteras affectu animatus, ex illustri senatus Lipsiensis bibliotheca indulsit, nosque Tibi in fronte dissertationis exhibuimus. Alter L. Iunium Brutum, & cum isto, ob eiusdem virtutis decus Seruilium Ahalam posteriori fronte exprimit, quia idem quoque tyrannis infestus Sp. Melium mag. equ. imperio inhiantem obtruncavit, **) atque ex gente Seruilia ortus erat, vnde M. Bruti mater descenderat. *) Alter, Libertatem, cuius ipse maxime inclutus Auctor credebatur, & proxime cum liçtore fascibusque consulem ostendit, vt & nominis & virtutis & decoris recordere. Oculos certe eius truces, & nasum aduncum, rigidos & inuicissimos animos prætulisse dudum constat. †)

§. IV.

Fata, ingenium. Inciderat in illa reip. tempora, illam rerum faciem Brutus, quibus ob vnus potentiam & libertatem, miti imperio nihil felicius, nihil exoptatius ciuibus; duris vero & asperioribus imperantium studiis nihil periculosius erat. Cum indulgerent liberius sibi Tarquinii, & ne qua priuatorum potestas & opulentia immineat imperio & libidini suæ, M. Iunium, Lucii patrem summae in rep. auctoritatis virum obtruncarent; idem omnibus fatum intendere videbantur, qui liberius erigerent caput. Brutus, ne ad ipsum quoque fors ea perueniret, ad omnia alia ingenium conuertit. Animosior erat noster, & vti cupidum est, & studiosus in omnia inuolat iuvenile ingenium, disciplinæ artium & rectoribus consiliis mentem non in cassum destinauerat. ‡) Iam cum tollere oculos, liberius vagari, erigere ad maiora animum, tandem hominem esse inconsultum putaret, noster obbrutescere maluit. Vbi in iure parum præsidii erat, contemtu tutus esse, vbi animis eminere non poterat, ignauia tegi, ipse cum suis omnibus prædæ esse, nihil nec in opibus nec in animo regi timendum re-

*) Liu. I. 56.
l. c. p. 146.

**) Ant. Aug. Ant. Rom. ex Num. Dialog. II. p. 12.
†) Plut. in M. Bruto init.

*) Patin.
‡) Dion. IV. p. 264.

relinquere, ludibrio esse soboli regiæ, illa facie operiri tempora sua statuit. Ut feliciter premeret animos, qui sponte emicabant, illos in nugas & crepundia conuertere, illam egregiam indolem risibus, stultitiæ commentis, morum & gestuum vanitate & inconcinno habitu, ludicris deliramentis deturpare cogebatur. Lucrari hanc auram, quæ nobis cum brutis animantibus communis est, non poterat, nisi illud, quo ab ipsis distamus & Diis simillimi sumus, pessundaret & eiuraret, vno verbo stultum indueret. ^{a)} Id parum constare visum est, quo ipsum nomine insaniam putent insimulandum. Aliis saltem celasse regem egregia mentis consilia & viuacissimam virtutem creditur, atque hebetem aciem & inconsultum ingenium cæterum mite & placidum, vel pauidum certe & taciturnum prætulisse videtur. Aliis natura temulentus & subobscuri ingenii fuisse, tandem nescio quo naturæ miraculo ex longo errore resipuisse paululum, atque in aliam meatem, aliud consilium fatorum ira immixtus tanta asperitate in republica debacchatus esse creditus est. Seduxit utrosque, quod *brutum* semper timidum aliquid & obscurum & inerme, & tardum & stupidum notare putabatur, ^{b)} quod Romani in omnia stultitiæ & furoris genera traxere. Profecto illum stupidum & segnem fuisse nos suspicari Lucretius atque Collatinus non patiuntur, qui illum in tam atrocis atque periculosæ causæ cognitionem, ad quam istos Lucretia vocauerat, non traxisset, si stupidum & amentem crediderint. Illud genus hominum, quia inconsultum & temerarium est, vel certe in tam grauibus curis inutilis & molesta turba, in tantæ alex periculo quam longissime abesse iubemus. ^{c)} Certe aliud nobis Dionysius manifeste prodit, qui illum ingenuæ mentis & aptissimum artibus atque disciplinæ testatus est. ^{d)} Neque vero ad obscurum & taciturnum ingenium composuit mores, quos si semel videris, semel risibus tuis confeceris & exagitaueris, fastidio sunt & nauscam mouent; denique facile in fraudum & machinationum suspicionem inducunt, & ad regum aulas plane non faciunt. At vero nostri ingenium oblectamento pueris regis & contra Superbi iniuriam & libidinem præsidium erat.

§. V.

Ecce enim iam pestifer morbus ingruebat patriæ, ^{e)} siue, quod Liuus mauult, atrox & horribile portentum distinebat Tarquinius, atque anxiiis regem impleuerat curis. Vbi nihil humanæ opis erat, Deum pacem exposcere, atque Appollinis voluntatem consulere in mentem venit. Per *Iter Delphi.* ignotas tempestate terras, ignotiora maria Delphos, maxime inclytum in *cum.*

ter-

^{a)} Liu. I. 56. ^{b)} Vide Annæ notas ad Sexti Aurelii Vitas vir. Illustri. c. 10. & Ioseph. Scalig. ad Pomp. Fest. L. II. sub nomine Brutus. ^{c)} Liu. I. 58.
^{d)} Dionys. IV. p. 264. ^{e)} Idem ibid.

terris oraculum, mittere statuit. Rem summa ope taceri iubet, & ne qua in vulgus exeat, & vii timidum & meticulosum esse solet Tyrannorum ingenium, ne quas eius libidini & imperio minas intendant DI, binis filiis Tito & Arunti studiosissime commendat. Non ita mouerat domestica & familiaris strages perditos iuuenes, vt his timoribus anxii & suspensi petulantiae temperarent. L. Iun. Brutum vt & itineri sit quaedam voluptas, quoddam ingenium, ludibrium verius quam comitem Delphos secum ducunt. *f)* Vt esset, cui liberius insultarent, in quem iocos & conuicia conicerent, qui risum & libidinem sollicitaret, qui iocis & facetiis rusticis a fastidio rerum suarum auocare possit, non honoris & sanguinis causa, versari secum atque iter facere cupiunt. *g)* Neque irrita erat ipsorum expectatio. Ventum erat Delphos atque inter ludicras iuuenum & Bruti machinationes & iocos curata, quae Superbus mandauerat; tentatumque Deorum consilium. Dum gratias Apollini agunt & sua quisque dona studiosiori pompa offerunt, Iunius baculum suspendit, cui aurum incluserat; per ambages effigiem ingenii sui. *b)* Facile hariolaberis, quibus illud exceptum sit risibus petulantium iuuenum. Adeo, ne inter sacra quidem ludicris parcitur. Ferculum illud certe, vt facilius lateret, qui tam opima pietate Apollinem demereretur, destinasse oraculo creditur. Nobis quia res tanti non erat, & facile tegi minus ridicula arte potuerat, vt ne abiisse ingenio suo putaretur, commentus esse visus est. Verum exigua haec nugarum materies erat, & inficetus pueris regis in patriam reditus, nisi de nouis sollicitus sit. Iam ergo ibi de patria consultum erat Deorum arbitrium, de se sciscitari iuuenibus in mentem venit, & cui imperium fata destinant ex oraculi fide diuinare. *i)* Imperium isti portenditur, qui primum matri osculum dedit. Visum id oraculo dicunt, seu quia maxime imbutus imperandi artibus credebatur, qui in tam aemulis studiis certantium iuuenum, callidissime impleuerit oraculi fidem; seu quia sic forte destinatum erat. Brutus, vt iam inde cupidum imperii & rerum nouarum ingenium cognosceres, vt & sibi, quo adspiret, pateat via, in nugas, consilium Deorum trahit. Quia forte non nisi ridiculis moribus atque consiliis portentosis peruenire ipsum ad rempublicam Diis visum erat; & tot versato ambagibus ingenio facilius tectae Deorum voluntates patebant, illa elegit, quae iocis atque subsannationibus iuuenum maxime opportuna videbantur. In terram prolapsus, tanquam communem omnium matrem osculo contingit. Ita vel implet oraculi fidem vel eludit. Neque id tecto moliebatur, quod si serio ab Apolline imperari crediderat, facile fuisset, & omnibus illis solenne est, qui res arduas tot ambagibus & tectis Deorum consiliis aggrediuntur.

Nihil

f) Liu. I. 56. *g)* Dionys. IV. p. 264. lin. 33. ἵνα γέλωτα παρέχη τοῖς μηρικοίς λέγων τε τὰ ἀνόητα πολλά καὶ ὅμοια πράττων, τοῖς κατ' ἀληθεῖαν ἡλιθίοις. *b)* Liu. I. 56. *i)* Ibid. Dionys. IV. p. 265.

*Donum
Apollini ob-
latum.*

*Oraculi in-
terpretatio.*

Nihil enim rerum suarum ad illorum voluntatem compositum magis putant, quam si longissime a profanarum mentium contemptu & protervia remoti, eo sanctiori ista pietate & religione suscipiunt, quo melius ipsum otium & tacita veneratio illas iuuare videntur. Noster in conspectu petulantissimæ iuuentutis quasi temulentus incerto vestigio cecidit, atque ut hæc quoque pateant lusibus iuuenum, his artibus, his gestulationibus rem diuinam peregit.

§. VI.

Quis non videt, de industria ergo ad stultitiæ imitationem, ^{k)} ruffi- *Iudicium*
cum, ridiculum ingenium, Bruti mores compositos, tandem omni fere sor- *de eius stul-*
ditie contraminatos fuisse. Deum immortalem, quorsum nos non rapit hu- *titia.*
ius lucis, quam tam tenere nobis natura in tam breue tempus commenda-
uit cura atque exiguae voluptatis inconsulta cupido! Ergo tanti erat hic spi-
ritus, hæc aura, quam ne tyranni tibi rabies intercipiat, quam ut exiguo
spatio duceres, viuere dediscebas? Ergo in patria quam apud mentem tuam
esse malueras? Ergo sapientis erat, quod taedebat Te ingenuum & sapien-
tem esse? Ergo ferre hanc animam L. Iuni Brute, potueras, cum ipsam
plane ad aliud ingenium, aliam vitæ rationem, quam cui a creatore desti-
nata erat, refringeres, atque ad animantium studia conformares? Nempe ho-
neste viuere Romæ non poteras, quia instabat Traquinius vndique, & si
generosior indoles emicaret, capiti imminebat tuo? At vero si in patria vi- *Nonne exsi-*
uere tyrannus negabat, nonne exuli orbis terrarum patebat, qui exciperet *lium eligere*
miserum atque extorrem? qui vitam vtrunque ducere pateretur potius, *præstitisset?*
quam ut a mente tua abesse, ut viuum bruta animantia imitari cogeret? Nisi
forte hanc quoque, si Diis placet, viam interpellauerat Tibi Regis incle-
mentia? Nisi forte; qui tot Te itinera facere, tot per annos libere vagari,
tantum indulgere libidini tuæ, & versari inter regios iuuenes eodem vitæ ha-
bitu & libertate passus fuerat, aegre laturus erat Tarquinius, si alio dire-
xisset viam homo fatuus atque ineptus! Neque enim tam breuis iactura fuit,
qua exulari ingenio suo ad stultitiæ componere mores, & ludibrio esse re-
giis iuuenibus statuit. Sed cum ipso admodum iuvene occideretur parens,
ipse vsque ad maiorem ætatem, qua consulem agere & binos liberos adul-
tos alere potuit, fatis longo sanæ mentis interuallo his deliramentis indulsit,
ut propemodum, qui semper alius erat, nunquam qui fuit, recte fuisse
videatur.

§. VII.

At vero operiebatur tempora sua liberator patriæ animus. *(l) Digna An recte li-*
illa forte erat propter quam vel per spatiosius tempus se ipsum desereret *beranda pa-*
pau-

k) Ouid. Fast. II. v. 717.
Fusc. I.

l) Liu. I. 56.
R

*triae expe-
ctauerit oc-
casione?*

paululum, atque aliam faciem alios mores mentiretur? Immo vero fuerit, si modo haec Tibi mens, hoc consilium esse potuisset. Id vero certe Bruto iuueni in mentem venire non potuit. Quod si dudum voluisset animo, tot facinora, quibus libertati reip. insultabat regia libido, in tam longo annorum orbe his artibus circumactō olim innumera vindicandae reip. consilia dedissent. Iam vero, vti solenne est istis, qui histrionum more fabula, quam homines esse malunt, diu insultare sibi passus rem animo indignante paululum presserat. Iam vero cum ipsa taciturnitate aluisset interim rigidos & impatientissimos animos; exacerbatus prioribus malis, ferendae iniuriae impar, nec se nec saecitiam suam capiebat. Verum illa omnia forsitan opportuna Bruto antea non erant, sed hoc expectandum reip. tempus, vbi a cognatis traheretur in tam atrocis consilii societatem, & suorum opera & studiis adiutus miscere feliciter possit remp.? Verum haec omnia tantum abest, vt deceant Brutum, vt fere amentem faciant. Quam enim vani & inepti consilii erat, illa praestolari, in quorum spem & expectationem, si sanus erat, venire non poterat. Vnde cognatam suam a Sexto laesum iri, castam Lucretiam, ipsum mortis testem, promptos ad auxilium Lucretios & Collatinos fore hariolabatur? Scilicet patriae forsitan in tyrannos odium & exulcerati prioribus malis suorum animi, tam ambiguo casu temerarii consilii prosperos fore ominabantur! Illud tamen tam miro factorum ordine, non sine numinis quadam ope singulari, tanto furore & rabie studiosissimi rerum suarum populi, quibus prouehendi erant isti conatus, ita adiutum iri non nisi ex ingenii sui temulentia praecipere animo potuit. Iam ergo, qua temeritate indolem erectam & homine ingenuo dignam, mentem ad creatoris voluntatem compositam, summa & certissima egregiae animae bona, per tantum tempus eurare atque dimittere e manibus potuit, vt nouis quibusdam tandem aliquando, si Diis placet, venturis frustra inhiat? Vt per tot ambages tot studiis tam arduum opus moliretur, cuius faciem atque expectationem ponere ante oculos nullam, & nisi in furoris quodam forsitan imperu ne somniare quidem poterat? Et quamuis hoc quoque difficile ipsi consilium erat, aliam alibi patriam, alios lares exulem & extorrem querere; facilius tamen erat, hominem ingenuum, erectum, denique romanum ducturum alibi vitam vtrunque tristem atque miserabilem, quam tuto machinaturum res tantas in patria. Nonne grauius erat, stultitia imitatore inuentum esse Romae, qui ipsum efficiens reges remque tam atrocem atque inauditam his animis tentantem, tanto consensu sequerentur; quam habiturum esse alibi, vnde spiritum traheret? Et quantum praestiterat victus mollioris atque solutioris vitae in aulis iactura, illud, quo homines sumus, redimere, quam sanam & egregiam mentem exturbare, vt in spes aequae incertae aequae ancipitem expectationem deducaris? Denique non tanti emitur nobis patria, vt in tam graui calamita-

tis periculo, tam atroci & incerto & temerario facinore operam tristem ipsi atque miserabilem nauares, quam alibi tanta cum laude atque admiratione orbis terrarum ad creatoris voluntatem collocare potuisses.

§. VIII.

Denique quaecunque illa sint, profecto, si vel certissimam spem rerum *Fatum Lu-*
 illarum, quibus deinde intendit animum, iniecissent ipsi conditionis suae ratio *cretiae & oc-*
 nes ne ipsi conatus quidem & molimina tam nefariae causae tanti sunt, vt *casto regum*
 tam inconsulta ad illam temeritate adspirandum fuisse videatur. Enim vero *eiiciendo-*
 mota erant Ardeam castra romanorum, & aduersus Rutulos bellum *summarum.*
 ope parabatur. Merebat Brutus quoque inter iuuenes regios, & tribunus ce-
 lerum cum Tarquinio versabatur. *m)* Cum in longiori obsidione vrbs opu-
 lentae otium iuuenes regios vexaret, iocis & commestationibus illud ducere,
 quicquid obuium fuerit, in nugarum & contentionis materiam conuertere ni-
 tebantur. De vxoribus disceptare in mentem venit non infœcunda fabula
 & aptissima pleno libidinis & proteruiæ iuuenum ingenio. Cum laudibus
 quisque suam in eclum eueheret & conuenire inter illos non posset, ipsi
 periculum faciunt. Citatis equis Romam, mox intendentibus tenebris, Col-
 latiam vehuntur. Suas coram inuisunt. Id spectatissimum cuique futurum
 erat, quod nec opinato viri aduentu occurreret oculis. Regias nurus in
 conuiujs & luxu inter aequales deprehendunt. Lucretiam Collatini, qui
 forte cum regia pube cœnauerat, vxorem nentem stamina & pensa sociabus
 distribuentem deprehendunt. Si Pœtæ fides est *n)* narrantem viri amores
 fœminam, & quas pro eius salute conceperat curas ostendentem conueniunt,
 ingenuam & amantissimam viri indolem Lucretiæ, tanto magis admirantur,
 quo longiori a reliquis interuallo ipsam distare intellexerant. Facile capere
 eo amabilior quo magis pudica Lucretiæ pietas, plenum libidinis animum
 regii iuuenis poterat. Redit in castra, plenus furoris atque malae rei Sex.
 Tarquinius. Ipse otio pascit nefarium scelus, atque tandem ferre amplius
 non potest. Interiectis paucis diebus, imprudente marito Collatiam denuo
 aduolat; iura sanguinis, pristinae familiaritatis fidem, hospitium poscit, &
 exceptus comiter, facile impetrat. *o)* Neque iam differt pestiferum gau-
 dium. Stricto ferro, noctu in cubiculum fœminæ penetrat, manu pecto-
 ri imposta vrget, fatetur impatientissimæ libidinis furorem. Deorum Dea-
 rumque omnium fidem & iura hospitii obtestantem, durius increpat. Huc
 illuc versat tristem atque stupefcentem miraculo rei muliebrem animum.
 Tandem omnibus minis & præcipue fœdissimi facinoris ostentatione vincit.
 His malis exanimatam relinquit. Illa doloris atque iniuriæ impatiens, tam-
 que atroci causæ sola impar, Roma Lucretium patrem; Ardea Collatinum

R 2

euocat.

m) Liu. l. 57.

n) Ouid. II. Fast. v. 748.

o) Liu. l. 58. Dionys. Hal. IV. 274.

euocat. Cum suis quemque amicis, apud quos iudices causam agat, vt fertior turbarum & malæ rei materies sit, adesse iubet. Omnibus timoribus implet familiares, atque Collatiam accersit. Siue, quod minus credideris, Romam ad patrem ipsa passis crinibus curru atrato euolat; quoscunque sanguis & cognatio tangebatur eodem colligit. Inter illos quoque Brutum adducunt, qui & ipsi ante Ardeam stipendia fecerat. Coram quibus testata Sexti facinus, atque viatores pudicitiae imprecata Deos, multo impetu debachatur. Cum perciti atrocitate rei, a quo manu & viribus retrahenda erat, frustra verborum delinimentis auocarent, ipsa, in cultrum, quem veste texerat, impatientissimo impetu prolapsa, moritur, suisque perpetuas atque domesticas in stirpem Tarquiniam & genus omne regium furias relinquit. Tanto illæ maiores fuerunt, quo ipse conspectus lugubrior atque miserabilior tristiore sibi cladem fecisse videbatur. Illæ non solum patrem mortuæ & maritum, quorum maxime afflictæ fors videri poterat, corripuerunt, sed vel omnium maxime L. Iunius Brutum eo facilius agitauere, quo ipse haud ita pridem furibundo similior fuerit. p)

§. IX.

Prime Bru- ti machina- tiones. Ita plenus amentiae atque irarum Brutus extractum Lucretiae vulnere ferarum, inter reliquorum lamenta atque execrationes ipse manu accipit; culpam non tam in sceleris auctorem, quam quia hic aptissimus contra regem titulus videbatur, in Tarquinii patrem & nomen regium conuertit. Per Deos omnes & castissimum sanguinem, quem manu tenebat, contra ipsos & illorum stirpem, & omnes, quos forte posteritati fata destinauerant, reges, non deliberato tam atrocis negotii consilio iurat. Idem carmen reliquis, nouum ingenium & mutatos in aliud mores in Bruto stupefcentibus præit, quia ipsos sceleris testes fortuna obtulerat. Inde ne exanimetur ipso tempore malum, infestis animis cum gente Lucretia in forum pergit, exponit omnium oculis fæde dilaceratum cor-

Consilium de rep. nouan- da. pus. q) Populum & ferocissimos quosque iuuenum Collatiæ priuatus voluntarios concitat. Ne quid ad regum aures, infectis rebus, perueniat, Collatiæ præsidium relinquit, cum iuuentute armata Romam aduolat. Ad Brutum tribunum celerum, quia dignior magistratus non supererat, vocari populum iubet.

Tribunus Celerum.

Obierat hunc proximum a rege magistratum, quem eo tutius ipsi Tarquinius crediderat, quo certius vel non capere vires & decus ordinis, vel non nisi in nugis & iocos conuertere posse videbatur, ius ipsi comitorum atque concionis, quandocunque liberat, debebatur. r) Præerat ille trecentis iuuenibus, quos e flore nobilissimæ iuuentutis patriciæ atque plebeiæ, studiosissime Romulus collegerat. Celeres dicebantur, quia vel expeditissime obibant munia sua, vel quia primus ipsis Fabius Celer præfuerat. s) Si quid accideret in republica maius

p) Dion. IV. pag. 263.

q) Liu. I. 59.

r) Dionys. Halic. IV. 266.

s) Dionys. II. 86.

maius & atrocius, illud per tribunum celerum rex eo facilius curabat, quo propius ille semper cum iuuentute circa regem protegendi corporis causa versabatur. Militiæ, semper ad regis latus & inter antesignanos, eques plerumque, & si necessitas imperet, pedes pugnabat. 1) Quo conspectiori loco virtus eorum constituta erat, eo maiores ipsis plerumque animi, cupidiorque de istis omnium expectatio. Apud reges illa tribunorum dignitas erat, qua apud dictatores magistri equitum conspicui, tantaque in castris potestas, vt vel omnis disciplinæ militaris ordo & religio ipsorum opera fanciretur. 2) Illud decus noster in vindictæ occasionem trahit. Exusat ciuibus pristinum ingenium. Lucretia fatum miserabile, scelus Sex Tarquinii, 3) orbitatem Lucretii Tricipitini, magis orbitatis causa quam morte filiaë afflictæ ostendit. Tyrannidem Tarquiniorum iam dudum in seruitutem & omnia vitima versam docet. Iniurias in populum, quem in fossa, & cloacas exhauriendas demiserat, ex quo gentium quaqua omnium victore opifices & lapidas fecerat, docet, scelus & indignam cædem Seru. Tullii, ingenium regis atrox & inexplebile memorat. Denique quicquid seditionibus aptum, quicquid efficax ad rudes & rigidos ista ætate ciuium animo, miscet, & in vulgus iactitat. Omnia diris atque exsecrationibus incendit. Vbi his iris, his artibus incaluerant animi plebis; & quicumque auctor alio vocaret, promte secuturi viderentur, facile fuit, in quamuis flectere iniuriarum & furoris societatem. Inde continuo vt exulem Tarquinium cum coniuge scelerata & eiusdem ingenii liberis esse iuberent, persuadet. Venientibus portas claudit, propugnacula præfidiis armat. 4) Ipse cum globo iuuenum, ne & hinc absint furiaë, diuersis itineribus de industria euitato Tarquinio, Ardeam contendit. Ibi ipse coram vel certe per nuncios reip. & populi Romani, 5) rem vt acta sit exponit. Neque id multum negotii facebat. Milites semper rigidum & inconsultum genus, in partes patriæ sollicitat. Tarquinius redeuntes castris excludit. Ciuibus vero annuos magistratus regia auctoritate, duodecim licitoribus, fascibus insignes commendat, qui alternis præferebantur, ne duplicatus terror videretur. 6) Pro regibus consules dicere iubet. Ipse cum L. Tarquinio Collatino comitiis centuriatis a præfecto vrbis Lucretio consul creatus, fidem populi iureiurando obligat, senatum quo plus sit virium ordini patribus ex ordinis equestribus primoribus auget, & vel primus vel ad Romuli æmulationem 7) Conscriptos appellat. Tandem, ne qua regum cupido & desiderium incesset animos, sacris, quæ reges priores ipsi obierant, regem sacrificulum præficit 8) atque ita nouam formam reip. tam audax, quam æternum opus sua auctoritate instituit, atque consensu populi confirmat.

R 3

§. X.

1) Pomp. l. 2. §. 15. ff. d. Orig. Iur.
p. 270.

2) Liu. l. 60.

3) P. ut. Rom. p. 24.

4) Liu. II. 2.

5) Ouid. Fast. IV. 837.

6) Dion. IV. p. 276.

7) Dion. IV.

8) Liu. II. 1.

§. X.

Iudicium de occasione consilii. At vero, Deum immortalem! quam dedecebat auctorem suum tam audacis & nefarii consilii titulus; vnus iuuenis perdita atque inconsulta petulantia, vnus fœminæ pertinaces & inexpugnabiles furia. Atrox quidem & horrendum erat, impatientissimam libidinem tot secleribus redimere; infestare placidos lares ingenuæ mulieris, tanto fœdiori consilio, quanto speciosior & sanctior iniuriæ via, hospitii & sanguinis iura videbantur. Verum illa omnia, qui ad Superbum referenda? aut si fuissent, tanta rerum omnium euerfione coërcenda, putari potuerunt? Scilicet regno forte imminebat Sextus, successurum propediem patri, atque eandem pestem, idem crudelitatis atque libidinis imperium machinaturus omnibus, cum hæc in fœmina successissent? Enim vero, vbi huc adspirabat, vbi iniicere manus imperio moliebatur, tunc sumendi erant, quos iam male conceperat, spiritus; tunc intendendæ manus; tunc euocandus populus in perditissimum caput; tunc omni Diuina atque humana ope & virtute enitendum contra libidinem & iniuriam; atque armanda resp. non pessimo patriæ & orbis terrarum exemplo deiiciendus imperio pater, ne forte aliquando misceat remp. perditus atque nefarius filius. Verum perinde erat forte magnis & egregiis, quemcunque aptissimum videbant plebis animo stimulum atque medicinam adhiberi? Et haberet profecto, cur ipsum magnum & egregiam esse pateremur, modo ipsis dignior & magis compositus ad decus & salutem reip. alius titulus superesset, quem in scelere & temeritate regum priorum sibi inuenisse videbantur.

§. XI.

Iudicium de Prisco Tarquinio. Nempe iam olim longa serie fraudibus & peruersis studiis imperantium perditam dicebant remp. & dudum vltrices meruisse manus, quas illis proxime Brutus iniecerat. Inde iam a Tarquinio Prisco meditato esse in imperium Romanum pœnas iratos Deos. Ambitosum fuisse Prisci imperium; artibus & machinationibus, & composita ad populi aures & ingenium oratione, quæsitum a Romanis regnum, qui priores reges fere inuitos ^{d)} sola deorum immortalium occulta voluntate Romam pertraxerant. Iam dudum pessundata regna & in tyrannidem versâ esse, quæ a cupidis non a coactis susciperentur. Quasi vero prodire in plebem, ostendere virtutem tuam illis, quorum commodis professe poterat opera tua, periculosum patriæ videatur? Si tacearis, si suppressus fueris, si nemo sit, qui in te conuertat oculos, inuitis offerre atque commendare decus tuum; si indigeat ope, vbi quærere illam, vbi inuenire possit, docere ignorantem nefas & fraudi esse possit reip.? Ergo stipes & truncus in rep. atque otiosus haereas, ne ambire imperii munera, ne periculosus libertati videare? Vereor, ne tandem tollere oculos & egregiam mentem nobilioresque spiritus

^{d)} Liu. I. 37. Dion. III. p. 146

tus praeferre & in reip. commoda ac creatoris voluntatem alere, conatus tuos maioribus parare, tandem virtutem colere, & detestari deteriora studia, iniurium in ciues esse arbitrentur! Iam enim, quem digniorem destinare sedi Anci Marcii poterat plebs Romana; quum ipso sapientissimo rege duce & magistro, domi & militiae Romana iura, Romanum ingenium didicisset Tarquinius; dudum ad magna & egregia aluisset animum; denique tam conspectæ inter Romanos virtutis esset, vt comitiis patrum auctoritate per interregem indictis, vbi primum eius meminerant, haud falsa memorantem ingenti consensu, regem esse Tarquinium iuberent.

§. XII.

At Seruius forte perdidit rem Romanam, & iam tum infestus libertati cinium, iam tum periculosus patriæ miscuerat remp. cum iniussu populi, inuitis patribus arte Tanaquilis obtineret imperium? Quæsiuit ille quidem peius, quam deinde impetrauit & gessit imperium. At tamen certe ista quasi in arena virtutis suæ, quæ dudum ad magna prouecta erat, quoddam saltim experimentum dedit non inuitis ciuibus; & præcipere illa in scena passus est placidissimi felicitatem imperii. Et tandem quamquam haud dubie vsu possederat regnum, tanto tamen postea, quanto vix alius ante ipsum, consensu rex declaratus. Neque rapuit profecto fasces qui artibus petiit regnum a ciuibus, quos ipsum vel sponte electuros esse constabat. Prospexerat Seruius forte exemplo male; at tamen non euererat rem Romanam, qui auctoritate patrum, iussu populi regnaret. Vt ipse Lilius adeo non ambigat, pessimo publico facturum fuisse, si libertatis immatura cupidine, priorum regum cuidam regnum extorsisset Brutus, qui tam præclarum, exacto Superbo rege, pro rep. susceperat facinus.

De Seruio.

§. XIII.

Successit illi L. Tarquinius Superbus, vir neque Diis neque hominibus acceptus. Ingenium rabidum, crudele, inexplebile rerum atque cupiditatis; nec suorum nec patriæ memor, pestis Romani nominis, & quibus acceperat regnum, iisdem versatum artibus in rep.; nullo propemodum veniæ titulo excusandum, nisi quod multam insaniam rationem non tam sibi, quam furori Tulliam debeat. Nihil speciosius ad laudem Bruti videbatur quam a tam fœda seruitute victorem orbis terrarum populum vindicare, & illas furias illam pestem exigere e rep. quam ipsi fere intolerabilem senserat. Inuaserat enim infesto consilio atque parricidis manibus remp & quocunque traxerat libido facinus, fœde grassabatur, & irritabat vitores parentum Deos. Omnium diris & manibus merito opportunus, nisi iam ipsa Romanorum patientia rex fuisset. Iam vero utebatur fasceibus, sceptro, sede eburnea. Considebant ad tribunal eius Romanorum principes, citabat ad illum lictor; iussa senatus faciebat; arma capiebat iuuentus, vbi Tarquinio ita visum. Bella indicebantur; pacem componere, excedere
fni-

*De Superbo
& eius exi-
lio.*

fraibus, longius progredi, ferro, igni sœuire, non solum conscis, sed neque inuitis patribus poterat. Per viginti & quatuor annos dominabatur Romæ, nemo, qui mouere labra, qui excutere iugum voluisset, inuentus erat. Denique expleuerat consensus & tacita exspectatio ciuium, quicquid auctoritas patrum & iussus populi, prioribus dederat. Iamque iure poscebat imperium, quod antea vi atque fraudibus peperat. Nunc ergo pessimo non Romæ solum, sed orbis terrarum exemplo, quem tot per annos tot vrbes, tot regna, tot capita tulerant dominum; quem regem se credere, eo curam & consilium mentis conuertere, diuinis humanisque omnibus præesse, nihil fraudis, nihil machinationum exspectare passi fuerant, illum vnus impatientia concutiebat. Dedit illud regibus numen immortale, vt illorum capita sancta sint. Neque fas erat rigidos & inconsultos ciues, de istis ferre iudicium, quos auctoritate, fama, sapientia constitutos esse ultra reliquos viderant. Quod si semel impune liceret, bone Deus, quando non suppeteret hominibus temerariis atque fastidiosis, quod carpant in principum studiis, quod in deterius torqueant, quod in regum integritatem atque salutem machinentur? Nunquam ita omnibus meliora probantur, vt plurimum opera & studiis consuli regibus possit, qui recta & ingenua fectentur.

*Reges immo-
labiles.*

§. XIV.

An prudentia fuerit contra reges insurgere. Finge tamen fas fuisse ad commune bonum &, qua nihil maius, nihil amabilius concipit mens humana, libertatem in tanto populi Romani consensu aspirare; quo consilio tam plenum alexæ opus, tam audax & temerarium facinus moliri Brutus illa rerum facie poterat? Bellum haud dubie Bruto imminabat, vim paranti contra Tarquinium, qui tot annis, tot populos, tot reges, omnem gentem Etruscam, finitimos vniuersos imperio & amicitia demereri, & iam sua quosque necessitate aduocare contra regum paricidas potuerat. Illos omnes eo cupidius aduolatueros ad arma & ferendam opem constabat, quo verius omnes rem suam agi, finem regnis, rei inter Deos ^{g)} hominesque dulcissimæ instare, actum esse de salute orbis terrarum credebant, si priuatorum libidini paterent regum capita. Quid ergo venerat Tibi in mentem, Brute? Nonne tot pericula patriæ, tot egregia & diuinissima pectora, tot ciuium opes & sanguis, nonne pax & quies reipublicæ, sine quorum iactura eiicere reges non poteras nonne hæc, inquam, omnia satis merebantur, vt ortam immatura cupidine indignationem paululum premeres? Tua denique, L. Iuni Brute, nobilissima anima, quam tyranni armis & furori obiectabas, quam libidine tua pessumdabas, tanti non erat, vt hominis propediem ætate lapsuri iniurias patereris tandem sponte concidere, atque ipso impetu deferuiscere? Vt tot apparatus, tot plena animorum & audaciæ consilia in meliora reip. tempora differres? Ergo vnus regis libido atque procacitas, quam tu immensam atque insuperabilem finxeras animo,

vnus

^{g)} Liiuo II. 9.

vnus tyrannis, tantum afferre miseriarum, tantum malæ rei poterat, quantum tot bellorum strages intendebant patriæ? quantum tot dissensionum turbæ, quorum tu fax & tuba fueras, integritati reipublicæ minitabantur? Nisi forte non tam contra Tarquinius insurgere quam finem imponere regnis consultum erat; & regii iuuenis facinus trahere in occasionem libertatis malebant ciues, quam longæ seruituti obnoxii sub imperantium potestate diutius languere atque confenescere.

§. XV.

Ita certe Bruto visum est. Quare vbi de reliquis prospexerat, atque Roma & castris excluderat Tarquinius, iam ad tribunum celerum, ^{b)} citari populum iussit. De alia rep. magistratibus annuis, quos consules dice-
rent, auctoritate & insignibus regum ornarent, non sine omnium consensu *Iudicium de magistratibus annuis.* ad populum tulit. Vt fortius mouerent illa animos ciuium, hisce omnibus egregium libertatis titulum obtendit. Datamque adeo sibi libertatem binis regibus annuis credebat pop. Rom. qui aliquando centum patres ⁱ⁾ per quinque singulos dies partitos imperium, ferre non poterat. Tantum tamen abest, vt adspirasse ad liberius ingenium, & nouum decus videretur resp. vt potius pressa antiquo imperio iugo iam quoque turbis atque seditionibus misceretur. Ecce enim bini præerant imperio, eadem potestate, iisdem iuribus, iisdem forte animis armatis. Referebat alter consulum ad senatum sententiam, & rigidius consulebat in populum. Alter ne & ipse fignis haereat, & egisse in rep. causam videatur, addebat de suo ingenio aliquid. Vt vinceret collegam asperioribus studiis, quæ antea dura erant, augebat in immensum. Ita vtrumque miseræ plebi obtrudebatur. Iam binorum consulum iras atque taedia deuorabat destitutus inter vtrumque populus, qui antea vnus asperitatem ferre non poterat. Vbi diuersis studiis, diuerso spiritu animauerat consules & natura, iam quæ alter in mitius consuluerat, hic in asperius retrahere, quæ probare alter, hic indignatione & diis conficere nitebantur. Vbi conuenire inter vtrumque non poterat, iam in partes abire, factionibus pugnare, criminari alterum alter, derogare priuata opera, exanimare vires imperii cogebantur. Quilibet collegæ vitiis & hallucinationibus crescere, atque aemulis studiis & altercationibus vltra reliquos eminere. Omnia in incertæ plebis caput & ruinam. ^{k)} Si egregium quid vtrisque videbatur, res tentanda non erat, nisi de his senatus cognouerit. Vbi ad illum res peruenerat, depugnabant patres trecenti, summis quisque animis, ne quid impune consulibus liceret. ^{l)} Anxius & suspensus

b) Dion. IV. p. 267.
IV. p. 269.

i) Liu. I. 17.

k) Dion. IV. p. 248.

l) Idem

suspensus his timoribus populus trecentorum operiebatur imperium, & incertis studiis agebatur. Tandem non sine turbis & inimicitis ferebatur sententia; & si ante difficile erat, ut unus ingenue prospiceret patriae, multo minus trecenti aemuli sine dissensione consulebant de republica. Vbi vix acceperas fasces, vix ad imperium curam & cogitationem conuerteras, instabant propemodum comitia. Iam ne quid molliatur in te plebis aut senatus consilium, quorum manus tibi postridie priuato imminerebant, nihil tentare consultum erat, quod dignum imperio, dignum rep. fuisset. Nihil laboris & periculi subire pro imperio audebant, quod non suum sed alienum successori proxime tradere meditabantur. Nihil quod legibus, re furda atque inexorabili, sancitum erat, rei communis causa in melius referre licebat, ne sit, quod carpat, quod accuset, quod in caput tuum cudad populus. Nihil veniae dare, nihil laxamenti, non gratiae non misericordiae, locum relinquere integrum erat, ne quid Clodius de plebe machinetur. Aut si haec non placebant, lictoris manus, furca in foro, laqueus in carcere, exilium ante portas expectanda. Ancipites hac sollicitudine remp. discebant in medio relinquere de commodis & expectatione patriae minus solliciti esse, quibus de sua salute parum constabat. Tandem non ingenue nec libere consulere ciuibus poterant, quos anxios & meticulosos ipsa necessitas fecerat. Interim cum vel ad rigidos mores vel solutiora studia composuerant animum ciues, propter consulis ingenium; mox priusquam instarent Calendae Ianuariae, alios mores, aliam mentis faciem meditabantur. *m*) Denique qui antea vix vnum regem inuenire poterant, qui studiosus curet rem publicam, multo rarius quotannis in duos sentiebant. *n*) Prensari tamen interea singulis annis in campo Martio; excipi honoribus & blandimentis candidatorum; ab illis saluari comiter, qui propediem de capite suo consulturi erant, multum gaudebant. Vbi quid grauius instabat, cui discordia consulum iudicia non sufficerent, vbi duorum contentione agitari resp. amplius non poterat, vnum denuo victi casus necessitate praesciebant reipublicae, quem dictatorem dixerunt posteris. *o*) Ut docerent orbem terrarum, non patriae causa, sed quia sic Bruti libido suaserat, consensum esse in duorum imperium.

§. XVI.

Asperitas in liberos & collegam. Haec de republica Brutus. Mox a regibus, ut domus etiam & priuati lares infesti sint; in filios & gentem suam, deinde in collegam quoque conuertitur. Cum melius salubriusque inopi quam potenti consulum videretur imperium, assueti solutioribus studiis, nobilissimi iuuenes cum Tarquiniorum

m) Herodian. IV. c. 5. p. 189.
VI. p. 336.

n) Dio Cass. L. XLIV. p. 273.

o) Dion.

niorum legis consentiunt contra rempubl., spatium quod legis ad res regum auhendas datum, in fraudis occasionem trahunt. Litteras ad Tarquinius reddunt Vitelli atque Aquilii fratres, & filii consulis Titus & Tiberius, neque patriæ neque patris religione a tanta amentia auocati. Rem quanta humana ope celare poterant, premunt. Vnum seruum, cui Vindici nomen non obseruant. Qui detestatus nefarium facinus, vltra seruile ingenium erecto animo, nec patris auctoritate nec dominorum indulgentia fractus, ad alterum cos. Collatinum refert perdidissimum consilium. Ipse datae operæ præmium libertatem accipit. Coss. ad liberandam patriam prouocat. Liberatorum amor fortissimum vinculum humanæ mentis, & cura patriæ, eo fortius lustabantur in animo Coss. quo plus vtrumque ad Romanum ingenium poterat. Vicit ciuium expectatio. Brutus, quo generosior libertatis auctor & recuperator, tanto violatæ seuerior vindex, ipse de filiis exegit supplicium, eminente animo patrio inter pænæ publicæ ministeria. Vt cuius manu parta erat, eiusdem studiis sanciretur libertas publica. Ad palum deligari spectatissimos iuuenes, virgis caedi, denique capite truncari iubet; tanto rectiori virtutis experimento, quanto gentis Romanæ disciplina, duobus iuuenibus præstabat. Et si vel nihil fecisset ad rempubl. tam conspectæ virtutis & seueritatis exemplum, *p*) tamen amoribus, si nihil aliud in alterutrum flectat, leges scribi non possunt. Vbi vtrumque mouet animum, iustius est, quod fortius experiare. Illudque auidius recte amplexaberis, quod tenerius tibi ipsa natura iudice commendatum senties. Plus negotii Bruto successerant Aquilii, sororis collegæ filii. Quos cum & ipsos duci iuberet, & iam licitor iniiceret manus, tristi libertatis & diuini imperii experimento, restitit victus iuuenum precibus Collatinus. Cum incensi animis consules, ille libertate, hic suorum cura, vtroque efficaci ad humanum ingenium stimulo, atrocius depugnarent, poscebat populus calculos. Quia vel suos præferre patriæ, vel nomen regum infestum liberati, nimiumque afflucti regnorum Tarquinii videbantur, antequam lata erant suffragia, abdicare se magistratu Collatinus cogitur. *q*) Iam neque supra se, neque circa se collegam ferre videbatur Brutus; proxime in se saeuiturus, si nihil superfit, in quod infestis animis abiret. Et consultius forte fuerat remittere a tanta atrocitate aliquid, quam pessimo posteritatis exemplo nouas contentiones in noua rep. ferere. Excusandi tamen videntur, quia pro libertate furebantur, hi spiritus, quam tanta ipsi sollicitudine commendauerat populos Romanus; & ipse P. Valerius ascitus collegæ loco in partem imperii, testabatur, non imperandi libidine sed reip. causa saeuitum contra priorum consulem fuisse. Habebat ipse denique; cur, qui tam lu-

p) Claud. IV. cons. Honor. v. 491. & Plutarchi vita Bruti initio. *q*) Dion. V. p. 207.

brico superstruxerat rem Romanam fundamento, illam rigida atque asperiori disciplina confirmaret.

§. XVII.

Bellum. Tandem ne impune sibi tam fecundum & atrox abstulerit gaudium, ad arma veniendum erat, quæ dudum præcipere potuerat animo. Venientes cum Tarquiniensibus contra remp. consentiunt. ^{r)} Illos præcæ Romanorum iniuriæ, hos regum nomen & cognatio ad arma pellexerant, & quia pulchrum erat suos Romæ regnare. Brutus, qui vrbe primus pepulerat reges, vt & agro Romano prior eieceret, obuiam ire cum suis decernit. Ipse contra Romanorum mores & consilia ^{s)} cum equitatu anteuolat, ipse primum pugnam capeffit, non exiguum suis momentum futurus vel victoriæ vel cladis. Vbi conspiciatus illum Aruns Tarquinius, & suis decoratum insignibus magnifice incedentem videt, incandescens animo, concitat calcaribus equum, & in ipsum infestus consulem dirigit. Mouent, quos dudum contra Tarquinius conceperat, animi, & decorum erat cum ipso duce pugnam capeffere. In quem dum auide conuertitur, sui protegendi corporis, dum hostem vulneraret, immemor, æternum animo parturiens decus, & quos olim gesserat pro rep. spiritus, tum quoque vultu præferens, contrario per parmam ictu configitur. Ita indignantem spiritum liberatorem patriæ & iam quoque tyrannis infestum toruo & magnanimo vultu emittit. Collega, quam potest magno apparatu, Bruti funus ducit. Exequias iri omne nomen Romanum parauit. Matronæ illum, qui tot per ambages, tot artibus, tot annis meditatus erat salutem patriæ, tot animis expositam libidini regiæ pudicitiam, summum muliebris sexus decus, vltus erat, annua pietate consulem lugent. *Mors.* Resp. statuam æneam ^{t)} medios inter reges ponit; tunc quoque stricto ferro regum imaginibus imminentem; vt ea sancta credere iubeat gentem Romanam, quæ ipse his animis, periculis, spiritu, vita, consiliis, dextra, sanguine, morte recuperauit.

Funus.
Luctus.
Statua.

§. XVIII.

Vale ergo, Luci Iuni Brute, augustissima post hominum memoriam anima, si pro recta causa stetitisses. Cum tantus fueris, vbi aliquando post longas ambages ad mentem redieras tuam; cui tecum foret laudis æmulatio, si semper tibi similis fuisses. Nisi forte non sine numine ita constitutum fuit, quod non prius tibi ad maiora adspirauit excelsissimi animi virtus summa atque incomparabilis, ne vltius misceres rempublicam. Felix tamen, qui matura gloria, necdum se in inuidiam vertente mortem occubueras. Priusquam dedeceret auctorem suum respubl. & pœnas violati imperii, quæ a te exposcendæ erant,

vl-

^{r)} Liu. II. 6. ^{s)} Veget de re milit. p. 90. Lipf. de milit. Rom. dial. IV. princ.
^{t)} Plut. in M. Brut. init.

vitricæ regum furia a ciuibus fumerent. Doce interim humanum genus tuo exemplo, quantum præstet egregiis quibusque animis, recta & ingenua studia sectari, quam fraudibus atque forditie miscere reimp. Iube vero præterea, magnis quidem atque amplissimis rebus intendere animos; at ne, dum pluribus inhient, maioribus excidant; denique virtutem tuam potius, atque inuicissimos animos, quam ingenium atque consilia imitari.

IV.
DISSERTATIO
CAIVM MUCIVM SCAEVOLAM
CORDVM
REGIS PARRICIDAM
EX ANTIQVITATE ERVIT
ET
SANCTA PRINCIPVM CAPITA
A QVIBVSQVE PRIVATORVM INIVRIIS
DEFENDIT.

LIPSIÆ, D. XVI. MAII. A. O. R. MDCCXXII.

§. I.

Caius Mu-
cius.*Parent.**Nomen Caii.*Mucii Scauo-
la.*Cordi no-
men.
non corda-
rum**sed posthu-
mum,
aut serius
prognatum
significat.*

CAIVS MVCIVS, vir antiquissimæ originis, & in vtraque patriæ fortuna illustrissimæ virtutis; inter prima Romanæ vrbis decora, & haud ita pridem partæ libertatis defensores tanto conspectius ad posteros exemplum, quanto salubriori ipsis in populum consilio prospexisse videbatur. Parentis atque maiorum merita sæpe & sordidissimis mortalibus aduersus ætatis & posterorum iniuriam præsidium & decus, MVCIO inuidit, nobis dissimulauit fortuna; quia aut recentes CAII MVCII laudes officiebant antiquissimæ superiorum memoriæ, aut ille vel sua virtute sibi & nomini suo, sine maiorum ornamentis etiam solus contra obliuionem suffecturus videbatur. CAIVM certe, quia maximus natu filius erat gentis suæ, e nomine parentis, romano more, quasi hæreditario iure appellarunt. MVCII nomen e nobilissima proauorum gente longa ad ipsum successione peruenit. *b)* E virtutis & adustæ dextræ miraculo, cuius ipsum triste experimentum læuæ vti ministerio coegerat, SCAEVOLAM apud posteros & ex lapp. Capitol. SCAEVVLAM dixerunt. *c)* Quoniam, & qui læua manu faciunt operas, & qui auspici patriæ creduntur, *d)* Græcis *σκαίος*, sinistri, Romanis Scauæ & Scauole appellabantur. Neque illud tamen viuo obiectatum est nomen, quia vel in iocos trahi, & non sine quadam subfannatione, vt risus materia sit, effingi solitum est *e)* (quod vel e solo deminuto & breuiusculo nomine suspicaris) vel quia demum, sublata ex oculis virtute, subsecuta est facinoris admiratio. Alii, quibus de industria miraculorum commentis augustiora vrbis primordia falso facta fuisse videbantur, vt fraudarentur ipsum audacissimæ virtutis testimonio, quod in ipso nomine viri tanto grauius extare maiores voluerunt; ignoto inter familiares Romanorum titulos cognomento MVCIVM CORDVM appellant. *f)* Quod quia minus solenne erat, & nemo nominis auctor existerat, tanta interpretum dissensione agitata est, vt tractum illud e *cordata* & ingenuæ virtutis experimento nomen fuisse STEPHANVS atque SYLBVRGIVS VETERENSIS *g)* propemodum cum risu eruditorum interpretentur. Quibus latinius os & ingenium est, hæc ferio tantis viris in mentem venisse, ne fingere quidem animo potuerunt. Posses illam forte paullo *serius*, quam naturæ imperauerant leges, a matre editum, vel certe *posthumum* post parentis fata progenitum fuisse consultius e nomine suspicari, quia & agnos, quos serius excusserat natura *h)* & sceni olerumque post autumnum liberalitate naturæ factas reliquias *i)* *cordos* factus Romani agri-

- a) PLVT. Vit. Poplicol. p. 106. l. B. b) LIV. 2. 12. DIONYS. HAL. §. 296.
c) LIV. 2. 15. init. AND. SCHOTT. in not. ad AVREL. VICT. in MVCII Vita.
d) APVLEI APOL. p. 343. Scæui ominis scæmina. e) GELL. 12. 14. Scæuus profecto & cæcus animo forem. SCHOTTVS d. l. c. AVREL. VICTORIS.
f) AVREL. VICT. in MVCII Vita. VAL. MAX. L. III. c. 3. I. g) Vterque ad locum citatum DIONYS. h) VARRO d. R. R. 2. I. Colum. 13. 13.
i) Columella §. 3.

colæ appellant. Idem forte PLVTARCHO in mentem venit, qui ex ATHE-
 NODORO SANDONE *Ὀψιγενον* ^{l)} audiuisse ciuibus suis MUCIVM monet;
 atque adeo GVILIELMVM XYLANDRVM in suspicionem adduxit, vt per-
 niciosa in publicum liberalitate POSTHVMI MUCIO nomen indulsit, quia
 CORDI ignorabat cognomentum. ^{m)} Qui illum paullo renocatis in aliud lit-
 teris CORDVM e facinoris comparatione dictum fuisse crediderunt ⁿ⁾ quia il-
 los & CORDVS pro patriis Athenis animos sumferat, imperite & audacter
 somniarunt. Gemmæ, quas tibi in fronte differtationis sitimus, CAII &
 CORDI ignorant nomen, binis saltim nominibus, MUCIVM SCAEVOLAM
 appellant. Fluxit vtrumque etiam ad posteros nomen, tam sterile virtutis &
 bonarum mentium, vt vix stuporem quendam sola vxoris opulencia & dotalibus
 agris conspicuum apud HORATIVM FLACCVM inuenias ^{o)} qui gentis M-
 CIAE libertus, si DACIERIO & EDVARDO ZVRCKIO habeas fidem, ^{p)}
 propter forditiem & natalium dedecus iam tum ciuium fabula, acceptum a pa-
 tronis nomen antiquo libertorum more ^{q)} continuauerat. PAVLLVM quendam
 MUCIVM, quem tribunum plebis, propter conpirationem cum SPVRIO
 CASSIO, viuos cremasse nouem collegas, testatur antiquitas ^{r)} ad nostrum ge-
 nus referre ipsa tribunitia potestas vetat, quae ad patriciorum dignitatem non
 peruenit, e quibus CAIVS MUCIVS proficiscitur. Ille homo de plebe, trux
 atque cupidus rerum gerendarum, cum & ingenii rigore & studiorum compara-
 tione & nominum similitudine proximus ad summum illud patriae decus acce-
 deret, SCAEVOLAE forsân sibi non sine sacrilegio rapuit nomen, vt quem
 animis atque consiliis exprimebat, illum etiam nomine totum referret. Sic ali-
 quando quidam de plebe LVCIVS IVNIVS, tribunitiae potestatis inter alios
 auctor, BRVTI primo per iocos sibi, deinde serio obiectari passus est nomen,
 vt ad LVCII IVNII BRVTI summam dignitatem, cui iam tum similis erat,
 & studiis & nomine adspiraret. ^{s)} Denique eadem propemodum fata summis
 atque nobilissimis viris, PAVLIO & QVINTO MUCIIS SCAEVOLIS, Paulus Mu-
 CAII MUCII gente interdixerunt, quorum dignitatis tantum abest, vt pude-
 re potuisset gentem MUCIVM, vt etiam ornamento futura fuisse videatur.
 Alterum eorum principem senatus & summae in rep. auctoritatis virum ^{t)} ciui-
 lis iuris absolutissimam disciplinam haereditario quasi ad posteros iure propa-
 gasse, TVLLIVS auctor est. ^{u)} Cuius si vel nullum exstaret in rompubl.
 egregium studium & decus, quae vel in ipsis Romanorum legibus, inter illarum
 fan-

l) PLVT. Poplicol. p. 105. m) in lat. interpr. PLVT. l. c. n) SCHOT. in
 not. ad AVR. VICT. in vit. MVC. o) QVINT. HOR. FLACC. l. 1. Epist. 6.
 v. 20. p) Vterque ad loc. cit. HORAT. q) HEINECC. antiquitat. Rom.
 ad INST. IVSTIN. L. I. T. 6. r) Val. MAX. 6. Cap. 31. num. 2.
 s) PLVT. in Vit. MARC. BRVT. p. 984. DIO CASS. c. 42. 478. DIONYS.
 HALIC. 6. 394. t) PLVT. in Vit. CIC. p. 862. *ὁ περὶ Μάκιον ἀνδρὸς πο-
 λυτικοῦ καὶ πρωτεύοντος τῆς βελῆς.* u) CIC. de Offic. I. 32.

Quinctus Mu-
nius.

sanctores atque conditores ipsi amplissima debentur, x) sola MARCI TULLII iuuenis institutione, qui ex illo iurium hauserat disciplinam y) gratissimam posteritatis memoriam atque summum ornamentum meruisset. Alter quidam QVINCTVS vir spectatissimae dignitatis, LAELII gener, atque ultra omnem laudem constitutus, saepe post fori strepitus, & turbas, quibus perpetuo conficiebatur, pila scitissime lusit, vt & otio esset ingenium suum. z) Qui cum compositione in CAII MARIi funere seruare rempubl. vellet, vulneratus ab ingratibus ciuibus, & quia telum non toto corpore receperat, die dicto, cum omnium bonorum misericordia & execratione tractus ad indignum supplicium fuit. a) Inuidit illis CAII MUCII gentem prope vnus litterae iniuria, quia perpetua ipsos codices consensione MUCIOS appellant, cum nostrum MUCIVM dixerint. Quos & ipsos aliunde propter nominum priorum similitudinem mutuatos SCAEVOALARVM nomen propagasse ad posteros, & ad nostri gentem non pertinere, cum aliis crederemus, nisi ipsos Romanos harum litterarum tam custodientes non fuisse constaret, vt ex illarum inconstantia contra illos ducere tuto argumentum posse videamur. Vultus & faciei habitum miris modis distortent, atque in contraria trahunt gemmae nostrae; in illo tamen fere consentiunt, facie tenui & macilenta, oculis trucibus & acutis, naso aspero & adunco, mento breuiusculo & recedente, fronte contracta, denique vultu inter summas fortunae minas ad idem ingenium composito, & sibi simillimo aduersus omnes factorum iniurias instructum atque animatum fuisse.

Vultus e
gemmis.

§. II.

Tempora
reip. in qua
Mucius inci-
dit.

Tempus, quo
natus est.

Incidit post

Cum nihil magis alat atque confirmet magnos quosque animos, quam si in illo loco constituas, vbi experiri virtutem suam, & dignum decore dignum viribus suis moliri opus possint; donec per se ipsam adolescat sensim insum animis atque consiliis robur, & ipsis virium suarum experimentis aduocetur ad maiora; ne hoc quidem CAIO MUCIO inuidit rerum fortuna. Editus est, si paucula demi vel addi patiaris, imperante superbo rege sub vrbs conditae annum forte ducentessimum quintum, quod de illius aetate facillime coniecies, qui binis post exactos reges annis, qui 244. anno exciderunt Roma militem agere, & tantum auctoritate reipublicae adeo inter prima stipendia tentare facinus potuit. Non hoc ipsi creditum opus, nisi ad minimum in quadragesimo anno, perfectissima aetate militari constitutus fuisset. Vt tamen libera aliis sit suspicio, qui certiori argumento pugnabunt. Quanto durior vrgebat iniuria patriam, non nisi

x) l. 144. ff. de Transact. SCAEVOLOAE *Responso*, l. 47. ff. eod. eius *Digesta*, l. 9. ff. d. Neg. Gest. eius *Quaestiones* allegantur. y) FLVT. in Vit. CIC. p. 862.

z) VAL. MAX. 8. c. 2. MANTV. L. I. Syl.
Maximus interpret legum luisse lapillis
SCAEVOLA narratur, curasque fugasse friuillo.

a) CIC. pro Rosc. Amer. c. 12.

nisi diuina atque immortalī virtute auerruncanda, tanto dignius magnis quibusque animis inuendum erat spectaculum. Miscuerat haud ita pridem orbem terrarum L. IVN. BRVTVS. *b)* Contra omnia naturæ atque gentium iura & *Brutum mortuum, qui Tarquinius male eiecit,* mores deiectus imperio Tarquinius Romanorum princeps, quem per XXX. annos passus fuerant imperare. *c)* Violatum nomen regium, quod ipsis esse sanctum & venerabile debeat. Non ferebant illas regum iniurias stirpis TARQUINIÆ animi, neque vicinorum regum auctoritas, neque orbis terrarum consensus, qui in se sanctorum iri credebatur, si ne inter ciues quidem tuta sint principum capita. Concurrerat ad illum tumultum omnis gens Etrusca, ad quam, si *quos vindicabant Errosci* in patria satis grassatae fuerint, proxime e vicinia peruenturæ erant inconsultæ gentis furia. Cum inter primos irarum motus cecidisset suorum facinoris BRVTVS, tanto magis crescebant Romanis animi, quanto fortiori ipsis consilio vindicandus libertatis auctor videbatur. Quo animosius propugnare libertatem Roma, eo curiosius regum defensores contra iniurias opem atque auxilia circumspicere. Cum emineret inter omnes Etruscos res Clusina, ad *Præcipue Porfenna* LARTEM POSSENAM, qui CLVSII *d)* ad CLANIM amnem & paludem Clusinam non procul a Trasimeno imperabat, & saltim triduo distabat Roma *e)* aduolant reges & Etrusci. *f)* Illum facile in consilii societatem trahunt, qui neque ipse satis fidebat rebus suis, & deserere hominem ex sua gente oriundum turpe & indecorum regibus putabat, *g)* denique dudum contra crescentem Romanorum audaciam aliquid conceperat animo. Trahit ille TARQUINIORVM iras in occasionem consilii, & primo monitis atque passionibus, si qua possit rem componere, cum Romanis per internuncios agit. Mox ubi ceciderant illa ad irritum, face & tuba Octauio Mamilio, Tarquiniorum genero *h)* longe Latinorum principe, & si fabulis credimus, ab Vlyssæ, deaque Circe oriundo *i)* omni diuina atque humana virtute contra regum parricidas bellum molitur. Primum malæ rei tumultum pro ciuibus PVELIVS VALERIVS POPLICOLA iterum & TITVS LVCRETIVS TRICIPITINVS Coss. V. C. 245. altero post exactos reges anno exceperunt. Romanos & malæ causæ conscientia & vitores *qui illos prope confecit.* regum DI & nominis CLVSINI fama & terror, ciuium trepidatio, ipsaque fortunæ pietas pro regibus contra gentium iuris violatores atque parricidas armata, ita concusserant, vt confecta multis prædationibus ciuium copia & facultate, tandemque ipso occupato ianiculo & inde effusim decurrentibus hostibus

b) Fallitur tamen Martial. qui ipsum temporibus BRVTI rem egisse credit Lib. VIII. Ep. VIII. Ep. 30.

*Qui nunc Casarea spectatur lesus arcæ
Temporibus BRVTI gloria summa fuit.*

c) Vid. BRVT. nostrum §. 14. *d)* Consule tabulam Italiæ. *e)* POLYB. L. II. 25. *f)* LIV. II. 9. 4. *g)* DIONYS. HAL. C. L. V. 293. lin. 34. *h)* DIONYS. HAL. L. V. lin. 293. 30. *i)* LIV. L. I. 49. f.

bus non minus a ciuium furore & desperatione, quam hostium audacia, rebus suis timendum putarent. ^{l)} Denique cum ad manus ventum esset, & iunctus Camerinis & Antennatibus PORSENNA viribus & numero militum multo quam Romani maior vtrique cornui fortiter instaret, fauciatibus binis consiliibus ^{m)} & percussis timore animis militum, lapsa erat res Romana, nisi vnus HORATIVS COCLES cum HERMINIO & LARGIO ⁿ⁾ immortalis virtute obtinuissent pontem sublicium, & via intercepta hostium iras & impetum ipsis iam mœnibus imminentem interpellasset. Iam munito hostis ianiculo, quod ultra Tiberim agri erat, occupato, scaphis cum MAMILLIO atque TARQUINIIS traiecit Tiberim, & quicquid copiarum iumentorumque inuenerat, populationibus & crebro milite deuastat. ^{o)} Denique inclusa mœnibus tot millia ciuium & paganæ plebis, quæ ex infestis agris confluerant Romam, ^{p)} exanimata fame & exclusa præsidii peritura erant postridie, nisi nunc e machina sibi ultra orbis terrarum spem atque consilium, immortalis atque diuinæ virtutis diuino miraculo confuleretur. Illa magnis quibusque animis scena parabatur.

§. III.

In illa desperatione rem agebat Mucius.

Hæc, si vir erat, subeunde CAIO MUCIO alea tanto magis fuit, quanto certius hoc consilio nasci magnos quosque animos, numen immortale voluit, vt prolapsæ res mortalium, quæ iuuari virtute communi non poterant, ipsorum quasi cœlesti opæra, restituantur. Adeo in summas difficultates patriæ vsuram eius distulisse videbatur fortuna, ne illo sine miraculo vteretur. Illam moliri in suum caput pestem tantum abest, vt tergiuersatus fuerit MUCIVS, vt potius ad illam sponte adspirauerit. Non patitur indignitatem reipublicæ & dedecus, aut famis supplicio morte inulta atque miserabili perituræ propediem, aut seruituræ hosti peregrino, quæ nuper suos reges ferre noluerat. Res tentari non poterat, nisi atrox & inauditum animo conciperet facinus. PORSENNAM obruncare in mentem venit, summam causam & momentum belli. ^{q)} Transfugæ titulo abire in hostium castra, & qua fecerit fortuna viam, grassaturus occidere hostem & mori pro patria statuit. Ne tamen ignorantes consilium rei custodes Romani, retrahant transfugam ^{r)} atque adeo pro gloria, quam conceperat animo, etiam ignominiam adderent; neue sepultum in castris Etruscorum MUCII facinus lateat patriam, rem ad patres detulit. Vt abire bonis omnibus iubeant, & si quid tentauerit, continent decus viri & memoriam facinoris ad posteros, obtestatur. Ciuibus interpretari consilium non sustinet, ne qua in tantis fortunæ difficultatibus & inconstantia, ad quam & hominibus ingenium componere familiare est, ad aures hostium perferatur. ^{s)}

Eius consilium de obruncando Proseenna.

§. IV.

^{l)} LIV. II. 9. 5. & 10. 3. DION. V. 294. 10. ^{m)} DION. V. 295. ⁿ⁾ DION. II. 296. & 297. LIV. II. 10. ^{o)} DION. V. 292. ^{p)} DION. V. 293. & LIV. II. 10. init. ^{q)} LIV. II. 12. 5. ^{r)} LIV. II. 12. 1. ^{s)} DION. loc. cit.

§. IV.

Patres eo cupidius arripiunt plenissimum virtutis atque animorum consilium, quo magis immixtus quasi diuinitus in illam mentem CAIVS M. V. *Consilium exsequitur.* C I V S videbatur. Ita inter vota & preces senatus, atque, quod fortissimum est ad Romanum ingenium, laudes atque admirationem patrum, auctis etiam animis, quos vel ante amplissimos gesserat, iam tum truces minaciter circumferens oculos, atque omnia magna voluens animo, ad castra hostium peruenit. Neque animi saltim & coepti amor operis, sed & Tuscanum *Tuscanum militum simulat.* lingua, quam e nutrice Hetrusca hauserat, iuuabant facinus ¹⁾ atque compositus ad Tusci militis faciem habitus atque ingenium viri. ²⁾ Fer- *Vtitur Tuscanalingua.* rum, quod regis capiti destinatum erat, toga occultat. Ita inermis & haud dissimilis Etrusco facile fefellit custodes. Vbi intrauerat praetorium, ad refertissimam turbam arrecta laudis cupido euocabat. Inter medias militum altercationes atque tumultus ad regis tribunal prouehitur, vbi hominum frequentia, & militum ad stipendia passim discurrantium studia facilius dederant viam. Ibi cum regis dignitate feruus facie & habitu regio purpura & auro PORSENNAM referret, & agere pro imperio videretur, M V C I I virtutem atque facinus faci inclementia delusit. Ille actus amore *Scribam obtruncat pro rege* operis, & ne sciscitando, vter PORSENNA esset, proderet fraudem timens, quo traxit temere cupido & fortuna facinus, scribam pro rege in tribunali obtruncat. ³⁾ Ea vulgarissima fama est. Alii non scribam ⁴⁾ sed quia omnium maxime impleta est religionibus, omnibusque gens Etrusca, *aut ipsum regem vno ictu petit.* ipsum sacra facientem Diis, ante illorum altaria ictum a M V C I O PORSENNAM regem; at priusquam absolueret audacissimum facinus, parricidam interpellatum a satellitibus & raptum in vincula fuisse. Rectius nobiscum credideris, non regem, quem etiam gemma nostra in tribunali constitutum exhibet, sed purpuratum in curuli sella pro rege occisum. Neque videtur enim deorum immortalium timor semper sanctus ac venerabilis Romanae genti, passus in M V C I O fuisse, vt in ipsorum conspectu adeo inter sacra trucidaret hostem, & sacratissimum ignem Deorum altaribus destinatum sanguine regio conspurcaret. Neque tanti nobis VALERIVS auctor est, qui, cum quasi aliud agens per ambages in M V C I V M incidere, de icto rege certam historiarum fidem in aliud reuocauit, vt LIVIVM nobis & D I O N Y S I V M & P L V T A R C H V M interpellat, qui scribam pro rege obtruncatum de industria monuerunt. Vt cunque ceciderit facinus, certe non sine numinis immortalis consilio, qui opportuna esse priuatorum manibus capita principum, perpetua atque circumsperta prouidentia non patitur. ⁵⁾ Ad

T 2

quod

1) DION. V. 298. 30. 2) LIV. II. 12. 6. 3) DION. V. 298. 36. LIV. II. 12. 4) VAL. MAX. L. III. c. 3. n. 1. 5) vid. Venerandi Parentis mei dissert. de prouidentia numinis circa reges.

quod cum fieret clamor & concursus hominum tam nefarii operis stupefcentium decus, qua stricto mucrone fecerat viam magnifice grassantem comprehendunt satellites, & dum fiat de ipso gentis Etruscae consilium in vincula rapiunt; non tam magnum & memorabilem futurum ad posteros, nisi hac fortunae, quae fefellerat, facinus, invidia celebraretur. ^{a)}

§. V.

Pars dissertationis moralis, ubi primo res omnis dicitur & disponitur. His conatibus, quod pro patria ceperat, consilium exsecutus est *M. V. CIVIS*. Quo illa in rempublicam tentata sint animo, tuum erit, lector, statuere, & ad numinis voluntatem exigere; denique in exemplo quid imiteris, intueri, priusquam didiceris, quo modo successerit facinus. Ne tibi accidat, quod plerisque; qui magni exempli documenta in illustri posita monumento intuentur; qui quod fœdum exitu, vident, fœdum inceptu putant, atque e successu consilii facinoris decus atque dignitatem meriuntur. Non rectius de *SCAEVOLA* statues, nisi ad hoc primo pro se mihi quisque acriter intendat animum: quo consilio, quibus armis, iure iniuria gestum fuerit bellum, ac defensi *TARQUINII*: post, si male egisse romanos, videris, an fas *MUCIO* cum iniusta patria contra *PORSENNAM* militare. Mox an extraordinariam virtutem in iniustis armis debuerit civibus? Et si debeat, an percussorem egerit recte? Et si egerit, an & contra regis sanctum caput haec potuerit iuste tentare, ex numinis voluntate excusias, donec vel perditum & pestilentem patriae, vel egregium & commendabilem ad posteros videbis.

§. VI.

Ino queritur, romani an Porfenna iustum bellum gesserint. Ecce! iniuste Romanus exegerat *TARQUINIUM* regem. Per *XXX*. annos regnabat *TARQUINIVS*, non patiente saltim populo, sed & iubentibus patribus; quia nefas erat, hominum opiniones sua patientia, deludere; quoniam nefas erat quem regem esse, pro imperio agere, scribere militem, arma mouere, leges ad populum ferre, vocare in curiam patres, & per vicos praeconem dimittere, audiens dicto volenti similis tuleras, illi necem parare animo; quem ut regem & patrem patriae simulaueras colli, in illum per tanta temporis spatia scelus atque perniciem alere; tandem cui obsequium fluxeras, contra illum ut hostem arma machinari. Perditus est orbis terrarum, si fraudibus atque commentis praecipites agimur, neque conuenire inter se mortalibus potest, nisi qui, cum quibus agant, nouerint. Inde vsucapi rerum possessiones & excludi temporum praescriptionibus aliorum inra statim annorum spatiis legumlatores sanciuerunt. Vti constat inter *fas* erat de. morta-

a) *MARTIAL.* lib. I. Ep. 72. v. 7.

*Maior decepta fama est & gloria dextrae,
Si non errasset, fecerat illa minus.*

mortales, quando credere possint ciues patientiae tuae. Iam igitur haud dubie patientia & praescriptione rex erat. In illum si non recte in repl. versabatur, statui arbitrio ciuium non poterat, ne priuatam & inconsultam plebem de principe inire consilium patiamur. Quod si integrum esset ciuibus, quando probarentur rudi plebeculae aspera interdum improbis regum consilia? quando non foret, quod caperet de plebe quidam? quando a cuiusque nequissimi libidine tuta essent principum capita? ^{b)} Tentauerat illud igitur plebs romana pessimo exemplo orbis terrarum. Contra gentium & naturae leges faeuitum fuerat in TARQUINIOS. Illos quia communis regum causa acta videbatur, regno patrio, quietem & pacem sibi, tranquillitatem & decus orbi terrarum PORSENA molitur restituere. Iam qua fronte concurrere ad opem ferendam TARQUINIIS contra ciuium consensum rex peregrinus potuerit, e gentium iure dispiciemus.

§. VII.

Gentes, quas eadem vires, idem libertatis decus idem numinis affectus atque liberalitas armauerat contra sese inuicem, quia pares sunt, humanis legibus non vtuntur. Quis leges illis conderet, vltra quorum fastigium hominum nemo neque viribus nititur perpetuo, neque dignitate? Solis ergo naturae iuribus & nominis voluntate viuunt. Magistratus & iudices inter sese, qui altercantibus ius dicere, qui legibus controuersiam moderari possint, nullos deprehendunt. Solis diuinis functionibus sibi inuicem obligantur. Tantum qualibet ad creatoris nutum res suas componere, tantum consilii ad eius voluntatem afferre tenentur, quantum omni diuina humanaque virtute curari & confici poterat. Quo si pro se quaelibet tota mente incumbat, & consilio, viribus, armis emineat vltra reliquas, poterit etiam alias, vt eodem conferant operam, cogere, & illud curare, quod in commune hominum genus saluberrimum putauerit. Si alio nitantur viribus gentes reliquae, si contra numinis voluntatem aliquid opera & consilio machinentur, sibi, si maior fuerit, iudicis partes delatas esse, suis armis coercendam maleuolorum iniuriam, quia & illud finibus creatoris respondet, suo nouit consilio componendum ad numinis voluntatem orbem terrarum. ^{c)} Poterit ergo bello adigere vicinos ad eandem pietatis societatem, si mitiora consilia ipsa necessitas infringat, praecipue si & suis ipsa rebus timeat, & in suum parari aliquid caput, persentiscat. Idem POR-

T 3

SEN-

^{b)} vid. BRVT. nostr. §. 10. & LIPS. Polit. lib. VI. c. 5. §. 30. & REINHARD ad LIPS. l. c. c. ^{c)} Vis argumentandi haec est: Gentes non habent superiorem vltra se constitutum, qui sibi omnibus ius dicat. Ergo solius naturae legibus viuunt. Illud iubet tantum conferre ad numinis voluntatem, quantum fieri potest. Conferri aliquid potest, si & alios coegeris, vt idem faciant. Ergo poteris armis ad iustitiam gentes reliquas adigere.

SENNAE accidit. Vidit, iniuria everti regium nomen & decus, rem saluberrimam inter homines & dos: vidit, cudi aliquid in orbis terrarum perniciem: vidit, contra voluntatem numinis vanitate atque dementia faequiri. Quod ut sopiatur malum, ut ad creatoris imperium & leges componeret, recte opes, consilia, arma, militem contulit.

§. VIII.

*Queritur,
an iniuste
patriæ obse-
quium debe-
amus?*

Iam igitur LARTI PORSENNAE, homini legum diuinarum humanarumque vindici, & ex voluntate numinis poscenti ab improbis penas, non sine crimine atque iniuria romani obnitebantur. Militem contra PORSENNAM, & inter illos CAIVM MVCIVM, scribebat patria. Iam quid obsequii debuerit MVCIVS contra diuina & humana iura mouentibus arma patribus; plenius excute. Perdita quidem & inepta imperanti, dicto audientem esse, si res absolute ad numinis voluntatem exquiras, improbum atque nefarium. Si abutatur, quod ipsi datum est, magistratus imperio, si quod in reipublicæ emolumentum conuertendum erat, in priuatum trahit compendium ius exigendi a te illa, quæ nominis voluntatem subuertunt, a numine ipsi competere amplius non potest. Ius enim a te illa poscendi, quæ sponte non faceres, nemo primario habet, nisi in cuius fauorem legis auctoritate hæc tibi fuerant imperata. Si enim ius directum habeat, moralem facultatem ex lege sibi datam, intelligit, illa ab aliis expectandi, ad quæ in sui fauorem obligati sunt. Quis vero a voluntate numinis tibi imperari aliquid in illius fauorem credat, qui contra eius voluntatem & leges consilia atque fraudes machinatur. Vnde in improbi imperantis fauorem non obligaris, neque ille suo obsequium iure poterit a te expectare. Ius ergo poscendi a MVCIO, quæ legi diuinæ fraudem facere videbat, non quidem habuerant patres. At ciuitas atque societas vniuersa ius sibi a numine indultum vident, obsequium tibi erga patres imperandi, quia in ciuitatis fauorem statuit numen, ut magistratui etiam inconconsulta iubenti obsequaris. Ne passim priuatorum arbitrio contra magistratum imperia consentiantur, miscæantur ordine, serantur seditiones, evertatur resp. Quamuis igitur ut dicto audires, iure suo poscere magistratus a te non poterat, quia illud tibi non in eius fauorem & commodum a numine imperatur; illud tamen propter reipublicæ & ciuitatum decus & securitatem, præstari imperantibus, creator præcepit, ne in tanta ciuium libertate ipsa cum imperio & ciuibus periclitetur. Poterat igitur imperare societas, ut pareas contra PORSENNAM iniuste mouentibus arma patribus, ne tuo exemplo doceantur ciues contra patres insurgere. d)

§. IX.

d) Vis argumentandi hæc est: Magistratus quidem iniusta imperans ius non habet, a te exigendi obsequium, quia ius est facultas moralis ex lege data, vi cuius exigere ab

§. IX.

Adhuc igitur bene se passus est MUCIVS scribi contra PORSENNAM *Offenditur,* militem. At vero ultra adspirare, quam iusserant patres, senatum ad interne- *nos iniusto* cionem iustissimi regis & numinis auctoritatem vindicaturi pellicere, tandem *principi non* ultra reliquos illis studiis eminere, perditum atque inconsultum erat. Durum *obligari ad* fuit, contra numinis sententiam obsequi ad scelus euocantibus patribus; vltro *extraordi-* nauare tanto tuo & orbis terrarum periculo contra diuinas leges operam, nefa- *nam vir-* rium. Cum fini illi satisfeceris, propter quem iniusto principi parendum erat: *tutem.* non debebas vltius numen prouocare. Omne medium, quod violentum & asperum est, & non sine iactura quadam ad rem tuam potest conferri, non tentandum est tibi, nisi immedicabile vulnus, in summis difficultatibus eius tibi necessitatem imperabit. Poteras arma ferre & occidere militem miles; at sponte mentiri faciem Tusci, cum nemo imperaret, in castra irrepere, stringere ferrum in regum capita, & quo minus coercerentur tuorum fraudes, nullo iubente operam conferre, cuius erat immemoris atque temerarii.

§. X.

Et quod si euincas; recta ipsum ad magistratum imperia contulisse, quic- *An ad per-* quid in illo virtutis & consilii fuerat, quia forsitan exemplo prouocare alios ad *cussionem po-* idem obsequium, & sponte iuuandam patriam voluit, certe ad percussorem *ruerit obli-* ferre operam patriæ vix debebat. Sub militis & amicitiae titulo obruncare re- *gari, & tan-* gem animus fuit. Neque id mirum, quia semper in fraudes & insidias inge- *hec licita.* niosi erant mores Romanorum. Inde ne pacta quidem & datam inter ingenuos fidem ratam esse voluerunt, nisi vel legum expressa auctoritate, vel statis contra- ctuum solemnibus pactorum sanctitas confirmetur. Nos & antiqua Germanorum fides ab antiquissimis temporibus propagata ad posteros & ipsæ naturæ leges in alia abire coegerunt. Fraudibus atque consiliis fidem eludere & tectis artibus aucupari, quod aperto Marte non poteras, quanto maiori omnium consensu probatur, tanto perniciosius est contra rempublicam. Fraudibus & machinationibus, quibus contra alios vteris, ipsi in tuum caput imitabuntur, & deludendi amicitiae titulo bonorum expectationem, a te contra te capietur exemplum. Quibus tua consilia insidiata sunt, illis cuditur etiam aliquid in tuum caput. Nihil recti, nihil ingenui in rep. sibi constabit. Semper dubius, semper sollicitus inter spem atque timorem destituere, qui semper vereris, ut sint alii eiusdem ingenii, quo te animatum esse sentis. Neque illud tibi contra hostium iniuriam integrum esse credideris, quia & ipsi, quantum in se erat, euer-
tē-

ab aliis officia possumus, ad quæ in nostrum commodum obligati sunt. Iam quidem in magistratus improbi fauorem aliquid constitui, absconum erat. At vero in fauorem reipublicæ constitutum & imperatum, ut subditi pareant. Ergo societas hæc a te exigendi ius habet.

terunt datam inter ingenuos fidem. Non enim ex pacto saltim gentibus vicinis & hostibus obligasti integritatem & fidem tuam, qua religione solutus videreris, si eam & ipsæ bello fefellerint, sed numinis tibi voluntate imperatum est, ne illud in alios statuas, quod pestilens vides in commune bonum. Reipublicæ pessime consulens, si fraudes atque insidias contra hostes machineris, quibus idem contra te consilium veniat in mentem, quis finis malorum erit atque miseriarum? Inconsultum est fraudibus uti, nisi ubi respondes aliorum fraudibus, & ne tunc quidem, nisi in summis necessitatibus tuis. Prouocare alios insidiis, & machinari aliquid contra fidem publicam plenum temeritatis atque malitiæ. Ut mirer summo cuidam viro ^{c)} alia in mentem venisse.

§. XI.

Multo minus licet principem, vel tyrannum vel hostem obruncare, quicumque ille sit.

Denique finge, ipsius patriæ durissima calamitate atque certissimo periculo ciuium imperata *M V C I O* fraudum atque machinationum consilia fuisse; qui illud iure contra regis poterat caput moliri? Nefas est, patere principum salutem manibus priuatorum parricidis. Si omnia alia possis in omnes alios, principis capiti, siue tyrannum, siue hostem credideris, ne manum quidem intencare integrum est. Dedit illud principibus numen immortale, ut sanctum esse possit regium nomen. Quibus tot ciuium salus tot sudoribus, tot malis, tot vigiliis, vita sollicita atque miserabili, ærumnis, sanguine redimenda est, illis ita parci decet, ut ne de sua vereantur. Denique fas est, ut qui soli causam orbis terrarum suo periculo agitant, soli quoque vltra reliquorum sortem constituentur. Tandem si vel omnes diuinas humanasque leges rabie & temeritate illorum prosterni videas, atque interpellari, ipsi quidem indigni sunt immunitatis iure, quod in tam nefarii capitis emolumentum a numine tibi non imperabitur; & iam sumi arma, erigi manus, insurgi contra crescentem audaciam & scelus perditionis principis posset, nisi in aliorum commoda & emolumentum renouandæ a vindictis iræ tuæ viderentur. Perniciosum in rempubl. foret, si ciues de principe inire suffragia iubeas, qui laudem & decus non virtute, nec legibus, sed vanitate, sed libidine metiuntur. Quis regum in tantam ærumnarum malorumque aleam conici se & suos, & vitam suam omnem pateretur pro patria, qui imminere cras capiti suo de plebe quendam nebulonem sciret, qui tam sollicitæ lucis mercedem, iniurias & dedecus, & quod rerum humanarum tristissimum est, mortem intentaret. Ita franguntur, quos pro rep. sumere reges poterant, animi: ita de aliorum commodis parum solliciti, quibus de suis necessitatibus non potest constare: ita eneruata & lenta inter principum manus & timores imperia destituuntur. Qua pernicie, quid tristius reipublicæ quid periculosius. Denique si vel possent de eius imperio consulere & recte de improbis

^{e)} D. IO. FRANC. BUDDÉO, in spec. iurispr. hist. §. 52. & 53. qui SCAEVO-
LAM defendit.

bis statuere ciues inconsulti, quid illa alea magis ambiguum, magis periculosum? Summa apud principem potestas & consilium, & quicquid in republ. virium est atque nerui rerum gerendarum. Multos gratia, misericordia, venia, auxilio denique ipso nomine regio deuinciunt satis graui contra omnes iniurias praesidio atque munimento. Quanta animorum, opum sanguinis prodigalitate, inter quos reipublicae timores atque sollicitudines & lamenta omnium ordinum, & turbas atque vltima mala contra principum libidinem & illius defensores insurgendum esset? quae singula omnibus duris imperiis, omni tyrannide atrociora deprehenduntur. Imo finge, sponte & non inuitum esse abiturum imperio, quem inde ciuium consensus depelleret, ipse tamen crebrae imperantium vices quanto reipublicae detrimento voluerentur? quantum consilii, quantum patientiae imperare deberes animo tuo, priusquam noua ferre imperia possis, priusquam ad noui principis nouum ingenium componere mores & studia, denique vitam, consilium, habitum omnem in aliud discas referre. Quod si saepius tibi instaret, quis malorum finis atque turbarum? Tandem actum esset de spe & expectatione orbis terrarum, nisi in illo conspirarent omnes, vt principum capita sancta inuicem atque venerabilia custodiantur. Cum igitur quicquid tua ope conferri potest, ad commune bonum, tibi in societatis fauorem imperetur, iure suo reipublica a te postulat, vt regibus libertatem & decus relinquant, quod suo iure non poterant expectare. Id ne hostibus quidem eripere licet, quia nefas est, bello plus alios laedere, quam necessarium & tibi proficuum. Quod si in monarchiis tentaueris, non solum imprudens & tuis commodis perniciosum, sed quia fines numinis euercit, impium erit atque nefarium. f) Alia interdum ratio in Olicharchiis & Democratiis. Ibi saepe minori periculo regno detrudi *deixotes* possunt, si contra pacta delinquant. Illi datam ciuibus fidem fallere non possunt, aut ad monarchiam adspirare, quamuis illud salutare in rempublicam videant, ne solenne fiat, pacta violare. g) Quod si tentarent, & fallere da-

f) In genere nota, male dici, quod haec quidem sint contra prudentiam, non vero contra iustitiam. Iniustum enim est, quod est contra fines Dei, imprudens, si in applicatione mediorum peccatur, quod incommodum tibi & perniciosum. Iam quicquid incommodum & imprudens est, est etiam iniustum, quia pugnat contra finem Dei, qui vult, vt tibi omnia commoda sint, quantum fieri potest. Vides igitur, haec non esse opposita, sed idem & vnum. Si vero aliquid dicitur imprudens, saltem diuerse consideratur, i. e. quoad utilitatem tuam, si vero idem iniustum dicitur, consideratur & confertur cum lege. g) Vis argumentandi: Princeps, hostis & tyrannus non habet ius exigendae immunitatis. Quia in improborum emolumentum nihil a numine imperatur. At vero societas ius illud exigendi habet, quia ipsi perniciosum est principes mutari. Ne ciues inconsultum iudicium fere audeant de innocentibus principibus, ne ipsi principes in periculis perpetuis hareant, ne turbae excitentur, atque frustra sanguis profundatur. Ergo in societatis emolumenta haec numen impersuit.

datam inter ingenuos fidem niterentur, recte in illos statueres, quorum caput non tam sacrum neque tam arduum est, vt in illo volui vices reipublicæ & priusquam de alio consulas, ad alium te componas, misceri ordines, periclitari ciuitas vniuersa videatur; sed qui tanquam ciuium quidam ministri faciunt reipublicæ operas, & quæ consulta erant in commune, suis saltim studiis exsequuntur. Neque dignitas illorum & deuoratus pro ciuibus labor & tædia tam operose pro nobis occupantur, vt adeo exiguum decus tanta libidinis venia, immunitate facinorum, crudelitatis licentia, consiliorum libertate, obsequio, patientia compensemus. Tanta denique apud vicinos gratia, inter ciues nomen, & clientela, inter bonos raritas, in republica necessitas, & deturbandorum difficultas imminere nobis non solet, quæ pœnas nocentium, & vindices bonorum manus contra fraudes atque dementiam possit morari. Ipsa eorum tandem temeritas atque iniuriæ tanto grauius atque religiosius facienda videbuntur, quanto conspectiori & rabies illorum & supplicium loco constituta & fraudum & virtutis grauius apud posteros ciuibus existare poterant exemplum. Quæ cum hic facilia sint, & irrita in monarchiis omnia, & plena molestiarum nouimus fore & malorum. Id vnum nobis superest, si vel omnes priuatorum manus in

*An hostium
regem occi-
dere liceat.*

perpetuum arceas a capite principum, nonne & integras gentes, præsertim iustis atque egregiis in nos furiis accensas, & digno spiritu ad recte cognoscendam causam animatas si hostes sint, statuere de regibus nostris, & vel de capite illorum durius iure belli consulere e gentium & naturæ legibus recte patiamur? Dudum nouimus, perditæ atque nefarie moueri arma, si neque ad numinis voluntatem & decus, & interpellandam aliorum dementiam sumferis, neque ad mitia consilia componas rem atque ingenium tuum. Nihil licere putes armis & animis tuis, nisi quod salutare in commune bonum, & ipsa tibi necessitatis quadam sentis lege imperari. Quod ultra est, omne vanum est & perditum, & inconsultum. Nosti, quibus malis, furiis & periculis impleatur orbis terrarum, cuius fraena tuo parricidio & temeritate ad alios fluxerint. At tua parum interest, quibus auspiciis in tuum ab hostibus caput sæuiatur, si sciueris semper in te sæuimus iri a gentium regibus, nisi alio rem tuam ordine auoces atque componas: aut si interest, quamuis trecentos truncaueris, suspicabere totidem contra te alios renasci. Eædem tibi perpetuo furia instabunt, eadem pestis. His consiliiis quid de aliena calamitate meditaris, qui tuis inde rebus speraueris nihil? qua fronte contra salutem orbis conspiras, qui ipse neque perditio illo, neque incolumi saluus eris? Tandem quid contra hostium reges moliare, qui si in illos machineris perniciem, cras tamen non modo hostem in acie, sed & iratos præstolabere Deos. Quæ cum ita sint, quis non videt, & nefarie illa tentata a MUCIO & inconsulte concessa patribus fuisse. Miror tam arduam causam, tanta summorum virorum dissensione atque consiliis tractam in ambiguum fuisse, quibus iuari res prolapsa, & ad numinis componi decus debebat orbis

terrarum. IVSTVS LIPSIVS ita incertus vagatur, vt perpetuis litibus se ipsum conficiat, *b)* ipsisque principibus Gallorum viris non minus detrudi imperio princeps, quam interdici administratione tutori suspecto posse videatur. *i)* Tandem quod omnium maxime mireris, vel solum erroris in re sacra titulum aptum esse plebi, vt detrudant imperio principem, pontificiorum consilia contra Elisabetham Anglorum reginam tanto consensu tradidere, vt non dignum modo venia, sed & posterioris vitæ meritis excipiendum crediderint facinus. *d)* Denique ipsa summa politicorum nomina SANTARELLVS, MARIANA, VASQVETIVS, SVARETZIVS, GREGORIVS *de* VALENTIA, EV-DAEMONIVS, MOLINA, GRETZERVVS, BELLARMINVS, & centum alii non fraudibus modo, atque consiliis, sed ferro etiam atque vi aperta contra principem ciues armare.

§. XII.

Denique si hæc omnia MUCIVM quouis diuino humanoque iure adiutum fecisse patiamur, vix tamen temeritatis nota absoluitur, qui in tantis suis ^{*offenditur,*} & reipublicæ in eandem cum ipso fortunam tractæ periculis solus inter tot ^{*factum Mu-*} millia civium ardentissimo studio in regem animatorum, tecto sub vestibus mu- ^{*cii temera-*} crone, homo peregrinus & facile ipsa facie conspicuus, contra Etruscorum regem, quem viderat nunquam, neque, quis esset, poterat ex aliis sciscitari, sumferat ferrum, & quem ipsi simillimum videbat habitu, pro rege opprefferat. Quod, vti præcipere poterat animo, si cecidisset in irritum, non saltim non releuasset miseram patriam, sed & exacerbatis animis hostium calamitatem ante satis arduam, iam demum reddere insuperabilem. Vanum est, in tanta tua & aliorum alea illa præstolari, quæ posse tandem aliquando scias, si dis videatur, contra spem & expectationem fati quodam miraculo accidere rebus tuis, & quasi diuinitus tibi e machina afferri. Non ideo homines sumus, vt quæ possint forte fieri, aucupemur. Quod & immensum & insuperabile & perniciosum consiliis tuis. Possunt omnia fieri; & nihil tam graue tamque arduum est, & quod minus fieri possit, quam hoc vnum dicere, non posse fieri. Sic te tua vanitas præcipitem in omnia ageret. Illa sectare, quæ fore aliquando, & intentari vides rebus tuis, & ipsa rationum tuarum facie portendi. Illa arripe, illa suspicare. Hæc tuta sunt, & egregia & nisi quid diuinitus accidat ad te certe peruentura; illa plena timoris atque sollicitudinis, & ancipitii, eadem contra te fronte animata, qua tibi arriuerant; hoc vno ab aliis distincta & commenda-

V 2.

bi-

b) LIPS. polit. VI. §. 28. 32. GORTIVS de I. B. & P. I. 4. 7. BOECL. diff. polit. XVI. p. 406. S. PVFEND. III. 6. REINH. ad LIPS. l.c. p. 151. HOBES. de ciuit. VI. p. 88. *i)* Journal du Roi Henri. III. f. 105. *d)* CARD. ALANVS in apol. pro iuram. fidel. f. 272. & in epist. ad omnes christian. reges principes, Ordin. f. 337.

bilis, quod in hæc te impetus tulerit. Cui si obsequaris, quod genus malorum atque dementiæ est, in quod non alis quasi & pedibus vehare. *m*)

§. XIII.

Euentus consilii.

Neque tamen dignas ab ipso facinoris pœnas sumferunt Dii. Vbi correptus a custodibus, & tractus in vincula fuerat, inter militum tumultus miracula rei stupefcentium, inter quorum etiam manus gemma nostra. A. ipsum in fronte dissertationis exhibebat, ducitur ad regem. Sciscitatur ex ipso *PORSENNA* consilium rei, & vnde tantum ipsi conceptum mente animorum atque

Capitur.

audaciæ exquirat. *MVCIVS* inter tantas fortunæ minas ante regium tribunal destitutus, & iam quoque metuendus magis metuens *n*) ne mutato quidem in præsentissima morte habitu oris atque oculorum, quod & omnes gemmæ nostræ testantur *o*) eodem quo, conceperat animo, facinus exponit. Se *CAIVM*

Noua commenta facit.

MVCIVM Romanum Romano sanguine natum, & militantem pro patria, contra hostem fuisse. Non deprecari mortem, in quam ipse sponte abierit, hoc solo miseram, quod viuo illam *PORSENNA* oppetendam intellexerit. Nec defuturos tamen, qui idem longo post se ordine expetant decus. Affatim fortunam solari interitum suum, quem non multum nouerit fore. Impletus his quoque timoribus *PORSENNA* tanto peiora omnia suspicatus, quanto durioribus initiis primum in se expertus fuerat impetum viri. Quia solatium interdum miseris est nosse fortem suam, vt rem omnem ordine exprimat, monet. Ni propere excutiat, quicquid per ambages prædiceret, ostentat ignem atque tormenta. At vero non didicerat, cogi Romanum ingenium. Vt doceat re-

Manum rotat.

gem, quam vile sit corpus iis, qui magnam gloriam vident, dextram manum incenso ad sacrificium foculo iniicit *p*) aut quod aliis visum est alienato a sensu animo, in ipsis altaribus, coram quibus antea petiit caput regium, vbi errauerat, quasi in poenam erroris dextram adurit. *q*) Tractum inde *SCAEVOLAE* nomen. Addunt alii miraculo decus, & cretum a *PORSENNA MVCII* gladium credunt, quem ille inter dextræ manus mortem & tormenta corripuisse læua dicitur, vt & ibi restare *CAIO MVCIO* dextræ virtutem ostenderet. *r*) Manifesto certe argumento, non satis constare sibi antiquitatem, quæ in proxima hac gemma nostra adustam cum gladio, quem manu tenebat, dextram *MVCII* fuisse crediderat;

Quod

m) Verba: secundum possibilis agere, hominis stulti & temerarii, quia possibilium tanta multitudo. Nunquam posses desinere. Et contrarium semper etiam possibile, vt non sit ratio, cur hoc præ reliquis egerit. Sapiens probabilis sequitur.

n) *LIV. II. 12. 8.* *o*) ἕτε μεταβολῆ χρωματες, ἕτε συννεία, προσώπια τὸν ὀφθαλμοῦτα σημαίνων. *DIONYS. HAL. VI. p. 364.* *p*) *LIV. l. c.*

q) *VAL. MAX. III. 3. 1.* *r*) *PLVT. in vita Poplic. p. 106.*

Quod quamvis fortius nobis atque diuinius videatur spectaculum, netamen nimis in fabulas atque commenta proni, atque obnoxii videamur, vix credimus, quod & ultra historiarum fidem, & ipsius naturæ propemodum vires constitutum esse videatur. Non enim potuit pugionem dextra in foculum iniicere, qui illum læua demum manu *PORSENNA* accepit. Neque tamen faciles esse in parricidarum caput manus licitorum solent, vt dextram *MVCII* capti, & iam ad tormenta detrudendi, cui etiam in gemma *A.* galeam detraxerint, armatam gladio fuerint. Denique si & Etruscos milites stupores & truncos putaris, non tamen esse potest tantæ patientiæ natura, vt, dum vellicas dextram, dum aduris & dilanias tendines & musculos, tum quidquid succi & sanguinis erat in dextra, exsugis atque excoquis, illa intendere vires, & arreptum gladium compressa re-

tinere atque recedentes fibras contra naturae leges quasi de industria possit reuocare. Vt cunque fuerit, certe tam atrox & horrendum Etruscis spectaculum erat, vt quam vrere M V C I V S potest manum, cernere non poterit P O R S E N N A. ^{s)} Ille proficiens sede sua, in qua constitutus erat, ipse manum ignibus eripit, & obstupefactus admiratione virtutis Romanae, nequit ferre doloris spectaculum. Iure belli liberum inuiolatumque in patriam remittit. M V C I V S vt compenset clementiam beneficio, trecentos ipsum iuuenes exspectare iubet in vestibulo regiae, qui iisdem animis, iisdem consiliis, eandem sibi in singulas horas perniciem machinentur. Alii, (quibus de industria commentis fuisse virtutis in maioribus suis miracula videntur Romani, vt eo studiosius defendendam posteris libertatem commendarent, quam tantis a parentibus animis partam tantis ad se consiliis propagatam ostenderent) iniectam temere a M V C I O ignibus manum nesciunt. Potius vt dolorum & suspicionum ambages deuiter, iurisiurandi fide sibi obligasse P O R S E N N A M dicitur, intactum & inuiolatum sese tormentis fore, si vera expromeret. Idque facile impetrasse ab Etruscorum rege. His consiliis deluso P O R S E N N A E iniectis trecentorum iuuenum imaginem, vt istis suspensum timoribus durius angeret. ^{t)} Donec sollicito tantis malis parenti, qui eandem sibi quotidie parari necem videret, ne peti posset, quas timebat, insidiis, discere bonis conditionibus agro Romano & per internuncios cum hostibus pacisci P O R S E N N A E filius persuaderet. Alii non illud M V C I O deberi agunt, sed Tarquiniolorum temeritati atque amentiae, quae ferre P O R S E N N A M iudicem amplius non poterat. ^{u)} In legatorum societatem C A I V M M V C I V M adsciscunt, qui tam egregie apud utrosque componit causam, vt intra paucos dies exiguo agri quod Etruscis debebatur recepto redditis tandem ipsius quoque obsidibus cum summa Romanorum & M V C I I gloria atque fama elusum P O R S E N N A reduceret copias.

Pax.

§. XIV.

*Judicium
de adusta
dextra.*

*Commenta
reprobantur,
& ostenditur
in genere,
fraudes &
in hoste illicitas.*

Non inepte in foculum sponte iniecerat M V C I V S manum, quam paulo post inuito esse videbat iniiciendam; vt hostem etiam virtutis ostentatione obstupefaceret. At vero addere virtutis miraculo fraudes & mendacia & periculosa commenta, quae cras in te queat hostis refingere, & pernicio-
sa communi hominum qua constamus, fidei consilia tentare, illud vanum atque inconsultum atque temerarium. Praecipue cum in tam dubiis causis, nisi alio flexisset fortuna consilium, idem, si credidisset, commentum irritare potuisset hostem, quod tunc pacis cogitationem ipsi iniecerat.

§. XV.

s) M A R T. L. I. epig. 22. v. 5.

*Vrere quam potuit contentor M V C I V S igne,**Hanc spectare manum, P O R S E N A non potuit.*

t) D I O N Y S. l. V. 300 seqq.

u) P L V T. l. c.

§. XV.

Tam temerarium opus summa exceptum admiratione patriae. Agri, *Gloria Mucii Prata* quantum circumarari vno die poterat, datum. Quae prata *Mucii.* ad ESQVILINAM portam monumentum virtutis exstiterit ad posteros, quoad stetit res Romana; x) atque quod sanctissimum est contra temporum & obliuionis iniuriam praesidium, pietas civium atque memoria. Quam *Spectacula.* ut virtutis incitamentum maneat iuuentuti Romanae, cum ipsa successione acceperunt a parentibus liberi, & quo conspectior virtus foret, publicis spectaculorum solemnibus perpetua ad posteros religione propagarunt. y) Illam certe suo iam tempore lusum fuisse arenae Caesareae & cum stupore patriciae pubis exultam ad exemplum SCAEVOLAE manum hominis captivi Martialis docet; & quos morti destinauerant, illos in Amphitheatro ad antiquae patientiae morem manum dextram sine doloris voce fuculis iniectisse non sine antiquitatis veneratione testatur. z) Vt tamen tam sacrum & venerabile depositum reipublicae atque maiorum suorum quotidie coram intueri & aemulari studiis possit iuuentus Romana, faciem eius trium nobis gemmarum religio conseruauit; quarum binas priores a. & b. ex ROSSI & PAVLLI ALEXANDRI MAFFEI nummis antiquis a) excellentissimus, D. IOHANNES BURCHARDVS MENKENIVS noster, posteriorem c. ex Montfauconii antiquitatibus Romanis b) in bibliotheca senatus Lipsiensis celeberrimus MASCOVIUS, vtrique summi & litterarum & nostri patroni atque statores singulari religione venerandi nobis humanissime indulserunt. MAFFEVS suas dignitate propemodum pares credit. c) Aetatem suppellectilis suae adeo non interpretantur, ut MONTFAUCONIVS, se antiquitatem Gemmae suae ignorare, etiam sponte fateatur; antiquissimas tamen esse, vtrique locupletibus argumentis protestentur. d) Si faciem videas, parum inter illas interest, nisi quod media gemma b. paullo trucem & generosum magis exhibeat. Reliquae binae propemodum inertem atque meticulosum faciunt. Praecipue in priori illa gemma a. manibus quasi & vinculis inter binorum licitorum furias & hastatas manus ad altaria trahitur, quod indignum tanto fortissimi viri nomine & summa apud posteros fama videtur, qui sponte actus virtutis cupidine inuolauerat in ignem & tormenta. Adeo fere in suspicionem adducimur, ut artificem, qui scilpere in gemma MUCII faciem debebat, forte aliquando in *spectaculis* SCAEVOLAE, quae Romae celebrabantur, seruum vidisse crediderimus, qui SCAEVO-

LAE

x) LIV. II, 13. §. DIONYS. 303. l. 46. y) MARTIAL VIII, 30.
 z) MARTIAL X, 25. a) MAFFEI gemme antiche figurate Tome. 4. tab. 9. & X. b) MONTFAUCON. antiqu. Rom. T. 4. Tab. 7. N. S.
 c) MAFF. e. Tom. IV. observation pag. 16. d) l. c. pag. 12.

LA E nomine adurere dextram, vinculis atque verberibus cogebatur, e) vt inde talem & M V C I V M fuisse hariolatus sit. Sic illum magis ad misericordiam, quam ad decus effinxere. Praeterea obserua vniuersam fere facinoris seriem priori gemma expressam. Ante omnes P O R S E N N A M regem agentem pro imperio in *sella Curuli*, e quibus & Romanni ius dicere litigantibus solebant, f) *purpura*, *sceptro oblongo* & in parte superiori orbiculato conspicuum, quae huic genti insignia propria fuere, inde ab Etruscis ad Romanos successione demum translata, ad quos illa T A R Q V I N I V S P R I S C V S propagabat. g) Ita serio causam agere, & omnes circumponere praestigias nominis regii coegerat stupor & admiratio rei. Arbor quae eminet supra tribunal & totum, folium spatio & ramis inumbrat, laurum seu quercum credideris, certe Deo isti sacra fuisse putatur, cui res in altaribus fiebat. Quia solenne Romanis templa & Deorum sedes etiam arboribus ornare, quas ipsis gratissimas nouerint, ne quid illorum deesset voluptati. Praeterea nudatum capite & exutum gladio vides, quod & propius ad fidem & litterarum monumentis conuenientius est. Altera gemma B. quam tibi in medio dissertationis stitimus, ipsa etiam galeam ad pedes proiicit, ne trux atque armatus verba coram rege moliat. Ceterum totus multum ad decus & nobiliores spiritus vultu & habitu compositus. In illo indignior priori, quia magis ad fabulas & antiquorum mendacia effectum putamus. Ferrum, quod etiam inter ignis tormenta manu non dimittit, vanum est, & ultra naturae vires & fidem. h) Tandem illa paruula nostra C. nihil est, in quo ultra reliquas emineat, nisi quod galea ornatus etiam pedo siue hasta inniti, atque reclinari videatur. Quae facies viri magis ad liberum ingenium adspirat, quod M V C I O debetur, dum quasi deliberato de industria & nihil tale pensantis eladem manus dextrae machinari videmus. Habitus & arma viri sibi in omnibus respondent, nisi quod in minori illa C. etiam sago muniatur, quod corporis supra loricam tanquam pallium circumpendet. i) Lusci sunt, qui S C A E V O L A M in tribus gemmis nudum & iam quasi tormentis destinatum inter licitorum manus hic constitutum esse, tanquam in medio veterno somniarunt, quia quasdam nudi corporis notulas in lorica obseruarunt. Quis non videt, & regem P O R S E N N A M & lictores eodem habitu circumstantes, quibus nulla tormenta, nullus ignis parabatur. Solebat ita lorica ad corporis faciem distincta constari, vt aptius intra illam agitare pondus & mouere membra milites possint. Inhaeret illa M V C I O vsque ad tertiam partem corporis inferius quasi stellulis quibusdam circum-

e) vide initium huius §.

f) ISIDOR. II, 20.

g) FLOR. I. §. 6.

h) vid. superiora, vbi hanc partem historiae retulimus.

i) Graeu. antiquit.

Rom. T. VI. pag. 349. & 350.

circumsepta. ^{l)} Solebat illis fimbria quaedam seu cingulum & baltei, aeneos coriaceosue pures, de more annecti, quae ad vltiora corporis pro- pendebant, & in gemmis nostris eodem defluunt. ^{m)} Tunica prominebat vltra lorica a mediis humeris, vsque ad genua promissa, ne nudum cor- pus iniecta lorica vrgeret atque conficeret. Pedes medios vsque ad crura in omni- bus nostris, quos vidimus, etiam ocreae portegunt. Ceterum facinore at- que inuictissimis animis, extantius nobis, quam facie & habitu exemplum. Statuam eius ex aere in foro extitisse, solus AVRELIVS VICTOR auctor est, ⁿ⁾ quam vir quidam consultissimus, summum academiae nostrae or- namentum, oculis vidit, cuius nobis auctoritas etiam sola sufficeret.

Statua

^{l)} Poteris illud intelligere ex alia gemma apud MAFFEVM Tom. IV. Tab. 39.

^{m)} LIPSIVS de Mil. Rom. III. dial. 6. GRAEV. Antiq. Rom. T. VI. p. 871.

ⁿ⁾ AVREL. VICT. de V. Illust. in vita C. MUCII in fine.

*Montfauc. e Thes.
Abbat. sua.*

V.

D I S S E R T A T I O
I V S A E T A T I S
E X L E G E N A T U R A L I
A T Q V E A N T I Q V I T A T E E R V I T .

LIPSIAE, DIE XXII. IUNII. A. O. R. MDCCXXIV.

§. I.

Bruta homines in quibusdam rebus antecellunt.

Quae nos a brutis animantibus longissime sciunxit atque ad pulchritudinis caelestis quandam imaginem formavit parens natura, quamvis in ornando homine, praeter omnibus rebus, quas illa in terrarum orbe generavit, admodum studiosa, atque largissima fuerit, interdum tamen in nobis parcius quam in rebus caeteris potest videri. Ita videlicet nobis fere aliquid detractum est, quod brutis animantibus sparsim accessit; neque corpora saltem, quae nobis cum ipsis communia sunt, sed ipsae etiam animae quibusdam virtutibus ultra hanc nostram excellunt. Quod ita caute a natura constitutum est, ut moneat hominem illorum dominum atque rectorem mitibus in illa imperiis uti, quae & suis quibusdam ultra se laudibus instructa esse intelligat; utque ita sparsim viribus suis diuisis omnium necessitates aliqua ope atque compensatione natura consoletur. a) Hinc modo leuitate aptiora ad fugam, modo viribus membris vnguibus aduersus impetum magis armata, contra oppugnatores & machinas hostium animosiora, ad vigiliam & laborem magis composita, & fortius duratura, contra aestus & frigora magis munita, oculatiora visu, auribus capaciora, tactu teneriora, dolorum magis patientia, multo robore, multa virtute ultra nostrae huius naturae praestantiam constituta deprehenduntur.

Tam quoad corpus.

§. II.

Quam animam.

Anima eorum quamvis bruta & experta consilii, non vna tamen commendatione nostram hanc diuinam quodammodo atque immortalem antecellit. Ita ad constantiam alia, ad magnitudinem animi & decus, ad generosam aemulationem atque gloriae studium, ad amoris quaedam genera ad societatem & blanditias, ad obsequium alia, ad fidem ad tolerantiam malorum & moderationem ipsa natura studiosius ferri, atque cuiusuis generis singula

a) Arrian. Comment. ad Epict. L. I. c. 2. p. 16.

singula quadam harum virtutum instructa esse intelligas, ^{b)} quae omnia apud nos tam plena raro deprehenduntur; quibusdam etiam vel omni arte atque disciplina extorqueri vix possunt. Adeo ut si vel illarum laudum magnum aliquod fastigium in homine deprehendatur, vel brutorum nomine illum commendes, & fortem leonem, fidam columbam, generosi equi instar, animosos, fidos, generosos soleas appellare.

§. III.

Inde, est, ut quae nobis imperata sunt, atque ex legis coactione a nobis exiguntur, expeditius & cum voluptate quadam sua multo maiori bruta ad finem creatoris sponte moliantur. Inde amant natura tenerius prolem, educant studiosius pullos; seruant religiosius coniugem, auersantur mortem & dolorem pertinacius, sui simile cupidius generant, ad venerem rectius ex naturae indole trahuntur, quae quamuis omnia & hominem tangerant interdum, languidiora tamen, & incompressa magis, atque inordinata, donec directa ad finem, & ratione exculta sint, deprehenduntur.

§. IV.

Praecipue si sanctissimum illud naturae miraculum, depositumque, diuinationem animi, qua de futurarum rerum, quae ad nos pertinent euentu, vago quodam & indeterminato impetu, aliquo tamen, antequam accidant, moneri solemus; intueamur. ^{c)} multo illa in brutis animantibus certior, maior & frequentior, quam in nobis est; ut cum illa vel leuissimas tempestatum & naturae vices ac motus praesentificent, aduentum lupi, pestilentiam aëris, venena herbae prauideant, homo non nisi raro & subobscurè denique de magnis saltim & inauditis quibusdam rebus vage & cum incertitudine moneatur. Si naturae nexum & ordinem exquisitas, cur tam magnum & egregium opus homo, infra tot exiguas animas in quibusdam constitutus deprehendatur, miram in illis & cautissimam naturae dispensationem & consilium obseruabis. Nempe cum euehere ultra rerum reliquarum fortem diuinissimus arbiter hominem vellet, & felicitati abundantissimae, atque imperio in res creatas omnes destinaret, ratione illum instruxit, qua haec omnia, quae ab illis praesentificuntur, capere animo, & plenissime assequi potuit. Ita quamuis illa excellere in his videbantur, hominis tamen perfectioni per mentis & intellectus dotes magis prospectum est. His multo aptius ad finem vel imbecille suum corpus, quod in brutis saepe fortius est, dirigit, magis ad creatoris finem se componit, rectius consilia vel languidis viribus exsequitur, quam copiosissimae vires in animantibus brutis effusae valebunt. Melius consilio in abdita penetrat, & molles aditus obseruat,

X 2

b) Arrian L. I. c. 2. p. 16. ἑπποὶ γὰρ εὐκαίς ἀπαντες γίνονται, κύνες δειχρυστικοὶ πάντες. c) Mornof. Polyh. II 3. 1. 2. Picus Mirandula L. de Pranotionibus.

uat, quam illa labore & violentia eo perueniunt; certius & maiori aliorum admiratione, ratiocinando & rerum argumentis de futuro conicit, & eo se disponit, quam diuinatione illa, & sensus interioris quadam occulta necessitate eo deferuntur: plenius ex creatoris in hoc vniuerso declaratione naturalem legem colligit, quam illa ex impetu insano ad illam explendam adiunguntur. Hinc satius creatori visum est, perfectum animal, ratione, quam viribus, argumentando quam diuinatione, & bruto sensu, certa cognitione legis, quam naturae stimulis & quadam necessitate iuuare, atque ad laudem & decus aduocare. Hoc consilio illa omnia nobis mediocria & non nisi in subsidium rationis indulgit; quae brutis, quia ratione destituuntur, plane necessaria fuerunt.

§. V.

Ostenditur ratio, cur homo magis lente crescat, quam bruta. Hinc illud etiam accidit, quod solemus in rerum natura saepius mirari, vt, cum animalia pleraque repente & festinanter adolescant, & quam primum viuunt, statim rem suam fere omnem prompte & cum habitu exsequantur, homo, quo perfectior est, tanto lentior in illis procedat, & quasi per gradus quosdam & casus varios progrediatur, donec longo tempore, multa patientia & disciplina ad maturitatem peruenerit. Illorum facultatibus sui habitus plerique conuascuntur; homo vires simplices accipit, quas ratione demum colat atque perficiat. Homo difficulter primo mouet pedem, lente tollit brachia, offensat lingua, & balbutit, tandem sero & post multas ambages, ad iuuenilem virilemque animum perducitur; brutis illa festinantius contigerunt. Scilicet ita natura comparatum est, vt quae ad maius fastigium excrescunt, praestantiam luant tarditate; quae viliora sunt, & obnoxia manent, quidquid viribus detractum est, festinatione & maturitate lucrentur, sancto naturae artificio, cum perfectiora esse, quae vsu & experimentis excoluntur, intelligeret illis, quae sponte sua ad vsu sufficiunt.

§. VI.

Homo simplices facultates accipit, quas in habitu mutat. Adeo hominis vires numquam primo impetu plenae sunt, sed semper incertae & mutabiles manent, modo crescunt, modo minuuntur; primo ille sensim & lente adolescit, inde variis exercitationibus ad maiora adducitur, per multas moras & temporis successiones pergit, atque adeo quodnis tempus sua incrementa habet, suos habitus acquirit, donec partae multis studiis vires denuo labantur & subsident, tandem plane deficiant; inde accidit vt propter hominis indolem quouis temporis articulo aliam & mutabilem illas praecipuas moras, quibus vires eius admodum augentur vel decrescunt, obseruarint, atque adeo hominis vitam annis atque aetatibus distinxerint, cum apud bruta aetates tam distincte non soleant inquiri.

§. VII.

§. VII.

Ætatem dixerunt *d)* vitæ definitum tempus, quò homo per naturæ suæ & spirituum animalium constitutionem naturaliter omni data opera, aliam virium dispositionem ad obeunda officia sua habere solet, quam alii qui in eodem vitæ tempore non sunt constituti, atque exinde a reliquis distinguitur. Haec omnia fere demonstratione vix indigebunt. *Vitæ distinctum tempus* est ætas, quia tota vita secundum articulos suos per ætates distribuitur, quod ex nominis vsu perspectum est. Cum infantia, iuuentus senectus de viuis soleant prædicari, & momentis inuicem differant. Est tempus, quo *quis naturaliter aliam virium dispositionem data omni opera habet, quam reliqui*, quia omnis ætas duratione momentorum differt a reliquis ætatibus, omnibus fere momentis vires nostræ vel augentur vel minuuntur, per §. 5. & 6. quod in infantibus, iuuenibus, senibus cerni potest, adeoque aliter vires quavis ætate disponuntur; & hinc verum est, ætates virium dispositione differre; illa *dispositio ex naturæ indole, & spirituum animalium constitutione omni data opera dependet*, quia omnes vires ex spiritibus & nostra opera per naturam elaborantur; atque a natura spiritibus animalibus, & obiectorum necessariorum suggestione (id est, opera nostra) omnes nostræ affectiones, exinde etiam virium nostrarum dispositio dependet. *Vires ad obeunda officia aliter per ætatem disponuntur*; qui omnibus viribus vtimur ad actionem; omnis vero actio vel naturalis vel moralis est, & omnis naturalis refertur ad moralem, seu iuuat & expeditiorem reddit moralem *e)* omnisque moralis circa legem seu officia versatur, adeoque quo plus virium est, tanto rectius expediri actiones morales seu officia possunt; & hinc negari non potest, omnem virium dispositionem ad obeunda officia aliquid conferre. Breuibus: quia omnibus viribus vtimur ad finem, & omnis rectus finis est finis Dei, adeoque officium, patet; omnes vires aliquid conferre ad officiorum obseruationem. *Distinguuntur ætate homines* seu diuersum statum acquirunt, quia ex dispositione virium omne ius & obligatio dependet, ex quorum differentia omnes ordines & status, seu vt barbare dicam distinctiones oriuntur.

§. VIII.

Cum vires nostræ habituales per temporis spatium perpetuo vel crescant, vel, cum in summo flore fuerunt, denuo minuuntur, omnem ætatem

Diuisio.

X 3

tem

d) Ita & moraliter & physice definitur. Alii per solum annorum numerum ætates distinguunt; sed hæc differentia vacillat; namque ætas est ordo; annorum numerus non semper æqualium virium dispositionem coniunctam habet; adeoque cum possint homines annis æquales, viribus inæquales in eundem ordinem siue ad eandem ætatem referri, atque ita eadem iura accipere, hoc fundamentum lubricum esse apparet. *e)* i. e. quo rectius procedunt actiones naturales, eo plus virium adquirimus ad morales.

tem solent in crescentem mediam & decrecentem diuidere; quas cum variis modis distinguant, nobis liceat pauca obseruare. Tum crescit, homo duobus quasi gradibus ad maturitatem perducitur; primo maxime mechanicae homines vires & corporis & mentis memoria augentur, quam *infantiam* & *pueritiam* seu vno verbo *etatem teneram* solent appellare. Inde magis vires nobiliores intellectus cum viribus mechanicis excoluntur, hanc *iuuentutem*, seu *etatem adultiorem* appellant. Dein vtræque vires ad summum decus & maturitatem perducuntur, hanc *mediam* seu *virilem* etatem dicunt. Inde duobus gradibus decrecentur. Primo mechanicae vires subsidere incipiunt, reliquae multam partem integrae seruantur, hanc *senectutem* appellant. Inde vtræque vires vltimo conficiuntur & sensim expirant, illa *etas decrepita* est. Ita quinque modis in teneram, adultam, virilem, senilem & decrepitam diuiditur.

§. IX.

*Indepatet
cuius aetati
diuersa iura
& obligatio-
nes esse.*

Ex his omnibus illud constat, singulas aetates viribus a se inuicem distinguui, & quamlibet aliquas vires habere, quae aliis desunt & quamlibet egere quibusdam, quae in aliis aetatibus large deprehenduntur. Hinc cum omnis virium nouus defectus nouam opem & ius mereatur, quaeuis virium noua copia, si directio accedat, nouo vsui & actioni, ne inutilis sit, adhiberi possit, ipsa natura postulat, vt cuius aetati alia auxilia & iura indulgeantur, cuius aetati, quae dirigere actiones potest, nouae actiones seu obligationes imponantur, *f)* vt ad communem felicitatem communi opera possit adspirari. Si enim cuiusuis necessitati prospectum voluit nymen immortale, manifestum est, illi, qui virium defectum sentit, ius datum esse a creatore, vt inopia eius aliorum opitulatione compensetur. Atque idem ille, si nihil frustra fecit, illos, qui viribus abundantibus ab ipso instructi sunt, obligatos voluit, vt aliis succurrant, atque, quibus viribus ipsi opus non habent, vt illas societati & indigentibus sacras faciant atque cum voluptate distribuunt. Cumque virium defectus atque abundantia in diuersis aetatibus diuersa sint, patet, quod pro illo discrimine, alia atque alia aetatibus iura & obligationes constituantur. Quod cum intelligeret olim plenissima

*Illud Roma-
ni bene ob-
seruarunt.*

omnis boni exempli respublica Romanorum; ipsa vt cuius aetati sua munia, sua etiam commoda & voluptates essent, diligenter constituit; aliam disciplinae, honoribus aliam, muneribus reipublicae, magistratibus aetatem destinavit, vt his quasi ambagibus circumactos tandem ad maiora perducerent, & vsu rerum exercitatissimos ciues reipublicae praestarent. Ita per omnes aetates sollicitè & cum cura versati sunt. Adduxit illa me Romanorum prouidentia in consilium, quod molior; vt tum ex naturae sanctissimis iuribus,

f) Quia virium defectus est origo iurium, virium abundantia obligationum.

juribus, quid cuius aetati conueniat, & debeatur, exquiram, tum quomodo de illis rebus Romani senserint, ex antiquitate proponam; inde quod salubre exemplo sit, commendem. Primum iura aetatis in genere persequar. Faxit Deus feliciter!

§. X.

Ius aetatis primo legem ipsam potest notare, atque omne illud complectitur, quod de aetatibus lege sancitum est; & quidquid vel ipsi homines in aetate constituti alii debent, vel a reliquis aetatis privilegio exigunt, explanat. Deinde ius etiam solos illos legis fauorabiles effectus notat, quorum vi ab aliis illa desideramus, ad quae in nostrum commodum obligantur. De illis nos loquimur, & beneficia illa interpretabimur, quae ad quamuis aetatem propter necessitates naturae & nullo alio titulo pertinent; adeoque illa in quantum obligationi opponuntur, trademus. Hoc animo, *ius aetatis*, potestatem hominis naturalem dicimus, a virium habitualium & temporariarum defectu naturali ortam, vi cuius a reliquis, qui viribus illis abundant, opem & commoda quaedam per tempus illud, ad fines Dei implendos ex legis dispositione potest postulare.

*Definitio
Iuris aetatis
nominalis.*

Definitio Iuris aetatis realis.

§. XI.

Naturalis potestas est ius aetatis, in quantum ciuili opponitur, quia vel sine ciuili magistratuum sanctione, ipsius naturae sanctissimo artificio & concinnitate constitutum, & homini significatum est, velle creatorem, vt indigentibus potentes succurrant, atque communem necessitatem sua ope & conpiratione solentur. Ex quo illud intelligitur, naturalia aetatis iura immutabilia esse, & quamuis magistratus ciuils lege sanciri & expressius definiri propter stuporem hominum possint, tamen neque imperantium voluntate neque loco aut tempore solo posse confundi & extinguui. Itaque vel de filiis regum habendum; qui quamuis in summa fortuna constituti sint, aetatis tamen iura proferre aut in maius extendere non possunt, quia ex naturali lege, & suo cuiusque ingenio & indole descendunt, atque adeo nostra voluntate fingi aut in aliud mutari non debent. Ita infantes reges, quamuis terrarum domini nascantur ne seruulo quidem naturaliter imperare possunt, donec aetatis iura post ingenii maturitatem de aliis statuere ipsis permittant, atque ad imperandi habitum temporis diuturnitas & vsus ipsos perducant. Neque ducere vxores, & connubia contrahere, ante rationis vsus, & corporis confirmationem possunt principum soboles, donec vtraeque vires ad generandam sobolem atque regendam familiam sufficiant, atque a natura elaborentur. Neque enim aui aut proau dignitas imperandi peritiam aut corporis virtutem augustiorem in sobolem transmittit, neque natura principum liberos, citius quam miseri coloni rusticam prolem ad magnos

Demonstratio axiom.

1.

Esse potestatem naturalem.

Cum confectariis.

1.

Ergo immutabilia sunt iura aetatis.

Et corollariis.

2.

Ergo vel status & fortuna regni ius aetatis non mutat.

3.

Ergo infantes regum liberi, quam-

diu infantes magnos animos comparauit, sed haec a natura omnibus aequa sorte atque
sunt, non pos- promiscue tributa sunt; neque priusquam illa moras suas expleuerit nostra
sunt impera- festinatione praecipuntur. Propter reipublicae tamen & vicinorum securi-
re. tatem, & propter status, quas vocant, rationes ad affinitates contrahendas,
 4. possessionemue occupandam rerum illarum titulo & ritibus uti non prohi-
Non possunt bentur; si modo ab horum iurium, quorum ritus expleuerunt, exercitio
uxores ducere vsque ad aetatem suam abstineant. Quod infra sub infantiae iuribus copio-
reges in- sius persequemur. Neque tamen propter gentis dedecus, aut parentum
fantes. indignitatem quis minus aetatis iure uteretur, aut a matrimoniis & regenda
 5. familia excludi, segnius ali, & custodiri, remissius ad veritatem & virtu-
Neque nata- tem instrui, debet, qui inter sordidi recti miserias prodiit, & pauperis pa-
les nos ab rentis rura exercet; sed natura cuiusuis necessitatibus aequae subueniri voluit.
aetatis iure Interdum tamen haec omnibus aequae praestari vitae conditio prohibet, g)
experiundo atque adeo ex pluribus pauci, secundum spei gradus, qui etiam ex dignitate
prohibent. & indole parentum deriuari potest, eligendi sunt, & tunc aliqua regum
 filiis praeciuis inferioris ordinis praerogatiua debetur.

§. XII.

Demonstr. *Ex defectu virium oritur* secundum creatoris voluntatem ius aetatis,
 ax. 2. quia hic communis fons est, vnde omnis commodorum expectatio, omnia
Cum Conse- humana iura pendent. Quippe nihil potes ab aliis exigere, nisi ipse indi-
ctariis & geas. Et parum felicitatis tibi ex aliorum auxilio accederet, nisi illo opus
Corollar. haberes; frustra tibi aliorum vires & bona ingererentur, si ad necessitates &
Ex defectu commoda tua inutilia essent, & tua abundarent. Neque enim in alio plu-
virium ori- res vires abundantes sunt, quam ad reliquorum defectus supplendos defide-
tur. rantur; ut adeo vel hoc titulo antea opem expectare non possis. Adeo nec
 1. *Consect.* merita nec virtus sola, nec excellens ultra reliquos animus aliquam tibi spem
 maiorem indulgent, aut in alios potestatem, sed inopia & virium penuria reli-
E. defectus quos aduocant ad ferendam opem & obsequium praestandum; ut magis ege-
plus potest stas & imbecillitas tua, quam abundantissimae vires, ad spem commodo-
ad iura, rum tibi profutura videantur. Quamuis enim & virtus & excellentia in-
quam virtus, terdum acquirere iura dicantur, (ut sapientissimus regni & obsequii alio-
& merita. rum, eruditus venerationis ius adipiscitur) tamen illud non ex eius excellen-
 tia sola per se descendit, sed quia simul obligationem ex hac excellentia ha-
 bet; ut sapiens, officium dirigendi alios ex sapientia, eruditus docendi mu-
 nus ex scientia, quam obligationem sine aliorum ope obsequio & veneratio-
 ne explere non potest; ideo propter defectum & necessitatem obsequii & ve-
 nerationis hoc ius ipsi conceditur.

§. XIII.

g) Quod raro accidet, propter officiorum illorum generalium facilitatem.

§. XIII.

Ex defectu habitualium iurium aetatis iura proficiscuntur, quia omne *Axiom. 3.*
ius ex defectu descendit p. §. 2. 15. & nihil nobis per aetatem, quam habi- *Demonstratio cum Con-*
tus deficit. Facultates enim nostrae cum ipsa vita ad nos perueniunt, & nisi *sectariis &*
nascantur nobiscum, per aetatis & temporis successione[m] adquiri non pos- *Corollariis.*
sunt, neque priusquam hic spiritus non deficiat, totae expirant, atque *Ex defectu*
adeo per aetatis solam iniuriam nobis deesse dici non possunt. Facultatum *habitualium*
enim natura in eo posita est, ut ex Deo nobis immediate sine nostra vlla *iurium de-*
actione concedantur. Illae, cum primum nati sumus, nobis amplius non *scendit.*
contingunt; sed quidquid tunc virium nobis accedit, motu, & studio, &
actione nostra acquiritur, & sine illa ad nos non perveniret. Quamvis
enim vel nobis inuitis natura novas quasdam vires elaboraret, tamen illae in
membra non penetrarent, neque mentis vires & operationes auferrent, ne-
que nos robustiores facerent, nisi motu & directione nostra, id est actione
inuitarentur. Quidquid autem virium sine nostra actione nobis non accede-
ret, ad habituales vires pertinet; atque ita soli habitus reliqui sunt, quorum
defectus aetate & mora possit suppleri. De facultatibus frustra solliciti su-
mus, quae a solius creatoris larga benevolentia conceduntur; de habitibus
nostrum est providere, eo mentem, animos, consilia omnia componere,
donec & motu expeditiores sint, & studio ac industria ad finem melius re-
gantur. Eo ambagibus, consiliis, artibus multis perringitur. Ita infantes
& senes possunt pedibus uti, verum apte, atque compositae atque ad nume-
rum movere nequeunt. Adolescentes ipsi etiam ratiocinari & providere in
futurum possunt, at caute & circumspecte minus, & non nisi post multas
moras atque offensiones. Ipsa enim habitus natura nobis argumento est,
illas quia exexcitatione, directione, & hinc orto copiosiori affluxu virium
adquiruntur, sine mora & intercapedine non parari. Cum enim & spiri-
tuum copia sensim demum & sero ex multis alimentis & motibus excoquan-
tur a natura, & exercitium repeti crebris actibus debeat, denique directio
virium plenissima sit laboris, atque lente & difficulter procedat, obscurum
esse non potest, tempus diuturnum atque longinquum formandis habitibus
impendi, donec per dies singulos maturescant atque perficiantur. Tandem
cum ipsi habitus, quando ad summam virtutem pervenerunt, quo longius
vita trahitur tanto magis evanescant & diffuant, & extremo omnes subsi-
dant, pronum est ipsos etiam habitus, sensim longiori mora decrefcere, at-
que exanimari, atque adeo temporis successione vel minui vel augeri. Sin-
gulas temporis moras & successiones solemus aetates appellare; quibus cum
augeri & minui habitus ostensum sit, defectus habitualium virium in singu-
lis aetatibus diversos deprehendi apparet.

§. XIV.

*Confecta-
rium.*

1.
*Tenerior &
decrefcens
ætates plura
iura, quam
confirmatif-
fima ætas ha-
bent.*

Patet exinde porro, quia ex defectu habitualium virium descendunt ætatis iura, quo plures deficiant vires, tanto plus iurium acquiri, adeoque infantibus senibusque plura, quam omnibus aliis deberi; atque inde adultiori & confirmatae ætati minime omnium parcendum, sed quo magis valeat, tanto pluribus officiis onerandam esse.

§. XV.

2.
*Maiores iura
cum obliga-
tione coniun-
cta magis ac-
cipiunt, mi-
nores fauo-
rabilia.*

Ipsa exinde naturali ratione conficitur, iura quae obligationem grauiorem coniunctam habent, *b)* rectius ad adultos referri, quos si rem strenue gerant, natura copiosissime viribus instruit, vt ad obligationem plenissime sufficiant; Illa quae mere fauorabilia dicantur, & plena miserationis sint at-

3.
*In heredita-
tibus inter
priuatos mi-
nores præfe-
runtur.*

que emolumentorum, ad primam extremamque ætatem tanto magis pertinere, quanto vtraque imbecillior est, & sine aliorum ope nequit seruari. Inde in vtiliter accepta hereditate potiora ad minores iura, quam ad fratres maximos referuntur; quae quauis & ipsa oneribus quibusdam circumscripta sit, tamen plenior est fauoris & commodi quam obligationum. Adeoque recte Saxonum iura iuniori fratri partium hereditatis optionem reliquerunt, quia eius commodis studiosius prospiciendum intellexere. Landr. L. III. art. 29. Const. Elect. 15. P. 3. Contra primogeniti s. adultiorum iura in

4.
*Inde Saxo-
nes recte mi-
nori electio-
nem dedere.*

regenda ad tempus patris defuncti familia, hereditatis diuisione, in successione ad patris regna successiua, in obtinendis suae gentis dignitatibus, honoribusque administrandis, maiora sunt, & maximo natu potestatem amplio-rem, quam reliquis omnibus indulgent, quia sine magno studio & circumspectione, sine regendi, diuidendi, imperandi habitu seruari illa non possunt, qui in adultis maximus est, pleniora tædii laborumque, ad

5. 6. 7.
*Ergo adul-
tiori compe-
tente ius primo-
geniturae,
adeoque di-
rectio, diui-
sio, successio*

quos natura illos & ætas optime comparauit, quam bonorum atque voluntatis. Adeoque recte sacerdotium gentis suae, & solemnium faciendorum munus primogenito multi populi commendarunt, *i)* quia ad tantam occupationem optime suffecturus videbatur. Ita recte inhereditariis & successiuis regnis imperium ad primogenitum peruenit, quem & regia vita, quam inter reliquos diutissime egit, & imperii vsus longissime obseruatus, denique parentis consilia & disciplina, quae primogenitis & diutissime & tenerime solet adhiberi, ad illam dignitatem ante reliquos insignem fecit. Quae omnia cum in ceteris fratribus minora sint, & vitae aulicae imprimis vsus tam creber & longus ipsis quam primogenito propter ætatem esse non possit, imperium ad illos cum tam largo emolumento reip. non deriuaretur.

Y 2

Ita

b) Illa enim potius ad obligationum genus pertinent, & iura eiusmodi saltem ad melius implendam obligationem tanquam media vnica conceduntur. *i)* Grot. ad Deuter. c. 21. 17. Bern. Varen. descript. Japon. c. 15.

Ita recte Cyrus apud Xenophontem: *k)* τὸ προηγέσθαι προσάττε τῷ προτέρῳ, γενομένῳ καὶ πλείονων καὶ τὸ εἰὸς ἐμπείρω quam rerum cognitionem primogenito temporis atque aetatis beneficium solebant comparare. Atque sic apud plerasque gentes constitutum est, *l)* inter ipsos Deos immortales hac lege conuenisse Homerus auctor est, vt quamuis Saturni filiis solum patrium commune & genus vnum esset, Iupiter tamen quia senior & maior erat in imperio praeferatur, *m)* & Periander apud Corinthios κατὰ τὸ πρεσβεῖν s. aetatis successit. *n)*

ad imperium.

8.

Primogenito recte sacerdotium concessere.

§. XVI.

Alii primogeniturae iura ex parentis voluntate falso deriuant, qui primogenitum cum nasceretur & antequam alii adessent, primum imperio destinari, & in ea voluntate, quia hic primus fuerit, tamdiu perfeuerasse credendus sit, donec alium expresse designet. Illi enim cogitare debebant, non ex parentis voluntate sed reipublicae salute de successione in regnis statuendum esse, neque a patre pendere, quem reipublicae post se imperatorem obtrudat, nec rempublicam obligari, vt secundo genitum, si parer illum ad imperium designet, eo admittat; sed primogenitum suo & aetatis iure propter imperandi maximum habitum vsu aulae longissimo & tempore melius quam a reliquis fratribus adquisitum, vel inuito parente, nisi aliud quoddam vitium obster, ad regnum peruenire, & reipublicae deberi.

9. *In regnis successiuis.*

10.

Falso primogenitura, ex patris voluntate deriuatur.

§. XVII.

Qui omnes fratres natura aequales credunt, & nulla primogeniturae iura, nisi pactis & conuentionibus constituta sint, agnoscunt, *o)* nulla ratione naturali ducuntur, & quae a natura tam studiose disiunctae sunt, aetates confundunt. Namque cum vires & habitus fratrum pro aetate diuersi sint, patet illos in distribuendis iuribus muneribusque aequales non esse. Rectius Aristoteles, sola aetate fratres differre, cetera aequales esse deprehendit *p)* atque ita ex diuersis habitibus, ad quos aetatis beneficio adspirant, esse aliter habendos, intellexisse videri potest, quod & sua quemque necessitas potest docere.

11. *Falsum est, fratres natura aequales esse.*

§. XVIII.

Neque tamen, quia primo occupare animo imperium, cum primo nascantur, primogeniti videri possunt, ex occupatione ad illos aetatis praerogatiua

12. *Neque ius primogeniti-*

Y 2

k) Xenoph. de expedit. Cyri. L. III. *l)* Zosim. L. II. de Perfarum primogeniturae lege sic loquitur: τῶ νόμῳ τὴν βασιλείαν τῷ πρεσβυτάτῳ τῶν βασιλείων παῖδων δίδοντας. *m)* Hom. Iliad XIII. de regno Cretae. Ἄλλα Ζεὺς πρότερον γεγόνη καὶ πλείονα ἴδη. *n)* Grot. de iur. bell. & pac. II. 7. 3. 18. vid ibi notata. *o)* Est inter illos Puffendorffius de Iur. nat. & gent. III. p. 2. § 5. *p)* Arist. ad Niccn. VIII. 11. ἀδελφοὶ ἴσοι, τλην ἐφ' ὅσον ἡλεκειας διαλάττῃσι.

*turæ ex occupa- rogatiua pertinere cum Hobbesio 2) putandum est, quia occupatio sola, nisi
patione de- naturali ratione iuuetur impetus est, & iure nullo aduersus alios valet; quos
scendit & re- solus habituum, qui in primogenito deprehenduntur, defectus ad reliquen-
futatur Hob- dum ipsi imperium adducit.*

§. XIX.

13. *Inter priua- Inter priuatos ius pri- Inter priuatos ius pri-
tos ius pri- mogenituræ. mogenituræ. mogenituræ.*
14. *Non ius pri- Non ius pri-
mogenituræ mogenituræ
ex ordine na- ex ordine na-
turæ descen- turæ descen-
dit. dit.*
15. *In fauorabi- In fauorabi-
libus primo- libus primo-
genitus post genitus post
ponitur. ponitur.*

Inter priuatos tamen merita, & vitæ antea actæ commendatio prae reliquis fratribus primogenito nihil indulget; sed sola capacitas quorundam iurium cum obligatione coniunctorum, quæ in ipso maxima est, quasdam ipsi praerogatiuas, sine quibus implere officia sua non poterat, prae iunioribus indulget, qui propter defectus eo non sufficiebant. Neque ordo naturæ primogenito quæ ipsum inter reliquos primum produxit, & quasi ante omnes in possessione rerum paternarum constituit, efficiet vt pluribus ipse bonis & iuribus quam reliqui fruatur. 7) Ordo cuiusque non ex casu fortuito, sed ex sua cuiusque natura deriuatur. Natura ex viribus iudicanda est, quibus si abundet vel egeat, obligationes & iura ipsi imponuntur. Illa sortitio sola naturæ, & ordo sine virium dispositione nihil tibi aut impetare aut indulgere potest, quia per ordinem, nec eges minus, nec magis abundas, neque inde officia tua, quæ pro viribus & necessitate imponuntur, poterunt disponi. Tandem in fauorabilibus minorum, quam primogenitorum melior ratio est, adeoque alimentis & securitati illorum tanto largius, prae adultis prospiciendum, quo certius aliorum ope & miseratione reliquis videntur indigere. 8)

§. XX.

*Ætatis iura hereditaria non sunt. Ætatis iura hereditaria non sunt.
& in genere de hereditari- & in genere de hereditari-
tate agit. tate agit.*

Denique quia ætatis iura ex defectu habitualium virium descendunt, habitus vero cuiusque proprii sunt, & hæreditate non propagantur, sed singulorum studio & labore multo adquiri, atque e cuiusque natura aestimari debent; patet ætatis iura hereditaria non esse, neque a parente in sobolem aut agnatos, cum reliquis iuribus & bonis transferri. Est quidem naturali iure de hereditatibus in genere ita habendum defunctorum bona, & quidquid in ipsorum dominio fuerit, mortuo domino ad rempublicam denuo pertinere, quæ primum dominia constituit atque dispensauit. Enimvero cum dominia neque a republica satis coli, & inde egentibus prospici, neque, sine eius detrimento relinqui inculta possint, naturæ conueniens rat,

2) Hobbes. de ciue c. 13. § 15 — 18. 7) Puffendorff. l. c. ordinem nascendi credit fundamentum primogenituræ. 8) Confer in genere de hac materia Marqu. Freher. de Suc. Princ. in primogenitis & eorum heredibus. Arn. Engelbrecht de success. electorum ex iure primogenituræ. Mart. Garadum, Laudensem, de primogenitura. Melch. Goldasti de iure repræs. in primogenitura. Ludov. Molinae de primogenitura aliosque quos Lipenius habet in Biblioth. iurid. p. 416. seqq.

erat, ut respublica in alios possessores illa a defunctis transferret, qui & egeant illis & e societatis emolumento dominia possint administrare. Cum vero ipsi imperantes, qui tam crebro inter priuatos non versantur, optimos designare non possint, neque quis egeat, vel apud sit administrationi, norint, sed hæc omnia ab ipsis priuatis & rectius sciri & constitui potuerint; illud moribundorum optioni relictum est, quem ipsi (si liberi non adessent, quos certissimum est egere) rerum suarum indigentem, & possessionibus dignum arbitrentur, quemque bonorum heredem velint designare. Ita ad heredes bona defunctorum deriuantur, qui in omne ius defuncti succedunt. Poterat inde videri, heredem qui in omne ius succedat, ab defuncti ætatis iuribus, quamuis ipse in alia ætate constitutus sit, excludi non posse. Sed cum hereditates a republica propter dominiorum administrationem saltim constituta sint, manifestum est, ciuilia tantum & realia iura, quæ ex dominio oriuntur, hereditate propagari; personalia iura per rempublicam transferri non posse, sed e cuiusque natura & statu tribui, cum quo etiam expirant atque extinguuntur. Atque ita de ætatis iure tenendum.

§. XXI.

Adeoque nec frater heres infantis, alimenta fratris, quæ ipsi ex ætatis iure debebantur, capit: neque senatoria dignitas, quæ parenti, propter peritiam & virtutem concessa est, atque ex habitibus descendit ad filium successione propagantur. Ex sua quemque natura & habitibus metimur, inde quod deest supplemus, quod ipsi superest, in aliorum commoda dispensare iubemus. Aliena virtus aut indigentia nobis neque ad obligationem, neque iura acquirenda sufficiunt. Et quamuis parentum dignitas & laus interdum filios societati ante reliquos commendabiles faciant, quam solent imputationem gratiæ vocare, atque aliqua propter illos bona & commoditates, in nos deriuare soleant; illud non nostro neque ætatis iure nobis debetur, sed propter reipublicæ quaedam singularia commoda & expectationem, aliqua interdum propter parentes filiis præstantur. Enimvero cum reipublicæ omnino inter sit, ciues etiam cupiditatis aliqua desiderio & stimulis internis ad laudem & officia strenue exsequenda agitari, ut tanto plenius illa suscipiantur colanturque. nullum efficacius ad ingenium hominis visum remedium est, quam si liberorum illos caritate ad rempublicam aduocemus. Inde quia teneriori stimulo ad laudem, & periculorum aleam subeundam vrgeri poterant, qui sciant, si bene mereantur, & res egregie gerant, in laboris compensationem, liberis illorum prospectum iri; ad calcaria parentibus subdenda bene merentium, filiis aliqua prærogatiua promissa est.

16.

*Adeoque
alimenta
quæ ætatis
iure debeantur,
hereditate non propagantur;
neque dignitates.*

*De imputatione gratiæ
& quando filii propter parentes iura lucentur.*

17.

De hereditate iuris primogeniturae in successione.

Id altius repetendum viderur in successioneibus, haereditates quae patri ex aetatis praerogatiua prae reliquis fratribus, debebantur, an possint in alius aetatis filium ita propagari, vt infans vel adolescentulus in patris propter senium reliquis praelati locum succedat, atque ita reliquis defuncti agnatis praeferratur, seu an filius possit patrem repraesentare. Quae inter primogeniti filios & patruos s. defuncti fratres frequentissima controuersia est; cum, & filii primogeniturae iura hereditate a parentibus ad se transferri, seque in locum illorum plane subire credant, defuncti vero fratres patru

18.

Priuati & principes sunt distinguendi.

Apud priuatos filii praeferruntur primogeniti soboles.

sed ex sua cuiusque natura competere, neque in aetatem adeo distitam a parentibus in filios transferri posse arbitrentur; sed mortuo primogenito ad fratres aetate quam filios propiores credant transire. In quo genere alia inter priuatos, alia inter principes ineunda ratio est. Priuatorum in patrimonialibus bonis hereditates, & primogeniturae iura, plerumque plena fauoris sunt, & pauca officia coniuncta habent; adeoque rectius ad defuncti filios etiam si impuberes, quam fratres defuncti adulti referuntur; quippe cum necessitas & indigentia illos digniores videatur praestare. Neque hereditatis tamen aut parentis, sed suo proprio & aetatis iure ea omnia lucrantur, quia ipsa natura illos, quam fratres, commodorum esse indigentiores ostendit. Contra in feudis, quorum possessio cum praestationum seruitiorumque quorundam necessitate coniuncta est, nisi per alios (quod plerumque accidit,) praestari possint, naturae conueniens est, illa potius ad adultos fratres primogeniti, quippe a natura habitibus melius instructos quam liberos impuberes pertinere. Inter principes arbitrari difficilium est. Et inuenio apud gentes in illis rebus alia atque alia con-

19.

Apud principes non aetatis sed suo iure plerumque praeferruntur, nisi infantes.

stituta. Sic apud Corinthios in aetatis priuilegium succedi non potuit, & e regis defuncti filiis natu maior, non nepos ex primogenito successit, quod Grotius ex Diodoro Siculo obseruat. ^{r)} Apud Vandalos heres regni fuit, qui sanguine proximus & maior natu esset, adeoque filius secundum genitus, primogeniti filio potior habitus. ^{u)} In Sicilia Robertus Martello maioris fratris filio in imperio praecessit. Alii primogeniti lineam, & quamuis infantes filios, ante fratres s. patruos ad imperium euexere. Ita in Anglia Eduardi ex primogenito nepos ante eiusdem fratres Hermonem & Thomam, eodem Grotio monente, ad regnum peruenit. ^{x)} In Electoribus Germaniae lege pragmatica Carolina Aur. Bull. c. 7. ius primogeniturae sancitum est, & primogenito nepos sine controuersia praefertur. Nobis ne tunc quidem aetatis priuilegium, quod ex habitibus non propagandis defendit, hereditate videtur transferri posse; sed primogenitorum filii, si paululum adulti sint,

^{r)} Grot. de iure belli & pac. II. 7. 30.

^{u)} Procop. de bell. Vandal. L. III

^{x)} Grot. l. c.

sint, & aliqua de illis spes habeatur, non patris sed suo saltem iure in principatum ante patruos succedunt, quia primogeniti tota gens propter spem successionis, & patris dignitatem, magis in aula versatur, imperii artes in imperante melius observat, a parente primogenito, qui vivus ad imperii recessus magis, quam reliqui fratres, admittitur, molles aditus & consilia salutaria rectius discit, atque in imperii usu versatur. Inde cum regendis aliis diu assueverint, si ad imperium evehuntur, quasi familiare sibi regnum accipiunt, & maiori habitu regnandi, quam fratres defuncti principis, qui in imperio tam sollicitè non versantur, instructi sunt, & ex illo habitu prærogativam possunt desiderare. Et reipublicæ interest, ut magis primogeniti soboles quam fratres eo admittantur, cum, si ad patruos devolueretur regnum plane in aliam gentem ad alios homines deferri deberet, qui opibus, regnandi instrumentis & suppellectile adeo instructi non sunt, quam primogenitorum filii, qui & patri, cui civis assueverunt, similiores esse credantur, & quicquid ad imperium suppellectilis & nervi opus est, hereditate iam tum a parente acceperunt, atque adeo se expeditius ad imperium rectè obtinendum possunt comparare. Adeoque propter suos habitus & reipublicæ causam, non parentis iure succedunt. Infantibus vero, & de quibus nulla spes, quamvis primogenitorum filii sint, nisi forte propter opes soli ad imperium sufficiant, patrui rectè iure naturali præferuntur, nisi etiam hoc casu ultima ratio nostra illos excludat.

§. XXIII.

A defectu habituum temporariorum iura ætatis dependent, quia defectus illi habituum, unde iura descendunt, perpetuo mutantur & fluctuant, atque usu & exercitatione & mora suppleuntur. Idque necessitate naturæ constitutum est, quæ vires suas & spiritus sensim & successivè elaborat sine quibus habitus acquiri non possunt. Enimvero ita sensim & sensim succedimus ab infantia ad virtutem maiorem, atque annos adultos, & inde porro succrescimus, donec summus flos & decus lente iterum flaccescat, & vires emoriantur atque ad priorem imbecillitatem, in senectute redeamus. Atque ita artificiosè & non sine consilio Dei immortalis constitutum est, ut cum multa animalia statim adolescant, atque ad maturitatem roboris & virtutis perveniant, homo lente & pederentim succrescat, & vires sparsim & raro colligat atque compingat. Scilicet cum hominis desideria & conatus multo magis adversus Dei finem quam brutorum imperus niterentur, his ambagibus & moris circumagendum fuit ingenium hominis ferox, donec sensim mitescat, & societati & mutuo, a quo abhorret, auxilio, cum ipse egeat, adsuescat, atque hac disciplina & necessitate ad frugem adducatur, qui impatientissimus, & intolerabilis fuisset futurus, si vires sub primum

*Axiom. 4.
demonstr.
cum cons. &
coroll.*

*A defectu
habituum
temporario-
rum oritur.*

impetum suffecissent. *γ*) Ita omnibus articulis humanae vitae alia atque alia beneficia debentur.

§. XXIV.

Consect.

1. *Ætas media minima iura habet.*

Cum igitur per temporis successionem longiorem natura viribus crescere & habitus plures soleat parare, donec sub extremam aetatem denuo labantur, & euanescant; manifestum est, mediae & confirmatissimae aetati multo minora, quam primae extremae in mere fauorabilibus licere; cum illas virium inopia extantior duriorque vrgeat, vnde omnia nostra iura & commoditates deriuantur. Denique cum natura propter spirituum animalium

2. *Ergo non ex annis solis ordo & ætas constitui potest.*

diuersam copiam atque elaborationem, vel omni adhibita opera, eosdem habitus eodem tempore in omnibus indiuiduis non effingat, sed quorundam hominum ingenia & corpus sero perficiat, quosdam repente iuuet atque in maturitate constituat; patet, ad temporum articulos & annorum numerum ætatis iura exputari non posse, veluti si septem annorum hominem semper velis infantem, vel quatuordecim, puerum appellare; sed posse septennem vel decennem inter iuuenes si natura suadeat, referri; adeoque ex sua quemuis virtute & habitu non ex annis æstimandum, & iura tribuenda, quia ex illo solo intelligitur, quid cuique voluerit creator præstari.

3. *Pubertatis ex corporis habitu, non annis iudicanda.*

Adeoque ætas & ordo non ex annis, sed ex indolo & viribus iudicatur. Hinc neque pubertatis nec maiorennitatis tempora eodem articulo definienda sunt, neque eadem lege ius reddi omnibus debet, sed in his caute circumspecte versandum est, vt ne in alios iniurium sit, quod in quibusdam rectum deprehendebamus. Inde visi sunt mihi paullo rectius censuisse ante Iustinianum ICri, qui pubertatem ex corporis habitu & virtute, (quod Tribonianus de indecenti corporis inuestigatione male interpretatus videtur) & membrorum confirmatione potius iudicarunt, quam vt eadem lege sec. l. fr. C. Qu. iur. esse def. & pr. In. Q. m. fin. tul. illam 12. vel 14. anno definirent, quod spatium & præcipere interdum, & longius trahere solet natura, donec datum sibi negotium absoluat. Hinc potes vel trigesimo anno lente naturæ hominem, iuuenem vocare, masculum & erectum hominem longe etiam ante hæc tempora ad viros referre. Ita satius est, naturæ nos ingenium in constituendis officiis & iuribus sequi, quam vii ex nostro illam numero, & constitutione necessitates suas perficere arbitremur.

§. XXV.

3. *Ætatis ius minus est quam ius sexus.*

Tandem, quia habitus nostri temporarii sunt, & vires perpetuo mutantur, manifestum est, etiam ætatis iura, quæ ex virium dispositione dependent, incerta & mutabilia esse, atque interdum leui momento & intervallo expirare. Patet exinde porro, cum habitus temporarii sint, sexus

perpe-

perpetuus, & nulli vicissitudine subiectus, (quia mares nunquam in fœminas solent mutari) sexus prærogatiuam potiorem esse. quam iura ætatis, & ex illo plura beneficia deriuari. Inde euenit, vt vbi de obligationibus quaeritur, vt in imperiis obtinendis, florentissimæ principi filiae vel infantem marem præferri, ²⁾ quia & masculos natura ad laborem atque ingenii operas magis composuit, & fœminas vel corporis certe causa. (vt grauidas & lactantes) esse opis alienae magis coëgit indigere. Inter priuatos, si de fauore & commodis controuersia est, sequioris sexus hominibus vel maxime adultis, certius, quam primæ & tenerrimæ ætatis masculo recte prospicimus, qui vel sua virtute contra impetum magis sibi potest, quam fœminae, sufficere.

§. XXVI.

A defectu virium naturali iura ætatis dependent, quia culpa nostra prolapsa, aut oscitantia & temeritate neglectæ fauorem legis nullum habent, neque aliqua ope aut emolumentis ex creatoris voluntate iuuantur. Axiom. 5. Demonstr. cum consec. & corollar. Adeoque nisi naturaliter aliquid nobis desit, sed a nobis fuerit prostratum & perditum, nullam ab aliis opem possumus expectare. A defectu virium naturalis dependent. Necessitati & indigentia nostræ largiter prospectum est; & si quid nobis per naturam desit, illud aliunde satis pensatur. 1. Libidini vero & ignauiae suffugium natura nullum posuit, neque reliquis imperauit, vt ingenuas vires aliorum inertiae deuorandas exhibeant. Et quamuis abundantibus nostris viribus tum quoque, si alter se ipsum debilitauit, succurrere posse videamur, ne vires eorum inertes & inutiles iaceant; tamen vires naturæ a creatore ita dispensatæ sunt, vt nisi quisque suas etiam vires colat, aliorum abundantia ipsi iuuando impendi non possit; semper enim aliquis superest, qui illa nostra abundantia naturaliter & absque culpa egeat, cui nostræ vires & auxilium hac ratione subtraherentur. 1. Ergo ignauis propter rem publicam non ex illorum proprio iure succurritur. Quia igitur quisque ad suas vires colendas obligatur, manifestum est, creatorem homini non plures facultates indulxisse, quam ad aliorum necessitatem & indigentiam naturalem sufficientem. Si enim quilibet, suam naturam satis perficeret, reliqui spiritus, qui nullius necessitati inferuirent, inutiles erant futuri; Deus vero nobis per suam perfectionem frustra nihil potuit creare, neque nobis concedere. Cum igitur plures nobis vires datae non sint, quam quibus ad aliorum necessitatem naturalem iuuantem egemus, apparet, si in ineptos, & negligentes prodigi essemus, vires nostras illis subtrahi quibus e voluntate numinis destinabantur. Pater exinde porro, qui vel in adultiori ætate pueri sint & inepti ad rem gerendam, nostra

2) Grot. de iure belli & pacis II. 7. 18. Pausan. I. 2. de Sparte Eurotæ succedente, & L. III. de Creusâ regnum Athenarum propter defectum marium demum adipiscente.

3.
Prodigi ar-
deliones
multi paupe-
res ope indi-
gni.

miseratione, aut iuniorum iure propter habituum defectus indignos esse quia ab ipsis pendeat, an hunc defectum sua voluerint opera pensare. Adeoque nec prodigorum, nec ardelionum pauperumque multorum alimentis & educatione rempublicam priuatosue onerandos esse, quia vel inter ingenuos multi sint, qui nostram opem recte possint desiderare. Et quamuis interdum reipublicae salutare sit, illos, ne ciuibus & recip. oneri sint, ad veritatem & virtutem instrui, & necessitati illorum subueniri; non tamen hoc in illorum fauorem praestatur, neque suo iure id possunt postulare: verum in societatem hoc officium indirectum est, & reipublicae in eius emolumentum praestatur, vt ipsa quamuis perditum ciuem, cuidam tamen vsui possit adhibere.

§. XXVII.

Axiom. 6.
Demonstra-
rio & con-
sect.

Ab illis inra-
expectanda,
qui vires il-
las possident.

2.
Eiusdem
etatis homi-
nes sibi non
possunt e a
praestare.

3.

Si opem ex aetatis iure poscimus, ab illis expectanda est, qui viribus illis abundant quibus ipsi indigemus. Neque enim aduocare ad iuuanda nostra commoda illos possumus, qui ipsi egent, aut suis necessitatibus nondum prospexerint. Et quia creator omnes eodem naturali amore completitur, quemuis sibi primum consulere voluit, neque vires nostras nobis necessarias aliis voluit impendi, donec plurium necessitas nostro vnus periculo sit redimenda. Sua cuiusque inter pares fors prima est, quia nisi primum sibi quisque consulat, ad officia reipubl. praestanda ineptus est. Aliis, si quid superest, viribus abundantibus subuenimus. Inde colligitur, in illis necessitatibus, quas aetatis iure desideramus, eiusdem aetatis homines sibi subuenire non posse, quia eodem virium defectu illi laborant, qui ad eandem aetatem moraliter consideratam pertinebant. Ergo vel adultiores iunioribus, vel senibus iuniores ad illa praestanda obligati sunt; & quod infantibus deest, iuuenes habent, in quo iuuenes defectunt, in illo regi a maioribus possunt. Ita prouidenti consilio creatoris constitutum est. Enimvero vt ne vnus saltim aetatis homines inuicem societates incant, & suam saltim necessitatem iuuent, reliquis vero, qui in alia aetate constituti sint, insultent, illorum indigentiam contemnant; plurimos ita inuicem miscuit & coniunxit, vt sine alterius commercio neutra aetas possit durare; sed quod sibi deest, in altero deprehendat; inde perpetua coniunctione homines coeant, amicitias iungant, se mutuo colant & venerentur, tandem omnes ordines & dignitates, pueri, iuuenes, senes, summi, infimi in vnum corpus confluant, atque ad creatoris voluntatem iunctis viribus rem suam strenue faciant.

§. XXVIII.

Axiom. 7.
Demonstr.
Fauorabile
est ius aetatis.

Si opem ex aetatis iure poscimus, commoda quaedam desideramus; quia ius omne in aliquo fauore positum est, & inutile foret, nisi aliquod, inde

inde emolumentum atque voluptatem expectaremus: & parum nobis esset per iura prospectum, nisi nostrae necessitates inde iuarentur.

§. XXIX.

Extremo, ad rectius implendos fines Dei ius aetatis tendit, quia omne ius propter Dei fines & voluntatem constitutum est, neque alter nisi ad Dei fines possit obligari, sine cuius obligatione iura nostra nulla sunt, & inutilia & fere perniciofa. *a)* Pater exinde, neque aetatis iura absoluta esse, neque in vniuersum valere, sed vti Dei fines propter reipublicae faciem & circumstantias, alii atque alii sint, ita etiam aetatis iura subinde limitari & in aliud referri. Adeoque nec opem semper & miserationem, nec venerationem & obsequium propter aetatem aut senium omnes meremur, sed illa officia propter commune periculum, vt in bellis tumultibus, aut propter alias necessitates mutantur aut extinguuntur.

*Axiom. 8.**Consect. 1.*

2.

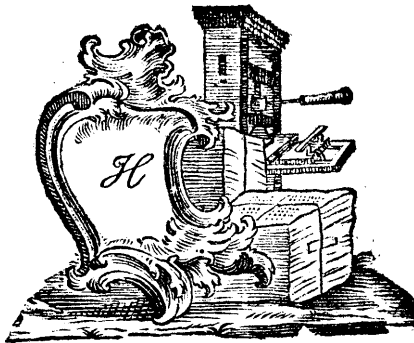
§. XXX.

Animus erat, post generalem de iure aetatis tractationem; specialia diuersarum aetatum iura ex antiquitate & morum disciplina studiosius enucleare. Sed quia praeter expectationem haec exigua portio in dissertationis academicae modum excreuit, hic subsisto, & errorum, qui forte in dissertatione acciderunt, veniam paciscor. Infantiae iura tibi proxime alio specimine spondeo. Vale, B. L. & de nobis miti sententia statue.

a) Ostenderent enim defectum, qui tamen a nemine iuaretur.

DISSERTATIONVM
ATQVE
PROGRAMMATVM
CRELLIANORVM
FASCICVLVS II.

CVM IV. TABB. AEN.

HALAE AD SALAM
TYPIS ET SVMTV I. C. HENDEL.

1775.

Index Dissertt. huius fasciculi.

- VI. *De iure manuum & poenis in iudicio criminali Germanico imprimis amputatione* diff. pro licentia doct. in utroque iure Cbr. L. CRELLIVS, Lipf. d. 10. Aug. 1724. pag. 181.
- VII. *Actionem realem qua res immobilis petitur ad subterfugiendum onus satisfactionis actori profuturum* sistebant præf. Christoph. Lud. CRELLIVS & Io. Henricus Scherzer, Neukircha - Variscus, Lipf. d. 19. Apr. 1725. pag. 249.
- VIII. *Puteal Libonis ex antiquitate erutum* tuebantur præf. Cbr. L. CRELLIVS & Io. Christoph. Peslerus, iur. utr. cultor. Vitemb. Kal. Oct. 1729. pag. 259.
- IX. *Progr. de adiumentis iuris civilis ex iure naturali temporumque & nationum historia* scripsit simulque ad audiendam orationem inuitavit Christoph. L. CRELLIVS, officium docendi iuris naturæ & gentium suscepturus, Vitemb. d. 30. Dec. 1730. pag. 307.
- X. *De corporis integri robusti & proceri privilegio, ex iure Rom. imperii publ. & Saxonico* diff. præf. Cbr. L. CRELLIVS & Carolus Gottl. Stoermer, Dresdensis, Dec. an. 1730. pag. 313.

VI.

D I S S E R T A T I O

D E I V R E M A N V V M
E T P O E N I S

I N I V D I C I O C R I M I N A L I G E R M A N I C O
I N P R I M I S A M P V T A T I O N E .

LIPSIAE, D. X. AVGVSTI ANNO MDCCXXIV.

C A P . P R I M V M P R O O E M I A L E

D E I V R E M A N V V M I N F O R O
C R I M I N A L I G E R M A N I C O ,
I N G E N E R E .

§. I.

Vt compefceret impatientiffimum freni animal hominem fapientiffimus artifex orbis terrarum, immortalẽ eius animam, dum exfequitur confilia, corporis vt ministerio coegit, quod imbecillitate & cunctatione fua illam ab impotentia & temeritate, poffit auocare. Corporis officium per omnia membra difpenfatum eſt, & illa Agrippae Menenii ^{a)} fabella docet, nihil in illo deprehendi, cui non fuus vfus, fua munia data fint. Inter famulantia membra, manus prima eſt. Illa omnium neceffitatibus vna maxime proſpicit, aptiffima artibus & rei gerendae. Illa niſi cibum pararet atque afferret; os non acciperet, neque dentes conficerent. Illa corpus totum alimentis conferuat, oris officium litterarum artificio etiam apud exteros pleniffime ſuſtinet, mentis confilia maxime ſola exfequitur, omnes partes ab iniuria protegit & defendit. Inde cum reliqua membra nobis fere cum brutis animantibus communia fint, homini manus ſoli tributa eſt, eiusque cura tam tenere a natura nobis commendata, vt vel reliquorum omnium vfus ſine eius opitulatione nobis parum profuturus videatur. Hinc ſi quem noueris, in quo magnam tibi ſpem & exſpectationem conſtitutam habeas, illum ſoles manum tuam, manum dextram appellare. Inde manus appellatione legiſtatores ipſam poteſtatem hominis, & virtutem & iura fere

*De manu
in genere.*

a) LIV. II. 32.

fere omnia significarunt. pr. Inst. de Libert. & quem de manu dimittis, ille potestati tuae exemptus est. L. 4. ff. de Iust. & iure. Inde inter immania facinora desperatio Mucii Scaeuolae habita est, qui torrere manum dextram inter tormenta sponte potuit. ut ne sua quidem necessitate & tenerrimo naturae sensu a consilio auocari potuisse videatur. At manus, quo facilius colitur atque ad rerum usum adfertur, tanto magis ad facinora & fraudes ingeniosa, tanto plenior mali exempli, tanto grauius legum sanctione notata est. Atque adeo ad omnia fere facinora aliquid suae fraudis attulit, ut pauca inuenias, in quibus non pars aliqua & ministerium culpae ad manum videatur pertinere. Hinc tandem accidit, ut quemadmodum poena suos auctores sequitur. L. 22. ff. de poenis, ita in corporibus ea potissimum parte facinorosos luerè sua delicta legislatores voluerint, qua maleficium perpetratum est, *b)* & variis in manus poenarum ingeniis animaduenterint, quibus illae in officio contineantur. Tulit hoc me nuper, cum Mucii Saeualae vitam perscriberem, in illam cogitationem, ut de manuum iure & poenis in iudicio criminali Germanico commentari susciperem, quod, ut feliciter successisse credam, tua, beneuole lector, humanitas & mite de rebus meis iudicium praestabit.

§. II.

Ius manuum
Das Faust-
Recht.

Dum de iure manuum agere molior, non antiquas illas Germanorum monomachicas iniurias & ciuilia bella quibus de controuersis mutuis discere praeabant, & Dei sententiam gladio experiebantur, *c)* quae a multis etiam ius manuum s. das Faust-Recht appellata sunt, *d)* copiose tangam quod officium alii studiosius obierunt. Sed ius manuum mihi omne illud, quod de manibus iure criminali Germanorum & Saxonum maxime constitutum est, das Recht der Hand in peinlichen Dingen, notabit. Poteram ibi longa praefatione de vocis huius significationibus, manuum signis & ritibus commentari; sed has partes & alii, & ante omnes excellentissimus WILDVOGELIUS *e)* studiosissime explerunt. Ego ad illa propero, quae vel ab his non adducuntur, vel in nuce saltem exhibita fuere.

§. III.

Diuisio iuris manuum & quantum

Ius manuum in criminalibus vel ad iudicem, vel ad partes pertinet. De iudice pauca sancita sunt, quae ad ius manuum possint referri; & quae adducun-

b) CONSTIT. NEAP. Lib. I. tit. 12. de percussoribus apud LINDENBROGIUM Codice LLguum antiquarum p. 706. Aequum est enim, ea parte corporis plecti maleficum, cum qua maleficium perpetratum est. *c)* LEGE ALEM. T. LXXXIV. apud LINDEN. p. 385. CONST. SIC. II. tit. 32. n. 777. & IOACHIMVS IOANNES MADERVS in dissert. de duello ordalii specie. *d)* SCHILTER de iure obsid. c. II. §. 6. das Faust-Recht, i. e. die Sache im Kampff zu Gottes Urtheit stellen. *e)* WILDVOGEL in dissert. de iure manus dextrae, habit. Ienae 1700.

adducuntur ad nostrum consilium fere nihil faciunt, quod magis in enucleanda pœnis occupabitur. Ita tamen breuiter habe. Omne iudicis officium manu obeundum vel in ritibus quibusdam vel in sententiis exsequendis versatur. Primo Saxones ipsum iurisdictionis locum erecta cruce vel statu, cui *manum ligneam* & gladium impoluere, significarunt, & GRYPHIANDER *f*) ex glossario antiquo auctor est, manum ligneam & gladium iurisdictionis criminalis & superioris insigne potestatem de capite & manu sententiam ferendi praetulisse. Und ist vor Alters dabey bedeutet gewesen, daß man † ein groß hölzern Kreuz in einer Stadt oder Flecken aufgerichtet, darauf eine Hand oder Schwerd gesteket, zum Zeichen der Gerichte über Hals und Hand. Et HEINISCHIVS ius *g*) territorii olim significari lignea cruce in finibus solitum, cui imposita manus & gladius, zum Zeichen der Gerichte über Hand und Hals w. testatur. Cuiusmodi cruces & hodie passim extant, & quae Numburgi in loco immunitatis, auf der Freyheit, deprehenditur, huic rei extantissimo argumento est. Ipsum etiam forum competentis ab assessoribus signum manus, das Hand-Mahl, olim appellatum, das ist ihre ordentliche Gerichte, daher genennet, daß man mit der Hand dazu schweeret, vt explicat Glossa ad art. 51. L. 1. Land. N. p. 121. Et gloss. ad art. 26. Land N. L. 3. p. 344. & Weiche. art. 33. ita commentatur; Hand-Mahl ist nichts anders, als die Städte der Gerichte da einer Schöff zu ist, und heist darum ein Hand-Mahl, daß er oder seine Eltern mit der Hand da auf den Heiligen geschworen haben, und daß er noch sein Hand-Zeichen hab auf den Schöffens-Stuhl. Ita ipsae iudicii criminalis dum constituuntur origines, ex iure manuum deriuantur.

§. IV.

Et suas, iudex dum ius dicit: aliquas partes manu exsequitur. In iudicii criminalis solemnibus publicis iudex primo ad venerationem & decus se componit, collegis confidentibus ipse sedens gladium s. ex locorum consuetudine etiam baculum manu tenet, atque ita ius reddere iubetur. *h*) Seinen Stab oder bloß Schwerdt nach ländlichen Herkommen eines jeden Ortes in der Hand haben, und ehrsamlich sitzen bleiben. Alii iudicem ante manum chirotheca armare, dein gladium vagina reconditum in conspectu populi demum pro tribunali extrahere & manu comprehendere iubent, quod CARPZOVIVS *i*) ex Koenigio obseruat. Erstlich darf man das Schwerd nicht ausgezogen haben; wenn sie sich aber niedergesetzt, so zeucht er das Schwerd heraus, und hält es in der rechten Hand mit einem Blech-Hands Schuh angethan. Id certe exinde constat, gladium non esse vnicum

A 2

iuris

f) GRYPHIANDER de Weichbildis Saxonis c. LIXVII. n. 17. p. 167. *g*) HEINISCHIVS in thesauro suo ad verb. Bild. *h*) ORD. CRIM. CAROL. V. art. 82. *i*) CARPZ. PRAX. crim. P. III. q. 136. 14.

iurisdictionis criminalis insigne, neque baculum modo in ciuilibus iudiciis praeferrri. Sed vtrumque promiscuum est. In causis militum certe, quamuis non criminales sint, praefes iudicii gladio insigni vtitur. ^{k)} Er soll sich zu derselbigen Stelle da Recht gehalten wird, allemahl ein bloß Schwerdt vortragen lassen. Et in causis ciuium maiorem olim baculi vsum quam gladii fuisse hinc auguror, quia ipse Imperator baculi prius quam gladii mentionem fecit d. art. 82. O. Cr. & quia sub finem iudicii baculus, quo ius dictum est, recitata publice sententia fragitur. O. C. art. 96. qui mos procul dubio ab illis frequentari coepit, qui baculo insigni iurisdictionis suae utebantur, vt fracto iurisdicundi instrumento atque insigni de reo actum esse neque de mutanda posse sententia amplius deliberari, testarentur. Hodie apud multos vtrumque insigne ad manus est. In militari equitum iudicio criminali non iudex modo, ^{l)} sed assessores etiam nudos gladios manu praeferrunt, ^{m)} quorum cuspides, cum suffragia feruntur, ad terram demittunt, mox eum dicitur sententia, ad coelum erigunt, atque ita reum condemnant. ⁿ⁾ In ciuium criminali iudicio etiam cum conclamatur reus, (wenn der Beklagte beschrien wird,) a iudicis ministro accusator gladium manu praeferrri curat. ^{o)} So tritt alsdenn der Kläger herfür, und bittet ihm den Frohnbothen zu leihen, daß er der Frohne, seine geschliffene Wehre raus ziehe und ihm dem Kläger mit gewapneter Hand fürtrage, das vergönnet der Richter zc. Reliqua solemnia ore plerumque, vt moribus definitum est, peragit.

§. V.

Index manu gladium frangit.

Cum sententia recitanda est, militaris iudicii equestris praefes s. militum mareschallus, gladium ante in tabula repositum manu apprehendit & cuspidem sursum erigit, ^{p)} quod etiam assessores imitari supra diximus. Dicta capitali sententia continuo baculus *manu* iudicis frangitur. O. C. Carol. V. art. 96. vt fracto iurisdictionis insigni actum de reo, & sententiam mutari non posse, ostendat. ^{q)} Hoc alterum iudicis officium est, cuius solemnia *manu* peraguntur. Illud in plerisque locis ad naturam dicendae sententiae pertinet, & tam studiose ab ipso obeundum est, vt si huic rei supersedeat, duci reus non possit: adeo, ne militari quidem iure, cuius moribus a multis solemnitatibus

^{k)} Reuterbestall. de A. 1570. art. 4. & 6. in rubr. wie das Reuter: Recht soll gehalten werden. in Corp. RECESS. IMPERII p. 801. ^{l)} Reuterbestall. de A. 1570. d. art. 6. p. 801. ^{m)} Reuterbestall. art. 4. d. rubr. ⁿ⁾ Reuterbestallung d. A. 1570. art. 17. sub rubr. wie das Reuter: Recht soll gehalten werden. ^{o)} CHIL. KOENIG. in process. tit. wie der Richter sein Noth: peintl. Hals: Gerichte hegen soll. ^{p)} Reuterbestallung d. A. 1570. art. 16. rubr. wie das Reuter: Recht gehalten werden soll. ^{q)} LVDOV. Abhang der Einl. zum Peintl. Proceß. c. II.

nitatibus abstinetur, capitis reus, nisi fracto baculo, damnari non potest. ^{r)} Tandem ubi post solemnes interrogationes mittenda concio est, quorundam locorum moribus manu vel pede saepius iudicis fella, cui infederat, & mensa, in qua celebrata solemnia sunt, deliciuntur. Illud tertium munus, quod manu exsequi iudices solent. Sed haec ab aliis plenius tradita sunt, & a nobis obiter, ne quid desit commentationi, monentur.

§. VI.

Haec ad solemnes iudicii criminalis ritus pertinent; restat, ut de relictis iudicium officii in criminali causa obeundis pauca addamus. Huc apprehensionem s. capturam reorum, quam vulgo dicunt, cum iudex *manibus* trahi apparitorum ministerio in forum reos curat, maxime, quamvis improprie, referunt. Illa, quia famae reorum male consulitur, parcius saeuire iudices iubentur; illamque rectissime in solis capitalibus causis, aut quarum poena corporis afflictiva est, arg. L. 3. ff. de custod. reor. & l. 2. cod. eod. tit. ^{s)} non in pecuniariis aut leuioribus, ^{r)} neque in illis tuto semper, quae arbitraria poena coercentur, quia tunc nescit iudex, an non forte multa statui debeat, in reum sufficientibus, legitimis ^{u)} & probabilibus ^{x)} indicii suspectum Ordin. Crim. Carol. art. 18. it. art. 218. l. 2. cod. de custod. reor. decernit. Quare d. art. 218. O. Cr. inter consuetudines perditissimas unter Mißbräuche und böse unvernünftige Gewohnheiten refertur: Daß durch die Obrigkeit auch etwa leichtlich ehrbare Personen, ohne vorgehende Berücksichtigung, bösen Leumuth und genugsame Anzeigung angegriffen und ins Gefängnis gebracht werden, und in solchen Angriff etwa geschwinde und unbedächtlich gehandelt wird, dadurch der Angegriffene an seinen Ehren Nachtheil leydet. Aut si in his excedat, iniuriarum potest a reo conueniri l. 32. ff. de Inj. & d. art. 218. atque ita Dnos scab. Elect. Lipsf. respondisse, CARPZOVIVS ^{y)} auctor est. Quin & iudicem ad emendam teneri, si personae dignitas & conditio hinc grauius afflictata sit, dubium esse non potest. Illud iam tum a maioribus nostris ad nos propagatum & lege Salica ^{z)} qui hominem ingenuum sine causa ligauerit, ICC. denariis qui XXX. solidos continent, lege Boiorum ^{a)} & Burgundiorum ^{b)} XII. solidis damnatus & totidem mulctae nomine numerare iussus est. Vnde maiorum nostrorum

A 3

in

^{r)} Reuterbestallung de A. 1570. art. 17. rubr. wie das Reuter Recht gehalten werden soll. ^{s)} IVL. CLARVS L. V. sent. §. ult. quaest. 28. n. 1. & 2. PROSP. FARINAC. pr. crim. L. I. tit. 4. qu. 27. n. 38. ^{t)} ne custodia durior sit poena. ^{u)} FARINAC. prax. crim. lib. 1. tit. 4. qu. 27. n. 112. ^{x)} MENOCH. de praesumptionibus L. I. 88. n. 8. ^{y)} CARPZOV. pr. crim. P. III. qu. III. n. 3. ^{z)} Lege Sal. tit. 34. l. 1. apud LINDENBROGIUM cod. LLgum antiquarum p. 328. ^{a)} Lege Boiorum tit. 3. c. 1. l. 7. l. c. p. 409. ^{b)} Lege Burgundionum tit. 37. apud LINDENBROGIUM p. 280.

in his rebus sollicitudinem & curam non obscuro argumento colligimus. Quae cum trita sint, & ad nostrum consilium nihil faciant, retigisse sufficiat, ne illorum obliti videamur. Id vnum adiicio, magistratum, qui reos, quamvis non adeo suspectos, in iudicii locum sponte descendentes in carcere detinet, iniuriarum actione & emenda facilius absolui, quia tunc minori dedecore reus affligitur, & iniuria leuissima est, quam praesumptio iuris de magistratus integritate & fide facilius diluere videtur.

§. VII.

*Tormenta
quomodo a
iudice cu-
randa sint.*

Si de reo tormentis habenda quaestio est, carnificis *manibus* iudex utitur, & videtur illud etiam ad ius manuum pertinere. In quibus illa a iudice possint decerni, infra in paenis manuum persequemur. Qui vel in causa illegitima, vel modo iniusto torqueri reum iusserit, illum Wisigothorum leges *c)* CCC, solidis condemnarunt; si mors dolo iudicis sequatur, capitis reum habuere, *d)* si culpa & oscitantia iudicis occidat, D. solidis mulenturunt. *e)* Hodie qui dolo reum torquet, ut exinde moriatur, morte puniatur, *f)* qui culpa excefferit, syndicatus, iniuriarum, legis Aquiliae tenetur, apud Saxones ad praestandam emendam, s. dimidium wehrigeldum, restitutionem damni & paenam arbitrariam Const. El. 42. pro iniuriae modo, quem ex laesi dignitate & tormentorum atrocitate aestimamus, O. C. art. 20. & 61. subeundam obligatur. Neque ab illis actionibus praestira vrpheda, si superior iuramentum relaxet, reus excluditur. Ita dn. scab. Lips. M. Febr. 1590. pronunciarunt: und ihr seyd dessen ungeachtet, jedoch auf desselben vergehende relaxation vorgemeldte Grafen des angelegten unschuldigen Gefängniß, Tortur und gezogenen Iniurien halber rechtlich zu belangen wohl befugtet, möget auch derohalben vor meinydig nicht gescholten werden. v. N. w.

§. VIII.

*Notario-
rum in iudi-
cio ius ma-
nuum.*

Notarii & scribae etiam *manu* officium suum exsequuntur. Quod cum eadem in civilibus, qua in criminalibus causis, ratione obeundum, omnis rei gestae historia studiose perscribenda, & vndique ingenua fide agendum sit, vix est quod de illis moneamus, nisi quod in criminalibus circumspete magis agere, omnia verba sine interpellatione aut mutatione consignare, ex ingenio alia non substituere, *g)* quae torturam & responsionem circumstant curiosius attendere, denique in omnibus sollicitate magis versari iubeantur, O. C. Carol. art. V. aut si quid illorum culpa aut oscitantia perditum neglectumve aut fraude suppositum & subtractum fuerit, vel manus ampu-

c) WISIGOTH. L. V. tit. I. l. 5. apud LINDENBROG. p. 121 sqq. *d)* ibid. l. 2. inf. *e)* ibid. d. l. *f)* BRUNNEM. *rr. de indic. ad tort.* P. II. n. 5. n. 19. CHIL. KOENIG in PROC. C. 2. n. 37. PROSP. FARINAC. *pr. crim.* l. I. tit. 5. qu. 37. *g)* LVDOV. Anhang der Einl. zum peint. Proceß CII.

amputatione, vel talione, vel alia pœna arbitraria, tanto grauiori ac in ciuilibus coercentur, quanto grauius illis momentum & praeiudicium vertitur ciuium & reipublicae vniuersae. Haec in manuum delictis & pœnis copiosius persequemur. Hinc etiam cum formam & modum inquisitionis iudici Ictorum responsa definiunt, scribae ad sollicitudinem his fere verbis solent excitari: Wenn nun des Inquisiti Antwort sowohl als der Zeugen Aussage mit besondern Fleiße aufgezeichnet, in eine ordenliche Registratur gebracht und wieder überschicket wird, ergethet seiner Person und verwirkten Strafe halber, oder sonst in der Sache was Recht ist. v. R. w.

§. IX.

A iudice criminalis causae ad partes, accusatorem & reum conuertor. De accusatore pauca in genere dicam, quia de solis reorum delictis & pœnis cum sollicitudine agere animus est. Accusatoris manu ritus quidam ante iudicii criminalis plena auspicia seu litis contestationem maxime obeundi sunt, quibus accusator ferio se rem agere, neque frustraturum iudicis operam testatur. Antiquitus, si quis reum in iudicio publico accusabat, manum suam inscriptionis seu subscriptionis vinculo obligare iuebatur, l. 3. ff. de delict. priuat, quod primum ad ius manuum in accusatore potest referri. Illa & se perseveraturum in iudicio, vsque ad sententiam l. 7. §. 1. ff. de accus. & inscr. & si reus absoluator, propter accusationis temeritatem subiturum talionis pœnam sponndit. Huius legis seueritate accusatorum libido, ne praemii, quod ipsis constitutum erat, ^{b)} cupiditate ad accusationem facile, cum tanta reorum iniuria, prosiliant, & miseris temere insultent, coerceda fuit, vt sciant inultam, si non probauerint, accusationem non futuram, l. 7. pr. ff. de accus. & inscript. Hoc consilio similitudinem custodiae pati, & impunitam mentiendi licentiam non credere iubentur. I fin. 17. Cod. de accus. & inscript. cum calumniatores ad vindictam poscat, supplicii similitudo, l. ead. C. h. t. Illud BOIT ⁱ⁾ & maiores nostri fere omnes, studiosissimi Romanorum imitatores, in exemplum traxere, & Carolus M. accusatorum proteruiam inscriptionis vinculo seuerissime coercuit, ^{k)} & legem finalem Cod. de accusat. & inscript. sua auctoritate iisdem verbis sanciuit. ^{l)} WISIGOTHI ne accusatori quidem soli, quamuis inscribat, fidem habuere, sed trium testium subscriptione illam confirmari ^{m)} & si fallat, accusatorem, quam reo voluerit infligi pœnam sustinere in Siculo- rum constitutionibus FRIDERICVS I. ⁿ⁾ imperauit; quia, quanto durius

no-

b) BRISSON. antiq. l. 3. c. 17. i) LEGE BOIORVM tit. g. l. 17. apud LINDENBROGIUM p. 420. k) in CAPIT. CAROL. M. & LVDOV. VII. l. 180. p. 1081. Panam, quam reus passurus erat, accusator excipiat, si conuincere cum non potuerit. l) ibid. C. 338. p. 1113. m) WISIGOTH. VI. tit. 1. l. 2. p. 120. n) CONST. NEAP. II. tit. 14. p. 769.

nocentes persequimur, tanto studiosius ingenuorum innocentiam sanciri atque defendi principis pietas, & rerum publicarum ratio iubeat. o) Quod vinculum quamvis magno olim consensu a Germanis acceptum, postea tamen quia nostris moribus raro operae praemium accusatoribus constituitur, a Carolo V. mitigatum est, qui pro subscriptione in talionem accusatores vel in vinculis teneri, vel fide iussoribus caueri reo de expensis & damnis si absoluator, restituendis voluit, Ord. Crim. Carol. art. 12. 13. 14. quam cautionis summam, quia damnum incertum est, minimum pleni WERIGELDI i. e. 20. imperialium summam apud Saxones continere, KOENIGIUS p) tradidit; & CARPZOVIVS pro iudicis arbitrio & causarum grauitate, & in ciuilibus negotiis ad centum vel ducentos pluresue imperiales, exigi posse, & si in eodem territorio, in quo ius experitur, possessiones habeat accusator, quae pignori esse possint, illum cautionis onere absolui arbitratur. q) Quod ad Germanos a Wisigothis propagatum videri potest, qui iam tum suis legibus a talione abhortuerunt, & triumtestium subscriptione & fideiussione accusatorem, quod si reus absoluator, ipsi vel perpetuo seruiturus; vel tantum ex opibus, quanti ipse damnum aestimauerit, redditurus sit, spondere voluerunt. r) Et hodie ius talionis teste SARTOLO ad l. 7. ff. de accus. & infc. ne ab accusando homines deterreantur, & delicta maneant impunita l. 51. §. 1. ff. ad leg. Aquiliam, consuetudine plane abrogatum est. s) Cumque saepius delicta per modum denunciationis & inquisitionis hodie excutiantur, ne in carcere quidem saepius accusator solet detineri. Sumendam tamen a friuole denunciantibus etiam hodie pro iniuriarum modo, quem ex laesi dignitate & criminis imputati atrocitate aestimamus, pœnam arbitrariam esse, infra in delictis & pœnis manuum studiosius docebitur.

§. X.

*Ius manu-
um in præ-
statione gua-
randæ.*

Saxonico iure accusator etiam solemnī stipulatione, manu iudici vel eius actuario porrecta in præstatione guarandæ, durch die Angelobung der Gewähr obligatur. Illa etiam ad criminalis causæ solemnia pertinet. L. II. §. X. art. 16. p. 204. Gewähr soll auch ein jeglicher Mann thun und geloben, so er klagt vor seinen Herrn oder Principals oder Mündlein um Todtschlag, um Wunden und Lähmniß. Et peccant, qui guarandam ad solum ciuile iudicium traxere, cum vel prius quam in ciuilibus causis, in foro criminali & causa sanguinis guaranda frequentari coepta, ex *glossa germ.* in pr. art. 16. L. II. §. X. *gloss. nou.* art. 14. ad lit. A. in f. l. III. p. 326. §. X. *glossa*

o) Id. ibid. p) CHIL. KOENIG ad process. c. 47. tit. vom peinlichen Vorstande §. 2. LVDOVICI ad art. 12. der P. Hals- & G. Ordn. in 8. p. 13. q) CARPZ. pr. crim. §. III. q. 106. n. 50. r) WISIGOTH. L. VI. tit. 1. l. 2. princ. spud LINDENBROG. l. c. p. 120. s) vide DIONYS. GODOFREDI not. ad l. 17. C. de accusat.

glossa & CARPZOVIO quaest. 106. n. 49. & KOENIGIO c. 48. n. 2. videatur, vt reo contra occisi agnatos caueatur. In quibus causis tanto minus negligenda est, quanto plus refert, omnia in illis cum studio & solitudine curari: huius in criminali causa effectus est, vt libellus mutari nequeat. art. 14. l. 3. §. R. neue reus a Domino accusatoris & agnatis in ius trahatur. d. *gloss.* ad art. 14. §. R. l. 3. I. A. Und die Gâwehr ist derhalben von nöthen, denn sonst müste einer seinen Herrn und Schwert-Magen auch dafür antworten. Neque tamen inde accusator excluditur, quin noua indicia, quibus libelli substantialia non inuertuntur, possit afferre, & reum criminis conuincere. Quod in violatores Guarandae, so die Gâwehr gerühret, manus, qua peccarunt, amputandae pœna constituta sit, *gloss.* ad art. 14. §. R. l. 3. p. 326. & l. 11. 15. p. 201. in manuum delictis & pœnis docebitur. De iure Saxoniço illud adhuc notandum videtur, quod accusator, qui ad manus amputationem criminaliter egerat, dicta sententia ante executionem, cauere olim debuerit, se si reus ex amputatione manus moriatur, non velle aufugere, sed rursus parere iudicio propter mortem securam quasi ex homicidio arg. l. 3. C. de adult. *gloss.* ad art. 16. l. 11. §. R. p. 205. Videbatur etiam de vadatione & antestatione Romanorum, qua actor libello instructus, reum ipse in iudicium praesentibus aliquot testibus citabat, vtque facti vadimonii meminissent, testium auriculas manu apprehensas vellē abat, *) aliquid monendum esse; & antiqua illa in ius vocatio qua reum vel inuitum actor per *Legem XII. Tabb.* vi & manu, obrerto collo in iudicium rapiebat, **) ad ius manuum pertinet; verum, quia haec apud Germanos, de quorum moribus nobis maxime controuersia est, inaudita sunt, atque ad civile iudicium potius pertinent, ad illa properabo, quae magis ad nostrum consilium facere videbuntur.

§. XI.

Ab accusatore ad reum ordo argumenti me defert. Rei in foro criminali & delicta & pœnae excutiuntur. Nobis igitur & de manuum delictis *De iure manuum,* & pœnis agendum est. Poterat vtrumque solum & separatim exponi, sed *quod ad reum pertinet.* quia pleraque manuum delicta manuum pœnis luenda sunt, vt vnde facinus *Eiusque diuifio.* processit, ibi & sensus mali haereat, vtrumque coniunctim exhibebo, ne crambe bis cocta te fatigem. Cumque manuum delicta fere magis trita & cognita sint, quae de pœnis manuum dicuntur, magis perplexa atque impedita, de his studiosius & in specie agam. Vbi cuiuslibet pœnae, qua manus affligitur, naturam exposuero, per omnia manuum delicta ibo, & quoties manuum

*) CIC. Orat. pro Quinct. 19. LIV. III. 44. HORAT. Sat. l. 9. 76. SIGON. de iudic. l. 29. **) НОТТОМ. de lit. ordin. c. 3.

manuum pœna manuum delicta coerceat, exsequar. Iam illud tua venia, beneuole Lector, iuuabis, cuius causa totum hoc negotium a nobis susceptum est.

CAP. II. SPECIALE
DE MANVVM POENIS ET DELICTIS,
MAXIME AMPVTATIONE, ET ILLIS FACINORI-
BVS, QVIBVS IN CORPVS ALTERIVS
PECCATVR.

§. XII.

*Definitio
pœnarum
manus.*

Pœna manuum nobis non illam modo factorum illicitorum coercionem, qua in manus post delicti confessionem probationemue dicta sententia animaduertitur, sed paullo latior & magis improprio sensu, omne malum, quo reorum manus in iudicio criminali ex legum sanctione propter reipublicae salutem affliguntur, notabit; vt etiam tormentorum dolores & vinculorum molestias complectatur. Illae vel in perpetuas, vt amputationem & stygma, vel temporarias, vt tormenta & vincula diuiduntur. Manuum delicta sunt facta illicita dolo contra alicuius securitatem & salutem, manuum maxime ministerio perpetrata. Haec vel in alicuius corpus tantum, vel in opes, vel in famam, vel in horum alterutrum promiscue iniuria sunt. De vtrisque seorsim agemus.

& diuisio.

*Definitio de-
lictorum ma-
nus*

& diuisio.

§. XIII.

*Definitio ab
illis, quæ du-
bia videri po-
terant, vin-
dicatur.*

Poterat forte ad vtramque definitionem aliquid moneri. Primo quod custodiam & tormenta & vincula inter pœnas referamus, te offender, quorum aliqua pœnarum numero l. 8. §. 9. ff. de pœnis iuris auctoritate expresse eximuntur. Sed ipse Imperator CONSTANTINVS l. 2. C. de custodia reorum, carcerem & vincula quia corpus affligunt pœnam appellauit, neque illud a legum consuetudine alienum est, omnes dolores corporis a iudice excitatos inter pœnas referre. In delictorum definitione nos notabis, quod manibus delicta tribuamus, quae tamen ad solum animi consilium pertinent, cum corpus non peccet, si animus insons sit, arg. l. 40. ff. de R. I. neque possit corpus ad supplicii miseras sine alterius partis societate aduocari; vnde & furiosus, & infans, & qui manibus sine consilii fraude peccat, lege *Cornelia* de Sicariis non teneretur, quamuis vel ad alterius caedem furor & impotentia consilii ipsos pertulerit. l. 12. ff. ad legem Corn. de Sicar. Sed neque nos peccare manus sine mentis consilio arbitramur, verum consilii peruersitatem ex manuum, quae illam exsequuntur, ministerio, manuum

num delicta appellamus, ut ex organo & corporis ministerio delicta carnis dicuntur.

§. XIV.

Vbi de pœnis & delictis manuum mihi agendum est, facile illis supersedeo, quae ad solos digitos pertinent, cum haec ab aliis dicta sint, atque ad manuum pœnas haec magis pertineant, quae totum illud membrum, quod a summis digitorum articulis ad cubiti inferiores apophyses porrigitur, affligunt. Huc manus *amputatio* maxime pertinet, de qua curiosius ex in-
De amputa-
tione mem-
brorum in
genere.
 tituti ratione agendum est. Membrorum amputatio & corporis mutilatio-
Huius pœnae
origo.
 nes in genere olim in capitalis supplicii locum surrogatae videntur. Ut si quod atrox crimen esset, cui coercendo civilis pœna aut corporis dolor, qui brevi spatio exspirat, non sufficeret, mortis vero supplicium crudelius videretur, hoc quasi medio vterentur quod neque corpus morte perimeret, & perpetuo tamen malo rectius ad obsequium, quam brevis dolor, aut alia corporalis pœna, facinorosum reuocaret. Huic rei tot omnium gentium leges, quibus membrorum abscissio capitali pœnae substituta est, argumento sunt. Hinc *philosophus* LEO, ^{x)} cum maiorum suorum de adulteris capite plectendis sanctiones non probaret, ut huius supplicii loco nasus ad-
 ulteris ambobus abscindatur, constituit: & ACTISANES *æthiops* ne capitali in latrones supplicio animaduertat, neque ipsos tamen dimittat impunitos, naribus amputatis in ultimas deserti oras deportauit; ^{y)} qui pœnae huius consilium ipsi interpretantur. Deinde, quia membrorum mutilatio conspectior pœna est, & in oculos omnium incurrit, reipublicae intererat, hoc facinorosis consilio nasum, oculos, aures, virilia, manus amputari, atque ut ipso corporis membrorum habitu supplicii notam atque ingenii faciem praeferant, & illis se quasi facinorosorum insignibus & ordinis scelerati monumentis abominandos exhibeant. Liceat illius pœnae origines ex legibus gentium antiquissimarum repetere. In HEBRAEIS sanctissima
Apud primos
Hebraeos hu-
ius pœna ve-
stigia depre-
henduntur.
 post hominum memoriam gente, cui alias gloriari licet, nulli populo mitiores placuisse pœnas, quarum sanctionem ad ipsum immortalem Deum possint referre, prima huius pœnae vestigia deprehendo. Illorum legibus reales iniuriae membrorum amputatione plectebantur; excussio oculi, oculo, dentis, dente, manus auerruncatio, manus iactura, pedis, pede, vulneratio, vulnere, cutis adustio, adustione luenda est. *Exod. XXI, 24. Leuit XXIV, 20.* Calumniatores talione, & qui ad membri amputationem contra alterum falso & de industrina siue dolo malo agerent, eiusdem membri iactura coercebantur. *Deut. XIX, 21.* PAVLVS FAGIVS qui-

B 2

dem

x) NOV. LEONIS 32.

y) DIOD. SICVL. bibl. hist. l. I. edit. Hanno-

verana p. 55. ἔτε θανάτωσας γὰς ἐνόχας, ἔτε ὀλοχερῶς ἀφείς ἀτιμωρήτας.

dem ad hunc locum, auctore rabbi KANAM ²⁾ talionis hanc legem nunquam a Hebraeis obseruatam esse, credit, sed prouerbii more haec dicta esse, & per oculi excutiendi seu manus amputandae talionem saltem damni aequalem compensationem a Deo desiderari arbitratur, quia reipublicae oneri futurum esset, si tot homines membris mutilarentur; & cum corpora saepe teneritudine & mollitie differant, si proprie haec acciperentur, laedens durius, quam laesus affligi posse videatur. Verum haec coacta, & in interpretatione legis, cuius summa esse propter vulgus claritas debet, incongrua videntur. Neque enim idcirco reipublicae oneri sunt, quibus membra amputantur, cum vel tunc saepe adhuc operis quibusdam sufficiant, vel, quod apud Germanos hodie solemne est simul in exilium agi potuissent; neque profecto exinde, quia tunc reus magis quam laesus affligerentur, poenae refingendae sunt, sed saepius propter exemplum & reipublicae commoda praestat, in laedentem acerbius animaduerti, quam ipse laesum afflixit. Denique certe, si compensatio damni saltem desiderata esset, tam longa serie a sapientissimo legislatore omnia vulnere genera enumerata, & toties in Exodo, Leuitico & Deuteronomio eandem prouerbialem dictionem repetitam esse, non arbitror, nisi mens haec seria fuisset. Tandem tot gentium aemulatio, qua hanc talionis legem ab Hebraeis ad suos transtulere & imitati sunt, de quibus HARMENOPOLVS ^{a)} GODOFREDVS ^{b)} copiose egerunt, haec in usu quondam fuisse, testatur. Quae omnia argumento sunt, quod Dei haec sententia fuerit, quamuis deinde propter reorum aut facinoris conditionem illam interdum limitari, atque in pecuniariam poenam mutari passus videatur. Illud certo extra controuersiam est, mulieris, quae ad virorum luctamen accurrat, & hominis cum marito certantis genitalia apprehendat, manum amputandam fuisse, quia coniugem viri alieni genitalia contrectare, nefas habebatur. ^{c)} Et quamuis Grotius haec quoque uti pleraque distorqueat atque hac lege uxori veniam, genitalium viri cum marito certantis torquendorum, & manus etiam hosti amputandae licentiam datam esse, non sine textus sacri peruersione arbitretur, tamen ex Hebraeo textu, tum a multis aliis, tum maxime a CALO-
VIO explosus est. ^{d)}

§. XV.

*Apud
Æthiopes.*

Proximi antiquitate & legum religione Hebraeis *Ægyptii* & *Æthiopes* habentur. Ad illos quoque poenae huius quaedam imitatio peruenit. Illi
non

²⁾ HUGO GROTIUS ad Exod. XXI. 24. ^{a)} HARMENOPOLVS in promptuario iuris L. 6. tit. 5. 6. περί ἰσοσυλῶν. teste GODOFR. in not. ad auth. Iouo iure C. de seru. fugit. ^{b)} GODOFRED. in nomenclat. graec. apud HARMENOPVLVM. ^{c)} Deut. XXV, II. 12. ^{d)} GROT. & CALOV. ad Deut. XXV, II. 12.

non solum, quod superius commemoravi, latrones naribus truncatos in defertum abegere, e) & adulterum mille plagis, adulteram nasi dispendio coercuere. quia huic deformitas grauior pœna videbatur, f) sed etiam in epitaphio *Osymandiae* regis captiuos ἀιδοῖα καὶ τὰς χεῖρας ἐν ἔχοντας virilibus & manibus truncatos pictura expressere, vt inglorios & facinorosos milites hac pœna dignos ostenderent, g) infantibus quibusdam genitalia amputarunt, h) denique quod maxime huc pertinet, si qua rex parte corporis mutiletur, & alicuius iniuria vel casu afflictus pede claudicet, aut manu trungetur, omnes regis familiares & amicos, quamuis infontes sint, easdem partes sibi sponte sua abscindere, atque in huius mali societatem venire voluit, ne quis iniicere manus regi audeat, qui eandem sibi cum ipso fortunam esse subeundam cognouerit. i) *Græcos* etiam iudices, si quis vnoculo oculum excutiat, illum amborum iactura plecti *SOLON* imperauit. k) Et *ZALEVCVS* *Locrensum* legislator adultero erui oculum curauit. l) *Harmenopolus* l. c. hanc pœnam *Græcis* maxime familiarem fuisse, ostendit.

§. XVI.

Romani decoris & splendoris studiosiores fuerunt; & quia ad corporis maiestatem & venerabilem habitum adspirabant, ante imperatorum tempora hoc supplicio ne in seruos quidem, nedum in ciues suos animaduernerunt, donec Imperatorum tempore barbarorum commercio ad ipsos pœnæ huius quaedam vestigia peruenirent. Neque facile in pandectis huius pœnæ exemplumprehendes, nisi quod l. II. ad *leg. Iul. de pec. graecus* textus sacrilegos excœcari iubeat, quam tamen pœnam potius d. l. ex antiquitate exempli loco adductam, quam reis vnquam fuisse irrogatam, ex l. 9. pr. ff. eod. tit. colliges, vbi sacrilegos capite apud Romanos puniendos esse, sancitum est. Et *Decemuirali* lege, si quis membrum ruperit, nec cum eo *paret*, talionis pœna constituitur, m) quam tamen & ipsam frequentari apud *Romanos* non solitam, ipsa limitatio ostendit, dum reo paciscendi venia permittitur, qua illos semper vsos esse, & naturalis ratio & *Gellius* testatur n) Nisi aliquis forte corporis per quadrigas dilacerationem & in partes dissectionem ad membrorum iacturam referat, quod parum memior humanarum legum apud Romanos exemplum in *METTI* *SUFFETII* supplicio extitisse, *LIVIVS* auctor est. o)

B 3

putata

e) *DIOD. SIC. L. I. Hannou. p. 55.* f) *DIOD. SIC. L. I. l. c. & MATTHAEI de criminibus ad ff. L. XLVII. tit. l. c. 2. n. 5. p. 75.* g) *DIOD. SIC. L. I. p. 45.* h) *Id. L. III. p. 165.* i) *DIOD. SIC. L. III. p. 146.* k) *DIOD. LAERT. L. 57. εἰν ἔρα ὀφθαλμῶν ἔχοντος ἐκκόψη τις, ἀντέκόπτεται τὰς δύο.* l) *MATTHAEI de crim. l. c. p. 75.* m) *ANT. THYSII collat. Attic. & Rom. legum apud GRONOVIVM antiq. græc. T. V. p. 1389.* n) *A. GELL. L. XX. c. I.* o) *LIV. L. I. c. 28.*

putata sunt, vt supplicii & facinoris monumentum exstaret. ANTONIVS trucidati MARCI TVLLII caput inter vtramque eius *manum*, quas cadaueri absciderat, pro rostris in loco sublimiori exposuit, neque tenere lacrymas populus confecta ad caput eius deligata *manu* dextra, diuinæ eloquentiæ ministra, tot supplicum, tot reorum liberatrice, potuit. p)

— *sparsamque cruore nefando
Canitiem, sacrasque manus operumque ministras,
Tantorum pedibus quidem proiecta superbis,
Conculcauit ouans. q)*

Et in alios vsus membra cadaueribus saepe abscissa FESTVS auctor est. Et M. ZVERVS BOXHORNIVS Romanos saepe digitos & manus, amputasse mortuis refert vel vt reliquo cadauere combusto insta ad illas corporis reliquias facerent; vel vt amicitiae vsque ad mortem illibatae monumentum, seruarent. r) Imperatorum temporibus illo supplicio etiam in viuos animaduersum. Primum inter ludibria & crudelitatis spectacula praecipua haberi caeptum, & cum GALBA nummularii non iuste versantis manus detruncaret, atque eius mensae affigeret s) & ALEXANDER scribae neruos incideret, t) posteri haec inter tyrannidis facinora immodica commemorarunt, u) quia tot quasi viuos efferre funeribus videbantur, quot membra illis sensim detracta sunt. Illud magno argumento est, hunc morem ipsis barbarum atque aduentitium fuisse. Deinde atrox illud supplicium cum a barbaris totum perdisceretur, CONSTANTINI IVSTINI IVSTINIANI LEONIS Philosophi, x) maxime nouellis, inter legitima exempla haberi caeptum & membrorum amputatio legum publicarum religione sancita est. Ita adulteris nasus, l. 37. ad L. Iul. de adult. NOV. LEON. 32. pes, seruo fugitiuo, l. 3. C. de seruis fugit. capilli, quos improprie huc etiam referimus, sacrilegis l. 2. C. de crim. sacril. NOV. LEON. 60. & 96. manus iu plurimis causis, quas infra sub suis quasque delictis afferemus, adimebantur.

§. XVII.

Videtur ad Romanos a Wisigothis & Longobardis Imperatorum Videtur huius ad Romanos supplicii atrocitas maioribus ipsorum incognita imperatorum temporibus maxime a WISIGOTHIS & LONGOBARDIS, cum quibus tum maxime coaluerant, cum barbarie & crebris victoriis in conuictus vsu atque negotiorum commercio traslata fuisse. Illis huius

p) DIOD. CASS. L. XLVII. p. 378. q) CORNEL. SEV. & FRANC. FABRIC. in vita CICER. p. 51. r) M. ZVERVS BOXHORNIVS in quaest. Rom. qu. 24. s) SVETON. in vita GALBAE c. 9. t) LAMPRIDIVS in vita ALEX. u) SVETON. l. c. x) LEO *philosophus quidem magis ad Graecos pertinet, quia tamen inter imperatores Orientis habetur, ad quos a Romanis imperium profectum, hic merito recenseretur.*

ius supplicii feueritas admodum familiaris fuit, & vix magni exempli exstitit ^{paratorum} crimen, quod non capite, multa, membrorum amputatione lueretur. ^{tempore} Ita Wisigothi mulieribus, qui partum abegerant, aut infantes obpresserant, ^{traslata.} omnem visionem oculorum extinguere sanciunt. 1) Profugos & proditores effossionem oculorum perferre iubent; 2) masculorum stupratores & sodomitas castruere, a) manum secari lib. VII. tit. 5. l. 1. & eod. libro tit. 6. l. 2. p. 151. & 154. & multis aliis locis, quos infra inuestigabimus constituerunt. LONGOBARDI latronum primam culpam oculo, secundam naso multauere: b) sedionum auctores, si rei malae conuicti fuerint, nasum & capillos sibi in vicem procidere coguntur c) manum l. I. tit. 26. C. 6. apud LINDENBROGIUM cod. LL. antiq. p. 574. de frequentissimi aliis legibus amputarunt. Siculi lenones naso, d) alios manu e) saepius multauere. Neque in LEGE SALICA FRANCORVM & SAXONVM CAROLI M. & LVDOVICI I. capitulis desunt huius supplicii exempla, quae infra plenius persequemur.

§. XVIII.

A WISIGOTHIS deinde & LONGOBARDIS illius poenae exercitium etiam ad GERMANOS & SAXONES peruenit. Saxonum certe moribus manum reis saepe amputatam fuisse, vel exinde constat, quia ipsam iurisdictionem criminalem erecta cruce, cui manus lignea & gladius appendebatur, significabant, vt illo loco, vbi haec insignia conspiciebantur, de capite & manu amputandis ius dici, ostenderent. Quod ex GRYPHIANDRO f) & HEINISCHIO g) supra deriuatum est. Neque enim illius poenae simulacra praetulissent, aut his insignibus iurisdictionem criminalem potuissent interpretari, nisi capitis & manus amputandae supplicia maxime tunc inter omnes reliquas poenas apud illos fuissent celebrata. Hinc etiam ad nostra haec tempora, quibus a barbarie magis ad virtutem & decus adspiratum est, antiqui moris vestigia nostris legibus peruenere: maxime in sancienda militari disciplina maiores nostri corporis mutilatione efficacissimo ad militum atrociorum ingenia & feroces animos remedio saepius vsi sunt. Ita, qui e militia profugerunt, & signa reliquere, naso & auribus olim truncati, membra amputata patibulo aut alio loco infami affixa sunt. h)

Et

3) WISIGOTH. Lib. VI. tit. 3. l. 7. apud LINDENBORG. cod. LL. antiquarum p. 127. 2) Ibid. l. II. tit. 1. l. 7. p. 16. a) WISIGOTH. l. III. tit. 5. & 7. apud LINDENBORG. p. 71. & 72. b) LL. Longobard. l. I. tit. 25. l. 61. & 67. apud LINDENBR. p. 570. & 571. c) Ibid. l. I. tit. 77. l. 11. p. 545. d) CONST. SIC. l. III. tit. 52. & 53. apud LINDENBROG. p. 819. e) CONST. SIC. l. III. tit. 25. l. 1. p. 810. & l. I. tit. 12. p. 706. f) de Weichbb. Saxon. p. 167. g) in thes. suo sub voce Bild. h) BVRG. cent. II. cap. 88. HOYER in corpore iuris milit. ad art. 46. des Brandenburgschen Kriegs-Rechts. cit. LVDOV. Einl. zum R. N. p. 201.

Et si qua malae notae inter milites in castris faemina versabatur, (wenn sich bey denen alten Teutschen ein liederlich Weibs-Bild in dem Lager finden ließ,) naso luere petulantiam, teste PAPPIO, debuit. ⁱ⁾ Digtos etiam deferentibus castra abscissos esse, SCHWARTZIVS testatur, atque ita anno 1653. binis militibus Iohanni Wahrmanno & Veruhard Wöhmen defertae militiae reis dictam sententiam esse, auctor est; ^{k)} quin & pedes castra deferentibus saepe abscissos, ANTONIVS MATTHAEI tradidit. ^{l)} Denique & manum frequentissime militibus amputari, inferius suo loco studiose perfequemur. Neque CAROLVS V. qui iudicii criminalis ordinem totum de nouo composuit, & Germanorum pœnas ad necessitatem gentis nostrae, & aequitatis iura refluxit, in ordinatione criminali Carolina his pœnis plane abstinit. Hinc blasphemos capite, corpore & *membris*, eorum & facinoris indole puniri voluit, O. C. Carol. art. 106. Perioris digitos art. 105. & 106. amputauit, pasquillorum s. libellorum famosorum auctores, qui alios criminis, quod membrorum amputandorum pœnam meretur, accusarunt eorundem membrorum iactura puniuit, O. C. art. 110. Leonibus aures & nasos amputat art. 123. & quod aliquo modo huic pertinet, quamuis partes saltem membrorum afficiat, corpus forcipibus caudeatibus vsulandum proditoribus, infanticidis & homicidis quibusdam art. 124. 131. & 137. imperauit. Iura ELECTORATVS SAXONICI ab his non dissentiunt, cum in blasphemos amputandae linguae pœna ORDIN. POLIT. d. a. 1612. s. So lassen, & P. IV. CONST. EL. I. prensatione forcipum CONST. EL. III. d. P. IV. in homicidas quosdam statuatur, aliorum membrorum mutilatione CONSTIT. VIII. 12. 13. 44. 47. diuersa crimina vindicentur. Denique nihil agere, qui illius pœnae usum in foro Saxonico expirasse credunt, vel solus §. 9. *noniss. mandat.* de duellis d. a. 1712. ostendit, vbi castellorum violatio, de Burg, Friedens-Bruch, sub manus amputandae pœna expresse interdicta est. Ita de membrorum amputatione in genere, & manus imprimis abscindendae origine habendum.

§. XIX.

De interpretatione legum quibus membrorum amputatio in genere irrogatur. Inde cum tam familiare Germanis hoc esse supplicium ceperit saepe membrorum in genere pœna legibus irrogata, nec qua corporis parte, animaduerrendum sit, definitum est. Et mira sollicitudo vexauit interpretes quo supplicii genere, animaduerrant & quando his verbis manus amputatio decernenda videatur. Sic vbi in blasphemiae crimine ORD. CRIM. CA-

ⁱ⁾ PAPPIVS in corp. iur. mil. l. VI. annot. ad art. 4. des Holländischen Kriegs-Rechts it LVD. I. c. ^{k)} SCHWARTZIVS decis. milit. apud LVD. in der Einl zum R. N. p. 201. ^{l)} MATTH. de crim. ad D. lib. XVII. tit. 1. c. 2. p. 75. n. §.

CAROL. art. 106. impudentissimi mortales corpore, capite vel membris pro facinorum & reorum conditione plectendi sunt, Sollen an Leib, Leben oder Glieder gestrafft werden. it. in ORDIN. PROC. EL. SAX. d. a. 1555. tit. von Gotteslästern §. Wir ernstlich 2c. daß er am Leben oder mit Vernehmung etlicher Glieder soll gestrafft werden, it. ORD. CRIM. CAROL. art. 111. de falsatoribus monetae, sollen nach Rath am Leibe, oder Gutß, art. 112. am Leib und Leben art. 113. de falsariis librarum, an seinem Leibe, als: mit Ruthen aushauen oder dergleichen gestrafft werden, art. 114. de term. moto, der soll peinlich am Leibe 2c. gestrafft werden, difficile fuit arbitrari. Mihi videtur hic posse modus controuersiae haberi. Si simpliciter pœna corporalis a capitali distincta constituta sit, quod art. 111. & 112. O. C. factum esse, ostendimus, de castigationis seu fustigationis pœna ^{m)} quae in hominibus inferioris ordinis ex vlu legum frequentissima est, interpretare, & quia membrorum amputatio plerumque clarius vti sollen an Leib, Leben und Gliedern gestrafft werden, indicatur, ad membri amputationem temere non prolabere, nisi forte reorum dignitas, aut consuetudo & statuta, aut facinoris facies atque conditio illud videbuntur imperare. ⁿ⁾ Si membrorum pœna quidem expressa, & iudici optio relicta fuerit, O. C. art. 106. verb. Er soll an Leib, Leben oder Gliedern gestrafft werden, illud membrum, quo facinus perpetratum est, amputatur; quia hic maxime finis membrorum amputandorum habendus est, vt eadem, qua peccauit corporis parte facinorosus puniatur, quod ex WISIGOTH. LEG. L. III. tit. 5. l. 5. & 7. C. & CONSTIT. NEAP. L. I. tit. 12. ^{o)} infra ostendemus. Hinc quia in blasphemiae crimine lingua sceleris ministra est, illius membri amputationem d. art. 106. O. Cr. indicari constat. Nisi forte ex aliarum gentium legibus moribusue colligas, de quo maxime membro legislator cogitarit. Inde in delictis carnis loco partium genitalium, in quas olim animaduersum est, si membrorum pœna constituta est illud, cuius iactura formam maxime deturpat, vt nasus aut aures, absciuntur; quia in illis delictis & formae quodam abusu & illecebris peccatum est, & aliae leges hoc supplicio in adulteros animaduertere. l. 37. C. ad legem Iuliam de adult. Si aliquot membra, Ordin. Prou. El. Sax. d. a. 1555. tit. von Gotteslästern §. Wir ernstlich 2c. mit Vernehmung etlicher Glieder, abscondi lex iubeat, illud de manibus raro interpretare, quarum vtramque simul amputari & apud Romanos Nou. CXXXIV. c. 13. interdictum, & antiquis Germanorum moribus vix vnquam permissum est. Rectius nasum &

^{m)} LVDVIC. annot. ad ord. crim. art. 110.

ⁿ⁾ CAKYZ. prax. crim. P. III.

q. 129. n. 38.

^{o)} apud LINDENBR. Cod. LL. antiq. p. 71. & 72. & CONST.

SIC. apud LINDENBR. l. c. p. 706.

& aures amputabis, quae sola coniunctim membra olim abscissa sunt. Serenissimus quidem legislator *Saxo* verba *Ordin. Polit. etliche Glieder* de sola linguae amputatione Constit. I. P. IV. authentice interpretatus est; sed haec potius tunc de nouo constituuntur, neque sereniss. legislatori, in d. *ordinatione prouinciali* haec in mentem venire potuerunt, quia sola lingua aliquot membrorum appellatione indicari non potest. Denique, si nihil lex addidit, sed membris rerum plecti imperatum sit, ex solle an Gliedern gestrafft werden, neque alterum in illo delicto magis, quam caetera peccarit, manus amputatur, cuius pœna & legis aptissime finem implere visa, & Germanorum Saxonumque moribus maxime frequentata est. Alii tunc mitissime interpretandam legem arg. l. 42. ff. de pœnis & in dubio illud membrum, cuius leuissima iactura est, amputandum credidere. Et nos in illo consentimus, & vel hoc titulo manus amputationem reliquis in dubio praeferendam esse, arbitramur. Enim vero cum natura binas homini indulserit, & alterius officium possit altera expleri, manus vnus, quam nasi, aurium, oculorum mitior iactura est, quarum partium mutilatio vel nostris necessitatibus magis iafesta, vel certe difficilior tegitur, atque ad infamiae notam contraheadam & turpitudinem conspectus magis composita videtur. Qui vero, vt legem mitissime interpretentur, in dubio maxime priores digitorum articulos, quibus facile caremus, abscindendos arbitrantur peccant, atque contra legislatorum finem & mores statuunt. Enimvero digiti in solo periuicio amputantur; manuum frequentissima pœna est. De his legislatorem cogitasse rectius suspicabere. In vrphedae tamen violatores, qui ex *Ord. Cr.* art. 108. digitis manuum, iudicum optione truncandi sunt, nisi facinoris atrocitas & indoles; vel locorum mores, ex quibus optime legem interpretaris, aliud suadeant, merito digitorum amputatione animaduertitur.

§. XX.

*Finis huius
pœnae ostenditur.*

Neque tamen est, cur huius seueritatis pudeat Germanos, quamuis haec inhumana aliis pœna & execrabilis videatur. Et profecto durum erat, aptissimum animal hominem ad pulchritudinis caelestis concinnitatem & similitudinem compositum tam turpi clade deformare, vtque viuus quasi cernat sua funera, manum tam tenere nobis a natura commendatam, omnium fere necessitatum ministram, omnis iniuriae abactricem vnicam atque propulsatricem, sine consilio & magna reipublicae necessitate cui eripere atque in tantam ipsum calamitatem magno communis boni dispendio deturbare. Verum huius supplicii Germanorum maioribus atrocitatem, & ipsa naturae atque rerum suarum necessitas & maxime ciuium suorum ingenia extorserunt. Omnis pœna extremum aliquod consilium est, periculosa medicina, & nulli commendabilis, nisi malum immedicabile fuerit. Pœnae modus

modus ex reipublicae necessitate aestimandus, quod leuiori consilio prohiberi iniuriae nequeant. Quicquid ultra necessitatem constitutum, illud iniquum illud crudele est. Quod si vero medela mitior morbo adhiberi non possit, supplicii coerceri facinorosorum iniuriae, atque alijs quod vitent, in exemplo debet ostendi. Illud consilium maioribus nostris, tam atrocis supplicii scditatem imperauit. Enimuero GERMANI, WISIGOTHI & LONGOBARDI, quia militibus & seruis indigebant, perpetuo a capitalibus pœnis abhorruere, & si qua poterat mitiori remedio salus publica sanciri, ciuium vitae parcitum est, ne qua hominũ penuria laborarent: hoc consilio multis atrocibus delictis pœna pecuniaria constituta, vt de ciuibus mitius statuatur. quod fere tota *lex Salica*, *p)* *Alemannica*, *q)* *Saxonum*, *r)* *Ripuariorum*, *s)* *Wisigothorum* etiam & *Longobardorum* leges copiosissime omnibus paginis ostendunt. Adeo & homicidia *Ripuariorum* *s)* & *Alemannorum* *u)* legibus VIII. Werigeldis luebantur. Neque tamen pecuniarum iactura satis facinorosos coercuit, neque indigentibus poterat multa extorqueri. Inde quorundam certe facinorum atrocitas, corpore etiam expianda videbatur. Ita in capitalis pœnæ locum, quia mortis supplicio parcebant, amputatio membrorum successit. Hoc maxime ex LEONIS *philosophi* nouellis, qui hanc pœnam a Germanis didicit, patet. Ille quoties maiorum suorum pœnam capitalem, vt in adulteris, *x)* castratoribus, *y)* sepulchri violatoribus detestatur. *z)* corporis pœnam, membrorumque & manus etiam saepe *a)* amputationem subliuit. Et CONSTIT. SAXON. ELECTORALIBVS, si quis probabili excusatione a mortis supplicio absoluitur, & veniam meretur, capitalis pœnæ loco membrorum amputatione animaduertitur, CONST. EL. 8. & 13. & 43. P. IV. Ita satis mite consilium erat, capitis pœnam remittere. Sed an in capitalis supplicii locum leuior pœna eodem reipublicae fructu & emolumento surrogari potuerit, magis disputatum. Enimuero in tanta temporum illorum licentia coerceri hominum plerumque rigidorum & militum iniuriae aptius non poterant, quam si illis facinorosi membris truncarentur, sine quorum ministerio perpetrari facinora non poterant; vt hac illos necessitate, a nequitia & fraude auocarent. Ita vultus mutilatione a libidinis materie & occasione adultera, linguae defectu blasphemus ab execrabili sermone, manus amputatione a violentia & fraude maleficus optime prohibetur. Hoc consilio manu maxime facinorosi, in manuum delictis WISIGOTH. L. VI. tit. 4. l. 3. *b)* & multis alijs legibus, quod infra docebitur, periuri digitis

C 2

p) in cod. legum antiq. apud LINDENBROG. p. 315. *q)* ibid. 363. *r)* ib. 474.
s) ib. d. 450. *t)* LEX RIPVARIOR. tit. 64. p. 464. *u)* LEX ALEMANNORVM tit. 49. p. 376. *x)* NOV. LEON. 31. *y)* NOV. LEON. 60. *z)* NOV. LEON. 96. *a)* NOV. LEON. 35.
b) apud LINDENBR. p. 129.

digitis *O. C.* art. 198. die zween Finger, damit er mißgehandelt, abgehauen 2c. naso in carnis criminibus adulterae & lenones *NOV. LEON.* 32. & l. 37. *C. ad L. Inl. de adult.* quia tunc maxime forma peccatum est, truncantur. Die Gotteslästerung soll also bestrafft werden, daß die Worte: oder mit Vernehmung ecklicher Glieder, von der Zunge, damit er sie verwircket, verstanden werden. *CONST. EL. I. P. IV.* Et posset quodammodo Imperator in *NOVELLA 134. c. 13.* accusari, qui furibus manum amputari prohibuit, quibus cum maxime sit insanabile ingenium, nocendi libido hac optime pœna excuti potuisse videbatur. Ita recte *SICVLII, c)* qui alterum manu percusserat, illum manus iactura luere facinus iubebant, ne possit ad eandem denuo temeritatem inuitante natura reuerti. Et quamuis medicorum, teste *ANTONIO MATTHAEO, d)* in curandis morbis ea ratio sit, vt non semper loco affecto medicinam adferant, sed dolente capite stomachum purgent aut clysteres adhibeant, neque tam quod deleat, quam doloris causam intueatur; tamen & apud medicos saepe incongruum est, medelam parti integræ adhibere, & pestem a morbosa per alterius titillationem auocare & quasi diuertere, quae grauior deinde & acerbior ad eandem reuertatur, atque per totum corpus grassata partes omnes inficiat. Illi etiam saepe perditum & insanabile membrum fecant & amputant, & omne malum in perpetuum sopiunt, vt nulla doloris vicissitudine atque iteratione affigantur. Eadem & delictorum ratio est. Omnis corporalis pœna, quamuis vim malorum supplicii paullulum sensu inhibeat, atque moretur, in facinorosis tamen, si membrum, quo prius peccatum est, liberum & non impeditum relinquitur, totam pestem non extirpat; sed improbi materia & potestate peccandi relicta ad eandem temere vel inuiti reuertuntur. Ita praestitit Germanis hominibus, tunc barbaris, & impatientissimis disciplinae, membrorum amputatione omnem peccandi potestatem & neruum succidere, quam eandem ab ipsis iniuriam quotidie praestolari. Hinc melius propemodum reipublicae membrorum amputatione, quae perpetuo incommodo reum de priori delicto admonet atque deterret, quam fustigatione & castigationibus consulitur, quarum molestia, cum primum exantata est, expirat, & libido nocendi intra praecordia reuiuiscit. Porro cum omnis gens Germanorum olim bellatrix & aspera, vsu militiae ad cupiditatem & victoriae accensa esset, armorum praedarum frequentiori vsu omnia supplicia contemneret, atque praeliorum ferocitate atque licentia solaretur, non alius mali sensu rectius poterant edoceri, quam si a bellorum & militiae vsu huius illos supplicii calamitate in perpetuum auocares. Neque potest enim ciuibus suis legislator rectius consulere, quam

fi

c) *CONST. NEAP. L. I. c. 12. p. 706.*
l. 47. tit. I. c. 2. p. 76.

d) *ANT. MATTH. de crim. ad*

si illam partem in quoque tetigerit, qua sciat tenerrime affici facinorosos atque aduocari ad frugem solere. Denique salubre reipublicae visum est, si malefici ipso corporis conspectu animi sui indolem praeferant, & se facinorosos esse ostendant. Ita exemplo bene prospicitur, si omnibus membrorum delictis sua propria poena sit, & crimina eadem parte corporis, qua perpetrata sunt, expientur, ut cum supplicii notam in corpore facinorosorum deprehendas, ipsum etiam duntaxat facinus, quo supplicium meruerunt, eadem parte commissum possis suspicari. Ita ex manus clade falsarium vel pacis violatorem, ex nasi iactura adulterum cognosces, & ubi supplicium deprehendes, ibi & facinus execrabere. Ita, cum periuris O. C. art. 107. digiti abscinduntur, utrumque efficitur, tum ut ne possint amplius digitis peierare, tum, ut hos alii periuros esse intelligant. Et si recte olim latrones Romani in eodem loco, ubi grassati fuerant, furca fixerunt, ut reliqui conspectu dererentur, l. 28. §. 15. ff. de poenis, quanto tenerris peruenier ad animos spectatorum, si in eodem membro & facinus & supplicium deprehendunt. Ita cum RVDOLPHVS SVEVICVS forte in praelio MARTISBURGENSI contra HENRICVM inter reliqua vulnera etiam manus dextrae eladem passus esset, ipse animam efflaturus & dextram de vulnere fauciam ostendens: *ecce haec est manus!* dixit, *qua domino meo HENRICO firmani fidem sacramento &c. Qui igitur finis nos exceperit, videtis, quia in manu, unde iuramenta violavi, mortale hoc vulnus acceptum est:* e) & Auctor ANONYMVS, f) ad mortem RVDOLPHI accessisse etiam huius membri poenam, refert, ut per poenam agnosceretur & culpa. Haec de consilio huius poenae habeas. Nunc de ipsa amputatione manuum in specie agendum est

§. XXI.

Manus amputatio est poena criminalis, corporis afflictiva non-capitalis, hodie arbitraria, qua membrum, quod a digitorum summis articulis ad inferiores cubiti apophyses pertinet, propter fidem & securitatem civium manus quodam ministerio violatam pro indole facinoris & reorum, dicta sententia reo abscinditur, ut ab ulteriori iniuria prohibeatur, & poena in illo loco, quo peccatum est, propter exemplum statuatur. Definitio huius poenae.

§. XXII.

Iuris Romani sensu criminalem esse amputandae manus poenam, ex *Axiom. I.* inde clarum est, quia solius reipublicae utilitati hac poena prospicitur, & *Quod illa sit interesse publicum, quod dicunt, quaeritur, ad priuatorum vero commoda ex alterius mutilatione nihil accedit quae criminalium poenarum in iure civilis & corporalis.*

C 3

e) ALBERT. STADENSIS ad a. 1080. CONRADVS VSPERGENSIS ad a. 1080. f. 238. f) Auctor ANONYMVS de vita HENRICI p. 383. apud STRVV. in hist. vniuers. German. p. 454. sqq.

ciuili natura est, l. 1. ff. de publ. iud. arg. l. 9. §. 5. ff. *publican.* & §. 10. I. de iniuriis. SAXONICI *g*) & hodierni iuris vsu criminalis est, quia cor-
Confectar. 1. pus affligit, (weil sie auf Leib, Haut und Haar gehet,) atque ad causam
Quod crimi- sanguinis quodammodo pertinet. Patet exinde, quod omnia delicta, qui-
na in quibus bus amputatio manus supplicium imminet, ad criminalem s. superiorem iu-
manus ab- risdictionem referenda sint, cuius solius est, de poena corporis afflictiva sta-
scinditur, ad tuere, *h*) quod in GLOSSA WEICHBILDI egregie his verbis traditur:
nem superio- Peinliche Klage ist anders nichts, denn da man fordert von denen Bruch-
rem pertinc- hafftigen seine verdiente Pein und keinen Abtrag, noch Buße. *i*) Hinc &
ant. apud maiores nostros SAXONES, quod supra ostendimus, affixa manus
 lignea & gladius insigne iurisdictionis criminalis habitum, & iudicium cri-
 minale, die Gericht über Halsß und Handt, appellatum, *k*) vt offende-
 rent, capitis & manus amputandae poenas ad criminalem iurisdictionem
 pertinere. In Electoratu Saxonico de manu amputanda cognitio ad superiorem
 iurisdictionem expressa sanctione relata, ORDIN. PROV. d. a. 1550. §. Was
 hohe Brüche, *l*) & de anno 1555. §. eod. *m*) vbi capitis, manus ampu-
 tandae, aliaeque corporales poenae longa serie enumerantur: Was hohe
 Brüche sind, welcher Strafe, Halsß, Hand, und andere Leibes Strafe 2c.
 alle solche sollen in die Ober Gerichte gehören, und von denenselbigen gerüget
 und gestrafft werden. Et quamuis SCHILTERVS falsati ponderis & mo-
 duli causam, cuius supplicium manus amputationem fuisse, infra ostendimus,
 ad Consulm ciuitatis inferiori iurisdictione instructum, referat, *n*) ex *tex-*
tu Weichbildi c. 19. Ein Bürgermeister hat die Gewalt, daß er richten
 mag über allerhandt falsche Maaß, falsche Wage, 2c. tamen ille, cuius iura
 in *Weichbildo* recensentur, iurisdictione superiori per inuestituram instru-
 ctus mihi visus est, quia expresse additur: und misset einer wieder gesetz
 Recht, der wettet Haut und Haar, cuius poenæ corporis cognitio ad solam
 superiorem iurisdictionem potest referri. Hodie certe *Dni. Scabin. Elect.*
Lips. M. Febr. a. 1620. ad Consult. senat. zu Eisleben in catalogo maleficio-
rum, quae ad superiorem iurisdictionem pertinent, daß diejenigen, welchen
die Ober- und Halsß Gerichte zustehen, ohngefährlich folgende Mißhandlun-
gen zu rechtfertigen befugt, falsationem ponderum expresse recensuerunt:
falsche Gewicht oder Maaß, so zu kauffen und verkauffen gebraucht
wird. o) Et quamuis posteriori tempore manus amputatio fustigatione le-
 vior

g) Vide ill. & magnif. Dn. LÜDERVM MENCKENIVM, patronum & præcepto-
 rem meum religiose colendum in tractat. synopt. pandect. p. 638. & BARTOL.
 ad l. 37. ff. de publ. iudic. *h*) Idem ill. MENCKEN. ib. p. 25. *i*) GLOS-
 SA WEICHBILD. art 17. post. pr. verb. Peinliche Klage. *k*) GRYPHIAN.
 l. c. *l*) CORPVS IVR. SAXON. d. a. 1672. p. 26. *m*) CORP. I. S. E.
 p. 37. *n*) SCHILT. exerc. ad ff. 47. §. 134. *o*) CARPZOV. P. III.
 q. 109. n. 31.

vior & pœnis ciuilibus simillima fuisse videatur hanc tamen ciuilem non esse, sed ad criminales pertinere, ex illis, quae dicta sunt, satis confectum arbitramur.

§. XXIII.

Cum poena haec corporis afflictiua sit, an etiam in mortuos ad mo- Confect. 2.
uendos spectatorum animos possit manus amputatione animaduerti, dubita An etiam
tum est. Certe militum iure, apud quos multum interest, vt disciplina mortuis pos-
militaris religiose sanciat, neue soluta in castris licentia per vim & petu- sit manus ab-
lantiam domi & foris omnia turbandi rempublicam mala remisceat atque to- scindi.
tam euentat, aliquando cadauera facinororum post mortem supplicio affe-
cta fuisse, BEYERVS p) locuples testis est, qui militem occisi crudeliter
hospitis reum dicta sententia ante supplicii diem mortuum ex consilio *ICto-*
rum Magdeburgensium fellae alligatum capite truncatum, caput furcae in
conspectu totius concionis impositum, prodidit. Hodie, si reus crimen
confessus, aut de illo conuictus atque damnatus fuerit, in atrocissimis causis,
vt laesae maiestatis, veneficii, q) interdum propter spectaculi foeditatem &
exemplum supplicii quodam simulacro cadaver afficitur, corpus in partes disseca-
tur, exurit, aut loco infami deformatum exhibetur. Quod tunc maxime de-
cerni credo, si corpus praeter capitale supplicium etiam rotae imponendum,
aut in partes dissecandum, vel membra publice exponenda sunt: haec enim
poena, si vel vsque ad supplicii horam reus vixisset mortuo demum irro-
ganda erat, quare huius sententiae spectaculum, quod mortem sua natura
sequitur, morte non potest interpellari. Et tunc etiam, si manus abscin-
dendae & publice exponendae sunt, quod de proditoribus in Dania sancitum
est, manum mortuis posse amputari & in loco publico constitui, arbitror.
Si tamen vel non confessus sit, vel reo confesso de corpore & tempore de-
licti non satis constet, aut sententia nondum dicta sit, in corpus defuncti,
qui ne viuus quidem hac rei conditione capitali supplicio affici poterat,
ordinariae poenae simulacro animaduerti non potest, sed omne supplicium
inhonesta interdum vel minus solenni saltim sepultura absoluitur. At vero
in minus atrocibus causis, quarum r) poena dantaxat corporis afflictiua, non
capitalis est, iudex eo temere non procedit, sed corporalis poena morte,
quae & ipsa quodammodo corporalis est, expirat, arg l. 6. ff. de publ.
Iud. & l. f. C. Si reus, vel accusat. mortuus fuer. atque ita, in causa
homicidii culposi, quod manus amputatione saepius punitur infra ostende-
mus, a *Dnis. Scabinis Lipsiensibus* a. 1608. M. Ian. responsum est. Ob,
wohl

p) BEYER. de expens. execut. crim. c. 15. p. 806.

q) PETR. HEIG. P. II.

q. 37. n. 32. FARINAC. pr. crim. l. tit. i. q. 10. n. 78. IVL. CLAR. L. V. sent. pr. crim. §. vlt. q. 51. §. 9. lqq. CARPZ. pr. crim. q. 131. n. 44. r) PROSP. FARINAC pr. crim. l. i. tit. i. q. 2. n. 6.

wohl Vink Zenzger seines Alters 58. Jahr, in guten bekandt, daß er einen Jungen von 15. Jahren mit einen Steck zu todt geschlagen zc. Dieweil aber dennoch derselbe, Euren Bericht nach, an der sch. N. gestorben, so mag wieder seinen todten Körper ferner nichts vorgenommen werden; sondern es wird derselbe vom Todten-Gräber auf den gemeinen Kirchhoff, jedoch ohne die gewöhnlichen Ceremonien billig begraben, v. N. w. ^{s)} Quare nostris moribus, si sola manus amputatio irroganda est, illius pœna morte videtur expirare. Apud GRAECOS tamen, qui manus sibi ipsis intulerunt & mortem consciuere, quia viuis medicina adhiberi non potest, mortuis manus, qua peccauerant, abscissa, & deinde seiuncta a reliquo corpore, tumulo separato prope corporis totius reliquias sepulta: ita *ÆSCHINES contra Ctesiphontem*: εὖν τις αὐτὸν διαχρήσηται τὴν χεῖρα, τῆτο πράξασαν ἀποκόπτεν καὶ χωρὶς τῆ σώματος θάπτειν. Qui sibi manus violentas intulit, illi manus, quae id perpetravit, praeciditor, neque eodem cum corpore tumulo sepelitor. ^{t)} Quo consilio manus Romanorum cadaueribus saepe abscissae sint, superius traditum est. Illi in pignus amicitiae, vtque possent ad illas reliquias corporis sacra facere, manus seu digitos amputabant. Videntur illos alio *Saxones* animo imitari esse, qui mortuis maxime occisis olim non supplicii neque exempli causa, verum vel ad probationem corporis delicti, vel ad iurisdictionis criminalis confirmationem, manus vel digitos absciderunt, quod *signum corporis*, Das Leib-Zeichen appellatum. Man nahm von dem Entleibten ein Leib-Zeichen durch Ablösung ganzer Hände oder Finger, dadurch man die Ermordung beweisen wollte. ^{u)} Quo consilio tunc maxime opus fuit, cum vel antea de homicidio, non constitit, & corpus per incuriam humatum est. Tunc cadauer eruitur, & ne iudicem fordities affligat, cadaueri, exigua portio ad reum, si obueniat, rectius conuincendum detruncatur. Vel, si tempore exsequiarum homicida aufugerit, vt monumentum s. corpus delicti extet, ante solemniam sepulturae manus mortui vel digitus amputabatur. Ad confirmationem vero iurisdictionis criminalis adeo hoc pertinet, quia in genere leuatio corporum mortuorum, das Aufheben der todten Körper ex *Ordin. Prou. El. d. a. 1355. §.* Was hohe Brüche zc. ad iurisdictionem criminalem refertur, vt adeo signum corporis detruncatum altae iurisdictionis argumentum haberi, dubium esse non possit. Atque hoc animo illud ab incluta academia Lipsiensi factum esse, constat, & in nuperrimis pactionibus cum incluto Senatu

^{s)} ANT. GOM. Tom. 3. var. resol. c. i. n. 78. p. 454. PETR. THEOD. in colleg. cr. disp. io. th. 3. lit. B. ^{t)} AESCHINES CONTRA CTESIPHONTEM vid. ANTON. THYSII collat. Attic. & Roman. legum apud GRONOV. T. V. græc. antiq. p. 1390. & PVFFEND. de iure nat. & gent. L. II. c. 6. p. 269. ^{u)} CHILIAN KOENIG. in process. tit. von der Ncht rubr. Hiernach solget der ordentliche Proceß, LVDOV. Einl. zum peinl. Proceß p. 6.

Senatu huius vrbis de his rebus studiose statutum est. Neque tamen illud hodie frequentatur, vel, si qua necessitas vrgeat, vestis vel indusii duntaxat particula, seu capillorum exigua compages abscinditur. Wenn man ja bey der Gewohnheit bleiben will, nimmt man gemeiniglich nicht mehr, denn nur einen Zipffel von dem Kleide des Entleibten, oder einen Loef Haares. x)

§. XXIV.

Porro, cum corporalis sit haec poena, an absente reo, aut mortuo *Confect. 3.* possint etiam in eius effigie supplicii solemnia peragi, & reorum imagini *An possit in* manus amputari, dubitatum est, quia sensus doloris ad corporalis poenae *effigie manus* naturam pertinere videbatur. Enimuero poenae publicae solemnibus maxime *amputari.* exemplo prospicitur. Illi vel effigies suppliciorum consulit. Hinc in criminibus atrocibus, & quae poena capitali, einer Lebens-Strafe sancita sunt ne populus crimen inultum putet, tabula imagine illita rei nomine insignita supplicio quod defunctus merebatur deformatur. Suspendi cerre, edictaliter, quod vulgo dicunt citatos, in effigie, reos obscurum non est, atque ita nuper in causa homicidii contra Lentznerum ab incluta facultate iuridica Lipsi. ad conf. acad. Lipsi. responsum est. Capitis certe, membrorumue in imagine detruncatorum exemplum a nobis Halae deprehensum est, quia illud aliarum poenarum exempla suadere videbantur. Aliqui exinde, quia & mortui interdum capite membris truncantur, y) argumentum ducunt. Verum & vix amputari manus supra ostensum est, neque eadem cadaueris quae imaginum ratio habetur. Cadaueris, quod vere ad defunctum pertinet, & cui quisque consultum bene, tenerrime cupimus, supplicium irrogatum, cum videatur sacros manes quodammodo affligere atque turbare, occulto quodam animi sensu & horrore mouet atque percellit, vtque pro eius iniuriis diuina humanaque omnia tentemus, sacro quadam stimulo inuitat. Imaginis simulacra, cum reo praeter nominis commercium commune non habent. Illius leuior iactura est; cuius facilius forte, quam tui membrorumque tuorum obliuiscare. Illud iudicibus magis familiare est.

§. XXV.

An infamiae effectus ciuiles ex manus amputatione, corporali poena *Confect. 3.* deriuentur, inter Doctores magis controuersum est: scilicet fustigatione *An infamet.* leuior habetur, quae, nisi ex causa famosa descendat, teste Marcello l. 22. ff. de his qui not. inf. non infamat. Atque eadem ratio etiam in reliquis poenis, nisi ex causa famosa descendant d. l. 22. ff. d. int. & l. 14. C. ex. qu. c. inf.

x) CHILIAN KOENIG l. c. & LVDOVIC. l. c. y) FELZII tr. de execut. in effigie. 2) BEYER. c. l. de expens. execut. c. 15. p. 806.

inf. irrog. habenda est. At vero manus amputatio & omnis fere corporalis pœna hodie ex iudicio publico & causa famosa, propter dolum malum & fraudem, plerumque irrogatur, cuius sententia notatus infamiam l. 1. ff. de his qui not. infam. contrahit. Et perpetuam relegationem plerumque coniunctam habet, quam exilii speciem infamiae notam contrahere, *BARTOLVS*, teste *CARPZOVIO* a) arbitratur. Rectius tamen infamiae nota illos saepius absoluas. Neque fustium ictus nec perpetua relegatio semper infamat ex alleg. l. 22. ff. de pœnis l. 28. §. de pœnis. Et quamvis maxime ad existimationem haec supplicia referre l. 28. ff. de pœnis videatur, illud de existimationis fustigatione certius, quam de infamiae, odiosis effectibus civilibus, quas clarius notare leges solent, interpretabere. Neque arbitrarie pœnae ad quas manus amputatio pertinet, natura sua infamant. b) Neque qui infamia reum in sententia non notavit, infamiam iudex in arbitrariis creditur irrogasse. a. l. 4. ff. 2. ff. d. suspect. tut. Hinc nisi aliud expresse sancitur maxime nobiles qui hac pœna notari solent, reliquorum commercio & dignitatis suae iuribus vix excludes. Et, quod si infamare hanc sententiam credas, restitutione principis plenaria tamen quam dicunt & supplicio remisso infamiam quoque hac sententia contractam expirare. arg. l. 10. ff. de his, qui not. inf. l. 1. 3. & 4. cod. de sent. pass. & restitut. dubitari non potest.

§. XXVI.

Consect. 4. Recte etiam qui de crimine, quod manus amputatione sancitur, suspectus est, carcere detinetur; quo omens, quibus corporalis pœna probabiliter coniectura imminet, recte custodiuntur. c) Tam tenere enim & sollicitè natura ad fugiendas corporis molestias & dolorem composita est, ut omnes vias & aditus studiose circumspiciat, & tentet, diuina humana omnia machinetur, & si elabendi reo copiam facias, fugae ipsi consilium certissime sua fura videatur. At vero in leuioribus criminibus detinendi potestas iudici fieri non solet? d) Enimuero illud de his maxime criminibus, quibus pecuniaria saltem pœna est, plurimi interpretantur, ne custodia quae paullulum affligit corpus, & illud quod dulcissimum est humano ingenio, libertatem & famam hominis interpellat, ipsa pecuniaria pœna, in qua corpori parcitur, & opibus minori mortalium bono, quod ad nos tam tenere non pertinet, saltem infesta est, esse durior videatur. Haec ratio in corporalibus pœnis expirat, quibus reorum corpora durius, quam sola custodia affliguntur.

a) *CARPZ.* pr. crim. P. III. q. 135. n. 52. b) *WESENDEC.* vol. I. conf. 19. n. 34. *HARTM. PISTOR.* obs. 177. n. 33. *CARPZ.* P. III. q. 135. §. 53. c) *IVL. CLARVS L. V.* sent. §. ult. q. 28. quamvis dissentiat *PROSP. FARIN.* pr. cr. I. tit. 4. q. 27. n. 34. p. 396. *CARPZ.* pr. cr. P. III. qu. CXXI. n. 7. d) *ANT. GOMEZ.* Tom. III. resol. c. 9. n. 8 sqq. de captur. reor. p. 527.

figuntur, adeoque in illis carcere reum iudiciis suspectum iudex recte detinebit.

§. XXVII.

Torturae eadem ratio est. Hinc, quia tormentorum quaestio corpus *Confess. §.* lacerat, illa in civilibus causis, seu quarum poena civilis est non recte decer- *An possit re-* nitur, ne inuestigatio incerti facinoris ipso supplicio, quod poterat causa *us de his cri-* euicta irrogari acerbior videatur. Hinc in istis saltim criminalibus causis, *minibus su-* quae ultimo supplicio aut corporis afflictiva poena coercenda, aut ubi de ma- *spectus tor-* nus amputatione controuersa est, tormentis recte quaeritur *queri.* e) si probabili suspitione per l. i. ff. §. i. de quaest. ad extremum illud consilium iudex videtur aduocari. Qui tormentorum quaestionem manus vtriusque amputatione atrocio- rem crediderunt, f) indulgisse ingenio videntur; cum corporis breues dolores, perpetua clade, & membri, tam tenere nobis a natura commendati, iactura, exiguum & obscurum dedecus, perpetua infamia, quae amputationi interdum coniungitur, redemptum iri falso crediderunt. At hodie tamen saepius in nobiliores dignioresque hac poena & plerumque ex a. bitrio iudicis animaduertitur. Hinc caute in illis rebus & sollicite iudex circumspiciat, ne vel in clariores illis doloribus saeuat, quos dignitas & ordo ab illo dedecore exemit, g) neue in his criminibus, in quibus civiles poenae seu multa in manus amputandae locum facile succedunt, Wenn der Best. an Guth, Ehre, Leib, Leben oder Gliedern soll gestrafft werden, quaestionem tormentorum temere decernat. Iure SICVLORVM de illis, qui manus iacturam meruerant, si crimen negarent vt tormentis quaeratur studiose sancitum est, & LONGOBARDORVM legibus falsatae monetae reis, quibus manus amputatio ab illis constituta poena est, inficiantibus veritas tormentis exprimitur. h) In causa homicidii tamen, quae & ipsa manus amputandae poena interdum sancitur, si plures facinoris correi plagis occisum impetierint. & ex cuius ictu mortuus sit, non constat, neque prae reliquis alter probabili coniectura suspectus sit, a tormentis iudicem abstinere, & singulos multa, relegatione, carcere. vel alia poena ex arbitrio damnare, serenissimus legislator SAXO *Constit. El. 7. P. IV.* voluit. Et qui inculpatae defensionis exultatione probabili homicidium purgat. & aliqua iuris praesumptione iuuatur, quamuis testibus rem omnem non possit euincere, *tortorum* quaestioni exemptus est; & sola manus amputatione coercetur. *CONST. El. 8. P. IV.* De reliquis iudex ex facinoris indole suo arbitrio cognoscit.

D 2

§. XVIII.

e) IVL. CLAR. L. V. sent. §. ult. qu. 64. 4. p. 226. MATTH. STEPH. in not. ad art. 18. ord. crim. f) HYPPOLIT. de MARS. ad l. 9. ff. de quaest. PROSP. FARINAC. in prax. crim. l. tit. §. q. 42. n. 14. p. 697. CARPZ. III. q. 119. n. 10. g) vid. CARPZ. P. III. q. 118. n. 66. 72. 76. 80. &c. h) Leg. Longob. l. 7. 1.

§. XXVIII.

Confect. 6. *an liberet a præstatione Werigeldi manus amputatio.* Manu amputata & omni corporali pœna irrogata, maxime in vulnerationum & homicidii causis, in quibus hæc pœna pro facinoris indole interdum irrogatur, apud Saxones præter corporalem poenam Werigeldum & multa non exigitur, atque ita D. AVGVSTI CONST. I. L. XI. P. IV. dispositum: Wo einen ob excessum magnum & dolosum in Fällen den Todtschlag belangend, Staupenschläge oder Abhauung der Hand, und also Leibes- Straffe zugesprochen werden, daß derselbige desfalls neben der Leibes- Straffe mit keinen Währ- Geld zu belegen seyn solle. In relegationis poena tamen civili illud soluendum esse, eadem lege sancitur. Forte illud ex iure Saxonico communi tractum est: vbi pacis violatoribus, qui & ipsi manus amputatione saepius puniuntur, in quibusdam casibus Werigeldum remittitur. Ita GLOSS. L. I. Land- R. ad art. 53. n. 6. p. 131. de poena capitis disponitur: Wäre auch einer um Friedens- Bruch willen mit Recht getödtet, der giebt förder kein Gewette mehr, denn er mit dem Todte, (& in genere poena corporali,) dem weltlichen und geistl. Recht gebüffet hat, & gloss. Germ. in art. 35. L. II. Land- R. n. 4. p. 242. mit derselben richtet der Kläger nichts aus, als daß er den Beklagten zur Straffe bringet, denn mit dem Todte wettet man zugleich den Richter und büffet den Kläger, und also ist sie peinlich. *i)* Quae vltima maxime verba indicant, hæc in genere de poena corporali accipienda esse. Quin *art. 50. L. 3. Land- R.* p. 388. item expresse de manus amputatione sancitur: Wo ein Mann seinen Leib oder Hand verwürcket mit Ungericht, so nimmt man kein Gewett noch Buß darum, denn er wettet damit den Leib. & gloss. *ibid.* n. 2. wer um einer Sache willen sein Bluth vergeußt, dasselbige ist sein Gewette und Buße *cc.* wird damit loß.

§. XXIX.

Confect. 8. *Liberat hæc pœna a solutione expensarum.* Quia corporalis poena est, in processu accusatorio a restitutione expensarum reos liberat; & qui corpore luit facinus, accusatori ad pensandas operas aut pecuniarum erogationes non tenetur. In homicidii causa fere- nissimus ELECTOR Saxonicus hoc studiose sancivit, CONST. EL. 12. P. IV. Wenn jemand auf peinliche Beschuldigung am Leben, oder auch nach Gelegenheit mit Abhauung der Hand gestrafft und verwiesen worden, derselbige soll des umgebrachten Sohn oder nächsten Freunden die Gerichts- Kosten oder einigen Abtrag zu geben nicht schuldig seyn. iung. MAND. NOST. AVGVST. REG. & ELECT. de d. 27. Iul. 1719. §. Wir wollen auch. Et quamvis CONSTIT. XLIII. qui magistratui iniuriam realem vulneratione aut verberatione intulit, non solum manus amputatione interdum puniri, sed etiam expensas omnes restituere iubeatur; der soll der ver-

wun-

i) CARPZ p. cr. P. I. q. 34. n. 43.

mundeten Person nicht allein Abtrag, Arztlohn, Zehrung, Unkosten und Verschämniß zu entrichten, sondern auch darüber aus Richterlichen Amte willkürlich mit Verweisung, Abhauung der Hand zc. gestraft werden; tamen restitutio expensarum cum sola relegatione, quae illam immediate sequitur, coniungenda, de reliquis vero corporalibus pœnis, quae postea recensentur, non intelligenda esse, visa est, ne leges sine necessitate committamus & fingere de industria antinomias videamur.

§. XXX.

Denique ultimo, & manus amputationem plerumque cum relegatione perpetua coniungi; & in genere corporis afflictiva supplicia delinquentibus exilii necessitatem imponere a doctoribus traditur. *k)* Ego quidem illud de omnibus pœnis corporalibus dicere vix ausim, cum ad eas etiam castigatio in carcere pertineat, cui tamen relegatio non semper coniuncta est; & digitis abscissis reos saepe in tempus aliquod saltim relegari, constat. *l)* Hodie certe in manus amputatione illud usu & moribus introductum esse, ut relegatio perpetua coniungatur, so wird er mit Abhauung der Hand, dero er am besten entrathen kan, des Landes billich verwiesen, dissimulari non potest. Et quamvis expressa quidem lege illud nunquam sancitum sit, neque solae Ictorum interpretationes in criminalibus maxime legem facere posse videantur, *m)* tamen causas probabiles hanc ipsis interpretationem suafisse, certum est. Primo enim ipse serenissimus legislator SAXO in quibusdam CONSTITUTIONIBVS hanc relegationem cum manus amputatione coniunxit: Wenn jemand am Leben oder auch nach Gelegenheit mit Abhauung der Handt oder Staupenschlägen gestrafft und verwiesen worden. CONST. 12. P. IV. it. Wenn aber die Verwundung und der Schade groß, mit Abhauung der Handt, oder Staupenschlägen des Landes ewig verwiesen werden sollen. CONST. XIII. ex quo non obscure colligitur, serenissimum legislatorem hunc supplicii illius modum statuere, ut cum relegatione perpetua coniungatur. Secundo, quamvis exinde quod legislator haec interdum copulavit, illa perpetuo coniungenda esse, non sequatur; & mulierum tamen gravidarum ratio suasisit, ut iudex illos, qui tam faedo supplicio notati sunt, a civium conspectu remoueat, ne lugubri conspectu terreant interdum inopinantes, atque abortuum partuumque mutilorum matribus tristem imponant necessitatem. Porro, quia plerumque dolosa, vel saepe etiam capitalia delicta, quorum pœna propter facinoris conditionem mitigatur, CONST. EL. 11. 12. 13. P. IV. hoc supplicio expiari solent, consultius visum est, quos in tam atroci causa deprehensos constet, illos a con-

D 3

spectu

k) CARPZ. prax. crim. P. I. q. 40. n. 45. & P. III. q. 132. n. 73. & 74. *l)* CARPZ. P. I. 47. n. 14. 15. 16. 17. *m)* Illust. GRIBNER. T. IV. op. iur. publ. p. 47.

Consect. 9.
An manus
amputationi
semper con-
iuncta rele-
gatio.

pectu & commercio ciuium amouere. Denique contemptus & infamiae, quam pœna haec reis infligit, impatientia, nouarum contentionum diffidorumque materiem conflatura videbatur. His consiliis recte in exilium exiuntur. At si relegatio perpetua cum manus amputatione coniungitur, duplicem reo mutilationis & relegationis pœnam irrogabis? Sed pœnas cumulare leges non solent, & electo feueriori supplicio, mitior, quae irrogari poterat, pœna expirat. ⁿ⁾ Verius tamen est ex opinione ICtorum, hanc pœnam duplicem non esse, sed relegationem ad alteram per consequentiam, quod dicunt, pertinere. Et pœnas, quae ad diuersum finem & effectum tendunt, cumulari posse, plerique ICTri concedunt, ^{o)} adeoque a DNIS SCABINIS LIPS. ad requisit. d. Andr. L. in Eisleben, ita pronunciatum est: So wird der gefangene I. von W. willführlich mit Staupenschlägen, oder Abhauung einer Faust, die er am besten entbehren kan, des Landes ewig verwiesen. B. N. W. M. Dec. 1631.

§. XXXI.

Consect. 9. Denique, quia corporalis pœna est manus amputatio, an possit pecunia redimi, aut in multam arbitrio iudicis conuerti dubitatum est. Antiquitus illud reis aliquando integrum fuisse, vel sola NOV. LEON. 92. suaferit, in qua beste honorum multari, qui manus iacturam meruerat, iussus est. SAXONVM antiqua lege apud LINDENBROGIVM. ^{p)} Cap. I. L. XI. DCCXX. solidis manus redempta est, & iure prouinciali Saxonico ultra summam dimidii Werigeldi pro manu redimenda exigi non potuisse, ex art. 16. §. 9. Welcher Mann 2c. L. II. Land-R. apparet. ^{q)} At uero nostris hodie magistratibus vel iurisdictione superiori instructis, ex dispositione ord. prou. Sax. d. a. 1555. §. Nachdem wir auch. Tit. daß peinliche Sachen 2c. nicht bürglich gemacht werden sollen, ne pœnas quasdam criminales sine principis consensu in ciuiles suo arbitrio conuertant, interdictum videretur? Enimuero, cum serenissimus legislator in cit. §. pœnas saltem capitales sine sua auctoritate in ciuiles mutari noluerit, daß peinliche Sachen, dadurch das Leben verwickelt, mit Geld, Straffe oder anderwegen nicht Bürglich gemacht, erörtert und verglichen werden sollen, exceptio videretur regulam in casibus non exceptis confirmare. CONSTIT. EL. VII. & VIII. P. IV. huius pœnæ in multam conuertendae optio iudici studiosè relicta est, als: mit Faust abhauen, Staupenschlägen, Verweisung, Gefängniß oder einer Geld=Busse möchte gestraffet werden 2c. & resol. grauum. d. an. 1653. & 1657. grau. 59. ^{r)} fustigationem ex iusta causa per sententiam

ⁿ⁾ CARPZ. P. III. q. 132. n. 21. & 24.

^{o)} BARTOL. ad l. 2. ff. de priuat. del.

ANT. GOMEZ. T. III. var. resol. c. l. de delict. n. 39. p. 434.

^{p)} apud LINDENBROG. p. 474.

^{q)} vid. ill. MENCK. l. c. p. 692.

^{r)} Sächsen-

Ep. p. 104.

tiam approbata in multam, cuius quantitas sententia determinetur, in solas tamen pias causas erogandam, mutari posse, de nouo sancitum est. At manus amputatio hodie vel par fustigationi, vel illa leuior habetur. Ergo illa sanctio ad eandem extensua interpretatione recte refertur. Quibus in periurii pœnam, manus amputanda est, illos propter criminis atrocitatem, supplicium pecunia redimere maiores nostri ex CAROLI M. & LVDOVICI capitulis ¹⁾ prohibuerunt.

§. XXXII.

Porro amputationem manus pœnam non capitalem esse supra §. 21. diximus. Operae pretium est, de illa re fusius commentari. Apud Saxones, cum vitam non adimat, da es keine Lebens-Strafe ist, ad capitales certe non pertinet. Sola enim capitis supplicia nobis capitalia dicuntur. De iure ciuili magis dubitatum, quod illas etiam pœnas ad supplicia capitalia refert, quibus libertas aut ciuitas amittitur. Libertatem non amitti manus amputatione, certum est, quia hodie omnis seruitus pœnæ sublata. Quid vero de ciuitate? BARTOLVS & PAVLVS DE CASTRO non amitti manus amputatione ciuitatis iura, credunt, quia l. 10. ff. qu. test. fac. poss. eius, qui manum amisit, valere testamenta iubentur; sed haec probatio, haud est concludens, cum videatur d. l. 10. ad illos, qui manum casu seu errore naturae vel in militiae conflictu amiserunt, pertinere. Quod ANTONIVS MATTHAEVS ¹⁾ & ALCIATVS recte obseruarunt. Fortius argumentum inde ducitur: quod ciuitatis iura nunquam amitti posse videntur, nisi expressa lege adempta sint; quia pœnas stricte interpretamur: at vero nulla lege, qui membris mutilati sunt, ciuitatis iure excluduntur. Quid vero quod exilio grauior est manus amputatio, in cuius locum illud surrogatur? Nou. 134. c. vlt. Et videtur capitale exilium esse, & nos ciuitatis iuribus excludere. Enimuero sola deportatione ciuitas amittitur l. 6. ff. de interd. & releg. §. 2. l. de capit. deminut. Simplex relegatio quae dicta Nouella 134. amputationi substituitur, ciuium iuribus non periculosa est. Sed fac tamen capitalem pœnam amputationi surrogatam, an sequitur exinde, quod manus amputatio etiam ipsa capitalis sit? Minime. Quamuis enim, quae substituitur pœna, mitior sit, multae tamen capitales pœnæ mitius quam aliae affligunt. Et pictori certe aut artifici facilius est extra Romam integrum & arte sua occupatum degere, quam in suis laribus manu truncatum, miserum, otiosum, egenum oberrare, neque suis, neque

*Axiom. 2.
An capitalis
sit.*

¹⁾ CAPIT. CAROL. M. & LVDOV. P. tit. 125. p. 946. De eo qui periurium fecerit, ut nullam redemptionem soluat, sed manum perdat. ¹⁾ ANT. MATTH. de crim. ad l. 48. ff. tit. 18. c. 1. n. 12. p. 763.

que aliorum necessitatibus sufficere. ^{u)} Adeoque, quamvis capitale supplicium in eius locum videatur surrogatum esse, manus tamen amputationem & ipsam capitalem habendam, non confectum est. Si manus utraque pedesue abscondantur, quod Imperator Nou. 134. interdixit, poenam capitalem esse, MATTHAEVS l. c. paullulum liberalior quodammodo concessit. Sed neque hoc penitus verum est. Illo enim supplicio punitus capitis saepius & vitae periculum non ex natura poenae, sed ex accidenti quod dicunt incurrit. Neque vero ex accidenti potes manus amputationem perpetuo capitalem appellare.

§. XXXIII.

Confect. 1. Quia ad non capitales poenas manus amputatio pertinet, neque triduo ante executionem, quod quidam crediderunt, reo denuncianda est, sed dictam & recitatam sententiam iudex nisi defensionis, prouocationis aut supplicationis uti reus beneficio velit, continuo recte exsequitur. Tridui hoc consilium est, ut possit reus animum ad mortem & futurae vitae cogitationem componere, corpus ad poenam comparare. Illud poenarum non capitalium natura non postulat. Hinc quotidie rei statim audita primum sententia castigantur, fustigantur. ^{x)} Interdum tamen propter poenae huius solemnia in aliquod tempus post dictam sententiam, publicum hoc supplicium differtur.

§. XXXIV.

Confect. 2. Neque transigere de criminibus, quae manus amputatione coercentur, tuto potes. Omnis enim de accusatione criminali reuocanda transactio l. 1. *crimine*, & 6. §. 1. ff. de his. qui not. inf. sub nota infamiae interdicta; & solae sanguinis causae excipiuntur l. 18. C. de transactionibus. Hinc ad poenas non capitales transactionis venia non pertinet. At viderur tamen membrorum mutilatio ad sanguinis causas posse referri, quia & ipsa cruenta est? Certius tamen, teste SCHILTERO, ^{y)} sola, quibus mors irrogatur, supplicia, neque ex solo vulnere cruento, nisi mortiferum sit, sanguinis poenae appellantur. Et FRIDERICVS l. falsi crimen, quod manus amputatione ab ipso ^{z)} olim coercitum est, inter causas, quae poenam sanguinis non irrogant, ^{a)} ipse retulit certissimo argumento, sola supplicia capitalia ad sanguinis poenas pertinere. De solis igitur capitalibus causis recte ex hac ratione

^{u)} Egregie haec obseruata sunt ab ANTONIO MATTHAEO d. l. praeterea de hac quaestione consule MENOCH. de arbit. iud. q. 86. n. 18. p. 810. GENTIL. de iurisd. 8. capitalem esse affirmat FARINC. l. c. l. §. tit. 3. c. 19. n. 25. p. 270.

^{x)} CARPZ. pr. cr. P. III. qu. 137. n. 37 seqq.

^{y)} SCHILTER. exerc. ad ff.

XI. §. 27. CARPZ. P. III. q. 102. n. 9. 10. 11.

^{z)} CONSTIT. SIC. L. I.

tit. 92. l. 2. p. 754.

^{a)} CONST. SIC. L. II. tit. 16. in fin. 770. *aliis, quae poenam sanguinis non irrogant, praeter falsi accusationem in suo robore duraturis.*

tion e transigi l. i. ff. de bon. eorum, qu. ante sent. dicitur, quia in tam miserabili facto legislatores illi, qui sanguinem suum quacunq; ratione redemptum voluerit, ignoscendum crediderunt. At etiam membra nobis natura tam tenere commendauit, vt vel quouis studio ab interitu & mutilatione vindicanda videantur. Eadem transactionis excusatio, eadem misericordiae causa. Quia tamen hoc ius singulare, et folius misericordiae est, atque contra ius commune sancitum. rectius stricte illud interpretamur atque ad membrorum mutilationem non pertrahimus.

§. XXXV.

Ex eodem argumento, si quis ex altero crimine capitale supplicium, ex altero manus amputationem mereatur an illa supplicio capitali expiret magna alea disceptatum est. *Glossa b)* BARTOLO *c)* & IULIO CLARO, *d)* testibus maius delictum tollit minus, & durior poena minorem absorbet. Et videtur illorum consilio si quis ex crimine homicidii culposi manus amputatione, ex parricidio morte plectendus sit, ante mortis pœnam manus abscindi non posse. Cum tamen & ex ipso dissentientium consensu si varia delicta cumulentur, possit in augmentum ordinarii capitalis supplicii saepe forcipum adustulatione, & alio cruciatu in reum animaduerti, quod augmentum pœnæ semper nouum doloris & mali genus est. recte videtur, vel propter numerum delictorum, vel maxime propter alterius criminis atrocitatem ante mortis supplicium pœna corporis afflictiua, & si facinoris indoles illud patiat, manus amputatio in augmentum pœnæ, propter exemplum, atque ad deterrendos a facinore spectatores, decerni. Hoc maxime in perduellionis & prodicionis criminibus saepe antiquitus statutum, & hodie apud exteros assidue frequentatum esse constat. Ita *Suecos* ARNOLDI MESSENI filium, qui carmine famoso in reginam iniurius, Carolum X. ad gentem regiam extirpandam & regnum occupandum excitauerat, ante capitis supplicium manu, qua peccauerat, truncasse ex THEATRO EVROPAEO *e)* & PVFFENDORFIO *f)* infra commemorabo. Atque haud ita pridem quaestori cuidam PAVLLO IULIO in *Dania*, maiestatis laesae reo, priusquam corpus in partes disseicaretur, *manum*, qua peierauerat, amputatam, & exstructo ad hoc spectaculum ferculo, e regione palatii in foro expositam, ex nouellis publicis constat. Quin *Suecorum* quas supra commemorauimus, antiquae leges, parricidis ante capitis supplicium manus, quae in parentes iniuriae fuerunt, abscindi, iubent. Ita hodie etiam nostri iudices, si pœnæ pro arbitrio augendae sunt, maxi-

Consect. 3.
An manus
amputandæ
pœna capita-
li supplicio
consumatur.

b) GLOSS. ad l. 9. C. de accusat. *c)* BARTOL. ad l. 2. §. 4. ff. de priu. delict.
d) IUL. CLAR. L. V. sent. §. ult. q. 84. n. 2. 3. 4 sqq. CARPZ. P. III. qu. 132.
n. 23. 24. 25. & 26. *e)* THEATR. EVROP. T. VII. p. 80. *f)* PVFFEND.
de rebus Suecicis p. 996.

me, si aliquot pœnis corporalibus supplicium exacerbandum est, art. 137. O. C. mit etlichen Leibes Strafen; als Zangenreissen, zc. si homicidio in personas illustres, coniugem & cognatos peccatorum sit, aut ex aliis, quae factum comitantur atrocius esse facinus videatur O. C. art. 124. in pœnæ augmentum, pro facinoris indole, manum tuto amputabunt, quamvis illud in vsu non esse cum FARINACIO dissimulari non possit. g)

§. XXXVI.

Axiom. 3, Diximus quarto in supplicii huius definitione: manus amputationem hodie ad arbitrarias pœnas pertinere. Iure ciuili Romanorum, Longobardorum, Wisigothorum, Sicularum & Saxonum olim in quibusdam criminibus certe definitam & ordinariam fuisse manus amputationem ex NOV. 42. l. 1. §. 2. qua scribae, qui Haereticorum libros propagant, manus iactura puniuntur, ex NOV. 17. c. 8. vbi tributorum incurii & vafri exactores hac vnica poena coercentur, & multis WISIGOTHORVM L. VI. §. 1. VII. 6. 2. LONGOBARDORVM aliarumque gentium legibus copiose apparet, quod infra in homicidii aliisque criminibus varii generis exemplis curatius exsequemur. Hodie certe & imperii sanctionibus O. C. art. 108. aliisque constitutionibus electoralibus P. IV. CONST. VIII. XI. XII. XIII. XLIII. & NOVISS. MANDAT. AVGVST. REGIS POLO. & ELECT. SAX. d. a. 1724. M. Ian. Wieder die Banqueroutiers §. 12. cum aliis, & plerumque cum fustigatione, relegatione aut reliquis corporalibus supplicii coniungitur, atque iudicis optione ex facinoris atque reorum indole irrogari iussa est. Quid? quod SERENISSIMVS ELECTOR ipse saepius vt iudices ex arbitrio, willkührlich oder nach Gelegenheit, de hac poena cognoscant studiose sanciat, ita CONST. VIII. P. IV. willkührlich ohne Tortur, als mit Faustabhauen, Staupenschlägen, Verweisung zc. CONST. 43. willkührlich mit Verweisung, Abhauen der Hand, Staupenschlägen, nach Gelegenheit derer Personen und anderer Umstände, CONST. 12. oder nach Gelegenheit mit Abhauung der Hand, oder Staupenschlägen zc. gestrafft werden, inter arbitrarias poenas manus amputationem referat. Hinc posse etiam hanc poenam, quia e iudicis arbitrio pendere iussa est in multam, piis causis inferendam, conuerti, & cum simpliciter corporalis poena, Leibes Straffe dictatur, suadente facinoris indole manus amputationem iudicis optione irrogari, supra §. 19. demonstratum est. Iure militari hodierno e ducum arbitrio hac poena animaduerti, celeberrimus LVDOVICI testatur h) es werden die Verbrecher nach Gelegenheit der Umstände damit bestrafft At videretur tamen locorum quae priuilegio quodam sacrosancta esse iussa sunt, maxime castellorum §. 9. nouiss. mand. duell. d. a.

g) FARINAC. pr. crim. I. tit. 3. q. 22. n. 31. p. 519.
Pr. Recht. p. 201.

h) LVDOV. Ciul. zum

d. a. 1712. curiarum, rerumque aliarum quarundam violatio hodie interdum manus amputatione *ordinaria* poena esse introducta, & iure statutario maxime, saepius si quid religiosum custodiri principes cupiant, illud manus amputatione sanciri? Enimvero si vel prouinciali iure, & statutis sola & ordinaria constituta poena sit eodem tamen quo omnes poenae ordinariae ex illis quae facinus circumstant, saepius hodie in mitius aut asperius supplicium refinguntur, consilio, interdum ex arbitrio iudicis, quia satis atrox poena est, remittitur, atque in mitiorem conuertitur. Quin *glossa* lat. ad art. 16. §. N. L. II. l. C. p. 205. ex iure canonico obseruat quod si vel statuto manus amputatio poena ordinaria sancita sit, puero & seni vel qui filios habeat infligenda iudex illam possit in aliam mutare. Eodem consilio aliquando *Dni. scabini electoral. Lipsienses*, verba priuilegii obscura, quibus magistratui potestas arbitriam poenam inferendi data erat, etiam de manus amputatione interpretati sunt. ⁱ⁾ So möchte dadurch Geld-Buße, Gefängniß, Straffe, zeitlich und ewige Landes-Verweisung, oder auch Staupenschläge, Saust-Abhauen zc. verstanden werden. M. Mai. a. 1631.

§. XXXVII.

Cum arbitraria poena sit, pro facinoris & reorum conditione irrogatur; neque omnes casus satis solícite possunt definiri. Quo tamen atrocitatis gradu & interuallo distincta sit a reliquis, sciendum est. Serenissimus elector Saxo manus amputationem fustigationi ipse comparat, decis. elect. 75. ^{An fustigatione mitior honestiorue sit?} Daß die Entnehmung derer Glieder und Staupenschlag einander gemeinlich gleich geachtet werden; quare etiam plurimorum Ictorum consensu in fustigationis locum sine magno discrimine manus amputatio substituitur. So wird der gefangene I. von W. willkührlich mit Staupenschlägen oder Abhauung einer Faust, deren er am besten entrathen kan, des Landes ewig verwiesen, vii a Dn. scab. Lipsl. pronunciatum esse, supra ostendimus. Alii non parem modo fustigationi, sed vel leuiorem esse manus amputationem arbitrantur; atque hoc consilio in iisdem delictis, quibus plebei fustigatione coercentur, milites, nobiles, doctores, & dignitate quadam extantiori conspicuos magis manus amputatione plectendos censuere. Illa maior disputatio est. Antiquitus certe, nec mali seu doloris sensu & incommodo leuior, nec fama dignior & honestior fustigatione habita videtur. Fridericus I. enim SICVLORVM legibus non solum impudicas mulieres, cum primo in facinore deprehenduntur, fustigari, post delicti iterationem vero demum naribus truncari constituit, ^{k)} ex quo satis apparet, membrorum amputationem fustigatione grauiorem habitam fuisse; sed manus amputa-

E 2

tionem

i) IVL. CLAR. L. V. §. ult. q. 85. n. II. p. 278. & BAIARDI not ad illum p. 290. n. 41. C. CARPZ. pr. crim. P. III. q. 133. k) CONSTIT. SIC. L. III. tit. 52. L. I. LINDENBR. p. 819.

tionem etiam in specie acerbiorum fustigatione ostendit, cum illos, qui falsa opera faciunt seu cibaria prohibita vendunt, *primum* deprehensos fustigari, si secundo repetant facinus, *manu* truncari, tertio morte plecti, imperavit. ¹⁾ At vero omnia crimina iterata graviora puniuntur. Et BVR. GVNDIONES fustigationem saepius augmentum saltim supplicii quod manus amputatione irrogatur esse voluerunt; & qui fugitio seruo sciens litteras fecerit, illum ingenuum manus amputatione damnarunt, seruum acceptis CCC. fustibus manu truncari voluere. ^{m)} At vero augmentum poenae ipso supplicio leuius est. Hinc etiam mortis supplicio antiquae leges manus atque membrorum amputationem saepius compararunt, atque inter poenas atrocissimas commemorauerunt. Ita apud Saxones omnis iurisdictio criminalis gladio & manu lignea significata, & die *Gerichte über Hals und Hand* appellata est, quia haec sola olim supplicia maiores nostri grauissima arbitrabantur. ⁿ⁾ In *Electoatu etiam Saxoniae Ord. Prou. Sax.* d. a. 1550. & 1553. §. *Was hohe Brüche*, inter seuerissimas poenas, *was hohe Brüche sind*, deren Straf Hals, Hand &c. primo fere loco recensetur, quia proxime ad poenas capitales illae perueniunt, in quibus sanguis profunditur. Hinc & apud milites nasi & aurium detruncatio capitali fere supplicio grauior habetur. ^{o)} At vero fustigatione honestior & quodammodo equestris forsitan olim habita est? Ita certe multis videtur. Neque illud tamen ex GERMANORVM, LONGOBARDORVM, WISIGOTHORVM moribus antiquis recte deriuabis. Illi enim manus amputationem maxime poenam seruilem habuerunt, & seruis illam saepius quam ingenuis amputauerunt. Ita seruo, qui theclaturam in sylua alterius fecerit, manus LONGOBARDI inciderunt. ^{p)} Falsarios WISIGOTHI, si honestiores rei fuerint, media parte bonorum mulctarunt, *vilioribus* manum detruncauerunt. ^{q)} Solidos adulterantem, si ingenuus erat, comprehendi, si *seruus* puniri manus iactura voluere. ^{r)} BVRGVNDIONVM lege *seruo* etiam qui fugitio litteras sciens fecerit, manum amputatam esse modo commemoratum est. ^{s)} *Seruo* qui dentem alteri excusserit, ^{t)} *seruo* qui in exercitu furetur BOII ^{u)} *seruo* qui in curte ducis scandalum fecerit; ^{x)} qui manum ubi *campiones pugnauerint* leuauerit, ^{y)} *seruo* qui in aedibus incendium fecerit, ^{z)} vel culmen deiecerit, quae crimina BOII FIRSFALLI, a Fust, i. e. culmine, &

- 1) CONSTIT. SIC. L. III. tit. 36. l. 1. p. 810. m) LEGE BVRGVNDION. tit. 6. l. 11. apud LINDENBROG. p. 272. n) GRYPHIAND. de Weichb. Sax. p. 167. l. 1. o) LYDOV. *Einl. zum R. N.* p. 201. p) LONGOB. LL. I. tit. 26. l. 6. p. 574. q) WISIGOTH. L. VII. tit. 5. l. 1. p. 151. r) WISIGOTH. L. VII. tit. 6. l. 2. p. 154. s) LEGE BVRGVND. tit. VI. l. 11. p. 272. t) *ibid.* tit. 26. l. 4. p. 279. u) BOIORVM LEGE tit. 2. c. 6. l. 1. x) LEGE BOIORVM tit. 2. c. 11. l. 2. y) *ibid.* tit. 2. c. 12. l. 1. z) *ib.* tit. 9. c. 4. l. 5.

& fall ruina appellarunt, a) manum incidere, ex quo satis apparet, manus amputationem inter pœnas equestres, & honestiores, ut canum & ephippiorum portandorum supplicium b) Das Hunde- und Sattel-Tragen, habitas a maioribus nostris non fuisse. Hodie tamen nobiles alique digniores amputationem manus, olim servilem pœnam, sibi quasi propriam debere arbitrantur. Videtur id maxime hinc accidisse, quia manus iactura argumento plerumque est, manu seu gladio peccatum esse quod delictum ad animi magnitudinem magis compositum arbitrantur; cum fustigatio etiam in fures & latrones, & quoscunque plebeii ordinis decernatur; a quorum commercio, vel ipso supplicii genere, distingui maluerit. Sed ne hoc quidem illis simpliciter successit, cum furibus quoque secundum O. Cr. art. 159. & latronibus quibusdam, & falsariis & scribis manus amputetur. Neque profecto recte argumentantur, qui supplicia, quae plebeis non communia sunt, leuiora, & magis honesta esse credunt. Capitis supplicium plebeis etiam commune est, neque tamen ideo honestius habebitur aqua suffocari, aut praecipitari de saxo, quod modis puniendi prohibitis accensetur. l. 25. §. 1. ff. d. pœn. Neque enim honestior aut leuior hodie manus amputatio fustigatione est, quia plebeis rarius irrogatur; verum quod pro leuiori aut magis honesta haberi soleat, inde ostenditur. Et quamvis forte multi, quod CARPZOVIVS credit, c) manum sibi abscindi, quam fustibus puniri, malint, vix tamen nobis persuadebit, quod ratione hoc & recto consilio faciant. Hodie tamen cum illud praeiudicium usu inoleuerit, amputatio fustigatione honestior est. Hinc propter vulgi existimationem ex qua multa pendent, milites, nobiles Doctores & reliqui clariores illa potius in dubio, quam fustigatione plectuntur. Maxime, cum SERENISSIMVS SAXONIAE ELECTOR in CONST. 48. P. IV. Vrpheadae violatoribus primo digitorum abscissionem, delicto autem iterato fustigationem irrogandam indicat, illamque hodie membrorum amputatione quodammodo graviores habere videatur.

§. XXXVIII.

At vero, cum vel manus amputatio vel fustigatio, eligenda sit, ad quem optio pertineat, maior dubitatio est. Et videtur in criminali causa reus debitoris locum explere. At debitoris vero in alternatiuis electio est arg. l. 25. ff. de constit. pec. & in gratiam rei dubitatum esse creditur; & possit forte reus statuere, quam ipse sibi pœnam leuissimam arbitretur. Enimuero arbitrium illud, quo pœnae arbitrariae imponuntur non temeraria optio aut solutissima ex ingenio eligendi licentia est; neque reipublicae

E 3

nihil

a) GLOSS LINDENBROG. ad cod. LL. antiq. p. 1401.
DE BVNAV Leben Friedrichs des Ersten p. 54 seqq.

b) III. DN. HENR.
c) P. III. q. 129. n. 38.

*Cui compe-
tat electio.*

nihil refert, qua maxime pœna statuatur. Sed ex facinoris grauitate & reorum conditione & dignitatibus magna arbitrantium sollicitudine & *circumspecte* consultandum est, quod supplicium reo coërcendo sufficiat, ne quid remissius crudeliusue decernatur. Neque reus in sua causa de criminis sui atrocitate recte iudicat. Solus iudex ipse de pœna eligenda cognoscit. Ipsi datum arbitrium est; neque vilioris conditionis reus, qui manu truncari, quam plecti fustigatione malit, inuito iudici illud supplicium extorquebit. Atque ita a Dnis SCABINIS ELECTORALIBVS responsum est: So stehet auch der Obrigkeit frey, welche unter gedachten beyden Strafen nach Beschaffenheit der Sache und des Delinquenten ihr ihm anzuthun geniehet, der Delinquent aber hat sich der Wahl selbiger Strafe nicht anzumassen, v. N. w. M. Maio 1631. it. und es ist Inquisitus ein oder andere Strafe seiner Beliebung und Gefallen nach zu kessen nicht berechtiget. v. N. w. An die Hoch. Gräfl. Solmsche Râthe zu Sonnenw. d. M. Febr. 1634.

§. XXXIX.

Axiom. 4. Porro in huius supplicii definitione illud membrum, quod a digitorum extremis articulis vsque ad cubiti inferiores apophyses protenditur, *d*) *Quæ corporis portio abscindatur.* in manus amputatione abscindi, dictum est: hæc enim corporis portio minima est, quæ manus extremæ nomine anatomicorum vsu continetur, quamuis vulgi sermone manus appellatio latius interdum vagari videatur. Legibus certe qui maxime manus articuli & quo numero abscindendi sint sæpius definitum satis non est. Interdum etiam membrum in genere saltim indicatum sollen mit Faust abhauen gestrafft werden, CONST. EL. VIII. P. IV.

Consect. 1. Vexauit igitur illud interpretes annon manus vtraque possit, maxime cum *An vtraque manus abscindi possit.* facinus, quod manuum amputationem meretur, aliquoties iteratum est, abscindi? Maioribus nostris certe illud familiare olim fuisse ex WISIGOTHORVM & LONGOBARDORVM aliarumque gentium innumeris legibus recte coniciimus & BAIVARII vel soli illud restantur, qui seruum in curte ducis contra leges pugnantem *e*) aut alia lege, in curte regis in furto deprehensum *f*) manus perdere voluerunt. Quod cum de vno reo fanciant recte de manu vtraque interpretamur. Iustinianus illud Not. 134. c. 13. & auth. C. de seru. fugit. studiose interdixit, ductus æquissima humanæ fortis sed nouo iure miseratione, ne oneri sit reipubl. qui manu vtraque truncatus suis necessitatibus non sufficit, quamuis forte contra finem antiquorum, qui hac pœna reos ab ulteriori iniuria auocare voluerunt. Illud, si alteram manum relinquant, non impetrabis. Quod si quis altera naturæ vitio careat, vel eam in armis & militiae conflictu amisit, an tunc alteram possit iudex amputare

d) VERHEYN anat. corp. hum. tr. V. c. XI. p. 461. edit. Lips. nouiss. *e*) LEX BOIOR. tit. II. c. 11. l. 2. apud LINDENB. p. 407. *f*) ibid. tit. II. c. 12. l. 1.

tare magis dubitatum est. Et video iuris interpretes in diuersa abiisse. Magis profecto in tanto Ictorum dissensu humanae fortis miseratio & militiae fauor interdum suadet, vt si quis manu altera iam careat, cum videatur fatum & natura iam tum iudicis partes expleuisse, parcas reo potius, quam tanto eius & reipubl. detrimento, miserum hominem. ineptum rei gerendae & necessitatibus suis, fato suo satis multatum in certissimam perniciem deturbes. Atque ita BALDVS *g)* & PAVLVS DE CASTRO *h)* responderunt. Neque tamen naturae calamitas ipsum ab omni supplicio sed saltim a clade manus alterius liberabit. Maxime cum haec arbitraria hodie pœna sit, fustigatio, relegatio, carcer aut pecuniaria multa in eius locum rectius substituitur. *i)* Ita mulier contra vrphedae sacramentum reuerfa, cum digitos aliquot casu amisset, amputationis loco, quam merebatur fustigata atque in exilium acta est. *k)* Quod si dolo delinquentis ad eludendum supplicium, antequam iudex sententiam exsequatur, amputata sit manus, *l)* vel propter aliud maleficium iam ante iudicis auctoritate abscissa, dolum facinorosum, aut iteratum maleficium manu luentum esse alii crediderunt. Ita certe CAEPOLLA ad d. auth. sed nouo iure C. de seru. fugit. respondit, ne maleficus ex dolo, vel priori facinore commodum capiat. Rectius tamen tunc quoque fustigatione aut alia pœna arbitraria ipsum coercerebis. Neque enim reus commodum ex dolo capiet, qui iam tum manu ultra cuius amputationem animaduerti a iudice non poterat, truncatus est & insuper dolum alio supplicio arbitrario expiabit. Grauior tamen arbitraria pœna propter dolum aut supplicii iterationem tunc recte irrogatur, atque SERENISSIMVS SAXONIAE ELECTOR ipse exemplum praecituit, & reum contra vrphedam secundo reuersum, cui iam tum ad priorem reditum digiti abscissi sunt, CONST. 48. P. IV. fustigari & relegari in perpetuum imperauit.

Si dolo vel facinore alteram amiserit.

§. XL.

Si nulla manus sit, pede, naso auribusue aut aliis membris in delinquentem temere animaduerti non potest, quia de his leges, quibus amputatio manus irrogatur, nihil sancierunt. Et extensua interpretatio in criminalibus non probatur. Ipse huius supplicii finis ostendit, membra sibi inuicem substitui non posse. Membra hoc maxime consilio amputanda sunt, vt qua quis peccauit, parte, eadem supplicium sentiat, ab ulteriori iniuria prohibeatur, & reliquis ipsa supplicii nota ostendat, in quo facinore deprehensus

Si nulla reo manus sit, aut alia membra abscindenda sint.

g) ad l. i. C. de sent. quae pro eo, quod inter est prof. *h)* ad authent. sed nouo iure C. de seru. fugit. *i)* SPECKHAHN cent. quat. 87. WILDVOGEL de iure manus dextræ p. 25. *k)* HART. PISTOR. obseru. 188. n. 6. *l)* Illud hodie raro accidit, quia haec pœna arbitraria est, & reus ante sententiam, manum sibi amputatum iri, conicere vix potest.

hensus sit. Neutrum impetrabis, si aliud, quam quo peccatum est, membrum abscindas: neque enim, si pedem notario amputes, illum falsa instrumenta consignasse, ex supplicio intelliges, neque si seruo fugiuiuo manum abscindas, illum fuisse profugum, suspicabere. Ergo, cum manus abscindi non possint, rectius fustigatione, relegatione, aut multa, ex facinoris & rei indole, argumento d. CONST. EL. XLVIII. P. IV. animaduertes. Cum etiam gibbosi fustigandi propter corporis defectum alia poena coerceantur. *m)*

§. XLI.

*Dextra an
sinistra debi-
liorue ampu-
tanda sit?*

Si utraque manus integra sit delinquenti, debiliorem, qua facillime careat, *n)* adeoque vigenti & incolumi reo plerumque sinistram, illis, qui manibus laborant, aridam & grauissime affectam iudex hodie amputat, ut possit supplicium reus membri, quod abscinditur, calamitate consolari. Origini & finibus huius supplicii, illa quidem satis non conueniunt. Ad Romanos Germanosque a Wisigothis & Longobardis imprimis huius supplicii exemplum peruenit. Illi, ut pacis violatoribus & falsariis faciendae iniuriae copiam adimant, & quia conueniens visum, ea quemque parte puniri, qua peccauerat, reis manum absciderunt. Quis non videt, hoc consilio vegetissimam & dextram plerumque, qua frequentissime peccatur, ab ipsis amputandam fuisse? illud innumera exempla testantur. Ita, qui moneta adulterauit, illi *dextram manum* WISIGOTHI amputant, *o)* falsi testimonii reum *manu dextra* LONGOBARDI truncare, *p)* periuro *manum dextram* amputari voluerunt. *q)* De homicidio conuicti manum, qua homicidium perpetrauerant, amittebant. *r)* BOII illum qui in curte ducis vel ubi pugnauerint campiones manum leuauerit, manu dextra truncarunt, & apud SAXONES manus *qua Guarandam promisit*, violatori Guarandae abscinditur. art. 15. §. N. L. II. Wahr-Buß ist eines Mannes Hand, damit er die Gewähr gelebet. & gloss. ibi. darum verleast er auch die Hand, damit er die Gewähr angelobet. Siculi iubente Friderico I. Imperatore Germanico percussori, manum, qua percussit, abscindi iubent. *s)* Et BOII manum incendiario amputarunt ut ne valeat amplius facere malum tit. l. c. 6. l. 6. Et peruenere ad nos quoque aliqua illius moris vestigia; hinc Augustissimus rex noster violatoribus castellorum manum *dextram* amputari sanciuit. q. 9. nouiss. mandat. duell. d. a. 1712. hierüber noch die rechte Hand abgehauen werden. Et iure militari, teste LVDOVICO, non debiliior, sed illa, qua peccatum est, manus plectitur. Ich habe niemahls gefunden, daß

m) IVL. CLAR. L. V. sent. §. ult. qu. 85. n. II. p. 278. *n)* CARPZ. P. I. q. 40. n. 43. *o)* WISIGOTH. L. VII. tit. 6. l. 2. p. 154. *p)* LONGOB. I. II. tit. 51. l. 10. p. 648. *q)* Ibid. l. II. p. 649. *r)* LL. LONGOB. L. I. tit. 9. l. 38. p. 534. LEX BOIORVM II. c. 12. l. 1. p. 407. *s)* CONST. SIC. L. I. tit. 12. p. 706.

daß man im Kriegs-Recht erkenne, daß dem Delinquenten die Hand, deren er am besten entrathen kan, abgehauen werden soll, es wird diejenige abgehauen, damit Mißthat verübet worden. ¹⁾ Hinc etiam per iuris digiti dextrae manus, quibus peieravit, damit sie geschworen ord. cr. Carol. art. 107. & art. 158. die zweien rechte Finger, damit er mißgehandelt und gesündigt hat, abgehauen werden sollen, absciuntur. Cum vero nostris legibus recentioribus, quae manus abscindi debeat, non indicatum sit, sed manus in genere amputari, das Hand abhauen, iubeantur, recte ICI mitissime legem interpretati sunt, atque ita hodie pronunciant: So wird der gefangene I. von W. willkührlich mit Staupenschlägen, oder Abhauung einer Hand, deren er am besten entrathen kan, des Landes ewig verwiesen. v. N. w. DN. SCAB. LIPS. ad consul. D. A. T. in Eißl. M. Dec. a. 1631. & INCLVTA FAC. IVRID. LIPS. ad consul. A. S. 1697.

§. XLII.

De effectibus huius pœnæ ex ipsa amputationis forma facile statuitur. *Consect. 3.*
 Primo, feudum, quod seruitiorum praestandorum vasallo necessitatem imponit, hac pœna mutilatum obtinere non posse, ex 1. feud. tit. 6. §. 2. intelligi videtur, ubi mutus ad rem gerendam plane ineptus a feudo excluditur: quae sanctio ad omnes illos, qui per corporis defectum ad seruitia domino praestanda non sufficiunt, aliquo modo videtur pertinere. Et quamuis 2. feud. t. 36. de mutis finitius statuatur, neque odiosa temere extendenda sint, rectius tamen dixeris, quia d. tit. 36. dubius est, & contrarium etiam concedit, atque infamia etiam hoc supplicium saepe sequitur, & perpetua relegatio, quae illi plerumque coniuncta est, domino spem seruitiorum intercipit, atque omnem finem tradendi feudi interuertit, feudum, quod nullo antea iure ad delinquentem pertinet, post illud supplicium adquiri nunquam posse. Quod si feudum forte iam tum occupavit, cum supplicium ipsi subeundum est, illud facilius retineri, aut, si magnum sit, alimenta ex feudo minimum decerni d. I. feud. tit. 6. §. 2. suadere possit, nisi forte tunc etiam infamia & perpetua relegatio his iuribus ipsum excludant. *An feudum acquirere possit, cui manus amputata.*

§. XLIII.

A sacerdotio illum cui manus amputata est, & infamia, l. vn. cod. de inf. qua punitus saepe laborat, & perpetua relegatio, quae a patria ipsum distinet, & corporis mutilatio sola non Hebraeorum modo, ²⁾ sed nostro etiam iure excludit. Sunt enim solemnia, non solum plurima, clerico, cum sacra facit, manus ministerio obeunda: manu, durch Auflegung der Hand, *Consect. 3.* *A sacerdotio hac pœna excludit.*

¹⁾ LVD. V. Einl. zum Kr. Pr. p. 201. concl. 28. n. 73. ²⁾ LEVIT. XXI, 21.

²⁾ ROSENTHAL. de feud. C. 7.

Hand, 1) confitentes absoluendi, infantum capiti interdum in baptismo, dum precatio dominica recitatur, manus imponendae, hier lege der Priester die Hände auf des Kindes Haupt. ordin. eccl. August. rubr. von der Tauffe. corp. iur. Sax. p. 220. porro infantes manibus aqua lauandi; inter sacrae eccnae solemnia panis & vinum manu consecranda; vinum manu utraque porrigendum; it. in copulatione sac. in sacra ordinatione sacerdotum, manus ordinando imponendae, 2) und wie nach Christl. Freyheit gebräuchlich, seine rechte Hand dem neuen Pfarrer oder Diacono auf sein bloß Haupt legen, d. O. eccl. rubr. gemeine Form und Weiß auf welche ein neuer Kirchdicner ordiniret wird, p. 269. & alia innumera gestu & manus beneficio curanda sunt, quibus, dum munere sacro fungitur, superledere non potest; sed vel maxime dedecus & horror, quem vulgus, dum mutilata manu sacra faceret sacerdos, conciperet, mutilum prohibet, ne sacrum munus obeat. Hodie certe vel leuissimus digitorum defectus dissuadet, ne, qui nondum sacro muneri adhibitus est, ad illud temere pertrahatur, & illustr. ac reuer. consistorium Dresdense candidatum, qui vnguem casu amiserat, a sacerdotio ad supplicat. senat. Chemnic. a) arcuit: Weilsn wir denn selbst bedenklich finden ermeldten N. N. gestalten Sachen nach ins Ministerium zu lassen etc. adeoque Alexander III. papa merito ridetur, qui clericum in duello, quod alii sponte obtulerat, digitorum parte truncatum post peractam pœnitentiam Campaniae presbyterum constituere non dubitauit. b) Qui vero iam tum munere sacro fungitur, cum manum casu amittit, a sacris obeundis quidem arcetur, & alius in eius locum substituitur, dignitate tamen & salario toto, aut alimentis excludi non potest. Si sacerdotis ex facinore manus per iudicem amputanda est, quod raro hodie accidet, illum non remouendum modo, sed degradandum etiam, & iudici seculari, ad pœnam corporalem infligendam tradendam esse, tritissimi iuris est.

§. XLIV.

Consect. 4. Sponsalia ante supplicium celebrata manus amputatione soluuntur, quia *An sponsalia soluat ma-fæda mutilatio arg. c. 3. fin. X. de coniug. leprof. c) amorem coniugalem minuit, & data fide de iure absoluit. Nisi forte hanc pœnam coniugi irrogatum iri, pars altera nouerit, tunc enim consensisse in illam conditionem putandus est, & ex consensu obligatur. c. c. 25. X. de iurei.*

§. XLV.

3) *Gloss. CAROL. DV FRESNE T. II. p. 426. 2) BOEHMERI ius eccles. prot. T. XI. L. I. §. II seq. a) vide SCHAMB. de iure digit. p. 12. b) WAGENSEIL disp. de corp. vit ordinandis §. 18 Ald. 1697. c) vide illustr. Dn. LÜB. MENCK. sapius citatum tract. synopt. pandect. p. 341.*

§. XLV.

Porro manus amputatione in delictis, quae civium fidem & securitatem laedunt, atque manus ministerio perpetrantur, pro facinoris & reorum conditione animadverti, in supplicii huius definitione dictum est. De reorum conditione supra §. 37. egimus: restat, ut de delictorum momentis, quae ad manus amputationem sufficient, pauca moneamus. Illa primo, quibus maxime corpus affligitur, persequemur.

Axiom. 5
Quod in delictis quae civium fidem & securitatem laedunt, manus amputatio locum habeat.

§. XLVI.

Corpus maxime violentia laeditur; quae cum publica vel privata sit, de utraque seorsim agendum est. Vis publica est publicum crimen, quo publica atroci atque publica violentia laeditur. Cum dicitur magistratus, qui potestate abutitur, vim publicam facere, illud ad iura manuum proprie non pertinet, & partim supra excussum est. De reliquis studiosius videndum. Ita, qui armis, fustibus, telis, quibus noceri potest, in publico vitur, & obuiis infestus est LEGE IVLIA de vi publica tenetur. Qui, si quam probabilem excusationem afferat, qua poenam capitalem O. CR. arr. 118 huic crimini constitutam, subterfugiat, ex iudicis arbitrio manus amputatione, fustibus, relegatione coercetur. ^{d)} Porro, qui personas publicas & rei communis saluti intentas in occupatione publica adoritur, LEGIS IVLIAE reus est, adeoque, qui & portarum vigiles pulsar, vim publicam fecisse, credendus est, ^{e)} & manus amputatione pro arbitrio iudicis in ipsum animadvertitur. Atque ita olim DNI. SCAB. LIPS. pronunciarunt: Hat euer Bürger N. N. eure verordnete Stadt-Wächter mit einer Patten unversehenes Dinges ohne alle Ursache vorsehlich und arglistig darnieder geschlagen und wund gehauen, so möget ihr ihm die Hand abschlagen lassen, wollet ihr ihm aber Gnade erzeigen, so möget ihr ihn verkauffen heissen und eure Stadt verweisen. M. Ian. a. 1561. ^{f)} Quod supplicium tanto certius meretur, si vel in ipsos senatores & magistratum iniurius est, l. 10. ff. de vi publ. & l. 7. §. 8. ff. de ini. quorum violationem SERENISSIMVS. LEGISLATOR SAXO manus amputatione expresse coercendam esse sancivit; Wenn jemand im Lermen und Aufauff über gebotenen Frieden oder sonsten entweder seine Obrigkeit, oder die Gerichts-Personen, die einen in Hass nehmen sollen, schläget oder verwundet 2c. der soll 2c. willkührlich mit Verweisung, abhauen der Hand, Staupenschlägen 2c. gestrafft werden. CONST. EL. 43. P. IV. Hinc, qui mareschallum exercitus manu pulsar, aut e longinquo manum intendit, militari iure manus amputatione ple-

Delicta manuum quibus corpus alterius laeditur.

Consect. 1.
Vis publica manus amputatione coercetur.

F 2

Etendus

^{d)} ANT. MATTH. ad L. 48. digest. tit. 6. c. 2. p. 444. ^{e)} MATTH. COLER. P. II. dec. 135. n. 23. ^{f)} CARPZ. P. I. q. 40. n. 14.

Etendus est, g) & gregarius quidam miles GEORGIUS PETRVS, cum magistro cuidam, qui cum mandatis apud exercitum erat, deo Feurier, quaedam momenti obsisteret & manu eum vulneraret, manus amputatione & relegatione condemnatus est. i)

§. XLVII.

Pacis publicae violatio hac poena in recondita. Maxime pacis publicae violatores de vi publica tenentur. Illa, cum omnes Germaniae principes perperuis digladiationibus se inuicem conficerent, & quia imperii nulla olim iudicia ordinaria constituta erant, imperatoribus in Italia & bello sancto saepe occupatis, Henricorum inprimis temporibus, gladio & praeliationibus sibi ius inuicem redderent, multis atque assiduis imperatorum studiis procerumque consultationibus sancita, a FRIDERICO I. maxime primum curari coepta est. i) Ille ante omnia militibus ab omni praedatione, diffidationibus, duellis, sub manus amputandae & capitis sanctione interdixit. k) Qui, cum omnes Germaniae ordines ad illam pacem publicam adducere non posset, primo per Treugas ad tempus aliquod, & quibusdam saltim ciuibus prospiciendum putauit, a quibus de non laedendo certis passionibus inuicem, l) interdum osculo fides. (Treue) vnde & dictae sunt treugae, data est, intra quod tempus, si quis alteri infestus esset, & treugas, fidem & pacem publicam frangeret, illi inter alias poenas, saepe etiam manus amputata est. m) Ita FRIDER. II. apud ALBERICVM: statuimus, inquit quod si quis treugas datas violatas dixerit atque cum ipso, in cuius manu compromissae fuerint, & cum duobus aliis synodalibus treugas violatas esse, conuincere potuerit, violator manus perdat. n) Et Longobardi eadem seueritate sancierunt, si quis intra treugae tempus hominem interfecerit, vt *manum amittat.* o) Et cum ad iniurias imperii sopiendas interdum pax ediceretur, eadem tunc violatores pacis poena confecti sunt, 2. feud. 27. Si quis *alium contra pacis edictum vulnerauerit, ei manus amputetur.* Et SERENISSIMVM ELECT. SAX. CONST. EL. 43. Wenn Jemand nach angebotenen Frieden etc. manus amputationem huic crimini constituisse, supra ostendimus.

§. XLVIII.

Ius locorum privilegiatorum. At quia ne treugae quidem ad frangendas malefactorum iniurias & furorem sufficiebant, loca quaedam maxime sacro sancta esse iussa sunt, quibus ab

- g) Königl. Schwed. Kriegs-Articuls-Brief CAROL GVSTAV art. 24. 25. Churfürstl. Brandeb. Kriegs-Recht. art. 12. LYDÖV. Einl. zum Kr. Pr. p. 201. h) SCHWARTZIVS decis. milit. in corp. iuris milit. p. 38 seqq. rubr. *com-mando.* n. 7. i) Ill. Dn. H. DE BVNAV Leben Friedrichs des Ersten p. 52. 53 seqq. OTTO FRIS. chron. L. II. c. 34. k) Id. Dn. H. DE BVNAV l. c. p. 38. GVNTH. lig. de rebus gest. FRID. I. p. 309. OTTO FRISING. II. c. 15. l) Ill. H. DE BVNAV l. c. p. 32. m) LONGOB. L. I. tit. 9. l. 38. p. 534. n) STAT. FRID. II. c. 4. §. 11. apud ALBER. ad a. 1234. T. II. access. Leibnitz. hist. p. 349. o) LL. LONGOB. L. I. tit. 9. l. 38. p. 534.

ab omni violentia & atrocitate abstineretur, quae ex securitatis priuilegio *priuilegiata loca* appellari coepta sunt. Quorum & hodie, quamuis vbique securitas & pax publica sancita sit, religio maior est, atque, si quis ibi delinquat, iniuria pro atroci habetur, & grauius punienda est. Eo praecipue loca publica pertinere, in quibus violatio pacis, quia soluiorem temeritatem & magistratus contemptum impudentiorem ostendit, apud omnes atrocissima habetur. Hinc, qui aliquem in castellis principum verberat aut pulsat, non modo iniuriarum tenetur, sed relegatur etiam, fustigatur, aut manum amittit. *p)* Qui in castellis securitatem & fidem ciuium fefellerunt, *wer den Burgfrieden gebrochen*, quos mediæ aevi scriptores *Burgbrecher* appellarunt, in illos *DATTIVS* hac pœna animaduersum esse, testatur: hanc pacem, inquit, violantes, quos *Bruchbrech* mediæ aevi scriptores appellant, acrioribus pœnis, & interdum manus amputatione coercerent, *q)* quod etiam *HENNINGIVS*, *r)* *KNIPSCHILDIVS* *s)* & *FRITSCHIVS* *t)* confirmant, atque ita a Dn. Scab. Lips. pronunciatum esse contra nobilem iuuenem, qui in arce *Altenburgensi* alium verberauerat, *CARPZOVIVS* auctor est. *So mag er von wegen solches in der Burg begangenen Frevels mit Abhauung einer Faust, dero er am besten entrathen kan, des Landes ewig verwiesen werden*, v. R. w. M. Sept. 1596. quod ab augustissimo rege nostro in nouiss. mandat. duell. de a. 1712. §. 9. de nouo sancitum, atque ultra pœnam ordinariam ibi constitutam *manus* quoque amputari iussa est. Unde wenn der Burg-Frieden gebrochen und violiret, hierüber noch die rechte Hand abgehauen werden. Sic *BOIORVM* legibus si quis seruus in curte domini *u)* pugnaverit, aut vbi *campiones* pugnant, manum ad leuandum miserit, *x)* manum dextram, aut si in curte domini aliquid furatus sit, manus utrasque perdidit. *y)* Ita in curia & conspectu praetoris alterum laedens, grauius punitur, l. 7. §. 8. ff. de ini. item in auditoriis publicis & templis; vbi si quis sacerdotem violauerit, capitis pœnam meretur. l. 10. C. de episc. quem si quis veniae titulus, prouocatio laesi aut alia quaedam facinoris conditio excusant, fustigari, aut quia manu peccatum est nobilem aliosque digniores manus amputatione coerceri, non dubium est. Atque eadem saepe de popinis, diuersoriis & omnibus publicis aedibus sanciantur. Si ad huius rei cogitationem curatiorem incutiendam in aedium publicarum liminibus tabula publica, qua manus amputandae supplicium in fine a nobis lit. B. exhibitum exprimitur, affixa est, non haec saltem pœna ex facinoris

F 3

con-

p) *CARPZ.* q. 40. n. 3. *DANIEL MOLL.* ad const. elect. 43. *q)* *DATTIVS* de pace publ. l. I. c. 16. q. 30. 31. edit. Vlmæ in fol. 1698. *r)* *HENNING.* de iur. burgorum c. I. *s)* *KNIPSCHILD.* de iure ciu. imp. II. c. 8. II. citante *DATTIO* l. c. *t)* *FRITSCHIVS* de palat. dom. *u)* *BOIORVM LEG.* T. II. c. II. l. 2. apud *LINDENBROG.* 407. *x)* *Ibid.* tit. 2. c. 12. ead. p. l. I. *y)* *ibid.* tit. 2. c. 13. l. I. ead. pag.

conditione infligitur, verum & omnis ignorantiae & erroris excusatio & veniae titulus excludi videtur. Illae in vrbium Weichbildis plerumque in locis immunitatum maxime, Lipsiae, auf der *Naths-Freyheit*, in libra publica, auf der *Waage*, in cella senatus, auf dem *Naths-Keller*, arcibus sagittariis *Schieß-Graben*, *Ruh-Thurm* &c. ad excludendas priuatorum iniurias, exponuntur. Inde cum imperii lege solemni pax publica capitis supplicio sanciretur & R. I. FERDIN. AVGVSTÆ VINDEL. composito d. a. 1555. §. 48. p. m. 503. ad violatae pacis crimen vis publica dolosa & atrox requireretur, patet, quod quotiescunque dolus, aut atrocitas in delicto reorum cessaret, aut poena ex aliis quae facinus circumstant mitiganda videatur, ex iudicis arbitrio fustigatione & manus amputatione animaduerrendum sit. 2)

§. XLIX.

Raptus virginum.

Publicus virginum raptus ad vim publicam spectat, atque hoc titulo raptores capite puniuntur, l. ult. pr. C. de rapt. virg. art. 13. I.N. L. 2. p. 295. Die einen Mann schlagen und fassen, oder Weib oder Mägde nothzügen und Friede brächen, man schlägt ihnen allen das Haupt abe. a) Si vero ad poenam capitalem perueniri non possit, aut sine armorum violentia crimen perpetratum sit, raptor manu olim mutilandus fuit, CONST. LEON. 35. Adulterium & stuprum violentum attentatum, si vis non atrox & crimen non consummatum sit, saepius e iudicis arbitrio O. C. art. 119. i. e. fustigatione, aut eius, qua peccatum est, manus amputatione coërcetur, An freyen Weibern und an eines Mannes Wohlshafft mag ein Mann noth thun, und seinen Leib verwürcken, ob er sie ohne ihren Mann nothzöge art. 46. I.N. L. III. b) Idem etiam pro facinoris ratione de attentato plagio habendum. Quorum criminum consummatorum poenam capitalem etiam manus amputatione saepius propter atrocitatem recte augeri posse, supra ostensum est.

§. L.

Viarum obfessio Verme-
gelagerung.

Porro, cum viarum obfessores, qui vias publicas insidiosè occupant, & iter facientibus vim inferre meditantur, quod crimen die *Verwegelagerung* appellatum, & olim in genere manus & membrorum amputatione punitum est, NOV. 134. c. 13. fractae pacis publicae rei haberentur & capite plectendi essent, SERENISS. LEGISLATOR SAXO insidias in aliis viis & angportibus non latrocinandi, sed vulnerandi & vindictae studio *Vorwartung*. Etas, andere Vorwartung in Gassen, auf Dorff- und andern Fußsteigen, welche nicht in Gemüth und Meynung zu rauben, sondern zu beleidigen und zu rächen geschehen, studiosè ab istis seiunxit, atque in illas, si vulnera
aut

2) CARPZ. pr. crim. quaest. 40. n. 40.
GERM. ad art. 64. I.N. L. II.

a) art. 13. I.N. II. l. c. & GLOSSA
b) Sachsen-Spiegel p. 384. vide GLOSS.

aut damna grauiora sint, manus amputatione aut fustigatione animaduertendum esse, expresse fanciuit. CONST. EL. 13. P. IV. c)

§. LI.

Vis priuata & pacis domesticae violatio der Haus-Friedens-Bruch, *De vi priuata.* quamuis si aedes exterius effractae & oppugnatae sint, interdum ad pacis publicae interpellationem referatur, *d)* tamen si quis intra aedes suas sine armis & seditione publica alterum pulset aut verberet, de possessione sine auctoritate iudicis deturber, l. 5. ff. de vi priuat. pœna saltim arbitraria & manus interdum amputatione aut fustigatione coercetur, arg. l. 1. ff. pr. h. t. l. 18. ff. de in ius voc.

§. LII.

Corpus immediate ministerio manus in homicidio petitur, eiusque interdum iactura plectitur. Si in doloso, lethale vulnus inflictum fuerit, an laesus alio morbo vel casu perierit ignoretur, si a pluribus occisus & non ex singulis sed coniunctis vulneribus expirarit, O. Cr. art. 148. quisue lethale vulnus inflixerit non satis constet, arbitraria pœna est & plerumque fustigatione in honestiores pro facinoris indole manus amputatione animaduertitur, vti ad consul. quaest. Lips. a DNIS. SCAB. LIPS. a. 1598. M. Apr. responsum. Hinc si vulnus non inspectum quaestori Lips. M. Maio 1625. vel non omnibus solemnibus in inspectione cadaueris ordinatione Carol. praescriptis iudex vsus sit, scabiniue non adfuerint, ad cons. quaest. Dresd. M. Aug. 1632. & quaestoris Eckartsberg. Dec. 1631. Vismariensis M. Nou. 1626. Si chirurgus & medicus non iurati & mortui fuerint, quaest. Henb. M. Jul. 1630. si sanguinis effusione non musculorum & arteriarum principalium laesione, aut medici oscitantia *e)* mortuus sit, vel de hoc non satis constet, nob. vid. B. a G. M. M. Mart. 1632. supplicio capitali abstinendum, & in eius locum fustigatione & interdum manus amputatione animaduertendum esse responsum est. *f)* Si quis moderamen inculpatae tutelae iniuria excesserit, CONST. EL. S. X. P. IV. prouocatus occiderit prouocantem CONST. EL. 10. vel si alterum occiderit & praesumptione iuris vel probatione semiplena ostendat, quod in defensione sui alterum interfecerit, absque tortura fustigandus vel manu truncandus fuit. CONST. EL. 8. P. IV. Si quis culpa peccauit vel deiciendo, ligna secando, & aliis negotiis periculosus non satis circumspecte egerit, l. 4. §. 1. & l. 7. ff. ad L. Corn. de sic arbitraria, non tamen hac facile pœna afficitur, quia in culpa raro ad pœnam cor-

c) CARPZ. pr. crim. P. I. q. 40. n. 38. 39. vide GLOSS. GERM. in Weichbild. art. 38. n. 15. *d)* CARPZOV. C. Q. 35. n. 31 sqq. *e)* GOMEZ. T. III. resol. var. l. 3. 4. 28 sqq. p. 482. *f)* CARPZOV. prax. crim. q. 26.

Medicus in- corporis afflictivam solet perueniri. g) Medico tamen & chirurgo, qui
cantus. medicamenta noxia, ignoratione supina, & summa incitia misceat, vel male fecerit, O. Cr. art. 134. ut ne manu impoſterum in miserorum perniciem temere utatur, maxime cum hoc casu fraudis suspicionem vix possit diluere, manum facilius amputari interdum posse existimamus.

§. LIII.

Homicidium Si quis personas sibi maxime venerabiles occidat, manus amputatione
in personas interdum animaduerti posse supra ostensum est. Perduellibus manum,
venerabiles qua peccauerunt, abscindi, & in loco publico constitui, inde in quatuor partes secari ream, vel PAULI IULII quaestoris Danici nuperrimum supplicium potest testari. Quod infra alio exemplo confirmabimus. h) Sic parricidis, priusquam capite truncantur, *Suecorum* legibus manus solet amputari, ut qua peccauerant, corporis parte, dolorem perſentiscant. Et cum iure imperii nostri parricidii proprii i) in linea recta perpetrati propter iterationem criminis vel atrocitatem poena exasperari & forcipibus candentibus vulsari corpus eorum vel alio modo ante capitale supplicium iudicis arbitrio affligi debeat O. C. art. 131. non incongrue ante suffocationem illa manus abscindi videtur, qua peccatum est & pestilentissimi exempli monumentum in loco publico expositum civibus & posteritati abominandum exhiberi. Meretrici certae infanticidae in *quaestura* ALTRVPIN haud ita pridem manus amputata est. Oculos illis effodiendos esse WISIGOTHI olim k) constituerunt. Denique qui sibi ipsis manus inferunt poterant huc *αὐτόχειρες* improprie referri, illisque olim manus mortuis amputatas & seorsim a reliquo corpore alio tumulo in detestationem sceleris sepultas esse apud Graecos ex DEMOSTHENE l) & PUFFENDORFFIO m) superius demonstratum est. De bonorum confiscatione & canina sepultura, qua in corpus eorum animaduertitur & cadauere defuncti furcae affigendo n) agere nostri instituti ratio non permittit,

§. LIV.

Vulnerario. Etiam si quis sine occidendi animo alterum aggreditur & vulnus infligit hoc supplicio coercetur. *Castratio.* Castrationem inuitorum, cum ad delicta manuum quae corpus violentia affigunt, recte referatur manuum amputatione,

vn-

g) IUL. CLARVS L. V. sent §. ult. qu. 84. n. 1. p. 273. BARTOL. l. i. n. i. ff. *si quis aliq. rest. prob.* CAEPOLL. conf. crim. 33. vol. 2. h) vide ANT. GOMEZ de hoc crim. resol. var. T. III. c. II. §. 11. 12 sq. p. 464. i) ANT. GOMEZ var. resol. T. III. c. 3. n. 3. p. 470. k) LL. WISIGOTH. L. VI. tit. 3. l. 7. apud LINDENBR. p. 127. l) DEMOSTH. contra CTESIPH. ANT. THYSII collat. leg. Attic. & Rom. apud GRONOV. ANT. Gr. T. V. p. 1390. m) de iure natur. & gentium L. II. 496. n) ANT. GOMEZ. T. III. c. 3. n. 13. & 14. p. 474.

vnquam coërcitam fuisse non deprehendi. Sed cum pœna capitalis l. 1. C. de Eunuch. constituta Nou. 142. c. 1. in pœnam talionis CONST. LEON. 60. in relegationem & pecuniariam pœnam mutata sit, hodie vel capitalem esse si castratus inde moriatur, vel arbitrarie & interdum manus, qua peccatum est, amputatione animaduerti posse, argumento eorum, quae superius dicta sunt non dubito. BVRGVNDIONVM iure qui ingenuo seruus dentem de industria dolo malo excusserit, manus incisione damnatus est. ^{o)} Si quis alteri manum abscindat talionis pœna constituta, *Talionis pœna* membra mutilantur, vt cum fortunam sibi eandem insignendam intelligant ^{na}. a perulantia ciues auocarentur. Illa qua laesit quemque parte truncandum apud HEBRAEOS fuisse ex Deut. XIX, 21. Hand um Hand &c. aliisque locis ostensum est. SICVLI talionem tanto studiosius commendarunt, quando magis aequum esse ipsis visum est, ea quemque parte plecti qua nefarium facinus perpetravit. ^{p)} WISIGOTHI eadem talione in facinorosos animaduertere, redimi tamen, centum solidis manus ex talione amputationem passi sunt. ^{q)} LONGOBARDI si quis alteri manum excusserit, ab ipso manus redimendae nomine medium Werigeldum, solui voluerunt. ^{r)} SAXONVM *Prouinciali iure* omnis membrorum mutilatio si ciuilitate agitur mediū WERIGELDI solutione expiatur. art. 16. §. Welchen man an den Mund &c. L. 2. p. 204. col. 4 & in genere vulnera cum criminaliter accusator egit, manus amputatione coërcentur. Wer den andern lähmet oder wundet, wird er dessen überwinden, man schlägt ihm die Hand ab. d. art. 16. &c. L. II. & GLOSS. LAT. lit. c. quod de binis vulnerum generibus eadem GLOSSA lit. b. interpretatur: Das ist, um Kampffer, Wunden und andere, die da lähmniß einführen, und um Fleisch-Wunden, welche die rechte Länge und Tieffe haben, das ist Glieds-länge und Nagel-tieffe, &c.

§. LV.

Nunc delictorum quae manu committuntur, serie ad iniuriarum realium illas species, quibus facto ad alterius contumeliam suscepto ciuis sine *reales* vulneratione laeditur l. 3. §. 1. ff. de iniur. deferri videtur. De illis l. 5. pr. ff. de iniur. proprie dicitur, quod ad manus ventum sit. & l. 11. §. 2. de pœnis, quorsum maxime illa famosissima alapa ^{s)} pulsationes verberationes referuntur. Quarum pœna, quamuis SAXONVM legibus ultra WERIGELDI solutionem carcerem & multam extendi vix possit, tamen & pro-

^{o)} LEX BVRGVND. tit. 26. l. 4. LINDENBR. cod. LL antiq. p. 279. ^{p)} CONST. SIC. L. I. tit. 12. ^{q)} WISIGOTH. l. VI. tit. 4. apud LINDENB. p. 128. ^{r)} LONGOB. L. I. tit. 7. n. 18. p. 222 ^{s)} STRYCK. diff. de alapa PVF. FEND. de iure nat. & gent. L. II. c. 6. n. 12.

propter laesi dignitatem grauior interdum est, & tunc saepe corporali poena aut quia manu alter laeditur, manus amputatione animaduersum esse supra ostensum est. Ita si quis *IVDAEVVS* in Christianum iniuria manus miserit, pugno aut calce, fuste aut flagello aut saxo illum impetierit aut per capillos prehenderit, *BVRGVNDIONVM* lege manum amittit. ¹⁾ Maxime magistratus etiam sacrosancti sunt & iniuriae ipsis illatae vel manus iactura expiantur. *CONST. EL. SAX. 43. P. IV.* So jemand im Lermen oder Auflauf über geborhenen Friede, oder auch sonst seine Obrigkeit schlägt, der soll noch hierüber willkührlich mit Verweisung, Abhauung der Hand, Staupen-Schlägen 2c. gestrafft werden. Quae si atrocissimae sint, quia fractae pacis crimen continere videntur, gladio, & tunc demum, si venia data sit, amputatione manus coercentur. So möchte er nach Schärffe der Rechte mit den Schwerdt vom Leben zum Tode gestraffet werden: es wollten denn Ihre Churfürstl. Gn. ihm solche Todtes-Strafe in Ansehung, daß gleichwohl die Entleibung nicht erfolget, sondern der geschlagene Amt-Schreiber beyhm Leben blieben, aus Gnaden erlassen. Auf den Fall möchte ihm eine Faust, welche er am besten entrathen kan, abgehauen, und er folgendts darauf, nach ausgestandner Leibes-Strafe, des Landes ewig verwiesen werden, v. N. w. quaest. Lipf. M. Junio 1613. Qui vero magistratui alapam extra locum iudicii ingesserit, illum saltim temporali relegatione punitum *CARPZOVIVS* testatur. ²⁾ Hinc quoque militem qui mareschallum militiae vel magistrum suum den Fourier manu percusserat eadem truncatum esse supra ostendimus.

§. LVI.

Iniuria parenti illata.

Quarum legum argumento etiam iniuria parentibus illata vindicatur. Et quia magistratui parentes patronos ex l. 7. §. 8. ff. de ini. & fam. lib. coniungit & illata ipsis etiam iniuria atrox appellatur, eadem contra liberos in parentes iniurios seueritate vtuntur iure consulti, adeoque in iniuriis realibus fustigatione & manus amputatione in illos animaduertunt. Ita a Dnis. *SCABINIS ELECT.* pronunciatum est. Da nun E. Z. der That geständig oder deren mit Recht überführet, so muß er wegen solcher an seinen Vater geübten Gewalt mit Abhauung der Hand, der er am besten entrathen kan, des Landes ewig verwiesen werden v. N. w. M. Febr. 1595. ad consult. quaest. zu Eckardsberg. Qua sententia etiam ad consult. iudicii Wintzingerodensis a. 1709. responsum est. ³⁾ Hinc forte quia manus in facinore tam atroci maxime poena coerendas esse crediderunt maiores nostri; quia tam grauius peccatur, olim a Germanis inter fabulas, quam parentibus quisque intulerit nefariam manum in monumentum facinoris mortui sepulchro

¹⁾ *BVRGVND.* add. I. tit. 15. *LINDENB.* p. 305. ²⁾ *CARPZ.* pr. cr. P. III. q. 100. n. 20. ³⁾ *PROSP. FARINAC.* pr. crim. L. II. tit. 3. q. 17. n. 36.

pulehro exsertum iri, & ne tunc quidem incrementa manuum, & perpetuas pœnas reo vacationem supplicii daturas, Es werden ihm die Hände aus dem Grabe wachsen, iactitatum est. Antiquo iurè pater per vitæ & necis potestatem de filio in ipsum iniurio libere statuit. Quin vel abrogata hac solutissima licentia potuit filium pietatis in se immemorem adducere ad præsidem prouinciæ dicturum sententiam, quam pater dici ¹⁾ voluerit l. 3. C. de pat. pot. Sed ne hoc quidem promiscue in arbitrio patrum hodie reliquerunt, ne iniuria offensi dum sententiam dicunt, iræ atque indignationi indulgeant, & in liberos magis incandescentia quam ratione & iure animaduertant. Rectius hæc arbitrio iudicis, quem illa iniuria non tangit, relinqui creduntur. Adeoque si vel remittat pater filio dicta sententia pœnam & pro ipso intercedat, ne tunc quidem liberari filium, sed saltem mitigari pœnam arbitrantur. Disceptaui nuper de illa causa coram S. A. L. & cum reus in parentem admodum iniurius decennali relegatione condemnatus & mihi eius defensio iniuncta esset, in ipsa denunciatione patris deprehendi quod iudicem implorauerit, vt per aliquot hebdomades seu menses carcere detineret filium donec ad frugem reuerteretur. Venit mihi in mentem an non ex lege 3. cod. de patria potestate filius binorum saltim mensium carcere puniendus esse videatur. Scrupulum mihi excitabat, quod legem illam antiquatam esse Icti dicerent, ne parentibus licentiam atrocius de liberis statuendi seu crudelitatis relinquatur. Regessi contra hæc, rationem abrogationis, si pater de filio mitius, quam iudex, consulat, expirare, adeoque leuiori patris pœna potius, quam seuera iudicis animaduersione coercendum esse filium institi, atque his rationibus a Dnis. SCABINIS LIPS. ELECT. impetraui vt, cum præcipue ingenii melancholici esse reus, deprehenderetur, secundum patris sententiam, filium VIII. hebdomadam carcere esse puniendum his verbis decernerent: So würde besagter N. N. gestalten Sachen nach und in Ansehen seines Zustandes an statt der dictirten Landes Verweisung, 8. Wochen lang mit Gefängniß gestrafft, v. R. w. ad consul. acad. Lips. M. Sept. a. 1723. Sola etiam manus in parentes leuatio & minæ ad exhaeredationis iustum titulum Nou. 115. C. 3. sufficiunt.

§. LVII.

Iniuria etiam coniugi inprimis grauidæ illata atrocior est & hinc maritus qui grauidam adeo crudeliter habuerat, vt altero dehinc die partum mortuum eniteretur, manus amputatione aliquando punitus est. ²⁾ Et illud videtur ad iura manuum pertinere, alaparum iniuriam ab altero illa- *Iniuria coniugi illata.*
Alaparum vindicatio.

G 2

1) Atque ita olim a dominis scabinis Lips. a. 1588. ad requis. HENR. a. GERSDORFF. So möchte er derowegen mit der Straffe, die ihm der Vater selbst erwählen oder setzen würde, belegt werden, v. R. w. pronunciatum est.
 2) RICHTER, Vol. V. T. II. conf. 344. n. 25. fol. 1013. WILDVOGEL. l. c. p. 59.

tum homicidio vindicari non posse; adeoque illud Germanorum dicitur, auf eine Maulschelle gehört sich ein Dolch, omnino fallere, & quamvis tunc pœna ordinaria homicidii irrogari non possit, tamen manus amputatione animaduertendum esse a Dnis. SCAB. pronunciatum est. Nente denn M. B. wie Recht erweisen, oder in Mangel des Beweises auf der Torturerhalten, daß der Entleibte sich mit Worten zu ihm genöthiget auch eine Maulschelle gegeben, auf den Fall wird er mit der ordentlichen Strafe des Todes verstonet und würde mit Abhauung einer Hand, die er am besten entratheren könnte und ewiger Landes-Verweisung in Strafe genommen, v. N. w. a) Ad conf. iud. zu Preßsch M. Iun. 1589.

§. LVIII.

*Mortuorum
violatio.*

Manium quoque religio hac pœna sancita est. Et sepulchra enim manu violantur, quae ad corpora defunctorum iniuria pertinet. Si ipsa corpora extracta & spoliata sint iure civili capitis pœna vilioribus reis, deportatio honestioribus constituta est. Si non extracta fuerint, arbitraria pœna, relegantur aut in metalla damnantur. Qui armis in sepulchra latronum more irruebant, etiam capite plectebantur. IVRE. SAX. ELECT. qui sine armis mortuos sepulchris eruunt, spoliant, deinde suo loco reponunt, & terra obtegunt, ex iudicis arbitrio, i. e. fustigatione & si facinoris & reorum conditio suadeat, manus amputatione puniuntur CONST. ELECT. 34. P. IV. Si extractos in propatulo infepultos reliquere, aut saepius in manes, vel armis saeuierunt capite sepulchrorum violatio vindicatur. ead. CONST. EL. 34. pr. Qui occisos & infepultos spoliant & nudos aut verendos relinquant, manus mutilatione plectendos FRIDERICVS *Siculis* edixit. b) Tam religiose defunctorum corpora habentur, vt vel a maleficorum cadaueribus iniuriam arceant. Et si quis mortui manus amputauerit, quod crimen duplici titulo huc pertinet, XII. solidis lege BOIORVM damnatus est. c) Si quis sententiam passos in supplicii loco aut e patibulo suspensos & rotæ innexos vestibibus exuat & nudos relinquat, maxime si ad magicos vsus extranei auferant fustigatione coercetur. CONST. ELECT. XXXIV. P. IV. in cuius locum cum manus amputatio, ex facinoris & delinquentis conditione, plerumque succedat, hac quoque in illos, quia manu peccarunt recte animaduerti potest.

§. LIX.

Mastupratores.

Ad delicta manuum, quae corpus affligunt etiam mastupratores recte referas, qui secreta venere se ipsos polluunt in se atque omne genus humanum

a) CAPZOV. pr. cr. P. I. q. 30. n. 39. b) CONSTIT. SIC. III. 60. LINDENBER. p. 821. c) LEGE BOIOR. tit. 18. c. 5. l. 1. p. 435. vid. IVL. CLARVS L. V. §. vit. q. 68. n. 45. p. 244.

num iniurii. De quibus an sodomitarum pœna, quia contra naturam videntur venere, & spem hominis generandi intercipiunt, supplicio capitali cum onanitis, propter eandem legis rationem, plectendi sint, ANTONIVS MATTHÆVS dubitat. *d)* Comuni ICtorum consensu a capitali supplicio, quia spem generandi proximam non intercipiunt neque cum alio genere animalium rem habent, absoluntur & arbitraria pœna in ipsos animaduertitur. CARPZOVIVS *e)* relegationem illis saepius indictam esse testatur. Neque ego dubitem, si crebrius iterata sit aut aliud quid pœnam exacerbari suadeat, etiam manus, qua peccatum est, supplicio posse illos coerceri. Quamuis istud haud in usu esse, non dissimulem.

§. LX.

Tandem vltimo, contrectatione obfoena manus ministerio in corpus alterius peccatur. Mulierem Hebraeam quae alieni viri verenda vel in luctatione tetigerit, manus iactura punitam superius *f)* ostensum. GERMANORVM antiquis moribus, si quis brachium ingenuae mulieri strinxerit, triginta solidis, si mamillam XLV. damnatus est. *g)* Et FRISIONVM lege huic crimini in genere quatuor solidorum pœna constituta. Hodie in huius reos e iudicis arbitrio & carceris maxime pœna animaduertitur. Hoc consilio rusticum, qui iam matrimonium inierat, aliam virginem obfoenius tangentem, per mensis spatium carcere plectendum *illustris facultas invidica Lips.* M. Martio 1714. de iure respondit. Si violenta sit contrectatio, cum ad stuprum attentatum & vim publicam proxime accedat, per ea quae superius tradita sunt, etiam manus amputatione, pro facinoris indole, animaduertere licebit. Ita de delictis quibus aliorum corpora laeduntur, habeas.

Contrectatio obscena.

CAPVT TERTIVM DE MANVVM DELICTIS, QVAE BONA LAEDVNT.

§. LXI.

Hinc ad delicta manuum, quibus bona civium laeduntur, argumenti serie deferimur. Furtum maxime, cum res alienae mobiles dolo malo lucri faciendi consilio domino invito contrectantur L. 37. ff. de vsurpation. & vsucapionibus in illa iniurium habetur. Furibus quidem aliquod membrum abscindi, aut morte in illos statui IVSTIN. NOV. 134. c. 13. studiose interdixit. GERMANORVM legibus recentissimis etiam viroque supplicii

Furtum.

G 3

genere

d) ANT. MATTH. de crim. ad libr. 48. ff. tit. 3. c. 6. n. 8. 9. *e)* CARPZ. pr. cr. P. II. q. 76. n. 14. *f)* Deut. XXV, 11. *g)* LEGE SAL. tit. 22. c. 2. & 4. p. 323.

genere in illos animaduertitur. In furto *qualificato* quod dicunt & violento CAROLVS V, si effractione, ascensione & armis res tentata sit in einen ge-
 fließenen und gefährlichen Diebstahl mortis pœna delinquentes aut ex rei
 dignitate & facinoris indole, oculorum effossione *manus amputatione*, aut
 simili quadam pœna grauiori in fures illos animaduertendum esse art. 159.
 O. Cr. sancit. Quae sit illae facinoris aut delinquentium conditio satis inter
 ICtōs expeditum non est. Si aedes violenta manu, sine armorum tamen
 ministerio, effractae sint, nisi furtum quinque solidorum summam excedat,
 capitis pœnam remitti, & corporis afflictiuam reis infligendam esse inter
 plerosque conuenit. Hinc si quis horreum, ruguria rusticorum, stabula,
 fenestras, leui opera securi vel manu aperiat, arcas tantum violenter fran-
 gat, clauē adulterina vtatur, praesertim in foro SAXONICO si quis nihil
 auferat sed in conatu deprehendatur, si seram saltim ruperit & aliud nihil
 abstulerit, item impuberes, minores, cognati intra quartum gradum nisi
 alia quae factum circumstant illius criminis atrocitatem augeant, vel fusti-
 gatione vel *manus amputatione* & aliis corporalibus pœnis afficiendos esse
 constat. Item in furto magno & saepius iterato cum capitalis pœna, pro-
 pter plures delicti socios, vel defectum corporis delicti, CONSTIT.
 ELECT. SAX. 33. remittitur, fustigationis loco, quam plerumque irro-
 gant, ex delinquentis dignitate aut alia facti conditione amputari manum
 posse obscurum non est. In genere, quoties furti pœna capitalis mitiga-
 tur & in corporis afflictiuam conuertitur, *amputatio manuum* ex delicti
 conditione, in reliquarum locum recte succedit.

§. LXII.

*Venatio
prohibita.*

LEGE BOIORVM seruus qui in exercitu frenum aut instrumentum
 militare ^{b)} vel in curte domini aliquid subtraxerit ⁱ⁾ manibus truncatus est,
 liber homo manus redimere iustus est. Si quis feras bestias contra principis pro-
 hibitionem, gehegtes Wildpret venetur, extra SAXONIAM, nisi aliud expresse
 statutum sit, huic etiam pœnae locus est, neque iure SAXONICO antiquo
 art. 61. Land-R. L. II. verb. Wir haben ad pœnam capitis perueniri potuit.
 Wir haben des Urkund von Gott, daß niemand an Fische, Vögeln und
 wilden Thieren seinen Leib, noch seinen Gesundt verwürcken möge. Interdum
 publica affixa tabula quae manus amputandae formam exhibet expresse fe-
 rarum venatio manu amputatione sancitur. Ita in piscationibus interdictis
 per ELECT. CONSTIT. VIII. append. corp. iur. SAX. p. 69 seq. ex-
 pressam cum fustigationi vel *membrorum extensioni* locus est, illa interdum
 substituitur. Idem de *aucupio* tanto certius habendum est, cum quaran-
 dam auium incolumitas propter raritatem aut principium arbitrium, quod

Piscati.

Aucupium.

ipsis

b) LEGE BOIORVM tit. II. c. 6. l. 1. i) ibid. tit. 2. c. 13. l. 1.

ipsis admodum familiare est, huius pœnæ sanctione saepius confirmata sit. Ita phasianarum auium violatio ab serenissimo duce Martisburgensi affixa publica tabula, quae huius supplicii solennia exprimit, interdicta est. Qui arbores frugiferas caedit & graue damnum magna proteruita & dolo malo infert, so der zugesügte Schaden, so muthwilliger Weise geschehen, ganz withrig und groß wäre fustigatione CONST. ELECT. SAX. XXXVII. P. IV. §. 2. & si denique delinquentium aut facinoris conditio illud poscat, *Arborum frugiferarum furtim caesarum crimen.* manus amputatione coercentur. Qui hodie arbores non frugiferas ordine ad decus & elegantiam in viis publicis confitas in denen Alleen succidit, *Ad elegantiam positarum arborum casarum crimen.* hac pœna saepe, quod propositae publicae tabulae huius supplicii simularum arborum casarum crimen. cro insignitae ostendunt, propter manus petulantiam & studium nocendi affliguntur. Hinc quia rustica instrumenta & aratra imprimis, quae in propatulo & sub dio reliquenda sunt, iuris quodam fauore iuuantur antiquo *Furtum aratri.* iure SAXONICO, qui illa violauerit, rota contusus est. Quam pœnam cum *Ser. Elect. Sax. AVGUSTVS* mitigaret in illos qui petulantia & libidine sine animo nocendi aratrum saepe subduxerint vel aliquot instrumenta, quorum pretium tamen quinque vngaricorum summam non excedit, subtraxerint fustigatione animaduerti voluit. CONST. ELECT. 35. quae interdum etiam, quia manus temeritate peccatum est in manus amputationem recte poterit conuerti.

§. LXIII.

Quia etiam *vis bonorum raptorum* seu rei mobilis alienae dolosa violentia, palam lucrifaciendi animo suscepta contrectatio, quae extraordinaria *Vis bonorum raptorum.* pœna olim coercebatur, ad vim publicam seu pacis publicae domesticacue violationem pertinet, capitali pœna vel manus amputatione coercentur, quod supra ostensum est. Quoties in *grassatione*, seu *robbaria* & depredatione *Robbaria.* hostili violenta capitalis pœna mitigatur, si intra aedes priuatas sine armis vis facta sit, vel aeris reum excuset *k)* vel crimen saltim tentatum sit, manus amputatio per illa, quae de pace publ. dicta sunt, in mortis pœnam saepe succedit. Propter furtum in naufragio commissum, extraordinaria *Furtum in naufragio factum.* pœna in reum animaduertitur L. I. §. I. ff. de incendio, ruin. naufr. Quam pœnam etiam de capitis supplicio, aut amputatione manus, propter naufragorum miserationem, & ne afflicti denuo affligantur, teste GROENWEGIO interpretantur. *l)*

§. LXIV.

Quo ingeniosius regitur & rempublicam grauius affligit, tanto maiori *Termini moti crimen.* religione & seueritate legislatorum *termini moti* delictum iam rum ROMANORVM *lege Agraria* l. 1. & 2. ff. de term. moto & a GERMANORVM *maiori-*

k) BRUNNEM. ad l. 28. ff. de pœn. n. 8. & 28. vid. ill. MENCCKENIUM nostrum p. 631. l. c. *l)* ad l. 5. C. de naufrag.

*maioribus SAXONIBVS*que coercitum est. *BVRGVNDIONES*, si ingenuus terminum euellere aut confringere tentauerit, *manus* ipsum incisione damnauerunt. *m)* Et Longobardi, si quis fines vel syluam alterius ingrediatur, ibi siquidam id est viam, seu theclaturam faciat, id est arbores finium gratia signet aut iucidat, manum delinquentis, qua peccauerat etiam ipsi inciderunt. *n)* Iure imperii nostri pœna corporis afflictiua iudicis arbitrio ex facti & delinquentium conditione hoc crimen coercetur. Der sell peinlich am Leibe nach Gefährlichkeit, Größe, Gestalt und Gelegenheit der Sachen und Person nach Rath gestrafft werden. O. Cr. art. 114. *o)* qua sanctione imprimis manus amputationem ab imperatore significatam fuisse ex maiorum nostrorum moribus facile colligimus. Qui fines territoriorum mouit, protulit, incidit subtrahit, capitali pœna aut fustigatione plectendus quibusdam *auctore* *LVDOVICO FACHSIO* *p)* visus est. Sed hanc pœnam apud Saxones in vsu non esse sed fustigatione (aut per consequens manus amputatione) animaduertendum, *CARPZOVIVS* auctor est. *q)* Qui *aggeres fluminum aut maris manu ruperint*, arg. l. 10. ff. de extraord. crimin. aut perforauerint, ex locorum moribus & necessitate variis suppliciis, Omlandorum legibus suffocatione, apud Frisios extra ordinem, si damnum atrox datum fuerit, apud alios capitis pœna incendiariorum exemplo, quin & membrorum mutilatione, coerceri *ANTONIUS MATTAEVVS* *r)* tradit.

§. LXV.

Sacrilegi. *Sacrilegos* etiam, qui hodie rota contunduntur, membris antiquitas ante capitis pœnam truncavit, & qui fanum effregerit, atque ibi aliquid de sacris tulerit, illum duci ad mare & in sabulo quod accessus maris operiri solet, findi aures eius & ipsum castrari & immolari diis, quorum templa violauit, *FRISIONES* constituuerunt. *s)* Neque vero *manum*, qua peccatum est, amputatam deprehendi. Iure tamen imperii nostri, si quis sacrarum elemosynarum arcam effregerit atque aliquid inde lucretur, interdum, & maxime si aetas fames & leuitas iuuenilis reum excuset, corporalis pœna an Leib oder am Leben zu straffeu. O. Cr. art. 173. 174. & 175. infligitur & tunc honestioribus fustigationis loco manum, sceleris ministram facpius amputandam esse, criminis ratio & legum aliarum exemplum euincit. *t)* Serui qui incendia fecerunt, ipsi etiam *BOIORVM* legibus manus rabi-dissimae iactura facinus luebant. *u)*

§. LXVI.

- m)* LL. *BVRG* tit. 55. l. 3. p. 292. *n)* *LONGOB.* L. I. tit. 26. l. 6. p. 574.
o) *IVL. CLAR.* L. V. sent. §. 7. q. 82. n. 10. *p)* *LVDOV. FACHSII* diff. iur. ciu. & Saxonie. 65. §. quidam volunt. p. 170. *q)* *CARPZ.* pr. cr. q. 83. n. 71. *r)* *ANTON. MATTH.* L. 47. tit. V. c. 3. n. 3. & 4. p. 193. *s)* *FRIS.* in addit. sapientum l. 12. p. 508. *t)* *CARPZ.* pr. cr. quæst. 89. n. 66. *MATTH. STEPH.* in not. ad art. 175. ord. crim. Car. *u)* *BOIORVM LEGES* tit. 9. c. 4. l. 5. p. 421. & tit. 1. c. 6. 1.

§. LXVI.

Bona reipublicae & principum etiam monetae falsatione affliguntur. *Monetae falsatio.* Antiquarum GERMANIAE gentium moribus in duo genera hoc crimen ab-
iisse deprehendo. Alii vel cudebant & de nouo formabant, adulterinam
monetam; alii cusam & formatam rasere & corrumpere. In vtrumque faci-
nus *manus amputatione* animaduersum est. WISIGOTHI illis qui falsam
monetam sculpsissent aut formauerint, quicumque sint dextram manum absci-
derunt. x) LONGOBARDI, si quis sine iussione regis aurum figurauerit,
aut monetam confinxerit, y) aut percusserit z) manum amputarunt. Atque
eandem poenam CAROLVS M. & LVDOVICVS IMPP. in capitulis suis
vniuersalibus statuere. a) Qui circumciderint aut corruerint, raserint
& adulterauerint, illos, si ingenui sint, statim comprehendi, si saepius
tentauerint, media parte bonorum mulctari, aut in seruitutem detrudi
iussere, seruis, qui eo adspirent, sub primum facinoris conatum *dextram
manum* WISIGOTHI absciderunt. b) Eadem poena & hodie a Gallis
mulctari monetae falsatores ex Matthaео parisiensi ad an. MDCXXV. & mul-
ta quae huc pertinent CAROLVS DV FRESNE obseruat. c) Iure impe-
rii nostri materia & forma distinguitur. Qui ex adulterina materia falsam
monetam cudit, aut dolose permutat, in illum ignis supplicio animaduertitur,
l. 2. de falsa monet. O. Cr. art. III. SAXONES illum, qui saltim
formauerit non expenderit gladio, qui expenderit non formauerit, arbitra-
ria poena, saepius fustigatione, atque exemplo aliarum legum, si reorum
dignitas poscat. *manus amputatione* coercent. d) Qui circumcidat aut ra-
dat, corpore vel opibus plectitur. R. I. A. 1559. edict. monet. Ferd. §.
Sierauf setzen ordnen, und wollen p. 163. & 164. Qui in forma peccauerit
& iustae materiae & ponderis monetam sine principis concessione & mo-
netandi iure formauerit, aut huic signum alius imperii status falso impo-
suerit vel raserit iuste excusam, & mutilarit, grandiozem soluerit, & mino-
rem excuserit e iudicis arbitrio & hinc saepius *manus amputatione* punitur.
art. III. O. Cr. FERDINANDVS I. in recess. imp. d. a. 1559. in edicto
monetali §. Wir ordnen 171. monetam resoluentibus ignem minitatus est,
a cuius tamen hodie rigore nonnihil receditur.

CA-

- x) WISIGOTHI VII. 6. 2. LINDENBR. p. 154. y) LONGOB. L. I. tit. 28.
l. 1. p. 575. z) LONGOB. ibid. l. 2. a) CAPIT. IV. tit. 33. p. 898.
b) WISIGOTHI VII. 6. l. 2. l. c. p. 154. c) CAR. DV FRESNE gloss. T. II.
p. 425. WILDV. l. c. p. 53 d) CARPZOV. prax. crim. q. 42. n. 91. 97.

CAPVT QVARTVM
DE MANVVM DELICTIS QVIBVS
FAMA AFFLIGITVR.

§. LXVII.

Ab aliis, qui corpori & opibus parcunt, in famam & dignitatem *manu* saecutum est, ne aliquid sanctum inuiolatumque sit, quorsum non maleuolorum libido rabie, & petulantia perueniret. Illud maxime membrorum motu atque gesticulatione in alterius contumeliam suscepto perpetratur. Hinc qui *manum* in alterius contumeliam leuauit, iniuriarum tenetur; qui contra parentem haec tentauerit exheredatione dignus est arg. Nou. 115 c. 3. §. 1. Ita exserta pallio a iuvene *manus*, a quo per primum virilis aetatis annum illo continenda erat, signum contemptus & immodestiae a Romanis habitum. *e)* Apud Scythas olim, siquis iniuriam vindicaturus ab inimico sibi timeret, boue immolato carnes in frustra secatas elixauit & *manus* in tergum coniecit, quo nullum apud illos tenerius supplicandi genus est. Inde qui opem ferre volebat, parte carniū *manu* accepta & dextro pede corio & ipse insistens virilem opem pro miseri iniuria vindicanda, affuturumque se contra omnes insultus auxilio pollicebatur, qui ritus a supplicantis inimico inter atrocissimas iniurias haberi solitus, & qui ita adstiterat, ille inter hostes acceptus est. *f)* Ita nimium plaudere manu & crepitare interdum inter iniurias & seditionis conatus memproatum est. Et GRÆCI aliquando cum C. ALBVTVS sophista verba faceret, plaudentes a lictore coerceri voluerunt, *g)* & CHRYSOSTOMVS, legem plausus in ecclesia prohibentem saepe meditatus est. πολλὰκις ἐπέησα inquit θεῶν νόμον τὸν κωλύοντάτους κρότους. *h)* Et Romani quidam imperatores, qui in scena sibi non plauderet, illum maiestatis reum esse iusserunt. De quibus manuum ritibus ad iniurias compositis, bono cum Deo, alia opella copiosius commentari animus est.

§. LXVIII.

Famosus libellus.

Rectius huc famosus libellus pertinet, quo crimen certum famosum occultato auctoris nomine obiicitur & in populum spargitur. Illius auctores ROMANIS legibus capitali pœna, *iure imperii hodierno O. Crim. art. no.* & SAXON. ELECT. CONST. 44. P. IV. talionis pœna coercentur; siquis crimen quod manus amputatione luitur obiecerit, in illum & manus amputa-

e) IOSEPH. LAVRENT. de natalitiis conuiujs c. v. apud GRONOV. thes. græc. antiquit. T. 8. 1453. *f)* IOSEPH. LAVRENT. de varijs sacris gentil. c. 10. apud GRONOV. Rom. VII. græc. antiq. p. 183 sq. *g)* LVDOV. CRESSOLII theatr. rhetor. L. III. c. 20. §. 10. *h)* CHRYSOST. homil. XXXI. in act. apostol.

putatione animaduerti, dubitari non potest. Quin si talio capitalis propter criminis veritatem, CONST. ÉLECT. 44. P. IV. §. fin. ob prouocationem laesi aut alium veniae titulum, expirat arbitraria pœna in fustigationis locum & interdum amputatio manus succedit.

CAPVT QVINTVM
DE DELICTIS QVIBVS ALTERVTRVM
CORPVS OPES AVT FAMA, ET RELIQA
REIPVBL. COMMODA LAEDVNTVR.

§. LXIX.

Denique facinorosorum vafrities & petulantia, manus ministerio, contra omnem reipubl. felicitatem in corpus, opes, famam, commoda omnia, vel alterutra vel coniuncta, pestilens & ingeniosa est. Huc maxime *scribarum fraudes & falsi crimen* quod lege CORNELIA, SCTO LIBO-*Scribæ falsa-*NIANO & CLAUDIANO notatum est, pertinet. Huius mali tot artes *rii.* tot consilia sunt, vt verear, si omnes fallentium & deceptorum machinas excutere conarer, ipse fallam numero & alios decipiam. *Falsum personale* cum partus supponitur, arg. l. i. C. ad legem Cornel. de fals. arbitraria pœna coercetur, & potest in illud fustigatione, *i)* etiam manus qua peccatum est iactura, si facinoris conditio illud suadeat statui. Si nomen cum dolo *Nominis do-* atque in alterius perniciem aut fallendi rempublicam animo mutatur, quia *losa mutatio.* hic non manus semper delinquit, saepius fustigatione & relegatione fraudes coercentur. *Realis falsi* praecipue scripti aliquas falsim species referre sufficit. Maxime hac pœna notariorum, qui falsas & non idoneas chartas seu instrumenta scripserint aut in solemnibus Romanorum defecerint, fraudes notatae sunt. LONGOBARDOR. leges *k)* L. I. tit. 29. illis manus amputarunt. Si iudicii scriba aliquid annotauerit, vnde reo capitis periculum aut membrorum iactura imminet, talionis NOV. LEON. 77. supplicium indictum; si testamentum falsatum sit, RIPVARIORVM legibus *l)* pollex cancellario amputatur. Et hæreticis, qui verbo diuino syllabam subtrahant, manus, auctore TERTVLLIANO V. contra Marcionem, citante GODOFREDO abscissae sunt. In illos praecipue qui pecunias publicas administrarunt & rationes s. catastra falsa effinxere, hac pœna animaduersum est. Ita nummulario non ex fide versanti pecunias manum GALBA amputauit, mensaëque eius affixit; & propter hoc supplicium acer & vehemens & in

H 2

coer-

i) vide illustr. DN. MENCK. l. c. p. 674.

l. 33. p. 662. *ibid.* L. I. tit. 29. l. I. p. 575.

p. 463.

k) LONGOBARD. LL. L. II. tit. 55. RIPVAR. LEG. tit. 59. tit. 3.

coercendis delictis immodicus SVETONIO visus est. *m*) Exactori tributorum, qui in apochis suis *Zygocephalorum* quantitatem non exhibeat, manus amputationem Iustinianus minatur. NOV. 17. c. 8. quam *O. Cr. Carol.* art. 112. quodammodo videtur confirmare. Hinc & priuatis, qui libros prohibitos & periculosos & haereticos exscribant, amputationem manus pœnam esse, & hac pœna vel illos coerceri, qui libros & dicta SEVERI haeretici ad pulchritudinem & velocitatem scribendi saltim imitentur idem IVSTINIANVS voluit. NOV. 42. c. 1. *ff. 2. in fine.* Scriba, qui de alienando fendo instrumentum conscripserit manum amittit. *2. Feud. tit. 55. pr.* Qui mandata principum corrumpant vel tempus & diem mutent vel signum adulterinum sculpant & imprimant, vel qui in scripturam, ad quam multae plagulae pertinent, seruata priori alienam iniiciant, & sensum auctoris corrumpant, manum perdere *legibus WISIGOTHORVM* *n*) sancitum. vide *O. C.* art. 112. Qui cibaria prohibita vel corrupta vel vinum lymphatum pro puro vendunt, cum primum peccauere fustigandi sunt; qui iterum in crimine deprehenduntur manus SICVLORVM legibus perdunt. *o*) Et hodie quicumque ad eleemosynas colligendas, casum fortuitum ementiuntur, *Wenn auf falsche Bettel-Brieffe Almosen gesammelt wird;* item si actarius iudicii falsa annotauit, acta publica incidit, plerumque fustigationis pœna coercentur, & quotiescunque arbitraria pœna obtinet & ad supplicium capitis perueniri non potest amputatio manus, si delinquentium conditio illud patiatur, aptissima facinoris pœna est.

Banqueroutiers.

Et hoc consilio nuperrime AVGVSTISSIMVS REX Poloniarum atque ELECTOR Saxoniae in *nouiss. Mandato d. 7. Ian. an. 1724.* wider die *Banqueroutiers*, emisso §. 12. illos qui libros mercatorios aut cambia falsarunt, atque dum fugam meditentur, nouum aes alienum contraxere & creditorum pecunias dolo malo secum abstulerunt *manus amputatione* fustigatione aliisque arbitrariis pœnis affici voluit: *Sände sich aber, daß der Debitor die Bücher nicht richtig gehalten, solche verfälschet, oder mit sich hinweg genommen, falsche Wechsel-Briefe oder andere Documenta und Contracte gemacht, oder sein Vermögen mit Wissen fälschlich angegeben, in gleichen seine Güther und Effekten kurz vor seinen Austritt gefährlicher Weise veräußert, oder wohl gar unter dem Werth verschleudert, denen Seintigen oder guten Freunden selbige, oder das daraus gelösete Geld zugewendet, oder sonst auf die Seite geschaffet, verhehlet und unterschlagen, ist derselbe nach Befinden und Grösse des Doli, auf gewisse Jahre, zur Arbeit auf den Festungs-Bau, bey Wasser und Brodte zu condemniren. Und da*

m) SVETON. in Galb. vita c. 9.
LINDENBROG. p. 151. & 152.

n) WISIGOTH. L. VII. tit. 5. l. 1. & 6. apud
o) CONST. SIC. L. III. tit. 36. p. 810.

da er noch hierüber kurz vor seiner Flucht Gelder auf, und selbige mit weggenommen, also die Creditores fürseztlich und bößhaffter weise aufseztet, und um das Jhrige gebracht, Ist er mit Straupenschlag oder Abhaung der Hand, oder auch mit dem Festungs, Bau auf mehrere Jahre und nach Befinden auf Lebens, Zeit, und, wenn es über hundert Thaler beträgt, und diejenige, so er hintergangen, ihm solches nicht gutwillig remittiren, mit Lebens, Straffe, gleich einem Diebe schlechterdings, ohn alles Ansehn der Person, zu belegen.

§. LXX.

Hac feueritate in illos maxime falsarios legum latores vsi sunt, qui fidem, quam fefellerunt, stipulatione solemni & sacramento, manus antea ministerio, obligarant. Die Pflicht auf sich haben. Hinc in notarios maxime animaduersum esse modo ostensum est. Et calumniatores, quos LFX REMMIA olim l. r. §. 2. ff. ad SCtum Turpill. notauit, p) si manu accusationi inscripserant & crimen non probabant, talionis pœna, & saepe manus amputatione, coercitos ex superioribus constat. Quin propter solennem Guarandae stipulationem wegen des Handschlags bey Angelobung der Gewähr, qua iudici actor se in iudicio ad finem perseueraturum porrecta manu promittit, si quis fidem datam non expleuerit, wenn er die Gewähr gerühret iure Saxonum antiquo in ciuilibus causis triginta solidis multatus, in criminalibus manu, qua deceperat iudicem, truncatus est. Land-N. L. II. art. 15. Währbuß, das ist eines Mannes Hand da er die Gewähr mit gelobet glossa lat. ibid. l. 3. verk. denn da ist die Buße des Mannes Hand, so er die Gewähr der Klage bricht, quam tamen pœnam dimidio Wehrgeldo seu 10. imperialibus redimi cit. glos. declarat. oder ein halb Währgeld. Guarandam vero si vel libellum mutet, vel maxime reo contra alios de eodem crimine securitatem praestare non possit, frangi id. art. 15. Land-N. L. II. Welcher Mann vor Gericht fordert eine solche Sache, da er seiner Klage ein Gewähr um geloben muß, und gelobet er die, und kommt darnach einander, und fodert dieselbige Sache auch, und kan der, der zu Gewährren gelobet, einen dann mit Recht nicht abweisen von seiner Klage, er muß seine Forderung fahren lassen, mit einer Wehrbuß 2c. ostendit atque de his superius actum est.

§. LXXI.

Periuria apud Romanos olim non punita sunt: sed quia sacramenti religione violata magis in Deos immortales, per quorum caput iuratum erat, peccari videbatur, ipsorum consilio relicto est, qua feueritate in fa-

cinorosos ipsi de sua causa statuunt *q)* quem morem *Ord. Pol. Sax. Elect.* d. a. 1612. §. 66. auch wohl, notare videtur, diuinasmq; vindicias iudicium reum supplicio eximere non posse sanciuit. Ob wohl auch cinser periuus vltionem diuinam zu gewarten, so soll doch derentwegen keiner so wissendlich einen falschen Eyd geschworen oder sonst wider Eyd und Pflicht dolose gehandelt der zeitlichen Strafe befreuet seyn. *r)* Germanorum gentiumque cognatarum legibus in periuros qui in sua causa sacramentum falsum dixerant a CAROLO M. & LVDOVICO *s)* manus amputatio, quae redimi quidem pecunia non possit, constituta. FRIDERICVS I. in SICVLOR. CONST *t)* periuros *detruncationem manus voluit fustinere.* Hodie quidem non sine discrimine periuris membra mutilantur, sed qui deliberato & lucrificandi animo peierant *Ord. Pol. Sax. Elect.* d. a. 1612. §. Ob auch wohl *u)* & *Ord. art. 107.* soli hac pœna notati sunt. Neque manus hodie sed digiti, quibus iuratum est, prioribus articulis mutilantur. Qui manus abscissionem in periurii delicto plane abrogatam credunt, decipiuntur cum ipse Imperator *Ord. Crimin. art. 118.* illos qui vrpheda iuramento confirmata contra sacramenti religionem reuertuntur tanquam periuros *manu* vel digitis truncari constituat. Qua pœna tunc hodie, potissimum in periuros statuendum est, si iam tum ex alio periurio digitos amiserunt, ne commodum ex delicto capiant, neque priori posterius supplicium eludatur. Hinc fer. LE-GISLAT. SAXO CONST. 48. P. IV. illos, qui vrpheda iuramento confirmata digitis iam abscissis reuertuntur, fustigatione plectendos constituit. Hac etiam, si delinquentis dignitas illud suadeat, manus amputationem per legis interpretationem mitiorem comprehendere suspicamur. *x)* Qui falsum testimonium iuramento confirmarunt LONGOBARDORVM legibus *y)* & GERMANORVM capitul. CAROLI M. & LVDOVICI I, *z)* manu mutilati sunt. Hodie cum alias plerumque in illos arbitrarie animaduertatur, si pecunia fraudis auctoramento accepta, fidem fefellerint, membris mutilari & si laesus capitis seu manus iacturam aut pœnam corporalem periurio con-traxerit, talionis pœna, O. Cr. art. 107. coerceri iubentur. Cum & milites sacramento fidem & militiae officia obligent, illis quoque castra deserentibus manus vel digiti amputantur. *a)* Et WISIGOTHI hoc titulo ciues, qui ex imperio contra homagii fidem aufugiant, oculorum effossione punierunt. *b)* Hoc supplicium mutilationi manus comparari supra ostensum est.

§. LXXII.

q) IAC. GUTHERVS de veter. iure pontificio L. II. cap. III. vid. Graev. Rom. antiq. T. V. p. 77. & IO. BAPT. HANSENIVS de iurei vet. c. 2. ap. GRAEV. l. c. p. 806. *r)* CORPVS IVR. SAX. EL. p. 551. *s)* CAPIT. CAROL. & LVDOV. Lib. V, 125. p. 946. *t)* CONST. SIC. L. III. tit. 59. p. 821. *u)* CORP. IVR. SAX. EL. p. 551. *v)* SCHVLTZIVS de vrphed. *y)* LONGOBARD. II. tit. 5. l. 10. & 11. p. 648 sq. *z)* Cap. III. 10. p. 875. *a)* LVDOVICI Einl. zum Kr. Pr. p. 199. & 201. *b)* WISIGOTH. L. II. tit. 7. p. 16.

Milites pro-
fugi.

§. LXXII.

Hinc & laesae maiestatis reos, qui fidem principi sacramento obstrinxerant, praeter perduellium poenam ordinariam manu etiam interdum truncari, maxime si manu peccauerint, historiarum monumentis proditum deprehendo. In SVECORVM imperio extantissimum huius supplicii monumentum offendi. ARNOLDVS IOANNES MESSENIVS, *celeberrimus Suecorum historiographus*, rebelles contra regiam gentem animos ab auis & proavis ad se propagatos dum viueret gerens, ex multis facinoribus in carcerem coniectus, & per quatuordecim annos ibi detentus, tandem a CHRISTIA, *Sueciae regina*, liberatus dignitate equestri maectus, atque historiographi munere ornatus nondum veteres iras, quibus in domum regiam ferebatur, eiecerat animo; sed maxime ab OXENSTIRNIO irritatus filium annos septendecim natum adduxit, vt carmine famoso OXENSTIRNIVM, BRAHIVM, *aliosque reginae ministros* & omnem regiam gentem foedissime traduceret & CAROLVM palatinum, qui deinde decimi nomine ad imperium peruenit, ad trucidandam reginam omnemque gentem regiam ferro igni extirpandam, & male in se animatos senatores opprimendos, imperiumque vi & armis occupandum euocaret. Quod cum ad reginam perlatum esset, de parento & filio tormentis quaeri coeptum & crimen uterque confessus, pater se auctorem facinoris, filius iuuenis ministrum esse non dissimulauit. Inde millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo anno, uterque ductus ad supplicium, parens capite truncatus, filius, ante supplicium capitis, manu, qua & iureiurando se obligarat reginae, & famosum carmen conscripserat, ante pomoeria in supplicii loco amputata, ipse etiam capite punitus, corpus in quatuor partes dissectum, partes quatuor furcis, in conspectu ciuium, suspensae & publice propositae sunt, vt monumentum pestilentissimi facinoris ad posteros extaret. Hanc poenam in illos, qui iusiurandum, quo regi obligabantur, violauerant, olim statutam esse vel ex illo intelligitur, quod RVDOLPHVS palatinus cum ipsi manus in proelio *Martispurgensi* amputata esset, ipse hanc cladem ita interpretatus est, se poenam periurii quam dicta sententia sibi infligendam fuisse crederet, casu iudice fortuna subiisse.

§. LXXIII.

Denique vltimo loco manuale factum eine handhaffte That cum quis *Manuale factum* in flagranti delicto & certissimis eius indiciiis deprehenditur, Saxonico iure *Handhaffte That* tritissimum, huc merito refertur. Hoc nomine omnia delicta manifesta in quibus aliquis deprehensus est, referuntur. In flagranti vero delicto triplici reus modo deprehensus dicitur; vel cum reum facinus perpetrantem plures animaduerterunt, priusquam perpetrato delicto pernoctaret, art. 36. §. 1. 2. vel cum in fuga ipsum assequuntur, vnde reum sibi male conscium esse

esse coniciunt; vel tertio cum corpus delicti maxime res furtiva in eius receptaculo, cuius clauem solus secum habet, inuenta est, nisi illa dolo alterius in eius aedes immissa videatur: Handhaffte That so man einen Mann begreiff in der That, oder der Flucht der That, oder daß er Dieberey in seinem Gewähe hat, da er selbst den Schlüssel zur trägt an der seiten. art. 35. L. II. §. N. p. 242. col. 2. & gloss. Germ. n. 2. Cuius facinoris tres maxime legibus effectus commemorantur. Primo quod confestim & continuo de facinore manuali sine ordinarii processus solennibus statuendum sit, neque fideiussoribus igitur a iure experiundo reus liberetur. art. 57. §. N. L. I. & gloss. ad art. 35. §. N. L. II. Secundo quod ne crimen negare quidem, in quo deprehensus est, d. gloss. neque iurare gloss. ad art. 72. §. N. l. 3. n. 5. f. possit, quare etiam cum clamore quasi re iam tum confecta reus de facinore manuali accusandus est. Quod in delictis non manualibus non licet. Wo keine handhaffte That ist, muß man ohne Gerüffte klagen, ob mans ohne Schaden bleiben will. art. 64. §. N. L. II. & gloss. ibid. Tertio vt ne appellare quidem possit, sed sententiam a iudice dictam subire cogatur, art. 35. §. N. L. II. gloss. Germ. n. 2. Man finde über einen solchen Mann, gleich ein Urtheil was man wolle, mag ers doch nicht schelten. Quarum legum haec esse ratio credita est, quia iniquum videbatur, in reum tanto multorum consensu de delicto publice perpetrato conuictum morasque neccentem, non ex templo animaduertere. Et quia seditionis & tumultus si de crimine manifesto non ex templo statueretur periculum imminabat.

CAPVT SEXTVM

DE ALIIS MANVVM POENIS.

§. LXXIV.

Stygmata.

Iam vt de reliquis manuum poenis aliquid moneamus superest; per quas cum copiosius ire & Tibi & mihi fastidiosum videatur illas tetigisse sufficiat. Famossissima stygmatum iniustio ad manus maxime pertinet, postquam hominis faciem ad pulchritudinis caelestis imaginem effiguratam stygmate deformari imperator religiosum habuit. L. 17. C. de poenis. Stygmata sunt notae delinquentibus iniustae vt ipsos criminis damnatos esse propter reipublicae salutem possit constare. Legibus SICVLORVM, & lege REMMIA calumniatores in fronte notati sunt: c) horum usus apud nos fere omnis expirauit. Militum iure fures saepius in delicto deprehensi. d)

Trans-

c) GRAVIN. de orig. iur. p. 447.
Virboreg. n. 2.

d) SVARTZ. decis. indit. sub rubr.

Transfugae potissimum & qui castra deserunt interdum raro tamen e) stygmate finantur.

§. LXXV.

Vincula, & catenae, quia cum dolore & dedecore iniiciuntur; ad pœnas manuum improprie referri non dissimulo. Illae olim, si quis de iure passus fuerit, macula quadam captiuum notauere si iniqua sententia iniectae essent more Romanorum egregio & commendabili non solutae sed ferro aut securi effractae sunt, vt vim passum esse captiuum ostenderent, & ipsum infamia liberarent. f) Et quia seruitutis signa erant catenae captiuis & hostibus iniiciebantur. Hoc consilio etiam catenas cum armis afferre in proelium solebant imperatores. g) Hodie in solis capitalibus criminibus, aut quorum pœna corporis afflictiva est, reo certissimis iudiciis suspecto, si carcer, (vt in pagis) non sufficere videatur ad vim cohibendam, iniiciuntur. Viderur huc & Romanorum consuetudo pertinere, qui captiuorum manus dum in triumpho ducebantur saepe post tergum religarunt, de quo mora poëta; h)

Catenae.

*Ecce manus iuuenem interea post terga reuinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant:*

Illorum faciem nummus subiectus repraesentat

quo SERVII GALBÆ IMPERATORIS AVGVSTI caput, arcus triumphalis propter remissum quadragesimarum vectigal, supra illum duo equites infra quatuor captiui teste PATINO i) exhibentur. Maxime damnatos religatis manibus ad supplicium ductos Plutarchus k) & Suetonius l) testan.

e) HOYER. iure milit. ad art. 46. des Ehr; Brand. Kriegs; Recht. f) DVRANT. var. 2. c. 3. g) STAT. SYLV. III. 2. 120. FLORVS III. 7. 2. ALEX. GEN. Dier. VI. h) VIRG. AENEID. 2. V. 57. i) CAROLI PATIN. imperatorum Romanorum numismata p. 97. k) PLVTAR. vit. Philopoem. p. 367. lit. e. l) SVETON. in vita Vitel. cap. 17. n. 2. vid. Pitisc. ad l. c.

stantur. Sed haec cum apud nos exspirarint atque ad huius commentationis consilium vix pertineant, alii labori reservamus.

§. LXXVI.

Das Pfahl-
stehen.

Aliud pœnæ ingenium militibus irrogatur, quod ad manuum pœnas possit pertinere. Qui tum pedibus palis acutis insunt, manu dextra ad truncum oblongum superius alligantur vt pedibus puncti & manu fatigati grauissima molestia conficiantur. Hanc, ad disciplinam potius militarem quam ad pœnas referunt. Neque militum collegium de illa saepe consulitur sed a magistro, qui exercitui praest, interdum etiam a centurione sine iuris solennitate decerni solet. Tandem tormenta de manuum in *quæstionibus* seu *tormentis*, iure, quae & ipsa propter dolorem corporis improprie ad pœnas manuum referuntur, quaedam commemorari debebant. Videntur ad manus tormenta maxime praeludia torturae seu territio realis, das Anlegen und Zuschrauben der Daumstöcke, ^{m)} quibus pollices paululum comprimuntur, & funium ad iuncturas manuum applicatio, wann mit dem Schnüren der Anfang gemacht wird, quod & ipsum adhuc ad territionem realem pertinet, deinde primus etiam torturae gradus. das Schnüren mit denen Banden, quo manuum iuncturae in ra carpum & metacarpum arctissime vsque ad ossa constringi & forcipes digitorum fortius comprimi solent, ⁿ⁾ referenda esse. At vix potest de illis aliquid moneri, quod non ab aliis copiosius tradatur. Id tamen obiter addo, quamuis alias in delictis, quae multa saltim coercentur, & nisi suspicione probabili iudex de perpetrato crimine queat coniectere, tormentis quaeri de reo non possit, tamen in non capitalibus etiam delictis, aut quorum pœna corporalis haud est, & in leuiori suspicione interdum territione reali reum tentari posse. ^{o)} Et tunc solet his fere sententia verbis conceptis & solennibus proferri. So erscheinet daraus so viel, daß ihr wohl besugt den Gefangenen dem Scharfrichter auf diese Maasse zu übergeben, daß er ihn ausziehen, entblößen, zur Leiter führen, die zur Peinlichkeit gehörigen Instrumenta vorzeigen, auch da es nöthig die Daum-Stöcke anlegen und zuschrauben möge, und wo dieses bey ihm nichts fruchtet, wird dem Nachrichten Gewalt gegeben, mit den Schnüren den Anfang zu machen, jedoch daß es hierbey denn verbleibe und mit *inquisito* zu diesemahl weiter nichts vorgenommen werde, dabey er denn mit allen Ernst zu befragen zc. WISIGOTHI ne seruum tor-

queri

^{m)} BRUNNEM. pr. inquis. cap. 8. n. 5. de praeludiis torturae. ⁿ⁾ Hoc enim torturae initium dicitur auctore Iulio Claro lib. V. sent. §. vlt. pr. crim. qu. 64. n. 31. p. 230. ^{o)} CARPZ. pr. cr. q. 117. n. 52. 53. 54.

queri quidem passi sunt, nisi hac se accusator lege obstringat, se cum innocens tormenta pertulerit, alium eiusdem meriti seruum redditurum. ^{p)} In causis, quae CCC. solidos non superarent, quaestionem haberi moluerunt, ^{q)} sed examine aquae feruentis reum tentari constituere.

§. LXXVII.

Haec enim probatio vulgaris & ipsa ad manuum poenas improprias refertur. In probatione per aquam feruentem flagitii patrati postularus manus, saepe etiam brachium nudum, in aquam feruentem immisit, sacerdotēs plerumque preces solennes, ut Deus in reo crimen ostenderet, peregere, tandem manus extracta saepius panno inuoluta sigillo publico obfirmata, denique soluta postriduum si adusta deprehenderetur, criminis, si illaesa, innocentiae argumentum habita est. In probatione per aquam frigidam manus rei pedibus alligatas corpus ita vinctum in aquam consecratam coniectum, si natando corpus ligatum aquam superaret, reum pro victo ac nocente, si submergeretur pro innocente & sceleris puro habitum esse GOLDASTVS ^{r)} LINDENBROGIUS, ^{s)} STEPHANVS BALZIVS, ^{t)} SPANHEMIUS, ^{u)} CAROLVS DV FRESNE ^{x)} & Clariss. Dnus. M. BEYERVS, *Phil. in hac alma P. P. E. tract. de orig. & nat. praeiud. in iurei. eiusque relaxatione C. II. §. 25. & 26. copiose ostendunt.* Quin & probatio per ferrum candens ad iura manuum pertinet. Ibi reus ^{Ferrum candens.} ferrum, per nouem pedum mensuras perferrebat; manus sigillo per tri-
duum tegebatur, & si sanies erubescens in vestigio ferri deprehensa, reus habitus, sin munda exiterit laus Deo relata est. ^{y)} Huius tamen probationis vsus hodie omnis expirauit; quamuis in processu inquisitorio contra sagas in quibusdam Germaniae partibus hoc consilio de delictis quaesitum esse illustris THOMASIVS testetur. ^{z)}

^{p)} WISIG. VI. tit. I. l. 5. pr. p. 121.

^{r)} GOLDAST. const. imp. T. III. p. 254.

^{t)} STEPH. BALZV. T. II. capitul. p. 639.

^{x)} CAROL. DV FRESNE gloss. med. & inf. lac. in verb. *aquae frigidae* p. m. 308.

^{y)} LINDENBROG. l. c. p. 1210. ac. intent. ordin. crim. car. 9. 19.

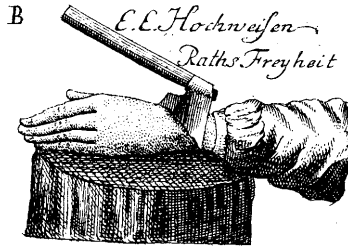
^{q)} WISIGOTH. VI. I. 3. p. 123.

^{s)} Cod. LL. antiq. p. 1299 sq.

^{u)} SPANH. T. I. oper. p. 1353 sq.

^{z)} In diss. de occ. concep.

Plura Tibi quae ad hoc argumentum pertinent B. L. debebantur. Sed Te forte legendi, me manus patientia deficit, neque dissertationis huius, quem animo definiui, modulus plura capit. Si qua manus mea in hac commentatione peccavit, errore non consilio offensum est, neque Tu illud mihi in pœnam imputabis. Si in coercendis criminibus duriora forte secutus videbor, neque Tu tamē acerbiori de offensionibus meis sententia statues.

VII.
D I S S E R T A T I O
ACTIONEM REALEM
Q V A
R E S I M M O B I L I S P E T I T V R
A D
S V B T E R F V G I E N D V M O N V S S A T I S D A T I O N I S
A C T O R I P R O F V T V R A M
S I S T E N S .

LIPSIAE, D. XIX. APR. MDCCXXV.

§. I.

Dudum sublabi sensim atque subsidere, nunc etiam præceps ire *Origo cau-*
cepit mortalium fides, qua communis societas omnium bonorum regitur *tionum in*
atque continetur. Nisi pignore nobis & certa expetendæ vindictæ materia *sublesta mor-*
prospectum sit, nemini facile credimus. Iniurias cuiusque nobis metui- *talium fide*
mus atque prætolamur. Deuoranda oculis & tenenda vinculis erunt pri- *queritur.*
usquam accipias, quæ tibi debebantur. Incuba rebus tuis, ipse custodiam
obi & age excubias, ne amici opem, cum egere inceperis, frustra expe-
ctes. Inde plus nostris manibus credimus quam alienis, &, nisi iam nunc
oculis intueamur & palpare manibus queamus, quæ perimus, ut elabi vix
possint, dubia fides est. Ita præstitit pignori incumbere suo & possidere, *Quare plus*
quam experiri in personam *f. 14. Inst. d. oblig. q. ex del. & l. 1. f. 1. ff. cautionis in*
de superf. Et quamvis rerum natura vsus esse simplicis videatur, hominis *re videtur*
vero ingenium fructus varii naturæ ad ferendum auxilium & rem gerendam, *esse, quam in*
diuinaque naturæ simillimum sit, plus tamen esse cautionis in re, quam in *persona.*
homine creditum est *l. 25. ff. d. reg. iur. & rectius visum rebus vilissimis*
confidere potius, quam hominis ingenio labili & plenissimo rimarum ac
fraudis se committere, tot strophas, tot machinas, tot consilia elabendi
in dies præuidere atque prætolari. Hinc nisi ipse corripere reum nisi tacta
auricula antestareris *a)* nisi ipse ad prætorem obtorto collo traheres exem-
plo, non videbatur die dicto in iudicium venturus. Nisi fuerit qui iuberet,
qui fidem interponeret, qui sponderet, qui stipulari vellet qui abunde satis-

I 3

daret,

a) HOTTOM. *antiq. Rom.* III, 3, p. 475. BRISSON. *de form.* p. 367. PLVT.
pæn. IV, 59. HORAT. *Sat.* I, 9, p. 75.

daret nulla homini fides; trahendus tradendus est *l. 1. § 2. ff. q. satisd. cog.* Inde tot stipulationibus obligare fidem suam, tot fideiussoribus iudici partibusque satisdare, tot pignoribus cauere, tot sacramentis officium obstringere, romanis legibus ciues iubebantur, quia sine his vinculis & necessitatibus dubium erat, mansurum esse in officio, cum quo tibi negotium intercedebat. Ita cum vel in iudicio litigabant partes, vel domi inter priuatos non conueniebat, vt de damno infecto *l. 7. §. 13. ff. 1. ff. d. dam. infect.* vel cum ab alterius nobis officio expectandum aliquid & fidei ac manibus aliorum non nihil rerum nostrarum credendum erat, vt in legatis quæ die certo hæres soluere iuebatur *l. 1. ff. 1. ff. vt leg. s. fid. commiss. caus. cau.* & quæ sub conditione negatiua relicta erant vt de legatarii officio & abstinentia possit constare *l. 7. pr. ff. de cond. & demon. externorum actuum solennibus* & re magis quam hominis fide & integritate sibi atque communi bono consultum arbitrabantur. Vnde cautiones fideiussoriae, pignoratitiae, iuratoriae, promissoriae it: iudiciales & priuatae s. extraiudiciales, praetoriae, ciuiles, necessariae, conuentionales magno numero proflexerunt. Tot vinculis, tot necessitatibus circumscribenda fraus & libido mortalium, & in genere sine cautionibus & pignoribus fides habenda homini nulla videbatur.

§. II.

*Maxime in
iudiciis cau-
batur.*

a reo

§. auctore

Maxime cum in iudicio actum est, quanto maiori contentione animorum congregiebantur partes tanto magis nimirum fidem alterius altera suspectam quasi inuicem habuerunt. Et quia de reorum imprimis praeiudicio agebatur vtue perculsi conscientia malae causae elaborentur & fuga actoris expectationem, delusa eius in iudicio petitione, desererent, periculum erat, cautiones de soluendo iudicato *l. 6. ff. d. praet. stipul. § 7. 1. ff. iud. sol.* & non derelinquendo iudicio *l. 2. ff. qui satisd. cog.* exactae sunt. Mox translata etiam cauendi in actorem necessitate, recentiori iure de contestanda intra duos menses lite *Nou. 66. c. 1. de causa ad finem prosequenda Nou. 112. c. 2. aut. libellum cod. de lite contest. Auth. general. C. de episc. & cler. b)* satisdare actor iuebatur. Donec prioribus fere abrogatis ¹⁾ Saxonum iura de reconuentione & expensis *Land-R. l. 2. art. 9. & T. 13. O. P. S. E. V.* tandem nouissima lege de solis duntaxat expensis *O. P. S. N. T. 13.* cauendi actoribus officium imponerent, atque ita mutuam in iudiciis fidem sancirent.

§. III.

b) IACOBVS CUIACIUS *ad N. 96. L. 7. obs. 5.* c) BARTOLVS *ad d. N. MATTH. COLER. parte 1. dec. 105. n. 2 seq. ZANGER. de except. part. 2. C. 21. n. 8. WEHN. obs. pract. sub voce Vorstand.*

§. III.

Ira de fide aëtoris ex fatisdationibus nobis potest constare. Rem enim *Illustres, & magis sequimur quam personam d. l. 15. ff. d. R. J.* Quibus si non in-
 fructus armatusque descendas in forum, in iudicio non experieris. Nisi *immobilium possessores excepti.*
 fides tua ex aliis documentis extantioribus intelligatur. Fidem cuiusque ex
 dignitate & facultatibus maxime aestimamus. Inde *illustres l. 17. C. de dig.*
 & *qui immobilia possident l. 15. pr. ff. q. satisd. cog.* ad cauendi necessita-
 tem non compelli, sed vel fidei suae vel suis committi facultatibus iussi sunt.
 Magna contentione agitarum est inter interpretes. num, qui actione reali
 petere rem immobilem potest, ipsam possidere & eiusdem cum possessore
 immobilium fidei in iudicio, hinc immunis esse a fatisdationibus censeatur. Ita
 de Caio, cum Titii fundum, quem frater eius possidebat, ipse haeres te-
 stamento institutus, actione reali peteret. & Pomponius in alio iudicio
 fatisdationem a Caio postularer, an cogi posse Caius omnino dicendus sit,
 disceptatum est. Operae pretium facturi videbamur, si in illius controuer-
 siae cogitationem paulo studiosius inuolaremus. Et Caius nobis visus est im-
 munis esse. Primo negantium fundamenta & causas a nobis accipies, vt
 intelligas contra quos pugnemus. Inde & nostra tela parabimus atque affirman-
 tium, quos sequimur, aciem instruemus. Extremo vtrorumque argumen-
 ta committere & comparare animus est. Tuum esto, beneuole lector, de
 nostra victoria mite arbitrium.

§. IV.

Negantium sententiam inter quos IOH. SCHILTERVS *d)* & W. A. *Negantium
 LAVTERBACHIVS e)* summa & venerabilia nobis nomina, cum multis
 aliis eminuerunt, vt ingenue cum illis agamus, non ipsorum saltim argu-
 mentis, sed nostris etiam ornabimus vt tanto expectatior nobis esse victoria
 possit, quanto copiosiori ipsos numero inuitabimus in campum, neue per
 insidias & fraudes egisse videamur. Poterant enim qui actiones reales in
 genere ad subterfugiendam cauendi necessitatem proficere negarent, his fere
 contra nos rationibus pugnare. Primo in ipsam tum huius beneficii & im-
 munitatis tum actionis naturam inuolarunt. Atque res ipsis fere in extrica-
 bilis visa est. Enim vero si cauendi necessitatem actione reali subterfugi-
 mus, vt ipsae possint actiones quibus res immobilis petitur pro immobilibus
 haberi *f)* & in illorum locum succedere necessum omnino videbatur, quia
 de immobilibus duntaxat solis dicta *lex 15. ff. pr. qu. satisd. cog.* qua pos-
 sessores esse immunes iussi sunt, statuere existimatur. At vero iam secun-
 do ferre natura actionum non posse visa est, vt ipsae habeantur pro immo-
 bilibus, *Quod secundo probatur*

d) SCHILTER in ex. ad ff. 7. §. 23. p. 236.
 theor. pract. ad T. 8. L. 2. ff. §. 17. p. 219.
 §. 23. p. 236.

e) LAVTERBACH in colleg.
f) SCHILT. ex. ad ff. VII.

bilibus, cum res & actiones sibi inuicem opponi *l. 15. §. 2. ff. de re ind. l. 79. ff. 1. de elog. 3. l. 7. §. 4. ff. de peccat.* atque adeo tertiam bonorum partem constituere actiones & immobilibus mobilibusque, magna cura distingui, omnium ICtorum suffragia vno ore testentur. g) Quae igitur III) de immobilibus solis ratione singulari constituta sunt ad actiones proferri & extendi temere ICtorum interpretatione non posse visa sunt. Maxime cum IV) qui actionem possidet expressa legum sanctione minus habere quam rem dicatur *l. 204. ff. d. R. 7. & V.)* qui fundi petitionem personalem habet, a possessoribus immobilium *l. 15. §. 4. ff. 9. satisd. cog.* studiose feniungi & satisfaciendi molestiae solius ipsum suae beneficio actionis subducendum non esse constitutum videatur. Nec temere illud aut caeco esse arbitrio sancitum vel exinde colligunt VI) quia finem legum, quibus satisfacienda partes in iudicio iustae & immobilium possessores illa lege soluti sunt, actionum possessores petendi rem immobilem, quam reo ostentant, facultate satis implere non posse, expeditum arbitrantur. Quippe satisfactionum illud in primis haberi consilium credunt, ut tum fugae suspicio, quam poterat forte propter litigandi temeritatem actor incurrere, dilui, tum expensarum aut debiti exactio per obiectum executionis quod in satisfactione exhibetur certior & expeditior possit praestari *ar. l. 12. pr. ff. 9. satisd. cog.* Haec omnia quamuis a possessoribus immobilium abunde impleri possint & ipsorum fundi sufficiant ad securitatem, quid tamen horum omnium in possessione actionis suggeri aut praestari? quid spei? quid securitatis? Omnia nimirum inania videri. Quid assecuturum esse reum si finita aliquando lite, ut sententiam exsequatur in actiones actoris, a iudice postulauerit? Quod fore obiectum executionis, praeterquam debitorem nouum, aduersus quem competit realis actio actoris? At nouos debitores VII) posse saepius forte difficilius, quam personam principalem, cum qua litigamus, & quae cauere reo debuerat conueniri, saepius VIII) debitorem morosum magis & potentio-rem, refragantibus vndique legibus, obtrudi inuitae parti, contra *l. 2. §. 1. ff. d. reb. cred. l. 7. §. 4. d. leg. 1. l. 46. p. 1. ff. de solut. l. 1. §. 1. ff. s. ex nox. caus. ag.* nec enim vano quodam arbitrio alterius litigantis mutari posse debitorem, quod ita fieri manifesto appareat. Porro & IX) generari tum ex litibus lites, totum negotium forense implicari atque confundi; reum cui data cautione breui manu de expensis consuli potuisset, per multas ambages atque anfractus distrahi & fatigari: multis sumptibus magno priuati compendii detrimento, contra illum actoris reum, aduersus quem competit actio realis, experiendum esse, donec suum reus consequatur: omnem ita legum finem euertere obiciunt. Quae tamen reo X) de expensis volebant plenissime & penitus cautum & prospectum esse. Denique XI) tanto durior

rem

rem fieri tunc adeo conditionem reorum conqueruntur, quanto facilius^{21. & 22. fæ-} actiones sæpe tractu temporis in malos degenerent; debitores, aduersus^{pius perire} quos actori competit actio, labantur bonis, XII) præscriptione pereant^{actiones pen-} actiones interea temporis, priusquam de restitutione^{dente princi-} expensarum & recon-^{pali lite.} uentione constet in iudicio principali, XIII) expiret obiectum executionis XIV) detur via & materia fraudis & rei decipiendi actoribus, qui cum^{quod 13. 14.} actionum realium obtentu, satisfactionis necessitate exempti sunt, poterunt,^{15. ulterius} pendente principali actione, ius suum in re immobili forte alteri reo remittere in fraudem alterius litigantis, qui satisfactionem postulabat, aut XV) pro re immobili aliud sumere atque suas, quibus cauerant reo, actiones perimere Denique XVI) ipsos maxime vellicat, quod probari satis non possit,^{quia 16. nun-} an actori, quae allegatur, vere competat actio, nisi audita sit pars altera,^{quam proba-} contra quam instituenda est; neque sola documentorum possessio sufficiat ad^{vi possit an} fidem, cum possit solum, & prior actio sublata esse per apocham aut re-^{actori vere} nunciationem (*durch einen mortifications-Schein*) quamuis documenta^{re-competat} adhuc haereant apud actorem; ultra haec omnia XVII) debitores obscuris^{vocat.} exceptionibus eludant saepius actiones, quamuis possint liquidae videri.^{17. eludi} Atque adeo tandem XVIII) reum inanem sine cautione & pignore relinquere,^{actio saepe} vel, vt in eandem a'eam abeat & tanta difficultate experiatur contra actoris^{per exceptio-} debitorem, cogi, quanta poterat actorem principalem de expensis conuenire,^{nes possit.} existimarunt. Extremo ita fere non rem, vt a possessoribus immobilium,^{18. Reus ita} sed personam & debitorem alium reo satisfactionis loco offerri, cum tamen^{noae actio-} XIX) plus sit cautionis in re quam in persona *l. 25. ff. d. R. J.* & praestet^{grauetur.} omnino possidere, quam in personam experiri; quia incertum est, an actio^{19. Illorum} vere existat *l. 1. §. 1. ff. d. superf.* atque ita immobilium possessores diuersae^{qui immobi-} omnino esse rationis, concludunt, adeo tandem sententiam, qua actor peti-^{lia possident,} tione rei immobilis instructus pro possessore rerum immobilium habeatur,^{plane diuer-} actorum fictione sine legis auctoritate constari, litigantibus periculofam & ^{sa sit condi-} reipublicae exitialem esse subducant.

§. V.

Satis credo copiose aduersariorum certamen instruximus ducti conscientia bonae causae, quae his omnibus parum concutitur, si nunc & nostra atque affirmantium argumenta expendas. Vt rem a principiis repeta *Affirmantium argu-* mus ante omnia cogites omnem cauendi necessitatem in genere & Romano-^{tium argu-} rum legibus & germanico inprimis iure duram videri atque odiosam.^{mentum 1.} Quippe cautionibus, ne actor ad deludendum debitorem & restitutionem^{quia necessi-} expensarum subterfugiendam, cum temere litigasse deprehensus fuerit, ^{tas satisfac-} elaboda-^{odiofum.} diofum.

b) SCHILT. l. c. §. 23. p. 236.

elabatur, reo prospicitur, priusquam actorem reo vere obligatum aut delinquendo ac temere litigando contracturum esse obligationem possit constare. Actor quasi euolaturus esset proxime & fraudis atque machinarum multarum consilium iam nunc intra praecordia coqueret fabricaretque, de reconuentione; quasi temere litigaturus de expensis cauere iussus est. Quis non videt ita difficilem conueniendi debitores conditionem fieri creditoribus, multos ingenuos ne in iudicio experiantur auocari, triumphum cani ante victoriam, extorqueri litigantibus cautione rem certam, cum debitum sit incertum; negotia difficultatibus implicari, commercia affligi. Vno verbo rem asperam & acerbam & fere pœnalem propter dolum & fraudes temere litigantium atque improborum constitutam esse. Deinde si cautiones ab actore exigat reus, fidem eius suspectam haberi atque a Germanorum consuetudinibus & pactorum simplicitate quae apud illos sola sine satisfactione aut stipulationis solemnibus sacrosancta & inuolabilia sunt, recedi, atque maiorum patrios mores desereri apparet, qui inter bonos bene agier nullo non tempore credebant, alienis auxiliis & fidei vinculis opus habere non videbantur. Ita igitur 1) necessitatem cautionis, ius tam molestum & odiosum, atque a reliquis moribus patriis adeo dissonum strictissimae interpretationis esse manifestum est. Eandem Romanis ICris de satisfactionibus mentem fuisse & ipsorum quoque sententia cautiones odiosas censeri ipsorum passim responsa argumento sunt. Hinc tutores testamento dati non satisfant §. 2. *§. d. satisd.* quia probabili titulo & destinatione parentis excusantur; & in necessariis personis si in ius vocandae sunt, quiuis fideiussor licet non idoneus pro lucuplete est *l. 3. ff. in ius vocat. ut caueant.* & absentis bona proximo agnato, praestita cautione, custodienda committuntur, quamuis alii satisfactionem magis opimam offerebant. 2) Denique cautio nisi ab ipsis partibus litigantibus exacta sit non debetur, sed, qui semel idoneus a reo habitus est actor post litem contestatam audiri non potest, sed dilatoria cautionis nondum praestitae, exceptio ante L. C. non opposita litis contestatione nostro iure perimitur *k)* quia onus cautionis omnino odiosum ICri arbitrabantur.

§. VI.

Si contrariorum ostenditur immunitatem esse latissime interpretandum.

Strictè igitur omnem cauendi necessitatem interpretaberis. Immobilium possessione cautionis onus releuari supra ostensum est. Hoc beneficium fauoris plenissimum, & aequitatis, quia odiosis satisfactionibus derogat. Ergo & latissime patet, quia fauorabilia, manentibus legis iisdem finibus interpretatione extenduntur. Cum igitur actione, qua res immobilis petitur,

i) HART. PISTOR. *obs. 103. pr. pag. 1480.* ANTONIVS FABER *in C. L. f. T. 49. def. 9.* CARPL. *p. 3. const. 15. def. 48. p. 168.* *k)* O. P. S. N. T. II. §. die *except. dilat.*

tur, eundem, qui possessione immobilium quaeritur impleri finem ostendero, eadem de possessoribus dispositio de illis etiam, quibus ad rem immobilem actio est, valebit. Eodem enim fine legis eadem legis dispositio *l. 13. ff. de legibus.* Hinc 2: cum legis idem finis qui a possessoribus actionum, a dominis immobilium obtinetur idem ius illis asseritur,

At vero II) immobilium possessores cautionis onere liberari sunt maxime, quia fugae suspicio possessione diluitur. 1) Videtur idem & possessione actionum, quibus res immobilis petitur, praestari. Et lex igitur de his actoribus valebit. Imo vero dixerint negantes, non fugae modo purgandam suspicionem sed executionis reo subministrandam materiam esse; at vero falsissimum esse memineris, quod aliqui prodiderunt, de obiecto executionis in exigenda satisfactione cogitari. Enim vero cur fundi vel aere alieno ad extremum grauati *m)* & litigiosi *n)* *l. 15. ff. 6. ff. q. satisd. cog.* liberabunt a satisfactione, si quaeritur obiectum executionis? cur immobilium possessor fundum suum hypothecae nomine obligare *o)* aut pignori dare consensumque iudicis exigere sub quo situs est fundus, aut vasallus domini directi & simultanee inuestiti veniam impetrare *p)* non renetur? Sine quibus omnibus in fundo actoris reus ius nullum aut de executione securitatem consequitur? Porro cur & pignorataria cautio *q)* hodie, quamuis incertum sit damnum & iuratoria *r)* aut gener. *l. epif. & cler.* deficientibus aliis ad satisfactionis molestiam euitandam proficiunt? Quae omnes obiectum executionis nullum reo subministrant, de sola reo fuga actoris prospiciunt? Denique cur & illustres quamuis bona immobilia non possideant satisfactionis necessitate eximuntur? *l. 17. C. d. dignitat.* Ex quibus omnibus manifestum est, non de executionis obiecto, sed de fugae tantum suspicionem diluenda in satisfactionibus deliberari. Quare & ipse summus CARPZOVIVS *s)* *in materia satisfactionis non tam valorem vel idoneitatem bonorum attendi, sed an suspicionem fugae excludant,* sine dissimulatione confessus est. Propter solam fugae suspicionem igitur cautiones actoribus imperantur, & possessores illa cum suspicionem possessione purgent, iubentur liberari. Quae cum ira sint. quis non videt fugae suspicionem ab illo etiam, qui actione reali petitur immobilia, purgari omnino posse. Quis enim iactabit rem suam aut deseret spem fundi quem domi habebat? Ut reo reconuentionem meditantibus

K 2

aut

1) CARPL. *p. 1. const. 5. def. 2. 4. def. 6. n. 6. def. 10. n. 3. def. 14. n. 4.* Illust. MENCK. *noft. rr. syn. proces. diff. 7. T. 13. §. 7. pr.* *m)* *vid. illust. MENCK. rr. syn. process. diff. 7. ad T. 13. de satisdat. §. 5. n. 2.* *n)* CARPL. *p. 1. const. 5. def. 15. p. 39.* BERLICH. *part. 1. conc. 20. n. 30.* *o)* CARPL. *l. c. def. 4.* MENCK. *l. c. §. 6.* *p)* RIVIN. *enunciat. T. XIII. §. 6.* *q)* MENCK. *l. c. §. 9.* STRYK. *us. mod. pand. l. 2. T. 8. §. 8. p. 231.* MENOCH. *de arb. iud. quaest. lib. 2. cap. 14. n. 3.* CARPL. *l. c. p. 37.* *r)* HART. PIST. *obs. 169. n. 1. p. 1536.* GALLIVS *l. 2. obs. 47. n. 4. seq. p. 374.* *s)* CARPL. *part. 1. con. 5. def. 14.*

aut repetenti expensas elabatur. Idem igitur actori argumentum a satisfatione merebitur immunitatem: eadem vti causa ita & lex erit.

§. VII.

*Argumen- Si porro dubites, tertio recordare quod iura & actiones, faepius ad
zum tertium mobilia vel immobilia ex negotii natura expresse referantur, atque ita intelli-
quia actio- ges possessorem actionis in locum eius, qui immobilium dominus est. succe-
nes ad rem dere, & eodem iuris favore & cautionibus liberari. Vel ipsam enim came-
immobilem, ram imperii actiones, cum ad immobilia dentur, immobilibus accensere
ad immobili- GAILIVS r) multis rerum argumentis locuples auctor est. Et quod si vel
lia referun- arg. leg. 79. ff. 4. ff. d. legat. 3. & l. 39. ff. 6. ff. de legat. 1. actiones a
tur. rebus corporalibus interdum videas distingui, certius tamen est vti contra-
hentium ita & legislatorum verba ex mente ipsorum explicari l. 9. C. q. res
pig. obl. & cum finis idem fuerit in actionibus, qui in immobilibus obtine-
tur, illas horum expellatione contineri censebis. At finem legum, quibus immo-
bilium possessores a satisfationis onere immunes esse iubentur, etiam ab
actionum domino & possessore expleri supra commemoratum est. Quare in
satisfationibus actiones, quibus immobilia petuntur, ad ipsum genus immo-
bilium pertinebunt. Adde quod dd. II. in materia legatorum odiosa immo-
bilibus videantur quidem iura & actiones opponi, quia legatarius lucrum
captabat, haeres de damno vitando certauerat, atque pro rerum illarum con-
ditione causa haereditis plenior favoris videbatur; sed cauendi necessitas odio-
sa, libertas a satisfationibus digna favore est, quod ex prioribus potest
constare. Nunc, si veritas aleam, videbis, cum contraria sit ratio satisfati-
onis, actiones ad rem immobilem immobilium etiam iure omnino aestima-
ri. u) Quid quod in oppignorationum negotio, vbi bona mobilia & immo-
bilia debitoris omnia hypothecae nomine creditori obligata sunt, actiones
immobilibus mobilibusue ex natura causae annumerari BRUNNEMAN-
NVS x) BERGERVS y) aliique magno numero auctores sint? Et dubita-
bis illud in beneficio quod oppignoratione fauorem omnino maiorem me-
rebitur minus verum esse? Ito confectum & expeditum est actiones ad rem im-
mobilem immobilium in hac causa induere naturam. Nec IV) sine legis auctori-
tate loquimur. lex 15. ff. 4. ff. q. satisf. cog. actiones quasdam quibus res im-
mobiles petuntur, a satisfationis onere leuare extantissimo argumento est,
quia solam suadi petitionem personalem, excepit, & quin ad cautionis eli-
dendam molestiam omnino sufficiat, studiose sanciuit. De reliquis igitur
actioni-*

*Argumen-
rum quar-
rum ex lege
15. §. 4. ff. de
satisf. cog.*

r) GAIL. lib. 2. obs. n. n. 10 seq. NATTA conf. 146. 13. SCHNEIDW. ad f. d. haered. ab intest. de succes. int. vir. & vx. n. 34. WEHNER obs. pract. voce Sahrenß. SCHILT. ex. ad 4. § 21. p. 84. u) AVGVSTIN. LEYSERVS medit. ad ff. specim. 26. disp. 1. p. 264. x) BRUNNEM. ad l. 1. ff. d. pigu. & hy. poth. n. 5. y) BERGERVS in Oecon. iur. L. 2. T. 5. §. 9. n. 1. LEYSERVS l. c.

actionibus illud haud obscure concedit, quia non opus erat, ut de specie illud constitueretur, quod de toto genere valere debuisset; ita exceptio confirmat regulam vi cuius actiones ad immobilia, possessionis loco habentur in casibus non exceptis. Et actiones quae non personales sunt omnino liberabunt. Quin PAVLLVS *lib. 4. ad Sabinum*, quod is qui actionem habeat ad rem recuperandam *rem ipsam habere videatur l. 15. ff. d. R. J.* sine dissimulatione respondet, & VLPIANVS quod id apud se quisque habere videatur, *de quo habeat actionem & habeatur quod peti potest l. 143. ff. d. verb. sing.* arbitratus est. Denique MODESTINVS quod rem in bonis nostris habere intelligamur, ad quam recuperandam habemus actionem *l. 52. ff. d. acq. ver. dom.* auctor est: extremo potentiam actui propinquam pro actu & cingendum haberi in favorabilibus pro cincto GAILIVS expedivit. 2) Ex quibus omnibus qui inter possessionem immobilium & actionem qua illa petuntur in satisfactionis causa nihil interesse non videt, ille suo ingenio abundat & suo igitur sensui relinquendus est.

Arg. 5. ex l. 5. ff. d. R. iuris.

Arg. 6. ex l. 143. ff. d. V. S.

Arg. 7. ex l. 52. ff. de A. ver. dom.

Arg. 8. ex auctoritate Gaillii.

§. VIII.

Ferme non refert, ut pluribus argumentis pugnemus, si haec pauca tantum addideris. Scilicet si vel fideiussoribus caueatur, in ipsa fideiussoria satisfactione, quod genus cautionis maxime idoneum habetur a legibus, & nisi aliud appareat, semper ex regula communi imperata satisfactione intelligitur, quid accipis quid lucraris per fideiussores ab illo cum quo tibi lis intercedit? Quo pignore tibi consultum est? Nullo nisi quod actori substituat fideiussor quem eius poteras loco convenire & dentur aduersus illum actiones *l. 2. ff. q. satisd. cog.* ad expressam fideiussione quantitatem personales. Cur igitur actio ad rem immobilem realis, quam ipse tibi tunc offerret actor principalis ad securitatem prodesse non possit? Idem lucraris, eadem spes tibi relinquitur. Ultra haec omnia ipse augustissimus legislator Saxo nobis praeiuit exemplum, & annuos reditus, qui ex immobilibus debentur a) haberi interdum pro immobilibus iussit *const. elect. 24. cap. 3.* *annuis reditibus petitur, quibus liberantur actores.* Wenn Geld auf einen rechten beständigen Wiederkauff, also daß die Haupt-Summa unabforderlich auf liegenden Gründen ausgethan, oder daß solch Geld nehmlich fors ipsa und die Haupt-Summa soll vor unbeweglich Guth gehalten werden. Adeo possessor annuorum redituum a satisfactione absoluitur quorsum & *l. 14. C. d. f. eccl. l. 6. ff. 1. C. d. sec. nupt. Nou. 120. cap. 1.* videtur conspirare. Quid vero comperit huic possessori, quid deberetur in quod poteras manum iniicere? Scilicet actio ad petendos fructus.

Arg. 9. ex natura fideiussorum per quos nihil quam actionem lucratur.

Argumentum 10. ex annuis reditibus petitur, quibus liberantur actores.

K 3

Ne-

2) GAILIVS *L. 2. obs. 80. n. 8 seq.*

a) GAILIVS *L. 2. obs. 20. n. 6.* MAT.

COL. de proces. execut. parte 1. cap. 3. n. 248.

Neque fors enim in eius manibus est, sed in alienis; & tibi tamen ad securitatem sufficit. Vides igitur quod actiones ad immobilia recte referantur. Cumque fructuum mobilium petitio satisfactionem excludat, cur actiones ad immobilia ad faciendam apud Te fidem actoris nihil valebunt? Ultimo loco quid iuaberis tandem, si maiorem possessori immobilium quam possessori actionis habeas fidem. Imo vero ius certius quam in possessione sola, in actione est. Huius instrumenta potes oculis intueri & animo studiose inquirere, omnes nexus exputare atque expendere, ut eludas fraudem debitoris. In possessionem immobilium tam curiose inquirere, omnes rerum rationes cognoscere & enucleare non licet. Vnde cognoscas, an non vitiosa possessio an non alteri obligata? An non cras forte sit peritura incendio? Et tamen illa tibi possessio actoris fidem certo satis vinculo confirmabit. Vnde frustra nodum quaeris in actione.

§. IX.

Committuntur nostra cum aduersariis argumenta.

Ita credo de nostra & affirmantium sententia facili negotio statures. Operae pretium erit illa cum aduersariis argumenta committere, ut rectius de eorum nostrorumque virtute possis arbitrari. Iam enim I. II. Illi tum illud negantium, quod actiones mobilibus & immobilibus legum sententia opponantur, argumenta, sublabi & nihil obstare videbis si illud in odiosis duntaxat verum esse, ex prioribus cogitabis. In fauorabili vero libertatis & subterfugiendae satisfactionis causa imo generatim propemodum actiones ad mobilia vel immobilia, ex natura obiecti, pertinent & illorum iure censentur. Si ex allegata *lege 204. ff. d. R. F.* minus quidem habere qui actionem quam qui rem possidet, quarto obiciant, illud si de fructibus & commodis rei percipiendis quaeritur, qui cum ipse possederis, plenius custodiuntur, concedes, in fauorabilibus vero fallere respondebis, & legi centesimae quartae nunc ex contraria parte *legem 25. ff. d. R. F. l. 143. d. V. S. l. 52. ff. de acquir. rer. dom.* oppones, quibus, cum de fide cuiusque quaeritur, actio in rem & ipsa possessio sibi inuicem comparantur & illa idem quod res praestare iussa est. Porro haustum *Vro ex leg. 15. ff. 4. ff. q. satis d. cog.* argumentum in rem tuam potius conuerteres & contra aduersarios acues. Exclusa enim per legem actione personali de reliquis Ictus actionibus ut fidei faciendae sufficiant, videtur censuisse. De difficultatibus quas in possessore actionum negantes *arg. VI. VII. VIII. IX. X. seq.* effinxerunt, facilis disputatio est, quod eadem vel in immobilium possessoribus possit obstare. Quod si enim XIII. executionis obiectum ita euerit opponant de illo satisfactionibus nunquam cauere, sed solam fugae suspicionem cautionibus dilui ex superioribus repetes; ita difficultas exactionis possessoribus actionum quo minus possidere censeantur non nocebit. Possit forte actio, quarum possessor

liberatur, degenerare in malam, debitores actoris etiam bonis labi, actiones perdi praescriptione; verum ita etiam immobilia exuri, ab aliis vindicari, cedi quoque & vendi potentioribus, fideiussores bonis labi. Adeo & ipsa possessio & per hanc satisfactio incerta & reo saepe difficilis. Quin & ipsa cautio fragilis dicitur *b) l. 66. §. 1. ff. ad S. C. Treb.* neque tamen illis omnibus, quamvis eadem ratio intercedat, negaueris fidem. Enim vero si bona aut actiones, quibus actor cauebat, pereant, vel ferre illam calamitatem romano iure *l. 15. ult. ff. q. satisd. cog.* etiam in possessoribus, vel exigere cautionem nouam nostris moribus iuxta GAILIUM *c) CARPL. d)* & illustrem MENCK. *e)* debes *arg. l. 8. §. 2. 3. & l. 10. §. 1. ff. q. satisd. cog.* & tunc demum habes materiam conquerendi, ipsum vero cauendi modum ne accuses. Argumentum XIV. & XV. facile concusseris, si ad *l. 75. §. 10. ff. de verb. obl.* prouoces cuius argumento aliud pro alio dari & eludi tua expectatio in reali actione, qua immobilia peruntur, vix potest, sed reus actori suo aliud pro alio dare inuito prohibetur, & ipsum immobile, quod debetur, iactus est exhibere. Ita igitur actor certo accipiet rem immobilem sua actione, quae tibi sufficiet ad securitatem. Denique, quod si vel possit hoc interdum accidere & dominus actionis ad rem immobilem, pro fundo per transactionem accipere aliud velit, tamen & immobilium possessores poterunt, pendente iudicio, sua omnino alienare atque euertere & frustrari tuam expectationem, quibus tamen, his non morantibus, creditur. Tandem extremo *possunt* illa duntaxat quidem accidere, sed non praesumuntur; quare ex possibilibus argumentari non debebas. Atque ita etiam cum caeteris comparatum est, & contra immobilium possessores eadem valent quae possessoribus actionum obiectantur. Quare quod in illis probabis, in his accusaueris male.

§. X.

Ita possessoribus actionum satis credo consultum est. Ne tamen in his *Praxis fori* datum aliquid soli ingenio arbitreris, fori praxis a nobis, frustra indignante *probat.* SCHILTERO, quem supra commemorauimus, non dissentit. Enimvero a Dn. scabinis Lipsi. in causa Hans Fuchsens contra Martin Gröbeln zum Hayn, mens. Apr. 1623. ita responsum: *Dasß Kläger gestalten Sachen nach mit Bestellung des Vorstandes, weil er unableglich gewisse jährliche Zinsen einzumahnen so wohl zu unbeweglichen Güthern in diesen Landen rechtmäßige Zusprüche und Forderungen hat, billig zu verschonen. B. A. W. CARPZOVIVS auctor est f)* & ICROS Vittebergenses mense Iul. 1709. in ratio-

b) GAILIUS L. 2. obs. 83. n. 7. HARTM. PISTOR. L. 4. quest. 10. n. 27. pag. 1285. SCHILTER. l. c. p. 236. c) L. 2. obs. 47. n. 6. d) CARPL. part. 3. const. 15. def. 54. p. 170. e) MENCK. l. c. diff. 7. T. 13. §. 3. SCHWEN- DEND. ad fib. process. p. 483. f) CARPL. part. 1. const. 5. def. 16.

rationibus decidendi allegasse; Alldieweil aber die Bestellung des Vorstandes nur denjenigen der eine rechte Real-Forderung hat nachgelassen u. LEYSERS testatur. g)

§. XI.

Beneficium immunitatis possessoribus actionum competens definitur. Hoc igitur consilio nobis possessio actionum, in quantum de illa in cautionis exactione quaeritur, est *beneficium personae cui aduersus alium competit actio ad rei immobilis possessionem certo consequendam, qua suspicionem fugae diluit, atque ad eundem modum & iisdem in causis quibus possessores immobilium, a cauendi necessitate actor immunis est.* Quia igitur possessio actionis, beneficium, quo cauendi necessitas subterfugitur,

Axiom. 1. & Consect. 1. Actionem liberare, si vel suppetant fideiussores. non vero species quaedam cautionis est, patet male cum actionibus illos egisse, qui pignus aut remedium subsidiarium, cui demum, si fideiussores haberi non possint, locus duntaxat relinquatur, esse actiones tradiderunt. Sed primario, & si vel suppetant fideiussores, liberabunt a satisfactione. Patet porro cum illi nimirum soli, qui res petunt, non qui personam, habere rem videantur *arg. l. 15. ff. de R. J.* illa, quae de actionibus dicta sunt, ad petitiones *personales* non pertinere. Enim vero personales cum aduersus tertium illis possessorem agi non possit; sed ad solam personam nobis obligatam dirigantur, incertae sunt & leui saepe momento videntur posse omnino expirare. Quid quod *l. 15. ff. 4. qui satisd. cog.* fundi petitio personalis manifesto excepta & non liberare a cautionibus iusta sit; ita contra legem expressam personales solas tibi profuturas frustra expectabis. Hodie tamen fortassis cum officiales, quibus annua salaria debentur, a satisfactionis necessitate exempti sint, ^{b)} quibus personalis tantum actio ad petenda salaria plerumque debetur, illam quandoque sufficere, tutius possis arbitrari.

Consect. 2. Hoc beneficium personalibus actionibus non imputari. Ad alias tamen, de quibus hoc non expresse constitutum est, interpretatione illud temere extendi non potest. Et personales tamen omnes, quae tendunt ad quantitatem. si deponantur in iudicio documenta, & debitum ante finitam litem exactum non iri promissum sit, pignoris loco non raro sufficere inter ICtos expeditum est. ⁱ⁾

§. XII.

Ax. 2. cum Consect. 1. E. Hypothecaria non sufficit. De solis igitur realibus, & quae aduersus quemuis possessorem ad petendam rei immobilis certam ^{k)} possessionem diriguntur, in praesentiarum poteris arbitrari. Quia igitur rei immobilis possessio certa petenda est, si cautionibus velis superfedere; vides hypothecariam actionem, quamuis illa rei immobilis possessio petatur ad illam immunitatem sufficere non posse, quod

g) AVGVSTIN. LEYSER. *meditationibus ad ff. Specimine 34. n. 3. p. 37.* h) O. P. S. N. T. 13. i) MENCK. l. c. *disp. 7. §. 9.* SVENDEND. *ad proc. fb. p. 495.* CARPZ. l. 2. *resp. 77. n. 13.* k) Conf. RIVINI *enun. ad tit. 13. §. 11. ZIGL. ad O. P. S. tit. 13. verb. So unter.*

quod *l. 15. §. 2. ff. q. satisd. cog.* studiose sancitum est. Neque enim fua-
di possessionem certam petis dum hypothecaria agitur, aut illam omnino
poteris expectare, sed numerato & soluto debito pignus expirat & a posses-
sione repelleris. Neque si illa actione rem immobilem obtineres, animo
tibi illam perpetuo habendi acciperes, sed ad aliquod tantum tempus
custodires.

§. XIII.

Rei vindicatione dubium non est actorem de securitate reo satis confu-
lere, qua assequimur ius plenissimum possidendi. Neque hoc ab aduerfa-
riis quidem fere dissimulatur. ^{l)} Miror tamen cur excellentissimus LAV-
TERBACHIVS relicta rei vindicatione sola reliquas reales vno quasi agmine
omnes profliget & proficere ad immunitatem non arbitretur. Neque vero
addidit ille negandi argumenta. Videas eandem, qua rei vindicatio valet,
fere illud etiam in reliquis rationem suadere. Quid enim aegrius LAVTER-
BACHIO fecerit Publicius praetor cuius & ipsa Publiciana actione domi-
nium lucratur. Enim vero & dominium, quamuis non vsucaptum, tene-
bit actorem, ne rem suam deserat aut fuga elabatur, homo pauper &
emunctus in exilium abeat, cum poterat domi rebus suis quasi dominio
prospexisse. Et immobilium enim possessorem quasi dominium rei immobi-
lis, licet non vsucaptum, satisfactionibus liberat. Quidni & actio prae-
stare idem possit, quam possessioni comparari in superioribus expeditum
est. De haereditatis petitione, si ad immobilia eius ope adspiramus dubitari
non potest, quin fugae purget suspicionem. Illa enim rem & possessionem,
vt rei vindicatione & Publiciana, possessori extorquemus. ^{m)} Quod ita
nimirum accipiendum est, si haereditas tibi certe delata & deberi caepa.
Neque enim viuo parente haereditatis petitio, quae post mortem eius debe-
bitur filio, fidem apud reum faciet, aut a suspitione fugae ipsum liberabit.
Non enim possides iam nunc actionem si vixerit parens, neque certum est
immobilia post mortem eius ad te peruentura. Multa cadunt inter calicem
supremaque labra. Quid enim si exhaeredatus fueris a parente, aut ambula-
toria voluntate parens immobilia ad alios transferat? Quid si ipse vendat
ac alienet? nihil ad te iuris pertinet, nihil certae expectationis, quamuis
pater tuus fuerit immobilium possessor. *arg. l. 15. §. 2. qui satisd. cog.*
l. 1. §. 21. ff. de collat. l. 5. §. 1. ff. de adqu. ver. dom. n) Sed dicitur
tamen filius omnino dominus bonorum paternorum *l. 11. ff. d. lib. &*
posth. imo vero dicitur. Non vero nomine possessores, sed re aestimamus.

Maxi-

l) LAVTERB. *coll. theor. pract. ad ff. lib. 2. tit. 8. §. 17. p. 219.* m) HART.

PISTORIS *l. 1. qu. 40. no. 11.*

n) BERLICH. *part. 1. concl. 20. n. 24.*

CARPOV. *p. 1. const. 5. def. 13.*

Maxime autem cum viuo parente ad eius bona adspirabis, & spem illam praeceperis propter votum captandae mortis, deliquisse videberis, *l. 15. C. de pactis*, & fauorem iuris non mereris.

§. XIV.

Ad eundem fere modum simultanee inuestito viderur in feudo vasalli realis actio atque ad exemplum Fauianae interdum realis reuocatoria deberi *arg. l. 1. §. 3. ff. si quid in fraud. pat. l. 1. 2. C. si in fraud. pat. al. fact. §. o)* Zergauisch Ausschreiben d. a. 1583. tit. welcher Gestalt die Agnaten und Mittelbelchnten §. und dieses. Quaeritur an sufficiat inuestito feudum quod ad se aliquando peruenturum sperat, ad cautionis declinandam necessitatem. Verius est iam nec dominium spectare ad simultanee inuestitum nec possessionem nec petitionem vtriusque. *p)* Reuocatoria cum tibi aliquando, post alienationem illegitimam, vere debetur, a satisfactione omnino liberabit. Protimiseos ius, cum incertum sit num venditurus feudum, tuue oblaturus sis pretium, quamuis spe animi anticipaueris, in illa te necessitate non iuuabit.

§. XV.

Confess. 7. De Pauliana Caeterum & PAULIANA actione si res immobilis reuocatur dominium & possessionem impetrabis. Diluitur ergo sic quoque suspicio fugae, & cauendi necessitas expirat. Quod ita intelligendum est, si in concursu fueris creditor principalis vt probabili ratione rem immobilem, tibi nimirum soli, cessuram esse possis suspicari. Ceterum si haec ita constituta non sint cum in concursu immobilia sub hasta vendi, & partem pretii incertam ad Te peruenire scias, actionem ad rem immobilem certo possidendam impetrandamque in concursu non habes, atque adeo fauor actionis tuae expirat. Porro vel hoc tibi implicabit negotium quod difficulter possessionem huius actionis, seu vere tibi competere PAULIANAM, probaturus videaris. Vix enim de fraude alienantis *l. 1. §. 2. g. in fraud. cred.* & accipientis, quae & ipsa saepe probanda est *l. 6. §. 8. h. t.* ex documentis, quae forsan apud Te fuerint, facere fidem iudici aut parti, quae tecum litigat, poteris. Satisfabis igitur nisi de fraude ex rotulis restium aut partis confessione possit liquido in iudicio constare & aliud impedimento esse videatur nihil. De rescissoria non est vt tibi scrupulum moueas, si absentia tua laudabilis probari queat aut reliqua agendi fundamenta in iudicio exhiberi. De negatoria temere quaeritur quatenus possessoribus fundi competit, quos a cautione immunes esse supra commemoratum est. Eadem & confessoriae ratio est, si reales petantur seruitutes: & illae etenim ex iure reali in praedio nascuntur, non tamen excludendum esse iudicis arbitrium intel-

Confess. 8. De rescissoria & 9. De negatoria & confessoria.

o) HART. PISTORIS. *l. II. qu. 20. n. 26.* *p)* CARPL. *loc. cit. Illust. MENCKEN. l. cit. disp. 7. §. 6. n. 1.* WEBNER. *obseru. pract. voc. Vorstand.*

intelligis. Personalis seruitutis alia conditio, quae non transit ad haeredes *Excipiuntur*
L. 15. §. 1. ff. qui satisd. cog. Hodie de usufructu in Saxonia receptum, *seruitutes*
 vt usufructuarius non satisdet *a. O. P. S. E. N. T. 13. P. 1. C. El. 5.* *personales.*
De usufructu hodie aliter habendum.
 §. 21. l. 3. a. 76. 77. Possumus enim huius etiam seruitutis iure suspicio-
 nem fugae purgare. Alii viderint annon huius legis exemplo hodie & vfus
 & habitatio, cum causa legis eadem illud suadere videatur, sufficient ad
 libertatem; nisi hoc vnicum forte inter vsumfructum & reliquas seruitutes
 intersit, quod in illo spes aliqua fructuum maior ex functo subacto pertineat
 ad haeredes. Restat vt de interdictis seu actionibus extraordinariis ad ad- *Consect. 10.*
 quirendam vel recuperandam immobilium possessionem pauca moneantur. *De interd-*
 Dubitabis vt forsitan, cui interdictum competat, possessor immobilium *ctis an libe-*
 possit haberi, quia interdicto non dominium scilicet sed sola duntaxat posses- *rent a cau-*
 sio continetur. At vero nec in ipsis immobilium veris possessoribus vt do- *tionem.*
 minium probent opus, sed satis est possessorem pro dominio possidere.
 Idem illud etiam quaeris interdicto. Vt taceam, qui interdicto agere po-
 test, illum saepe actionem ex dominio habere: & propter solam agendi
 viam expeditiorem eligi plerumque interdictum. Extremo sufficit victorem
 in possorio iuris praesumptione dominum, donec probetur contrarium, videri.

§. XVI.

De iudicio civili igitur causa fere confecta est. In criminali cum impetra- *Consect. 11.*
 tum salui conductus beneficium, & cauere iubebitur reus, maior fore disputa- *An actio li-*
 tio videtur. Quae controuersia, quamuis ad nos parum pertineat, qui de *beret in iu-*
 sola fere actoris satisfactione agendum existimauimus; ne tamen subterfugere *dicio crimi-*
 illam aleam credamur, tunc quoque reum, qui actione reali ad rem immo- *nali.*
 bilem adspirat, vt fideiussoribus aut pignore caueat, nisi aliud circumstan-
 tia exposcant, cogi non posse arbitramur. At vero poterat forte supplicii
 metus, vt actionem suam deserat & iudicio abstineat, atque sententiam elu-
 dat, & sanguinem suum vel quauis iactura redimat, suadere? Sed eadem
 fere tibi si vel fideiussoribus vel pignore caueat, vel immobilium pos-
 sessione satisfactionis necessitatem euitabit contra reum suspicio est. Quae
 cum iudiciorum ipsi consuetudine suffectura ad immunitatem videatur
 nec actionis igitur ipsi suae beneficium inuidebis.

§. XVII.

Ad exemplum possessorum liberari actores supra tradidimus. Ergo *Axioma*
 nomen debet omnino verum exhiberi, neque creditur temere duntaxat alle- *ultimum.*
 ganti *arg. l. 10. ff. de test. it. l. 10. cod. e. tit.* Probabis igitur summam *Consect. 1.*
 tuae fundamentum actionis si satisfactioni te subduces. Et immobilium *quomodo*
 enim possessio summam iudicis testimonio probatur. Exhibe instrumenta, *probetur.*

9) CARPZ. *pr. crim. P. 3. q. 112. n. 101.*

& exempla in iudicio relinque. Si de puncto facti dubio constare debeat priusquam Tua esse fundata actio dici possit, restium effaris pugnandum est. Afferes rotulos vel exempla actorum vidimata quod aiunt, ut bona fide nimirum agere intelligaris. Dubium est an recognosci ab aduersario. quem tua actione pulsabis, debeant documenta. Neque enim probant priuata nisi

Consect. 2. recognita ^{r)} in iudicio instrumenta. Nec tuae actioni nisi probatae fides est. *Non opus est ut documenta recognoscantur.* Certius tamen, ut recognosci cures, opus non erit. Liberaberis si possideas instrumenta, ex quibus apparet tuam esse actionem. Id argumento illorum, qui possident vere immobilia docetur. Nec enim allegans immobilium possessionem, titulum edere possessionis tenetur, neque prior dominus vnde profecta est in ipsum possessio audiendus, nec creditores. Modo possidere immobilia deprehendatur. Sed poterant forte supposita esse falso documenta dixeris? Immo vero poterant; sed illud nunquam praelumitur, neque enim quae contra leges sunt facere posse credendi sumus *leg. 15. ff. de condit. instit.* Qui integra acta iudicialia, in quibus instituta est Tua actio, aut exceptiones rei ut exhibeas, postulabunt, plus nimio Tibi molesti sunt, sed sola actio salutaris est ad libertatem. Vti possessores immobilium aeris alieni, quibus ipsorum fundi onerantur, quantitatem aut onera aut aliorum contra ipsos iura non iubentur allegare ^{s)} nec ad rem est quod possessio illa possit euinci *l. 15. ff. 6. ff. q. satisd. cog. t)* Ita igitur ab immobilium possessore ad actionis possessores ducimus argumentum.

Consect. 3. *Nec integra acta iudicialia exhibenda.* Actio vero, in qua vsurus eras delatione iurisiurandi non iuuabit, quia probare liquido ante confessionem rei non potes actionis tuae fundamentum.

Consect. 4. *Actio in qua iuram. deferretur non excusat.* Actio vero, in qua vsurus eras delatione iurisiurandi non iuuabit, quia probare liquido ante confessionem rei non potes actionis tuae fundamentum.

§. XVIII.

Consect. 5. *Non exigitur bona actio.* Veram igitur praestabis actionem, an bonam, longior disputatio est. Actiones quae a satisdando liberabunt ex immobilium, quorum possessores a cautione immunes sunt, natura iudicamus. At vero nec apud possessorem verum omnino fundum magnificum & opulentum, sed fundum quaerimus, ^{u)} & expeditum est immobilium, si vel litigiosa sint, possessione declinari onus satisfactionis *l. 15. ff. 6. ff. q. satisd. cog.* & quamuis alter petierit fundum tuum, & contra te iudicatum sit, & tu appellaueris, recte dicetur te possessorem esse. *d. l. 15. ff. cit.* Ita quis non videt, vel actionem tuam, quamuis dubiam & suspensam, ad immunitatem proficere. Quippe & dubia actione excluditur suspicio fugae, actoremque spes sua, qua petit dubium fundum, domi retinebit. Vellicare te forsitan possit, quod alienari litigiosa prohibeantur *l. 1. ff. & C. de litig. x)* Memento tamen non alienari

^{r)} *Illust. MENCK. tract. synopt. proc. tit. 25. §. 2. part. 1. def. 13.* ^{s)} *CARPZ. l. c. const. 5.*
^{t)} *IASON. ad d. l. 15. ff. q. satisd. cog.* ^{u)} *Illust. MENCK. l. c. §. 7.* ^{x)} *HART. PISTORIS L. 1. quaest. 40. p. 188.*

alienari actionem, qua cautionis onus subterfugis, sed exhiberi tantum, vt fugae suspicione libereris. Neque enim actio poterat fere non esse litigiosa.

§. XIX.

Illam tamen, in qua reus sibi satisfdari volebat & quae iam nunc deducta est in iudicium, non liberabit, ne res eadem sit principalis & loco satisfdationis. *arg. l. 71. ff. de fideiuss. l. 8. §. 1. & l. 11. ff. q. satisfd. cog.* Ita enim a Ictis traditum deprehendo, vt fatear quod res est, poterant illa forte subtilius & religiosius ducto a fideiussoribus argumento, videri accepta esse: cum eadem, quae in aliis actionibus, spes rei immobilis, quam a reo in iudicio petis, fugae suspicionem ab actore possit amoliri. Nec tamen ausim contra fori praxin & mores aliquid monere, de qua & illust. MENCK, l. c. 2) & celeberrimus LEYSERVS testati sunt. Ita enim mense Iulio ao. 1709. Icti Witteb. Obgleich Kläger den von Ihm geforderten Vorstand der Wiederklage und Unkosten dadurch, daß solcher von Ihm wegen der an dem libellirten Guthe habenden Real Anforderung nicht könne begehret werden, abzulehnen suchet; Alldieweil aber dennoch die Bestellung des Vorstandes nur denenjenigen, welche eine richtige Real-Anforderung haben, nachgelassen wird; dahingegen die von Klägern angegebene noch gar zweifelhaft und erst in gegenwärtigen Proceß auszumachen ist; so wird Kläger den geforderten Vorstand der Wiederklage und Unkosten auf 30. Rthlr. mit Bürgen oder Pfanden zu bestellen billig angehalten. Et anno 1712. mense Iun. Icti Helmstadiensis responderunt: Es stehet Klägern die exceptio satisfdationis allerdings im Wege und mag demselben sein vermuthliches Vorgeben, daß er nemlich actionem realem in Beklagens Gutthern habe, diesemnach a satisfdatione befreyet sey, nicht zu statten kommen, in Erwegung daß, bewährter Rechtslehrer Meynung nach, eine actio realis alsdenn, wenn in gegenwärtigen proceß darüber gestritten wird, keinesweges a satisfdando befreyet. Ita scil. in reorum quibus studiose consuluerunt fauorem iura disponunt. Neque solis actores praesumptionibus exculantur. Et petitionem fundi aucti, quamuis illum sibi vere deberi poterat actor probabili ratione suspicari, non suffecisse excellentissimus RIVINVS testatus est. a) D. a. d. Beklagter ausdrücklich protestiret, daß er Klägern an dem libellirten Guthe nicht das geringste geständig, und, da dasselbige das obiectum litis, die praesumptio, ob müste dem Kläger, weil es von ihrem Groß-Vater herrühre ein Antheil davon zuständig seyn, nicht zulänglich ist, Sie a satisfdando zu befreyen, indem viele Fälle sich ereignen mögen, daß solches nicht auf die Kindes-Kinder ab intestato komme, so ic.

Consect. 6. Praesens actio de qua cum reo litigatur non liberat.

L 3

§. XX.

9) CARPZ. part. 1. const. 5. def. 15. BERLICH. part. 1. concl. 10. n. 39. 2) AUGUSTIN. LEYSER. medit. ad ff. specim. 34. n. 3. p. 352. a) RIVIN. enun. ad T. 13. n. 11. pag. 485.

§. XX.

Consect. 7.
Excipitur
actio diuersa
contra eun-
dem reum.

Quod si contra eundem reum ex alia nimirum causa, in qua iam ut fatisdares exactum non est, tibi fuerit actio quin fatisdationis necessitate eximarum, dubitari non potest. Enim vero altera cum vtrinque ius liquidum & diuersum fuerit, alteram facilius releuabit. Fautor enim reorum in illo tantum negotio, de quo lis in praesentia agitata est, ipsarum partes commendat ad alias vero non pertinebit. Quin & actorem, cui pretium aliquod ex emptione debebat reus, cum se tantum pecuniae, quantum cautioni destinatum fuerit a iure consultis. usque ad finem litis relinendum esse apud reum significasset, quia pretium illud litis obiectum non erat, fatisdationis necessitate subductum esse suffragio dom. scabinor. Lips. ICtissimus RIVINVS abunde probauit. ^{b)} At vero instrumenta actoris, quae ad petitionem pertinent, quibus in colorando possessorio utebatur v.g. contractus emptionis vend. (der Kauff-Brieff und Lehn-Echein) num in possessorio actorem liberabunt? Ita videtur omnino, quia vtrumque possessionis & petitionis separatum iudicium est. Nec ego tamen illud temere affirmem, cum idem obiectum litis & connexum vtrumque de eodem fundo negotium, quamuis alia petendi causa & modus agendi diuersus videatur.

Quid de pos-
sessario &
petitorio.

§. XXI.

Consect. 8.
Non opus ut
in eodem iu-
dicio compe-
tat,

In eodem iudicio qui actionem, cuius argumento fatisdationem subterfugere laborat instituendam & concurrenti foro renunciandum esse censuerunt. sine legis auctoritate suffragati videntur. Etenim immobilium, quamuis ad alium iudicem pertineant. possessio ad immunitatem conducit l. 7. §. 1. ff. q. fatisd. cog. const. elect. Sax. §. p. 1. Ob er gleich vor denen Gerichten, davor er beklaget sonst nicht säßhafft. Et in curiis prouincialibus amtsassii a fatisdatione liberantur. So soll es ohne Unterscheid der Schrift und Amtssassen dabey verbleiben O. P. S. V. T. 13. pr. Eadem actionis conditio idem ius habendum est. Contra extraneum vero reum ad rem immobilem extra territorium principis sitam actio non iuuabit, quia nec ipsa immobilium possessio tunc poterat ad fatisdationem fugiendam sufficere. Quarum vtriusque eadem natura eadem ratio habetur const. elect. §. part. 1. & CARPZ. ibid. Enim vero si vinceres actione, immobilia extra territorium possideres. Et hoc iure exemptus a fatisdationibus esse non poteris. Reus igitur tuus, quem pulsare reali actione animus est, in eodem territorio principis vixerit & illico immobilibus, quae petis, incumbat necesse est. Ipse vero extra prouinciam habitare non prohiberis. Nimirum nec illi, qui immobilia possidebat, domicilium, quamuis extra prouinciam constitutum, nocuit, sed ipsi, quod vel absens possideat, tibi quod possessurus sis in territorio satis est ad libertatem. ^{c)}

at ne contra
extraneum.

§. XXII.

^{b)} RIVIN. enunc. ad T. 13. §. 22. p. 486.

^{c)} CARPZ. c. 1. def. 6.

§. XXII.

De pretio & valore fundi, quem petis actione tua sollicitus non esto *Consect. 9.*
 namque & possessoribus immobilium exiguæ æstimationis ager pro causæ na- *De valore*
 tura & ingenio proficit ad immunitatem. d) Petere ex templo & reum *fundi.*
 pulsare an differre iudicium velis nihil refert, & tutus es cum apparebit in
 bonis tuis esse actionem. Ita enim & immobilium rerum possessoribus vel *Nec conti-*
 vii re sua licet, vel aliis eam commendare, vel incultam relinquere. At *nuo insti-*
 vero præscribi interim poterat actioni nisi continuo paraueris litem & illico *tuenda est.*
 prouocaueris reum? imo vero poterat, sed nonne & immobilia deseri a possessore
 re aut incendi queant aut vsucapi? & tamen sufficiunt ad fidem. Quid si vero
 bonis interea labatur reus & pereat nomen actoris cunctatione? Quomodo
 consulitur reo qui satisfactionem exigerat? Sed cogita quod & fideiussores
 possint bonis labi, nec inde tamen repudientur. Non enim illud, quod
 accidere poterat, in foro sequimur, sed illa, de quibus possumus probabili
 ratione suspicari. In illis tamen actionibus, quæ breui tempore solent ex-
 spirare, vt Pauliana & similibus actorem subinde admonere, atque vt alia,
 post actionis præscriptionem, satisfactione sibi prospiciat, argumento illo-
 rum quæ superius commemorata sunt, postulare reus non prohibetur.
 Cæterum vero quicquid fieri de tua actione volueris tui solius arbitrii est.

§. XXIII.

Verum in iudicio non relinques, nec pignori dare aut obligare reo iu- *Consect. 10.*
 beberis tuæ actionis contra alium, cuius immobilia petebas, instrumenta. *Non pignori*
 Exhibuisse enim & probasse petitionem realem quam possidebas iudici & reo *obliganda*
 sufficiet. Namque nec immobilia dantur pignori aut obligantur, cum pos- *nec in iudi-*
 sessionem illorum in iudicio allegas & inde aspiras ad immunitatem. e) *cio relin-*
 Nec *quenda.*
 iudicis, ad cuius iurisdictionem pertinebant bona, consensus exigitur *const.*
elect. 5. part. 1. So soll er auch nicht gezwungen werden einige Gunst über
 die Güther von denen Gerichten, darunter sie gelegen, zum Vorstande aus-
 zubringen. Neque domini directi nec simultanee inuestiti a vasallo impe-
 tranda venia est, o) si a cautione dominus feudi possit immunitatem, sola
 feudi possessio ostenditur. Neque enim possessione immobilium aut actio-
 nis, domini directi & simultanee inuestiti aliorumue creditorum iuribus ali-
 quid detrahimus, sed horum saltim obtentu liberamur a cautione.

§. XXIV.

d) *Illust. MENCK. l. c. disp. 7. T. 13. de satisfat. §. 7. SCHWENDENDORF ad*
FIBIG. process. p. 498. ZIGLER ad O. P. S. h. T. verbo æstimirt. e) Illust.
MENCK. l. c. CARPZ. l. c. def. 20.

§. XXIV.

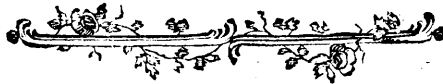
*Consect. 11.
Nec cedenda
actio.*

At cedere fortassis reo in dubium litis euentum actionem tuam teneberis? vt de expensis ipsi prospiciatur. Imo vero tutius & illud negabitur. Nec enim immobilia ceduntur, & ridiculum erat, si relinquere insuper reo, qui iam nunc lite tua propter debitum pulsatur, & a quo incertum aliquid litigatione tua extorquere animus est; & cedere actionem certam iubeare, cum incertum sit an tu debiturus sis vnquam restitutionem expensarum. Neque in executiuo igitur l e iudicio documenta tua quamuis liquida & guarendigiata contra debitorem tuum a satisfationis necessitatibus liberabunt. Hodie tamen cum pro reconuentione satisfatio *T. 13. O. P. S. N.* penitus iussa sit cessare, & actor, qui guarendigiatis documentis vsus est, si vel non vincat, haberi pro temere litigante aut condemnari in expensas facile non possit, an non satisfandi necessitas remissa actoribus omnino videatur ego quidem propter verba eiusdem tituli generalia affirmare non ausim. Rem tamen ancipitem & plenam dubitationis augustissimi legislatoris interpretationi religiose relinquendam existimamus.

*An opus sit
in executiuo
processu sa-
tisfactione.*

§. XXV.

Hæc a nobis beneuole lector pauca & festinata, quo dedimus animo id est amico & ingenuo accipe & si lubet nobis cum descende in campum. Si bona mente egeris, vt tibi de grato animo nostro cautione prospectum sit, omnia tibi studia & officia nostra sanctissima stipulatione obligamus.

VIII.

D I S S E R T A T I O

P V T E A L L I B O N I S
E X A N T I Q V I T A T E
E R V T V M C O N T I N E T .

V I T E M B E R G A E , A . D . V I I I . K A L . O C T O B R . M D C C X X I X .

§. I.

Contemplabimur PVTEAL superstitione & miraculo diuinæ artis celebratum, priscaurumque religionum insigne monumentum ad posteros: indicatum subinde a poetis, obscuratum iniuria temporum, distractum; dilaceratumque ab interpretibus, deque suo loco dimotum: olim firmamentum officii, & reipublicæ, quo fides singulorum, concordia omnium ordinum videbatur contineri. Difficile erit, quod visum est, omnibus comprobare, aut de re certi quicquam statuere, quæ ex vltima antiquitate repetatur. Neque vero, vtiunque hæc existimata fuerint, in magno discrimine ponemus. Qui fontium origines quaerunt, quamvis rem impeditam atque incertam moliantur, tamen cum voluptate, factis quibusdam gradibus, procedunt, & ipso subinde suo errore delectantur: subsistunt etiam aliquando, vbi in gemmas, & naturæ deposita, arcanis sedibus occultata, inciderunt, atque in hæc cum delectatione intuentur, illas colligunt in sinum: interdum, quasi aliud agentes, ad ipsas scaturigines adducuntur. Ita vel perfectis, quæ destinata erant, vel alia certe quadam vtilitate, quam non quaesierant, accepta, reuertuntur ad suos. Iuuabit & nos, dum rem veterem & obscuram scrutamur, & in his, quæ ab aliis tradita sunt, vel certius aliquid afferre, vel ordinatius saltim rerum illarum origines tradere laboramus, per illam occasionem ad obuia quaedam aeternæ vrbis miracula attendere animum: & quibus artibus illa respublica, qua nulla neque bonis exemplis diuor, neque ad immortalitatem commendatior est, Deorum iram placauerit, iudiciorum integritatem munierit, partium fidem obtinuerit, posteritati consuluerit, obseruare. Illud praeterea laboris praemium habebimus, vt & ipsi concitemur animis subinde, atque accendamus: & dum ad alia omnia contendimus, nonnihil, quod ad intelligendos optimos poetas atque illustrandam prudentiam iuris, cuius sine cognitione antiquitatis incerta & rudis disciplina est, possit pertinere, exquiramus, ita cum fructu ad illud, quod nobis propositum est, perueniamus.

§. II.

Quia prisca moris, quo in instituta sunt putealia, & Scribonianum inprimis, vestigia & origines quaerimus, imitabimur illos, uti propositum est, qui fontium capita scrutantur. Illa tu frustra quaesieris, nisi & fontium naturam, unde profilire soleant, quibus meatibus procedant, generatim cognoscas, postea a primis cuiusque labris, quae in propatulo sunt, exorsus, sequaris naturam, atque ab illa per varias ambages circumductus, tandem in magis pressa & impedita descendas, atque ita ad illud, cuius causa profectus es quasi sensim demittaris. Ordinemur ab illis, quae notiora sunt. & minus habent dubitationis, ut rectius deinde in rerum causas inquiremus. Primo de PUTEO videndum, unde *putealia* dicuntur. Est enim & illis sua quaedam sanctitas, sua religio. Si FESTVM ^{a)} audimus, *puteum antiqui dixerunt, unde sumi potest*: cum quo etiam VARRO consentit. ^{b)} Hic etiam nomen deriuat, quia ex puteo sumi *potest*: ex *potest*, enim *puteus*: frigida coniectura, quam & SCALIGER exagitauit. ^{c)} Quis enim a *potest* PUTEVM appellet, cum *possit* etiam ex fontibus aqua hauriri, quos a puteis separamus. Hi enim in imo fundo opes suas continent, cum fontes etiam summis labris exuberare sciamus, quod CUIACIUS ex PLINIO obseruat. ^{d)} Si ita recte argutamur, miror, quidni & Varronis caput & lingua dicatur PUTEVS, quia *potest* illa subinde animi cogitata, & falsas hariolationes mentis explicare. Rideres VARRONEM, nisi se ipsum corrigeret, & Aeoles puteum, τὸν Πύθειον καὶ ποταμὸν dixisse, affirmaret, inde puteum deriuari posse suspicaretur. Πύθειον enim Hesychius τὸ ὕδωρ, *aquam*, ex Thucydide, quamuis sine Thucydidis auctoritate, interpretatus est. Sed haec etiam incerta sunt, & posset aliquis existimare, mancum esse locum apud Hesychium. Si SCALIGERO fidem habeas, ^{e)} addidit VARRO, puteum quasi ποτήριον ἀπὸ τῆς πότις appellari, quia ex puteis aquas accipimus ad bibendum. Quod magis ferri potest, nisi cuidam, puteum ἀπὸ τῆς ποτήριος dici, duriusculum atque contortum videatur. Neque carebit dubitatione, quod FESTVS alio loco ^{f)} ausus est affirmare, puteos a putore appellatos, cum, quae in illos coniciantur, puteant tandem atque putrescant. Neque enim primae syllabae auctoritas & modulus illud patitur, quam vides produci a poetis: neque res illud permittit, cum puteos & seruandarum rerum causa fodiamus. Nos denique, ne idem accipiamus, prohibet etiam VLPIANI auctoritas, qui *l. 6. ff. 6. de aqua cotti-*

^{a)} voce: puteum. ^{b)} de L. Lat. L. IV. edit. Amst. an. 1623. p. 12. ^{c)} Scalig. ad Varr. p. 18. ^{d)} obs. XI. 2. fons est in summo, puteus in imo, ut Plinius in epist. L. II. 17. n. 25. puteos ac potius fontes habet, sunt enim in summo. ^{e)} Scalig. in not. ad Varr. de L. L. p. m. 19. ^{f)} voce: puteoli, & puticuli, p. m. 190. 191.

cottidian. & *aestiva* „quaedam aquae inquit, etsi perennes sint, duci tamen, non possunt, ut puta, puteales.„ Hae igitur non putescunt, etsi puteo seruantur. Ausim affirmare, puteum vel quasi *putum*, purum videlicet & a labe immunem appellari, nisi grammatici etiam de *puti* quantitate ambigerent; vel certe a *putando*, id est, secando, fodiendo, purgandoque dictum esse, quod cum illorum labori conuenit, qui puteos instituunt, tum, qui instaurant. Sed in his non commorabimur, quae parum allatura videntur vtilitatis, atque ab instituto aliena sunt; ne discedamus a proposito, atque per ambages circumducamur. Si de re disputandum est, faciemus cum VARRONE & FESTO, *puteumque*, receptaculum, intra terram maxime depressum, vnde aliquid sumi, vel quod natura est prius, vbi aliquid condi, & reponi potest, appellabimus. Quod si accipis, vides, quid VARRO sibi velit alio loco, g) qui, „Granaria, inquit, quidam habent, sub terra, speluncas, quas vocant *σπηλας*, ut in Cappadocia ac Thracia, „alii, ut in Hispania citeriore *puteos*, ut in agro Carthaginienensi & Oscensi.„ In his etiam conditur, quod aliquando depromas ad usum. Speciatim, quae asseruandae aquae intra terram depressae destinatae sunt, loca, *putei* dicuntur. Quorum origines ut consecrarent, vel ad posteritatem venerabiliores facerent Graeci, gens fabulis & superstitionibus dedita, puteos vel a Danao rege, vel a filiabus Danaei deriuarunt. Has Argis a Neptuno efficcatis a patre aquatum missas, monitu Mineruae puteos aperuisse, Argos ex *ἀνύδρω καὶ πολυδιψίῳ τόπῳ ἔνυδρον* fecisse, vulgata fama est, quam ex Strabone, Luciano, Apollodoro, h) Plinio i) etiam SPANHEMIVS k) propagauit. Sed haec putida sunt, & poeticis tantum fabulis decora, forte, ab ipsis etiam Graecis nugatoribus, de solis duntaxat Argorum puteis intellecta. Puteorum aperiendorum artificium aquandi necessitas indicauit, consilium docuit, industria perfecit. Apud Romanos religionem in PUTEOS, cadauera ibi condita, & sepulcrorum forma, induxerunt. „PUTICULOS enim, auctore VARRONE l) & FESTO, m) antiquissimum genus sepulturae appellabant, quod ibi in puteis sepelirent homines, qualis „fere est locus, quo nunc cadauera proiici solent extra portam Exquilinam: „quae quod ibi putescerent, inde prius appellatos existimat puticulos Aelius „Gallus: qui ait. antiqui moris fuisse, ut patres familias in locum publicum extra oppidum mancipia vilia proiicerent, atque ita proiecta, quod ibi ea putrescerent, nomen factum esse puticulis.„ Habes FESTI verba, quibus adiicies fidem, si ab illis discesseris, quae de cadaueribus ibi putrefactis ex Aelio Gallo adducuntur. Nos *puticulos* dictos arbitramur, quia

M 2

ad

g) de R. R. L. I. c. 57. h) L. II. c. I. i) hist. nat. VII. c. 56. k) comment. ad Calimach. p. 583. Rhod. g. lect. antiq. L. X. c. 17. l) de L. L. L. IV. p. m. 12. m) sub voce: puticuli. p. 190.

ad putei formam comparata erant illa extra urbem receptacula, quibus reliquiae condebantur. Addit RHODIGINVS, *n*) illo loco vstrinas publicas fuisse, & cineres pauperum repositos, idque Acronis & Porphyrii auctoritate confirmat. Quae si probantur, cum nostra coniectura conueniunt. Sed haec ad inferos pertinent. Praeter religionem, puteis etiam sanctitatem, Deorum vel ira, vel voluntas certe, conciliauit. Illa missis fulminibus significabatur: quae vt in quemque locum inciderant, illum eximebant profanis vsibus, erantque argumento, quod sibi illum Deus dicauerit. Ea FESTI sententia est. *o*) Inde & fulgurita loca, attacta fulgure *facella* appellantur, *p*) quae fulminibus cum precatione & ceremonia conditis nefas erat integri, vt semper foramine aperto caelum pateret. *q*) Quare & facella dici loca diis consecrata sine tecto, PAVLVS affirmat. *r*) Habes *putei* formam in locis fulguritis, quibus ex ea causa etiam putealia imponebantur, quod infra docebimus. Magis te PVTEORVM sanctitas mouebit, si intellexeris, hos puteos etiam templa appellari: quod & SALMASIVS AD SOLINVM comprobauit, *s*) Vides, sanctos & venerabiles fuisse quosdam in republica puteos, & iuuandae necessitatis, & religionis & Deorum colendorum causa apertos. Quae officia cum iustitia inprimis contineantur, accidit forte fortuna, quod quibusdam visum est, vt puteos propter illa a Romanis comparatos, Graeci etiam iuri dicundo & iudiciariis causis subinde adhererent. Non adducam tribunalia etiam a Romanis ad puteal & piscinam subinde collocata, de quibus erit deinceps locus dicendi. Obuersatur animo vnum e Graecia τὸ ἐν φρεαττοῖ δικασήριον, forum putei, seu quod magis probes, Phraceateum praetorium, ab Aristotele, *t*) Suida, *u*) Iulio Polluce, *x*) Harpocrate, *y*) indicatum, varie ab interpretibus acceptum. In eo inter plerosque conuenit, fuisse tribunal Athenis in mari positum; caedis, citra consilium animi factae, reos ibi iudicium accepisse, ad nauigantes in cymba, causamque ex illa ita dicentes, vt nec scalis, nec anchoris, terram attingerent. Non placent, qui ἐν φρεαττοῖ, *forum putei*, interpretantur; quae tanto impeditior disputatio est, quanto magis ipsi codi-

n) lect. antiq. X. 17. *o*) sub voce: fulguritum p. m. 65. *p*) Festus voce: Scribonianum p. m. 243. *q*) Festus l. c. *r*) ap. Festum ibidem voce: facellum p. m. 230. *s*) exercit. Plin. ad Solin. T. II. p. 1140. b. seq. *t*) polit. L. IV. c. 16. *u*) in voce ἐμφρεατοῖ p. m. 898. Δικασήριον τῶν ἀγκισίων Φόνων ἐν ἀθῆναις, ἀνομασθῆναι δὲ τὸ δικασήριον εὐσκεν ἀπὸ τινος φρεατῆ ἥρωος, ὡς Θεοφράστου ἐν ἰς ἑσὶ μάρτυρεῖ. *x*) L. VIII. segm. 120. c. 10. edit. Westf. p. 943. τὸ ἐν φρεαττοῖ ἐν τῶν ἐκρίνετο, εἰ τις τῶν φευγόντων ἐπ' ἀγκισίον Φόνου αἰτία δευτέραν ταῦτιν ἐκκρίσει προσλαβοῖ. ἦν δὲ ἐν θαλάττῃ τὸ δικασήριον, καὶ τὸν ἐν αἰτία προσπλευσαντα, τῆς γῆς ἔπρασπτόμενον ἀπὸ τῆς νεως ἔχερῆν ἀπολογεῖσθαι, μήτε ἀποβαθεῖν, μήτε ἀγκιστρῶν εἰς τὴν γῆν βαλλόμενον. *y*) Harpocrat. ἐν φρεαττοῖ. edit. Paris. 1666. p. m. 105.

codices & auctores in nomine dissentiunt, aliis ἐμφορεῖσσι, ἐν φορεῖται, aliis denique, ἐν φορεῖται praeferentibus. RHODIGINVS, 2) ἐν φορεῖται, in puteo fuisse illud tribunal, tradit. Cuius si apud te multum auctoritas valet, facilis controuersia est: & posses affirmare, iudices, aperta propter littus terra, ad ius dicendum confedisse, locumque φορεῖσσι, id est, puteum, propter formam appellatum. Sed vincimur veterum consensu, qui locum a Phrearo quodam Atheniensium heroe dictum contendunt: nisi ratis ipsa forte, ex qua causam reus dicebat, ad putei formam accessit. Quidquid illorum fuerit, neque enim vacat in singulis haerere, id certum est, hominem caedis accusatum, quasi contagio quodam & peste pollutum arque contaminatum, religionis causa, terra prohibitum, iudices, positis ad litus, vel in naui, tribunalibus, in mediis vndis de caede cognouisse.

§. III.

Vsurpauimus adhuc oculis puteos. Nunc ad PUTEALIA subsistemus, quibus & puteorum vsus seruetur, & praecipua illorum dignitas & religio indicatur, atque continetur. PUTEAL a puteis appellatum, putei operculum est, vti aular seu ollar, ab olla, ollae πῶμα, seu κάλυμμα dicimus. Non multo secus specular, toreular, lucar a suis originibus deriuantur, quod SCALIGER ad Varr. a) indicauit. Non dubitare nos patitur VLPIANVS l. 13. §. ult. de act. emt. vend. „qui aedibus distractis, „ait, vel legatis, ea esse aedium solemus dicere, quae quasi pars aedium „vel propter aedes habentur, vt puta PUTEAL., Cui POMPONIVS proxime sequenti decima quarta lege subiungit: „id est, quo puteus operitur., Male ibi CELLARIVS in voce puto, legit: vt puta, putea. Quamuis enim recto casu & puteus & pureum dicatur, illud tamen ex hoc loco euinci non potest. Ausim sponcione certare, quod Cellarius in ipsa legis verba non inspexerit. Error eius & proxime sequenti lege conuincitur, petita ex POMPONIO, qua digestor legis decimae tertiae verba extrema interpretatur. Illa cum priori contexta est, & vno spiritu legenda: vt puta, puteal: id est, quo puteus operitur. Praeterea vix potuit VLPIANVS, cum de accessionibus, quae quasi sunt partes aedium, vel propter aedes habentur, illo loco disputat, de puteis cogitare. Illi enim aedium verae sunt partes, tolli nequeunt, terra continentur, & nulla de illis dubitatio. Verum poterat de PUTEALIBVS ambigi, quae tolli poterant, saluis aedibus, incolumi puteo. Sed vult illa aedium esse, & distractis aedibus d.beri, quia quasi partes aedium sunt, id est, propter aedes perpetui vsus causa habentur, aediumque partibus imposita sunt, domini destinatione. Neque illud praeter rationem, cum soleamus, quae perpetui vsus causis parata

2) lect. antiq. L. X. c. 17.

a) ad L. III. c. 15. de re rust. p. m. 248.

sunt, & hoc animo rei immobili accommodata, ex domini voluntate, *quasi* rei immobilis *quasdam partes* existimare. Interest enim inter partes, & quasi partes: ab utrisque instrumentum seiungimus, & ab hoc etiam ornamenta. Hinc & tegulae, quae aedificiis impositae, vel eo consilio, ut reponantur, detractae sunt, aedibus accedunt, quod IAVOLENVS l. 18. §. 1. *D. de act. emt. vend.* agnoscit. Clarius LABEO: generatim quae perpetui usus causa in aedificiis sunt, esse aedificii scribit l. 17. §. 7. *eod.* cum, quae ad praesens, & temporis causa posita sunt, aedium non habeantur. Neque te moueat, ut a nobis discedas, quod affixa non sint putealia. CELSVS enim, etiam inserta, aedificii esse partem existimat l. 38. §. 2. *de act. empt. vend.* diluitque dubitationem VLPPIANVS, & ex LABEONIS sententia d. l. 17. §. 8. colligit: „Castella plumbea, putea, opercula puteorum, epitonia fistulis adplumbata, aut quae terra continentur, quamuis „non sint affixa, aedium esse, id est, haberi aedium *quasi quasdam partes.* „Necesse est, ut hoc loco *putea, opercula puteorum,* pro putealibus accipiantur. Neque fallitur GOTHOFREDVS, qui pro *putea, opercula puteorum,* PVTEALIA reponit. Videntur igitur aedium *quasi partes,* si imposita sunt puteis. Si parata saltim ad huiusmodi causam, *instrumento domus, non quasi partibus,* continentur. Hoc VLPPIANVS l. 12. §. 19. *D. de instructo & instrum. legat.* disputat. Discederem ab hoc loco, nisi me teneret POMPONIVS, qui l. 245. *D. de V. S.* „Statuæ, inquit, basibus struētilibus, aut tabulae religatae catenis, aut si similiter cohaerent „lychni, non sunt aedium. Ornatus enim aedium causa parantur, non „quo aedes perficiantur.“ Quae causa tam probabilis CASSIO visa est, ut ne inter inter instrumenta quidem habeat, quae ornatus causa ponuntur, tantum abest, ut quasi inter partes numerari velit. Multum enim inter instrumentum & ornamentum interesse ait, cum instrumenta ea sint, quae ad tutelam domus pertinent, ornamenta, quae ad voluptatem. Idem & PEGASVS affirmat, qui instrumenta domus esse voluit, quae tempestatis arcendae aut incendii causa parantur, non quod voluptatis gratia. Vtrumque testem VLPPIANVS l. 17. §. 16. *D. de instruct. vel instrum. leg.* aduocauit, ut intelligas, de illo argumento inter utramque sectam conuenisse. Quid ergo faciemus de PVTEALIBVS, quae ornando puteo esse posita, videris non sine ratione affirmare. Neque enim cohaeret, esse *ornamenti* causa positum, & tamen *quasi pro parte aedium* haberi. Dixerim magis ad ruendum puteum ab iniuria tempestatis, consecrandumque, & religionem loci defendendam, quam ad ornandum locum PVTEALIA comparata: quamuis illum & ornauerint subinde, & dignitatem opinionemque sanctitatis conciliauerint. Quid? quod & fistulae, & canales, & crateres, & si qua sunt alia ad aquas salientes necessaria, quae non utilitati magis,

magis, quam voluptati, & oculis, seruiunt, magis domus partes quam instrumenta habeantur. Ita certe *d. l. 12. ff. 24.* VLPIANVS PAPIANVM secutus definiuit: obtemperauitque rationi, qua rem, ex consilio & fine, ad quem magis & potissimum constituta est aestimamus. Sic te velim etiam de PVTEALIBVS habere. CUIACIVS enim ^{b)} τῷ φρέατος σκέπασμα καὶ περισόμιον ex glossa & Βασιλικῶν libris PVTEAL interpretatus: cum quo & vetus auctor synopsis consentit. Quod potest esse argumento, PVTEAL τὸ σκέπασμα maxime ad tegendum puteum, arcendumque illud, quod turbare lymphas & conspurcare poterat, institutum. Περισόμια etiam appellata sunt, quia non semper totum puteum operiebant, sed interdum ori & summis putei labris tantum PVTEALIA circumponebantur. Ex quo colligitur, PVTEALIA diuersi generis fuisse, alio atque alio consilio, prout cuiusque res ferebat, excitata. Σκεπάσματα, vt ne quid desuper immitteretur; περισόμια, vt a lateribus puteum munirent, & terrae etiam glebas, forte aqua exundante & profusa solutas, ne diffuant, & puteum inficiant, prohiberent: praetereuntes etiam, ne fallente vestigio foramine aperto, in periculum incidant, defenderent. Horum formam a „SALMASIO ^{c)} accipe, qui, lapidem pertusum, & suggestum lapideum „circa os putei, foramine instar orificii aperto, positum, indicat. „Mirifice placet interpretatio. Formae enim illius putealis, quod nos contemplandum sumpsimus, inprimis conuenit, & loco religioso, cui illud impositum docebimus, accommodata. „Aliter PVTEALIA RHODIGINVS ^{d)} „aedificat, veluti umbellam quandam aut petasum, qualem pyramidibus „impositum PLINIVS scribit, ^{e)} qualisque in Patauino visitur foro, concinne fastigatus, praetereaue tabellis plumbeis inductus. „Possis ad hunc modum fabricata putealia rectius σκεπάσματα dicere, tegumenta, opercula; quia totum scilicet puteum non obumbrabant tantum, sed claudebant etiam, atque oculis praetereunantium subtrahebant. Credo hoc genus CAPITIA appellata, quod nomen PVTEALIBVS tributum GVTHERIVS etiam *de iure manium*, docuit, ^{f)} quia in sublime fastigata *puteorum capita* integebant, ipsa etiam in capitibus modum concinnata. Non pertinet haec species ad institutum, neque ad fulgurita loca, quae PVTEALIBVS apud Romanos consecrabantur. Hic enim patebat caelum foramine aperto, quia nefas erat integri. Intereft igitur inter purealia, quae σκεπάσματα & quae περισόμια appellabantur. Habes utilitatem PVTEALIVM, cuius causa constituta sunt. Desideras ornamenta? Haec etiam addita sunt, non

tam,

b) ad l. 13. §. ult. de act. emt. vend. oper. posth. T. IV. P. I. p. m. 815. & obs. L. XI. 3. c) Exercit. ad Solin. p. 1140. b. d) Lect. antiq. X. 17. e) XXVI. 13. f) L. I. c. 4. ara fulguritis locis imposita, quae puteal. capitium.

tam, quod PUTEALIA ornatus causa haberentur; sed quod, cum necessitas illa postularet, necessitati etiam cum voluptate, & dignitatis ostentatione, parendum existimarent. Sigilla & imagunculas continebant, quod ex TVLLIO *g)* intelligitur, qui „typos, inquit, tibi mando, quos in recto-rio atrio possim includere, & PUTEALIA SIGILLATA duo.” Prorsus uti scyphos sigillatos *h)* ad praetorem afferendos, & simulacra sigillata *i)* ab eodem auctore laudari, intelligis. Nobis videntur *figilla* animalium formae, & hominum imprimis imagines in PUTEALIBVS subinde expressae. Ita enim sigillaria accipiuntur, quod argumentum plenius in *diff. de sigillaribus Diti sacris* tractatum est. Aut me omnia fallunt, aut haec sigilla, PUTEALIA ornabantur, etiam VLPPIANVS *l. 17. §. 9. D. de act. emt. vend.* indicavit. „Item constat, inquit, sigilla, columnas quoque, & personas, ex quarum rostris aqua salire solet, villae esse.” Et proxime enim ante de PUTEALIBVS agit, & hoc ipso commate personas, ex quarum rostris aquae saliant, adducit, quae solebant ad capita fontium & puteorum collocari, vel summis potius PUTEALIBVS imponi, ut formam illorum cum ornatu fastigarent. Haec sigilla, quamvis pascant intuentium oculos; tamen, quia magis propter utilitatem facta PUTEALIA censentur, & saltem per occasionem voluptati seruiunt, ideo PUTEALIA quasi pro partibus fundi ICUS habet, non pro ornamentis. Proprie igitur PUTEALIA operiendis muniendisque PUTEIS destinata sunt. SALMASIVS *k)* PUTEALIA etiam sine puteis dici arbitratur, & intelligit modo septa & palos, quibus loca consecrata clauderentur: modo aras in locis sacris sine puteo excitatas: modo, nescio quae, rerum gestarum monumenta. Imo vero in illis locis, in quibus fuisse putealia dicuntur, nunquam puteos fuisse, affirmat, sed sepimenta potius ad formam putealis: forte palos vel in quadrata, vel circulari forma circum positos ad locum muniendum. Haec enim figura videtur cum ipsis putealibus convenire. Si enim putei fuissent in illis locis, *puteos*, non *putealia* appellata fuisse, suspicatur, quae puteorum nomine, uti nomine vasorum, illorum etiam opercula, continentur. Ad hoc in hoc argumento sine remis, sine velis, sine ancora iactatur cum tumultu: nihil certum ratumque habet, & minaciter indignatur omnibus, qui secus sentiunt. Sed nihil horum omnium idonee comprobatum, nihil expeditum est. Lacum Currium fulgure attractum ex SCRO palis septum esse ex VARRONE commemorat. Sed largiamur, septa esse loca fulgurita, quibus impositum puteal; solemus enim & alios puteos septis communire. Unde vero conficiet vir summus, ipsum illud septum fuisse PUTEAL? scilicet, quia pali forma circulari & quadrata, locum cingebant, quae forma a lapidis

g) ad Att. L. I. ep. 8.*h)* Cic. in Verr. VI. c. 14.*i)* Cic. ibid. c. 15.*k)* ad Solin. l. c. p. 1140 seqq.

lapidis pertusi seu putealis figura non adeo aliena est, secundum SALMASIVM. Imo vero quis credat, quenquam, qui septum in circuli aut quadranguli modum palis compositum, oculis vsurpet, septum illud, si ibi non sit puteus, *puteal* dicere, aut cum putealibus comparare, idque vsu loquentium inualuisse, quia & horum rotunda vel quadrata figura est? Miror, quod illa sepimenta non pileos potius, quibus plerique rotundis, vel arcas, aut specularia, quibus omnes quadratis utebantur, appellauerint, si ex figura dandum est nomen sepimento. Non enim putealibus magis, quam cistis, & specularibus, similia sunt, si formam cogites, septa rotunda aut quadrata. Nemo enim puteal animo concipit, aut recordatione assequitur, cum videt quidpiam rotundum vel quadratum exhiberi. Si res alieno nomine μεταφορικῶς appellanda est; illud ex his rebus accipimus, quae magis familiares sunt, & quotidie frequentantur. Quis vero credat, ex rebus ad circuli modum concinnatis, quadratisque, putealia notissima, & magis quam septa & aliae munitiones, in oribus hominum fuisse versata. Adeo nego sepimenta locorum sacrorum, vbi non fueris puteus, potuisse putealia appellari. Neque potest aliquem mouere, vt SALMASIO assentiat, & a nobis discedat, quod haec loca non ΠΥΤΕΙ sed ΠΥΤΕΑΛΙΑ appellata sunt. Continentur quidem *putealia* puteis, atque illis accedunt, & solemus rebus quibusque, non ex illo, quod accedit, sed ex principali nomen attribuere. Ex quibus colligit vir summus, in locis, quae putealia dicuntur, nunquam fuisse puteos apertos, neque illa esse puteorum opercula, sed alias substructiones munitionesque, ad putealis formam sine puteo exstructas. Sed poterat illud facile iis probare, qui non cogitant, in rebus per nomina significandis homines, non, quid principale sit, quid accessorium, ratiocinari; sed ex illo rerum compellandarum rationem trahere, quod magis in cuiusque sensus incurrit. Illud & natura facilius, & vulgi ingenio conuenientius. Iam vero intelligis, cum *putei* intra terram depressi sint, *putealia* vero extent, & in sublimi loco pateant, haec incidere in oculos praetereuntium, illos occultari. Notiora igitur *putealia*, quam ipsi sacri *putei* fuerunt, & habuerunt Romani, cur haec loca *putealia* potius, quam *puteos* dicerent, quamuis vere ibi *puteos* haberent. Prorsus conuenienter consuetudini hominum, quae voces fabricat, iuxta poetam. Solemus enim & illa loca, vbi flumina pontibus integuntur, non magis *flumina* quam PONTES, siue AD PONTEM appellare. Ad hunc modum *puteal* siue AD ΠΥΤΕΑΛ dicimus, vbi vere sunt cum putealibus putei. Recte igitur etiam DIONYSIVS HALICARNASSENSIS nostrum *puteal*, quod deinceps exhibebimus, non φρέατος κάλυμμα sed φρέαρ, ¹⁾ *puteum*, appel-

1) L. III. p. 204.

appellauit, & temere antiquissimus scientissimusque scriptor a SCALIGERO *m)* & SALMASIO *n)* reprehenditur, sublapsusque homo Graecus Romanarum rerum ignoratione existimatur, qui *φρέαρ*, *puteum*, dicat, *o)* quod *φρέατος πῶμα*, *putei operculum*, debebat appellari. Sed stupores & trunci SALMASIO habentur omnes, qui non idem, quod ipsi visum est, sentiunt: damnaturque veracissimi scriptoris fides, cultissimi ignorantia; quia protulit illud, quod totam SALMASII interpretationem subuertebat. Fuit eo loco, quo famosum illud PVTEAL Romae habebatur, certe etiam *puteus*, in quem cos Nauii auguris & nouacula demissa seruabatur, sub quo etiam fulgur conditum continebatur, & cui impositum PVTEAL. Vides locum non dissimilem *puteo*, in quo recondi aliquid reponique poterat, quod volueras asseruari. Adeo poterat illud, quod PVTEAL Romae fuit, DIONYSIVS *φρέαρ*, *puteum*, dicere, *p)* illudque argumento est, falsum esse SALMASIVM, cum nobis persuadet, vbi putealia fuerint Romae, puteos non fuisse. Sed illud PVTEAL postea quaeremus. Satis diu te tenui, forte cum taedio & tergiuersatione: neque longius te morabor, si adiecero vnicum, quod, vt addam, officii cogitatio & honestas iubet. Non enim negandum est illi praesidium, quem ingenue oppugnes. Vltro facimus, sponte defendimus. Ille, postquam campo excessit, intra pomoeria confugit, intra munitiones se tenet. Poterat SALMASII sententia ex *glossis veteribus* quasi sacro quodam muro obiecto confirmari. Illae. *puteal ἱερῶ φραγμῶν, ἱερὸν τόπον περικεκλεισμένον* interpretantur. *q)* Nulla hic mentio putei nulla operculi. *Φραγμὸς* munimentum, *τόπος περικεκλεισμένος*, locus sacer circumseptus, commemoratur. Adeo videri potest, illud PVTEAL pro munimento & septo acceptum esse. Obstruendum illud suffugium, ne credant, ibi se praesidium causae inuenisse, qui SALMASIVM tuentur. Non diu defendet SALMASIVM *ἱερῶ φραγμῶς*, loci sacri munimentum. *Φραγμὸς* enim non murum tantum, septumque circumpositum, sed etiam operculum notat, quod rei integendae iniectum munit illam aduersus iniurias praetereuntium & tempestatis: quae appellatio etiam cum PVTEALI quod *puteo sacro* imponitur, potest conuenire. Fortius munit SALMASIVM *τόπος ἱερὸς περικεκλεισμένος*, quod nomen putealibus glossa tribuebat. Sed poteris etiam illum expugnare. PVTEAL non solum proprie notat illud, quod regit puteum: sed loca etiam, quae circa sunt, atque adiacent ad PVTEAL, quibusque illud continetur: *τροπικῶς*, ex Grammaticorum ingenio. Saepe, quae

m) ad Festum p. m. 105.

n) exercit. Plin. ad Solin. p. 920.

o) L. III. p.

m. 204.

p) vid Chimentellus in marmore Pisano de honore Bisellii c. 17. in

Graeu. thes. antiq. Rom. T. VII. p. 2078.

q) Cuiac. obs. XI, 3. Guther. de

ipr. man. L. I. c. 4.

quae adiuncta sunt, cum subiectis oratione coniungimus, & quod iis tribuimus nomen, etiam ad illa transmittimus. Ita *curias* non solum fedilia patrum & cancellos, in quos conueniunt, & ubi de re communi statuunt; sed locum etiam, cui inaedificatae sunt curiae, & quicquid circa patet, illisque continuum est, curias appellamus. Fac igitur & locum, qui iuxta sacrum puteum, eiusque operculum adiacet, & in quo puteus apertus est, dici *PVTEAL* propter vicinitatem *PVTEALIS*. Plus dabo: fac etiam locum ad *PVTEAL* adiacentem septum munitum esse, cui rei lacus Curtius documento est; adeoque & quicquid soli intra *septum* & *puteal* interest, putealis nomine contineri. Id enim ut affirmem, *TULLII* auctoritas facit: *r)* qui „alter vnguentis, ait, „diffuens, calamistrata coma, despiciens conscios stuprorum, ac veteres „vexatores aegatulae suae, *PVTEALI* & faceratorum gregi illatus atque „perculus,„ Non potuit igitur inferri in *puteum*, neque vero in *PVTEAL*, sed illatus in locum, qui circa *PVTEAL* iacebat. Verum quis inde tandem confecerit, ipsum septum non multum recedens a forma *PVTEALIS*, quia rotundum vel quadratum fuerat, dictum fuisse *PVTEAL*, aut denique in eo loco puteum non extitisse? Vana haec sunt atque incerta, ipsisque rerum argumentis subuertuntur. Extremo, ne qua tibi supersit dubitatio, utque penitus perspicias, non omnia loca, quae ad putealis formam comparata sunt, *PVTEALIA* fuisse, sed hoc nomen speciatim illis, in quibus esset *puteus*, assignatum, cogita, fuisse in vrbe aeterna *putealia*, fuisse etiam loca, quibus *LAPIDIS PERTVSI* tributum est nomen. *SEXTVS RVFVS s)* in regione vrbis septima prius vicum peregrinum, vicum castum, vicum minorem, *VICVM PVTEALIVM* alios notat, sub extremas regionis partes hortos Argianos, pilam Tiburtinam, *lapidem pertusum* commemorat, cum quo etiam *P. VICTOR* in libro de regionibus vrbis Romae *t)* fere consentit. Vtrumque hac parte *ONVPHRIVS PANVINIVS* in *descriptione vrbis Romae u)* in regione vrbis septima sequitur. Atqui *lapis pertusus* habet formam *PVTEALIS* rotundi quadratiue, in quo & ipso foramen in medio apertum est: & agnoscit aliquando *SALMASIVS*, *PVTEAL* primigenia sua & propria notione esse *lapidem pertusum*, qui possit ori putei circumponi. *x)* Adeo sibi non constat. Cur igitur lapis pertusus in vrbe seiungitur a *puteali* & *vico putealium*? Quid obstitit, quo minus & lapis pertusus diceretur *PVTEAL*, si hoc omnibus locis nomen conuenit, qui ad formam *PVTEALIS*, id est *lapidis pertusi* accommodantur? Videlicet, quod suggestus lapidei, qui *PVTEALIS* saltim

N 2

figuram

r) orat. pro. P. Sextio p. m. 6. b.

s) de region. vrbis in thes. Graev. T. III.

p. 32. 33.

t) apud Graev. l. c. p. 41.

u) apud Graev. l. c. p. 294.

x) exercit. Plin. ad Solin. p. 1140. b.

figuram referebant, vel hoc genus alia loca generali nomine *lapides pertusi* contra *περισόμια*, quibus veri putei subiecti erant, duntaxat *PUTEALIA* solebant appellari.

§. IV.

Lustraimus *PUTEALIA* generatim & passim: ad singula non substitimus: neque illud laboris huius consilium, atque ordo suscepti operis, permittebat. Sed versabimur curatius circa *Putealia* religionis causa instituta. Tenet nos ibi & facer aliquis horror coniunctus cum cuiusdam sensu voluptatis: tenet antiquitatis veneratio, ex admiratione diligentis & sollicitae superstitionis, animo iniecta: tenet *PUTEAL LIBONIS*, quod ad illam speciem pertinere arbitramur. Quaeremus consilium reipublicae, quo sacra *Putealia* facta sunt: spectabimus formam: de usu in republica insigni trademus. Videntur *PUTEALIA locis fulguritis* inaedificata. Quod ut plenius cognoscatur, antea de locis fulguritis dispicemus. Ita res poterit a principio cognosci. Nolumus repetere, quae ab aliis copiose, & a IULIO CAESARE BULENGERO, 1) GUTHERIO 2) & PÉTRO PERTHALDO 3) maxime, verbosis commentariis de fulminibus traduntur. In illis haerebimus, illa delibabimus, quae omnino pertinent ad argumentum. Id certum est, fulmen, conspectissimum naturae miraculum, non minus ad percutiendum hunc terrarum orbem, quam ad percellendos animos, valere. Hinc innumerae superstitiones iniectae, religiones infinitae; inprimis cum Deorum crederent iram missis fulminibus portendi. Plena sunt ominum & hariolationum omnes scriptores. DIO CASSIUS maxime, tersissimus auctor atque inprimis diligens. Ita CICERONI exilium, 4) CRASSO cladem, 5) fulmina portenderunt: ἀνέμος τε πολὺς ἐπέπεσε καὶ κεραινοὶ κατέσκηψαν, Quibus rebus ita abiecere animos milites, ut continuo de causa desperarent, cum ipse etiam Crassus: εἰς ἡμῶν ἐντεῦθεν ἐπανήξες, nemo ex nobis inde reuertetur ad suos, exclamasset. Ita et POMPEIO exilium, 6) ANTONIO ex pugna Actiaca acceptum detrimentum 7) caelestibus ignibus indicatum est. Si constabat, Deos esse placatos, sibi que bene cupere, quasdam species fulminum, ex Deorum providentia & bonitate interpretati, pro felicibus & auspiciatis acceperunt, quas BULENGERVS 8) cum cura insigni conquisiuit. Quid quaeque significarent, ex haruspicinis, fulguralibus, ritualibusque libris intelligebatur. Ex illis, quid diuinis fortibus comprobatum sit, in quo perseverent, factum inceptu, quod vitent, intelligebant. In quamcunque partem fulmina accepta essent, certe non negligenda videbantur diuinae vel bonitatis, vel indignationis illustra, & inprimis conspecta, argumenta: sed adiiciendus ad ceremonias animus:

1) L. III. de fulminibus, L. V. de terræ motu & fulminibus. 2) Gutherius de iure manium L. I. c. 2. 3. 4. 3) de ara libro singulari c. 19. & alibi.
 4) Dio Cass. L. XXXVII. p. 46. & 86. 5) Id. L. XL. p. 144. 6) L. XLII. p. 240. 7) Dio Cass. lib. L. p. 489. 8) de. terræ motu & fulmin. c. 7.

mus: proximus labor, fulgura quaerere & condere & procurare. Vides in exemplo, rudes etiā diuinarum rerum, veritatisque, animos tactos fuisse religionibus subinde, atque concitados, conuersosque ad cultum Deorum, quorum se esse in potestate & tutela existimabant: idque ipsos cum sollicitudine & cura singulari officium obisse: neque tamen illarum rerum cogitatione ab administranda republica, rebus immortalibus gerendis, quaerendoque orbis terrarum imperio, potuisse auocari: Disces, ex contemptu diuinae virtutis animum vere magnum, & supra vulgus eminentem, qui certe fuit in Romanis, non intelligi, sed exilem, & temerarium, & pusillum, suæque negligentem salutis: Qua re aliquid demissius atque abiecius cogitari non potest: contra ea, confirmari animum mirifice, sibi recte consciū, atque cum Deo coniunctum, quem ne totum quidem mente comprehendimus, tantum abest, vt illo aliquid maius atque extantius concipiamus. Quæ enim sit animi magnitudo, illud, quod maximum est, negligere, & in rebus exiguis & inanibus hære? Accipis porro inuendum religione animum: ita illum componi, asperitatem exui, spe nos & fiducia impleri, ad res maximas gerendas ipsamque diuinam voluntatem accommodari. Quod ab illis cum superstitione & vanitate factum est, recto officio & virtute imitare. Sed redeamus ex diuerticulo in viam. Coegit enim deserere incepti formam operis summæ post hominum memoriam gentis admiratio. Conquirendæ erant res fulminæ attackæ, quia statim religiosæ siebant, quas ipse sibi Deus dedicasse videretur. Ita enim creditum esse, supra *EX F E S T O*) docuimus. Ipsi homines ictu fulminis percussis occisique *ἰεροὶ νεκροὶ* sacri mortales appellati, quod interpretatur *ARTEMIDORVS*, ^{b)} quia sic mortuos quasi diuinos quosdam, imo vero Deos existimabant. *Οὐδὲν γὰρ*, inquit, *καρῶνα θεῶν ἀτιμῶς ἐστὶν εἶδεν γὰρ ὡς θεὸς τιμῶται*, nec lugendus videbatur, quasi a Diis commodatus ad Deos rediisset. ^{c)} Neque enim *GV THERIO* ^k assentior, cum *ARTEMIDORO* controuersiam habenti, qui ictos fulmine mortales pertinuisse ad prodigia, non honoris causa, & quia Deo sacri erant, sacros habitos fuisse ratiocinatur. Quamuis enim etiam subinde ira Deorum icti fulmine fuerint mortales, quod gigantea turba comprobatur; poterimus tamen, quod etiam per iram Deus sibi dicauerit, atque consecrarit, sacrum diuinumque arbitrari: imo vero quos capitibus reos indicabant Romani, illorum caput Ioui esse *sacrum* iuebatur: qui tribunis plebis, ædilibus, iudicibus, decem viris nocuisset, eius caput Ioui *sacrum* erat, quod *LIVIVS* ⁱ⁾ testatur, non propter honorem quidem, sed propter ignominiam tamen. Certe enim facer habebatur, atque Diis quodammodo dicatus. Id vt omnino credam, adducit me *FESTI* ^{m)} auctoritas, qui icta fulmine Diis dicata affirmat, cui nihil recte opponitur. De hominibus occisis Nu-

g) Fests. voce fulgur. p. m. h) L. II. c. 8. i) Capitolinus in vita M. Antonini. c. 18. k) Guther. l. c. c. 11. sub finem. l) Liv. L. III. cap. 55. m) Sub voce occisum, p. m. 135. quem a necato distinguit.

ma apud FESTVM ⁿ⁾ edixit: SI HOMINEM FVLMINIBVS OCCISIT, NE SVpra GENVA TOLLITO, & alibi: EI IVSTA NVLLA FIERI OPORTET. Humo igitur condendus erat, vbi concidisset, neque cremari poterat, neque cum pompa efferri; quia nefas erat, eum, qui Diis sacer erat, de loco dimouere. Quare & FLACCVS *de arte Poët. v. 470.* illi male ominatur, de quo non fatis apparet

— — — *utrum*
Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
 Mouerit *inceptus.*

Illa cura ad pontifices & augures pertinuit inprimis, subinde ex Scto illorumque decreto aliis commendata. Prius indicat VARRO *περι ἀρετῆς καὶ φύσεως* libro. „Illud vero, inquit, quondam egi, vt ego non metuam fulmen, non *haruspicem* tristem. Monet de hoc casu principes etiam SENECA. ^{o)} Et equis „Regum tutus est, ait, cuius non membra *haruspices* colligant? Quod si Dii „placabiles & aequi, delicta potentium non statim fulminibus persequuntur, „quanto aequius, hominem hominibus præpositum miti animo exercere impetium., Conquirebant igitur ossa hominis *haruspices*, conquirebant etiam cetera, inprimis, si quid esset igni ambustum aut denigratum, aut omnino tactum apparet: lapides extremo & terræ glebas ictu fulminis a reliquis distinctas notatasque; quod SALMASIVS ^{p)} tradidit cum cura. Mouit illud Cæsarem Augustum, vt totam aream emtam a se in palatio consecraret, *ἐπειδὴ κεραυνὸς ἐς αὐτὴν ἐγκατέσκηψε*, postquam fulmine tacta est, si DIONEM sequimur auctorem. ^{q)} Hinc nata Scta, quibus vel triumviri sacris conquirendis eligebantur, quorum LIVIVS fecit mentionem, ^{r)} vel magistratibus illud negotium imponebatur. Illud & SCRIBONIO accidit, quem teste FESTO ^{s)} iussit senatus conquirere facella attacta, isque illud procurauit, quia attactum vulgure facellum fuit. Credi potest, & lacum *Curtium septum* a CVRTIO consule ex Scto, quod in illum fulmen inciderat, si VARRONEM audiamus. ^{t)} Non vacat exputare, quid inter conquirere & coinquirere secundum SCALIGERVM ^{u)} intersit. Id certum est, conquisitas esse reliquias, quæ fulmine tactæ essent, dein conditas & locum procuratum. Illud ex IUVENALI ^{x)} discimus, qui miratus senem quandam, qui publica fulgura condit. Clarius explicat LVCANVS ^{y)} in illos

— — *Disperfos fulminis ignes*
Colligit, & terræ, moesto cum murmure, condit
Datque locis nomen: sacris tunc admouet aris
Electa ceruice marem.

In

ⁿ⁾ Varro in fragm. p. m. 13. ^{o)} de Clement. L. I. c. 7. ^{p)} l. c. p. 1142.
^{q)} L. XLIX. p. 458. ^{r)} Liu. XXV. c. 7. ^{s)} voce: Scribon. p. 243. ^{t)} L. IV.
 de L. L. p. 36. conf. Nardini Roma vetus L. V. c. 1. ^{u)} ad Fest. voce: conquire-
 rare. p. 49. ^{x)} Inu. sat. VI. v. 567. ^{y)} de bell. ciu. L. I. v. 606.

In quo loco tamen difficile est, arbitrari, quo consilio, qua arte, dispersi fulminis ignes colligantur, qui, postquam emissi sunt, fere expirant. Illud intelligis tamen, aliud esse, fulmen condere, aliud, fulmen omnino procurare. Et conicio praeterea, ignes dici res, quæ circa sunt, & fulmine attinguntur. Ita etiam *veteris interpretis* verba ad locum *IUVENALIS*, quem modo adduximus, accipio: Ille, „condi fulgura, inquit, dicuntur, quotiescunque „Pontifex dispersos ignes in vnum redigit, quadam tacita ignorataque prece, & „locum aggestione consecratum it., Aliter paullo de publicis fulminibus *Perfii Scholiastes*, qui in vsu fuisse docet, vt augures vel aruspices adducti ex Etruria certis temporibus fulmina transfigurata in lapides intra terram absconderent, cuius in patratione rei oves immolabantur. Et apertissime, ex Græcorum religione, *PAVSANIAS* ²⁾ interpretatur: *αὐτίκα δὲ εἰς τὸ τοῦ ἑδάφους κατασκήψαι κεραυνὸν φασὶν ἔνθα ὕδρια καὶ ἱερὸν εἶδημα εἰς ἐμὲ ἢ χαλκῆν*, statim dicunt incidisse fulmen in illud solum, inque illo vasculum erat æneum, cum operculo vsque ad mea tempora. Vix sibi temperat *SALMASIVS*, quin vnam cum operculo pro *PUTEALI* accipiat. Sed hoc etiam a veritate alienum esse, deinceps patebit. Nos conditum fulmen ita accipimus, vt, quæ circa erant, quæque dispersa, atque a fulmine attackta, viderentur, collecta omnia, atque in vnum collata, arbitremur, inque vna condita, & aperta terra, in locum excauatum immissa. Neque enim poterat religio custodiri, Deorumque ira placari, nisi quæ attackta erant, Deoque dicata, seruarentur cum cura, atque cum ceremonia consecrarentur. Hæc vero si dissipata apparebant, conferenda in vnum, & iunctim loco religioso custodienda. Quo facto & necessitati sese, & voluntati Deorum immortalium, obtemperasse arbitrabantur. Hæc adducta sunt, vt cognoscatur conditis fulminibus *PUTEVM* factum in locis fulguritis; ne credas *putealia*, quæ illis imposta sunt, sine puteo fuisse, aut sepimenta ex sola figura putealis appellata. Factus igitur fuerit *puteus* accommodatus ad illam significationem, qua diximus puteum esse, quo aliquid condi & reponi, aut secundum *Festum Varronemque*, vnde aliquid sumi potest. Neque vero mirum res Deo dicatas defodi sub terram, atque occultari. Audiamus *VARRONEM*, ^{a)} qui „est locus, inquit, qui vocatur, *DOLIOLA*, ad cloacam maximam, vbi non „licet despuere, a doliolis sub terra. Earum duæ traditæ sunt historie, quod „alii aiunt esse ossa cadauerum, alii Numæ quedam religiosa post mortem eius „defossa., Religiosa igitur, terra seruabantur. Porro & ipsa fanatica loca, id est, attackta, bidentalialia, fulgurita nec intueri fas erat, neque calcare ex libris fulguralibus licebat. Quod ex *AMMIANO MARCELLINO GYTHERIUS* observat, ^{b)} patetque ex *LIV. V. c. 40.* puta, ne profanis oculis pateant, neque, quæ Diis inprimis sacra erant, vel solo hominum aspectu contaminarentur: de-

nique

2) I. apud Salmas. l. c. a) Lib. IV. de lat. L. pag. 37. Liu. LV. c. 40. p. 40.
b) de iure manium l. I. c. 4. sub fin.

nique, vt maior illorum veneratio eſſet, quæ ſubtracta oculis ſanctiſſimis tenebris occultabantur. Vileſcunt enim, quæ nobis familiaria ſunt, atque in aprico poſita obuerſantur. Integendus igitur puteus, muniendusque operculo, vt oculi prætereuntium arceantur. Habes PUTEAL, operculum putei, etiam ſacro puteo, loco fulgurito iniectum: Conueniens auctoritati FESTI, c) qui, „Scribonianum, inquit, appellatur, ante atria, PUTEAL, quod fecit Scribonius, cui negotium datum a ſenatu fuerat, vt conquireret Sacella, iſque illud procurauit, quia in eo loco attactum fulgure ſacellum fuit.,” Fuiſſe ergo in locis fulguritis *putealia*, arbitraris. Quæris formam? Facilis diſputatio eſt. Tegendus locus, vt prætereuntes excluderet *puteal*; Sed ita tegendus, ne quid loci ſacri religioni decederet. Enim vero, cum ſcitur, vbi conditum ſit fulgur, docente FESTO, d) nefas eſt integri: ſemper foramine aperto ibi cælum patet. Tegebatur, igitur, ſed ne integeretur locus fulguritus: vt prohiberentur, qui ad inſpiciendum aduolarent; ſed ne totus locus obſcuretur, ſed vt cælum pateret tamen, foramine aperto. Suspicio illud hoc conſilio inſtitutum, ne, quod Deus ſibi dicauerat, hominum manus ipſi auferrent, atque ab eius conſpectu, quæ erat vetus ſuperſtitio, ſubmouerent: ne improbo facinore, quem ipſe ſibi aperuerat locum, mortales obſtruerent; ſed ad Deum auctorem, poſſefſoremque, digna ceremonia referrent. Ita Ioui, fulguri, cælo, & ſoli, & lunæ, ſub dio, hypæthraque ſacella conſtituuntur, quia horum Deorum, quæ VITRUVII e) opinio eſt, & ſpecies & effecta in aperto mundo, atque lucenti, præſentia videmus. Addere poterat VITRUVIUS *Deum Terminum*. Enimvero cum omnia ſacella ad ædificandum Ioui templum Tarquinius exauſtoraffet, auesque de illis addixiffent, *Terminus & Iuuenta* non ceſſerunt, nec ſe paſſi ſunt moueri, f) relictaque pars illa templi, quæ termini lapidem ſpectat, ſine teſto. Addit SERVIVS ad IX. *Aeneidòs librum*: „Nam Terminò ſub diuò ſacrificabatur.,” Impoſitum igitur *fulguritis locis* PUTEAL, ſed vt cælum pateret. Dubitabis, vtrum poſſit patere, ſi locum operculo munias? Scilicet περιτόμιον erat illud PUTEAL, lapis ad os putei circumpoſitus, ſaſtigatusque, vt aditu prohiberet curioſos; ſed pertuſus in medio, vt radios ſolis admitteret. Eadem forma, qua in puteis familiaribus vtimur, vt ſeptum ſit latus, medium pateat, quo ad aquam hauriendam vaſa demittas. Hoc eſt coinquire locum, ſeu coercere, ex FESTI g) ſententia. Hoc eſt excitare & munire fulguris *ſacellum*, id eſt, locum, eodẽ interprete, h) Diis conſecratum ſine teſto, quamuis obumbratum, PUTEALI impoſito, ſed foramine aperto i) Idem & *templum fulguris & bidental* appellatum, ſi FESTVS recte ſentit, k) inique haud

c) l. c. voce: Scribonianum. d) Feſtus, voce: Scribonianum p. m. 243. e) de architect. L. I. c. 2. f) Liu. L. I. c. 55. & L. V. c. 54. f. g) Voce: conquirere & coinquire p. m. 40. h) voce: Sacellum. i) voce: Scribonianum. k) voce bidental p. m. 24.

haud dubie a SCALIGERO correctus, l) rectius forte a SALMASIO, m) quamuis cum acerbitate, defensus. SCALIGER *templum* expungit, & *bidental*, locum de caelo tactum, interpretatur. Non erat, cur FESTO vir summus irasceretur, aut eius barbaro mutilatori. Fatemur locum fulguritum *bidental* appellatum: adeo PERSIVS n) hominem caelesti igne occisum hoc nomine increpat:

Triste iaces lucis euitandumque bidental.

Sed nihil prohibet, quo minus & fulguritum locum, rite condito fulmine, templum dicamus. Templum enim & Deo consecratum aedificium est, & omne spatium, destinatione mentis ab haruspicibus, interdum etiam cum lituo, definitum. Sic Romulus Palatinum Auentinum Remus ad inaugurandum *templa* capiebant. o) Tignum adeo in aedificio transuersum solemus templum appellare. p) Non igitur forma sacri putei, locique angustiae, *templi* nomen auerfantur: & religio, qua cultus consecratusque locus est, ut *templi* nomen illi recte tribui existimemus, persuadet. Addit FESTVS q) *bidental* esse, quod ibi bidentalibus hostiis sacrificaretur. Neque hoc vero a locis fulguritis alienum est, quod nunc breuiter exponemus. Non erat satis commoueri animo, atque percelli, cum diuinam illam potestatem, emissio sacro igne comprobata, intellexisset: neque sufficiebat ad religionem, locum, in quo eius vestigia extarent, reuerenter habere, & reliquias, cum sacris ceremoniis, obscuraque quadam murmuratione, ac prece, reponere, atque aduersus iniuriam munire; faciendum etiam ouibus: numen, a quo vel missum fulmen arbitrabantur, vel quod fulminis iactum possidebat, hostiis, sacrificiis, religiosi ritibus, placandum: inque sacrificantium partes pertrahendum. Haec a nobis adducenda sunt, ut cui sacra fuerint illa PVTEALIA intelligamus. Non probo superstitionem infamem & execrandam; abominor, detestor: ingenium gentis miror, in tanta imperii fortunarumque amplitudine rebus diuinis intentum, atque ad placandos Deos conuersum. Tusci nouem Deos fulmina emittere existimabant, eaque esse undecim generum. Iouem enim tria iaculari. Romani duo tantum seruabant: diurna Ioui, nocturna Summano. Ita PLINIVS r) docet. Praeterea fulminum iactus tres Deos possidere. Iouem, Palladem, Vulcanum. s) Ad illos fulmina auctores Deos referebant, aut hos certe loci fulguriti possessores venerabantur: placandos, demerendosque, loco opportuno, fulminibus conditis, arbitrabantur: Iouem fulguratorem maxime, tonantemque a Graecis ob hanc causam *ἑρπονταῖον, ἀργυμέραννον, κεράυνιον, τερπικέραννον* appellatum, cui

l) in notis ad Festum p. m. 31. m) l. c. p. 1140. b. n) Sat. 2. v. 27.

o) Liu. L. I. c. 7. p) Festus, voce: templum p. m. 293. q) voce: bidental p. 24.

r) hist. nat. L. II. c. 54. s) Cic. de nat. deor. L. II. Iul.

Cael. Bulengerus de terræ motu & fulm. L. V. c. 6. sub. f.

cui diuum, seu diurnum, inprimis debebatur. Hoc FESTVS indicat, fulgus diuum, inquit, appellatur diurnum, quod putabant Iouis, vt nocturnum Summani. Extat fulguris diurni conditi vestigium apud GRVTERVM in inscriptione. *z*)

FVLGVR
CONDITVM
DIVOM.

Pertinebat ad augurum disciplinam, a quo missum fulmen, ad quem fulminis iactum pertinere crederent, ex quibus signis interpretarentur. Illi, vt visum est, qua religione dedicandus sit locus, cui Deorum consecrandus, desinebant. *u*) Extat ara Ioui fulguratori instituta, ab Oenomaio, postquam in eius domum fulmen incidisset, apud PAVSANIAM, a Petro BERTHALDO indicata. *x*) Sed & aliis Diis fulgurita dedicabant, si illud religio imperaret. APOLLINI AVGVSTVS aram in palatino sibi emtam consecrauit, quia erat immisso fulmine atacta. *y*) Non praeter rationem forte, cum crederent, fatidicam vim locis de caelo tactis inesse, quam responsa vatum augurumque interpretabantur. Horum disciplinam a Phoebos profectam existimabant. Ita ille apud MARONEM; *z*)

De caelo tactas meminisse praetere quercus.

Notae sunt & Mineruales manubiae fulminis, quas SERVIVS ad L. XI. *Aeneid* obseruat, quia & haec quorundam possidere fulminum iactum credebatur. Vt mirer, v. s. IOSEPHVM SCALIGERVM scripsisse: „facellum non semper „Dei cuiusdam esse, sed etiam *fulguris*., *a*) Quasi non, quod fulguris esset, cuiusdam Deo, a quo fulmen immissum, vel qui iactum fulminis possidebat, consecrari potuisset. Credo tamen interdum *fulguri* duntaxat dedicatum, inprimis si non obseruari potuerit, e cuius dextra fulmen esset vibratum: & tunc aram impositam, quam aram fulguris *βωμὴν ἀστραγῆς* PLVTARCHVS in *parallel*. appellat. *b*) Deus igitur, cui consecrandus erat locus fulguritus, placandus sacrificiis, vel vt eius iram mitigarent, si minus auspiciatum, vel si bonitatis plenum esset, vt illam in posterum auerterent, gratias haberent, se suaque omnia Diis immortalibus commendarent. Suo quemque ritu, suis hostiis colebant, quibus videbatur maxime gaudere. Pecudes aliae aliis Diis probabantur, hae superis, illae Diis inferorum. Procurabant locum caesis bidentibus inprimis, quae & *maiores* hostiae, vt taurus *maxima*, subinde appellabantur; quod *c*) MACROBIVS & GVTHERIVS etiam de *iure Pontificio* *d*) ostendit. Ita intelligendus LIVIVS *e*) quando ad expianda prodigia hostiis *maioribus* sacrificatum

z) inscript. T. I. f. CXXXII. 8. *u*) Liu. L. XLI. c. 16. *x*) de ara libro singulari c. 19. *y*) Dio Cass. L. XLIX. p. 458. edit. Steph. *z*) Viig. eccl. l. y. 17. *a*) in not. ad Fest. p. 180. *b*) vide Berthald. l. c. cap. 19. n. 7. *c*) Macrobi. L. III. saturn. c. 3. *d*) L. IV. c. 20. *e*) Liu. L. XLI. c. 9.

tum esse affirmat. Illae ad fulguriti loci consecrationem tanto magis acomodatae, quanto certius illas Diis plerisque, a quibus quaelibet mitti fulmina poterant, probari constabat. Bidentes enim MARO omnibus sacrificiis inimicet. *f)* Ab illis bidental *τύπος κεραυνοπλήξ, κεραυνοβόλιον* dicitur. Hinc FESTVS *bidental* fulguris templum, quod in eo bidentibus hostiis sacrificaretur *g)* FRONTO *bidental* locum fulmine tactum, & expiatum oue, appellat. *h)* Clariusque *vetus Persii interpret*, „*bidental* est, inquit, locus sacro percussus fulmine, qui bidente ab aruspibus consecratus.„ Sed de *bidentibus* inter grammaticos controuersia est, ab A. GELLIO excussa. *i)* Alii oues, quod & nobis rectius videtur, alii omnes pecudes quae duos dentes eminentulos ostendant, bidentes interpretantur; quos iuuat FESTVS, *k)* qui bouem etiam *bidentem* a dentium numero dicit appellari. Alii denique *biennes* pecudes, elemento D. interiecto, *bidennes* & dein BIDENTES distas arbitrantur. Postremis potest ex FESTO *l)* responderi, qui: *Ambidens*, „sive *bidens* ouis appellatur, inquit, quae superioribus & „inferioribus est dentibus.„ Accedit etiam illis IULIVS HIGINVS a GELLIO „excitatus, qui, *bidens*, inquit, hostia oportet habeat dentes, *m)* sed ex his duo ceteris altiores, per quos appareat, ex minore aetate in maiorem, transcendisse.„ Dissentientes SERVIVS conciliat, qui, quamuis bidentes quasi biennes appellari credat, quia neque maiores, neque minores licebat hostias dare. tamen ad II. XI. Aeneid. „sunt etiam, inquit, in ouibus duo dentes eminentiores inter octo, qui non nisi circa biennium apparent. nec in omnibus, sed in his, quae aptae sacrificiis inveniuntur.„ Bidentes igitur & bime seu biennes, sed simul bidentes, ut essent necesse erat, si ex piando loco hostiam admoueres. Credimus tamen non a biennio, sed bime dentibus appellari. Si enim prius affirmares; biennes tantum, non *bidentes* dicerentur, quod & SCALIGERO visum est. *n)* Debebantur igitur bidentes hostiae, & oues imprimis. Ut enim oues intelligam, cum alia multa faciunt, tum VIRGILII auctoritas maxime, qui bidentes in locis supra adductis a reliquis sacrificiis seiungat, & plerumque *lanigeras* atque *intonfias* appellat. *o)* Neque aliquem FESTVS a sententia auocet, qui BOVEM BIDENTEM supra adducebat. Ex illo enim apparet, paruisse & boues *bidentes* adiecto bouis nomine appellari; sed si nihil appositum, quo bidentes distinguas, scilicet oues accipimus. Procuratus igitur, immolatis ouibus, condito fulmine, locus fulguritus.

O 2

Quae

f) Virgil. Aenid. L. V. v. 96. L. VI. v. 39. L. VII. v. 93. L. VIII. v. 544. L. XII. v. 170. *g)* voce: bidental. *h)* vide Bulengerum l. c. c. II. *i)* N. Attic. XVI, 6. *k)* voce: bouem. *l)* voce: ambidens p. m. II. *m)* Scalig. coniect. ad Varr. p. 248. & not. ad Fest. p. 31. *n)* e. g. Virgil. Aeneid. VII. v. 93. XII. 171.

Quæ enim de porco feriendo apud CATONEM *de re rust.* leguntur, ad lustrandos lucos, collucandasque arbores de cælo tactas, pertinere arbitramur.

§. V.

Habemus hostiam. Quærenda est ara, in qua possit cum dignitate immolari. Vides hanc etiam esse imponendam locis fulguritis. Neque enim sine illa Diuis poterat hostia probari. Non me fallat coniectura, si dixerim, aram his locis propemodum magis, quam omnibus Deorum templis conuenire. VARRO ^{u)} nos adducit, vt credamus, *aram* ab ardendo nomen accepisse. Ita enim ille: „Loca in vrbe pura areae dicuntur, a quo potest & ara Deum esse, „quod pura; nisi potius ab ardore, ad quem vt sit, fit ara. „Confirmat etiam „POLLUX: ἐφ' ὧν δὲ θύομεν, ἢ πῦρ ἀνακαίομεν, βωμὸς, ἔστια, θυμιατή- „ριον, ^{p)} in quo sacra facimus, vel ignem accendimus, ara, focus, acerra. „Omnes arae ignem accipiunt; sed quæ bidentalibus imponitur, etiam ex loco, qui arsit, & cælesti igni notatus est, ara appellatur. Hæc obiter. Neque enim sunt magni momenti. Sufficit ARTEMIDORI fidem inuocare, qui ^{q)} ὁ κεραινὸς, inquit, τὰ ἄσημα τῶν χωρῶν ἐπίσημα ποιεῖ, διὰ τὰς ἐνιδρυμένους βωμὸς, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς γινόμενας θυσίας. Fulmen loca obscura illustria reddiit, propter aras impositas, & facta in illis sacrificia. Certe & *Curtius luscus* de cælo tactus, ^{r)} secundum illud NASONIS: ^{s)}

Curcius ille lacus, succas qui sustinet aras,

fuit aris, impositis propter fulgura, insignis. Testis est lapis etiam literatus apud GRUTERVM: ^{t)} loquiturque ritum fulguris procurandi:

ARA PROCVR.
FVLGETRAE

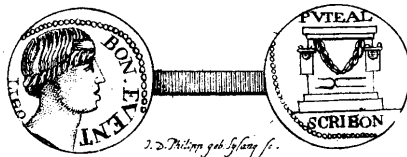
Loquitur idem & alius. ^{u)}

DEO FVLGERATORI
ARAM
ET LOCVM HVNC
RELIG.
EX HARVSPIC. SENT
Q. PVBLILIVS FRONT
POS. ET
D D

Ex quo postremo *aram* loco publico inprimis, de cælo tacto, inædificari ex sententia haruspicum apparet. Hoc vt fieret, forma facelli desiderabat: illud quasi sacram cellam, (id est, locum fulguribus conditis sacrum,) c. TREBATIVS,

^{u)} de L. L. L. IV. p. 11. ^{p)} Pollux L. I. segm. §. c. I. p. 7. ^{q)} L. II. c. 8.
^{r)} Varro de L. L. IV. p. 36. ^{s)} Ouid. L. VI. Fast. v. 403. ^{t)} T. I. f. CXXXII. 7. ^{u)} f. XXI. 4.

TIVS, *L. secundo de religionibus*, dictum esse docet, pro ingenio Stoicorum: locumque paruum Deo sacratum *cum ara*, facellum appellari: x) quod ex illo GELLIVS testatur. Quæ cum certa sint, non opus est, vt aram fulguris Βαμὲν ἀστραπῆς commemoremus, supra indicatam ex Plutarcho. Fuerit igitur ara in locis fulguritis excitata. Sed quid fiet de nostro PVTEALI, quod & ipsum supra diximus in illis locis constitutum? An illud de loco mouebimus? an facellum iuxta positum dicemus? An PVTEAL in aram transfigurabimus? Ita videtur certe. Neque patitur nos aliter sentire PVTEAL SCRIBONIANVM, ab ANTONIO AVGVSTINO, GOLZIO, FAMIANO NARDINO, y) GVThERIO, z) RAEVARDO, a) aliis, exhibitum. Docet idem & NUMVS a nobis hoc loco subiectus, qui PVTEALIS nomen praefert, aram ostendit.

Hic a nobis adducendus fuit, cum quia egregie inseruit instituto, & quæ post dicenda sunt, insigniter illustrat: tum, quia praedicanda est v. c. d. FRANCISCI CAROLI CONRADI P. P. humanitas, qui nobis illum ex sua suppellectile describendum exprimendumque permisit. RAEVARDI numus suppositum aræ, quæ nostræ huic non dissimilis est, ποτήριον craterem, seu vasculum, exhibet, forte, vt libationis in illa factæ monumentum extaret. Ceteri omnes fere, quos vidimus, eius loco malleum exprimunt. Noster etiam forcipem, in qua parte ab aliis maxime discernitur, dignusque fuit, qui ex V. C. literaria penu protraheretur in lucem. Vtriusque instrumenti vsum quandam credimus in ceremonia condendi fulminis fuisse, ad muniendum puteum, putealque obsirmandum. Id certum est *aram* fuisse PVTEAL, vallando loco fulgurito placandoque Deo fulguratori destinatum. Illud GVTherivs, PVTEANVS, NARDINVS, RAEVARDVS, & quod mireris, SALMASIVS, agnoscunt. Vellicat nos vna dubitatio, quod ara integit puteum, cui imposita est. Sed nefas est integri, cum cælum ibi semper PATEAT foramine aperto. Quare &

x) noët. Att. L. VI. c. 12.
nium L. I. c. 4.

y) in Roma vet. L. V. c. 7.
a) Tom. I. Var. L. V. c. 8. p. 723.

z) de iure ma-

PUTEAL diximus medium patere. Id quod fere induxit SCALIGERVM, ^{b)} vt diuersa fuisse aram, & facellum, sed vtrumque tamen dictum PUTEAL, censeret. Enimvero præter rationem *ara* dicitur *puteal*, nisi iosi sacro PUTEO seu facello imponatur; neque possit illud facile auctoritate cuiusquam confirmari. Cicero etiam *supra impositum* PUTEAL accepit. ^{c)} ARA igitur fuit *puteal*, sed que religioni etiam loci de cælo tacti conueniret. Illam cum integri nefas haberetur, fuerit forte etiam ara in medio aperta. Est illa quædam difficultas, aram sacrificiis destinatam in medio patentem non totam cohærere. Videtur enim illud hostiarum immolandarum officio obitare. Poterat ipsi sacro loco inde iniuria fieri. Poterat immitti aliquid cinerum, & libamenti, per foramen, in puteum, quem tamen intactum inuiolatumque seruari loci fulguriti religio iubebat. Ne tamen illud te perturbet. Vitandus fuit ille casus, lateribus circa foramen amplioribus relictis: tantoque facilius potuit cæteri; cum semel tantum vbi locus consecratur, in fulguris ara sacrum factum esse sciamus. Postea solenni saltim prece & supplicationibus, nullis hostiis, culta est; prorsus eodem modo, vt illa *incruenta ara* apud MACROBIVM, ^{d)} & *adoptionis ara* apud TACITVM, ^{e)} semel tantum imbuta, postea monumenti duntaxat ad posteros caussa relicta est. Hunc usum ara in medio etiam aperta non impediabat. Sic omnia prona sunt & aprica. Certe ita res ipsa postulare visa est, quamuis in obscuro impeditoque itinere obueniatur aliquando quidam scrupulus, & pungat. Si nodus tibi inextricabilis videtur, discinde: & poteris facile. Dices enim, *aram* fuisse PUTEAL, fuisse etiam, propter fulguriti loci religionem, foramine aperto; sed ne locus ipse per foramen contaminaretur, bidentes in alia ara, quæ iuxta illam opere subitaneo excitata erat, mactatas: hanc postea sublatam, & solum PUTEAL, id est, aram apertam ibi relictam, inque *loco fulgurito* immotam perstitisse, sacris vsibus, precibus, supplicationibus destinatam: vtque monumentum ad posteros exstaret. Neque enim infrequens fuit, aut religioni aduersum, aras ad sacrificii usum consecratas tolli continuo, & dimoveri. Docet illud ex PAVSANIA BERTHALDVS. ^{f)} Si multum oblectaris, plus dabo, quamuis inuitus. Pone scilicet, aram totum locum fulguritum intexisse, sed sub dio constitutam, tanquam partem quandam facelli. Tunc etiam facellum sine tecto relictum est & c. sum patuit foramine aperto. Ita sublata est dubitationis, quæ fuerat, caussa. Si in ædificiis locus de cælo tangeretur, foramen in tecto ædium apertum est, ea parte, qua locum spectabat, vt sub diuo esset facellum. Ara sic constituta porro munienda est septo, ex Scto. Ita LACVS CVRTIVS fulguritis aras habuit, & præterea septus est, inprimis, quia aræ sub diuo erant constitutæ. Hæc sunt τὰ ἔρημ καὶ ὁ περι αὐτὰ κύκλος, sacra septa, & circulus, secundum

b) l. c. ad Festum p. m. 181.
turn. III. c. 6.

c) Cic. de diuin. L. I. p. 87.

f) Tacit. annal. l. 14.

d) l. c. c. 4. sub fin.

d) Sa-

dum POLLUCEM. g) Aram AIO LOCVTIO factam, inquit TVLLIVS, septam videmus. h) Est etiam aræ priuatæ monumentum apud BERTHALDVM i) præferens titulum:

APLASIA L. F.
PAVLLINA
ARAS TRES SIBI ET
Q. CORNIO ANTIQVO
VIRO SVO ET
Q. CORNIAE Q. F.
PAVLLINAE F. SVAE
TESTAMENTO FIERI
IVSSIT MACERIA CIRCVMDATA.

Aliter igitur ARA, seu *puteal*, aliter maceria circumdata, id est, *septum*, appellatur. Ex quo demum plenius apparet, male a SALMASIO *puteal* pro aræ sepimento acceptum.

§. VI.

Non diutius te per ambages circumducam. Satis diu vagati sumus: ad caput, ad scaturiginem accedemus. Nunc enim videtur facilis accessus. Postulatque instituti operis forma, ut, quid nobis visum fuerit, de PVTEALI, quod abscisse & κατ' ἐξοχὴν hoc nomen in vrbe æterna accepit, & interdum etiam LIBONIS, seu SCRIPONIANVM, appellatum est, exponamus. De loco, quo extitit, de consilio, quo constitutum. de utilitate reipublicæ etiam, ad quam tractum & accommodatum est, de Deo denique, cui consecratum, & de auctore, qui illud procuravit, trademus breuiter & strictim. Non enim multum impedita ex illis, quae dicta sunt, disputatio videtur. Plura fuisse PVTEALIA etiam consecrata, etiam fulguritis locis imposita, cum alia testantur, tum VICVS PVTEALIVM argumento est, supra a nobis in regione vrbis septima obseruatus. Nostrum illud, nullo nomine alio adiecto a CICERONE h) PVTEAL, a DIONYSIO l) etiam Φρέαρ, *puteus*, appellatur: καλεῖται δὲ Φρέαρ ὁ τόπος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Vtrumque & FLACCVS & NASO secuti sunt. Ille in loco famoso: m)

— — — — —
Roscium orabat, sibi adesset AD PVTEAL cras. ante secundam

Hic etiam aliquando: n)

Si PVTEAL, Ianumque times, celeresquæ Calendæ,

PV-

g) Pollux L. I. segm. 10. c. 1. p. 9. h) de diuinat. L. I. p. 101. i) de ara libro singulari c. 24. k) L. I. de diuin. p. 87. & orat. pro Sext. p. m. 6. in edit. Lambin. arg. 1581. l) L. III. p. 204. m) L. II. Sat. 6. v. 34. n) de remed. anor. v. 561.

PVTEAL sine mentione auctoris, a quo factum est, commemorarunt. Sed SEXIVS RVFVS & P VICTOR etiam PVTEAL LIBONIS dixerunt. CICERO ^{o)} in comitio fuisse testatur, cotem, inquiens, & nouaculam defossiam in comitio, supraque impositum PVTEAL accepimus. DIONYSIVS ^{p)} præterea famosum illud φρέαρ non procul a *Nauii Auguris* status apertum esse, notat: statuamque in foro, qua murum comitti attingebat, ^{q)} πρὸ τῆ βαλευτηρίας haud longe a *sacra ficu* constitutam. LIVIVS ^{r)} statuam Nauii positam capite velato, „quo in loco res acta est, in „comitio, in gradibus ipsis ad leuam curiæ affirmat; cotem quoque, addit, (cui impositum PVTEAL) eodem loco fuisse memorant, vt esset miraculi ad posteros monumentum. Cum igitur haud procul a *sacra ficu*, quæ & *Nauia*, ^{s)} & *Ruminalis* ^{t)} subinde dicta est, constitutum fuisse PVTEAL, DIONYSIVS affirmet; illud in foro & comitio fuisse, etiam ex PLINIO ^{u)} intelligitur: ille enim: „Colitur, inquit, *ficus* arbor in foro ipso „ac *comitio*, Romæ nata, sacra fulguribus conditis, magisque ob memoriam eius, quæ nutrix fuit Romuli ac Remi, quia sub ea inuenta est lupa, „infantibus præbens rumen. „ Ita enim vocabant mammam. Habes *ficum Ruminalem* in foro & comitio, in quo etiam PVTEAL fuit excitatum. Sed vbi quaesieris PVTEAL LIBONIS, quod ab illo diuersum esse SALMASIVS credit nullo idoneo argumento? Consulamus s. RVFVM: adhibeamus in consilium etiam P. VICTOREM, diligentissimos aeternae vrbsis τοπογράφος, vt PVTEAL LIBONISprehendamus. Ille ^{x)} in regione vrbsis octaua, cui & foro Romano nomen est, *templum Romuli, Concordiae, aliâ quædam, senaculum aureum*, PVTEAL LIBONIS, COMITIVM exhibuit: adeo cum PVTEALI COMITIVM coniunxit: *scholam Xantham, Liuiæ porticum, arcum Fabianum* subiecit. P. VICTOR ^{y)} mutato leuiter ordine, *porticum Iuliæ, arcum Fabianum*, PVTEAL LIBONIS recenset. Neuter aliud PVTEAL agnoscit. Fuit igitur etiam LIBONIS PVTEAL in comitio, atque haud dubie idem quod PVTEAL abscisse dicebatur. Audiamus FESTVM, ^{z)} qui, SCRIBONIANVM ait, id est, SCRIBONII LIBONIS PVTEAL, ante ATRIA, fecit Scribonius. Si sana est lectio, *atrium* forte Mineruae, quod non procul ab illo loco VICTOR annotauit, vel *atrium* curiæ, vel templorum, quæ magno numero circa fuerunt, intellexit. Certe SCRIBONIANVM a *comitio* non diuellit. FLACCVS etiam, quod ante *puteal* dixerat, alio loco ^{a)}

— — — PVTEALQVE LIBONIS

appel-

o) Cic. l. c. p. 87.

p) l. c. p. 204.

q) Nardinus l. c. L. V. c. 3. fin.

r) L. I. c. 36.

s) Festus voce: *Nauia* p. 115.

t) Plin. hist. nat. L. XV.

c. 18. u) l. c.

x) ap. Nard. in Roma vet. L. V. c. 1. quo totam Rufi topographiam continet.

y) ibidem.

z) Fest. voce: Scribon. p. m. 243.

a) L. I. Epist. 19. v. 8.9.

institutum, alterum PUTEAL LIBONIS, forte iuxta *veram* illam *Ruminalem ficum* a SCRIBONIO excitatum. Vnum agnoscunt omnes PUTEAL in comitio, illudque ad *Libonem* referunt auctorem, *sacramque ficum* eodem loco indicant; sed de ficu *Ruminali* dissentiunt, quod non debebat PUTEALI diuellendo dilacerandoque causam dare.

§. VII.

Ordo nos admonet, ut consilium, quo exstructum est PUTEAL, dispiciamus. Hoc etiam diuersum videtur, SALMASIVMQUE induxit, ut PUTEAL LIBONIS a *veteri puteali*, seu *ara comitii*, segregaret. Perspicue TVLLIVS fabulam enarrat: *k)* „cum tentaret Tarquinius scientiam Nauii auguris; dixit se cogitare quicquam, id possitne fieri, consuluit Ille augurio acto, *posse* respondit. Tarquinius autem dixit se cogitasse, cotem nouacula posse praecidi. Tum Nauium iussisse experiri. Ita cotem in comitium illatam, inspectante rege, & populo, nouacula esse discissam, illamque defossam in comitio, *supraque impositum* PUTEAL accepimus. Eandem fere rei gestae seriem LIVIVS contexit, *l)* quam uis non nomet PUTEAL. Consentit cum utroque DIONYSIVS, *m)* cotemque in foro *ad tribunal sub ara* defossam indicat, iuxtaque sacram ficum enatam. FESTVS etiam, in voce *Nauia*, rem omnem edisserit, monetque, Tarquinium nouaculam & cotem sub locum consecratum defodi iussisse, ficumque ab eo satam intra id spatium loci, qui sine sacro contineatur. Sed idem ille FESTVS alibi *n)* „*Scribonianum*, inquit, appellatur ante atria PUTEAL, quod fecit Scribonius, cui negotium datum a senatu fuerat, ut conquireret facella atacta, isque illud procurabit, quia in illo loco attractum fulgure facellum fuit: quod ignoraretur autem, ubi esset, ut quidam, fulgur conditum. Quod cum scitur, nefas est integri: semper foramine aperto caelum patet. Fecit igitur *Scribonius Libo* PUTEAL, ut conditi fulguris religioni consuleret idque iussus SCro procurauit. Sed obloquitur nobis CICERO, *o)* *vetusque* PUTEAL coti & nouaculae impositum affirmat, omnesque supra a nobis excitati. Aut igitur illud *Scribonii* PUTEAL propter fulguris religionem institutum, a veteri PUTEALI seiungendum est, aut vetus illud tam nouaculae eoque impositum, quam fulguribus conditis fuit consecratum. Ita certe videtur: manifesto indicio ex FLINII *p)* auctoritate accepto, qui *ficum* etiam illam, iuxta quam defossa est eos & nouacula, *sacram* dicit *fulguribus conditis*. Ergo eodem loco, quo eos & nouacula iacebat, & supra quam PUTEAL, impositum habebant, fulgur conditum feruabatur;

pro-

k) Cic. de diuin. L. I. p. 87.

l) L. I. c. 36.

m) l. c.

n) voce: Scribon.

o) l. c.

p) L. XV. c. 18.

propter cuius religionem, teste FESTO, *puteal* factum est a *Scribonio Libone*. Sed arguitur SALMASIVS non sine colore veritatis, obicitque dubitationis insigne argumentum. Non enim, air, videri, locum, quo *puteal* constitutum est, fulguribus conditis esse consecratum. Neque enim post fulgur conditum defodi in illo loco cotem potuisse, quem ne intueri quidem licebat nudis oculis; tantum abest, vt potuerit manibus contrectari fulgur conditum, dimouerique, aut aliquid immitti in illud receptaculum, quod ἀψαυσον relinqui, quietum, atque ab omni commercio separatum, religio iubebat. 7 Est hoc aliquid, fateor. Sed suppetit tamen, quo possit dilui illa dubitatio. Non poterat quidem moueri a priuatis locus fulguritus, sed potuit tamen ex Pontificum decreto. Illi & templa exauctorabant, Diis euocatis, 7) & reliquias transferebant, Diis manibus, atrocissimis Deorum, digna ceremonia placatis. VLPPIANVS l. 8. pr. & PAVLLVS l. 44. §. 1. de relig. & sumt. fun. impetrata a Pontificibus venia, idem etiam priuatis permittunt. Hoc facto locus esse religiosus definit. Non igitur religio prohibet, quo minus in illum locum, rite exauctoratum, eos & nouacula immitteretur. Faciamus vero, non potuisse immitti: neque enim sine graui causa hoc vnquam concessum est; affirmabimus tamen *puteal Libonis* cum fulguribus sacrum fuisse, tum cotem ac nouaculam continuisse. Dicemus scilicet, cotem, postquam discissa est, defossam esse: locum, quo iacebat, cum *sacra ficu* postea tadium de caelo, & fulmine percussum: tunc demum procuratum a *Scribonio*, supraque impositum PUTEAL. Ita certe vt sentiam, adducor non vno argumento, & illo praecipue, quod a CICERONE 7) peti potest, quodque non memini adhuc ab interpretibus obseruatum. „Ille enim, statua Nattæ inquit, simulacra Deorum, *Romulus & Remus cum altrice bellua* vi fulminis concenterunt, deque his rebus haruspicum extiterunt certissima responsa. Vides simulacrum belluæ, quod, DIONYSIO 7) & PLINIO 7) teste, ad sacram ficum constitutum fuisse obseruauimus, fulmine deiectum: adeoque prius illud dedicatum est, quam fulmine attingeretur. Iuxta illud simulacrum cotis & nouaculæ receptaculum extitit, eodem, quo illud, tempore institutum. Quare probabile est ad fidem, locum, quo eos seruabatur, simul, cum simulacro, igne caelesti percussum, & cum antea purus esset, postea procuratum, supraque impositum *puteal*. Videtur nobis TVLLIVS obstare, qui cotem & nouaculam defossam ait in comitio, *supraque impositum puteal*. Quis enim dubitet, ipsum, quæ postremo narrat, & quæ priori commate prodidit, quasi eodem tempore facta, indicare? Enim vero res salua est. Supra impositum est PUTEAL, quod fatemur; sed tunc demum impositum, cum in illum locum fulmen

P 2

inci-

7) Plutarchus in Vita Pyrrh. f. fin. τὸν τόπον αἰτ ἀνέμβρατον εἶναι. 7) Liu. L. I. c. 55. 7) Cic. de diuin. L. II. p. 117. b. 7) L. c. 7) L. c.

incidisset. Neque enim tempus, quo illud extructum sit, a CICERONE obseruatur. Instabis aduersari DIONYSIVM, qui cotem sub ara defossam, testatus est. Neque nos obluclabimur. Defossa scilicet sub ara iacuit cum cote nouacula, sed quo tempore ara accesserit, etiam ex DIONYS. incertum. Videtur enim de suis temporibus facere sermonem. Potest eos dici sub ara esse defossa, cui defossæ postmodum imposita est ara & PUTEAL. Sed quid faciemus de PLINIO, qui *ficum* affirmat *sacram* fuisse fulguribus conditis. Imo vero fuerit sacra fulguribus. sed postea, quam inciderrunt. Neque enim illo tempore, quo defossa est nouacula, ficum fuisse sacram indicatur. Idem & FESTO respondebis, qui in voce *Nauia* cotem nimirum loco consecrato esse defossam, prodidit. Postea consecratus est locus: vel illo etiam tempore, quo eos discissa est, propter editum ab augure miraculum, sacer habitus, Deoque dedicatus. Sed ex FESTO non apparet, antea impositum esse loco consecrato PUTEAL, quam fulmen ipsum tetigisset. Enim vero hæc videntur nobis inprimis accommodata ad fidem. Non pertinaciter in illis hæremus: nemini bellum facimus: optamus ab aliis re-tiora edoceri. Si non probatur sententia, superest vnum, vt eodem tempore scissam cotem ab augure, & locum, cum cote & ficu, de cælo tactum affirmemus. Ita Deus sibi ipsi fecit sacellum, loco per fulmen sibi a se dicato. Ita eos & nouacula demitti in *puteum* debuit, propter fulguris condendi ritum, supraque imponi *puteal*. Olim concessissemus in illam sententiam, nisi hoc nobis obstisset, quod negotium procurandi loci fulguriti Scribonio datum a SENATV intelligamus. Videtur hoc liberam rempublicam sapere. In illa enim Senatus ex relatione pontificum solebat magistratibus procurandas religiones commendare. Sed quis crederet regem, quo præsentè hæc omnia gesta sunt, obstupefactum diuinæ miraculo artis, religionem bidentalibus neglexisse, & hanc demum postea a senatu obseruatam? Adde, quod & ignorabatur, secundum FESTVM, vbi fulgur esset conditum. Hoc ignorari vix potuit, si eodem tempore & eos discissa est, & de cælo tacta. Denique si cotem Atuii Nauii contemnis, quod & CICERO, vt faciamus, iubet, x) cum nihil debeat esse loci in philosophia commentitiis fabellis: si negas illam vel discissam esse vel defossam; dissoluta est omnis difficultas. Ficus sacra fuit fulguribus conditis: locus ob emissum fulmen religiosus habebatur; sed neglectus antea, ignoratumque temporis lapsu, vbi fulmen conditum seruaretur: instaurauit *Scribonius*, supraque imposuit PUTEAL, quod ex eius nomine *Scribonianum* & LIBONIS appellatur. Cum ignoraret vulgus, quid illa ara contineret, enata est, vt sit, fabula, quod eos & nouacula *Nauii*, cuius in propinquo statua erat, sub illa afferretur. Ita & CICERO, & DIONYSIVS, & FESTVS nihil controuersæ habebunt.

x) de diuin. L. II. p. 125.

§. VIII.

Non detinerem te in his spinis, nisi obiiceret moram SALMASIVS, qui diuersa fuisse *vetus* illud, & *Libonis*, PVTEALIA nouo argumento contendit. 1) Enim vero LIBONIS PVTEAL ad extrema rei publicæ tempora perdurasse ex *S. Rufi & Victoris* auctoritate affirmat, qui illud in regione VIII. vrbs æternæ collocarunt. Hoc etiam ex *vetere Persii Interprete* addiscitur, qui *Puteal Libonis* in porticu Iuliæ ad arcum Fabianum extitisse, comprobauit. Sed *vetus* illud PVTEAL a Iulio Cæsare sublatum ex PLINIO apparet. Qui, postquam paullo antea *sacræ ficus* fabulam enarrasset, mox subiungit, 2) „*ara* sublata gladiatorio munere Cæsaris, quod nouissime pugnavit in foro. „ Adeo *Libonis Puteal* ad posteritatem transmissum, *vetus* a Cæsare disiectum, & diuersa esse *Putealia*, affirmat. Sed dubito, posse hæc PLINII verba de *veteri puteali*, seu *ara comitii* sublata, explicari. Nunquam ara in præcedentibus verbis nominata est; sed dictum: quod ficus enata sit in ipso foro, *ac comitio*, nec legitur ibi: *ad aram comitii*. Postea non de *ficu*, sed de vite & olea loquitur PLINIVS, & pergit: „æque fortuita eodem loco est vitis & „olea, sedulitate plebeia fatæ: *ara* inde sublata est, gladiatorio munerii Iulii „Cæsaris, quod nouissime pugnavit in foro: admirabilis est pomi huius festina- „tio. „ Quis non videt, hæc verba, in quibus ara commemoratur, non ad ficum, cuius iam absoluerat historiam PLINIVS, sed ad oleam & vitem pertinere, ad quas etiam postrema verba referuntur. Nemo credit, PLINIVM ad aram, quæ iuxta ficum fuit, quasi postliminio reuersum esse, cum in plane alia narratione versâ etur. Rectius legunt alii: *ira*, id est, per iram, *sublata est*, quod cum olea cohæret. Facilius enim potuit oleam plebeiam, quam venerabile illud PVTEAL, priscarum religionum monumentum, gladiatorii muneris causa de loco dimouere. Esto tamen *puteal* sublatum. Nihil nos morabitur, quod posterî *Puteal Libonis*, vt præsens, indicarint. Solemus enim loca, antiquis monumentis olim insignia, & fama hominum celebrata, prisco nomine appellare; quamuis sublato monumento. Ita *Curtius lacus* dicebatur, quamuis non esset amplius lacus vestigium.

§. IX.

Vidimus PVTEAL, locum fulguritum, cotis etiam & nouaculæ receptaculum, a SCRIBONIO LIBONE olim procuratum, religione Deorum venerabile, & miraculo præsentissimi numinis, si quibusdam fides est, ad posteros insigne. Sed quid HORATIO venit in mentem, cum *puteal* cogitaret. Næ, ille abreptus, perplexusque curarum mole, vix, quo se conuertat, quomodo se expecciat, consilium inuenit: atque ita ad seipsum verba facit: a)

— — — — —
aliena negotia centrum
Per caput & circa saluant latus: ante secundam
 Roscius orabat sibi adesces ad puteal cras.

P 3

Cre-

y) Salmast. l. c. p. 1139.

z) L. XV. c. 18.

a) L. II. Sat. 6. v. 33 seqq.

Crederes illum ad scelas gemonias aduocari. Imo non sibi placere *puteal*, alibi ^{b)} aperte dicit, atque ita apud animum constituit:

— — Forum PUTEALQVE LIBONIS
Mandabo siccis: adimam cantare *seueris*.

Non nihil, nescio quid, tetricæ & negotiosæ rei hominem delicatum absterret atque confundit. NASO ^{c)} ex PUTEALI timores & sollicitudines expectat, priuatæque rei detrimentum.

Si PUTEAL Ianumque times, celeresque Calendas.

Formidolosa illis nomina, qui pro suo compendio laborant. Denique quid infame illud & sceleratum caput, quod PERSIVS tota *satira IV.* exagitat, impulit in PUTEAL, tot præsentissimi numinis, diuinæque potestatis, ita enim videbatur, expressis vestigiis notatum?

Qui PUTEAL multa cautus vibice flagellat. d)

Putares hominem ibi vel cum lapidibus & Iaruis, vel cum Diis immortalibus gigantem concertasse. PORPHYR. ^{e)} & ingens interpretum caterua, *prætoris TRIBUNAL* interpretantur, maiestate magistratus, & seueritate sententiæ, homini non recte conscio pertimescendum: dictum LIBONIS PUTEAL, qui primus ibi tribunal constituerit, & subsellia ordinarit. Subit mirari, vnus hominis docti somnium tanta consensione a viris insignibus acceptum. Vt recte sentiamus, antea de *tribunalibus* exponendum est. Tarquinius certe docente DIONYS. ^{f)} in foro ius dixit inter partes, ibique *tribunal* constitutum habuit, καὶ ἐκάλεσε τὸν Νάβιον ἐπὶ τὸ βῆμα πάλῃ παρόντος ἔχλε, κατὰ τὴν ἀγορᾶν, postulauitque, vt cum aues addixissent, posse fieri, quod animo ipse cogitaret, vt *Nauius* cotem nouacula discinderet: tum illum haud cunctanter *ante tribunal* cotem discidisse ferunt, ^{g)} ibique statua „*Accii* posita capite velato, quo in „loco res acta est, *in comitio, in gradibus ipsis ad læuam, curiæ.* Cotem „quoque eodem loco sitam memorant; „quod LIVIVS enarravit. Videmus regem non procul a *puteali*, sub quo condita eos, & nouacula, positum in comitio ante coriam *TRIBUNAL* habuisse, quod induxit interpretes, vt facta *putealis* mentione de *tribunali* cogitarent. In eodem loco etiam posteri *tribunal* per longum tempus habuerunt. ^{h)} VARRO ⁱ⁾ comitium inquit, ab eo quod coibant, & comitiis curiatis, & litium causa: *TRIBUNAL*, & *gradus Aurelii Cottæ prætoris* in foro & comitio NARDINVS ^{k)} deprehendit, atque ex CICERONE annotauit. Neque fuerit, quod dubites, eo loco ius dixisse plerosque, cui & rostra, & horologium, & subsellia, & quicquid denique ad iudicia exercenda accommodatum est, coniuncta adhæserunt. Aliquando TRI-

BV.

b) L. I. ep. 19. v. 8. 9.

c) de remed. amor. v. 560.

d) sat. IV. v. 49.

e) ad ep. 19. L. I. p. 2199.

f) l. c. p. 203.

g) lib. I. 36.

h) Fam.

Nardin. Rom. vet. L. V. c. 3.

i) Varro de L. L. IV. p. 37.

k) Nardin. l. c.

TRIBUNAL extra ordinem loco diverso constitutum. „Prætores, quorum iurisdictio erat, tribunalia ad piscinam publicam aliquando posuisse LIVIUS 1) „affirmat; eo vadimonia fieri iusserunt, ibique eo anno ius dictum est. „ Non tamen facile discesserunt a comitio. Audiamus PAVLLVM qui l. ii. D. de iust. & iur. „vbiunque prætor, inquit, *salua maiestate imperii sui, saluæque more maiorum* ius dicere constituit, is locus recte IUS appellatur. „ Vides tribunal saluo more maiorum a prætoribus esse constitutum, atque hinc per longum certe tempus in loco, vbi a maioribus ius dictum, magistratus iuris dicendi causa persistisse. Quamvis enim secundum VLPIANVM l. 4. D. de interrog. in iur. fac. IUS illum locum esse sciamus, vbi prætor iuris dicendi vel iudicandi causa consistit, *vel si domi, vel in itinere* hoc agat, & propterea non solum tribunal IUS dici manifestum sit; tamen etiam in TRIBUNALI subinde prætor iuris dicendi causa consisteret, necesse erat, idque saluo more maiorum constituere iubetur. Quare nec tribunal sine causa erat de loco dimouendum. Certe etiam sub imperatoribus, quamvis plura fora, & basilicas constituisent: m) in comitio, atque adeo non procul a puteali ius dictum esse, ex DIONIS innumeris locis, ex PLINIO etiam, aliisque intelligitur. Nunc an ipsum tribunal præta puteal dixerit, disputandum. „Non videtur, VITRUVIUS n) tribunal est, inquit, in Augusti æde hæmicycli schematis minore curuatura formatum. Eius hæmicycli in fronte est interuallum pedum XLVI. „introrsus curuatura pedum XV. „ Nihil hoc nostrum PUTEAL, quod nunc præfert, cum tribunali commune habet. Imo vero, quamvis prisca temporibus forte simpliciori fuerit forma institutum: certe tamen gradibus ascendebatur, vt intelligat ibi locatus. nihil se debere humilæ atque abiectum cogitare. DIONYSIVS etiam & LL. Βασιλικῶν tribunal Βῆμα gradibus ascendendam sedem quandam, ἀπὸ τῆς Βαλβειν appellarunt. Ipsæ leges nostræ illi, quod PRO TRIBUNALI, id est, in tribunali, secundum FESTVM, o) causa cognita decernitur, opponunt hæc, quæ de plano a prætore constituuntur, vt intelligas editiori loco tribunal patuisse, ad quod demum potuerit quibusdam gradibus perueniri. „Abolitio a præsidibus impetrari potest pro tribunali, non de plano: „ secundum MARCIANVM l. i. §. 8. ad Sc. Turpil. Habuit igitur gradus tribunal, quos in puteali frustra quæsiueris. Imo vero fuisset corpore cum saltu occupandum, neque habuisset prætor, quod pedibus subiiceret, in quo loco conuiesceret; sed quasi alligatus atque destitutus in puteali cum dedecore hæsisset. Diversum fuit a tribunalibus PUTEAL, rebusque diuinis destinatum, quamvis non multum ab illo loco, vbi ius dicitur, seunctum. Nisi te forte hoc monet in PUTEALI, quod coronatum illud videas in numo; & cum cura excultum. Hunc enim tribunalibus ornatum tribuit

1) L. V. c. 7.

m) Nardin. l. c.

n) Vitruv. L. V. c. 1.

o) voce: pro.

buit CHIMENTELLIVS *p*) fellisque curulibus inprimis. Nihil nos perturbat. Neque enim *corona tribunal* in *putealis* formam transfiguratur. *Ara* fuit PVTEAL, quibus *coronatis* nihil frequentius antiquitas ostendit. PVTEAL nostrum, si oculis fidem habes, coronam non impositam, sed in aræ latere ab artifice caelatam praefert; illamque speciem ornamentis ARIS adiectam a caelatoribus ex innumeris monumentis GV THERIVS *q*) obseruat. Adeo *coronas* non ad *tribunalia* duntaxat, sed pertinere ad *aras* & PVTEALIA inprimis, accepisti.

§. X.

Vides diuersum a *tribunalibus* PVTEAL. Sed HORATIVS certe *rogatus ante secundam ad puteal adesse*, aliquid *iudiciariae rei forensisque causae* reformidat. *Adesse* enim aduocari & testes subinde iussi sunt in iudiciis exercendis: & horas, quibus orarentur causae, & dicerentur sententiae, & reliqua omnia susciperentur, definitas fuisse ex XII. Tab. legibus discitur. Piget in rebus manifestis esse verbosum. Ergo *ad forensam causam* aduocatus est FLACCVS. Videndum quid cum iudiciis commune habeat PVTEAL? quis potuerit in tractandis causis vsus esse *aræ* Diis immortalibus consecratae? Credo *iurisiurandi religione* ad illam obstrictos esse, qui in *iudiciis versabantur*. Eo me, ERYCIVS PVTEANVS, *r*) qui hoc argumentum cum cura tractauit, & RAEVARDVS etiam adducunt. Huic tamen non ausim in omnibus adhaerere. Id certum est, sine *iurisiurandi vinculo*, nihil certum ratumque in iudiciis habitum esse, nec iudici nec partibus *iniuratis* accommodatam fidem. Eo animo fuit TVLLIVS, vt Metello *s*) *Iurato* suam, quam *iniurato* aliorum tabellas maluerit committere. Iudices certe, *se ex animi sententia & lege iudicaturos*, atque deinde ita teneri velle, si fallerent scientes, iurauerunt. Quod SIGONIVS *t*) comprobauit. Testis IVSTINIANVS *l. ult. C. de iudic* „cui „non cognitum est, inquires, antiquos iudices non aliter calculum recepisse, „nisi praestitissent sacramentum, omni modo se cum veritate & legum ob- „seruatione iudicium esse deposituros. Actor in priuatae rei disceptatione, *se non calumniæ causa litem intendere*, reus, *se non calumniæ causa inficiari*, iureiurando affirmabat. Praetores optimum quemque *iuratos* inter selectos iudices referre *lex Cornelia*, peregrinum praetorem etiam *iurare* *lex SERVILIA* *u*) iubet, *se iudices dolo malo scientem non legisse*. Post *legem Liciniam* accusator, *se dolo malo iudicem ex vniuerso populo, quod ipsi licebat, non legisse*, iureiurando affirmauit. Adde ex PLINIO, quod

p) l. c. de honore bisellii c. 12.

t) L. I. c. 28.

u) ibid.

q) de iure vet. pontif. L. III. c. 10.
T. I. p. 394.

r) de
s) act. in Verr. l. p. 72.

quod reduxerit *Nepos praetor* morem de lege *CINCIA iurandi* ex *Scito*, quo omnes iurare, priusquam agerent, iuebantur, *NIHIL SE OB ADVOCATIONEM CUIquam DEDISSE, PROMISSISSE, CAVISSE.* x) Quis dubitet igitur, iuratum in iudiciis non procul ab illo loco, *quo ius praetor dicebat.* *Iuratum* etiam *AD ARAM*, ut animus religione perfunderetur, quasi praesente numine immortalium Deorum, y) *Latinus Aeneae* daturus iusiurandum:

Tango aras, *mediosque ignes, & numina testor,*

inquit, solennemque formulam peragit. Ne te obruam copia dicendorum, quam *BERTHALDVS* z) & *PVTEANVS* a) & *HANSENIVS* b) occuparunt: confirmabit nos sola *TULLII* auctoritas; qui, ergo is, „inquit, cui, „si *aram tenens* iuraret, crederet nemo, qer epistolam, quod voler, in- „iuratos probabit?„ c) Audis iusiurandum dictum esse in iudiciis, iurantumque *ad aram* constitutum. Ad quam? sciscitatis. Accipe breuiter. *PLAVTVS* d) cum omnibus fere ordinibus suum attribuisset locum, tandem & periueros quaerit, &

Qui peieraturum conuenire vult hominem, mitto in *COMITIVM*, inquit: ut intelligas, ad *aram in comitio* iuratum. Ne dubites, intelligi *PVTEAL* positum in *comitio*, dictum ab omnibus *ARAM COMITII*, propinquam *tribunali*, coniunctum a poetis cum foro, & locis, ubi iudicia exercebantur: accommodatum ad religionem iurisiurandi, cum & *Dei VINDICIS*, cuius fulgur ibi conditum erat, & superstitionum omnium, de- scissa cote comprobatarum, admoneret. Non ausim illud quidem cum *RAEVARDO* quavis asseueratione affirmare; sed fatis est, credere in incerto argumento, ductum probabili coniectura. Reliqua quae *Raeuardum* commouerunt non magni momenti videntur, neque omnino expedita. Confirmat ipsum mirifice, quod & *BONO EVENTVI* sacrum sit *puteal.* *BONVM EVENTVM* altera pars nostri numismatis, adiecto *LIBONIS* nomine, appellat. Illum *EVENTVM* partes ex iudiciis inprimis expectare. *RAEVARDVVS*, conceptisque votis a *Diis immortalibus* impetrare, credit: videri *aram* sacram *BONO EVENTVI*, ut, qui iusiurandum ibi darent, spe egregia animisque maximis implerentur, & voluptatem victoriae iudicialiae quasi mente praeciperent, & quodam modo degustarent. Miros illud etiam a *PVTEANO* approbatum. e) Poterant quidem haec excogitata credi cum colore, qui palmam in medio positam *ex euentu sententiarum* in iudicio ex-
pecta-

x) L. V. ep. 14.

y) Virgil. Aeneid. XII. p. 201.

z) de ara libro sing.

c. 13.

a) l. c.

b) de iureiur. veterum c. 2. & 7.

c) Cic. pro Flacco

p. m. 265.

d) in curcul. act. IV. scen. I. v. 9.

e) l. c.

mus. Quid? quod etiam vendere *eventus sententiarum* PAVLIUS *f)* dicat illos, qui de amicitii iudicis mentientes pecunias accipiunt, ut ipsam demereantur, trahantque in partes. „Cum quo PAPINIANUS *l. 15. §. 30. de iniur.* eum inquit, qui EVENTVM *sententiæ* velut pecuniam „daturus vendidit, fustibus castigatum a præside, iniuriarum damnatum „videri.„ Aides esse etiam *sententiarum eventus*, magnumque in illis forensis rei momentum versari intelligis. Sed omnium sunt rerum quidam EVENTVS, quæ cum futuri cogitatione coniunguntur. Ne credas *eventum* speciatim & proxime ad forenses causas pertinere. VARRO, *g)* ut cum bonis omnibus *de re rustica* scriptionem ordiatur, Deos consentes appellat, illos XII. qui maxime agricolarum duces habebantur. „Inter illos postremo LYMPHAM & BONVM EVENTVM inuocat, quoniam sine aqua „omnis arida agricultura, sine bono successu, & BONO EVENTV, frustratio est, non cultura. Ergo etiam ad rusticam rem BONVS EVENTVS faciebat, atque ad agricolas etiam magis, quam reliquos, pertinere videbatur. Quod ut plenius intelligas, audiamus PLINIUM *h)* laudantem simulacrum BONI EVENTVS, dextra pateram, sinistra spicam & papauer tenens. Ex quo cognoscitur, *bonum eventum* rusticis bene ominari inprimis. Non igitur propter *sententiarum eventus* ara BONO EVENTVI dedicata est: nihil ipsi cum iudicibus peculiaris negotii fuerit, quorum sententiæ ab arte & iuris disciplina, non a fortuna, proficiuntur. Denique cum propter fulguriti loci religionem. cotisque discissæ sanctitatem, procuratum sit PVTEAL, non potuit tunc LIBO *de sententiarum eventibus* cogitare. Huic vsui postea demum propter opportunitatem loci, & per occasionem, inseruit PVTEAL, quia ius proximo abhinc loco dicebatur. Extremo cogita, alios numos cum PVTEALI BONVM EVENTVM, alios etiam CONCORDIAM ostentare. Neutri igitur consecratum est *puteal*, sed utramque inscriptionem ex cuiusque ingenio & voluntate in rempublicam, vicinque visum est, additam fuisse, colligitur. Nisi eius facta est mentio, propter memoriam auguris, quæ in *puteali* consecrata est. Ex eius enim disciplina omnium consiliorum EVENTVM ediscebant. Potest & propter fulguris religionem EVENTVI sacrum esse PVTEAL, quia, ne Deorum iram missa fulmina portenderent, ne pestem reipl. minarentur, sed ut boni omnis sint potius, fausta & fortunata precabantur. At satis de EVENTV.

§. XI.

Admonendus es nobis de ARA *insigni*, pro qua SYMMACHVS causam dicit, atque apud imperatores deprecatur. Credit RAEVARDVS SYM-

f) Paullus L. V. sent. tit. 25. §. 13.
L. XXXIV. c. 9.

g) L. I. de re rust. l. c.

h) Plin.

SYMMACHVM vel puteal LIBONIS intelligere, vel aram certe, quae in eius locum successisset. Adduxerunt illum in hanc sententiam verba SYMMACHI, quibus aram commendat. „Vbi in leges, inquit, vestras, & verba, IURABIMVS? Qua religione mens falsa terrebitur, ne testimoniis mentiatur? Illa ara CONCORDIAM tenet omnium, fidem singulorum, neque aliud magis auctoritatem facit nostris sententiis, quam quod omnia quasi IURATVS ordo decernit.„ Vides in hoc loco etiam CONCORDIAE iniectam mentionem, cuius nomine subinde commendatum est PVTEAL. Vides & iudicem & testes, & partes dixisse ad illam *iusiurandum*, quae mirifice cum PVTEALIS illius religione conueniunt: adde, quod illa ara etiam inter ornamenta curiae a SYMMACHO commemoratur. Sed est tamen dubitandi locus, vtrum monumentum ex tanta antiquitate seruatum ad extrema reipl. tempora, mutata fori specie & forma, perdurasse, tuto possis affirmare. Quid? quod etiam VICTORIAE sacram esse hanc aram suam SYMMACHVS profiteatur, & vel illius, qua imperium maxime creuerit, causa inprimis aram commendet. Sed nihil commune habet cum VICTORIA PVTEAL. Si quid recte sentio, sequioribus temporibus lapsa vetustate PVTEALI, aliae arae, & SYMMACHI illa maxime, prout opportunitas ferebat, videntur esse substitutae, & iuriurando accommodatae: inprimis, cum vetus illud PVTEAL non tam curiae fuerit, quam *comitii* & fori ornamentum. In curia Iulia scilicet victoriae fuit simulacrum, quo SVETONVS ^{k)} affirmat: ab Augusto, si TORRENTIO ^{l)} fides est, olim dedicatum. Iuxta etiam ara victoriae consecrata, quod ex HERODIANO ^{m)} intelligimus, qui milites curiam ingressos, ultra ARAM quoque VICTORIAE penetrasse, indicauit. Haec est ornamentum curiae, pro hac SYMMACHVS verba facit, haec supremis temporibus ad iusiurandum adhibita est, a PVTEALI diuersa.

§. XII.

Vix igitur ex *bono euentu*, quem numi appellant, vix ex ara SYMMACHI, probaueris, dictum fuisse sacramentum ad PVTEAL. Sed ex illis quae supra a nobis afferebantur. Ex his facile FLACCVM interpretaberis, qui *adesse ad puteal ante secundam* rogatus est, forte ad testimonium dicendum, vel ad gratiam apud iudices, qui illo loco iuraturi erant, conciliandam, vel ad alia officia interponenda. Habes etiam rationem, cur *forum* & PVTEAL coniungat, & vtrumque *siccis*, id est, sobriis hominibus, qui liti- bus distrahendis vacabant, commendet. Sed id habet difficultatem, quod NASO in illo,

Si PVTEAL, Ianumque times, celeresque Calendas,

Q 2

PV-

i) L. X. ep. 61.

k) vita August. cap. 100.

l) not. ad h. l.

m) L. VII. cap. 28.

PVTEAL, Ianum & Calendas coniungit: habet adhuc maiorem, quod & **PERSIVS** increpat nefarium hominem.

Qui PVTEAL multa cautus vibice flagellat.

Prius de hoc dispiciemus, & ex illo **NASONEM** interpretabimur. *Vetus Persii interpres*, & **ACRON**ⁿ⁾ etiam, atque ex utroque **SALMASIVS**^{o)} *puteal a foeneratoribus* frequentatum indicavit; illos ibi constitisse in turba, ut de bonis noninibus & sponso idoneo laborarent. De more autem fieri ait **SALMASIVS**, ut qui frequenter ad locum conveniunt, ibique desident diu, per otium saepe vel stilo parietem conscribissent, vel vnguibz deradant, vel aliquid nugarum faciant. Ita **PVTEALI** quasi vulnera inflicta, & multa illud vibicē *flagellatum*. Sed videtur in illo argumento vir summus ingenio indulgisse. Quis credat eo prolapsum quenquam temeritatis, aut si prolapsus esset, illud passuros fuisse ædiles, aliosque rerum sacrarum curatores, vñ venerabile illud priscæ superstitionis monumentum, ad quod he accedi quidem sine temeritate poterat, contrectaretur ab hominibus nequam, & per otium nugis, & conscribitionibus, deturparetur? Credo Romanos cum sacro quodam horrore ibi versatos, donec religio diuturnitate temporis elanguesceret, illum locum reuenter habuisse; nunquam vero impudicas manus **PVTEALI** religiose septo admouisse. Sed cur clare **CICERO**ⁱ⁾ cum sceneratoribus **PVTEAL** coniungit? „Alter inquit, vnguētis diffluens **PVTEALI** ac *foeneratorum gregibus*, illatus atque compulsus olim &c., Sed quid prohibet, quo minus **PVTEAL** hoc loco de *ara*, ad quam in iudiciariis caussis iuratum est, accipiamus. Nihil omnino video ob stare. Scenatores propter incerta nomina perpetuis litibus distinebantur, prouolabant in forum, iudicia accipiebant, accedebant ad **PVTEAL**, ut *iurarent* ipsi, ut viderent & aduersarium, & iudicem, & testem, dare iusiurandum. Hinc frequens illorum turba ad **PVTEAL**, ut controuersias distraherent, non ut per otium ibi consisterent, aut aliquid facerent nugarum. Imo vero ad **IANI STATIAM**, quæ & ipsa erat in foro, interprete **ACRONE**,^{q)} creditores & scenatores confistebant. Addit **PORPHYR.** omnes ad Ianum stabant in Basilica scenatores. Porro & **PLAVIVS**^{r)} affirmat:

Sub veteribus, *ibi sunt qui dant, quique accipiunt FOENORE.*

An igitur per totum forum circumducis scenatores, utcumque tibi in mentem venit? An & omnes ubique constitierunt, quod volunt interpretes? Non videtur. Nisi forte te monet quod lepide scripsit non nemo: locum frequentatum a scenatoribus dictum fuisse **PVTEAL**, quia bona ibi quasi *in puteum* mit-

n) ad Hor. sat. 6. L. II. v. 35.

o) Salmas. L. c. p. 1142.

p) Cic. pro Sextio

p. m. 6. b.

q) In Horat. sat. 3. L. I. v. 18.

r) Carcul. act. IV. sc. I.

tantur. Audis insomnia hominis vigilantis, de quo periculum sit, ne in puteum incidat Inuiticus. Nobis videntur a PERSIO *periuria* notari. Antea enim nebuloni suo delicato, & in dignitate constituto, supra, avaritiam, omnia scelera exprobrat. Hæc vitia, ubi cæperunt, non consistunt. Præcipitant hominem in *periuria*: ad infamiam, in omne facinus pertrahunt, totum perturbant, ut nihil sanctum, & religiosum habeat, persuadent. Præterea CAVTVS *puteal vibice flagellavit*. Quæ vero esset CAVTIO, conscribillare PUTEAL secundum SALMASIVM, atque otiari, & cum dedecore nugari. Impudentia esset, & temeritas, a consilio & calliditate aliena, *flagellavit* PUTEAL, qui nefarium dixit *insurandum*: *aram* arripuit, superiorum auctoritatem *vulneravit*, commune societatis vinculum discidit. Nunc intelligis NASONEM, qui PUTEAL Ianumque & Calendas timeri affirmat. Has quidem & Ianum, propter exactionem nominum; illud propter *litē intentatam*, & *iurisiurandi* necessitatem sibi & iudici impositam reformidabat.

§. XIII.

Expositum est de causa PUTEALIS instituti, & quæ ius utilitas fuerit in republica, perspectum. Restat ut de Deo, ad quem pertinnerit imprimis, cogitemus. Incerta est disputatio. De BONO EVENTU, de CONCORDIA, de VICTORIA supra tractatum est. RÆVARDVS APOLLINI aut MERCVRIO dedicat, ob lyras, quæ ad aræ virumque latus videntur adhærere. Non ausim ex illis duntaxat ferre iudicium. Forma enim obscura est, in quibusdam numis fere *tabulis* similior, quam *lyris*. Fac *lyras* esse, quæ videntur. Non ex eo solo, potest *Apollini* vindicari. Solebat aris subinde etiam promiscue dari illud genus ornamenti. Sed id certum est, possedisse interdum *Apollinem* fulminis iactum, quod supra probauimus. *Augustus* etiam aream ob immissum fulmen Apollini dedicauit. Potuit PUTEAL ad APOLLINEM tanto rectius referri, quanto magis forte *Auguri Deo* monumentum diuinæ artis eote discissa confirmatæ deberi videbatur. Sed hæc rectius in medio relinquuntur. Confugiemus in portum.

§. XIV.

De LIBONE, cuius ex nomine appellatur PUTEAL, breuiter exponemus. Hoc enim pertinet ad consecrandas rerum origines, si ab Auctoris æternitate immortalitatem nanciscantur. L. SCRIBONIUM LIBONEM appellant. De ætate viri, & quibus functus honoribus sit, difficile fuerit arbitrari. Ipsum enim PUTEAL quo reipublicæ tempore constitutum sit, non est omnino expeditum. Vix erraueris tamen, si in libera republica vixisse credas. Locum enim fulguritum ex Scto procurauit. Reges plerique ipsi sacra obierunt, aut flaminibus certe & Pontificibus auctore Numa permisissent. *) Postea se-

*) Liu. L. I. c. 20.

natus id plerumque negotii CONSULIBVS, *omnibusque magistratibus maioribus*, dedit, vt loca attacta procurarent. ^z) Testis est LIVIVS, ^v, „cum „multa ædificia in foro de cælo tacta essent, & *Puteolis* duæ naues fulminis „ictu concrematæ, eorum prodigiorum caussa CONSULES *maiores hostias* immolasse: quod & alio loco factum affirmat. ^x) Posses adeo LIBONEM nostrum summo magistratu perfunctum suspicari. SCRIBONIA gens, Libonumque nomen, donec stetit respublica, celebrata sunt: ANDR. SCHOTTVS gentem SCRIBONIAM *plebeiam* agnoscit, ^y) duasque ex illa familias CURNIONVM LIBONVMQVE ex antiquis denariis recenset. ONVPHRIVS PANVINIVS, ^z) SCRIBONIAM gentem inter illas ponit, quæ ante Cæsares *plebeie* habebantur, sed *consularem* tamen appellat. Nota est SCRIBONIA LEX *de sublatis seruitutum vsucapionibus*, quam RÆVARDVS *libro singulari* illustravit. Ille auctorem legis L. SCRIBONIVM LIBONEM, *L. Scribonii Libonis* illius filium, qui consulatu functus est cum Augusto: ipsum sub Tiberio cum Sisenna Statilio Tauro consulem: quem DIO ^y) & TACITVS ^b) indicavit. Coniugem accepit etiam AVGVSTVS SCRIBONIAM, teste SVETONIO, ^c) antea duobus consularibus nuptam, cum qua diuortium fecit, postquam Iuliam ex ea suscepisset. Non SCRIBONIOS saltim, sed *Iulios* etiam, *Liuios, Marcios, Patilios* LIBONVM nomen adscivisse ex factis capitolinis intelligitur. ^d) In SCRIBONIA imprimis illud vulgatum, & omni ætate frequentatum est. Id CORNELIA apud PROPERTIVM testatur: ^e)

*Alera maternos exaequat turba LIBONES,
Et domus est titulis vtraque fulta suis.*

Et Tacitus plenam imaginibus domum appellat. ^f) Tanto difficilius fuerit auctorem PUTEALIS in tanta turba inuenire.

- ^z) Liu. L. I. c. 20. ^u) Liu. L. XLI. c. 9. ^x) Liu. L. 43. c. 3. ^y) vid. Rosini adpend. antiq. edit. Amstel. p. 887.
^z) de antiq. Rom. nom. ap. Grau. T. II. p. 20. ^a) L. L. VII. p. 702. ^b) annal. L. II. c. 1. ^c) in vita Aug. c. 62. ^d) Rosinus l. c. p. 904. ^e) L. IV. eleg. 12. v. 31.
^f) L. II. annal. c. 27.

IX.

PROGRAMMA.

DE ADIVMENTIS IVRIS CIVILIS
EX IVRE NATVRALI
TEMPORVMQVE ET NATIONVM HISTORIA.

VITEMBERGAE, D. XXX. DEC. A. Q. S. P. MDCCXXX.

Cum contineri in officio homines, regique auctoritate, & rationibus, non possent; *iura* parata sunt, maiestas constituta, indicti conuentus, domicilia coniuncta, quas vrbes appellamus, mœnibusque circumsepta, vt, qui regi nollent naturalibus præceptis, descripto *ciuili iure*, & magistratum imperio, coercerentur. Quanquam enim, quibus consiliis, aut quorum maxime opera, in vnum locum congregati, atque a feritate ad mansuetudinem traducti sint prisci mortales, quisque primus legibus & iudiciis obtemperare dispersos hominum greges docuerit, in tanta ciuitatum antiquitate, obscurum est, & neque affirmari quidquam potest commode, nec refelli; ita tamen mihi semper visum est, vel iniquam, vel certe minus accommodatam ad vtilitatem omnium fuisse, in illos, qui sponte officium facerent, *ciuilem potestatem*. Igitur in locum *rationis naturalis* atque æquitatis, quam GAIVS, *l. 1. pr. D. de adq. rer. dom.* & PAVLLVS *l. 19. pr. D. de captiu. & postl. reu.* appellant, successerunt *ciuilia præcepta*. Sed, caue, existimes, eapropter carere ratione, aut configere cum officiis, quæ naturæ coniuncta sunt, illa, quæ humanis legibus constituuntur: aut locum non esse rationibus, & rerum argumentis, in ciuili disciplina. Falluntur oppido, & errant vehementer, suæque arti iniuriam faciunt, ac labem adspargunt, qui diffisi ingenio, ipsique animo obrusi, *seruam* esse iuris ciuilis prudentiam, atque ab officio rationis, & virtutis alienam: abiectis naturalibus atque humanissimis præceptis, ICTOS alienis legibus viuere, & flecti incerto, & temerario subinde, arbitrio potentiorum: longum ipsos fabularum carmen ediscere, & consarcinare sententias principum, memoria patrum propagatas, & acceptas: illasque nenias, quod vetulis familiare est, aliis tradere. causas ignorare: bruti obsequii necessitatem imponere clientibus, artis & ingenii non indigere, comminiscuntur. Illam maculam ipsa, propter quam res publicæ institutæ, & ciuili iure munitæ sunt, ratio abstergit. Si TVLLIUM audiamus pro P. Sextio verba facientem; qui primi virtute & consilio præstanti

ti extiterunt, si perspecto genere humanae docilitatis, atque ingenii, dissipatos congregarunt, illosque ex feritate illa, ad iustitiam, & mansuetudinem adduxerunt. Idem etiam alio loco ^{a)} ubi de officiis præcipit: non apud medos solum, inquit, quod ait Herodotus, sed etiam apud maiores nostros, fruendæ iustitiæ causâ, videntur olim bene morati reges constituti. Nam, cum premeretur inops multitudo, ab iis, qui maiores opes habebant; ad unum aliquem confugebant virtute præstantem, qui cum prohiberet iniuria tenuiores, summos cum infimis pari iure retinebat. Quanto magis igitur ab humanitate discessit vaga multitudo, tanto magis conveniebat ingenio valere, & rationibus obtemperare, qui feros & licentiosos fingere, atque ad officia traducere, debebant *iuris sacerdotes*. Hoc est, quod VLPPIANVS ICtos l. 1. §. 1. *D. de iust. Et iure*, iustitiam colere, æqui & boni notitiam profiteri, æquum ab iniquo separare, licitum ab illicito discernere, veram sapientiam, non simulatam, affectare præcipit: hoc est, quod CELSVS l. 39. *D. de LL.* illa quæ non ratione, sed errore, primum introducta sunt, deinde consuetudine confirmata, in aliis causis similibus omnino noluit observari. Ideo etiam CONSTANTINVS consuetudinis, quæ secundum IULIANVM, & PAVLLVM, l. 32. Et 36. *D. de LL.* non solum magnæ auctoritatis est, sed etiam legibus derogat subinde, tamen l. 2. *C. quæ sit long. consu.* negat illam vim esse, ut aut *rationem* vinceret, aut legem, id est, sacrorum diuinissima præcepta, a profanis hominibus subinde, contrariæ *consuetudinis* obtenta, impugnata: quod V. C. GERARDVS NOODT, luculentissimis commentariis, ex SYMMACHO, atque LACTANTIO, interpretatur. ^{b)} Tantum igitur abest, ut a *ratione* discedant civilia præcepta, ut veteres etiam gentium legislatores LYCURGVS, ZALEVCVS, CHARONDAS, SOLONI, alii, non modo perspicere, se ideo hominibus præesse, ut ad officii illos cogitationem reuocarent; sed ipsi etiam, cum alii vitæ & morum magistri non essent, primi *rationis* legis *civilibus* præceptis traderent, & sancirent, suisque fere institutis naturæ simplicitatem imitarentur. Id certe intelligitur, *naturalia* quidem *iura*, quæ diuina quadam providentia, semper firma, atque immutabilia permanent, non everti *iure civili* descripto; sed servari, atque confirmari, & quasi *finis* quosdam proponi, ad quos referri debeant omnia rerum publicarum instituta. Cum enim non tam bene actum sit cum genere humano, ut sponte adspirent omnes ad virtutem, aut *media* circumspeciant, quibus rectissime possit ad finem perueniri; *civilia*, quaedam *iura* descripta sunt, quibus coguntur ciues in viam aliquam ingredi, & *mediis* quibusdam uti, quæ ad sancendam salutem civitatis efficacissime valeant, eoque nos adducant, ut, quæ ex diuinissimis, & naturalibus, præceptis, homines hominibus debeant, ex sua conditione cuique plenissime red-

^{a)} CIC. de offic. II. 12. vid. BOEHM. I. publ. vniu. I. 1. §. 10.
ARD. NOODT. L. I. dig. tit. 3. p. 16.

^{b)} GER-

reddantur. *Ciuiles* igitur *leges*, *media* quædam constituta sunt, quibus ad obtinenda illa, quæ ex *naturali ratione* descendunt, in *ciuitate* adspiramus. Sed intelligis, *media*, quibus quisque utatur, ad bonum expetendum, accommodanda esse ad conditionem temporum, & locorum, studiorumque, atque facultatum rationes; quibus nisi conueniant præcepta, quibus reguntur ciuitates; frustra est omnis opera, diuina & humana omnia perturbantur. Pernoscendi igitur sunt molles aditus, quibus facillime penetrari possit in animos ciuium, ipsique ad obsequium, & virtutem inuitari: cognoscenda sunt illa, quibus publica omnium utilitas, nerui, & robur, ciuitatis continentur. Ex his demum rebus præmiorum, & pœnarum, modus accipitur: ex his intelligitur, quibus præceptis fingendi sint animi ciuium, ut diuinæ voluntati obtemperetur. Quæ cum apud plerasque gentes alia sint, atque inter se diuersa, dissimiles mores populorum, aliæ opes, alia confinia, & vicinitates; consequens est, quod *GAIUS l. 9. D. de iust. & iur.* monuit, omnes populos, qui moribus & legibus reguntur, partim *suo* uti *proprio*, partim *iure* omnium hominum *communi*: & quod quisque populus ipse sibi ius constituit, vocari *ius ciuile*, quasi *ius proprium* illius ciuitatis. Porro, cum diuersis mediis atque consiliis, idem subinde effici possit, atque ad eundem finem contendere: & præterea quædam ita comparata sint, ut nihil naturæ leges omnino exigant, sed illud sufficiat, si certi quicquam definiatur; patet, non nihil permixtum esse *arbitrio* imperantium, & quædam, cum potuissent etiam aliter esse constituta, a sola duntaxat ipsorum voluntate proficisci. Illud *VLPPIANVS l. 6. D. de iust. & iur.* indicauit, qui *ius ciuile* nec in totum a *naturali iure* discedere docuit, nec ei per omnia seruire. Itaque cum addimus aliquid, vel detrahimus, iuri communi, *ius proprium*, id est, *ciuile*, efficiamus. Denique, nec illud obscurum est, cum *leges ciuiles*, tanquam *media* quædam, quibus voluntati diuinæ commodissime in ciuitate pareatur, accipiat populus, quæ intelligi debent ab omnibus, atque ad usum rerum afferri; quod necesse fuerit, *generatim* leges omnino concipi, atque *in ciues vniuersos* explicari. Quæ remedia subinde, dum personis adhibentur, quarum *singularis conditio* iudicium diuersum videtur postulare, non nihil iniquitatis continent, & aberrant a *naturalibus* præceptis. Sed, qui talia nobis obiciunt, illi meminerint, quod hæc ut caueantur, *natura ciuitatis* non permittat: quæ, si de singulis speciebus, quæ forte obueniunt leges præciperent, aut generales sententiæ limitibus quibusdam circumscriberentur, non solum perturbaretur mirifice, atque incredibili mole legum laboraret; sed etiam, quæ salutaris consilio instituta essent, illa in occasionem *fraudis* & nequitiae traheret, atque tandem *iure incerto* vteretur. Quare non caret ratione, quod *VLPPIANVS*, & *CELSVS lib. 8. 4. & 5. D. de LL.* docuerunt: *iura* non in singulas personas, sed generaliter, neque ex his, quæ forte semel, at-

que aliquando accidunt, constitui, sed ad illa potius, quæ frequenter, & sæpe, quam quæ perraro eueniunt, accommodari. Ex quibus rebus illud tandem conficitur: *ciuilia præcepta*, esse *quædam media, propria cuique ciuitati, atque ad ipsius conditionem accommodata, quibus ad rectius colenda, quæ naturæ coniuncta sunt, officia, & præcepta, adducamur.*

Duo igitur sunt, ex quibus *interpretationem iuris* accipimus, legesque ciuiles explicamus: alterum, *naturæ leges*, ad quas, tanquam ad *finem*, diriguntur instituta ciuitatis: alterum conditio locorum, & temporum, atque rerum publicarum, ad quam ciuilia illa remedia accommodantur. Quæ qui contemnit, & ignorat, næ, ille *vim legum ciuilium infirmit*, dubius, & incertus, in tenebris vagatur, atque imitatur rudem rerum gerendarum *infantiam*, quæ numos aureos a crepundiis non seiungit, ludicrisque, atque inanibus rebus illa accommodat, quibus vis rerum publicarum, & præcipuus neruus continetur. Sed illa quidem, quæ de *naturali iure* diximus, ita sunt in promptu, vt res disputatione indigere non possit: estque de illo argumento eruditissimorum commentariis abunde explicatum. De altero interpretationis fonte, *historia temporum, & nationum*, quibus ciuilia iura describuntur, exponamus. Ex illa descendunt plurima, quæ rerum illarum negligentibus videntur esse *præter rationem* constituta. *Nostri* quidem res publica *romanis* legibus regitur, nisi, quantum *patrii mores*, & sapientissimorum *principum* præcepta ab illis discefferunt. Multi etiam damnant *mores patrios, Romanasque* ipsis *leges* præferunt, ipsi subinde rudes rerum *Romanarum*. Sed *Romanorum* præcepta, cum partim ex *communis* omnium hominum *iure*, partim ex *rei publicæ* illius *instituti* profecta sint; apparet, qui in illam *antiquitatem* non descenderit, quique illam non inspexerit penitus; illum non tam *legibus romanis*, quam *Accursiorum, & Bartolorum* erroribus, & figmentis viuere, remque publicam ex paucorum quorundam ingenio administrare. Erat operæ pretium, *vim & sensum* legum Romanarum cognoscere; si tanta est illius iuris auctoritas, vt *mores* etiam a *maioribus acceptos* eluat, atque infirmit. Sed hæc ab illis cognosci non possunt, qui in formam illius rei publicæ, & antiquissima præcepta, nunquam inspexerunt. Credo multis euenire, quod mihi, quondam tyroni, accidebat. Cum totum *ius* illud *honorarium* ediscerem: *fictiones iuris, restitutiones in integrum, exceptiones iuris prætorii, bonorum possessiones, in hæreditatis ciuilibus locum substitutas, illa rerum noua vocabula, quibus leges descriptæ a magistratibus euertebantur, acciperem; videbar mihi hominis vigilantis insomnia*

audire. Neque enim conuenire rationi videbatur, per illas demum ambages, illa simulacra, legum rigorem mitigari, aut alia quaedam noua induci, quae ex ipsa aequitate descendebant, & potuissent apertius ipsis *legibus ciuilibus* fanciri. Neque dilui potest illa accusatio, nisi & *legum ciuiliu* naturam, & *praetoris* inprimis *Romani potestatem*, cognoueris. Enimuero, cum nec omnes species comprehendi possent ciuilibus praeceptis, quod supra a nobis comprobatum est, sed pars illarum deberet officio magistratus definiri; & praeterea *praetores* etiam iurisiurandi vinculo adstringerentur, ne a ciuilibus praeceptis ipsi discederent: sed iidem tamen ius omnibus reddere ex aequitate iuberentur; necesse erat, vt, quae adstrictius, vel laxius, essent lege ciuili definita, praetores aut supplerent illis artibus, aut teste corrigerent, atque in melius referrent. Habet eandem difficultatem, quod, quae vel sine conuentione, propter aequitatem, negotia ualcbant, *quasi contractus*: & quae non ex proposito, proficiscuntur, sed propter culpam, inprimis alienam, & nobis imputatam, merentur animaduersionem, *quasi delicta* appellantur. Videbantur enim, cum haec a contractibus, & delictis, diuersa sint, *suis* etiam, & propriis nominibus, debuisse indicari. Sed desinet haec talia mirari, quicumque perspexerit, ita visum fuisse plerisque veteribus Ictis, quod *omnis*, quam dicunt, *obligatio ex facto cuiusque obligatorio*, licito, vel illicito, id est, *conuentione*, vel *delicto*, inprimis enascatur. Quapropter haec ipsis fuisse imposita necessitas intelligitur, vt, ex quocunque negotio dandam esse actionem existimarent, illud vel *contractibus* vel delictis comparent. Excederem formam propositi laboris, si omnia conquirerem, quae in illam sententiam dici posse viderentur. Sed vnum adiciam, quod *de religione sepulchrorum* in mentem venit. Notum est, *Deorum manium religionem* sepulchra custodire, atque efficere, vt *diuini iuris* esse censeantur. Torfit interpretes, quod cum alia, quae diuini iuris essent, *consecratione*, & *dedicatione*, Diis, quos habebant, immortalibus commendarentur, neque, nisi *exauctorato* loco, *diisque euocatis*, ad vsus profanos accommodari possent; contra, *religiosum locum* vnusquisque sua voluntate faciat, dum mortuum infert in locum suum: quod MARCIANVS l. 6. §. 4. *D. de diu. rer.* docuit: & quod translatis reliquiis, locus religione liberetur: quae PAVLLI sententia est l. 44. §. 1. *D. de relig.* Parum abest, quin ex illa causa Icti *religiosa* fere loca in illorum numerum referant, quae duntaxat *quodammodo diuini iuris* censeantur. Sed mirifice omnia conspirant, si *superstitiones* perspexeris, quibus *Deorum manium* religio confirmabatur. Videlicet hoc inter alios Deos, & *manes*, interfuit, quod cum illi nulli loco alligati viderentur, nisi inuitati, & quodam quasi hospicio excepti; *manes*, contra,

reliquias corporis etiam *sponte* sequerentur, locumque *religione* occuparent, in quem fuisset mortuus illatus. Ita enim etiam *fulguritum*, id est, quod fulmine ictum est, statim fieri religiosum videbatur, si *FESTVM* audiamus, c) quod Deus illud sibi ipse dicasse videretur. Ergo non erat opus dedicatione, cuius res sacrae indigebant. Reliquiis translatis, exspirabat religio, sed tunc demum, si *PONTIFICVM* iussus accessisset, quorum decreto, & cerimoniais, placari manes, locusque exauctorari, credebatur. Ita enim *V: PIANVS*, *lib. 8. pr. D. de relig. & sumpt. fun.* praecepit. Qua re intelligitur, *ICTOS* recte *sepulcra* perinde, atque alias *res sacras*, diuini iuris habuisse.

Ex iisdem fontibus etiam cetera iuris argumenta interpretamur; quos qui nunquam gustauerit, illum *ciuilia iura*, quatenus *Romana* sunt, atque ex illa republica ad nos translata, subinde peruertere, nihil purum, nihil intactum relinquere, intelligimus.

c) *FESTVS* voce: *fulguritum*.

X.

DISSERTATIO
 DE CORPORIS INTEGRITATE
 ROBUSTI ET PROCERI
 PRIVILEGIO
 EX IVRE ROM. IMPERII PVBL. ET SAXONICO.

VITEMB. DEC. A. Q. S. P. MDCCXXX.

§. I.

Germani quidem *ius non in viribus habemus*, neque, quid debeatur nobis, *corporis* modulo metimur. Illa criminatione POMPONIVS MELA ^{a)} vsus est in maiores nostros. Sed bonitas ipsorum etiam ab hostibus (subinde prædicata, ^{b)}) legumque sapientissima præcepta, accommodata ad vsum vitæ, illorumque temporum necessitati conuenientia, iudiciorum feneritas, magisque probi mores, ^{c)} quibus patrum nostrorum memoria olim immortalitati commendata est, diluunt illam accusationem, atque infirmant. Non sum, qui mentiar ingratiam gentis nostræ. Diu est, ex quo moderationis laude *Germani* præstituerunt. Sed, remota ambitione, brutorum ipsos legibus non vixisse existimo. Horum ingenio conuenit, obtemperare libidini: quicquid visum fuerit, exsequi, & tueri: nihil, nisi quod per imbecillitatem non liceat, cupiditatibus negare: nemini cedere, nisi quem vincere non possint. Homines regi rationibus, rerumque argumentis duci, certissimum est: quæ non patiuntur, ut temere, utque incontinenter, rem geramus; sed ut potentiores debiliorum miseratione commoueantur, postulant: utque cum officii cogitatione in societatibus versemur. communibus commodis faueamus, adiutoresque simus, ne quid publico, aut priuatim, detrimenti accipiatur. Quæ quanquam ita sunt in promptu, ut res disputatione non egeat; tamen ausim affirmare, nullo nos aut officio regi, aut iuribus vii posse, quæ non propter *virium nostrarum rationem*, constituta sint, atque in societates humanas intrducta. Quando quidem enim nulla aut iura, aut officii præcepta, coniuncta naturæ, firma atque stabilia sunt, quæ non a suprema quadam potestate, maximi- que atque immortalis Dei voluntate, atque imperio, proficiantur: cuius

R 3

a) POMPONIVS MELA, de situ orbis. lib. III. c. III.

b) it. loco citat.

c) TACITVS de mor. Germ. cap. XIX.

ius decreta plenissima sunt sapientiae, & in nos amoris; consequens est, neque *officii* nobis vllius necessitatem imponi, ad quod exsequendum non suppetant *virium* quaedam *copiae*, atque facultates: nec *iura* concedi, nisi quibus propter *indigentiam*, & *virium debilitatem*, tuto carere non possumus. In quibus rebus, tantum abest, vt possit esse quaedam dubitatio; vt potius *iura*, atque potestatem exigendae opis alienae, semper cum imbecillitatibus & indigentia, *officium* vero cum virtute quadam, & agendi facultate, coniunctissima esse censeamus, atque ita haec inter se connexa arbitremur, vt non solum *ius* sine *inopia* vtentium, & *officium* sine *viribus* illorum, qui illo officio tenentur, nullum esse possit; sed etiam vbicunque nostrum aliquis re quadam, ex Dei immortalis voluntate, & praeceptis, vere indigeat, continuo exinde *iura* quaedam nascantur; contra cum primum ipsi viribus quibusdam abundamus, illa copia *officium* pariat, iubeatque omnia, quae nobis vsui esse non possunt, ad communia commoda, & societatis incrementa, afferre, infirmioribus succurrere, omnium, quantum in nobis est, vtilitati & saluti consulere. Enimvero, & superuacuum, atque iniquum est, permittere aliis, vt *iure suo* postulent illa, quorum ipsi non indigeant; & durum atque affine crudelitati, *officia* cuidam mandare, quibus persoluendis debilitas eius atque infirmitas esse impedimento intelligatur. Vnde cognoscitur, ex *imbecillitatibus iura*, ex *virtute* vero, & *virium* copiis, *officia*, quasi ex certis quibusdam fontibus, esse deriuanda: atque hoc verborum vsu accepto, conueniens est naturae, *ius hominem in viribus habere*.

§. II.

Debilitatis privilegium iure militari Romanorum.

Qua propter plenissima miserationis, quae cuique tribuuntur, *iura* esse oportet; cum naturalis ratio doceat, indulgere aliquid, atque subinde cedere, potentiores infirmioribus: & tanto pluribus quemlibet beneficiis augere, atque confirmare, quanto minus suis necessitatibus ipse sufficiat, quantoque pluribus incommodis, atque difficultatibus opprimatur. Cuius imbecillitatis, atque inopiae, ex quibus *iura* quaedam, & postulandae misericordiae facultas, oriuntur, cum varia sint genera atque inter se diuersa, atque alia ad *animi* languorem pertineat, alia *corporis* vitium contineat; de *incommodis corporis*, ex quibus *iura atque privilegia* nascuntur, explicemus; cum haec illis, quae animum afficiunt, magis luculenta sint, magisque in omnium oculos incurrant. Audiamus magistram aequitatis & officii, rempublicam Romanam, quae, quamuis dignitati & virtuti corporis mirifice faueret; tamen videtur non minorem *infirmitatis*, quam *roboris*, & neruorum, rationem habuisse. *Veteranorum* adeo *privilegia*, virtute, mul-

multorum annorum patientia, pertinacia in laboribus, virium contentione incredibili, a valentioribus quaerenda, etiam illis attributa sunt, quos valetudo, ne diutius in armis versarentur, prohibuit: praecipuitque *L. 8. §. 5. D. de excusat. Modestinus*, milites excusari, si honeste fuerint abfoluti, vel, propter *aegritudinem*, caussariam remissionem acceperint. Et quamvis MACER non nihil inter caussariam, & honestam, missionem, cum quis *vitio* animi vel *corporis* minus idoneus militiae renunciatur, inter esse censcat, *l. 13. §. 3. D. de re milit*; tamen etiam caussariam, non esse inhonestam, affirmavit. Praeterea cum Germanici, Caesaris, edictum *l. 4. §. 13. D. de re militari*, militem etiam illum, desertorem agnoscat, qui diu a castris aberrauerit, illumque praesto esse, & iussa expectare, conueniat; tamen *ARRIVS MENANDER l. 4. §. 14. & 15. D. de re mil.* leuius emanationis, quam desertionis, delictum habuit, responditque: exminandas semper caussas esse emanationis, & cur, aut vbi, fuerit miles, & quid egerit? darique veniam *valetudini*, & parentum affectioni: contra in *integros & robustos* esse seuerius animaduertendum. Quapropter etiam tribunorum officio contineri voluit MACER *ICTUS, l. 12. §. 2. f. D. de r. mil.* vt frequenter principiis intensus, querelas commilitonum audiant, *valetudinarios* inspiciant, denique operam, ne quid committatur, quod alienum sit a sensu misericordiae, atque humanitatis. Imo vero, si *FESTVM d)* & *PAVLLVM* sequimur auctores; illi milites, qui *optiones* dicebantur, ideo maxime constituti sunt, quia naturae conueniebat, dari centurionibus, inprimis valetudine oppressis, adiutores quosdam a tribunis militum, quos ipsi optarent, & rebus suis praeficerent, vt tanto rectius rei publicae officia obire possent: de quibus *TARRVNTENS PATERNVS l. 6. D. de iure immunitatis*, & *VLPIANVS l. 6. de bonis damnat.* exposuerunt.

§. III.

Hæc militibus, valetudinis miseratione, concessa: nec minora tamen, *Debilitatis* propter *infirmi-^{tis} corporis*culi, hominibus paganis. Idem, quem adduximus, *privilegium in causis paganorum civilibus* *TARRVNTENS l. 6. D. de iure immunitatis*, quibusdam aliis, vt sunt *mensores, valetudinarii, medici*, aliquam vacationem munerum grauiorum, ex sua conditione, tribuit: inprimis, ne durius cum illis egisse videatur, quos ipsi, verum natura satis afflixerat. A Camelasia etiam, quæ corporis minister obeunda sit, nulla quemquam, nisi sola *læsi & inutilis corporis*, exultatione, atque *infirmi-^{tas} tate*, liberari *ARCADIUS CHARISIUS l. 18. §. II. D. de mun.* permittit. Eadem ratio in imponenda aliorum

rum

d) Fest. voc. Optio, Cuiacius VI. obseru. 33. Rauardus, conl. III. c. 14.

rum ciuilium munerum necessitate obtinuit. Neque enim dissentit. *l. 2. §. 7. D. de vacat.* VLPIANVS; sed illum, quem præsas senio, & *corporis imbecillitate*, ita vexari animaduerteret, vt muneris perferendæ pucuniæ non sufficiat, dimittendum esse arbitratur. Prætor dem etiam in iudicibus deligendis cogitauit, & teste VLPIANO, *l. 13. pr. D. de vacat.* quoscunque intelligit operam dare non posse ad iudicandum, illos se excusaturum pollicetur, forte, quod in eam *valetudinem* inciderint, vt certum sit, eos ciuilia munera subire non posse: aut si morbo alio laborauerint, vt nequeant suis rebus superesse. Et quamuis *l. 2. D. de vac.* VLPIANVS *corporis debilitatem* eorum tantum munerum, quæ corpore implenda sunt, excusationem præstare censeat atque adeo a sua sententia quodammodo ipse diuertisse videatur; tamen postea agnouit, etiam illa, quæ magis consilio prudentis viri, quam *robore virium* perficiantur, sine *integritate* corporis obiri non posse. Qua de causa & ipse iureconsultis, ob *valetudinem*, iudicandi officium *l. 13. pr. eod. tit.* remisit, & vsus est in illa re maximo prudentium consensu. Neque enim ipsi Imperatores ab illo discedunt; sed cæcum GORDIANVS, auriculari morbo affectum DIOCLETIANVS, idem etiam pedum valetudine afflictum, vacatione vti personalium munerum *leg. 1. 2. 3. cod. qui morbo*, permiserunt. Ne quis illa de solo corporis ministerio dicta esse existimet, audiamus de tutela iureconsultos. Ab illo officio quamuis prudentia & consilio colatur, atque administratur, excusat *aduersa valetudo*. Ita enim MODESTINVS *l. 10. §. 8. D. de excus.* præcepit, habuitque TRYPHONIANVM *L. 45. §. 4. D. de excus.* consentientem; qui necessitati succumbendum, & *libertum* etiam a tutela absoluendum esse existimauit, si tanta *corporis* aut *mentis valetudine*, vt, ne suis quidem necessitatibus sufficiat, ab agendis rebus prohibeatur. Imo vero benignior est PAVLVS, qui ne sua cuiquam facilitas, & in accipiendis muneribus bonitas, fraudi esse possit, prospexit: & *L. 11. D. de excusat valetudinarium* etiam a suscepto munere tutelæ dimisit. Habes *valetudinis priuilegium*. Sed periculum erat, ne, quod propter miserationem erat constitutum, in occasionem fraudis traherent, & simulatione infirmitatis, onera cura alienæ etiam integri atque robusti subterfugerent, suæque desidiæ valetudinis excusationem obtenderent: maxime, cum vix inueniri possent, qui muneribus ciuilibus adhiberentur, si nemo integer, & sanus, dicendus esset, qui qualicunque corporis incommodo perturbaretur. Quibusdam enim, quod ait comicus, *eum febris fides, & amicitia est; quodocunque visum est, pallent, valent, animam agitant*. Occurrit fraudi MODESTINVS, *l. 10. §. 8. de excusat.* illamque tantum *valetudinem* defendit, quæ impedimento est, quo minus quis suis rebus defun-

gatur:

gatur: additque ex VLPIANO *l. 13. pr. eod. tit. soluere valetudinarios* vel ad tempus, vel ad perpetuum, excusari, pro valetudinis modo, quae quisque afficitur. Quibus rebus Imperatores *l. vn. C. qui morbo se excusant*, tutelae, seu curae, vacationem illos habere iubent, qui *valetudine* perpetua tenentur. Praeterea certissimum de infirmitate ex aetate iudicium est. Ea de causa non solum tenerae aetati parciunt; sed auctore VLPIANO *l. 2. §. 7. D. de vacat.* etiam qui SENIO, & corporis imbecillitate, vexati sunt, aetatis priuilegio defenduntur. Rationem CALLISTRATVS *l. 5. pr. D. de iure immun.* subiicit, quod semper in illa ciuitate *senectus* venerabilis fuerit. Nam maiores pene eundem honorem senibus, quam magistratibus, tribuebant. Circa munera quoque ciuilia idem honor senectuti tribuitur. Haec tamen a sola reuerentia ortam esse illam benignitatem legum existimes, sed ut ipsos propter *uirium imbecillitatem* uti aetatis priuilegio intelligatur; mox addit idem iureconsultus: si non tam *corporis* vexationem habeat, quam pecuniae erogationem indicti muneris administratio; dici posse, *senem* non eximi ab hoc onere, priuilegio aetatis, si locuples factus fuerit, & nullo publico munere perfunctus.

Vix attinet monere, quod *priuilegium valetudinis*, quo pater usus est, ad filium pertinere non possit: neque ego illud adducerem, nisi DIOCLETIANVS *l. 4. C. qui morbo se excusant* se ex illud monendum censuisset: casus, inquit, corporis patris, munerum personalium filio iure non praestat excusationem. Habes verba Imperatoris. Quaevis rationem? Noli illam ex *l. 1. D. §. 2. de const. princ.* quod faciunt multi, repetere. Illi enim oppido falluntur. VLPIANVS, dicta lege, de *constitutionibus personalibus* praecipit, quas non vult egredi personam. Haec male ad *constitutiones speciales*, seu *priuilegia* iuris ciuilibus, in quorum numero *priuilegium valetudinis* recte retuleris, accommodantur. Haec enim iura, docente eodem VLPIANO, *l. 8. D. de LL.* non in singulas personas, sed generaliter, constituuntur: aut, in certum ordinem personarum. Vix igitur iuris priuilegia ex *l. 1. de const. princ.* recte interpretaberis. Sed certissimum est iuris praeceptum, illa, quae propter *sui* corporis habitum, & conditionem, cuique tribuuntur, ad heredes non extendi. Corporis enim nulla est hereditas, sed ex sua quisque sorte miserationem meretur, non iure hereditatis. Hinc aperte PAVLLVS *leg. 68. D. de reg. iur.* quod, ubi personae conditio locum facit beneficio, ibi, deficiente ea, deficere etiam beneficium intelligatur.

§. IV.

Privilegium valetudinis iure criminali Romanorum.

Vides, durius tractari valetiores: liberalius, atque commodius, infirmos. Illos ad officium adigi, hos foueri & defendi. Subit mirari, etiam in *quæstionibus*, etiam in *poenis* irrogandis, esse aliquam *valetudinis prærogatiuam*. Accipe PAVLLI verba: vnus, inquit, facinoris rei, ita audiendi sunt, vt ab eo primum incipiatur, qui *timidior* est, vel *teneræ ætatis* L. 8. *pr. D. de quæstionibus*: igitur, si hunc ordinem sequaris, lenius, & incuriosius; de debilibus, & infirmis, haberi quæstionem intelligis. Prius audiuntur, quam proditi sunt a sociis; prius, quam ab illis, qui confortes furtis & maleficiis fuerunt, in suspicionem grauiorem nouo indicio adducti. Contra, quos ætas, vel natura, fortius munierit, partim doloribus illorum, de quibus ante ipsos quæsitum est, frangi, necesse est: partim lubricitate & confessione sciorum, in maius periculum adduci. Hoc durum poterat videri; sed illud durius, quod idem PAVLLVS l. 18. §. 1. *D. de quæst.* etiam *repeti* posse in quæstionem reos, grauioribus argumentis oppressos, censeat, maxime, si in tormenta animum & corpus durauerint. Præterea & de illo, qui quatuordecim annis minor est, in caput alterius quæstionem non habendam Diuus Pius rescripsit L. 15. §. 1. *D. de quæst.* Facilius igitur corporibus teneris & affectis parcitur, quam integris & robustis. Parum dissentit, auctore Dino Hadriano, *Calistratus*. Illos enim, qui terminos finium causa positos propulerunt, iubet in tempus, vt cuiusque *patiatur ætas*, relegari: id est, si *iunior* in longius, si senior in *recius* L. 2. *D. de term. moto*. Qua re videri possunt debiles & infirmi, etiam cum deliquerunt, quadam misericordia defendi. Maxime, cum accedat ad illam partem *MODESTINVS*, qui L. 22. *D. de poenis*, in metallum, inquit, damnati, si *valetudine*, aut ætatis infirmitate, inutiles operi faciendo deprehendantur, ex rescripto Diui Pii, a præside dimitti poterunt, qui æstimatione de illis dimittendis; si modo vel cognatos, vel affines, habeant, & non minus decem annis pœna sua fuerint perfuncti. Exposui difficultatem. Dicam, quid reponi possit. Noli enim existimare, quemquam, solo corporis privilegio veniam, aut impunitatem quæsiuisse. Id ne cuiquam in mentem veniat, occurrit *VLPIANVS*, qui L. 5. §. 2. *D. de poenis* delicta consilio æstimatione esse, non corpore metienda, præcepit. Necessitati igitur potius obtemperasse, quæ mitius de corporibus affectis statuerunt, leges, quam debilitati corporis fauisse, credendum est. Neque enim sufficiunt iisdem doloribus, atque incommodis, *valetudinarii*, & senes, quæ a iuuenibus & *robustis* sine magna difficultate perferuntur. Præterea, etiam in ipso corpore, satis habent supplicii. Igitur non tam legis beneficio, quam a natura, in pœnis irrogandis, & quæstionibus habendis, aliquid laxamenti acceperunt. Neque enim teneræ ætatis homines, ex *Lege* 18. *D. de quæst.* nec timidi, propter *valetudinis*

miserationem, prius, quam fortes & robusti, audiuntur; sed propter illam rationem, forte, quia impatientia dolorum ægrius vera dissimulant: & ludici sunt adiumento, vt facilius deinceps possit ab vtrisque pœnas exigere. Hæc igitur odio delicti, non favore valetudinis constituuntur. Non obstabit nobis PAVLVS I. §. *D. de quæst.* Quæ enim de repetendis in quæstionem reis *robustioribus* disputavit, non eo pertinent, quod suum quenquam *robur* in inuidiam possit adducere; sed, quod asperiori remedio aduersus illum vtendum videatur, qui cum delicto etiam aliam fraudem coniunxerit, corpusque in tormenta *indurauerit*, vt iudicis solertiam frustaretur.

Ita etiam excusamus *Alemannos*, qui *valetudinis* habuisse in defendendis reis rationem videri possunt. Ferebat illorum temporum superstitione, vt possent quasdam reus accusationes armis, & virtute pugnandi, diluere. Sed Paralyticus, aut morbo articularum adfectus, per alium pugnabat: Campioni mercedem pugnae, suo nomine susceptæ, semissem bonorum dabat. Ita *ius prouinciale Alemannorum cap. LX.* præcepit. Mos ille etiam alias gentes infecerat. *Siculi* Saxagenariis, & minoribus, per procuratorem pugnandi facultatem tribuerunt. ^e Vnde euenit, vt quam alii sua virtute, suis laboribus, quærebant palmam, illi desides virtute aliorum inuenirent. *Saxones* etiam *claudis* procuratores ad pugnam, *vulneratis* laxamentum temporis dederunt. Aperte de illa causa vetus auctor speculi exponit: *l. N. Lib. I. Art. 48.* *lahme deute follen auch klagen, und antworten, ohne Vormunden, es sey denn Sach, dass die Klage zu Kampf gehe; da soll ihr Vormund seyn ihr ebenbürtiger Schwert-Freund, wer er sey, der es allein thun will, mag der lahme Ni mn seines rechten Vormunden nicht haben, er gewinnet zu Vormunden, wer es vor ihn thun will, oder wen er dazu mit Geld gewinnen mag.* De *vulneratis* alio loco *l. N. l. 49.* *Spricht ein gewundter Mann den zu Kampf an, der ihn gewundet hat, und mag er von Unkrafft seines Leibes den Kampf nicht vollbringen und hat er keinen Vormunden, man soll ihm Tage dingen, bis er seinen Kampf selbst vollbringen und enden möge.* Sed non ceserunt nostris, in debiles, & corpore affectos, indulgentia *SICVLIVS* qui in-

S 2

te-

*) Leg. Sic. L. II. tit. 37. l. IV. in Lindenbrogii Cod. LL. Ant. p. 781. Et qui ætatis annum sexagesimum tetigerint, & qui nondum viginti quinque annorum carticulum impleuerint, per se pugnare non tenentur, sed possint ad defensionem suam subicere campionem, ne illa ætates, in altera frigelcente naturali calore, in altera iuuenilium virtutum robore nondum impleto, incerto iudicio relinquuntur.

f) Is fauor defensionis est, vt si, qui pugna impetitur sit aliqua parte corporis debilitatus, alter se etiam debilitare teneatur, in eadem parte velut si vnum tantum oculum habeat impetitus, is, qui offert, aliquot diebus ante, illum oculum ap-

po-

tegrum & robustum, cum misero & infirmo congressurum, eosdem artus, quibus alter natura vitio captus est, in pugna debilitare, aut certe vinculis quibusdam obligare, & corporis vitium arte imitari, cœgerunt: ne cuiusquam imbecillitas alterius robore, & virium integritate, opprimatur. Quæ omnia qui recte existimat, illi non potest esse obscurum, non tam faueri reorum incommodis aut corporis debilitati beneficium tribui, quam necessitati naturæ potius aliquid concedi. Enim vero cum sederet animis praua superstitio, posse, in re dubia, iudicium immortalis Dei armis, & virtute depugnantium, explorari; consequens erat, cum integris, integros, debiles, cum infirmis, esse committendos. Sed de his erit deinceps locus dicendi.

§. V.

Fortiora sunt ex robore & copiis virium quam ex imbecillitate privilegia iure naturali. *Ex his rebus,* quæ hætenus disputata sunt, id tamen intelligitur, bene agi cum nobis omnibus: nullis necessitati, si recte res administratur quidquam deesse: quicquid natura virium negauerit, illud legis indulgentia suppleri: quo plura deficiant, tanto plura posse ab aliis exposci, atque iure quodam nostro expectari: hæc omnia & naturæ conuenire, & sanciri ciuilibus præceptis. Sed dicta de illis iuribus intelligenda sunt, sine quibus ferri fors humana, atque tolerari, omnino non potest; quæ autem videntur a *miseratione* potius, quam a *favore legis*, proficisci. Enimvero cum necessitati subueniendum sit, neque optimi legislatoris bonitas permittat, vt cuiquam desit aliquid, quod ad utilitatem eius, & commoda, sine iniuria reliquorum, afferri possit; apparet, in his rebus magis indulgendum esse *imbecillitati*, quam *virtuti*: & infirmioribus tanto magis consuli debere, quanto minus *valentiores* indigeant opis alienæ. Sed alia ratio ineunda est, cum de illis *iuribus* quaeritur, quibus vires nostræ ad rem feliciter gerendam, communesque necessitates procurandas, ad suscipienda pro salute vniuersorum facinora, ad iuuandam, amplificandamque rempublicam, finguntur, atque accommodantur. Qua in caussa nulla est dubitatio, tanto pluribus quemque ornandum esse beneficiis, quanto magis quilibet ad res gerendas videtur ab ipsa natura esse comparatus. Quapropter, cum melius de his speremus, quos, etiam sine arte, valere, mentisque viribus, & egregio quodam spiritu, animari intelligimus: cumque præterea sciamus, si ad naturam eximiam, atque excellentem, accesserit ratio quaedam, confirmatioque artis, & honorum, atque fortunarum, tum solere aliquid præclarum atque omnino egregium enasci; præferimus illos, qui naturæ quodam habitu insignes sunt, his, qui ipsis viribus suis, & debilitate neruorum, a studio virtutis, & rerum agenda-

posito aliquo sibi claudat, in quo pati dignoscitur accusatus; similiter etiam in digitis, & membris aliis, hoc volumus obtinere, iuxta proborum virorum consilium & prouidam discretionem iudicantium.

darum auocantur: illosque augemus priuilegiis, & existimamus, rectius ibi magna beneficia collocari plique commodi ab ipsis expectari, quam a debilioribus, quamuis maximo studio, & contentione, adiuuarentur. Cui rei videtur illud obstare, quod supra a nobis disputatum est, *iura & priuilegia* ex cuiusque *indigentia* nasci, *copias vero virium*, & excellentiorem virtutem, esse cum *obligatione*, quam dicunt, coniunctas, officiorumque quasi fontem existimari. Sed facile illi dubitationi occurritur, si cogitamus, tanto pluribus quemlibet viribus & copiis indigere, quanto maiora sunt illa, quibus gerendis, perficiendisque, ipse ammum accommodat; &, quamuis *virium abundantia officium* pariat, tamen etiam ex ipsis *officiis* susceptis quaedam *iura* nasci, atque aliquam exigendae opis alienae facultatem. Qui ipsa infirmitate a suscipiendis negotiis prohibentur, facilius sibi consulunt. Natura non adeo multa desiderat: & tanto paucioribus contenta est, quanto magis exigua sunt illa, quibus perficiendis destinatur. Quamquam igitur sine indigentia nullum nobis ius, aus facultas quicquam postulandi, tribuitur; tamen, qui ab ipsa natura liberalius instructi sunt, digniores habentur illis iuribus, quae naturae vires augent, atque perficiunt: aut *quibus*, tanquam *mediis* quibusdam, *ad colenda officia*, indigemus. Hinc maior principum potestas, quam priuatorum, ampliores possessiones, munimenta fortiora, praesidia, redditus, copiae atque facultates, quarum vsus est in republica regenda; quibus tuto earent illi, atque excludi debent, qui prouidentia & imperio aliorum defenduntur.

§. VI.

Illum ordinem beneficiorum, naturali ratione constitutum, videmus diligenter ipsis ciuilibus legibus seruatum. Ex quibus intelligitur, iura, quae infirmioribus concessa sunt, non ideo ipsis tributa esse, ut praerantur valentioribus, aut uti ipsis faueatur; sed ut dolorem isti suum patientius perferant; & dum curae alienae cogantur vacare, suis necessitatibus succumbant. Quapropter, quae ipsis debentur, beneficia cum sensu quodam incommodi, & mixta sunt iuribus, coniunguntur. Si vacat, eamus per exempla, CALLISTRATVS l. 5. pr. D. de iure immunit. munera remittit senioribus, beneficio aetatis. Sed ut intelligatur, Ictum non tam fauisse imbecillitati, quam necessitati paruisse; non omnes, sed locupletes duntaxat, ab illis eximit: nec ab omnibus videlicet, sed ab illis, quae magis corporis habeant vexationem. PAVLLVS furdos, & mutos, si omnino non audiant, nec loquantur, ab honoribus quidem ciuilibus, l. 7. D. de decur. non etiam a muneribus excusat. Alterum enim imbecillitas prohibebat, alterum etiam a vitiosis poterat praerari. Haec ratio induxit VLPIANVM L. 2. D. de vacat. ut senio & imbecillitate vexatos, ab illo tantum munere, quod ex vtilitate reipublicae administrare non poterant,

Prinilegia imbecillitatis propter solam necessitatem constituta sunt iuribus ciuilibus Romanorum.

Fasc. II.

T

quod-

quodque corpore erat obeundum, dimitteret: ceterum, ab illis, quæ consilio prudentis viri, vel patrimonio impleri possint, neminem nisi ex receptis *probabilibus* causis absolvendum, responderet. Sed videamus, quid opponi possit *MODESTINO*? quem & ipsum benignius *de infirmitate* sensisse, supra est a nobis indicatum. Censebat enim, milites, etiam illos, qui propter *egritudinem* forte *caussariam* remissionem acceperint, *honeste missos* videri, *l. 8. §. 5. D. de excus.* Sed caue existimes, *honores & præmia* cuiquam propter *egritudinem* tributa. Obstat enim, *Lege 13. de r. mil.* *MACER* *ICTUS*, qui aliam *missionem honestam*, tempore militiæ impleto, aliam *caussariam* esse, ex corporis vel animi vitio, aliam *ignominiosam*; propter delictum, interpretatur. Neque vero videtur esse inter *Macrum & Modestinum* dissensio. Hic *d. l. 8. D. de excus.* *missionem honestam* ab *ignominiosa* duntaxat, qua quis propter delictum sacramento soluitur, sciungit: idque ex ordine verborum potest cognosci. Disputat, utrum *ignominiose* missi habeant vacationem? Et negat his remitti tutelam posse: sed illos tamen absoluit, qui *caussariam* remissionem acceperint: videri enim & hanc *honestam* esse. *Caussariam* igitur, tum *honestam* appellat, id scilicet agit, ut illam non *ignominiosam* esse, sed, si huic comparetur, *honestam* dici posse, ostendat. Maxime, cum a tutela miles excusatur, quæ desiderat hominem integrum atque providentem, non ægrum, non eneruem. Aliter sentiendum, cum præmia exantlati laboris, præmia militiæ, dispensanda sunt. In illa deliberatione *caussaria* missio non quidem *ignominiosa*, aut vituperio digna, nec tamen ita *honestam* est, quam conveniat præmiis ornari; sed inter *ignominiosam & honestam media* habetur, quæ nec laudem mereatur, neque in notam infamiæ incurrat. Hoc consilio *MACER* separat *caussariam* ab *honestam*: atque ita potest inter utrumque *ICTUS* convenire.

§. VII.

*Corporis
integri robu-
sti & proce-
ri privilegia
potiora sunt
quam imbeci-
lilitatis in-
re civili Ro-
manorum.*

Quamvis igitur consolemur imbecilles, dolesque miserorum leniamus beneficiis; tamen in reddendis gradibus honorum, atque dignitatum, quibus communis utilitas promoueri, atque ad salutem omnium ordinum aliquid afferri debet, aut, quod idem est, in *privilegiis* tribuendis, quibus utimur ad rem publicam administrandam, & officia observanda, maiorem integrarum, atque confirmatarum, virium, quam fractarum, & debiliun, rationem habuerunt cum naturalia, tum civilia, præcepta. Si enim *Dionysio Halicarnassensi* g) fides est, φύσιως νόμος ἐστὶν ἀπαντα ἀνθρώποις κοινός, ὃν εἰδὲς καταλύσει χρόνος, ἀρχὴν τῶν ἡττοτέρων τῆς κρείττερας.

Quæ

Quae vires cum magis animo hominis contineantur, quam corpore, quod nobis etiam cum brutorum grege commune est; consequitur, potius ingenii, quam artuum, spectandam in deligendis hominibus virtutem. Verum enimvero cum natura vtriusque usum virtutis tam arcto vinculo coniunxerit, ut neque vis corporis & robur quicquam proficit, nisi arte & ingenio regatur, neque mentis duntaxat habitus ad res gerendas sufficiat, nisi corporis utatur ministerio, cuius imbecillitas & incommoda non solum mirifice perturbant animum, & frangunt: verum etiam, ne quid succedat, neque perficiantur destinata, impediunt; ea propter ne corpus quidem negligendum est, sed isti etiam in administranda republica tribuendae sunt quaedam partes. *Romanis* quidem, si *LIVIVM* audiamus, *vile corpus* est, dum magnam gloriam vident: ^{b)} quod testatur dextra Mucii Scaeuolae, incenso ad sacrificium foculo iniecta; ut attonitum virtute hostem perturbaret. Quare, ut vincerent animo naturae & fortunae invidiam, ex ipsis *vitiis corporis* subinde etiam nomen, & gloriam, quaesiverunt. Hinc *SCAVROS*, *VAROS*, *CAECOS*, *CLAVDIOS*, *SCAEVOLAS*, *LVS-COS*, *BALBOS*, *CICERONES*, appellarunt, ut intelligatur, non habitu corporis *Romanos*, sed ingenio & gloria rerum gestarum, aestimandos. In ipsis *militibus* conscribendis, quorum officium magis corporis ministerio, quam animo, obeundum est, non tam indocti roboris, quam artis, & exercitii, habendam rationem satis diligens rei militaris scriptor *Vegetius* ⁱ⁾ praecipit; ridetque Germanorum *proceritatem*, aduersus quam multum potuerit Italarum *breuitas*: ^{k)} ridet etiam Hispanos, quos viribus corporum Romanis praestitisse, constaret; ^{l)} neque *proceritatem* in milite magnopere desiderat, cum vtilius sit fortes esse milites, quam *Grandes*: ^{m)} & *minorem* Tydeum corpore, sed fortiorem armis, etiam Homeri auctoritas confirmet. ⁿ⁾ Sed illa virtutis alienae contemptio ex conscientia imbecillitatis enata est; nec serua, sed tandem, cum apertius animi sententiam profiterentur Romani, in admirationem commutata. Illud omnes reipublicae partes, sapientissimis legibus discretas, atque ad summam dignitatem compositas, ostendunt. Ordinem igitur a plenissima boni exempli republica *Romanorum*, cuius leges & instituta ad nostram aetatem propagata, atque a plerisque gentibus accepta sunt: deinde progrediemur ad *Germanos*, quorum mores & praecepta simplicitatem naturae imitantur: donec ad cultissimam hanc *Saxoniam* perueniamus: quae non solum, ab antiquissimis usque temporibus, uti armis, ita etiam scientia, & legum disciplina, cum vicinis gentibus certauit; sed *AVGVSTISSIMI REGIS NOSTRI*, cui perpetuum robur, viriumque inuictissimam integritatem, in longissimos annos demississime apprecamur, sapientia, & heroica virtute, ita illustrata est, ut palam praeripiat omnibus, atque ad immortalitatem commendetur.

T 2

§. VIII.

b) LIV. lib. II. cap. 12.
l. c. l) Id. ibid.

i) VEGETIVS de re milit. lib. I. c. I.
m) Id. l. c. lib. I. c. 6.

k) Id.
n) VEGETIVS lib. I. c. 5.

§. VIII.

Generatim Videamus igitur, quid Romanorum legibus *corpori integro, robusto, &* quid sit *privilegium* & *privilegium* continere *iura specialia, illis, qui corpore integro, robusto,* *corporis integri proceri* etiam *procero, usi fuerunt, ex conditione corporis, ideo concessa, ut illo-* & *robusti* *rum vires magis ad utilitatem reipublicae accommodentur.* *speciatim exponitur.*

Videntur *iura specialia*, non sine ratione, ex usu legum Romanarum, posse *privilegia* appellari: sed illi non nihil a recto discedere, qui cum *constitutionibus personalibus*, quae in singulas personas eduntur, *privilegia* permittent. Sed offendas ICTOS subinde incertos, quo se concilio sint expectaturi. Re-
 Æte LYNCKERVS ^{o)} videtur STRUVIUM notasse. Si ad antiquissima reipublicae tempora affurgas, *privilegia* etiam in singulas personas concepta sunt: & a iure, in ciues uniuersos explicato, separata. ^{p)} Hoc veteri XII. Tab. praeepto comprobatur: *privilegia ne irroganto, nisi maximo comitiatu.* Ita enim legem illam GRAVINA restituit. Audiamus FESTVM ^{q)} qui *privos*, inquit, *antiqui pro singulis dicebant: ob quam causam & priuata dicuntur, quae uniuscuiusque sunt: hinc & privilegium & priuatus.* Adeo intelligitur, antiquo iure ciuitatis *personales constitutiones* etiam *privilegia* dici consueuisse. Nec mireris, pro simplicitate illorum temporum, & causarum, non adeo multas legum formas, neque has studiosius distinctas fuisse, aut diuisas. Postea, cum multa, de quibus antea non fuisset cogitatum, incidissent, alia atque alia iura constituta sunt, subtili ICTorum ingenio discreta: suumque singulis nomen attributum: quaedam *in singulas personas* concepta, quae personam egredi VLPPIANVS noluit, neque trahi in exemplum posse existimauit, *l. 1. §. 2. D. de const. princip.* aliae leges cum pluribus communicatae, quas LYNCKERVS *constitutiones communes* appellauit. Hae vel *generatim* de omnibus ciuibus praecipunt, & *constitutiones generales*, seu proprio nomine, *iura* dici possunt, *l. 8. D. de LLbus*, vel *speciatim*, de certis ordinibus personarum, certisque formis causarum, disponunt, quae *constitutiones speciales* appellantur. *Generales*, vel *regulam iuris*, manifestam illam, & apertam, sequuntur: & *regulares* dictae sunt; vel contra tenorem rationis, id est regulae, propter aliquam utilitatem constituentium, introductae, quas PAVLLVS *l. 16. D. d. LLbus nomine iuris singularis* comprehendit. Sed *singularia iura* neque ad *singulas personas* pertinent, neque ob materiam, sed ob *rationem legis singula-*
 la-

^{o)} LYNCKER. *anal. ad Georg. Ad. Struu. synt. iur. ciu. lib. I. D. tit. 4. p. 11. B.*

^{p)} GRAVINA *de iur. & gent. & XII. Tab. §. 77. p. 243 seqq.* GEORGIUS ACACIUS ENENCKEL *Bayo Hobenhein. de priuil. iur. ciu. lib. I. cap. 1.*

^{q)} FESTVS *voc. priuos.*

larem, hoc nomine definiatur. Eiusmodi forma l. 63. D. d. usufr. ex libro PAVLLI, quod de iure singulari conscripsit, proponitur: datur enim illi, qui fundum quidem, sed usufructum non habebat, potestas cedendi, quem ipse tamen non habet, usufructus. Ita Ictus: *quod nostrum non est, transfereamus ad alios: veluti is, qui fundum habet, quanquam usufructum non habeat, tamen usufructum cedere potest.* Videbatur iuris regula obitare, qua, quod nostrum non est, in alios transferre, prohibemur; sed contra tenorem illius rationis, auctoritate constituentium, propter aliquam vtilitatem introductum est, vt liceat cedere usufructum, puta, quia certum erat, mortuo usufructuario, vel conditione expirante, ad proprietatem, reuersurum esse usufructum. Sed haec iura, quamuis singularia sint, tamen generatim constituta sunt, & pertinent ad ciues vniuersos; nullo personarum discrimine accepto. Ab illis iura specialia seiungimus, quae de quibusdam duntaxat ordinibus, aut de quibusdam formis causarum, praecipunt: neque a singulis personis impetranda sunt (quae constitutionum personalium forma est) sed ipso iure omnibus, qui ad eundem ordinem pertinent, promiscue debentur, ipsisque legum verbis continentur: ideo, cum a iure singulari, tum a constitutionibus personalibus, distinguuntur. Talia sunt priuilegia minorum, dotis, fisci, saeminarum. CALISTRATO l. 5. pr. d. iur. immun. priuilegium aetatis dicitur, data senectuti a muneribus ciuilibus vacatio. Ex quo intelligitur, iura specialia alio nomine etiam priuilegia iuris appellari: in eandem fere sententiam VLPPIANVS l. 13. §. 3. de vacat. commentatur. Modestinus l. 196. D. de R. I. priuilegia causarum definit. DIOCLETIANVS l. 9. q. pot. in pign. eos, qui pignora acceperunt, priuilegii omnibus actionum personalium praeferi iubet. Honorius l. 11. de prof. & medic. grammaticorum priuilegia commomerat, & IVSTINIANVS l. 14. C. de usufr. etiam usufructus priuilegium appellauit. Haec non in singulas personas constituta sunt, sed pertinent ad certas causarum formas, atque ad certos ordines personarum. Eleganter LYNCKERVS de his legibus explicat, ostenditque constitutiones personales singulis, qui nomine proprio appellantur, vt Carthagini, aut Cizio, aliquid largiri; sed priuilegia personis, & causis aliquid tribuere, vt minoribus, foeminis, athleticis, quae nomine proprio non vtantur. Subinde tamen etiam personalibus constitutionibus idem datum est nomen. Lege vn. C. de priuil. vrb. Constant. quae ad vnicam hanc vrbem pertinebant, beneficia, priuilegiorum nomine appellata sunt. DIOCLETIANVS l. 9. C. de testam. Patrocliae cuiusdam, de priuilegio speciali patriae suae, rescripsit, quod & ipsum ad constitutiones personales referendum videbatur. Possim longior videri; sed meretur curatius explicari VLPPIANVS, qui priuilegia principum etiam augustae tribui affirmat l. 31. D. d. LLbus. Erat quaedam dubitatio, vtrum priuilegia priu-

principum ad constitutiones personales, an ad iura specialia, hoc loco referantur. Vtrumque aliquam speciem habebat. Olim enim singuli tantum nominatim imperatores quibusdam legibus soluti sunt, & quaedam praecipua iura impetrarunt: vt videri possent constitutionum personalium vim haec priuilegia habere. Sed postea longa successione, omnibus imperatoribus eadem iura concessa sunt, vt priuilegia illorum iuris perpetui & specialis formam induisse viderentur. Ex quo intelligitur, priuilegia plerumque non in singulas personas, sed in totum quendam ordinem personarum concepta esse. Habes veram significationem priuilegii: quam & nos accipiemus, & imitabimur veteres Ictos, quorum solentia constitutiones personales a priuilegiis separauit. Illorum exemplo specialia iura viribus corporis tributa non praeter rationem priuilegia dicemus.

§. IX.

Priuilegium corporis integri, proceri & robusti in militia romana.

In his igitur tradendis, vt recte, atque ordine quodam versetur, ducamus initium a militia, cuius artes & primae omnium in republica Romana frequentatae sunt, atque a seruitiis intactae, & intaminatae, ad nobilissimam iuuentutem pertinuerunt; quibus omnes reipublicae partes defensae, & amplificatae sunt, inquè illud fastigium adductae, vt caput orbis terrarum Roma haberetur. Audiamus FLACCVM^{r)} de militia praecipientem:

*Angustam amici Pauperiem pati
Robustus acri militia puer
 Condiscat, & parthos feroces,
 Vexet eques, metuendus hasta,
Vitanque sub dio, & trepidis agat
In rebus: illum ex moenibus hosticis
 Matrona bellantis tyranni
 Prospiciens, & adulta virgo,
Suspiret, Eheu! ne rudis agnimum
Sponsus laceffit regius asperum
 Tactu Leonem &c.*

Vides & robur a milite, & corpus ad labores confirmatum, & leonis animos, ac vires, desiderari: vides ipsum etiam e longinquo prospicientibus terribilem

^{r)} HORAT. CARM. LIB. III. OD. 2.

bilem fuisse, horrendum adspectu, grauem incessu, totius corporis habitu insignem. Idem FESTVS ^{s)} ex Aelio obseruat, *militemque uerè cèrri-φρασιον* dictum videri admonet, eo, quod nihil *molle*, sed potius asperum quid gerat. Dissimulat illud VEGETIVS ^{t)} vt supra est a nobis obseruatum, magisque *arte*, & exercitacione, quaeri victoriam, quam *uiribus* affirmat; sed ducitur inuidencia, cum Romani corporis infirmitas ipsi necessitatem contemnendae virtutis alienae imposuisset. Nec obscure suo se prodit indicio. Quid enim, inquit, aduersus Gallorum multitudinem paucitas Romana potuisset? Quid aduersus Germanorum *proceritatem* nostra *breuitas*? Hispanos quidem non tantum numero, sed etiam *uiribus*, praestitisse nostris, manifestum est. Sed aduersus omnia profuit tyronem *solertem* eligere. Sed idem tamen, paucis interiectis, militem quotidiano exercitio *robmandum* esse, praecipit: & ubi de regionibus, ex quibus tyrones legendi sunt, disputat, ^{u)} multum interesse dicit, ubi miles nascatur, cum gens gentem praecedat in bello, & plaga caeli *ad robur* non tantum *corporum*, sed etiam animorum plurimum valere intelligatur. In quibus est illud lepidum, quod credat a doctissimis hominibus comprobatum esse, Sicciore, quo minus habeant sanguinis, tanto magis vulnera timere. Sed, propter eundem *roboris* usum, aptiorem armis ^{v)} *rusticam* plebem, sub dio enutritam, *duratis* ad omnium laborum tolerantiam *membris* confirmatam, censet: proculque habendos a ciuitatis illecebris milites, vt eo modo & *corporibus* eorum *robur*, & animis, accedat. In qua re HORATIVM FLACCVM secutus est auctorem, qui & ipse ^{y)} laudat militem rusticum victorem:

Non his iuuentus orta parentibus

Infecit aequor sanguine Punico:

Pyrrhumque & ingentem cecidit

Antiochum, Hamibalemque durum:

Sed rusticorum mascula militum

Proles, sabellis docta ligonibus

Verfare glebas, & seueræ

Matris ad arbitrium recisos

Portare fustes.

Ne-

s) FESTVS voce miles.
lib. I. de re mil. c. 2.
ode 6. v. 33.

t) VEGET. de re mil. lib. I. c. 1.
x) VEG. lib. I. c. 3.

u) VEGET.
y) HORAT. carm. III.

Negabis fidem HORATIO, ipsi quidem militi, sed qui quondam, relicta non bene parmula, aufugerit. Apertius ergo VEGETIVS, huius artis magister, ²⁾ in omnibus *staturæ magnitudinem, corporis robur*, alacritatem animi, iubet explorari: & praeterea legere iuniores, *corporibus*, & animis, *praestantes*. Et quamvis magis desiderari vires, quam *corporis molem*, profiteatur; tamen *proceritatem* tyronum ad victoriam semper esse exactam commemorat: ³⁾ monetque, omnibus membris confirmatos esse eligendos, qui possint bellatoris officium implere: ⁴⁾ qui viginti oculus, erecta ceruice, lato pectore humeris musculosis, valentibus digitis, longioribus brachiis, ventre modico, exilioribus cruribus, suris expeditis, non superflua carne distentis, sed neruorum duritia collectis, commendentur. Ex quibus rebus intelligitur, non contemni *corporis robur*, & *commodam staturam*, sed quaeri potius, & desiderari, & tunc demum, cum inueniri proceritas non possit, artis subinde subsidio, & exercitationis quasi vicaria quadam ope, quod natura negauerit, suppleri. Ipse adeo VEGETIVS ⁵⁾ desideratam esse quondam *proceritatem corporum* affirmat, sed illis temporibus, cum amplior esset multitudo, & plures militiam armatam sequerentur. Nec dum enim, ciuilis pars florentiorem adduxerat iuuenturem. Ergo sequioribus demum temporibus, necessitas exegit, vt non tam *staturæ*, quam *virium*, in delectu militum, haberent rationem. Potest igitur aliquid etiam *imbecillitas*, quae arte atque exercitatione confirmetur; sed si ad natiuam corporis virtutem, ingenium, atque exercitatio, accedit, solet inde illa virtus militaris, & nescio quid praecipuum, enasci.

§. X.

Quid inter vtilem & idoneum diff. criminis in re mil. tercedat. Neque illud ignotum fuit iureconsultis: sed intelliges vtiliter togam de fago praecepisse. *Debilitatos* ARRIVS MENANDER *leg. 4. §. 12. D. de inhabilibus militiae renunciauit*, & generatim legibus definitum est, vt milites non modo *idonei* & experientes sint, quod GRATIANVS *l. 3. C. de priuileg. eor. q. in sac. palat. mil.* postulat, sed etiam vt *viles* inueniantur, missis caussaria missione illis, quos *vitium* animi vel *corporis* prohibuisset. *l. 13. §. 3. D. de r. mil.* Cuius *utilitatis* tanta habetur ratio, vt etiam seruos, ceteroquin a militia excludos, si scientibus dominis militauerint, & *viles* ad militiam eis datam visi fuerint, ingenuos esse, & retineri; dominos vero & dominio, & iure patronatus, excidere iubeat IUSTINIANVS *l. 6. C. q. milit. possunt*: quibus legibus virumque, & mentis alacritas, & *robur corporis* desideratur. Quod enim *idonei* esse iussi sunt, ad *animum* pertinet, & subinde etiam ad copias facultatum; quod *viles* ad *corporis vir-*

2) VEG. I. II. c. 13.

a) Id. lib. II. c. 5.

b) VEG. I. I. c. 6.

c) l. c.

virtutem refertur. Ita enim leges veteres *utilem* & *idoneum* distinguunt, maxime si non sit, quod addatur. Multa a iureconsultis in eam sententiam dicta sunt, quae non vacat conquirere omnia, & huc transferre. Pauca adducamus. Aut omnia me fallunt, aut huc certe *VLPRIANVS* referendus est, qui *l. 42. D. de verb. signif.* non natura, inquit, probrum dicitur, quod potest etiam in *hominem idoneum* incidere: intelligitque, hominem ingenuum, & animi vitio non corruptum. De illis enim loquitur, qui tutelae iudicio damnari possunt. Idem Imperatores obseruarunt, & numerariorum fastus, & rapaces quaestus, perferri ab illis noluerunt, qui ex aula discesserint, *homines idonei* atque experientes; puta, quorum integritatem & fidem ex rerum argumentis perspexerint *L. 3. C. de priuileg. eor. q. in S. palat. mil.* Porro, ad regendam principatum officii comitis domuum per Cappadociam *idonei* ex numero mittendariorum eligantur *l. 2. C. de palat. sacr. larg.* quorum & probitas cognita sit, atque ad regendam rempublicam mentis facultates perfectae. Neque enim *corporis virtute* opus est ad regendum principatum. Vides *idoneos* ex ingenio, & mentis viribus, subinde appellatos. Sed *VLPRIANVS* quosdam propter facultates, diuitiasque, *idoneos* pronunciauit; adducit enim locupletes, qui sufficientes & *idonei* deprehendantur *l. 6. D. de mun.* Ita & *Callistratus l. 14. §. 6. D. de mun.* illos *idoneos* intelligi voluit, quos ciuilibus muneribus defungi posse constaret. Sic *idonei* accipiuntur. Sed qui *corpore valebant*, potius *utiles* dicti sunt. Docet illud *MODESTINVS l. 22. D. de poenis.* De damnatis enim in metallum disputat, qui *aetatis vel valetudinis infirmitate inutilis* oneri faciendo deprehendantur. *ARCADIVS CHARISIUS l. 18. §. 11. de mun. laesi & inutilis corporis* infirmitatem excusauit. *IAVOLENVS* etiam *l. 242. pr. D. de verb. signif.* naues sine nalo *inutiles* definit. Ex quibus cognoscitur, *utilia* videri, quorum *corpus* ad ministeria comparatum est, sed *idonea*, quae aliis ex causis commendentur. Sed haec obtinent, quoties non adiicitur, qua parte aliquis aut *idoneus* sit, aut *utilis* dicatur. Hoc si fiat, rarius etiam *animi virtus utilis*, *corpus idoneum* appellatur. *MACER* certe *l. 13. §. 3. D. de re mil.* milites *corpore & animo minus idoneos* reiicit, & *PAPINIANVS l. 8. §. 4. D. de vacat.* philosophos laudat, qui se frequentes atque *utiles* praebent illis, qui ad eandem sapientiam contendunt. Vides vix semel, atque iterum, *utilitatem ad animum* referri; sed qui illa parte valeat, *idoneum*, qui *corpore* confirmetur, *utilem* videri: atque ita intelligendae sunt leges, quibus milites, & *utiles* & *idonei* probantur. Igitur *corporis* etiam ratio habetur in delectu, nec tamen indistincte: quandoquidem *vitium*, quod virtutem, & artuum robur, sane non frangebat, non erat impedimento militiae. Respondet

enim **ARRIVS MENANDER**: qui vno testiculo natus fit, quiue amiserit illum, iure militare, secundum Diui Traiani rescriptum; cum & Sylla & Cotta eo habitu fuisse naturae memorentur, *l. 5. D. de r. mil.* Ceterum *integros & robustos* desiderabant, & acriter succensebant illis, qui, in suum vel suorum *corpus* iniurii, commiserant aliquid, propter quod minus *utiles* ad militiam obeundam haberentur; rescripsit enim **DIVVS HADRIANVS**, qui se *vulnerauerit*, si impatientia doloris, aut taedio vitae, aut morbo, aut pudore, mori maluerit, in eum animaduerti non posse, sed videri hominem ignominia mittendum; si nihil tale praetenderit, capite plectendum: per vinum, aut lasciuiam, lapsis, militiae mutationem irrogandam. Verba rescripti **ARRIVS MENANDER l. 6. §. 7. D. de re mil.** seruaui. Nec mitius ab aliis Imperatoribus animaduersum: teste enim eodem, quem induximus, **MENANDRO, L. 4. §. 12. D. de re mil.** etiam illum, qui filium *debilitauerat*, delectu per bellum indicto, Diuus Traianus deportauit: & cum quis sponte *resectis digitis*, bello se inutilem fecisset, **CONSTANTINVS** illum curiis addixit. Neque illa tamen sine veterum exemplo statuta sunt. Si **VALERIVM MAXIMUM** audiamus, in Caio Vettieno, qui *sinistrae manus digitos*, ne bello Italico militaret, sibi *absceiderat*, seueritas Senatus non cessauit: sed bonis publicatis, ipsum aeternis vinculis puniendum censuit, effecitque, vt, quem honeste spiritum effundere in acie potuerat, eum ignominia in catenis consumeret. *d)* Plena sunt huius exempli omnia rerum antiquarum monimenta. **OCTAVIVS AVGVSTVS** equitem Romanum, quod duobus filiis adolescentibus *pollices amputasset*, ipsum & bona subiecit hastae; sed liberto eius addixit, vt relegatum pro libero esse pateretur. *e)* Vtique apparet *non vilia* Romanis *corpora* fuisse. Quapropter discederem ab hoc loco, nisi me teneret **ARRIVS MENANDER** qui milites etiam **SEGNES** reprehendit. *l. 5. §. 6. D. de re mil.* Erat quaedam dubitatio, **SEGNETIES** magis ad *corpus*, an ad *animum*, spectaret. *Segnes* enim **ARRIVS** a negligentibus rerum suarum, etiam a remansoribus, etiam ab illis, qui crebro extra contubernium agere soleant, sciungit: estque incertum, quis possit *segnis* esse, qui non idem sit negligens, & remansor. Si *animum* cogitaueris, ex eodem fonte haec vitia nascuntur. Quapropter videri potest illo loco, aliud quiddam per *segnitiam*, quam negligentia, notari: inprimis cum idem **ARRIVS l. 6. pr. D. de re mil.** *segnitiae* crimen a contumacia, & desidia, distinguat. Sed magis est, quod *segnitiam* credamus a *vitio* voluntatis proficisci. Praeterquam enim, quod *segnities l. 6. pr. D. de r. m. crimem* appellatur, quod ad *animum* pertinet, & solo *corpore*,

d) VAL. MAX. lib. VI. rer. memorab. C. 3. n. 3.

e) SVET. in vita Aug. c. 24.

pore, sine voluntatis consilio, committi non potest; ipsa etiam lex. §. 6. D. h. t. eximit nobis causam dubitandi. Eiusmodi enim species proponebatur: remissi erant a barbaris milites Romani: dubitatum, an restituendi essent, qui remittebantur? Ait, HADRIANVS, posse restitui, si probabunt, se captos euasisse, non transfugisse: de voluntatis igitur vitio, & dolo captiui, quaerebatur. Sed pergit iureconsultus: hoc licet liquido constare non possit, argumentis tamen cognoscendum, & si bonus miles antea aestimabitur, prope est, vt affirmationi eius credatur; si remansor, aut negligens suorum, aut *segnis*, aut extra contubernium agens, non credatur. Igitur, ex *segnitie* militis, de eius dolo iudicandum est. Qua re intelligitur *segnitiem* ad voluntatis vitia referri. Ex corporis enim imbecillitate de animi consilio non recte cognoscitur.

§. XI.

Vtiles igitur & *robusti* sint milites oportet, quia omnes *proceri* inueniri non possunt. Sed *statura* modus *gradum dignitatis*, & militiae, honestiorem attribuit. Vt ab illis ordiamur, qui praesunt gregariis, primo de *centurionibus* & *signiferis* explicabimus. De illis VEGETIVS: f) *centurionem eligendum esse magnis viribus, procera statura*, qui hastas vel *missilia* perite iaculetur, & fortiter: magis ad faciendum, quae imperantur, quam ad loquendum, comparatus. De *signiferis* ex POLYBIO LIPSIVS. g) *Ἐκ τῶν καταλειπομένων ἐξέλεξαν τὸς ἀιματώτατες, καὶ γενναιωτάτους ἀνδρας τὸς σημαφόρους*. Ex reliquis *florentissimos corpore*, & generosissimos milites, *signiferos* deligebant. Sufficiat haec cursim & quasi digito, quod aiunt, indicasse. Sed cum *centurionibus euocatorum* cohortem dignitatis gradu coniunxit Caesar imperator: u) *veteranos atque emeritos plerosque: artis peritia, & in periculis constantia, principes, sed ἀιμαζοντάς ἐτι, καὶ προθύμας*, florentes adhuc corpore, si PLVTARCHO fides est: i) & quamuis supra aetatem militarem profectos, tamen animo adhuc, & *corpore insignes* euocabant. Igitur & hic gradus militiae, quo euocati utebantur, *corporis virtute* atque dignitate quaerebatur. Noli existimare, nihil *euocatos* corporis dignitate fauoris, & emolumentis, quaesuisse: quippe & ordines ducebant postea, qui erant *euocati*: & multis praemiis deinceps ornabantur. Certe a POMPEIO k) multi ex veteribus exercitibus *spe praemiorum* atque *ordinum* euocabantur: de quibus copiose LIPSIVS l) atque item VOSSIVS m) egerunt. Euocatis proximi, inter

V 2

grega-

VEGET. de re milit. II. 14.

g) LIPSIVS de mil. Rom. l. i. dial. 8.

h) CAESAR

de bello ciu. l. i. c. 3.

i) PLVT. in vita Quinctii.

k) CAESAR

bello ciu. l. i. c. 3. §. 4.

l) LIPSIVS lib. I. de. r. m. dial. 8. f.

m) VOS-

SIVS ad Caes. lib. I. B. C. c. 27.

gregarios, qui in *primis* legionum *cohortibus*, vel inter *equites alares* locum obtinebant: hi *senos pedes* vel certe *quinos & denas uncias* habere ⁿ⁾ probabantur in delectu: hic erat *corporis modus & proceritatis*. Etiam in *tertia* cohorte *validiores* probari moris erat, teste VEGETIO, ^{o)} quia in media acie illa cohors consistebat. Ergo ex *corporis robore & statura* suis cuique locus in legionibus, & cohortibus, assignatus: ex illo gradu suis cuique *honus*, sua *dignitas* tribui solebat. Erat enim etiam inter gregarios quidam ordo militiae cum honore, & dignitate, coniunctus. Docet illud ARRIVS MENANDER, praecipitque, *mutationem militiae* quibusdam paene loco irrogari, *lege 6. ff. 7. D. de re m.* Sed aperte VEGETIVS ^{p)} *primam* cohortem reliquas ostendit, & numero militum, & *dignitate* superasse: ita etiam ex ceteris alia videbatur aliam vincere, & antecedere: si cum commilitonibus milites compararentur. Videas addi subinde in *inscriptionibus*, in qua legione, in qua cohorte, quisque militauerit, vt: *miles cohortis praetoriae* ^{q)} *cal. leg. 10. r) *ex cohorte 8. s) *ex leg. in leg. promotus t) *euocatus ex cohorte 3. pr. u) *miles duplarius legionis 10.* & his similia, vt de gradu dignitatis, virtute, & laboribus quaesito, praemiisque militiae, etiam posteris constaret. Ex alia enim in aliam milites successione, atque quasi per gradus militiae, ascendisse ex insigni *lapide literato* apud GRVTERVM intelligitur:****

TI CLAVDIO. T. F. VITALI. VETER. EXQ. VETER. ORDINEM. ACCEPIT. IN. LEG. V. POST. SVCCESIONEM. PROMOTVS IN. LEG. V. MAC. PHAL. DONIS. D. TORQVIB ARMILLI PHALER. CORONA. NAVALI BELLO. DACICO. SVCCESIONE. PROMOT. EX. LEG. I. ITAL. IN LEG. I. MINER. MER. DONIS. D. TORQVIB. ARMILLI. PHALER. CORO. NAVALI. BELLO. DACICO. SVCCESION. PROMOT. EX. LEGE. PRIMA. MINER. IN. LEG. XX. VICT. ITEM. PROM. IN. LEG. EADEM ITEM. SVCCESIONE. PROMOTVS. EX LEG. XX. VICT. IN LEG. IX. III. SP. IN.

n) VEGET. d. r. m. lib. I. c. 5. o) id. l. c. lib. II. c. 6. p) l. c.
q) GRVTERVS opere inscript. tom. I. p. 533. n. 8. r) GRVT. tom. I. p. 533. n. 1.
s) GRVT. tom. I. p. 560. n. 2. t) l. c. p. 391. n. 4.
u) l. c. p. 531. n. 10. x) l. c. p. 12. n. 2.

IN. L. VII. CL. P. F. ITEM. SVCCESIT. IN. LEG.
EADEM. MILIT. 7. III. PR. POST. ANNIS. XI.
VIXIT. ANNIS. XII.

Habes praerogatiuam militum, quapropter *staturæ commoditatem*, rerumque gestarum gloriam, subinde utebantur. Apparet enim ex *staturæ modo* gradum cuique in militia assignatum. Est locus dubitationi, an de *corporis proceritate* etiam LENO cogitauerit, qui *leg. 17. C. de r. m.* per suggestionem sibi declarari postulat: *qui & quanti* milites, & in quo numero, & limite, debeant subrogari? vt ex diuina subnotatione, militiam fortiantur. Posset enim quibusdam videri imperator de *modulo corporis* quaerere, vt ex illo dignam cuique militiam assignet. Sed certius est illud: *quanti debeant surrogari*, ad *numerum*, non ad *corporis molem*, pertinere; vt perinde accipiantur haec vera, ac si, *quot milites surrogandi sint?* ex magistro militum quaesiuisset.

§. XII.

Interfuit igitur militum, quibus viribus, quo *robore*, qua corporis *Probatio*
proceritate, esse cognoscerentur. Ex illa causa, non modo ad tribuno-*militum.*
rum officium pertinet, valetudinarios inspicere, quod MACER *leg. 12.*
§. 2. D. de re mil. praecepit, ne quisquam locum militiae, cui implendo
vires eius non sufficiant, cuiusquam incuria sortiatur; Sed praeterea
etiam *probandi* sunt milites, vt qua aetate, quo *robore*, quo corporis ha-
bitu, & virtute, essent, intelligatur, suusque singulis locus tribuatur.
Hinc SEVERVS & ANTONINVS: si militiae nomen dare vultis, offerte
vos his, qui *probandi* ius habent, *l. 1. C. qui mil possunt*, rescripserunt.
Equitum *probationem* ²⁾ VALERIVS M a Quinti Fabii temporibus repetit,
ex cuius instituto *id. Iul.* equites irabeari transuehebantur. Reduxit mo-
rem *transaëtionis* post longam intercapedinem AVGVSTVS ¹⁾ & equi-
tum turmas frequenter recognouit. Habes morem *probationis*. Forte,
ad quid attentendum in *probationibus* fuerit? sciscitaris. Illud VEGE-
TIVS obseruat, ³⁾ longaue oratione comprehendit virtutes, ex quibus
milites & centuriones commendentur: & loquuntur litterati lapides, quae-
siuisse Romanos exinde gloriam, quo tempore aetatis, & in quo ordine,
fuerint *probati*. Insignis est ille apud GRVTERVME ⁴⁾ quo *faonii pater-*
ni ex euocatis filii, quod pater anno aetatis XVII. *se probauerit*, & in co-

V 3

y) GRVT. opere inscr. tom. I. p. 39 f. n. 4.

a) SVET. in vita Aug. c. 38.

c) GRVT. tom. I. inscr. p. 541. n. 2.

z) VAL. M. L. II. c. 2. n. 9.

b) VEGET. l. I. c. 3. 4. §. II. c. 14.

horte XI. militauerit, cum innocentiae & virtutis laude, gloriantur. Alios *probatos in cohorte 7. pr. d)* & quod idem est, *probitos, e)* item, *prouitos* anno aetatis XVII. *f)* passim inueneris: & alia eiusmodi sexcenta.

§. XIII.

*Corporis
priuilegium
veteranis &
emeritis con-
cessum.*

Hactenus de legendis, collocandisque, militibus explicatum est: iam videamus de mittendis. Qui vitio animi vel corporis minus idonei militæ renunciati sunt, *caussaria missione* soluuntur sacramento, *l. 13. §. 13. de r. m.* quæ *caussaria* missio ipsa etiam honesta est. *L. 8. §. 5. D. d. excus.* id est, non ignominiosa, aut cum dedecore coniuncta. Ita enim *lex 8. C. de re milit.* nodum soluit, quia *caussaria* missis nulla existimationis macula adspargitur; sed honestior est illa, quæ tempore militæ impleto impetratur, *L. 13. §. 3. D. de re milit.* Militia enim si ultra vicessimum annum, in legione vel vexillatione producitur, parit munerum onerumque personalium vacationem *l. 3. C. d. his. q. non implet. stip. sacr. solut. sunt*, atque excusationem a tutela *l. 8. §. 2. 3. D. de excus.* Sed, numero stipendiorum impleto, etiam *beneficium* miles merebatur. Ex his enim conflatae erant *euocatorum* duæ cohortes, quæ ex *beneficiariis* superiorum exercituum ad Pompeium conuenerant. *g)* Testantur illud etiam *lapides*, & loquuntur *beneficia* veteranis militibus tributa. Ex illis se *beneficiarios* *h)* *spe beneficiarios* *i)* *emeritos* *k)* *missos honesta missione* *l)* dici voluerunt, illisque nominibus opinionem virtutis, & gloriæ, apud posteros quæsiuerunt. Nihil illorum ex *caussaria missione*, quæ ante illud tempus, propter *corporis infirmitatem* impetrata fuerit, sperari poterat, nisi quantum miseratio, & necessitas extorquebat. Aperte *DIOCLETIANVS* *L. 2. C. de his, q. non implet. stip.* docet, ob profectæ ætatis senium dimissos *honestam* quidem dimissionem consecutos, & habere a ciuilibus muneribus, honoribusque, quibus *imbecillitas* non sufficiebat, aliquam vacationem; nec tamen ea priuilegia accipere, quæ his competunt, qui pleno stipendiorum numero perfunguntur. Neque *MACER* *l. 13. §. 2. D. de re milit.* contradicit, quamuis, quod præmii loco Veteranis concessum est, etiam ad illos, qui *caussaria missi* sint, patet pertinere: & his enim ait, præmium præstatur. Videntur Veteranorum iura cum illis, qui *caussaria missi* sunt, communicari; sed videtur hoc illis, qui speciem illa lege propositam non exeunt. Disputat *MACER* de agro post missionem præscribendo, quem miles contra disciplinam comparauit. Ait *ICTUS*, si nulla lite de agro mota missionem acceperit, postea mi-

a) GR. loc. cit. p. 1109. *e)* L. c. p. 572. n. 5. *f)* idem pag. 526. n. 6.
g) CAESAR de bell. ciu. lib. I. 3. III. 83. *h)* GRVTERVS oper. infer. p. 558.
n. 5. 553. n. 8. alibi passim. *i)* GRVTER. p. 393. n. 5. *k)* p. 105.
n. 8. 572. n. 3. passim. *l)* p. 18. n. 5. p. 45. n. 13. p. 108. n. 5. 6. 7. passim.

militem præscriptione tutum esse: nec tamen *ignominiose missum*, qui pœnam mereatur; sed qui *caussaria missus* fuerit, posse dici etiam illum præscriptione defendi posse. Habes militis præmium, qui propter *valetudinem* missus est, sed quo duntaxat *a poena absoluitur*, in illos constituta, qui *ignominiose* mittebantur. Igitur non tam præmium consequitur, quod ad Veteranos pertineat; quam iure communi militum vitur, quod ipsum etiam *ignominiose* missis in pœnam ademptum est. Generatim enim, cum de pœnis ignominiose missorum disputatur, qui *caussariam* missionem accepit, potius *honeste* missus, quam *ignominiose* missus, solet comparari. Illud miseratio suadebat, quod etiam LIPSIUS obseruauit. *m*) Præmium virtutis frustra expectabant, quos *valetudo* excluderat. Igitur nec restitutio, aut instauratio, illis solet concedi obtentu valetudinis recuperatæ. Ita GORDIANO l. 6. C. de re mil. visum est, nec temere, sed ex ratione luclenta: quia nemo dimittitur, nisi quem medicis denunciatis, & iudice examinante, probatum sit *vitium* contraxisse. Ex quibus rebus intelligitur, veteranorum beneficia non propter solam animi virtutem, aut in laboribus constantiam & solertiam, sed propter *corporis* etiam *confirmationem*, quæ cum ad explendum tempus militiæ, tum ad illud superandum, successerit militibus concessa, atque ab emeritis fuisse impetrata.

§. XIV.

Mittamus milites: atque in rempublicam *togatam* descendamus. Non *Priuilegia* multum in CALLISTRATVS moratur, qui l. ii. D. de decurion. teneræ *corporis ad* ætatis homines quasi inhabiles ad rem publicam tuendam posse *decuriones* fieri *tus suffragii* negauit, nec minores XXV. annis allegi, nisi ex causa permisit, quibus PAPI *honorum &* NIANVS decurionum sportulas reliquit, sed interim suffragia inter ceteros ferre ipsos non posse, l. 6. D. eod. tit. censuit. Nam potius animi virtus, quam *immunitatis* *corporis*, in decurionibus desideratur, quamuis vtriusque partis confirmatio *spectantia* illis prodesse videatur, qui rempublicam administrant. Magis attinet monere, *iure civili* *Romano.* *surdos & mutos*, si omnino non audiunt, nec loquantur, ab *honoribus*, non etiam a muneribus excusari. Ita PAVLLVS l. 7. D. de decur. respondit. Ex quo loco intelligitur, a *priuilegiis* illorum, quibus propter corporis integritatem ad honores aditus patet, excludi debiles & infirmos; nec tamen continuo ab *incommodis* absolui, quibus etiam robusti onerantur. Igitur corporis ratio in republica habetur, magisque integris & valentioribus fauemus, quam valetudine affectis. Ne credas decurionatum, & honores in municipiis, ad quos vt furdi & imbecilles aspirare possint, iura non permittunt, magis ad onera ciuium, quam ad commoda, & emolumenta, pertinere. Lex enim

2. 3.

m) LIPSIUS de milit. Rom. lib. V. dial. 19.

2. 3. 6. 12. 14. *D. de decurionibus* argumento sunt, non omnino contemnendam fuisse illam dignitatem inter municipales: nec sterilem aut infructuosam; sed inuentos fuisse ciues, qui de obtinendis honoribus inter se certarent. *Excusandi* igitur surdi & muti ab honoribus; sed quia corporis ipsa imbecillitas, ne rempublicam administrarent, esse impedimento videbatur, *necessaria*, & eadem excusatione, qua *grandes natu* prohibentur decuriones fieri, atque in perpetuum *amouentur*. Ita enim de his *Leg. ii. D. de decur.* CALLISTRATO visum est. Sed *grandes natu*, non *seniores* excusari intelligis: ne seniorum excusatione, iuniores onerentur: utque cognosci possit, propter solam corporis infirmitatem hoc illos incommodum sentire. Qui paullo rectius valebant, admissi ad honores. Ne possit dubitari *VLP. IANVS l. 3. D. de iure immun.* occurrit, & annorum numerum definit. Ait enim maiores septuaginta annis a muneribus vacare, nec tamen illum, qui ingressus sit annum septuagesimum: quia non videbatur maior esse septuaginta annis, qui annum septuagesimum agebat. Habes qui *grandes natu* appellentur. Sed *sexagenarii* senes dicti sunt, & iidem etiam *depontani*, quia sexagenarii de ponte deieci sunt, si *Festum* sequimur auctorem. ⁿ⁾ Igitur & sexagenarii insigne detrimentum, ex corporis *infirmitate* acciperent: si credi posset fabulae antiquae; sed tam plena est nugarum, ut ne *NASONI* quidem placeat fabularum architecto. ^{o)} Si vacat, *NASONEM* audiamus:

Corpora post decies senos qui credidit annos

Missa neci: sceleris crimine damnat auos.

Fama vetus, tunc cum Saturnia terra vocata est,

Talia fatidici dicta fuere senis:

Falcifero libata seni duo corpora gentes

Mittite, quae Tuscis excipiantur aquis.

Donec in hac venit Tirynthius arua, quotannis

Tristia Leucadio sacra peracta modo:

Illum stramineos in aquam misisse Quirites:

Herculis exemplo corpora falsa iaci.

Pars putat, ut ferrent iuuenes suffragia soli

Pontibus infirmos praecipitasse senes.

Sed

ⁿ⁾ *FESTVS* voce: *depontani*.

^{o)} *OVID.* fast. L. V. v. 623

Sed hæc copiosius a *praefide* commentatione singulari de *figillaribus diti sacris* disputata sunt. Non inuenuste illi rem explicant, qui exclusos a centuriatis comitiis senes, ex illo commento suspicantur: si rerum antiquarum monumentis confirmaretur coniectura. Quirites enim cum in suffragia missi essent, per pontes transferunt. Illud certius est, prolixæ vel *imbecillæ* admodum *ætatis* homines non alligendos in collegia, quibus immunitas concessa. Ita CALLISTRATUS l. 5. §. 12. D. de iure immunit. censuit: quibusdam enim collegiis & corporibus, quibus ius coeundi lege permissum est, immunitas tribuitur: scilicet illis, in quibus sui artificii causa vnusquisque assumi solet, vt fabricorum corpus, & si qua eandem habent originem. Nec tamen ex omni ætate allegi debent, vt Diuo Pio placuit, qui reprobauit prolixæ aut imbecillæ admodum ætatis. Hætenus Iureconsultus. Intererat enim reipublicæ *robustos* potius, quam *debiles*, & fractos, etiam præmiis ad utilitatem reipublicæ & studium artis excitari.

§. XV.

Præquam a publico inre transeamus ad priuatum, de iure *sacro* præciendum est. Et hoc enim *publicum* videtur, quamuis QVINCTILIANVS ^{Privilegium corporis integri iure sacro Romanorum.} publicum a *sacro* seiunxerit; sed magis est, quod obtemperemus VLPIANO, qui l. 1. §. 2. D. de iust. & iure definit: ius *publicum* in *sacris*, in sacerdotibus, in magistratibus consistere. *Corporis vitio* & labe etiam æcorum religio contaminari subinde visa est. Certe capi *virginem vestalem*, quæ lingua debili, sensuue aurium difficili, vsa fuerit, aut alio *corporis vitio* insignem, nefas habebatur. Hoc ex Labæone Antistio GELLIVS obseruat. q) Generationi SENECA sacerdotes *integros* & sanos desiderat: PLVTARCHVS r) etiam augures, cum ne auribus quidem viceratis quisquam ad auspicandum vteretur. Hyrcanum Antigonus captiuum auribus truncavit, ne consilium petendi pontificatus ipsi succederet. Hi mores fere cum omnibus gentibus communicati, & magno consensu accepti. Neque in sacerdotibus deligendis religio substitit; sed ad omnia *sacrorum ministeria* se extendit. In ipsis sacris certaminibus, qui virtutis spectacula ederent, illos non modo *corpore insignes* esse oportebat, sed nulla etiam macula, nulla ignominia, notatos. Vtile enim VLPIANO visum est, vt neque Thymelici, neque Xystici, neque agitadores, neque qui aquam equis spargerent; ceteraque eorum ministerio, qui sacris certaminibus deseruiunt, ignominiosi haberentur, leg. 1. pr. D. de h. q. not. infam. Igitur cor-
po-

p) L. II. inf. orat. c. 4.
probl. VII. 2.

q) GELLIVS not. Att. I. 12.

r) PLVT.

quod possidet, melius ius habet, quam qui non possidet, *leg. 2. D. uti possidetis*. Imo vero, qui nolit in fundum reuerti, quod vim maiorem vereatur, amisisse possessionem *NERATIO, & PAVLLO, l. 7. D. de adq. v. amitt. poss.* videbatur. Ne sit locus dubitationi, addit etiam *CAIVS l. 15. D. eod. tit.* quod rem, quae nobis surrepta sit, perinde intelligamur non possidere, atque eam, quae vi nobis erepta est: ex quo ratiocinatur *VLPIANVS l. 29. D. eod. tit.* etiam pupillum, sine tutoris auctoritate possessionem posse amittere, vt corpore desinat possidere. Etsi vero, quam vi aduersarius *acquisiuit, vitiosa est possessio*, locumque facit interdicto: senties tamen non nihil incommodi, quod ipsi non restiteris, etiam corporis virtute. Sed possessionem *vi ereptam*, si in ipso congressu *vi* recuperes, *IVLIANVS* praecipit *L. 17. D. de vi & v. a.* in pristinam causam te reuerti potius, quam *vi possidere* intelligendum esse. Maius est, quod si quis *imbecillitate* impeditus non venerit ad prohibendum, non videatur aduersarius *vi fecisse*. Ita enim *LABEO* respondit teste *VLPIANO: Leg. 1. §. 10. D. quod vi aut clam.* Igitur prodest tua *imbecillitas* aduersario; meliusque illis consulitur, qui etiam corpore ad defendendam possessionem, vimque prohibendam, suffecerunt. Haec forma iudiciorum ipsa naturali ratione constituta est, vt ante causae cognitionem, ex facto possessionis, quis petat, & a quo petatur, intelligi debeat: vtque, qui suum vi defendere non potuit, quicquid sua *imbecillitate* amisit, interdicto recuperet; aut quod prohibere non potuit, de illo in iure contendat. Hoc natura corporis viribus beneficium tribuit. Cuius necessitatis veteres adeo non pudebat, vt illius rei quaedam imago in ipsis *vindicis* sit conseruata. Nam petitor fundi, quem suum esse aiebat, aduersarium, *ex iure*, vocabat *manum confertum* ¹⁾ & aduersarius subinde petitorum renocabat, donec lis de possessione esset expedita.

§. XVII.

Nefas igitur habetur, propter solam corporis virtutem cum alterius quemquam iniuria crescere, aut priuatum compendium augere. Rectius ex corporis utilitate penas, & supplicia aestimaueris, vt quae cuique conueniant, atque ad reipublicae usum inprimis accommodata sint cognoscas. Neque enim omnes ex aequo puniendi; sed praecipit *CLAVDIVS SATVRNINVS*: Ex persona sumendum esse modum supplicii: aliter ex iisdem facinoribus seruos, aliter liberos puniri, *l. 16. §. 3. D. de poenis*: & addit *VLPIANVS*: esse quaedam discrimina paenarum: nec omnes eadem paena affici solere, *l. 8. §. 11. D. de poen.* Nec vero caret ratione, reos, quos reipublicae, propter cuius emo-

Priilegium corporis in iudicio criminali Quiritium.

1) GELL. noct. Att. XX. 9. CIC. or. pro Mar. c. XII. & pro A. Caecin. c. XIX.

lumenta pœnæ inprimis constitutæ sunt, *viles* cognoscas, benignius tractari, illosque in necessitates alias referuari, aut can: in illos pœnam constitui, quæ & reipublicæ commoda esse possit, & sensum supplicii in animis delinquentium relinquat. Hinc, cum ceteri in metalla condemnentur, *VLP IANVS iunior*, qui *corpore inprimis valeant, in ludum venatorium*, aut in aliam quam voluptatem, gesticulandi, aut aliter se mouendi, gratia damnatos esse censuit *L. g. §. ii. D. de pœnis*. quod et satis supplicii continere videbatur, & spectantibus esse iucundius, quæ ipsò calore iuuentutis delectantur; præterea & iuuentutis miserationi conueniebat, dare illis locum ostendendi virtutem suam, & subinde veniam merendi. Partim ab illa ratione discedit, quod etiam *ad bestias damnatis*, si eius *robotis* vel artificii sint, vt digne populo Romano exhibere possint, spem quandam mitioris sententiæ proponi videamus. Censet enim *MODESTINVS*, non quidem fauore populi dimitti, sed de illis tamen principem consili debere. *l. 31. pr. D. de pœn.* Qua se lege cuidam fabro, cui manus amputanda esset, veniam impetrasse *Dymus Ictus* gloriatur. Cogitabam deferere hunc locum. Sed meretur obseruari, quod visa fuerit quibusdam *corporis confirmatio* etiam ad innocentæ opinionem faciendam profuisse: In quæstionibus inprimis. *ARCADIUS* enim *CHARISIVS l. 10. §. 5. D. de quæst.* auctor est, plurimum in excutienda veritate, etiam *vocem* ipsam afferre, ex ipso sermone, & qua quis constantia, qua trepidatione, aliquid diceret, duci argumentum. Sed credi potest *vocem*, magis *animi*, quam *corporis*, *virtute* confirmari; quamuis & hæc interdum iudici imponat. Hoc certius est, *mendicantibus ex corporis* virtute non nihil commodi accessisse. In illis enim & *integritas corporis*, & annorum robur, exploratum est. *L. un. C. de mendic. validis*. Ita Imperatores constituunt: & seruos, qui nulla *debilitate* miserabiles fuerint, proditoribus addicunt: liberos subinde colonorum perpetuorum iure censer. Sic & coercetur inertia, & reipublicæ *corporis vires* accommodantur, denique & mendicantium utilitati consulitur. *Infirmiorum*, in tanta hominum multitudine, vix tunc ratio poterat haberi. His legibus, in criminali inprimis iudicio, *corporis vires* æstimantur.

§. XVIII.

Proceritas
Germano:
rum.

Mittamus Quirites, atque ex diuerticulo in *patriam* redeamus. *Mirabimur* maiores nostros, qui & Romanis terribiles fuerunt, & hostium etiam subinde vocibus prædicati^{u)} sunt: quod *ingenti* essent *magnitudine corporis*, incredibili virtute, & exercitacione in armis: omnes, in tanto hominum numero, eodem habitu corporum, & naturæ: ^{v)} truncibus & caruleis oculis, *magnis corporibus*; aut, si strictiores sint artus, quod *CATTIS* ^{y)} accidit, eerte tamen

^{u)} CAES. de bell. Gal. I. 39. ^{v)} TAC. de mor. Germ. c. 9; VEG. de re M. I. c. 1.
^{y)} TAC. de mor. Germ. c. 39.

tamen *durioribus membris*, vultu minaci, animo vigentes, mirifice ad virtutem, & percellendos animos illorum, cum quibus congregarentur, a natura comparatos: præterea non tantum ad impetum validos, aut laboris, atque operum, impatientes, quod TACITO secum ipso interdum diffensiones exercenti, & præterea a *Mela* confutato, visum est; sed maximis animis, & vtramque partem exercitantes, bellando animos, *corpora* assuetudine laborum. Enim vero, quod a natura ipsis tributum, educandi artibus & disciplina, atque usu omnis vitæ, confirmarunt. Quippe remoti a deliciis, quibus animi franguntur, in omni domo nudî, in *illos artus, illa corpora*, exercebant, quæ ad miraculum proponebantur: 2) quorumque formam, & cultum, ex Cluerio, antiquas fabulas imitante in calce dissertationis expressimus, SVEVI inprimis lacte & pecore vivebant, multumque in venationibus versabantur: quæ res, & cibi genere & quotidiana exercitatione, & libertate vitæ, *vires* alebat, & *insigni corporum magnitudine* efficiebat. a) Placuit illud SVEVIS mirifice, atque ita accidit, ut causam gratulationis in illa re quærent, & opinionem virtutis, cuius admiratione sibi prærogativam in bellis datam esse arbitrantur, *iusque in prima acie pugnandi*. Ita enim audias in *iure provinciali Alemannico cap. 31. n. 4. 6.* de se gloriantes: *Kunig Karl verlech den Swaben, wo man durch des Reiches Diet striten sol, da sulen di Swaben vor alle Sprachen striten. 2c. Dis Recht, und andre Recht, haent die Swaben verdient, mit ihre Frumkeit.* Incertum videbatur, quid illa laude, der Frumkeit inprimis, SVEVI prædicarent. Sed observat SCHERZIVS, illa voce fortitudinem & robur indicari, atque ex Chronico quodam Alsatico confirmat, *Frum & mächtig, sermone veterum, coniungi: vor Gottes Geburth was Strasburg, klein, und doch Frum und mächtig,*

§. XIX.

Non alienum erat a bonæ mentis, & rationis, officio, in illa parte perficienda, elaborare *Germanos*, in qua ipsius naturæ beneficio mirifice confirmati videbantur. Hinc neglectiores *infirmi*, & debiles: *gloria ex corporis & animi viribus* quæsitæ: domus & penatium curam fecerunt, & senibus, & *infirmissimo* cuique ex familia, delegabant. b) ROBUSTI & confirmati, in republica versabantur, in qua vix quidquam publicæ, vel privatæ, rei nisi armati peragebant. c) Sed arma sumere non ante cuiquam moris erat, quam civitas corpore *suffecturum* probavisset. Tum in ipso concilio vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus, scuto frameaque iuvenem ornabant. Hæc toga hic primus iuventutis honos: ante hoc *domus pars* videbantur, mox *reipublicæ*

Priilegium corporis iure publico Germanorum.

X 3

Hacten-

2) TACIT. in. Germ. c. 20. in. Germ. c. XV.

a) CAES. b. Gall. IV. c. I. n. 3. 9. c) idem c. XIII.

b) TACIT.

Haftenus TACITVS. Vides Germanos *ex corporis*, atque artuum, *confirmatione*, ius adeundi ad concilium, *ius etiam suffragii ferendi*, quaesiuisse. Deprehendes etiam apud nostros moris antiqui vestigia. Equites *wehrhaftig machen* appellant. *d)* Nec postea ipsis spes alia expeditior dignitatum, & honorum. Ornatus armis adolescentulus, ceteris *robustioribus*, ac iam pridem probatis, aggregatur. *e)* In conciliis confidunt armati: mox rex, vel princeps, prout *etas* cuique, prout nobilitas, prout *decus bellorum*, prout facultas est, *f)* verba faciunt: vt aüssim affirmare, *prærogatiuam in comitiis robore corporis* quaesitam. Nec posterî ab instituto multum discesserunt, seruantissimi homines morum patriorum. Vt a *magistratibus* ordiamur, quorum studiis regitur status imperiorum, atque ciuitatum; in *iudice* præter animi vigorem & fidem, etiam *corporis integritas*, quaesita. Audiamus *Alemannos* iure *prouinciali Alemannico cap. 68. n. 2. 6. 7. 10.* præcipientes: An dem Richter soll der Dinge keines seyn, die wir hie nennen. 2c. Er soll auch nit lame sin, an Handen und Fussen, Er soll auch nit blind sin. welches der Dinge eines an dem Richter ist, der mag mit Recht nit Richter gesin. Et paucis interiectis *n. 16.* Er soll auch stark sin, daß er sin Hersz also bestercke, daß es dem Leibe nimmer gerat, das wieder Recht sie; und ißs, das das Hersz Francken Mut gewinnt, so soll der Leib also stark sin, daß er dem bösen Mut widerstände. Et porro: Er soll auch also stark sin, daß er Leib und Gut wage, daß er das Recht beschirme. Ex quibus locis intelligitur, non solum exclusos mutilos, & mancos, & ægrotos, ab officio magistratus; sed etiam *corporis robur* ad augendam vim animi, compescendam cupiditatem, defendendum ius, fasque, Germanis necessarium videri: ne quid, dum necessitati *imbecillitatis* parendum est, ab officio bonæ mentis iudices discedant, aut *infirmitate* neruorum fracti, aut sanguinis calore concitati, aut segnitie oppressi, parum memores sint humanitatis: ne cedant potentioribus, aut animos demittant, cum facinorosorum improbitas coercenda videatur. Ex *iuris Weichbildici glossatore* *g)* intelligitur, eadem vsos prouidentia, & circumspectione, *Saxones* in *iudicibus* deligendis. Er soll kein natürl. Gebrechen an ihm haben, als Naselsucht, taub, stum, blind, Krüpel 2c. denn diese Sachen hindern einen jeden an der Rür. Sed crucem fixit glossator interpretibus, incertis, quid morbi, illa voce Naselsucht, notaerint maiores, quod iudicibus impedimento esse possit: alii *epilepsiam*, alii *lepram*, quaesuerunt. Sed diluit dubitationem edita iudæis, in calce *iuris Weichbildici*, formula iurisiurandi: Daß mich die Naselsucht bestehe, die Blaeman verlies, und Jegi ankam, vt incertum esse non possit, *lepram* a Saxonibus indicari. Credebant igitur, gentis

d) BEYER Sp. iuris Germ. I. 3. c. 11.

g) ad art. 43. p. 66. a

e) TAC. m. Germ. c. XIII.

f) TAC. l. c.

gentis dignitatem, illorum, qui praesint reipublicae, dignatione, & conspectu, inprimis commendari. Hinc nec circa *regem & imperatorem* deligendum, atque in exploranda *corporis virtute*, minor ipsorum solertia. **Einen lahmen noch aussätzigen Mann** 'ic. mag. man nicht zum König machen, der König soll auch frey, edel, und ehelich gebohren seyn, und soll sein Recht auch behalten haben. *L. 3 art. 54.* Placebat enim Saxonibus *regis* se etiam exemplo excitari ad virtutem. Vt intelligas confensisse in illa re Germanos, accipe idem etiam *Alemannorum legibus* sanciri. Creditur enim, quod virorumque legibus constitutum est, moribus gentis vniuersae esse comprobatum: ita Alemanni: **Lame und Nieselsichtig Man**, und die in dem Banne sin, die sullen die Fürsten nit ze Künige Kiesen. Kiesen aber die sie, die andern Fürsten verwerffen sie wohl mit Recht. Item etiam alio loco: Wenn man ze Künige erwehlt, der soll sin Recht behalten haben, als hie geschrieben ist, von den Richtern, wie die suln sin, so man sie wehlet. *iur. prou. Alem. C. 6. n. 6.* Dederunt operam scriptores, vt huius iuris quaedam in ipsa *aurea bulla* vestigia deprehenderent. Haec ita rem definit: *b)* postquam electores seu nuncii ciuitatem Franckenfordensem ingressi fuerint, statim sequenti die, diluculo in ecclesia S. Bartholomaei apostoli ibidem, in omnium ipsorum praesentia, missam de S. spiritu faciant decantari: ad finem, vt ipse S. spiritus corda ipsorum illustret &c. Quatenus ipsi suo fulti praesidio hominem *iustum, bonum, & utilem* eligere valeant, in *regem* Romanorum, futurumque Caesarem, ac pro salute populi Christiani. Hactenus Imperator. Sed ipsi Electores tali fidem formula iurisiurandi obstringunt: Ego princeps elector iuro ad sancta Dei euangelia, hic praesentialiter coram me posita, quod ego per fidem, qua Deo & S. R. I. sum adstrictus, secundum omnem discretionem, & intellectum meum, cum Dei adiutorio, eligere volo temporale caput populo Christiano, id est regem Romanorum in Caesarem promouendum, *qui ad hoc existat idoneus*, incertum est, quis ab Imperatore *utilis*, quis, in iurisiurandi formula, *idoneus ad imperium*, dicatur. Poterat videri *utilis* candidatus imperii, quem a iusto & bono imperator distinxerit, ex habitu *corporis* & virtute; sed *idoneus* ex ingenio, & sapientia, & copiis facultatem, ditiorumque amplitudine, esse nominatus. Hoc enim discrimine verborum *utilis* & *idoneus* subinde, ipsis legibus Romanis, seiunguntur: quod supra est a nobis comprobatum. Sed noli existimare, hominem *sacerdotem*, legum Romanarum subtili cognitione, Caroli IV. aetate inprimis, certe non imbutum, a quo, quicumque is demum fuerit, conscripam esse *auream bullam*, ipsum fere prooemium, illorumque tempo-

rum

b) Aurea bulla cap. II. §. 13.

rum mores, insigni argumento comprobant, tantum studii in verbis deli-
gendis collocaſſe, aut rem momenti insignis obſcuritate ſermonis, vocum-
que quibusdam inuolucris, obrexiſſe; vt *utilem* ex corpore, *idoneum* ex ani-
mi virtute, appellaret. Nugae ſunt, & quiſquillae, quae ad illuſtrandum hoc
argumentum, in quo dignitas imperii, & ſalus tot gentium verſatur, a
quibusdam interpretibus iuris afferantur: quas LIMNAEVUS factò quodam
acerno ⁱ⁾ conquiſiuit, atque in vnum corpus contulit. *Utilitas* imperii,
ex conditione temporum, cognationum, poſſeſſionumque, aſtimanda eſt:
eius enim neceſſitati modo maior imperatorum potentia, modo adſtrictior,
ſalutaris eſt: non ex *corporis mole*, aut *artuum robore*, aut commoda ſtatu-
ra iudicanda. Ne priſci quidem *Germani* a *rege corporis virtutem*, &
armorum ſcientiam, aut exercitationem, deſiderarunt. *Reges* enim, ſi
TACITVM ^{k)} audias, ex *nobilitate*, non ex virtute corporis; *ducem* vero,
qui praefit exercitui, & iuſſu regis imperata perficiat, ex *virtute ſumunt*.
Ex quibus rebus intelligitur, illorum aliquid, quae ſupra ex Saxonicis legi-
bus adducta ſunt, forte ex ingenio, & ſimplicitate, collectorum enatum fuiſſe:
non ex moribus gentis, aut conſenſione Germanorum. Sed deſiderantibus
corporis in imperatore proceritatem poteſt illud opponi, quod Lacedae-
moniiſ in mentem venit, cum de Ageſilao rege Spartanorum delibera-
rent. ^{l)} Ille enim quamvis maleficam naſtus naturam videretur, ſtatura-
que effer humili, corpore exiguo, claudus altero pede, & a nonnullis pro-
pter deformitatem contemneretur: ^{m)} praetereaue Delphicum oraculum
iniiceret animis ſolicitudinem, quo denunciabatur finis futurus imperii,
cum regium claudicaſſet imperium; tamen & Ageſilaum ipſi regem accepe-
runt, & ducem ſociis dederunt, poſtremoque ſtatuērunt, melius eſſe, re-
gem inceſſu, quam imperio regnum, claudicare. Vix attinet praeterea
Heimrici II. pede claudi ⁿ⁾ Philippi, Alberti I ^{o)} multorumque corporis im-
becillitate, & morbis variis vexatorum, exempla adducere, qui ante auream
bullam imperii rebus praefuerunt. Nec dubitari poteſt, Carolum IV. qui
iuſtum, *bonum*, & *utilem*, eligendum eſſe praecipit, iuſtitiam & bonitatem
in animi virtute, *utilitatem* vero, non in corpore, ſed in aliis viribus,
quae pro conditione temporum, & imperii neceſſitatibus, aut magnae, aut
exiguae, prodeſſe poſſunt, quaefuiſſe. Sed apertius de *principum electorum*
heredibus in ipſa a. b. conſtitutum: ^{p)} primogenitus filius ſuccedat in electo-
ratibus, ſibiſque ſoli ius & dominium competat; niſi forſitan mente captus,
fatuus,

i) Ad l. c. A. B. obf. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22.

k) TACIT. de mor. Germ.

cap. 7. l) NEPOS. Ageſil. 8.

m) Inſt. hiſt. l. IV. 2.

n) SCHOE-

DER. introd. ad l. pub. P. ſpec. ſect. 1. c. 2. p. 197. o) LEHM. chr. ſpir. VII.

c. l. p. 709. PFEFFING. ad vitriar. l. V. §. 5. p. 415.

p) A. B. tit. 25. §. 3. 4.

fatuus, seu alterius famosi, & notabilis, defectus existeret, propter quem non deberet, seu non possit, hominibus principari. In quo casu, inhibita successione, secundogenitum, si fuerit in ea progenie, seu alium seniore fratrem, vel consanguinem laicum, qui paterno stipiti, in descendenti recta linea, proximior fuerit, volumus succellurum.

Famosi, & notabiles defectus propter quos primogenitus nec *debeat*, nec *possit*, hominibus principari, a multis minus recte intelliguntur. Vetus interpret Viennensis ita reddit: Er wäre dann nit by Sinnen, odir ein Dor, odir eines virmertin minglichis gebrestin, von deshwegen er nit sülte, noch mochte, über die Lude ein Furste gesin. Audis *famosum defectum* in sensu incurrentem, hominum sermone celebratum, & frequenter, obseruatum. Ein kundbar beruffen Gebrechen appellari. Non est huius loci inquirere, qui sint illi *defectus*, ex quibus quis non *debeat* hominibus præsse. Quidam enim interpretes de *delictis* primogenitorum imperatorem sentire censuerunt. Quorum opinioni si quis locum relinqueret, quam credis nascituram materiam discordiarum, & litium, & dissensionum? Quando tam bene cum quoquam principe actum iri credis, vt nihil omnino criminis comminiscerentur clerici? Aut, vt nemo, partium studio, accusationem primogenito intenderet, qui ad obtinendum imperium adspiraret? Manifestum est, *famosorum, & notabilium, defectuum* appellatione non quascunque offensiones contineri. Hereditas electoratus quibusdam *banno imperii* adimitur: in quod qui incurrit, frustra de successione sperauerit. Si igitur propter *delictum* amouendus est primogenitus, de illo intelligi debet, propter quod *bannum imperii* timere possit. Sed non caret dubitatione, virum illo, quem adduximus, loco cogitauerit imperator de primogeniti *delictis*. Ergo videamus de *defectibus*, qui sint impedimento, quo minus primogenitus *possit* imperare? Non videtur imperator, quamcunque *infirmitatem corporis* notare, nisi illam, quæ subinde etiam animum perturbet: auocetque a cognitione rerum, atque arte imperandi; hi *sunt famosi, & notabiles defectus*, propter quos omnino qui *non possit* administrare rempublicam. Ceteri, quamuis cum incommodo coniuncti sint, obstare vix possunt, quo minus partes imperantium cum laude ab heredibus adimpleantur. Neque opus est, vt harum rerum vel rationes, vel exempla, ex TIRAQVELLO, 1) THOLOSANO 2) IOA. BODINO 3) BESOLDO 4) KECKERMANNO 5) MOLINA 6) LVDOLPHO 7) atque aliis sex-

cen-

1) TIRARVELLVS d. iur. primog. qu. 23. 24. 2) THOLOS. de republ. L. VII. cap. 6. 3) BODIN. lib. VI. de republ. cap. 5. 4) BESOLD. de reg. success. c. 2. 5) KECKERM. lib. I. polit. c. 4. 6) MOLIN. d. primog. lib. I. c. 9. 7) LVDOLPH. d. iur. primog. part. spec. §. 16. n. 32. 33.

centis 2) repetamus. Quamvis enim malorum, quae etiam magnam fortunam afficiunt, & perturbant, miseratio animum attingat, & vix permittat, ut ad incommodum, a natura principibus heredibus allatum, etiam detrimentum, & factura electoratus, adiugatur: praeterea periculum turbarum, & dissensionum, sine quibus lites de successione vix componi possunt, non nihil illa, quae a nobis dicta sunt, confirmare videantur; tamen illis rationibus non indigemus: & sufficit, ipsa *a. b.* verba tollere omnem causam dubitationis. Quae si etiam obscura essent, tamen ex ipso consilio, & fine, tam manifestam interpretationem acciperent, ut locus disputationi esse non posset. Bene sperandum est de illis, quos nascendi conditio, & fortuna, designavit ad obtinendum imperium a parentibus acceptum: difficile est probatu, ita quemquam a *corpore laborare*, ut hominibus, quod ait imperator, principari non possit. Credendum igitur, atque animo praesumendum est, *posse* imperio praeesse successorem, nisi grauibus, inuictissimisque, argumentis obiecta impotentia ostendatur, atque confirmetur. Hoc est, quod propter *defectus famosos*, atque *notabiles*, duntaxat primogenitum filium excludat Imperator. Quod argumentum luculentis atque eruditissimis commentariis ab *illustri ICto Dn. PETR. A. LUDWIG. a)* illustratum est. Rex *animus* imperat, & *corporis* commendatione non indiget. Qui praesunt imperiis, consilio, prudentiaque, & rerum gestarum gloria, satis sibi splendoris, atque ornamenti, constituunt: quod si *corporis* quadam augustiori *virtute* amplificetur, atque efflorescat, & in oculos hominum incurrat: si habitus oris, & membrorum confirmatio, prodit maiestatem aspicientibus, & venerabilem faciat; omnia illi summa atque amplissima consecuti sunt, quibus regia fortuna continetur.

§. XX.

Privilegium corporis in iure privato Germanorum. *De iure publico* dictum est satis: deinde de *privato* videamus, atque a *iure personarum* ordiamur, ut possit intelligi, unde enata sit illa accusatio: *Germanos ius in viribus habere.* 2) *Posthumum vixisse*, posteaquam a matre editus est, conuenit, si illum heredem rerum paternarum velis appellare: Sed *vixisse* illum, ex *corporis robore*, & artuum confirmatione, Germani collegerunt. Ita *ius prouinc. Sax. lib. 1. art. 33.* Wenn es lebet nach des Vaters Tod, so werden die Lehn und Bedinge des Herren, die er jemand am Guthe geliehen hätte, wieder loß und ledig, ob das Kind beweist wird, und besehen, also groß, daß es leibhaftig möcht seyn. Igitur magis de partu imperfecto, utrum vixerit, subinde dubitatum. Trita sunt, quae de audito vagitu circumferuntur. *Corporis* indicio etiam *puberes*,

2) Consule Arniseum lib. II. polit. cap. II. sect. 8. Dn. a Rusdorff. in vindic. Palatinis. cap. 4. n. 8. 9. a) Vollständige Erläuterung der G. Bülle tom. II. tit. 25. §. 3. p. 478. & 480. b) MELA. III. 3.

beres, etiam maiores, iudicati sunt Germani. Mitto, quæ *speculi Sax. auctor* circa hoc argumentum philosophatus est. Id probabile videtur ad fidem, si annorum numerus iniri non potuerit, ex *corpore* indicium accepit. *I. N. lib. 1. art. 42.* Welches Niannes Alter man nicht weiß, hat er Haare am Bart ic. Man soll wissen, daß er zu seinen Jahren kommen ist. Luculentum est *TACITI* testimonium *) non arma cuiquam sumere moris fuisse, quam *ciuitas*, corporis forte iudicio, *suffecturum probauisset*.

Nec dubitationi est locus *teneram ætatem*, non solum propter fragilitatem iudicii, sed etiam propter *corporis infirmitatem*, tutoribus regendam iure feudali inprimis commissam esse: ob wohl ein Kind zu seinen Jahren zu Lehn-Recht kommen ist, sein rechter Vormund soll ihn doch an seinem Guth vorstehen, zu seinem Gewerb, und seinem Herren des Kindes statt nach seinen Recht dienen, dieweil es ihm selbst nicht erkennen kan, seiner Thorbheit, und Kindheit halber, oder wegen Unkrafft seines Leibes. Hæc ex statu naturali descendunt. Deueniamus ad ciuilem: atque de *familias*, & cognationibus, curatius dispiciamus. Supra accepisti, *curam domus* atque penatium sceminis, senibusque, atque *infirmissimo* cuique in familia, fuisse delegatam. d) Præterea etiam *patria potestas*, illa seuerior, soluta est, cum *ciuitas iuuenem suffecturum armis* cognouisset: ante hoc enim adolescentulus pars domus videbatur, *mox; reipublicæ.* e) Vides *emancipationis* necessitatem propter *vires filii* parentibus imponi. Ex quibus moribus descendit, quod & nostri homines. *separatis rationibus priuatis*, & constituta sede fortunarum, exeant e parentum potestate. Sed hæc attigisse sufficiat & quasi digito indicasse.

§. XXI.

Porro de iure rerum dicendum est, quæ longior disputatio videtur. *Ius rerum* Statim occurrit textus *iuris prouinc. Saxon. lib. 1. art. 4.* qui possit interpretatione indigere. *de acquirenti* Hereditate enim excludit filios *vitio corporis insignes*. *da hereditate.* Substitamus ad ipsa legis verba: Auf allzuviel, und gezworg, und dergl. untüchtige Leute, stirbet weder Lehn noch Erbe, noch auf Krüppel, Kinder, welche dann ihre Erben sind, und ihre nechsten Freunde, die sollen sie halten in ihrer Pfllege ic. Wird auch ein Kind geböhren stumm, sinn- oder wisklos oder blind, oder sonst unvollkömmlich an seinem Leibe, das ist wohl Erbe zu Land-Recht, aber nicht zu Lehn-Recht. Der aussägige Mann empfähet gleicher weiß auch kein Lehn, noch Erbe. Dubitatum, qui sint illi, quibus propter *nimum* aliquid: a natura tributum, hereditas negatur: auf allzu viel: glossa latina: allzu viel *hermaphroditos* interpretatur: incerto argumento: Vix enim credi potest, cum ne *muti* quidem, & *cæci*, excludantur.

Y 2

tur

*) TAC. d. m. G. c. 13.

d) Id. c. 13.

e) Id. c. 13.

tur a ciuili hereditate, *hermaphroditis* hereditatem extorqueri, qui rebus suis superesse possunt sine incommodo, sine offensione ciuitatis. Hoc enim differunt *hermaphroditi* a reliquis *ostentis*. Dicam, quid mihi videatur. Credo, *monstra*, atque *ostenta*, & *prodigia*, quæ oculis hominum molesta sunt, & rebus agendis defungi non possunt, quibus *hermaphroditi* omnino comparari nequeunt, inuisa Saxonibus fuisse: vt visu vel vagitu noua, non humana figuræ, sed alterius magis animalis: qui ne iure Quiritium quidem liberorum loco habebantur. *L. 14. D. de statu. hom. & leg. 135. D. de verb. sign.* aut visiones, aut *quæ tribus forte manibus, aut pedibus, contra naturam nascantur*: aut in quibus *membroorum humanorum officia* cum insigni dedecore, & deformitate naturæ, *ampliata* sunt. Hanc speciem extremam *nimum* quid a natura accepisse, adeo manifestum est, vt illam nomine *allzu viel* a Saxonibus notari, dubium esse vix possit. Contra, quibus *negauit* aliquam partem parciore natura, aut membra peruertit, *Krüppel - Kinder* appellantur. Ceteri communi nomine *inutiles, untüchtige Leute*, dicti sunt. Hi igitur non potiuntur rebus suis, nec de parentis hereditate disponunt: seu, quod idem est, manent in suorum perpetua tutela: qui tantum ipsis, quantum necessitas postulat, pro modo facultatum, largiuntur; cetera bona, sine rationum reddendarum necessitate, in sua commoda conuertunt. Lepide ad hunc locum glossator: *Die ses geschieht um des willen, damit sie forthin nicht mehr ihres gleichen mißrathene Kinder zeugen.* Certius est ostenta ideo exclusa, quia paucis omnino rebus indigere videbantur. Sed *insigne* dedecus, & infirmitatem, *speculum* desiderat, quæ sit impedimento, vt quis res suas administrare *non possit*. *Inutiles enim, untüchtige Leute*, ceteris debilibus, *die unvollkämlich an ihrem Leibe*, opponuntur. Hi, quamuis viribus fracti sint, tamen in allodiis succedunt, perinde atque furiosi, & mente capti, & muti, & qui lumine oculorum orbatii sunt, exclusis monstris, prodigiis & ostentis. Ita enim *lib. 1. art. 4. iur. pr. Sax.* traditum esse intelleximus. *Wird ein Kind geboren stumm, oder mißloß, oder blind, oder sonst unvollkämlich an seinem Leibe, das ist wohl Erbe zu Land - Recht.* Sed subit mirari cur furiosos ostentis, prætulerint, & plus iuris dederint illis, qui *animo non valent*, quam his, qui *corpore infirmantur*. Videlicet hoc præstant furiosis, quod de his non spes omnis abiicitur, soletque accidere, vt resipiscant aliquando, atque cum dignitate in republica versentur. Quod si non eueniat, parum ab ostentis differunt iure Germanorum: cum ne ipsi quidem vtantur rebus hereditariis, aut illas in alios transferre possint testamento.

Dimitterem *hereditates*. Sed adiiciendum est illud: etiam inter *sanos*, qui *ætatis prærogatiua* commendetur, illi ex *rebus expeditoriis* præcipuum
gla.

gladium deberi. W. B. art. 25. Nec iure prou. Alemann. Cap. 27. n. 1. aliter constitutum est: vt intelligatur, illud moribus gentis vniuersae conuenire. Non difficile fuerit causam scrutari. Praeferendus enim videbatur, quem ciuitas & prius, & potius, suffecturum armis probauisset.

§. XXII.

Germanos igitur ex integritate corporis, vtrum quis heres esse possit, aestimasse, expositum est. Sed fac tamen, acquisitam esse hereditatem; sed postea frangi corporis virtutes atque infirmari. Dubitatum est, an prosit hereditas, & possit in alios transferri, a debilibus & infirmis? Intelleges domino res suas, & hereditatem, quam semel acquisiuit, inuito quidem extorqueri non posse. Hoc enim iur. prou. Sax. lib. 1. art. 4. constitutum est: Wird er darnach siech, er behält es, und vererbet es auch, als ein andrer Mann. Sed monendus es, heredem ne volentem quidem, res suas in alios transferre posse, praeterquam in legitimos heredes; aut cum venia heredum. Es mag ein Mann sein Eigen nicht vergeben, binnen Weichbild, denn in gehegtem Ding, und mit der Erben Urlaub. W. B. art. 61. vergiebt er es über wieder Recht, ohne der Erben Laub, die Erben mögen sich ihres Guths wohl unterwinden, mit Recht, als ob der todte wäre, der es gab, darum, das er es nicht vergeben möchte. I. N. lib. 1. art. 52. Formulam, qua de illa re iudex respondebat ius Weichbildicum seruauit art. 20. So findet man ihm zu Recht; daß er sein eigen vergeben soll, mit der Erben Laub, als ob es Erbe oder gabhafft Guth ist, daß ist, daß es nicht unbeerbt, oder umgabhafft Guth sey, also, daß er es gekauft habe um sein Geld, dann so mag er es geben, wen er will, ohne jemandes Widersprechen. Habes alienationis prohibitionem, sed quae tantum impedimento sit ne res hereditate aut donatione acceptae, Erbe, oder gabhafft Guth, sine venia heredum transferantur. Hoc in Saxonia electorali de solis auitis bonis, von Erb. Stamm: Güthern, ex interpretatione vsuali acceptum est, & const. elect. Sax. P. 2. C. 12. approbatum. Nam inhumanum videbatur, in tanta veterum paupertate, suis hereditatem subtrahere, ad quam nascendi iure videbantur peruenisse. Sui enim cuique liberi heredes. f) De rebus emptis, atque ab ipso donatore acquisitis, bey unbeerbtem und umgabhafftem Guth, liberior potestas. Pariter etiam in mobilibus hereditate acquisitis: sola enim immobilia alienari non possunt sine venia heredum. Alle fahrende Saabe giebt der Mann wohl ohne Laub der Erben; und läffet und verleihet sein Guth. I. N. lib. 1. art. 52. mobilia igitur ex hereditate residua, & res ab ipso donatore acquisitas, nihil obstat, quo minus quis posset libere donare,

da

f) TACIT. m. G. c. 20.

da mag er geben bey gesundem Leib, wenn er will, ohne jedermanns Ansprache. *W. B. art. 61.* Dixi nihil obstare alienationi mobilium, & immobilium bonorum, quae ab ipso donatore acquisita sint. Sed monendum est, valere donationem, si res suas *sanus & corpore integer*, atque etiam *robustus*, alienet. Nec temere enim additur: bey gesundem Leib. Sed hoc, quale sit, ex *iur. prou. Sax.* intelligemus. Pergit enim auctor speculi *L. L. 1. art. 52.* und lässet, und verleyhet sein Guth, allein, daß er sich also vermöge, daß er begürtet mit einem Schwerdt, und mit einem Schild, auf einem Ross kommen möge, von einem Stein, oder Stock, einer Daum·Ellen hoch, ohne Hülffe also, daß man ihm das Ross und den Steig·Reiff halte. Wenn er das nicht thun mag, so mag er sein Guth weder vergeben, noch verlassen, noch gelehnen. Cognoscis bona etiam aliunde, quam ex hereditatibus, quaesita, imo & mobilia, non promiscue donari, sed illo tempore duntaxat, cum quis *corpore valeret*, & integer in republica versaretur. Tunc enim non patiebantur eripi liberorum cogitatione omnem sibi bene faciendi potestatem. Hoc ex *robore* commodum habebant. Ita omnibus *Germanis* visum est. Audiamus *ALEMANNOS iur. pr. Alem. C. 22.* Alle die weile, als ein Mann mit einem Schwerdt sich begürthen mag, und auch einem Ross mit Schild und Spergesitzen, und man ihm setzet einen Stock zu dem Rosse, der einer Daumen Ellen hoch ist, und man soll ihm den Steig·Reiff halten, und er eine Meile geritten mag, so mag er haben und gethun, mit seinem Gut, als ob er 40. Jahr alt war. g) *Dubitaueris forte quem ligni vel lapidis modulum illa voce, Daum Elle, indicari existimes, quod interpretes vexauit. Plurimi Daum, lingua veteri. idem quod nostra, vocem halb, notare arbitrantur. Daum Elle, halbe Elle. Sed obseruat SCHERTZIVS ad locum a nobis adductum, ex veteri codice: Daum Elle ist, das man den Daum vor die Elle setzen soll. Haec lapidis altitudo accepta est. Sic poterat ab equestris dignitatis hominibus virtus corporis & robur comprobari. Nec Burgenstum, aut rusticorum, imbecillitati aut foeminarum desidia, quicquam indulgeri videas. Burgenfibz equus remittitur, sed virtus corporis desideratur, vt valeant donationes. Ita Weichbildi glossator tradit ad art. 20. Beweiset ein Bürger solche Kraft daß er geürtet fomt mit einem Schwerdt, ohne Mannes·Hülffe, und sich männiglich beweise, also daß er das Schwerdt selber ziehe, und einstosse, so theilt man ihn mächtig seiner wohlgewonnen Habe, zu geben, wenn er will. Ein Bauer beweiset seine Krafft, daß er einen Umgang seinem Pflug gefolgen mag, eines Morgens lang, so hat die Gabe Kraft, von Rechtswegen. Gehet ein Weib zu der Kirchen ohne Männlein und Weiblein Hülffe, die vor der*

g) *BEXER. Spec. iur. Germ. I. II. c. II. glossator L. L. I. art. 52.*

der Kirche gefessen ist 200. Ruthen lang, so mag sie das Ihre vergeben, von Rechtswegen. Und ob sie selber zu Dinge kommt, und also lang stehen mag, biß man die Gabe bestätigt, so ist sie mächtig, das ihre zu vergeben B. N. W. Adeo etiam in feminis virtus quaedam desiderata est; videlicet, ne se multum extra casus maritorum, & cogitationes virtutum esse putent, quod TACITVS affirmat. ⁿ⁾ Aegroti enim vxor & maritus eodem iure censebantur. Kein Mann und kein Weib mögen im Siechbett ihres Guts nichts vergeben, daß über 5. Schilling werth sey. W. B. art. 55. *Addit glossator*, oder also viel, als er mit der Hand begreifen mag, an seinen bereitem Gelde. Luculentius apparet, hunc morem per omnem Germaniam vagatum, cum BEYERVS ^{l)} etiam Lubecenses parum ab illo iure abesse obseruet. Ita enim Lubecenses *lib. 1. tit. 10.* Hat ein Mann wohl gewonnen Guth. der mag damit seines gefallens gebahren, so ferne er zu Wege und Stege geht, und seiner Sinne und Gliedmaßen mächtig ist. Et specialiori statuto: Vom Lübschen Vogtey-Recht: Wenn ein Mann so redlich ist seiner Sinnen, und mächtig seiner Glieder, daß er ein Mark Pfund löbliches Goldes haaben und hören kan, von einer Städte auf die andere, so mag er sein wohl gewonnen Guth geben, wem er will. Sed haec ita iure veteri constituta sunt. Hodie etiam aegrotorum donatio rata est, quod CARPZOVIVS obseruauit: ^{k)} forte legibus Quiritium commotus. Illo enim iure *senectus* ad faciendam donationem sola non est impedimento *l. 16. C. de dor.* Olim certe secundum Germanorum iura a *Scabinis* pronunciatum esse, *sententiarum formulae iuri Weichbildico adiectae* argumento sunt: Diweil auch euer Bruder seeliger 2c. Zeit seines Lebens ohne Stab auffß Rathhauß gegangen 2c. so ist solche Gabe gnugsam zu Recht beständig ^{l)} & alio loco: hat W. seiner Dienerin, um Dienßwillen, demnach sie ihm denn sein Hauß und Erbe viel Jahr versorget, ein Haus gekauft, und vor dem Lehns-Herrn ihr das bey gesundem Leibe und guter Vernunft gegeben, so folgt selch Hauß, und was er ihr gegeben hat, derselbigen billig. ^{m)} Sed constitutio elect. XII. part. 2. euitat illas ambages, & absceisse: Wie dann aus eben dieser Ursache, das Sachßen Recht, so von unbeweglichen Güthern redet, auf die beweglichen nicht zu erstrecken. Igitur mobilia hodie etiam ab aegrotis recte donabuntur.

§. XXIII.

Hæc inter viuos gerebantur: restat, vt de illis, quae mortis causa suscipi solent, dispiciamus. Sed hæc fere Germanis incognita, quibus heredes, & ^{Priuilegium corporis robusti} successores, *sui cuique liberi fuerunt, ^{m)} nulla testamenta: quæ postea demum circa vltimas voluntas*

Z 2

- ^{h)} de mor. Ger. c. 18. ⁱ⁾ BEYER. l. c. ^{k)} CARPZOV. parte II. const. 12. defn. 11. ^{l)} Urtheil und Recht: Sprüche in den hochberühmten Schöppen-Stühlen, da man sich Sächß. Recht gebraucht in ealce iur. Weichb. p. m. 112. ^{m)} TAC. m. g. c. 20.

rates & pro- artibus clericorum ad nostros peruenerunt. Vix de illis quidquam legibus anti- uocationem. quis sancitum est, quod possit ad hoc argumentum pertinere. Sequiori ætate

Colonienses statuerunt: Wer einig sein Erbe binnen der alten Mauren, in unferer Stadt, in Testamenten, oder Vermächtnissen, vergeben oder besetzen will, der soll ungehalten, und ungeleitet, sieben Füsse lang gehen, als das von alters gewöhnlich gewesen. Vix quicquam aliud inueneris, quod alicuius momenti videatur. Discederem igitur a *ciuili iudicio*, nisi me ipsa *iudiciorum forma*, & imprimis *prouocatio*, teneret. Hæc etiam rectius illis successit, qui *corpore ualebant*. Saxones enim, cum iudicis sententia non probaretur, subinde etiam *armis* contenderunt. Dreyerley Recht behielten die Sachsen wider Carolus Willen 2c. Das dritte, daß man kein Urtheil, so Recht vor Gericht bey den Sachsen finden mag, will es der Sachse schelten, und zeihet er es an seine rechte Hand zu Kampff, oder an die meiste Miennig, und sicht uns das Urthel selb sieben, wer die mehre Miennig hat, und den Sieg, der hat das Urthel behalten. *l. R. lib. I. art. 13.* Sed alio loco adiectum est, umb ein Urthel mag man nicht fechten, denn vor dem Reich. Schilt ein Schwabe eines Sachsen Urthel, oder ein Sachß eines Schwaben, das müssen sie entscheiden vor dem König. *l. R. art. 12.* Eadem fere *iur. prou. Alem. art. 383. n. 6.* constituuntur. Sed huius rei culpam *Sueui* in *Saxones* conferunt. Ex quo loco animorum disiunctio, & dissensiones, quæ inter vtramque gentem intercesserunt, cognoscuntur. Tam late vagata est fœda superstitio, clericorum artibus, in Germania nutrita, & tanto cupidius arrepta, quanto magis ingenio Germanorum armorum certamen conuenire videbatur: hac tandem ætate sapientissimis præceptis deuicta atque dissipata.

§. XXIV.

Prinile- gium corpo- ris iure feu- dali Germa- norum.

Addendum est aliquid de *feudis*. Sed circa Longobardica illa non occu-
pabimur, quæ ab aliis studiose tractata sunt, & a *præside* alio loco illustrata. De *consuetudinibus Germanorum* aliquid adiciemus, apud quos & ferius cer-
tis legibus definita, sed propter *virtutem corporis*, atque armorum, & expe-
ctationem feruitiorum, imprimis constituta. Igitur diligentius uasallos, quam
rerum aliarum possessores, quæsierunt. Cum furiosos, cæcos, mutos, mente
captos, *infirmos*, allodialium rerum heredes esse paterentur, a feudis ipsos ex-
cluserunt. Das ist wohl Erbe zu Land-Recht, aber nicht zu Lehn-Recht. *Iur. prou. Sax. lib. I. art. 4.* Vt agnoscas moderationem animi, & miserationem, qua etiam Germani subinde commoti sunt; benignius cum illis actum est, qui cum *integri* feudum acquisiuisent, casu & iniuria fortunæ in *morbum* incide-
runt. Man mag auch niemant sein Lehn nehmen darumb, ob er blind ist, oder aber eines Glieds darbet, noch umb keinerhand Seuche. *Iur. feud. Sax. cap. 30.* Cum *Saxonibus* etiam reliqua *Germania* consentit. Ita enim
iur.

n) SCHILTER comment. ad l. c. iur. feud. Alem. p. 254. n. 2.

iur. feud. Alem. c. 63. traditur: ein Herr mag seinem Mann sein Lehn nicht genehmen, noch verzeihen, ob er blind ist, oder eines Glieds mangelte, oder Mühseluchtig wurt, oder was Such-Tagen er gewinnet. Placet SCHILTERO, n) quod ne illum quidem, qui naturali hoc vitio, priusquam feudum acquisiverit, debilitatur, hoc iure a feudo excludi videamus; præfertque in illa causa *Saxonibus Alemannos*. De vitio enim naturali nihil adiectum est, propter quod vassallos, iure Saxonico, arceri a feudis intelleximus. Sed videtur SCHILTERO ipsi naturæ esse conueniens, quod illis, quibus, nascendi forte, itis succedendi in feudum tributum est, sine suo facto, propter naturæ parsimoniam, feudum extorqueri non possit. Sed huic dubitationi *præses* alio loco occurrit. Si rem ex causis æstimes, propter quas feuda constituta sunt, intelligis, rectius *Saxones*, quam *Alemannos*, præcepisse.

§. XXV.

Distuli ad extremum locum criminale iudicium, cum nomine perhorrescendum, tum mirifice clericorum quondam disciplina, & superstitionibus, corruptum atque perturbatum. Non diu te tenebo. Copiosius de illo argumento ab aliis explicatur. Ut ab ipsa *in ius vocatione* ordiamur; qui vocatus non venerit, ab accusatore deprehensus, *inietta manu*, abripitur atque ad iudicem adfertur. Er mag ihn wohl mit Recht angreifen, ohn den Gerichts-Bothen I. P. A. cap. 267. n. 1. Hæc non sine exemplo constituta sunt. Sed illud ferri non potest, de crimine obiecto, auctoribus ipsis adeo iudicibus, subinde etiam *armis dimicatum*, imprimis, de fracta pace publica, de factis vitæ insidiis, de perduellione, de rapina. I. P. A. 385. n. 6. 7. 8. 9. Item Weichbild art. 35. Imprimis facinorum suspicionem, in quibus quis ab ipso accusatore deprehensus, & cum clamore, ac vociferatione, in iudicium adductus est, veteres *handhaffte That* appellant, nisi septem testibus convictus esset, reus dimicatione diluebat. & N. l. a. 66. Er soll die Unschuld entreden mit einem Schild, und mit einem Schwerdt. W. B. art. 35. Cui insanix tantum abest, vt iudicis grauitas obtaret, vt inberet etiam descendere in campum, vt etiam arma daret, vt socios adiungeret, vt arbitros constitueret. Der Richter soll auch geben ein Schild und ein Schwerdt, den man beschuldiget, ob er es bedarff. Der Richter soll zween Bothen geben, ihr segl. die da fechten sollen, die da sehen, daß man sie bewahr nach rechter Gewohnheit. Congressis bene precati sunt. *Victum armis reum*, quasi diuino iudicio damnatum, pœna & suppliciiis assecerunt: *victorem* ab accusatore etiam præmium virtutis accipere iusserunt. Sic etiam infamibus, & furti accusatis, re furtiua apud ipsos deprehensa, ius dictum est. Wår aber der Wirth vor besprochen gewesen, also daß er Rechtloß wår, so mag er sich des auf den Heil. nicht entreden, sondern er muß das glüend Eisen tragen, oder sich des mit Kampff erwehren. W. B. A. 90. oder in einen waltenden Kessel greiffen, biß an den Ellenbogen, quod auctor speculi Saxo-

Saxonici adiecit. §. N. lib. I. art. 39. Vides ius quodam tempore apud *Germanos viribus corporis* quaesitum. Sed caue, indigneris bene merenti patriæ, & si quaquam alia, innocenti. Non tam suo ingenio in illam temeritatem prolapsa est, quam seducta a sacerdotibus, qui tanto facilius fidem inuenerunt, quanto accommodatior esse Germanorum viribus visa est illa disciplina. Et si cui populo ignosci oportet, quod obtemperauerit illis, qui Dei immortalis iudicium explorari armis posse tradiderunt; tanta belli gloria fuit maioribus, vt cum armis contendere posse de veritate audirent, tanto hoc ipsi arriperent cupidius, quanto magis illa virtute Germani ultra plerasque gentes eminent. Neque enim soli in illum errorem inciderant: sed contagio moris peruersi, quo tota quondam fere Europa infecta fuit, attingebantur. Postquam detectæ sunt fraudes, & gloriosissimorum principum legibus damnatæ, & correctæ; nulla republica nec bonis exemplis ditior habetur, nec obsequentior sapientissimis præceptis.

